T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

COĞRAFYA ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

YALOVA İLİNİN DEMOGRAFİK ANALİZİ: SOSYO-EKONOMİK VE MEKÂNSAL GELİŞİM

Hakan BOSTAN

2502170697

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. Özlem SERTKAYA DOĞAN

İSTANBUL-2021

ÖZ

YALOVA İLİNİN DEMOGRAFİK ANALİZİ: SOSYO EKONOMİK VE MEKÂNSAL GELİŞİM

HAKAN BOSTAN

Yalova İstanbul iline bağlı ilçe iken 1995 yılında il statüsüne kavuşmuş olup, Türkiye'nin en küçük yüzölçümüne sahip ilidir. Yalova; Samanlı Dağlarının kuzeybatı kıyılarını ile Armutlu Yarımadası'nın kuzey kıyılarında yer almakta ve Marmara Bölgesinin önemli bir turizm alanı olma özelliği göstermektedir. Kaplıcaları, süs bitkisi ve çiçek yetiştiriciliği, Yalova ekonomisini etkileyen diğer bir husustur. Yalova, Türkiye'nin en önemli sanayi ve ulaşım ağlarından bazılarının yoğunlaştığı bir bölgede yer almaktadır. Yalova ili uluslararası göç başta olmak üzere tüm illerden göç almaktadır.

Araştırmanın amacı, Yalova ilinde nüfusun değişiminin sosyo-ekonomik ve mekânsal çerçeve içerisinde analiz edilmesidir. Yalova ili nüfusu 1935-2020 yılları arasında 16,4 kat artış göstermiştir. Yalova ili nüfusunun nüfus projeksiyonlarına göre her sene sürekli artarak 2025 yılına kadar 329.001 kişi olması öngörülmektedir. Yapılan çalışmada Yalova ilinde nüfusun değişimi 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçları ile Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçları ikinci veri olarak kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemleri olarak gözlem, görüşme ve doküman/belgelerin analizi yapılmış, betimsel ve sistematik analiz temel alınmıştır.

Nüfus değişimine neden olan temel faktörleri; doğum, ölüm ve göçler oluşturmaktadır. Yalova ilinde nüfusun değişiminde uluslararası göçler ile iç göçlerin önemli rol oynağı tespit edilmiştir. 2008 ve 2020 yılları arasında nüfus artışında iç göçün etkisi ortalama %44,4 olmuştur. Yalova'nın nüfus artışına uluslararası göçün etkisi ise 2016 yılında %47,5, 2017 yılında %39,7, 2018 yılında ise %45,6, 2019 yılında ise %59,4 olarak gerçekleşmiştir.

Nüfus artışının her zaman mekân üzerine olumsuz etkisi olmuştur. Yalova'nın nüfus artışıyla birlikte, önümüzdeki yıllarda şehir merkezlerinde yoğunlaşan nüfus yoğunluğu mekân üzerindeki baskıları daha da arttıracaktır. Yalova ilinin arazi

kullanımı dikkate alındığında nüfusun artması ile birlikte tarım alanları azalmakta, tarım alanları üzerindeki baskının devam ettiği görülmektedir.

Yalova ilinin 2007 ve 2020 yılları arasında ilçelerin toplam şehir nüfuslarının değişimi incelendiğinde, Yalova ilinde tüm ilçelerin şehir nüfusu artış göstermiş olup, ortalama yıllık nüfus artış hızı ‰39,36 olarak gerçekleştirilmiştir. Aynı yıllar arasında ilçelerin toplam kırsal nüfusları incelendiğinde ise, Çiftlikköy ilçesi hariç diğer ilçelerin kır nüfusu artış göstermiştir. Yalova ili kır nüfusun ortalama yıllık nüfus artış hızı ‰14,88 olarak gerçekleştirilmiştir. Kırsal nüfusun şehir nüfusuna göre daha az artış göstermesi nedeniyle kırsal kalkınmayı destekleyici projeler artırılmalı, böylece kırsal nüfus korunmalı ve tarımsal üretimin devamı sağlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Beşerî Coğrafya, Nüfus, Demografi, Göç, Yalova.

ABSTRACT

DEMOGRAPHIC ANALYSIS OF YALOVA PROVINCE: SOCIO-ECONOMIC AND SPATIAL DEVELOPMENT

HAKAN BOSTAN

Yalova, while was a district of Istanbul province, gained the status of a province in 1995 and is the province with the smallest area in Turkey. Yalova is located on the northwestern shores of the Samanlı Mountains and the northern shores of the Armutlu Peninsula and is an important tourism area of the Marmara Region. Thermal springs, ornamental plant and flower cultivation is another issue that affects the Yalova's economy. Yalova is located in a region where some of Turkey's most important industrial and transport networks are concentrated. Yalova province receives migration from all provinces, especially international immigration.

The aim of the research is to analyze the population change in Yalova province within the socio-economic and spatial framework. The population of Yalova province increased 16.4 times between 1935 and 2020. According to the population projections, the population of Yalova province is expected to increase continuously every year to 329,001 people by 2025.

In the study, the population change in Yalova province, the results of the 2000 General Population Census and the results of the Address Based Population Registration System were used as secondary data. Observation, interview and analysis of documents were made as qualitative research methods, descriptive and systematic analysis was taken as the basis.

The main factors that cause population change are birth, death and migration. It has been determined that international migrations and internal migrations play an important role in the change of population in Yalova province. Between 2008 and 2020, the effect of internal migration on population growth was 44.4% on average. The effect of international migration on Yalova's population growth was 47.5% in 2016, 39.7% in 2017, 45.6% in 2018, and 59.4% in 2019. Population growth has always had a negative impact on space. With yalova's population growth, the

population density intensifying in the urban centers in the coming years will further increase the pressures on the space. Considering the land use of Yalova province, agricultural areas decrease with the increase in population and it is seen that the pressure on agricultural areas continues.

When the change in the total city population of the districts of Yalova province between 2007 and 2020 is examined, the urban population of all districts in Yalova province has increased, and the average annual population growth rate has been realized as 39.36‰. When the total rural population of the districts is examined between the same years, the rural population of the other districts has increased except for Çiftlikköy district. The average annual population growth rate of rural population in Yalova province was realized as 14.88‰. As the rural population increases less than the urban population, the projects supporting rural development should be increased, so that the rural population should be protected and the continuation of agricultural production should be maintained.

Keywords: Human Geography, Population, Demography, Migration, Yalova.

ÖNSÖZ

Genel olarak nüfus; belirli bir zamanda ve sınırları belirli bir coğrafyada yaşayan insan sayısını göstermektedir. Nüfus konusu beşerî coğrafyanın temel inceleme konularından birini oluşturmaktadır. Nüfus, sayımlar yoluyla belirlenmektedir. Ülkeler nüfus sayımlarına; vatandaşlarının sayısı ile birlikte niteliklerini de öğrenmek amacıyla başvururlar. Bundaki amaç ise sahip oldukları doğal, ekonomik, sosyal ve kültürel kaynaklarını en iyi şekilde kullanmaktır (Tandoğan, 1998: 8). Nüfusun daha iyi analiz edilebilmesi için nüfusun demografik özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir.

Yalova ilinin kuzey ve batısında Marmara Denizi, doğusunda Kocaeli ili Karamürsel ilçesi, güneyinde ise Bursa ilinin Orhangazi ve Gemlik ilçesi bulunmaktadır. Yalova 1995 yılında il olmuştur. Bu yüzden Yalova ili ve ilçeleri hakkında detaylı bilgilere 1990 yılından itibaren ulaşılabilmektedir. 1990 yılı genel nüfus sayımında Yalova aslında sadece ilçe olarak sayılmış, 2000 yılındaki idari yapılanmaya göre nüfusu diğer ilçeler dikkate alınarak yeniden hesaplanmıştır. Küçük bir ilçe olarak Yalova toplam nüfusu 1935 yılında 16.840 olarak sayılmıştır. 1950 yılından itibaren başlayan sanayileşme ve kırdan şehre olan göç ile birlikte Yalova'nın nüfusu devamlı artış göstermiştir. Yalova ili nüfusu 1990 yılından (135.121), 2020 yılına kadar (276.050) sürekli olarak artış göstermiştir.

Tezin yazımında Türkiye İstatistik Kurumu istatikleri analiz edilerek daha kolay anlaşılması maksadıyla, tablo, şekil ve haritalara dönüştürülmüştür. Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) kullanılarak haritalar oluşturulmuş, mekânın analizi ve mekandaki değişim tespit edilmiştir. Sonuç olarak; Yalova ilinin demografik analizi, sosyo-ekonomik ve mekânsal değişim çerçevesinde analiz edilerek karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri ortaya konulmuştur.

Tezin yazımında ve eksikliklerin giderilerek tamamlanmasında emeği geçen beni yönlendiren tez danışmanım Prof. Dr. Özlem SERTKAYA DOĞAN hocama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca Prof. Dr. İsmet AKOVA ve Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Coğrafya Bölüm Başkanı Doç. Dr. Şenay GÜNGÖR hocama tezin yazım sürecinde değerli vakitlerini ayırdıkları ve değerli görüş ve önerileri ile tezime katkı sağladıklarından dolayı teşekkür ederim.

Doktara eğitimim sürecinde kendilerinden ders alma fırsatı bulduğum Prof. Dr. Mesut DOĞAN, Bölüm Başkanı Prof. Dr. Barbaros GÖNENÇGİL, Prof. Dr. Ayşe NUR TİMOR, Doç. Dr. Mehmet BAYARTAN olmak üzere tüm hocalarıma teşekkürü borç bilirim. Değerli arkadaşım Öğr. Gör. Fatih ADIGÜZEL'e ayrıca teşekkür ederim.

Benim için her türlü fedekarlığı yapan, değerli eşim Derya KUŞ BOSTAN'a ve sevgili oğlum Ali Kağan BOSTAN'a şükranlarımı sunarım.

İstanbul – 2021

Hakan BOSTAN

İÇİNDEKİLER

ÖZ……...ii

ABSTRACT…….…….iv

ÖNSÖZ……...…...vi

TABLOLAR LİSTESİ..…….…….xiii

ŞEKİLLER LİSTESİ…….…….……..xxiv

HARİTALAR LİSTESİ…....…….……...xxv

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.……xxvi

KISALTMALAR LİSTESİ…….……xxvii

GİRİŞ……..……1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1.1. Araştırmanın Kapsamı ve Amacı……..……4

1.1.1. Araştırmanın Özgün Değeri ve Önemi……...…….……..5

1.2. Metodolojik Yaklaşım …….……..…..6

1.2.1. Araştırmanın Yöntemi…….……...……6

1.2.2. Araştırma Sahası Sınırları ve Örneklemi ……...7

1.2.3. Veri Toplama Araçları……...…….……..…..8

1.3. Arazi Çalışmaları ve Veri Toplama Tekniği……...11

1.4. Veri Analizi……...……...……...…….....12

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

2.1. Yalova İlinin Coğrafi Konumu…...……..……...….13

2.2. Jeomorfoloji……...……..……..….14

2.2.1. Dağlık Sahalar……...……18

2.2.2. Plato Sahaları……...…….20

2.2.3. Ovalık Sahalar……...……23

2.2.4. Kıyı Düzlükleri…….24

2.2.5. Eğim, Yükselti ve Bakı…….24

2.2.6. Depremler…….….27

2.3. İklim..……..…..34

2.3.1. Sıcaklık..……..…..36

2.3.2. Basınç ve Rüzgârlar…….....39

2.3.3. Yağış ve Nemlilik..……...….43

2.4. Su Kaynakları……...……..……..….43

2.4.1. Yerüstü Suları……...…….....44

2.4.2. Yeraltı Suları…….…….……...53

2.4.3. Kaplıcalar…….…….54

2.5. Toprak ve Bitki Örtüsü……..…..……..……56

2.5.1. Toprak…..…..……...…….56

2.5.2. Bitki Örtüsü…..…...…….…….…….....60

2.5.2.1. Makilik Alanlar…… ……61

2.5.2.2. Ormanlık Alanlar…….....……61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BEŞERİ ÖZELLİKLER

3.1. Yerleşme Tarihi……..……..……..63

3.2. Nüfus Özellikleri…….……..……69

3.2.1. Kavramsal Çerçeve…….……..……..……..69

3.2.1.1. Nüfus ve Demografi Kavramı...…….……..……..69

3.2.1.2. Nüfus Sayımları.…….71

3.2.1.3. Nüfus Teorileri….……..72

3.2.1.3.1. Demografik Dönüşüm……..…..……..76

3.2.1.4. Nüfus Politikaları…….……..78

3.2.1.5. Nüfus Projeksiyonları…….80

3.2.2. Toplam Nüfus……...81

3.2.3. Şehir Nüfusu…….…84

3.2.4. Kır Nüfusu…….....95

3.2.5. Nüfus Hareketleri……112

3.2.5.1. Yalova'daki İç Göç Hareketlerinin Yalova İli Nüfusuna Olan Etkileri……...112

3.2.5.2. İkamet Edilen İl ve Doğum Yerine Göre Nüfus...……...…123

3.2.5.3. İkamet Edilen İle Göre Nüfus Kütüğüne Kayıtlı Olunan İller……130

3.2.5.4.Yalova'da Uluslararası Göçler……..…….……139

3.2.6. Yalova İli Nüfus Projeksiyonları……...……...…….....…...148

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK ÖZELLİKLER

4.1. Genel Ekonomik Özellikler……..…….……..156

4.2. Tarımsal Faaliyetler……..……..……159

4.2.1. Tarım……...……..……..162

4.2.1.1. Kırsal Kalkınma……...……187

4.2.1.2. Organik ve İyi Tarım Uygulamaları ……193

4.2.2. Hayvancılık…….199

4.2.3. Ormancılık……..211

4.2.4. Balıkçılık…….……....216

4.3. Sanayi ve Ticaret Faaliyetleri…….…….……...219

4.4. Enerji Kaynakları ve Madencilik Faaliyetleri ……236

4.5. Hizmet Sektörü Faaliyetleri……..……..246

4.5.1. Ulaşım Özellikleri……...246

4.5.2. Turizm Özellikleri……..249

BEŞİNCİ BÖLÜM

SOSYO-EKONOMİK VE MEKÂNSAL GELİŞİM

5.1. Nüfusun Demografik Özellikleri……...…….…272

5.1.1. Doğum Göstergelerinde Değişim……....275

5.1.2. Ölüm Göstergelerinde Değişim…...……..…..279

5.1.3. Nüfusun Cinsiyet Yapısı ve Yaş Grupları…….…….…….284

5.1.4. Hanehalkı Özellikleri……..……299

5.1.5. Evlenme ve Boşanma Özellikleri …….……..301

5.1.6. Nüfusun İstihdam ve Eğitim Özellikleri…….305

5.1.7. Sosyo-Kültürel Gelişim…….…….…….……325

5.2. Nüfusun Mekânsal Dağılımı……...341

5.2.1. Yalova İlinin Nüfus Yoğunluğunun Değişimi…….…...341

5.2.2. Şehir ve Kır Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Payı…...……..……...345

5.2.3. Nüfusun Mekânsal Dağılımındaki Değişimi……...347

5.3. Arazi Kullanımındaki Değişim……...……..……..349

SONUÇ VE ÖNERİLER……..…….…….359

KAYNAKÇA……...407

ÖZGEÇMİŞ……....434

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Yalova İlinin Eğim Oranları……..…...……..25

Tablo 2.2: Yalova İlinin Yükseklik Oranları……...……....……...28

Tablo 2.3: Yalova'nın Bakı Durumu……...…….……..28

Tablo 2.4: Yalova İlinde 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi'nde Kaybedilen Ölü, Yaralı ve Hasarlı Konut Sayısı……....32

Tablo 2.5: Yalova İlinin Ortalama Sıcaklık Değerleri (1931-2020)…….…....40

Tablo 2.6: Yalova İlinin En Yüksek ve En Düşük Sıcaklık Değerleri (1931-2020)…40

Tablo 2.7: Yalova İlinin Ortalama Donlu Gün Sayısı (1981-2020)…….....40

Tablo 2.8: Yalova İlinin Ortalama Kar Yağışlı Gün Sayısı (1981-2020)…….....41

Tablo 2.9: Yalova İlinin Ortalama Kar Örtülü Gün Sayısı (1981-2020)……...…..41

Tablo 2.10: Yalova İlinin Ortalama Nispi Nem Oranı (%) (1981-2020)…….....41

Tablo 2.11: Yalova İlinin Ortalama Güneşlenme Süresi (1931-2020)……..…....42

Tablo 2.12: Yalova İlinin Ortalama Deniz Suyu Sıcaklığı (°C) (2012-2020) ……..……...42

Tablo 2.13: Yalova İlinin Ortalama Yağışlı Gün Sayısı ve Ortalama Yağış Miktarı (1931-2020)…….……42

Tablo 2.14: Gökçe İçme Suyu Barajı Doluluk Oranları…….....…….…...51

Tablo 2.15: Yalova İlinde Faaliyette Bulunan Baraj ve Göletler……..…….…....52

Tablo 2.16: Yalova İlinde Planlanan Barajlar……53

Tablo 2.17: Yalova İli Toprak Tiplerinin İlçelere Göre Oranı…….....59

Tablo 2.18: Yalova İlinin Toprak Sınıflarına Göre Arazi Kullanım Durumu…….60

Tablo 3.1: Yalova İli Toplam Nüfusunun Yıllara Göre Artış Seyri (1935-2020).....82

Tablo 3.2: Yalova İlçelerin Toplam Nüfuslarının Değişimi (1990-2020)…….....83

Tablo 3.3: Yalova İlçesi Şehir Nüfusunun Yıllara Göre Artış Seyri (1935-1990)…...85

Tablo 3.4: Yalova İli Şehir Nüfusunun Yıllara Göre Artış Seyri (1997-2020)..…….87

Tablo 3.5: Yalova İlçelerinin Şehir Nüfuslarının Değişimi (1990-2007)……..…....88

Tablo 3.6: Yalova İlçelerinin Şehir Nüfuslarının Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızları……....89

Tablo 3.7: Yalova İlçelerin Şehir Nüfuslarının Değişimi (2007-2020)……..……90

Tablo 3.8: Yalova İlçelerinin Şehir Nüfuslarının Değişimi ile Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı (2007-2020)……91

Tablo 3.9: Yalova Merkez İlçe Yalova Belediyesi Mahalle Nüfusları (2007-2020)….....91

Tablo 3.10: Altınova İlçesi Altınova Belediyesi Mahalle Nüfusları (2007-2020).....93

Tablo 3.11: Armutlu İlçesi Armutlu Belediyesi Mahalle Nüfusları (2007-2020).....94

Tablo 3.12: Çınarcık İlçesi Çınarcık Belediyesi Mahalle Nüfusları (2007-2020).....94

Tablo 3.13: Termal İlçesi Termal Belediyesi Mahalle Nüfusları (2007-2020).....94

Tablo 3.14: Çiftlikköy İlçesi Çiftlikköy Belediyesi Mahalle Nüfusları (2007-2020)……...95

Tablo 3.15: Yalova İlçesine Bağlı Köy Sayısı, Ortalama Köy Nüfusu (1935-1985)…...……96

Tablo 3.16: Yalova İlçelerinin Kırsal Nüfusu ile Yıllık Nüfus Artış Hızı (1990-2000)……..96

Tablo 3.17: Yalova Köylerinin Nüfus Miktarlarına Göre Dağılışı (2000)…….....97

Tablo 3.18: Yalova İlçelerinin Kırsal Nüfusu ile Yıllık Nüfus Artış Hızı (2000-2007)……...98

Tablo 3.19: Yalova İli Merkez İlçe Köy ve Mahalle (Kır) Nüfusları (1990-2007)……...99

Tablo 3.20: Altınova İlçesi Köy ve Mahalle (Kır) Nüfusları (1990-2007)…...…....100

Tablo 3.21: Armutlu İlçesi Köy Nüfusları (1990-2007)……...…….....100

Tablo 3.22: Çınarcık İlçesi Köy ve Mahalle (Kır) Nüfusları (1990-2007)……101

Tablo 3.23: Çiftlikköy İlçesi Köy ve Mahalle (Kır) Nüfusları (1990-2007)…….....102

Tablo 3.24: Termal İlçesi Köy ve Mahalle (Kır) Nüfusları (1990-2007)…….....103

Tablo 3.25: Yalova İlçeleri Kırsal Nüfusu ile Yıllık Nüfus Artış Hızı (2007-2020)……103

Tablo 3.26: Yalova İlçeleri Kır Nüfuslarının Değişimi (2007-2020)……..…....104

Tablo 3.27: Yalova İli Merkez İlçe Köy ve Mahalle (Kır) Nüfusları (2007-2020)……105

Tablo 3.28: Altınova İlçesi Köy ve Mahalle (Kır) Nüfusları (2007-2020)…...…....106

Tablo 3.29: Armutlu İlçesi Köy Nüfusları (2007-2020)……...……....106

Tablo 3.30: Çınarcık İlçesi Köy ve Mahalle (Kır) Nüfusları (2007-2020)……..…..107

Tablo 3.31: Çiftlikköy İlçesi Köy ve Mahalle (Kır) Nüfusları (2007-2020)…….....108

Tablo 3.32: Termal İlçesi Köy Nüfusları (2007-2020)……...……...108

Tablo 3.33: Yalova İline Bağlı Köyler ve Nüfusları (2020)……...……...109

Tablo 3.34: Yalova İline Bağlı Köylerin Nüfus Miktarlarına Göre Dağılışı (2020)……109

Tablo 3.35: Yalova İlinin Aldığı, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı (1995-2020)……112

Tablo 3.36: Yalova'nın Göç Aldığı İl/İller ve Kişi Sayıları (2008-2020)…….....114

Tablo 3.37: Yalova İline Göç Eden Nüfusun Eğitim Durumu (2009-2020)……..115

Tablo 3.38: Yalova'nın Göç Verdiği İl/İller ve Kişi Sayıları (2008-2020)…….....115

Tablo 3.39: Yalova İlinden Göç Eden Nüfusun Eğitim Durumu (2009-2020)……..118

Tablo 3.40: Yalova'nın Göç Aldığı/Verdiği İl/İller ve Kişi Sayıları (2008-2020)…119

Tablo 3.41: Yalova'nın Doğum Yerine Göre Göç Aldığı 10 İl (2014-2020)…….....119

Tablo 3.42: Yalova'nın Göç Aldığı İlk 10 İl (2014-2020)……....120

Tablo 3.43: Yalova'da Doğum Yerine Göre İl/İller ve Kişi Sayıları (1985)…...…..123

Tablo 3.44: Yalova'da Doğum Yerine Göre İl/İller ve Kişi Sayıları (1990)…...…..124

Tablo 3.45: Yalova'da Doğum Yerine Göre İl/İller ve Kişi Sayıları (2000)…...…..125

Tablo 3.46: Yalova'da İkamet Eden nüfusun Doğum Yeri İllerine Göre İlk 11 İl (2000, 2014, 2016 ve 2020)……..126

Tablo 3.47: Yalova'da İkamet Edenlerin Doğum Yeri Durumuna Göre Nüfus Sayıları ve Oranları (1985-2020)……..……..127

Tablo 3.48: Yalova'da İkamet Edenlerin Doğum Yerine Göre Göç Aldığı İller ile Doğum Yeri Farklı Olan İllerin Sıralanışı (2014-2020)……....127

Tablo 3.49: Yalova İlinin Merkez, Altınova ve Armutlu İlçelerinde İkamet Eden Nüfusun Doğum Yeri İlleri (2020)……....128

Tablo 3.50: Yalova İlinin Çiftlikköy, Çınarcık ve Termal İlçelerinde İkamet Eden Nüfusun Doğum Yeri İlleri (2020)……....128

Tablo 3.51: Yalova İlinde Doğanların İkamet Ettiği İlk 10 İl (2014-2020)……..129

Tablo 3.52: Yalova'da İkamet Edenlerin Nüfus Kütüğü Farklı Olan İllerin Sıralanışı (2008-2020)……...131

Tablo 3.53: Yalova'nın Göç Aldığı, Doğum Yeri İller ve Nüfus Kütüğüne Kayıtlı İller (2008-2020)……..….132

Tablo 3.54: İkamet Edilen İl ve Doğum Yeri Durumuna Göre Nüfus (2020)…….....133

Tablo 3.55: Yalova Merkez İlçede İkamet Edenlerin Doğum Yerine Göre ve Nüfus Kütüğüne Kayıtlı Olan İller (2020)……..……..134

Tablo 3.56: Altınova İlçesinde İkamet Edenlerin Doğum Yerine Göre ve Nüfus Kütüğüne Kayıtlı Olan İller (2020)……..……..134

Tablo 3.57: Armutlu İlçesinde İkamet Edenlerin Doğum Yerine Göre ve Nüfus Kütüğüne Kayıtlı Olan İller (2020)……..……..135

Tablo 3.58: Çınarcık İlçesinde İkamet Edenlerin Doğum Yerine Göre ve Nüfus Kütüğüne Kayıtlı Olan İller (2020)……..……..136

Tablo 3.59: Çiftlikköy İlçesinde İkamet Edenlerin Doğum Yerine Göre ve Nüfus Kütüğüne Kayıtlı Olan İller (2020)……..……..137

Tablo 3.60: Termal İlçesinde İkamet Edenlerin Doğum Yerine Göre ve Nüfus Kütüğüne Kayıtlı Olan İller (2020)……..……..137

Tablo 3.61: Yalova İli Nüfusuna Kayıtlı Olanların İkamet Ettiği İlk 10 İl (2008-2020)…….138

Tablo 3.62: Yalova'ya Yurt Dışından Gelen ve Yalova'dan Yurt Dışına Giden Göç, Net Göç (2016-2019)…….142

Tablo 3.63: Yalova'ya Yurt Dışından Gelen Göç (2016-2019)……..……..143

Tablo 3.64: Yalova'dan Yurt Dışına Giden Göç (2016-2019)……...……...143

Tablo 3.65: Yalova'da ikamet edenlerin yurt dışında doğanların sayıları (1985-2020)…….144

Tablo 3.66: Yalova İlçelerinde İkamet Eden Yabancı Uyruklu Nüfus (2019)…....145

Tablo 3.67: Yalova İlçelerinde İkamet Eden Yabancı Uyruklu Nüfus (2020)……..146

Tablo 3.68: Nüfus Projeksiyonuna Göre Yalova İli Nüfus Tahmini (2017-2025)…148

Tablo 3.69: Yalova İli Nüfusunun Yıllara Göre Artış Seyri (2017-2020)……....149

Tablo 3.70: Yalova İl ve İlçelerinin Nüfus Değişimleri ile Yıllık Ortalama Nüfus Atış Hızları (2012-2019)……...149

Tablo 3.71: Yalova İl Nüfusunun 2025 Yılı Nüfus Tahmini……....150

Tablo 3.72: Yalova İlçe Nüfuslarının 2025 Yılı Nüfus Tahminleri……..150

Tablo 3.73: Yalova İli Nüfusunun Yıllara Göre Artış Seyri (2019-2025)……....151

Tablo 3.74: Yalova İli Nüfus Projeksiyonları (2025-2040)……..151

Tablo 3.75: Yalova İlinin İlçe Nüfuslarının 2025 Yılı Tahminleri……...……...152

Tablo 3.76: Yalova İli Toplam Nüfusunun 2035 Yılı Tahminleri…….....152

Tablo 3.77: Yalova İlinin İlçe Nüfuslarının 2035 Yılı Tahminleri……153

Tablo 3.78: Yalova İli Şehir Nüfusunun 2035 Yılı Tahminleri…….....153

Tablo 3.79: Yalova İli Kırsal Nüfusun (Köy) 2035 Yılı Tahminleri…….....154

Tablo 3.80: Yalova İli Nüfus Projeksiyonu (2025-2045)……...……..155

Tablo 4.1: Yalova İlinin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Değerleri (GSYH) (2004-2019)…….....156

Tablo 4.2: Yalova İlinin GSYH Açısından Ülkedeki Yeri (2004-2019)……..157

Tablo 4.3: Türkiye'de Kişi Başına GSYH İlk 10 İlin Sıralaması (2004-2019).……...….157

Tablo 4.4: Yalova İlinin Yurtiçi Hayri Safi Yurt İçi Hasılanın (GSYH) İktisadi faaliyet Kollarına Göre Değeri (2004-2019)…….……158

Tablo 4.5: Yalova İlinin Toplam Tarımsal Üretim Değerleri (1995-2020)……..161

Tablo 4.6: Yalova İlinde Tarım Sektöründe Kayıtlı Üretici Sayıları (2016-2020)…….162

Tablo 4.7: Yalova İli Tarım Parsellerinin Dağılımı ……..163

Tablo 4.8: Yalova İlinin Bitkisel Üretiminin Dağılımı (da) (2002-2020)……....164

Tablo 4.9: Yalova İlinin Bitkisel Üretiminin Dağılımı (ton) (2002-2020)……165

Tablo 4.10: Yalova İlinin İlçelerinin Tarım Parselleri (Dekar) (2004-2020)……166

Tablo 4.11: Yalova İlinin Hububat Çeşitleri ve Üretim Alan ve Miktarları (2002-2020)…….167

Tablo 4.12: Yalova İlinin İlçelere Göre Hububat Üretim Alan ve Miktarları (2016-2020)…….167

Tablo 4.13: Yalova İlinin Yem Bitkileri Üretim Alan ve Miktarları (2002-2020)…….168

Tablo 4.14: Yalova İlinin Yem Bitkileri Çeşitleri, Üretim Alan ve Miktarları (2016-2020)…….168

Tablo 4.15: Yalova İlinin İlçelere Göre Yem Bitkileri Üretim Alan ve Miktarları (2016-2020)……...169

Tablo 4.16: Yalova İlinin Meyve Üretim Alan ve Miktarları (2002-2020)……...170

Tablo 4.17: Yalova İlinin İlçelere Göre Bazı Meyvelerin Üretim Miktarı-Ton (2020)……171

Tablo 4.18: Yalova İlinin Meyve Verimi (Kg/Meyve Veren Ağaç) (2004-2020)…….172

Tablo 4.19: Yalova İlinin Açıkta Sebze Üretim Alan ve Miktarları (2002-2020)……..…173

Tablo 4.20: Yalova İlinin Örtüaltı Sebze Üretim Alan ve Miktarları (2002-2020)…….174

Tablo 4.21: Yalova İlinin Örtüaltı Sebze Üretim Alanları (2004-2020)…….....174

Tablo 4.22: Yalova İlinin İlçelere Göre Örtü Altı Sebze Üretim Alanı (Dekar) (2004-2020)…….175

Tablo 4.23: Türkiye ve Yalova İli Süs Bitkileri Ekilen Alan ve Üretim Miktarları (2011-2020)…….....177

Tablo 4.24: Yalova İlinin Süs Bitkileri Ekilen Alan ve Üretim Miktarları (2011-2020)…….178

Tablo 4.25: Yalova İlinin İlçelere Göre Süs Bitkileri Üretim Alanı (Dekar) (2020)……..…….....179

Tablo 4.26: Yalova İlinin İlçelere Göre Süs Bitkileri Üretim miktarları (adet) (2020)……....179

Tablo 4.27: Yalova İlinin Süs Bitkileri Örtü Altı Üretim Alanları (2020)……180

Tablo 4.28: Yalova İlinin Süs Bitkileri Örtü Altı Üretim Alanları Çeşitleri (2020)……....181

Tablo 4.29: Yalova İlinin Toplam Örtüaltı Tarım Alanları (2004-2020)…….....182

Tablo 4.30: Yalova İlinin Tarımsal Alet ve Makine Sayıları (2004-2020)……185

Tablo 4.31: Yalova İlinin İlçelere Göre Traktör Sayıları (2004-2020)……..186

Tablo 4.32: Yalova İlinin İlçelere Göre Diğer Alet ve Ekipman Sayıları (2004-2020)……186

Tablo 4.33: Yalova İli Tarım Desteklemeleri (2002-2020)……...190

Tablo 4.34: Yalova İlinde Sektörlere Göre Gelişmesi Hedeflenen Köylerin Listesi……192

Tablo 4.35: Yalova İli Organik Tarım Alanları (2004-2020)……194

Tablo 4.36: Yalova İlinde Organik Tarım Geçiş Süreci Üretim Verileri (2020)…...195

Tablo 4.37: Yalova İlinde Organik Tarımsal Üretim Verileri (2020)……196

Tablo 4.38: Yalova İlinde Organik Balcılık (2007-2020)……....197

Tablo 4.39: Yalova İli İyi Tarım İstatistikleri (2007-2020)……...198

Tablo 4.40: Türkiye ve Yalova İlinin Hayvan Sayıları (2004-2020)……....199

Tablo 4.41: Yalova İlinin Büyükbaş Hayvan Sayıları (2004-2020)……..200

Tablo 4.42: Yalova İlinin Manda Sayıları (2010-2020)……201

Tablo 4.43: Yalova İli Kırmızı Et Üretimi (2002-2020)……...201

Tablo 4.44: Yalova İlinin Küçükbaş Hayvan Cins ve Sayıları (2004-2020)…….....202

Tablo 4.45: Yalova İlinin İlçelere Göre Küçükbaş Hayvan Sayıları (2004-2020)…….……202

Tablo 4.46: Yalova İli Süt Üretimi (1995-2020)……..203

Tablo 4.47: Yalova İlinin Diğer Hayvan (At, Eşek, Katır) Sayıları (2004-2020).....203

Tablo 4.48: Yalova İlinin Kanatlı Hayvan Sayıları (2004-2020)……..204

Tablo 4.49: Yalova İlçelerinden Üretilen Yumurta Tavuğu Sayısı (2004-2020)…..205

Tablo 4.50: Yalova İli Yumurta Üretimi (1995-2020)……206

Tablo 4.51: Yalova İlçelerinden Üretilen Et Tavuğu Sayısı (2004-2016)…….....206

Tablo 4.52: Yalova İlçelerinden Üretilen Hindi Sayısı (2004-2020)……....207

Tablo 4.53: Yalova İlçelerinde Üretilen Kaz Sayısı (2004-2020)……....207

Tablo 4.54: Yalova İlçelerinde Üretilen Ördek ve Beç Tavuğu Sayısı (2004-2020)……208

Tablo 4.55: Yalova İli Beyaz Et Üretimi (1995-2020)……....208

Tablo 4.56: Yalova İlinde Arıcılık Faaliyeti Yapan İşletme Sayısı (2004-2020)…..209

Tablo 4.57: Yalova İlinde Arıcılık Üretimi (2002-2020)……209

Tablo 4.58: Yalova İlinde Arıcılık Faaliyetinde Kovan Çeşitleri (2019)……..210

Tablo 4.59: Yalova İlinde İpek Böcekçiliği Yapılan Köy Sayıları (2004-2020)…...210

Tablo 4.60: Yalova İlinin İpek Böcekçiliği Yapan İşletme Sayısı (2004-2020)……210

Tablo 4.61: Yalova İlinin Orman Alanları, Serveti ve Artım Düzeyi (2012-2020)...212
Tablo 4.62: Yalova Orman İşletme Şefliklerine Göre Orman Varlığı…..……....212
Tablo 4.63: Yalova İlinin Orman Köyü Sayıları (2007-2020)……..213
Tablo 4.64: Yalova İlinde İşlenmemiş Odun Üretimi (2012-2020)……..214
Tablo 4.65: Yalova İli Su Ürünleri İstihsal ve Satış Değerleri (2014-2020)…….217
Tablo 4.66: Yalova İli Su Ürünleri Belgeleri (2014-2020)……...217
Tablo 4.67: Yalova İli Su Ürünleri Yetiştiriciliği Desteklemeleri (2002-2020)……218
Tablo 4.68: Yalova İlinin İş Kayıtlarına Göre Girişim Sayıları (2009-2019)……220
Tablo 4.69: Yalova İlinde Kurulan/ Kapanan Şirket Sayıları (2010-2020)……...221
Tablo 4.70: Yalova İlinde 4/a Kapsamında İşyeri Büyüklüğü ve Zorunlu Sigortalı Sayısı (2021)……..…223
Tablo 4.71: Yalova İlinde Planlanan Organize Sanayi Bölgeleri (OSB)……...225
Tablo 4.72: Yalova İlinin İhracat Değerleri (2002-2020)…….227
Tablo 4.73: Yalova İlinin İthalat Değerleri (2002-2020)……..227
Tablo 4.74: Yalova İlinde İhracatçı Firma Sayıları (2013-2019)……..228
Tablo 4.75: Yalova İlinde İthalatçı Firma Sayıları (2013-2018)……...228
Tablo 4.76: Yalova İlinin İlk Beş Ülkeye Göre Dış Ticaret Verileri (2020)…….....229
Tablo 4.77: Yalova İlinin İktisadi faaliyet Kollarına Göre Dış Ticaret Verileri (2002)……....229
Tablo 4.78: Yalova İlinin İktisadi faaliyet Kollarına Göre Dış Ticaret Verileri (2013)……229
Tablo 4.79: Yalova İlinin İktisadi faaliyet Kollarına Göre Dış Ticaret Verileri (2020)……230
Tablo 4.80: Yalova İli İktisadi faaliyet Kollarına Göre Dış Ticaret Verileri (Genel Ticaret Sistemi) (2020)……..230
Tablo 4.81: Yalova İlinin İhracatta Ülkedeki Yeri (2019-2020)……...231
Tablo 4.82: Yalova İli İmalat Sanayi Koluna Göre Dış Ticaret Verileri (2020)……231
Tablo 4.83: Yalova İlinin Gemi ve Yat İhracatında Ülkedeki Yeri (2018-2020)…..233
Tablo 4.84: Yalova RO-RO Terminali Ziyaretçi Sayıları (2017-2020)……....234
Tablo 4.85: Yalova İlinde Süs Bitkileri Dış Ticaret Miktarları (2013-2020)…..…..235
Tablo 4.86: Yalova İlinin Süs Bitkileri İhracatında Ülkedeki Yeri (2019-2020)…..235
Tablo 4.87: Türkiye'de Kurulu Güç, Brüt Üretim, Net Tüketim, Kişi Başına Kurulu Güç, Brüt Üretim ve Net Tüketim (1970-2019)……....236
Tablo 4.88: Türkiye'de Elektrik Tüketiminin Sektörlere Göre Dağılımı (1970-2019)…….....237

Tablo 4.89: Türkiye'de Yenilenebilir Enerjinin Payı (MW) (2000-2019)……238

Tablo 4.90: Türkiye'de Yenilenebilir Enerjinin Payı (GWh) (2000-2019)……..239

Tablo 4.91: Yalova İlinde Ortalama rüzgâr hızı, güç yoğunluğu ve kapasite Faktörü ……..240

Tablo 4.92: Yalova İlinin Rüzgar Enerji Santralleri (RES)……...240

Tablo 4.93: Yalova İlindeki Termal Sıcak su Kaynakları……242

Tablo 4.94: Yalova İlinde Planlanan Hidroelektrik Santrallar……..242

Tablo 4.95: Yalova İlinin Karayolu Uzunlukları (2021)……...247

Tablo 4.96: Yalova İlinin Ulaşım İstatistikleri (1995-2020)…….....249

Tablo 4.97: Yalova İlinde Konaklama Türlerine Göre Çıkış Yapan Ziyaretçiler (2012-2020)……..250

Tablo 4.98: Yalova İlinde Konaklama Türlerine Göre Çıkış Yapan Ziyaretçiler (2019)……251

Tablo 4.99: Yalova İlinde Konaklama Türlerine Göre Çıkış Yapan Ziyaretçilerin Geceleme Sayıları (2019)……..252

Tablo 4.100: Yalova İlinin İlçelere Göre Konaklama Tesisi Sayıları (2019)……253

Tablo 4.101: Yalova İlinde Konaklama Tesislerine Ziyaretçi Sayıları (2000-2020)……254

Tablo 4.102: Yalova İlinde Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesisinde Geliş, Geceleme, Ortalama Kalış Sayısı ve Doluluk Oranı (2020)……...254

Tablo 4.103: Yalova İlinin Mavi Bayrak Ödüle Sahip Yerler (2008-2021)……..257

Tablo 5.1: Yalova İlinin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (1996-2017)…..272

Tablo 5.2: Yalova İlinin Alt Boyutlar İtibariyle Gelişmişlik Sıralaması (2017).....273

Tablo 5.3: Yalova İlinin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2008-2016)…..274

Tablo 5.4: Doğum Göstergeleri (2000-2020)……....276

Tablo 5.5: Toplam Doğurganlık Hızı (2009-2020)……...276

Tablo 5.6: Çocuk-Kadın Oranları (1990-2020)……....277

Tablo 5.7: Cinsiyete Göre Doğum Sayıları ve Genel Nüfusa Oranı (2000-2020).....278

Tablo 5.8: Annenin Yaş Grubuna Göre Doğumlar ve Oranları (2009-2020)……279

Tablo 5.9: Kaba Ölüm Hızı (2009-2019)……..280

Tablo 5.10: Yalova'nın Kaba, Bebek ve Beş Yaş Altı Ölüm Hızları (2009-2019)…281

Tablo 5.11: Cinsiyete Göre Ölümler ve Kaba Ölüm Hızları (1999-2019)…….……282

Tablo 5.12: Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Ölümler (2001-2019)……..283

Tablo 5.13: Cinsiyete Göre Doğum ve Ölüm Sayıları Farkı (1999-2019)…….284

Tablo 5.14: Yıllara ve Kır-Kent'e Göre Cinsiyet Dağılışı (1935-1990)……285

Tablo 5.15: Yıllara ve kır-kent'e Göre Cinsiyet Dağılışı (2000-2020)……..286
Tablo 5.16: Yalova İlinin Ortanca Yaşı (2000-2020)……286
Tablo 5.17: Yaş Gruplarının Dağılışı ve Bağımlılık Oranları (1985-2020)……...287
Tablo 5.18: Kırsal ve Şehir Yaş Gruplarının Dağılış Oranları (2008-2020)…….....290
Tablo 5.19: Yalova İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Miktarı (1985)……....290
Tablo 5.20: Yalova İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Miktarı (1990)……....292
Tablo 5.21: Yalova İli Yaş Gruplarına Göre Nüfus Miktarı (2000)……..294
Tablo 5.22: Yalova İli Yaş Gruplarına Göre Nüfus Miktarı (2007)…….....296
Tablo 5.23: Yalova İli Yaş Gruplarına Göre Nüfus Miktarı (2020)……..298
Tablo 5.24: Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü (1985-2020)……...299
Tablo 5.25: Yalova İli Hanehalkı Tiplerine Göre Hanehalkı Sayıları (2014-2020)…….....300
Tablo 5.26: Yalova İli Tek Çekirdek Aile Türleri ve Sayıları (2014-2020)……...301
Tablo 5.27: Yalova İli Yasal Medeni Durum ve Cinsiyete Göre Nüfus (2000-2020)…….303
Tablo 5.28: Yalova İli Evlenme ve Boşanma İstatistikleri (2001-2020)…….…..304
Tablo 5.29: Yalova İli Ortalama İlk Evlenme ve Evlenme Yaşları (2001-2020)…...305
Tablo 5.30: Yalova Nüfusunun İşgücü Durumu (2000)……...306
Tablo 5.31: Yalova Nüfusunu İşgücüne Katılmayanların Durumu (2000)……...306
Tablo 5.32: Yalova İlinde Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam Edilen Nüfus (2000)……306
Tablo 5.33: İstihdam Edilen Nüfusun Yapılan İşe Göre Dağılımı (2000)…….....307
Tablo 5.34: İstihdam Edilen Nüfusun Ekonomik Faaliyete Göre Dağılımı (2000)...307
Tablo 5.35: Yalova İlinin Temel İşgücü Göstergeleri (2008-2013)……..308
Tablo 5.36: TR42 Bölgesi İllerin İktisadi Faaliyet Kolları (2011)……308
Tablo 5.37: TR42 Bölgesi İllerin Temel İşgücü Göstergeleri (2014-2020)……...309
Tablo 5.38: TR42 Bölgesi İllerin İktisadi Faaliyet Kolları (2004-2020)……...309
Tablo 5.39: Okuryazarlık Oranları (2000)……....310
Tablo 5.40: Yalova İlinin Okuryazarlık Oranları (2008-2020)…….....311
Tablo 5.41: Bitirilen Okula Göre Eğitim Düzeyi Oranları (2000-2020)……...311
Tablo 5.42: Yalova İlinde Okul Öncesi Seviyeye Göre Okul, Şube, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayısı (2006-2007 ve 2019-2020)……..……...…312
Tablo 5.43: Yalova İlinde İlkokul ve Ortaokul (İlköğretim) Seviyesine Göre Okul, Şube, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayısı (2006-2007 ve 2019-2020)……...312

Tablo 5.44: Yalova İlinde Ortaöğretim Seviyesine Göre Okul, Şube, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayısı (2006-2007)……..314

Tablo 5.45: Yalova İlinde Ortaöğretim Seviyesine Göre Okul, Şube, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayısı (2019-2020)……..315

Tablo 5.46: Yalova İlinde Okul Öncesi Okullaşma Oranı (2010-2011 ve 2019-2020)…….316

Tablo 5.47: Yalova İlinde İlköğretim Okullaşma Oranı (2008-2009 ve 2019-2020)…….318

Tablo 5.48: Yalova İlinde Ortaöğretim (Lise) Okullaşma Oranı (2008-2009 ve 2019-2020)…….319

Tablo 5.49: Yalova İlinde İlkokul ve Ortaokul (İlköğretim) Seviyesine Göre Okul, Şube, Öğretmen ve Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı (2006-2007 ve 2019-2020)…….320

Tablo 5.50: Yalova İlinde Ortaöğretim Seviyesine Göre Okul, Şube, Öğretmen ve Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı (2006-2007 ve 2019-2020)……...…..320

Tablo 5.51: Yalova Üniversitesi Öğrencilerin Geldiği İllere ve Cinsiyete Göre Sayıları ……...322

Tablo 5.52: Mezun Olan Uluslararası Öğrencilerin Geldikleri Ülkelere Göre Sayıları……..323

Tablo 5.53: Uluslararası Öğrencilerin Geldikleri Ülkelere Göre Sayıları (2020)…..324

Tablo 5.54: Yalova İli Taşınmaz Kültür Varlıkları (05.06.2020)……..327

Tablo 5.55: Yalova İli Müze Ziyaretçi Sayıları (2000-2020)……329

Tablo 5.56: Yalova İli Sinema İstatistikleri (2000-2020)……..332

Tablo 5.57: Yalova İli Tiyatro İstatistikleri (2000-2020)……..333

Tablo 5.58: Yalova İlinin Nüfus Yoğunluğu (1935-2020)……341

Tablo 5.59: Yalova ilçelerinin Nüfus Yoğunluklarının Değişimi (1990-2020)…....342

Tablo 5.60: Yalova Merkez İlçe Mahallelerin Nüfus Yoğunlukları (2013)……..344

Tablo 5.61: Yalova Merkez İlçe Yalova Belediyesi Mahalle Nüfusları (2020)…..345

Tablo 5.62: Yalova Şehir ve Kır Nüfusunun Toplam Nüfusa Oranı (1935-2020)..346

Tablo 5.63: Jeomorfolojik Birimlere Göre Nüfus Miktarı ve Oranı (%) (2000-2020)…….348

Tablo 5.64: Yalova İline Bağlı Köylerin Rakım ve Nüfusları (2020)……348

Tablo 5.65: Yalova Köy Nüfuslarının Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı (2020)……349

Tablo 5.66: Armutlu Yarımadası'nın Kuzeybatı Kıyılarındaki Nüfus Miktarının Yıllara Göre Değişimi (1975-2020)……..351

Tablo 5.67: Yalova İlinde Armutlu İlçesi Arazi Kullanımı – Hektar (1992-2001)…351

Tablo 5.68: Yalova İlinde Arazi Kullanımı – Hektar (1992-2007)……...352
Tablo 5.69: Yalova İlinde Arazi Kullanımı – Km² (2000-2006)……...353
Tablo 5.70: Yalova İlinde Arazi Kullanımı – Hektar (2000-2020)……...353
Tablo 5.71: Yalova İlinde Arazi Kullanımı – Hektar (1990-2000-2018)……355

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1: Yalova'nın Ortalama Sıcaklık Diyagramı (1931-2020)……..……...37

Şekil 2.2: Yalova İli Yıllık Ortalama Don Dağılımı (1971-2010)……...……..38

Şekil 2.3: Yalova İlinin Rüzgâr Esme Sayıları Diyagramı……..……..39

Şekil 3.1: Yalova İlinde Yıllar İtibariyle Nüfusun Dağılışı (1935-2020)……..83

Şekil 3.2: Yalova Şehir Nüfusunun Gelişimi (1935-1990)……85

Şekil 3.3: Yalova İlçelerinin Şehir Nüfuslarının Değişimi (1990, 2000, 2007)…....88

Şekil 3.4: Yalova İlçelerinin Kırsal Nüfuslarının Değişimi (1990, 2000, 2007)……98

Şekil 3.5: Yalova İlinin Net Göç Hızı (‰) (1995-2020)……..112

Şekil 3.6: İç Göçlerin Yalova'nın Nüfus Değişimine Olan Etkisi (2008-2020)…..114

Şekil 3.7: Yalova İlinde İkamet Eden ve Yalova İli Nüfus Kütüğüne Kayıtlı Kişilerin Oranları (%) (2008-2020)……130

Şekil 4.1: Yalova İlinin Bitkisel Üretimin Dağılımı (2020)……166

Şekil 4.2: Yalova İlinin Süs Bitkileri Örtü Altı Üretim Alanları (2020)……..…180

Şekil 5.1: Ölüm ve Doğumların Yalova'nın Nüfus Değişimine Olan Etkisi (2009-2019)…….284

Şekil 5.2: Yalova ve Türkiye'nin Ortanca Yaşın Değişimi (2000-2020)…….287

Şekil 5.3: Yaş Gruplarının Dağılışı (1985-2020)…….288

Şekil 5.4: Yalova ve Türkiye'nin 2020 Yılı Yaş Grupları (%)……288

Şekil 5.5: Yalova İlçesi Nüfus Piramidi (1985)……...……291

Şekil 5.6: Yalova İlçesi Nüfus Piramidi (1990)……...……293

Şekil 5.7: Yalova İl Nüfus Piramidi (2000)……..295

Şekil 5.8: Yalova İl Nüfus Piramidi (2007)…….…….297

Şekil 5.9: Yalova İl Nüfus Piramidi (2020)…….…299

Şekil 5.10: Yalova İlinin Medeni Durum Oranları 2000-2020 (%)……...…….302

Şekil 5.11: Kaba Evlenme ve Boşanma Hızlarının Dağılışı (2001-2020)……..……...304

Şekil 5.12: Yalova Şehrinin Genel Görünümü (1958)…….343

Şekil 5.13: Yalova Şehrinin Yatay Gelişimi……344

Şekil 5.14: Yalova Şehir ve Kır Nüfusunun Toplam Nüfus Oranları (%)(1935-2020)…….346

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 2.1: Yalova İlinin lokasyon Haritası……...13
Harita 2.2: Yalova İlinin Jeoloji Haritası……..…19
Harita 2.3: Yalova İlinin Fiziki Haritası ve Yükseklik Kademeleri……..……21
Harita 2.4: Yalova İlinin Topografya Haritası……..22
Harita 2.5: Yalova İlinin Eğim Haritası……..26
Harita 2.6: Yalova İlinin Bakı Haritası……..29
Harita 2.7: Türkiye Diri Fay Haritası (Bursa Paftası)……...33
Harita 2.8: Türkiye Deprem Tehlike Haritası……35
Harita 2.9: Yalova İlinin Yağış Haritası……45
Harita 2.10: Yalova İlinin Hidrografya Haritası……47
Harita 2.11: Yalova İlinin Toprak Haritası……58
Harita 3.1: Yalova Merkez İlçe Yalova Belediyesi Mahalle Nüfusları (2020)…….92
Harita 3.2: Yalova İli Yerleşim Haritası**...**……..111
Harita 3.3: Yalova'nın Göç Aldığı İl/İller (2008-2020)……..116
Harita 3.4: Yalova'nın Göç Verdiği İl/İller (2008-2020)……..…..117
Harita 4.1: Yalova İli Arazi Kullanım Haritası (2020)……....160
Harita 4.2: Yalova İlinde Planlanan Organize Sanayi Bölgeleri (OSB)…….…....225
Harita 4.3: Taşköprü Beldesi Şehirsel Arazi Kullanımı…….……226
Harita 4.4: Türkiye'nin Rüzgar Hızı Haritası……..……239
Harita 4.5: Türkiye'nin Jeotermal Kaynakları…….242
Harita 4.6: Yalova Yeşil-Mavi Turizm Seyir Yolu Haritası……...264
Harita 5.1: Yalova İli Arazi Kullanım Haritası (1990)……356
Harita 5.2: Yalova İli Arazi Kullanım Haritası (2000)……...……357
Harita 5.3: Yalova İli Arazi Kullanım Haritası (2018)……358

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 2.1: Hersek Lagünü ……..……...48
Fotoğraf 2.2: Küçük Dipsiz Göl……49
Fotoğraf 2.3: Gökçedere Barajı…….50
Fotoğraf 2.4: Sarpdere Barajı……51
Fotoğraf 2.5: Yumrudere Baraj İnşası……...……52
Fotoğraf 2.6: Termal Kaplıcası…….…55
Fotoğraf 3.1: Şeyh Şerafettin Bingöl'ün Türbesi……..67
Fotoğraf 4.1: Armutlu İlçesi Kapaklı Köyü Limanı….……...……218
Fotoğraf 4.2: Yalova Güneş Enerji Santrali……243
Fotoğraf 4.3: Yalova İli Armutlu İlçesi Selimiye Köyü Su Deposu Güneş Enerji Sistemi……..244
Fotoğraf 4.4: Çınarcık İlçesi Koru Beldesi Sahili……...…255
Fotoğraf 4.5: Kurtköy Kapılı Çınar…….262
Fotoğraf 4.6: Delmece Yaylası Tabiat Parkı……...263
Fotoğraf 4.7: Karaca Arboretum Canlı Ağaç Müzesi……..265
Fotoğraf 4.8: Yalova Atatürk Köşkü……...266
Fotoğraf 4.9: Erikli Yaylası ve Çifte Şelaleler……267
Fotoğraf 4.10: Çamur Evler……...……..267
Fotoğraf 4.11: Çavuş Köyündeki Ekolojik Market……..……...269
Fotoğraf 5.1: Armutlu İlçesi Hayriye Köyünde Eski Bir Konut…….327
Fotoğraf 5.2: Yürüyen Köşk…….…….……..328
Fotoğraf 5.3: Gacık Köyü Sicil Muamelesi Defteri…….339
Fotoğraf 5.4: Erikli Yaylası ve Çifte Şelaleler……340

KISALTMALAR LİSTESİ

AB : Avrupa Birliği
ADNKS : Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AFAD : Afet ve Acil Durum Başkanlığı
ARGE : Araştırma ve Geliştirme
CBS : Coğrafi Bilgi Sistemi
ÇKS : Çiftçi Kayıt Sistemi
DİE : Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT : Devlet Planlama Teşkilatı
GDO : Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizma
GEOFİT : Soğanlı, Rizomlu, Yumrulu Bitki
GİSBİR : Gemi İnşa Sanayicileri Birliği
GÜSAD : Güzel Sanatlar Derneği
GSYH : Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GTS : Genel Ticaret Sistemi
GZTF : Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar, Tehditler
HES : Hidroelektrik Santrali
IPARD : AB Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı
İDT : İktisadi Devlet Teşekkülü
KAF : Kuzey Anadolu Fayı
KDH : Kaba Doğum Hızı
KKYDP : Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı
KÖH : Kaba Ölüm Hızı
KÖYDES : Köylerin Altyapısının Desteklenmesi
KSS : Küçük Sanayi Sitesi
MERNİS : Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi
MGM : Meteoroloji Genel Müdürlüğü
OSB : Organize Sanayi Bölgesi
ÖTS : Özel Ticaret Sistemi
PAFEM : Paşakent Folklor Eğitim Merkezi ve Spor Kulübü Derneği
RDKM : Raif Dinçkök Kültür Merkezi
REPA : Rüzgâr Enerjisi Potansiyel Atlası

RES **:** Rüzgâr Enerji Santrali

TDH **:** Toplam Doğurganlık Hızı

TİGEM **:** Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü

TOBB **:** Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

TKDK **:** Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu

TOKİ **:** Toplu Konut İdaresi Başkanlığı

TUFAG **:** Turizm, Folklor, Araştırma ve Geliştirme Gençlik ve Spor Kulübü Derneği

TÜİK **:** Türkiye İstatistik Kurumu

UAVT **:** Ulusal Adres Veri Tabanı

UKKS **:** Ulusal Kısal Kalkınma Stratejisi

YAFEM **:** Yalova Folklor Eğitim Merkezi Gençlik ve Spor Kulübü Derneği

YAKAB **:** Yalova İli Yerel Yönetimler Katı Atık Tesisleri Yapma ve İşletme Birliği

YASAD **:** Yalova Sanat Tiyatrosu Derneği

YASKİ **:** Yalova Atık Su ve Kanalizasyon Alt Yapı Tesisleri İşletme Birliği

YGS **:** Yüksek Öğretime Geçiş Sınavı

YİD **:** Yap-İşlet-Devret

GİRİŞ

Genel olarak nüfus; belli bir zaman aralığında ve sınırları belirli bir coğrafyada yaşayan insan sayısını göstermektedir. Dünyada nüfus 20.yy'a kadar nüfusun sadece miktarı/sayısıyla ilgili iken, daha sonra nüfusun özellikleri, nüfustaki değişimler ve göçler önemli hale gelmiştir (Akbaş, 2016: 2).

Nüfus konusu beşerî coğrafyanın ana inceleme konularından belki de en önemlisidir. Nüfusun yeryüzündeki dağılışı, bu dağılışa neden olan etmenler, nüfusun çeşitli özelliklerinin zaman ve mekâna göre gösterdiği değişiklikler, doğum ve ölümler ile göçler beşerî coğrafyanın alt dallarından biri olan nüfus coğrafyasında ele alınmaktadır (Şahin, 2018: 14).

Nüfus son derece değişken ve hareketli bir olgudur. Nüfusun belli bir zaman aralığında artması veya azalması, yaşanan siyasal, sosyal ve ekonomik olaylarla paralellik göstermektedir (Sertkaya Doğan, 2009: 1). Nüfus, sayımlar yoluyla belirlenmektedir. Ülkeler; doğal, ekonomik, kültürel varlıklarını en etkin bir şekilde kullanmak maksadıyla insan kaynağının sayısı ve özellikleri hakkında bilgi sahibi olmak isterler ve bunu nüfus sayımları yoluyla gerçekleştirirler (Bostan ve Sertkaya Doğan, 2019: 63). Nüfus sayımı; "*bir memlekette belli bir anda, bütün aile fertleri kapsayacak şekilde demografik bilgilerin toplanması ve bunların işlenmeye hazır hale getirilmesi, belirli gayelere uygun tarzda tertip edilmesi ve yayınlanması olarak*" ifade edilebilir (Tandoğan, 1998: 3).

Önceleri ülkeler asker kaynağı belirlemek ve vergi miktarını tespit etmek maksadıyla nüfus sayımlarını yaparlarken, günümüzde ise insan kaynağı hakkındaki ihtiyaç duyulan her türlü bilgiye ulaşabilmek maksadıyla; nüfus artış/azalış oranları, yaş yapısı, cinsiyet durumu, kır/kent nüfus oranları, iç ve dış (uluslararası) göç oranları, eğitim durumu, nüfusun çalışma sektörüne göre dağılışı gibi çeşitli özellikleri belirlemek için nüfus sayımları yapmaktadır (Akbaş, 2016: 3).

Dünyada, bir ülkede, bir bölgede veya en küçük toplumda bulunan nüfusun durumunu, yapısını, dinamik özelliklerini ve değişimini inceleyen bilim dalına Demografi veya Nüfus Bilimi denilmektedir (Danış, 2018). Nüfusun daha iyi analiz edilebilmesi için nüfusun demografik özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir. "*Sosyal*

ve ekonomik amaçlı planlamalarda, stratejilerin isabetli seçilebilmesi bakımından, nüfus miktarı kadar önemli olan bir sorun da, nüfus yaş yapısının bilinmesi ve analiz edilmesidir" (Doğanay, 2014: 185).

Araştırma sahamız olan Yalova; Samanlı Dağlarının kuzeybatı kıyılarını ile Armutlu Yarımadası'nın kuzey kıyılarında bulunmakta olup, Marmara Bölgesinin önemli bir turizm alanı özelliği göstermektedir. Yalova ilinin kuzey ve batısında Marmara Denizi, güneyinde Bursa ili Orhangazi ve Gemlik ilçeleri, doğusundaysa Kocaeli ili Karamürsel İlçesi bulunmaktadır. Yalova ili doğusunda bulunan kıyı ve delta ovalarının teşkil ettiği düzlükler dışında, genellikle engebeli bir görünüm arz etmektedir (Bostan, 2018: 76).

Aynı şekilde Yalova; kaplıcaları, süs bitkisi ve çiçek yetiştiriciliği, şehirdeki ekonomiyi etkileyen diğer bir husustur. Yalova'nın kıyı kenti olması ve arazi şartlarının uygun olması yerleşme ve tarım ekonomisini olumlu etkilemektedir. Türkiye'nin birçok bölgesinden Yalova iline yapılan iç göçler, Balkan ve Kafkas göçmenlerinin varlığı, şehirde kültürel bir çeşitliliğe ve zenginliğe neden olmuştur (Kazel, 2014: 47). Yalova ilinde son yıllarda nüfus dengeli bir artış göstermektedir.

Yalova, Türkiye'nin en önemli sanayi ve ulaşım ağlarının yoğunlaştığı bir sahada yer almaktadır. Ulaşım sistemlerinin günden güne gelişmesiyle Yalova'nın önemi daha da artmaktadır. Balıkesir, İzmir, Bursa gibi yol güzergâhları üzerinde bulunması, İstanbul metropolüne yakınlığı, Yalova'nın tarihten bugüne öneminin korunmasını sağlamıştır. Yalova'nın uygun yerleşim ve çekici birçok faktörü barındıran bir bölgede yer alması, bu sahada nüfus ve yerleşme hareketlerinin de yoğunluk kazanmasına sebep olmuştur (Doğan, 2009: 76; Kazel, 2014: 31).

Çalışmada öncelikle literatür çalışması yapılmıştır. Yalova ilinin demografik analizinde Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) istatistiklerinden faydalanılarak şehir, kırsal, mahalle ve köy seviyesine kadar istatistikler üretilmiştir. İstatistik veriler bilgisayar ortamında çeşitli tablo ve şekillere dönüştürülerek yorumlanmıştır. Kır ve kentin yerel dinamiklerin tespitinde ise belirlenen örneklem doğrultusunda 47 köy ve mahalle muhtarı ile yüz yüze mülakat çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışma beş bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde; araştırmanın metodolojisi, araştırmanın özgün değeri ve önemi belirtilerek açıklanmıştır. İkinci bölümde araştırma alanının konumu ile doğal çevre özelliklerine ait bilgilere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde; araştırma alanının yerleşme tarihi ve kavramsal çerçeve açıklanarak konuyla ilgili temel bilgiler verilmiştir. Ayrıca bu bölümde Yalova ilinde nüfusun değişimi; toplam, şehir ve kırsal nüfus olarak tek tek ele alınmıştır. Nüfus hareketleri ve nüfus projeksiyonları de bu bölümde detaylıca incelenmiştir.

Dördüncü bölümde; Yalova ilinin ekonomik coğrafya özelliklerine (tarım, sanayi ve ticaret, enerji kaynakları ve maden, hizmet sektörü faaliyelerine) dair detaylı bilgilere yer verilmiştir. Araştırmanın temel çatısı olan Yalova ilinin demografik analizi beşinci bölümde sosyo-ekonomik ve mekânsal değişim ile birlikte incelenmiştir. Yalova ilinin nüfus artışına neden olan doğum ve ölüm sayılarındaki değişim, doğum ve ölüm göstergelerindeki değişim bu bölümde detaylıca incelenmiştir. Nüfusun mekânsal dağılımı ve arazi kullanımındaki değişim ayrıntılı şekilde analiz edilmiştir.

Sonuç olarak; Yalova ilinin demografik analizi, sosyo-ekonomik ve mekânsal gelişim çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Yalova ili nüfusunun devamlı artış gösterdiği, nüfusun artışında doğum ve ölümlerin etkisinden çok, diğer illerden gerçekleşen iç göçlerin ve uluslararası göçlerin daha fazla etkili olduğu tespit edilmiştir. Kırsal nüfusun şehir nüfusuna göre daha az artış gösterdiği bu nedenle Yalova için sürdürülebilir kırsal kalkınma politikasının çok yönlü olarak belirlenmesi, kırsal kalkınma projelerinin artırılması ve hassas köylere öncelik verilmesi gerekmektedir. Karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri sonuç bölümünde detaylı olarak sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Araştırmanın amacı, Yalova ilinde nüfusun değişimi ile Yalova ilinin demografik yapısının sosyo-ekonomik ve mekânsal çerçeve içerisinde analiz edilmesidir. Bu kapsamda; Yalova'nın hem yoğun iç göçe hem de geçmişten buyana yoğun dış (uluslararası) göçe maruz kalması ile ilde ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel değişimlerin mekânla olan karşılıklı etkisi ortaya konulmuştur. Araştırmanın problemi; Yalova İlindeki nüfus artışının özellikle şehir merkezlerindeki artan nüfus yoğunluğuyla birlikte mekân üzerindeki olumsuz etkisidir.

Yalova, 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre yurtdışında doğan veya doğduğu ilden farklı bir ilde yaşayanların %65 oranı ile en yüksek il olmuştur. Bu oran 2020 yılında %71,3'e yükselmiştir. Yalova'nın birçok ilden göç alması ile oluşan bu durumun, ilin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısında meydana getirdiği/getireceği değişim ile ileride özellikle ekonomik sektörlerde yaşanması muhtemel sorunlar saha araştırmalarında toplanan birincil veri toplama araçları ile tespit edilmiştir.

Nüfus ve yerleşim, coğrafi açıdan birbirini etkileyen ve ayrı ayrı ele alınması pek doğru olmayan iki alanı oluşturmaktadır. Nüfus ve yerleşme birbirinden bağımsız düşünülemez. Çalışılacak sahanın yerleşme tarihinin bilinmesi geçmişe ait verilerin daha doğru değerlendirilebilmesi açısından yol göstericidir. Bu sebeple bu çalışmada Yalova ilinin yerleşme tarihine de yer verilmiştir.

Yalova şehrinin etki bölgesi incelenmiş, bunda özellikle 2008 yılında kurulan Yalova Üniversitesi'nin katkısı da değerlendirilmiştir. Yalova sanayisinin çevre illerle kıyaslandığında çok gelişmemiş olduğu bilinmekte olup, bu çalışmayla birlikte gelecekte tarıma dayalı sanayinin gelişim potansiyeli tespit edilmiştir.

Yalova, Türkiye'nin en önemli sanayi ve ulaşım ağlarının yoğunlaştığı bir bölgede yer almaktadır. Ulaşım sistemlerinin gelişmesiyle birlikte Yalova'nın önemi

gün geçtikçe artmaktadır. Yalova'nın Bursa, Balıkesir, İzmir gibi yol güzergâhları üzerinde bulunması, İstanbul metropolüne yakın olması, geçmişten bugüne öneminin korunmasını sağlamıştır. Yalova'nın uygun yerleşim özellikleri ve birçok çekici faktörü barındıran bir bölgede bulunması nedeniyle, nüfus ve yerleşme hareketlerinin yoğunluk kazanmasına sebep olmuştur.

Yalova'nın bazı köylerinin emeklilik sonucu devamlı kalınacak yer olarak tercih edilebileceği değerlendirilmektedir. Bununla birlikte özellikle yüksek kesim köylerde yaşayanların bir kısmı; hayvancılığın azalması, şehirleşmenin etkisi ve sanayi alanlarında çalışma isteği gibi faktörler yüzünden şehir merkezlerine göç etmektedirler. Kırsal nüfusun azalması beklenen bu durumda, bu yerlerin nüfusunu yerinde tutabilmek için üretilecek kırsal kalkınma projelerinin uygulanabilirliği gibi konulara da değinilmiştir.

Araştırmada Yalova ili tüm ilçe ve köyleri/mahalleleri ile birlikte ele alınmıştır. Şehir ve kırsal nüfus değerleri, sosyo-kültürel ve mekânsal değişim kapsamında yine tüm Yalova ili incelenmiştir.

1.1.1. Araştırmanın Özgün Değeri ve Önemi

Bu çalışma ile Yalova ilinin demografik analizi nüfus coğrafyası açısından incelenmiştir. Ayrıca bu çalışma ile birlikte Yalova ilinin sosyo-ekonomik ve mekânsal gelişimi de incelenmiştir. Bir ilin nüfusunun yıllar içinde değişim göstermesi doğal olarak mekân ile birlikte sosyo-ekonomik yapıyı da etkilemektedir. Bu nedenle bu çalışmada Yalova ilinin mekânsal ve sosyo-ekonomik gelişimi ortaya konulmuştur. Yalova ili Cumhuriyetin ilanı öncesinde başta Bulgaristan olmak üzere Kafkasya, Yugoslavya, Romanya, Yunanistan (mübadele) ve Kırım'dan yoğun göç almıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra ise yurtdışından Bulgaristan ve Yugoslavya'dan, yurtiçinden ise hemen hemen her ilden göç almıştır. Bu göçler ile birlikte Yalova ilinin nüfusu sürekli artış göstermiştir. Yalova ilinin nüfus artışında iç ve dış göçlerin etkisi yüksektir.

2017 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçları temel alınarak, 21 Şubat 2018 tarihinde yeni nüfus projeksiyonları oluşturulmuş olup,

Yalova ilinin 2017 yılında 251.203 olan nüfusunun, 2025 yılında 329.001'e çıkacağı öngörülmektedir. Yalova'nın yıllık ortalama nüfus artış hızının ‰34,1 olacağı ve beklenen bu artış hızı ile Türkiye'nin en yüksek ili olacağı tahmin edilmektedir. Yalova ilinin nüfus artışındaki en önemli hususun iç ve dış göçler olacağı değerlendirilmektedir.

Yalova 1950'li yıllar ile başlayan iç göçlerle birlikte Türkiye'nin birçok ilinden iç göç almıştır. Coğrafi konumunun verdiği avantaj ile birlikte nüfusunun sürekli artacağı, ekonomik sektörün gereksinim duyacağı işgücü ihtiyacının da bu göç süreci ile giderilebileceği bu çalışma ile ortaya konulmuştur.

Yalova ilinin demografik analizi kapsamında elde edilen veriler ileride diğer illerde yapılacak benzer çalışmalar için önemli katkılar sağlayacaktır.

1.2. Metodolojik Yaklaşım

1.2.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma; giriş kısmı hariç beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, araştırmanın metodolojisi, ikinci bölümde doğal çevre özellikleri konu edilmiştir. Üçüncü bölümde Yalova ilinin beşerî özellikleri yerleşme ve nüfus kapsamında incelenmiştir. Kavramsal çerçeve açıklanmıştır.

Dördüncü bölümde Yalova ilinin ekonomik özelliklerine değinilmiştir. Bu kapsamda özellikle tarım, sanayi ve ticaret, enerji kaynakları ve madenler ile hizmet sektörü konuları üzerinde durulmuştur.

Beşinde ve son bölümde ise sosyo-ekonomik ve mekânsal gelişim incelenmiştir. Bu kapsamda nüfusun demografik veya sosyo-ekonomik özellikleri ile nüfusun mekânsal dağılımı ve son olarak arazi kullanımında değişim incelenmiştir. Çalışmanın ilgili bölümlerinde araştırmada kullanılan veri toplama araçlarından elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

Aşağıda araştırma sahası sınırları ve örneklemi, genel veri toplama araçları ile araştırmada kullanılan veri toplama araçları ile verilerin analiz yöntemi açıklanmıştır.

1.2.2. Araştırma Sahası Sınırları ve Örneklemi

Yalova ilinin demografik analizinde TÜİK istatistiklerinden faydalanılarak şehir, kırsal, mahalle ve köy seviyesine kadar istatistikler üretilmiştir. Köy seviyesinin altındaki değerlerin tespit edilmesinde mahalle/köy muhtarları ile görüşme yapılmış, bu durumda örneklem olarak köy ve mahalle muhtarlarından istifade edilmiştir.

Yalova Valiliğine çalışma konusu ile çalışmanın amacı hakkında bilgi verilmiş, köy ve mahalle muhtarları ile gerçekleştirilecek mülakatlar için gerekli izinler alınmıştır. Aynı zamanda TÜİK istatistiklerinden elde edilemeyecek istatistikler ile ihtiyaç duyulacak kamu kurum ve kuruluşlarının ürettiği rapor değerlendirilmelerinden istifade edilmesi maksadıyla da gerekli izinler alınmıştır.

Yalova ili Merkez ilçe ile birlikte altı ilçeden oluşmaktadır. Yalova ilinde; merkez ve 5 ilçe belediyesi, Merkez ilçeye bağlı 1, Altınova ilçesine bağlı 3, Çınarcık ilçesine bağlı 3 ve Çiftlikköy ilçesine bağlı 1 belde belediyesi olmak üzere toplam 14 belediye ile bu belediyelere bağlı 51 mahalle ve 43 köy bulunmaktadır. Yalova'da toplam 94 köy/mahalle bulunmaktadır. Yalova ilinde nüfusun değişimi ile sosyo-kültürel ve mekânsal değişimin tespiti kapsamında, 43 köy ve 51 mahalle muhtarının %50'si olan 47 köy/mahalle muhtarı (25 köy ve 22 mahalle muhtarı) tespit edilerek görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu tespitin yapılmasında ilçe seviyesi ayrı ayrı değerlendirilmiş, mahalle ve köylerin seçiminde konumları, etnik yapıları, iç göç alma durumları vb. özellikler dikkate alınmıştır. Bazı durumlarda ilçe ve beldelerde mahalle sayısının azlığı nedeniyle seçimlerde %50'nin üzerine çıkılmıştır.

Ayrıca araştırmanın mekânsal ve sosyo-ekonomik gelişimin tespit edilmesi maksadıyla, sivil toplum örgütleriyle mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda; Turizm, Folklor, Araştırma ve Geliştirme Gençlik ve Spor Kulübü Derneği (TUFAG), Yalova Folklor Eğitim Merkezi Gençlik ve Spor Kulübü Derneği (YAFEM) ile Kuzey Kafkas Kültür Yardımlaşma Gençlik ve Spor Kulübü Derneği ile GARDEN A.Ş. temsilcileri ile mülakat gerçekleştirilmiştir.

Çalışma sahasının gözlem ve arazi çalışmalarının bir bölümü 2020 Şubat ayı içerisinde, önemli bir bölümü ise beşerî faaliyetlerin yoğunlaşmaya başlandığı yaz

ayları içerisinde gerçekleştirilmiştir. Özellikle yaz ayları; arazinin ulaşıma imkân verdiği, Yalova ilinde nüfus hareketliliğin arttığı, yaz/deniz turizmin canlandığı, yayla şenliklerinin ve folklor gösterilerinin gerçekleştirildiği uygun aylar olduğu için tercih edilmiştir.

1.2.3. Veri Toplama Araçları

Veriler bilindiği gibi birincil yani doğrudan elde edilen ve ikincil yani dolaylı elde edilen veri olarak temin edilebilir. Birincil veriler araştırmacının bizzat kaynağından topladığı ve birincil elden üretilen veriler olarak belirtilebilir (Turanlı v.d., 1995: 10). Bu veriler çeşitli veri toplama teknikleri kullanılarak elde edilen bulgulardır. Bu teknikler; anket, gözlem, mülakat (görüşme) vb. sayılabilir.

İkincil veriler ise araştırmacının bizzat kendisinin toplamadığı veya üretmediği, başka araştırmacılar tarafından üretilen verilerdir. İkincil veriler hem nicel hem de nitel veriler olabilirler. Bu verileri çoğunlukla istatistikler olup, nicel verileri oluşturmaktadır. Ayrıca arşivler, raporlar, dergi, kitap, tarihi belgeler, haritalar vb. verilerde ikincil veri kaynaklarıdır.

Araştırmada; araştırmanın amacına uygun olan verilerin neler olduğu, özelliklerinin ne olacağı, verilerin en uygun hangi kaynaklardan elde edileceği, hangi yöntem veya yöntemlerin kullanılacağı ilk önce belirlenmelidir (Çıngı, 2018).

Bilimsel bir araştırmada öncelikli olarak toplanacak verilerin güvenilir ve geçerli olması konusu da çok önemlidir. Toplanacak verilerin güvenilir olması yani güvenirlik ise kullanılacak yöntemin, her uygulanışında aynı sonucu vermesini ifade eder. Bir araştırmada güvenirlik oluşmadan geçerlilikten bahsedilmesi söz konusu değildir. Geçerlilik ise elde edilen verilerin araştırmanın sorununu cevaplamada uygun olacak yöntem veya araçların doğru kullanılmasını ifade eden bir kavramdır (Yaman Kocadağlı, 2018: 8-9).

Birincil veriler deneysel ve deneysel olamayan şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Daha çok laboratuvar ortamında araştırmacıların yaptıkları veri toplama yöntemine deneysel veri elde yöntemi denir. Deneysel veri yöntemi fen bilimlerinde; fizik, kimya, biyoloji vb, sosyal bilimlerde psikoloji vb. gerçekleştirilen gözlemsel bir yöntemdir.

Coğrafi araştırmalarda birincil verilerin toplandığı yer esas olarak sahadır (arazi, alan). Bu yüzden "*beşerî coğrafi araştırmalarında birinci veri elde etmede kullanılan en önemli ve yaygın teknik ankettir. Anketin yanı sıra gözlem, mülakat yoluyla da doğrudan veri temini beşerî coğrafya çalışmalarında sıklıkla başvurulmaktadır*" (Yaman Kocadağlı, 2018: 10).

Beşerî coğrafya ile sosyal bilimlerde en çok ve en yaygın kullanılan veri toplama aracı olan anket; araştırmanın amacı doğrultusunda elde edinmek istenen verilerin seçilen örnekleme önceden hazırlanan soruların sorularak sistematik veriler elde edilmesidir. Anket tekniği iki amaçla kullanılmakta olup, bunlar kişiler veya kurumlar hakkında istatistiki bilgileri toplamak ile kişilerin sosyal, çevresel, siyasi konular hakkındaki görüşlerini elde etmektir (McLafferty, 2010: 77-78). Anket uygulamasında dört yöntem bulunmakta olup, bu yöntemler; yüz yüze görüşme, posta ile anketi gönderme, telefonla anketi uygulama ve internet ile anket uygulamasıdır. Bu yöntemlerin uygulamasında esas olan zaman, maliyet ve beklenen cevap oranı düzeyidir. Her anketin uygulama yönteminin çeşitli avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır. Araştırmacılar bunları gözönünde bulundurmalıdır (Yaman Kocadağlı, 2018: 16-17).

Görüşme veya mülakat ise beşerî coğrafya araştırmalarında sık başvurulan veri toplama araçlarından birisidir. Nitel yaklaşımı seçmiş araştırmacıların sıklıkla kullandığı yöntem görüşmedir. Görüşme araştırmanın amacı doğrultusunda belirlenen kişi veya gruplar ile gerçekleştirilen bir süreçtir (Yaman Kocadağlı, 2018: 2). Görüşme tekniğinde, araştırmacı araştırdığı konuyla alakalı sorular hazırlar ve uygun örnekleme yöntemleri kullanılarak belirlediği örnekleme bu soruları sorar. Görüşme esnasında araştırmacı ihtiyaç duyduğunda yeni sorular da sorabilir ya da belirlediği soruları sormaktan da vazgeçebilir (Lindsay, 1997: 48-50). Görüşme uygulamasında anket uygulamasında olduğu gibi dört yöntem bulunmakta olup, bu yöntemler; yüz yüze görüşme, posta ile görüşme formunu gönderme, telefonla görüşmeyi uygulama ve internetle görüşme uygulamasıdır. Görüşme tekniğinde uygulama biçimine göre; açık sonlu görüşmeler, kısa görüşmeler, grup görüşmeleri şeklinde üç türlü sınıflandırılır. Açık sonlu görüşmeler, uzun süren ve derinlemesine bilgilerin elde edilmesi amaçlanan, kısa görüşmeler ise genellikle kısa bir sürede gerçekleştirilen ve önemli

birtakım bilgilerin elde edilmesi amaçlanan, grup görüşmeleri ise belirlenen gruplar ile herhangi bir sorun hakkında görüşülen ve grubun görüşlerinin elde edilmesi amaçlanan bir usuldür (Kaya, 2012: 283). Görüşmeler ayrıca; yapılandırılmış, yapılandırılmamış ve yarı yapılandırılmış görüşmeler olarak üç gruba ayrılmaktadır. Yapılandırılmış görüşmeler belirlenmiş soruların kişi ve gruplara sorulması ve bu soruların dışına çıkılmamasını içeren görüşme, yapılandırılmamış görüşmeler sohbet niteliğinde olan, önceden belirlenen soruların aksine görüşme esnasında belirlenen sorulara göre devam eden bir görüşme, yarı yapılandırılmış görüşme ise önceden belirlenen soruların kişi ve gruplara sorulması ile sonradan ihtiyaç duyulan ilave soruların sorulmasını içeren bir görüşme tekniğidir. Beşerî coğrafya araştırmalarında daha çok yarı yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmektedir (Yaman Kocadağlı, 2018: 19).

Gözlem yöntemi araştırmacının amacı doğrultusunda elde edinmek istenen verilerin gözlem yoluyla elde edilmesidir. Araştırmacı bu yöntemi, araştırma alanındaki olay ve olguları doğal ortamında gerçekleştirir ve görüşmede olduğu gibi veri kaynağının etkilenmesi durumu yoktur. Gözlem iki usulle yerine getirilebilir. Direkt veya doğrudan gözlem araştırmacının olaylara müdahale etmeden gerçekleştirilen, katılarak veya katılımcı gözlem ise araştırmacının insan ve topluluklar ile birlikte zaman geçirerek, topluluğun faaliyetlerine bizzat katılarak gerçekleştirilen bir yöntemdir. Katılarak veya katılımcı gözlem sosyal antropologların ve kültürel coğrafyacıların sıklıkla kullandığı gözlem çeşididir. Görüşme veya mülakatta olduğu gibi gözlem de beşerî coğrafya araştırmalarında sık başvurulan veri toplama araçlarından birisidir. Gözlem yöntemi sahayı basit bir gözleme veya izleme olarak algılanmamalı, araştırmacının özellikle "*sahayı okuyabilmesi*" ve bunu raporlayabilmesi gerekmektedir (Yaman Kocadağlı, 2018: 20).

İkincil veri kaynakları kısaca başka amaçlar için toplanmış ve diğer araştırmacıların kullanmasına açık olan verilerdir. Bu veriler hem nicel hem de nitel veriler olabilirler. İkinci veriler genellikle büyük oranda nicel veriler olan, devletler ve çeşitli organizasyonlar tarafından üretilen genellikle nicel olan istatistikler olmak ile nitel türde yazılı ve görsel kaynakları oluşturan verilerdir. Bunlar veriler; istatistikler, raporlar, dergiler, kitaplar, tarihi belgeler, haritalar, arşiv belgeleri olarak sayılabilir.

Devletlerin ürettikleri ikincil veri kaynaklarından olan, devletlerin istatistik kurumları ve kamu kurum ve kuruluşları tarafından üretilen istatistikler başlıca ikinci veri kaynağı olup, özellikle beşerî coğrafya araştırmalarında sıklıkla kullanılmaktadır. Devletler tarafından üretilen bu veriler birçok konuda üretilmekte olup, kapsamı daha geniş, daha erişilebilir ve daha güvenilir verilerdir. Türkiye'de de en çok kullanılan ikinci veri kaynağı da Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından üretilen istatistiklerdir (Yaman Kocadağlı, 2018: 20; White, 2010: 61-62).

Çeşitli organizasyonlar, belediyeler, ticari kuruluşlar vb. tarafından derlenen ikinci veriler konu açısından sınırlı, daha dar kapsamlı, ticari ve siyasi amaçlarla üretilebilen, kamunun erişimine açık olmayabilen ve belli bir maliyet ile elde edilebilen, tamamen tarafsız ve güvenilir olamayabilen verilerdir. Bu verilere bilimsel şüphecilik ile yaklaşılması gerekmektedir.

1.3. Arazi Çalışmaları ve Veri Toplama Tekniği

Tez kapsamında ayrıntılı bir ulusal ve uluslararası literatür taraması yapılmıştır. Yeni kaynakların taranarak değerlendirilmesine tez süresi boyunca da devam edilmiştir.

Nitel araştırma yöntemlerinden olan mülakat veya görüşme ve gözlem yoluyla sahadan toplanan veya üretilen birinci veriler ile kamu kurum ve kuruluşlarınca derlenmiş ikinci veriler (doküman, belge vb.) tez kapsamında kullanılmıştır. Tezin konusu gereği Yalova ilinin demografik analizi yapılacak olması nedeniyle özellikle TÜİK tarafından Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamına ilişkin verilerin kayıt altına alındığı genel nüfus sayımları, ADNKS vb. istatistikler ikinci veri olarak kullanılmıştır. İstatistik veriler bilgisayar ortamında çeşitli tablo ve şekillere dönüştürülerek yorumlanmıştır. Kırsal ve kentin yerel dinamiklerin tespitinde ise belirlenen örneklem doğrultusunda 47 köy ve mahalle muhtarı ile yüz yüze ve sohbet niteliğinde yapılandırılmamış görüşme şeklinde gerçekleştirilmiştir. Mekânsal değişim, haritaların analizi ve gözlem yöntemi ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Sosyal-ekonomik değişimi tespit etmek maksadıyla ikinci veriler (doküman, belge vb.) ile kamu kurumları, kültür dernekleri ve ekonomik sektörün ilgilileri ile görüşme yöntemi kullanılmıştır.

Sahadan, literatürden ve istatistiklerden elde edilen bilgilerin coğrafi metot dâhilinde, haritalar CBS yöntemiyle çizilerek tez desteklenmiştir.

1.4. Veri Analizi

Nitel araştırma yöntemleri olarak belirlenen görüşme, gözlem ve doküman/belgeler, betimsel ve sistematik bir şekilde yorumlanarak analiz edilmiştir. Elde edilen tüm veriler bilgisayar ortamına kayıt edilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden olan görüşmede elde edilen veriler direk veya dolaylı alıntılar şekliyle, diğer tüm veriler ise tablo, şekil ve haritalar yardımıyla analiz edilmiştir.

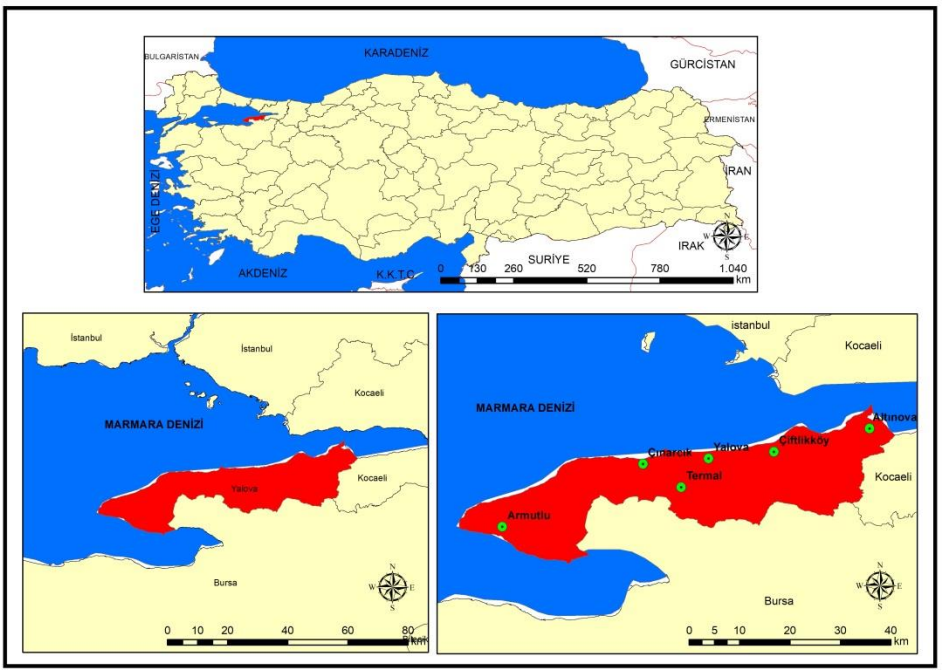
İKİNCİ BÖLÜM

DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

2.1. Yalova İlinin Coğrafi Konumu

Yalova ili, Türkiye'nin kuzeybatısında, Marmara Bölgesi'nin güneydoğunda, 28˚ 45' ve 29˚ 35' Doğu Boylamları, 40˚ 28' ve 40˚ 45' Kuzey Enlemleri arasında bulunmaktadır. Yalova ili Marmara Denizi ve Gemlik Körfezi ile çevrilidir. Yalova ilinin kuzeyinde İstanbul ili, doğusunda Kocaeli'nin Karamürsel ilçesi, güneyinde Bursa'nın Gemlik ve Orhangazi ilçesi yer almaktadır (Harita 2.1). Yalova 798 km^2'lik bir alanı ile Türkiye'nin yüzölçümü bakımından en küçük ilidir. Türkiye yüzölçümünün %0,10'luk bölümünü Yalova ili oluşturmaktadır (https://www.harita.gov.tr, Erişim Tarihi 01.06.2020).

Harita 2.1: Yalova İlinin lokasyon Haritası.

İstanbul iline bağlı Yalova ilçesi; Çınarcık bucak merkezi, Termal kasabası ve Çiftlikköy kasabası ile birlikte Kocaeli iline bağlı Karamürsel ilçesinin Altınova kasabası, Gemlik ilçesine bağlı Armutlu bucak merkezi ilçe halini alarak Yalova iline bağlanmıştır. Yalova ilinde Merkez ilçe ile birlikte altı ilçe bulunmaktadır. Yalova ilinde; merkez ve 5 ilçe belediyesi, Merkez ilçeye bağlı 1 (Kadıköy), Altınova ilçesine bağlı 3 (Subaşı, Kaytazdere ve Tavşanlı), Çınarcık ilçesine bağlı 3 (Esenköy, Koruköy, Kocadere ve Teşvikiye) ve Çiftlikköy ilçesine bağlı 1 (Taşköprü) belde belediyesi olmak üzere toplam 14 belediye ile 43 köy bulunmaktadır.

Yalova ilinin yer aldığı coğrafi mevki ve uzun kıyı şeridi; başta ulaşım, turizm, tarım olmak üzere her açıdan önem taşımaktadır:

> "Kara ve deniz ekosistemleri arasında geçiş bölgesi olması bakımından hassas bir nitelik taşıyan ve dinamik bir yapıya sahip olan kıyı alanları fiziki özelliklerinden kaynaklanan çekiciliğe bağlı olarak, yeryüzünün diğer kesimlerine göre insan faaliyetlerinin yoğunlaştığı sahalardır. Kıyı alanları ulaşım, sanayi, turizm, savunma ve tarımsal amaçlı olarak kullanılmaktadır" (Gürbüz v.d., 2004: 374).

Yalova ilinin toplam nüfusun %86,7'si ova vadi tabanlarında, %11,1'i platoluk sahalarda, %1,6'sı yamaçlarda ve %0,6'sı ise dağlık alanlarda toplanmıştır (Kurt ve Haybat, 2014: 335).

2.2. Jeomorfoloji

Yalova'nın jeolojik özellikleri üzerine çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalar esasında Armutlu yarımadası üzerine yapılmış olsa da Yalova'nın Armutlu yarımadası üzerinde yer alması nedeniyle Yalova'nın jeolojik özelliklerini içermektedir. Bu çalışmalardan ilk olarak Ardel (1949), sonrasında Akartuna (1968), Güncüoglu v.d. (1990), Yılmaz v.d. (1995), Bargu ve Sakınç (1989–1990) sahanın jeolojisini incelemişler ve haritalar oluşturmuşlardır.

Türkiye'de bulunduğu konum itibariyle bütün jeolojik zaman ve devirlere ait araziler bulunmaktadır (Özey, 2002: 21). Yalova ilinde de Paleozoyikten Kuvaternere değişik zamanları temsil eden kaya türleri yüzeylenmektedir. Prekambriyen-Alt Paleozoyik yaşlı olduğu düşünülen amfibolit, amfibol şist, granit, metavolkanitlerden oluşan Pamukova Metamorfitleri bölgenin esasını oluşturur. Alt Triyas yaşlı Taşköprü Formasyonu (silttaşı, kumtaşı), Üst Kretase yaşlı Bakacak Formasyonu (çakıltaşı,

kumtaşı), Üst Paleosen-Orta Eosen yaşlı İncebel Formasyonu (kumtaşı, çakıltaşı, marn), Eosen yaşlı Sarısu Formasyonu (çakıltaşı, çamurtaşı, kumtaşı, kireçtaşı) temeli örten sedimanter ve volkano–sedimanter birimleri oluşturmaktadır. Eosen döneminde Fıstıklı Graniti, en üstte ise Sarmasiyen yaşlı Kılıç Formasyonu (kiltaşı, silttaşı, marn), Üst Miyosen–Alt Pliyosen yaşlı Yalakdere Formasyonu (kumtaşı, çakıltaşı, silttaşı, kiltaşı ve çamurtaşı) ve Pleyistosen yaşlı denizel seki çökelleri ile güncel alüvyonlar bulunmaktadır (Akartuna, 1968: 20-105; Bahadır, 2007: 18; Güncüoğlu v.d, 1990: 161-169; T.C. Yalova Valiliği İl Özel İdaresi, 2007).

Jeolojik zamanları temsil eden kaya türlerinin bulunduğu Pamukova Metamorfitleri, Taşköprü, Bakacak, İncebel, Kılıç ve Yalakdere Formasyonları ve Fıstıklı Granitoyidi aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Pamukova Metamorfitleri; Pamukova metamorfik kayaları Armutlu Yarımadası'nın temelini oluşturmakta olup, Esenköy, Armutlu ve Kapaklı güneydoğusu, Elmalık, Laledere ve Gacık köyünün 1 km kadar güneyinde yüzeylenmektedir (Bahadır, 2007: 19). Pamukova metamorfitlerin alt seviyeleri Prekambriyen, üst seviyeleri ise Alt Paleozoik yaşlı olduğu bilinmektedir (Akartuna, 1968).

Taşköprü Formasyonu; Yalova'nın doğusunda Taşköprü beldesi ile Kabaklı köyü civarında yüzeylenmektedir. Birim kırmızı-mor, sert, çatlaklı, gri renkli, sıkı tutturulmuş, silttaşı, orta-kalın tabakalı kumtaşı ve çakıltaşından oluşur (Bargu ve Sakınç, 1984; Bargu ve Sakınç, 1989-1990: 50; Bahadır, 2007: 19). Birimin yaşı Akartuna (1968) tarafından Triyas olarak belirtilmiştir. Bu bölgede oluşan doğal agrega yol yapım çalışmalarında kullanılmaktadır (Bargu ve Sakınç, 1984).

Bakacak Formasyonu; Kılıç köyü ve Kurköy güneyinde, Çukurköy ve Laladere köylerinde yüzeylenir. Egemen olarak çakıltaşı ve kumtaşlarından oluşan formasyon tabanda kalın tabakalı bir taban konglomerası ile başlar (Bahadır, 2007: 19). Bakacak Formasyonu İncebel formasyonu ile uyumlu, Kılıç Formasyonu tarafından uyumsuz olarak örtülmektedir (Akartuna, 1968).

İncebel Formasyonu; Yalova'nın doğusunda Mecidiye, Subaşı, İncebel arasında ve Çınarcık ilçesinin batısında (Ortaburun köyünde) yüzeylenmektedir. Birim altta konglomerası seviyesi ile başlamakta olup, çamurtaşı, kumtaşı, marn ve çakıltaşı ardalanması ile devam etmektedir (Bahadır, 2007: 19). Akartuna (1968) tarafından birimin yaşı Üst Paleosen-Alt Eosen olarak belirtilmiştir.

Sarısu Formasyonu; Çınarcık ilçesinin güneybatısı ile Elmalık köyü güneyinde yüzeylenmektedir. Metamorfik kayalar üzerinde çamurtaşı, çakıltaşı, kireçtaşı ve kumtaşından oluşan bir seviye ile başlar. Bunun çeşitli boyutta andezitik tüf ve kaya parçalarından oluşan piroklastik kayalar gelmektedir. İstif içinde bazı alanlarda çakıllı ve iri andezit bloklu plaj çakıltaşı seviyeleri bulunur (Bahadır, 2007: 20). İstif özellikle üst düzeylerde bazalt dayklarıyla kesilir (Akartuna, 1968).

Fıstıklı Graniti; Şenköy güneyinde ve Hayriye köyünün güneydoğusunda yüzeylenir. Genellikle gri rekli, bazen pembe renkli, ayrışmış seviyeleri açık sarı renkli, orta taneli, sert ve masif yapılı sokulum kayasıdır. Sarısu ve Pamukova formasyonlarını kesmektedir (Bahadır, 2007: 20)

Kılıç Formasyonu; Yalova'nın güneyinde, Kazımiye, Denizçalı köyü, Dereköy, Çiftlikköy, Kılıç köyleri arasında yüzeylenir. Birim değişik renklerdeki (sarı, sarı-boz, grimsi beyaz) ince tabakalı, laminalı, orta-sıkı tutturulmuş sarımsı-beyaz silttaşı, kiltaşı, marn ile mercek ve bant şeklinde kırmızımsı kumtaşı ve çamurtaşından oluşur. Formasyonun kalınlığı 300 metredir (Bargu ve Sakınç, 1984; Bargu ve Sakınç, 1989-1990: 54; Bahadır, 2007: 20). Kılıç Formasyonu kendinden yaşlı birimler üzerine uyumsuz olup, Akartuna (1968)'e göre Sarmasiyen yaşındadır.

Yalakdere Formasyonu; Armutlu, Yalova ile Çınarcık arasında, Akköy, Kadıköy, Safran, Soğucak ile doğuda Gacık, Laledere, Örencik, Çavuşköy, Fevziye, Taşköprü civarlarında geniş alanlar kaplar. Birbiriyle geçişli (sarımsı-boz, boz, beyaz, gri beyaz) çakıltaşı, kumtaşı, kiltaşı, silttaşı ve çamurtaşı seviyelerinden oluşur. Formasyon heyelanlı bir yapıdadır. Formasyonun kalınlığı 300 metredir (Bargu ve Sakınç, 1984; Bargu ve Sakınç, 1989-1990: 54; Bahadır, 2007: 21). Birimin yaşı Pliyosen'dir (Akartuna, 1968).

Kuvaterner Çökelleri; Altınova-Yalova-Çınarcık kıyı alanları ile vadi tabanlarında Kuvaterner çökelleri yaygın olarak bulunmakta olup, daha önceki çalışmalarda on üç alt birime ayrılmıştır (Emre v.d., 1999). Ardel (1949) tarafından seki çökelleri, üst seki çökelleri olarak tanımlanarak, Altınova Formasyonu olarak isimlendirilmiştir.

Üst seki çökelleri, Yalova-Karamürsel karayolunun Altınova-Kaytazdere bölümünde yüzeylenmektedir. Üst seki çökelleri Laledere ve Hersek deltasında izlenmektedir. Bunlar sarı, boz renklerde, gevşek çimentolu kum, killi kum, tabakalı ve siltten oluşmaktadır. Alt seviyeler kireçtaşı çakılları ve volkanik kaya kapsayan taban konglomerası ile başlamaktadır. Üste doğru kumtaşlarına, marn ve siltli kumlara geçmektedir (Akartuna, 1968).

Bataklık çökelleri eski ve güncel çökeller olarak ikiye ayrılmaktadır. Eski bataklık çökelleri, Holosen başlarında su seviyesinin yüksek olduğu bir dönemde, vadi içlerine doğru sokulan haliçlerde çökelmiştir. Ayrıca lagün çökelleri de bulunmaktadır (Akartuna, 1968).

Akarsu çökelleri taşkın ovası ve kanal çökelleri olarak iki gruba ayrılmıştır. Taşkın ovası çökelleri ise kıyı düzlükleri ile deltalarda yaygın olarak bulunmaktadır. Kanal çökelleri vadi içlerinde akarsu, deltalarda ise menderes çökellerinden oluşmaktadır (Bahadır, 2007: 24). Yalakdere vadisindeki çökellerde doğal agrega, inşaat malzemesi olarak kullanılmaktadır (Bargu ve Sakınç, 1984).

Kuvaterner birimleri kıyı düzlükleri ve iki delta sahasında bulunmaktadır. Kuvaterner birimler; kıyı ve akarsu ortamlarındaki çökel topluluklar ile denizel çökellerden oluşmaktadır (Harita 2). Denizel çökeller Yalova şehrinin kıyılarındaki kıyı düzlüğü, kıyı kordonu, plaj ve bataklık çökellerinden oluşmaktadır (Akartuna, 1968: 20). Bu Kuvaterner birimlerinin burada bulunması, Yalova şehrinin turizm fonksiyonunun gelişmesine katkı sağlamıştır (Kazel, 2014: 9).

Yalova ili Çınarcık ilçesi ile çevresinin jeomorfolojik oluşumunun incelendiği bir çalışmada; 600-900 metrelerde DI Alt-Orta Miyosen aşınım yüzeylerine karşılık gelen, nemli-tropikal iklimin etkisiyle gelişmiş "*yontu düz*" denüdasyon yüzeyi, 250-

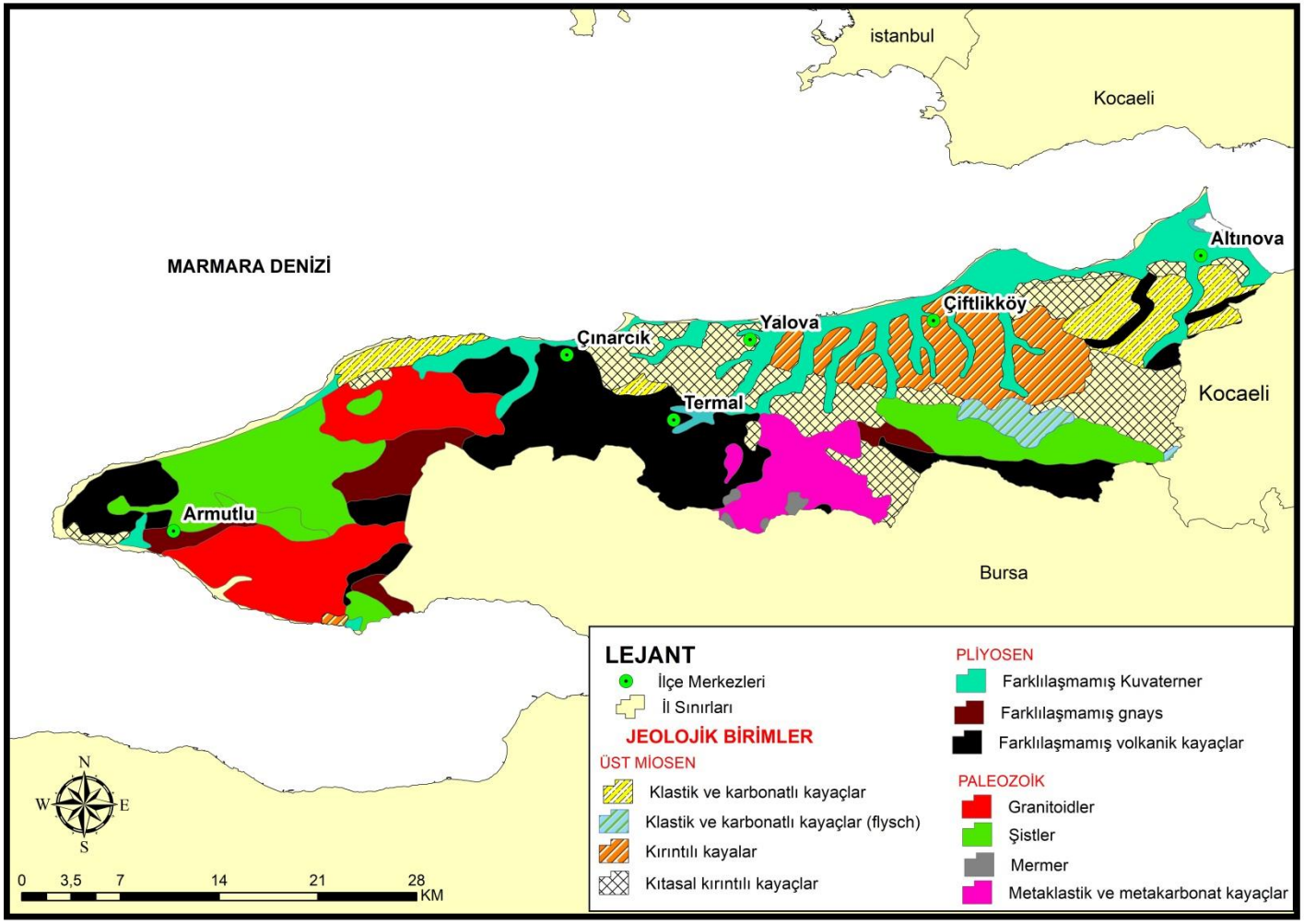
600 metrelerde DII Üst Miyosen aşınım yüzeylerine (Güllük aşınım yüzeyi) karşılık gelen, kurak, yarı kurak iklim etkisiyle gelişmiş yükselen koni biçimli Adatepeler veya eğimli etek yüzeyleri, 100-200 metrelerde DIII Pliosen aşınım ve birikim yüzeyleri (Çalıca yüzeyleri) karşılık gelen, kısmen yağışlı ılıman bir iklim etkisiyle oluşan daha alçak taban düzeyi, 30-80 metreler arasında Pleistosen seki (taraça) sistemleri ise tektonik yükselmeler ve kaide seviyesinde meydan gelen değişimler sonucunda meydana gelen denizel ve akarsu sekileri (taraçaları) oluştuğu gözlenmiştir (Erol ve Şencan, 1996).

Bir yerin yer şekillerinin belirlenmesi arazi kullanımı ve yerleşilebilir alanların seçiminde önemli bir rolü bulunmaktadır. Yalova, doğuda yer alan kıyı düzlükleri dışında genellikle dağlık ve sarp bir araziye sahiptir. Bölgenin güneyinde; Kocaeli Sıradağları ile birleşen Samanlı Dağları yer almaktadır (Harita 2.2). Yalova'nın en yüksek noktaları güney ve güneybatı kesimleridir. Yalova'nın ana yer şekilleri olarak; dağlık sahalar, plato alanları, ovalık alanlar ve kıyı düzlükleri ile topoğrafik özellikleri olarak ayrı ayrı ele alınacaktır.

2.2.1. Dağlık Sahalar

Yalova ili arazilerinin büyük bir oranını dağlık alanlar oluşturmaktadır. İlin en önemli yükseltisini; 130 km uzunluğunda olan, yaklaşık olarak 70 km uzunluğunda kısmı ile 15-20 km genişliğindeki Samanlı Dağları oluşturmaktadır. Samanlı Dağları doğuda Geyve Boğazı ile Bolu Dağları'ndan ayrılmaktadır. Samanlı Dağları'nın bu uzanışında Kuzey Anadolu Fayı (KAF) zonunun kuzeyde İzmit körfezinden ve güneyden ise Mudurnu-Geyve-İznik-Gemlik hattından geçen iki ana fayın sahayı sınırlandırması önemli rol oynamaktadır (Emre v.d., 1999). Samanlı Dağları bu görüntüsü ile bir horst özelliği, İzmit ve Gemlik Körfezi ile İznik Gölü ise graben özelliği taşımaktadır (Bilgin, 1967: 30). Samanlı Dağları'nın yapısını volkanikler ve metamorfikler oluşturmaktadır (Ardel, 1949). Samanlı Dağlarının batısında bulunan Taz Dağı (921 m) ile güneyinde bulunan Beşpınar Tepesi (926 m.) en yüksek noktaları oluşturmaktadır (Harita 2.3). Yedigürgen (512 m), Katırlı Dağı (541 m), Karlık Dağ (888 m), Sivri Tepe (903m) ve Çatal Tepe (917 m) önemli yükseltileri oluşturmaktadır.

Harita 2.2: Yalova İlinin Jeoloji Haritası.

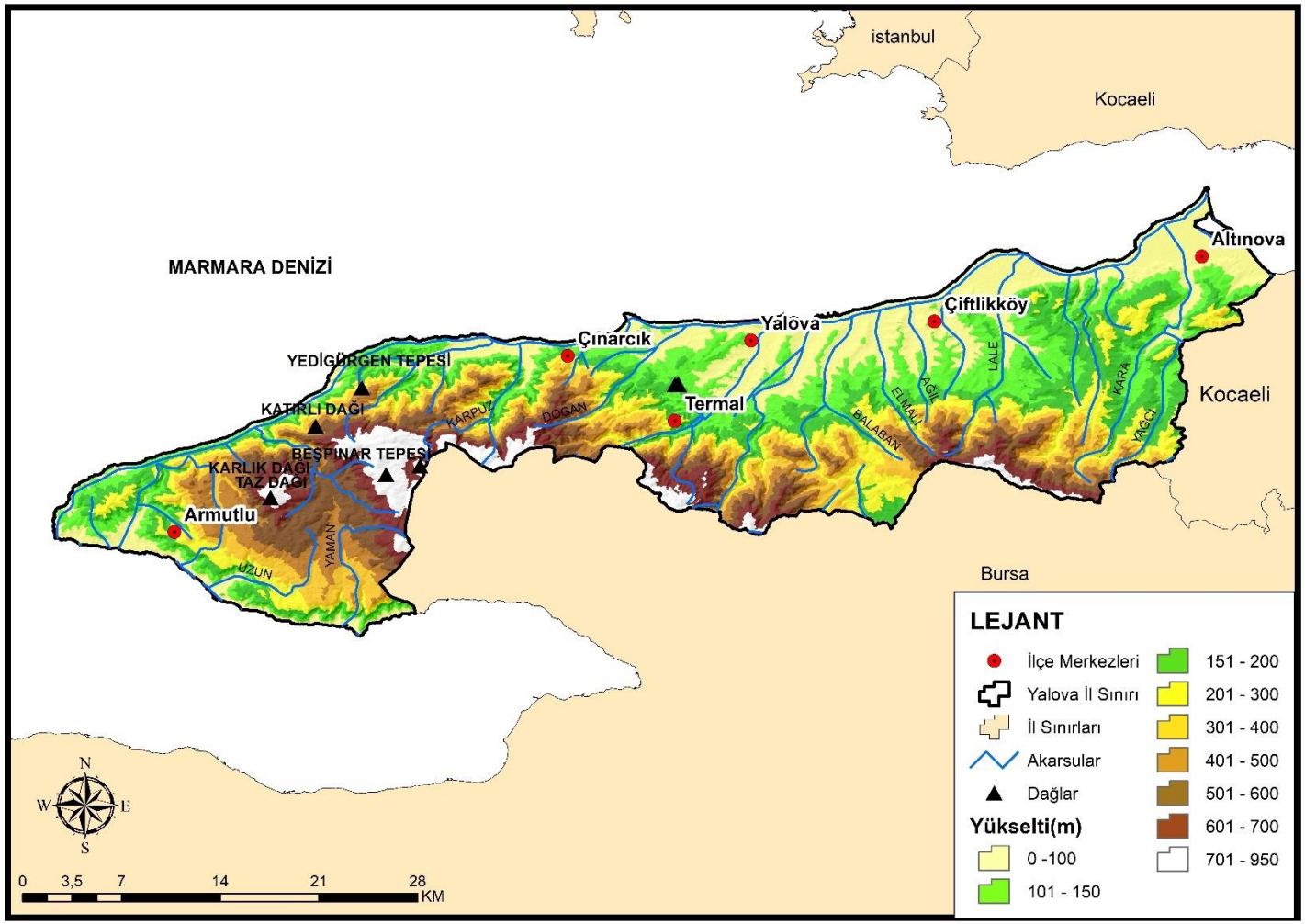
Gerçekleştirdiğim arazi gözlemleri ve Yalova fiziki haritasının incelenmesinde, Samanlı Dağları'nın kuzey yamaçlarının kısa boylu akarsular tarafından yarılmış ve arızalı bir topografya, güney yamaçlarının ise daha az yarılmış, hafif dalgalı ve düz sahaların yer aldığı daha az arızalı bir topografyanın hâkim olduğu görülecektir (Harita 2.3). "*Derin vadilerle parçalanmış olan sarp kuzey aklanı dağ karakterini haiz olduğu halde güney aklanı hafifçe dalgalı ve yer yer düzlükleri ihtiva eden bir yayladır*" (Ardel, 1949: 62). Bu yapının oluşmasında mermerlerin varlığı, Kuzey Anadolu Fayı (KAF) zonunda meydana gelen şiddetli depremler sonucunda meydana gelen heyelanlar, çökmeler, akarsu vadilerinde eğime bağlı kırıklarının oluşması ve aşındırmanın gücü önemli rol oynamıştır. Samanlı Dağları'nın kuzey yamaçlarındaki orman yoğunluğu, güney yamaçlarının ise bakı şartlarıyla da birlikte meyve bahçelerin yer almasına bu arazi durumu neden olmuştur. Dağlık alanlar ile arazi kullanımı arasındaki ilişkide, sahanın büyük oranda orman ve makilerle kaplı olması, arızalı topografya sebebiyle tarımsal faaliyetler ve yerleşme için uygun ortam şartlarının çok az olduğu görülmektedir (Bahadır, 2007: 27).

2.2.2. Plato sahaları

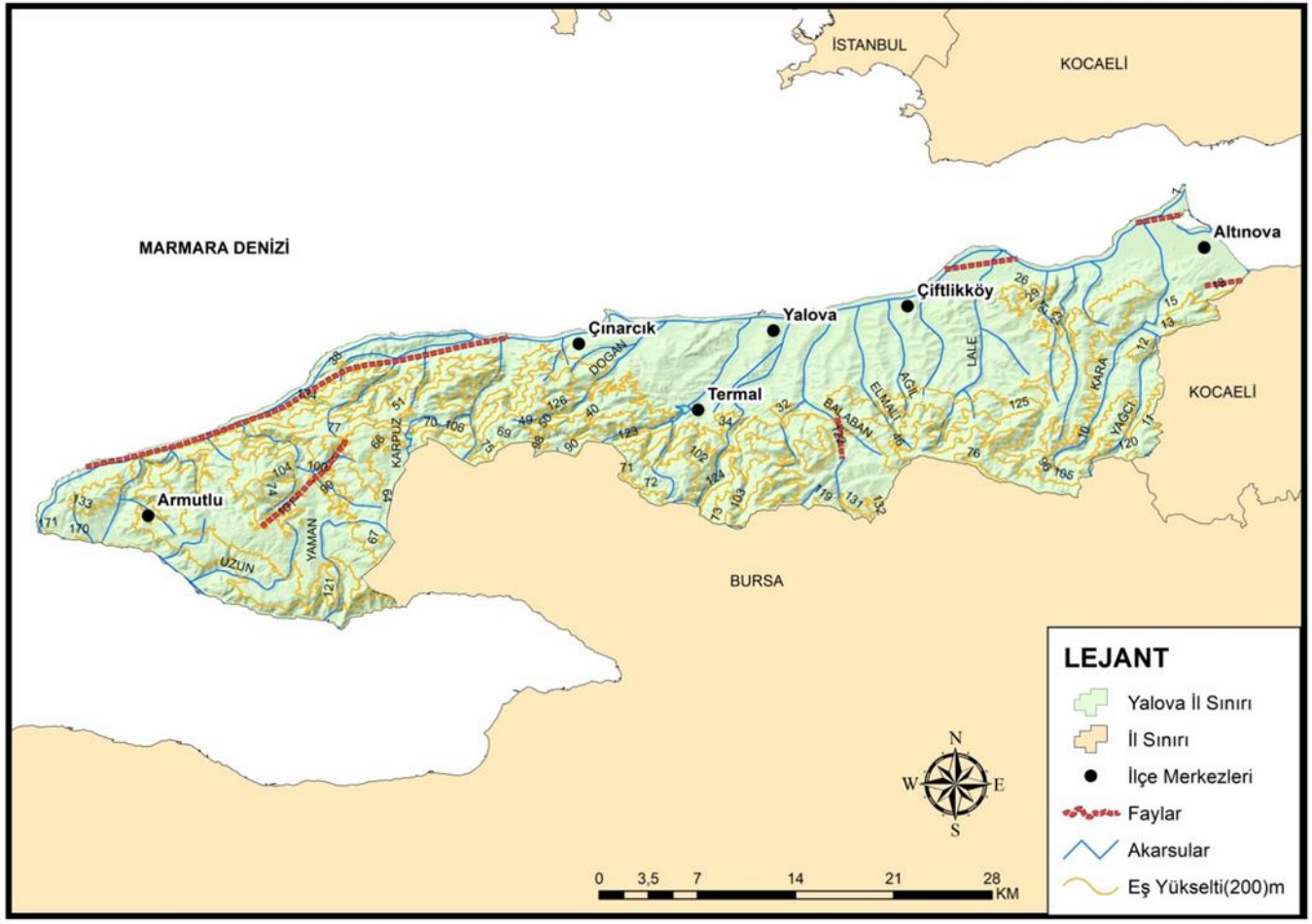
Yalova dağlık alanların yanında genellikle plato görünümündedir. Özellikle batı kesimde Armutlu ilçesinin çevresi plato özelliği göstermekte olup, uzunluğu az olan akarsularla yarılmış olan bu alanın ortalama yüksekliği 80-100 m civarındadır (Ardel, 1949: 56). Bu alandaki tepeliklerin yükseklikleri 300-350 m arasında değişmektedir. Batıya yani Bozburun'a kadar uzanan plato sahaları nispeten düz veya alçak olduğu görülmektedir. Bahadır (2007) alçak plato alanlarını 200-400 m, yüksek plato alanlarını ise 400-700 m olarak belirtmiştir (Harita 2.3).

Yalova'nın orta kesiminde yükseltisi daha az olan platolar, az eğimli yamaçlar ve kıyı ovaları bulunmaktadır. Yalakdere Havzası çöküntü alanının doğusuna doğru yükseklikler artış göstermekte olup, platoluk alanları oluşmaktadır (Harita 2.4).

Harita 2.3: Yalova İlinin Fiziki Haritası ve Yükseklik Kademeleri.

Harita 2.4: Yalova İlinin Topoğrafya Haritası.

Plato sahalarında ise arazi kullanımına açısından özellikle kuru tarım yapılmaktadır. Armutlu ilçesindeki plato sahalarında önemli oranda zeytin bahçeleri bulunmaktadır. Çiftlikköy ilçesinin güney kesimlerinde ise tahıl yetiştirilmektedir. Yalova'nın kuzeye bakan platolarında orman ve mera alanları bulunmakta olup, mera alanlarında yoğun olarak hayvancılık faaliyetleri ile arıcılık faaliyetleri de yapılmaktadır (Bahadır, 2007: 28).

2.2.3. Ovalık sahalar

Yalova'nın ovalık alanları; deltalar, akarsu boyu ve dağ eteği ovaları olarak incelenmiştir.

Akarsuların taşıdıkları malzemeleri kıyılarda biriktirmesi sonucunda oluşan yer şekillerine delta denilmektedir. Yalova ilindeki akarsuların boylarının kısalığı ve bir kısmının yılın tamamında akışı olması nedeniyle ağızlarında küçük deltalar oluşmuştur. Yalova'da iki delta sahası bulunmaktadır. Bunlar Samanlı Dağları'nın kuzey yamaçları boyunca akan ve Marmara Denizi'ne ulaşan akarsuların ağızlarında oluşan deltalardır. Bu deltalar mevcut arazisi özelliği nedeniyle yerleşme alanı ve tarım arazisi olarak kullanılmışlardır. Batıda Laledere Deltası bulunmakta olup, bu deltada kıyılar alçak kıyı özelliğindedir. Laledere akarsu tarafından oluşturulan deltanın güneyinde doğal olarak alüvyonlar bulunmaktadır (Bahadır, 2007: 30). Aynı zamanda bu sahanın jeolojik birimlerini Neojen çökelleri oluşturmaktadır (Destegül, 2002: 28). Doğuda ise Yalakdere'nin iç bölgelerden getirdiği alüvyonlardan oluşan ve Marmara Denizi'nin en büyük deltası olan Hersek Deltası bulunmaktadır (Harita 2.10). Deltalar tarımsal üretimim yapıldığı sahalardır. Her iki delta sahasında da dikili ve ekili sulu tarım yapılmaktadır.

Akarsu vadileri boyunca birçok küçük ova yer almaktadır. "*Akarsuların genişlediği sularının alana yayılması ve malzemeyi biriktirmesi*" sonucu oluşan ovalara akarsu boyu ovası olarak nitelendirilebilir (Yazıcı ve Koca, 2016: 55). Akarsu boyu ovaları yoğun beşerî faaliyetlerin yer aldığı alanlardır. Akarsu vadi kenarlarında yerleşme sahaları, meyve bahçeleri ve seracılık faaliyetleri yer almaktadır.

Ülkemizde dağ eteği ovalarına genellikle depresyonların kenarlarında bulunmaktadır. Dağ eteği ovaları "*dağ eteklerinde birikinti koni ve yelpazelerin yanlarından birbirine eklenmesiyle meydana gelirler*" (Doğanay ve Sever, 2016: 171). Samanlı Dağları'nın kuzey yamaçları boyunca akan akarsuların eğiminin azalmasıyla birlikte taşıdığı malzemelerle dağ eteği ovaları (piedmont) oluşmuş olmakla birlikte, morfolojik açıdan bakıldığında belirgin değillerdir. Yalova'nın dağ eteği ovaları; "*kıyının gerisindeki dağlık kütle ile kıyı arasında D-B yönünde uzanan ve kıyı ile dağ arasında yaklaşık olarak 10 km'ye varan genişliğindeki az eğimli sahalardır*" (Bahadır, 2007: 32).

2.2.4. Kıyı Düzlükleri

Yalova'nın kuzey kıyılarında akarsuların ağız kısımlarına karşılık gelen kıyı düzlükleri yer almakta olup, bu düzlükler özellikle alçak kıyı olması nedeniyle plajların gelişmesine imkân sağlamıştır. Bu kıyı düzlüklerinin oluşumu akarsu şebekesinin kurulmasından sonra meydana gelmiştir. Kıyılar daha geniş olarak incelendiğinde ise yüksek bir kıyı özelliği taşıdığı görülmektedir. Dağların kıyı kesimleri ise özellikle kuzey ve batı kıyıları dalga aşındırmasının etkisiyle yüksek kıyı özelliği göstermektedir. Yalova–Çınarcık arasındaki kıyı yüksek kıyı özelliği göstermektedir. Çınarcık ilçesinin güneyinde eğim ve yüksekliğin artışıyla birlikte konutlar kıyıda sıkışmıştır (Bahadır, 2007: 27; Okuyucu, 2016a: 17). Çınarcık ilçesinin doğusundaki kıyı kesimlerinde platoların denize kadar uzandığı yerlerde, falezli kıyılar yer almaktadır. Bu kıyıların kuzey rüzgârlarının etkisiyle dalga aşındırması sonucunda falez yükseklikleri fazlalaşmakta olup, Esenköy kuzeyinde bu yükseklik 40-50 metreye ulaşmaktadır (Ardel, 1949; Bilgin, 1967).

2.2.5. Eğim, Yükselti ve Bakı

Yalova'nın %19,95'lik kısmını %0-5 eğimli, %17,46'lık kısmını %20-30 eğimli, %11'lik kısmını %15-20 eğimli alanlar oluşturmaktadır. Yüzölçümünün %38,29'unu oluşturan %30 ve üstü eğimli alanlar oluşturmaktadır (Tablo 2.1). Yalova'nın güney kısımları dağlık ve ormanlarla kaplı olup, %30 ve üstü eğime sahiptir (Harita 2.5). Yalova'nın eğim değerleri çok yüksektir. Eğim değerlerin %10'u

geçtiği alanlar yerleşme açısından pek uygun sahalar değildir. Bu sahalarda bulunan "*Dereköy, İlyasköy, Tevfikiye ve Fevziye köyleri heyelanın yoğun olarak gözlendiği bölgeler içerisindedir*" (Destegül, 2002: 53).

Birinci derece tarım arazileri en fazla %6 eğime sahip alanlarda yapılmaktadır. Yalova'nın %0-5 arasındaki eğimli alanları; ovalık alanlar ve kuzeydeki alüvyon alanlar oluşturmaktadır. Bu alanlar tarım faaliyetleri ile birlikte beşerî faaliyetlerin yoğunlaştığı alanlardır. Yalova Merkez ilçenin çevresi, Laledere ve Hersek Deltası %0-10 arasında eğime sahiptir (Destegül, 2002: 53). Tablo 2.1'e bakıldığında Yalova'nın %55,75'ini oluşturan en geniş alanların eğiminin %30'dan fazla (30.611 hektar) ve %20-30 eğimli (13.958) alanlar oluşturmakta olup, eğimin %15'ten fazla olduğu araziler ise %66,47 ile 53.137 hektar alandan oluşmaktadır (Harita 2.5).

Tablo 2.1: Yalova İlinin Eğim Oranları.

Eğim Değerleri	**%0-5**	**%5-10**	**%10-15**	**%15-20**	**%20-30**	**%30+**	**Toplam**
Alan (Hektar)	15.152	4.155	7.499	8.568	13.958	30.611	79.943
Oran (%)	18.95	5.20	9.38	10.72	17.46	38.29	100

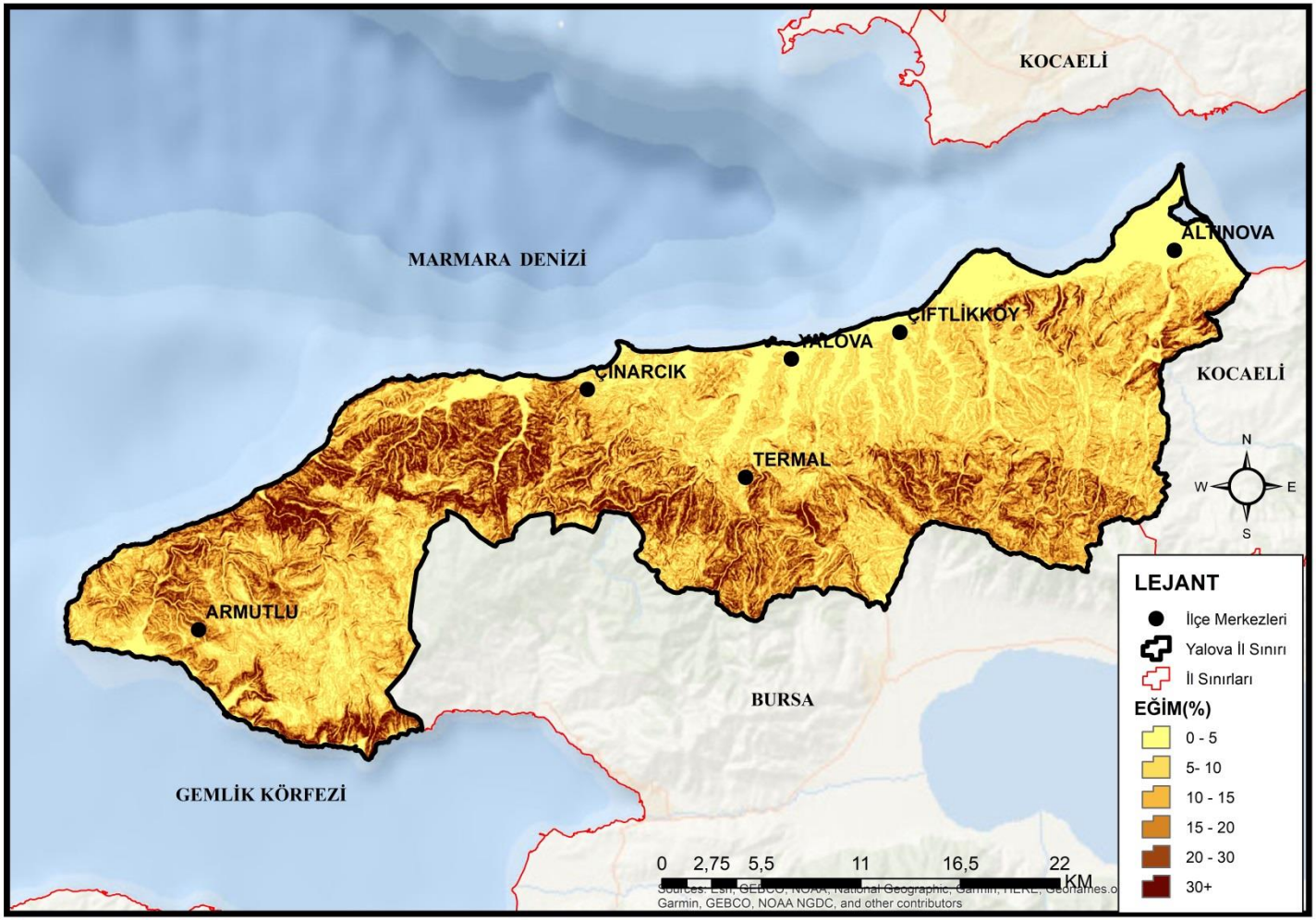
Kaynak: Bahadır, 2007: 35.

Yalova'nın yükseklik değerleri incelendiğinde 0-100 metre yükseklik kuşağının %26,6 ve 100-200 metre yükseklik kuşağının %18,29 ile yüksek oranlara sahiptir (Tablo 2.2, Harita 2.3).

Yüksek sahalar ise Yalova'nın güneyinde ve güney batısında yer almaktadır. Yüksekliğin artması ile birlikte ulaşım zorlukları, doğal afet riskleri, tarım arazilerinin işlenmesinde sıkıntılar vb. hususlar yaşanmaktadır.

Yalova'da en geniş yükseklik kademesinin 0-200 metre arasındaki kesimi her türlü beşerî faaliyetin yaygın olarak gerçekleştirildiği alanlardır. Yerleşim alanları, sanayi tesisleri, yollar, tarımsal faaliyetler 0-200 metre yüksekliğinde yoğunluk kazanmıştır. Bu yükseklik kademesinden sonraki 200-400 m yükseklik alçak platoluk alanları, 400-700 m yükseklik ise yüksek platoluk alanları oluşturmaktadır. Yükseltinin fazla olduğu bu alanlar da yerleşmeler seyrekleşmekte ve genelde ormanlık alanlar yer almaktadır (Bahadır, 2007: 36).

Harita 2.5: Yalova İlinin Eğim Haritası.

Yalova'da bakı durumu incelendiğinde yaklaşık %19,25'lik bir kısmını düz alanlar, bu alanları ise kıyı kesimleri oluşturmaktadır (Tablo 2.3; Harita 2.6). Bakının %14,43'lük bir kısmı kuzeydoğu yönlü, %12,48'lik kısmını ise doğu yönündeki alanlar oluşturmakta olup, bu alanlar özellikle kışın kuzey ve batı yönünde esen soğuk rüzgârlardan korunmaktadır. Bu özellikten ve güneş ışınlarından uzun süreli yararlanıldığından dolayı bu alanlarda seracılık faaliyetlerinin tercih edildiği görülmektedir. Güneşlenme açısından doğu ve kuzeydoğu yönlü alanlar daha geniş alanları oluşturmaktadır. Güneşin ilk ışıklarını alan bu alanlarda ısınma ile birlikte güneş ışığından yararlanma süresinin uzun olmasıyla birlikte, dağların doğu ve batı istikametinde uzanması ve akarsuların da güneybatı ve kuzeydoğu yönünde dağları yarması neticesinde, seracılık faaliyetlerinin kuzeydoğuya dönük az eğimli yamaçlarda yapılması tercih edilmiştir (Bahadır, 2007: 37).

2.2.6. Depremler

Depremler doğal afetlerden en çok can ve mal kayıplarına neden olan jeolojik afetlerden biridir. Depremler; çökme (göçme) depremleri, volkanik depremler ve tektonik depremler olarak üçe ayrılmaktadır. Deprem; "*yerkürede kırık (fay) boyunca biriken enerjinin aniden boşalması sonucunda meydana gelen titreşimlerin dalgalar halinde yayılarak geçtikleri ortamları ve yeryüzünü sarsması olayıdır*" (Ceylan, 2016: 130). Başka bir ifadeyle deprem; "*yerkabuğu içindeki herhangi bir noktada, orada mevcut kayaçlarda birikmiş enerjinin sismik dalgalar şeklinde serbest kalması oluşan sarsıntı*" olayıdır (Doğanay ve Sever, 2016: 127).

Dünya'da meydana gelen depremlerin %90'ı ve ülkemizde meydana gelen depremlerin tamamına yakını tektonik depremler olup, genç kıvrım dağlar ile kırıklı yapı gösteren bölgelerde meydana gelmektedir. Tektonik depremler; "*iç kuvvetler ya da levha hareketlerine bağlı olarak oluşurlar*" (Doğanay ve Sever, 2016: 128).

Tablo 2.2: Yalova İlinin Yükseklik Oranları.

Yükseklik Değerleri (m)	**0**	**0-100**	**100-200**	**200-300**	**300-400**	**400-500**	**500-921**	**Toplam**
Alan (Hektar)	1.486.27	21.310	14.645,04	11.159,99	8.236,41	7.900,67	15.354,61	80.092,83
Oran (%)	1,86	26,6	18,29	13,93	10,28	9,86	19,18	100

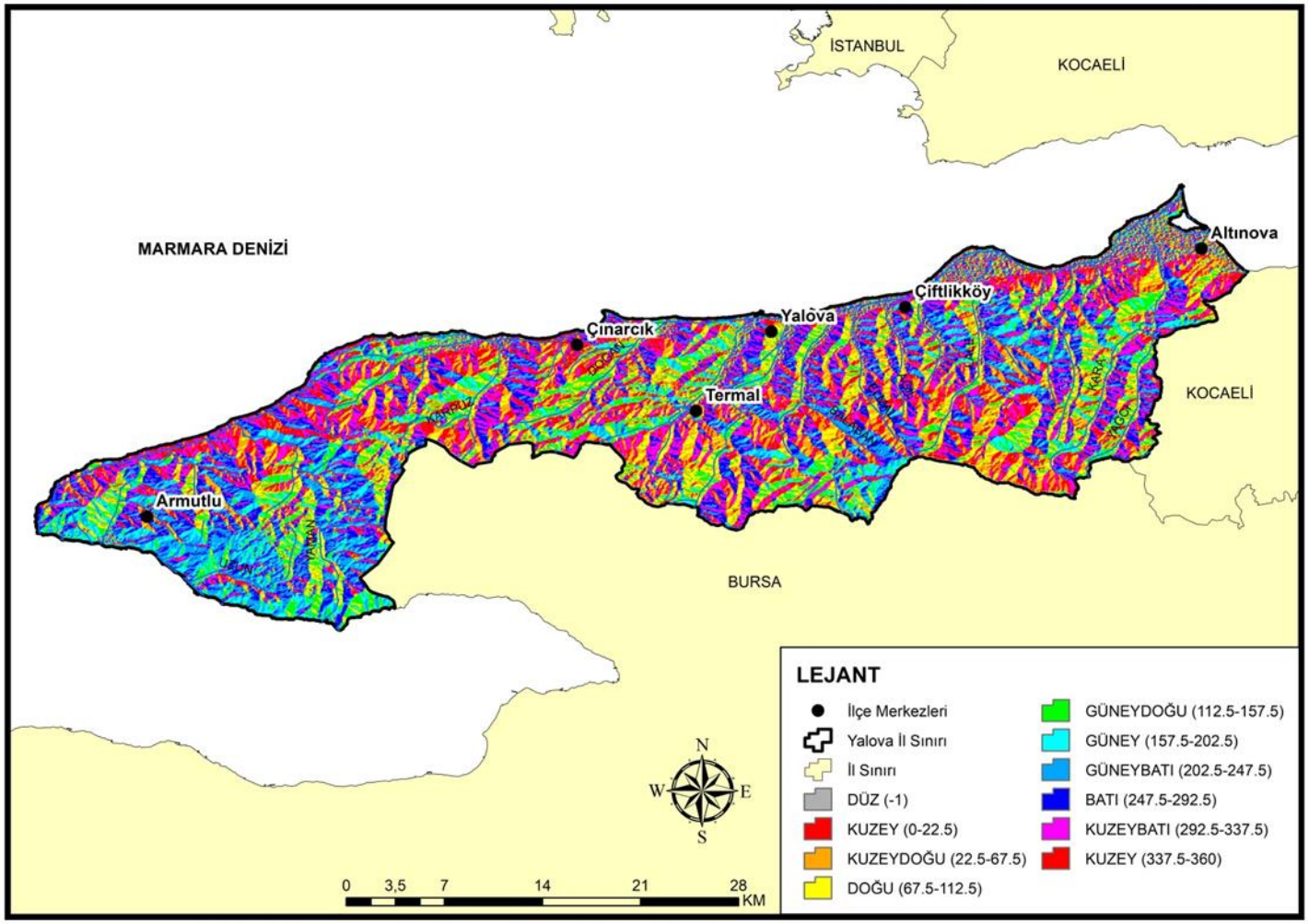
Kaynak: Bahadır, 2007: 36.

Tablo 2.3: Yalova'nın Bakı Durumu.

Bakı Yönü	**Düz**	**Kuzey**	**Kuzeybatı**	**Batı**	**Güneybatı**	**Güney**	**Güneydoğu**	**Doğu**	**Kuzeydoğu**	**Toplam**
Alan (ha)	15.421,13	5.027,27	9.021,02	8.964,83	7.125,86	5.697,23	7.274,01	9.998,34	11.559,5	80.088,99
Oran (%)	19,25	6,28	11,26	11,19	8,90	7,11	9,08	12,48	14,43	100

Kaynak: Bahadır, 2007: 37.

Harita 2.6: Yalova İlinin Bakı Haritası.

Türkiye arazisinin dâhil olduğu Alp-Himalaya kıvrım sistemi Avrasya ve Arap levhalarının sıkıştırması sonucunda kıvrılarak ve kırılarak yükselmiştir. Yerkabuğunu oluşturan Arap Levhası'nın, Avrasya Levhası'nın altına girerek Anadolu Levhası'nı sıkıştırması sonucunda, ülkemizdeki yer kabuğu kırıklarından olan Kuzey Anadolu ve Doğu Anadolu Fayları oluşmuştur. Sıkıştırmanın halen devam etmesi depremlere neden olmaktadır. Yalova'dan da geçen KAF yaklaşık 1.500 km uzunluğunda olup, batıda Saroz körfezinden başlamakta ve Van Gölü'nün kuzeyine kadar devam eden, sağ yanal doğrultu atımlı bir faydır. KAF ilk kez İstanbul Üniversitesi jeologlarından olan ve Atatürk'ün 1932 yılında Almanya'ya jeoloji tahsiline gönderdiği Prof. Dr. İhsan Ketin tarafından 1948 yılında yayınlanan makalesi ile keşfedilmiştir. (Şengör, 1995: 6; Şengör, 1996: 8). Türkiye'de meydana gelen depremlerin en etkili olanları bu fay boyunca meydana gelmiştir. 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi de bu fay üzerinde meydana gelmiştir.

Yalova'nın yer aldığı Samanlı Dağ kütlesi, Kuzey Anadolu Fayı'nın (KAF) Marmara denizine ulaştığı kuzey ve güney kolları arasında meydana gelen tektonik depremler sonucunda oluşmuştur (Harita 2.7). Yalova'yı 18.Yüzyılın başından bu yana etkileyen önemli depremler aşağıda belirtilmiştir:

- 25 Mayıs 1719 İzmit Depremi (büyük hasara yol açan),
- 2 Eylül 1754 İstanbul Depremi,
- 22 Mayıs 1766 İstanbul Depremi,
- 10 Temmuz 1894 İstanbul Depremi (Yalova'nın yarısını veya tamamını yıkan),
- 9 Ağustos 1912 Tekirdağ ilinin Şarköy ilçesi Mürefte Depremi
- 4 Ocak 1935 Erdek Depremi,
- 18 Eylül 1963 Çınarcık Depremi,
- 2 Mart 1991 Marmara-İstanbul Depremi,
- 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi,
- 12 Kasım 1999 Düzce Depremi (Ceylan, 2003: 40-45; Tuncel, 2013: 307).

Yalova ilindeki yüksek ve falezli kıyıların oluşumunda Kuzey Anadolu Fayı'nın (KAF) önemli etkisi bulunmaktadır.

> "Samanlı dağlarının kuzeyinde mevcut fay çizgilerinin kıyıya paralel uzanması nedeniyle araştırma alanında [Çınarcık ve Çevresi] yüksek ve falezli kıyılar meydana

> gelmiştir. Doğu-batı doğrultulu Kuzey Anadolu Fayı inceleme alanının kıyılarını etkilemiş ve şelf sahasının daralmasına yol açmıştır. Bu kıyılar tektonik ve litolojik kontrolünde oluşmuş faylı kıyılardır" (Erol ve Şencan: 1996: 61).

Yalova ilinin kuzey kesiminde yer alan deltalar her zaman yerleşim için tercih edilmiştir. Aynı zamanda bu alanlar tarihte yaşanan ve yukarıda belirtilen önemli depremlerden ciddi ölçüde etkilenmiştir.

> "Armutlu Yarımadası'nın kuzey kesiminde yeralan deltalar düz topoğrafyaları ve verimli topraklara sahip olmaları yüzünden tarih boyunca yoğun yerleşime sahne olmuşlardır. Ancak buralardaki tarihsel yerleşimlerin büyük bir kısmı tarihsel depremlerden ciddi tahribat görmüşlerdir" (Destegül, 2002: 25).

17 Ağustos 1999 Marmara Depremi Yalova dâhil 9 ili etkilemiş, 15.371 kişinin ölümüne, 24.002 kişinin yaralanmasına neden olmuş ve 37.131 binada ağır hasara neden olmuştur. Depremden Kocaeli ve Sakarya'dan sonra en çok Yalova etkilenmiştir. Depremde Yalova'da 2.504 kişi ölmüş, 4.505 kişi yaralanmış ve 13.939 konut ya yıkılmış ya da ağır hasara uğramıştır (Tablo 2.4). Yalova'da Merkez ilçe, Çiftlikköy ve Çınarcık ilçeleri depremden en fazla etkilenmişlerdir. Yalova şehrinde bulunan konutların %60,6'sı ve işyerlerinin %56,4'ü çeşitli derecelerde hasara uğramıştır. "*Özellikle yeraltı suyu seviyesinin yüksek olduğu kıyı ovası (özellikle Bahçelievler) ile alüvyal dolgulu akarsu vadilerinde (Hacımehmet ovası) bulunan yüksek katlı binalar büyük hasar görmüştür*" (Ceylan, 2003: 184-185).

Depremde oluşan can kayıpların ilçelere göre dağılımında; Yalova Merkez ilçe %57,9, Çiftlikköy ilçesi %26,8, Çınarcık ilçesi %14,6, Altınova ilçesi %0,6 ve Termal ilçesi %0,1 olarak gerçekleşmiştir. Depremde can kaybı açısından en çok Merkez ilçe ile birlikte Çiftlikköy ve Çınarcık ilçeleri etkilenmiştir (Ceylan, 2003: 59).

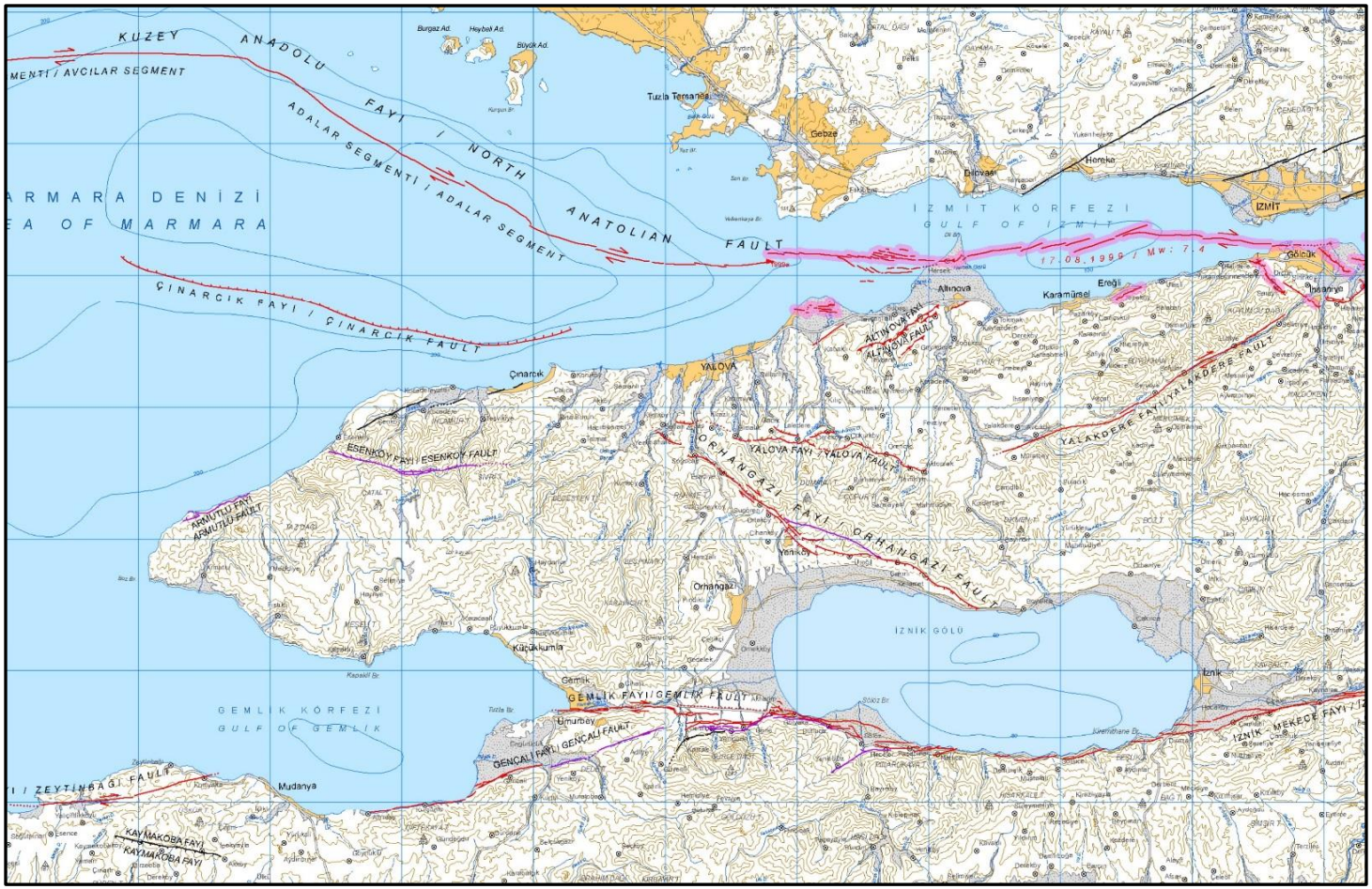
Yalova ilinde Kuzey Anadolu Fayı ile birlikte; doğudan batıya doğru Altınova, Yalakdere, Yalova, Orhangazi, Çınarcık Fayları (Holosen Fayı), Esenköy ve Armutlu Fayı (Kuvaterner Fayı) ile kapsamında Çınarcık-Kocadere ve Şenköy arasında olası Kuvarterner Fayı veya çizgisellik fayları bulunmaktadır (Harita 2.7).

Tablo 2.4: Yalova İlinde 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi'nde Kaybedilen Ölü, Yaralı ve Hasarlı Konut Sayısı.

İlçeler	Ölü Sayısı	Yaralı Sayısı	Yıkılmış ve Ağır Hasarlı Bina	Orta Hasarlı Bina	Hafif Hasarlı Bina
Altınova	14	20	597	577	782
Armutlu	-	-	1	15	33
Çınarcık	366	234	1.462	2.072	1.543
Çiftlikköy	672	1.700	4.212	3.824	1.541
Merkez	1.449	2.543	7.606	8.722	8.547
Termal	3	8	61	27	432
Toplam	2.504	4.505	13.939	15.237	12.878

Kaynak: Ceylan, 2003: 59.

Harita 2.7: Türkiye Diri Fay Haritası (Bursa Paftası).

Kaynak: Emre, Ö., Doğan, A., Duman, T.Y. ve Özalp, S., 2011.

Türkiye Deprem Bölgeleri Haritası 1996 yılında yürürlüğe girmiş olup, Afet ve Acil Durum Başkanlığı (AFAD) Deprem Dairesi Başkanlığı tarafından yenilenen yeni deprem tehlike haritası, 18 Mart 2018 tarih ve 30364 sayılı (mükerrer) Resmî Gazete'de yayımlanarak, 1 Ocak 2019 tarihinde yürürlüğe girmiştir (AFAD, 2018). Bu haritada eskiden farklı olarak deprem bölgesi kavramı yerine en büyük yer ivme değerleri kullanılmaya başlanmıştır. Yalova'nın da yer aldığı Kuzey Anadolu Fayı (KAF) Harita 2.8'de görülmekte olup, Yalova yüksek tehlike kapsamında bulunmaktadır.

Özellikle Yalova Merkez ilçede 100 dönümlük alandaki depreme dayanıksız konutların yıkılarak Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) tarafından zemin dahil üç katlı konutların yapılacağı Bağlarbaşı Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesinin tamamlanması yüksek tehlike kapsamında bulunan Yalova için çok önemlidir (https://www.yalovapusula.com, Erişim Tarihi 01.08.2020).

2.3. İklim

Atmosferin uzun bir süre boyunca göstermiş olduğu ortalama durum iklim olarak ifade edilebilir. İklim elemanlarının uzun yıllar boyunca ortalama olarak göstermiş olduğu seyir o yerin iklimini gösterir (Koçman, 1993). İklimi belirlemede esas iklim elemanı olan sıcaklık veya sıcaklık değişimi olmak üzere, basınç ve rüzgârlar ile yağış ve nemlilik olan iklim elemanları araziden yararlanmada önemli bir yeri bulunmaktadır.

Yalova Armutlu Yarımadasında yer almakta olup, Karadeniz ve Akdeniz iklimleri birlikte etkili olmakta olup, Akdeniz iklimi ile Karadeniz iklimi arasında bir geçiş özelliği (geçiş iklimi) göstermektedir (Koçman, 1993; Şahin ve Doğanay, 2000: 67). Marmara iklimi, Akdeniz ikliminin bir alt tipi olarak tanımlanmıştır (Erinç, 1962). Bu iklim durumu nedeniyle Yalova'da çok çeşitli tarım ürünleri yetiştirilmektedir. Yalova'da yazlar sıcak ve kurak, kışlar ise ılık ve yağışlı geçmekte olup, bazı yıllarda kışlar aşırı derece yağışlı geçebilmektedir.

Harita 2.8: Türkiye Deprem Tehlike Haritası.

Kaynak: AFAD, 2018. Türkiye Deprem Tehlike Haritası

Bilgin (1967: 54) "*Samanlı dağları arzettiği bu hususiyatlerle, Batı Karadeniz iklimi ile Akdeniz iklimi arasında bir intikal sahasında yer alır*" şeklinde bölgenin iki iklim arasında bir sahada yer aldığını belirtmiştir. Yalova'da kış aylarına sıcaklıklar çok fazla düşmemekte olup, en önemli sebebi ise denizel özellikten kaynaklanmaktadır.

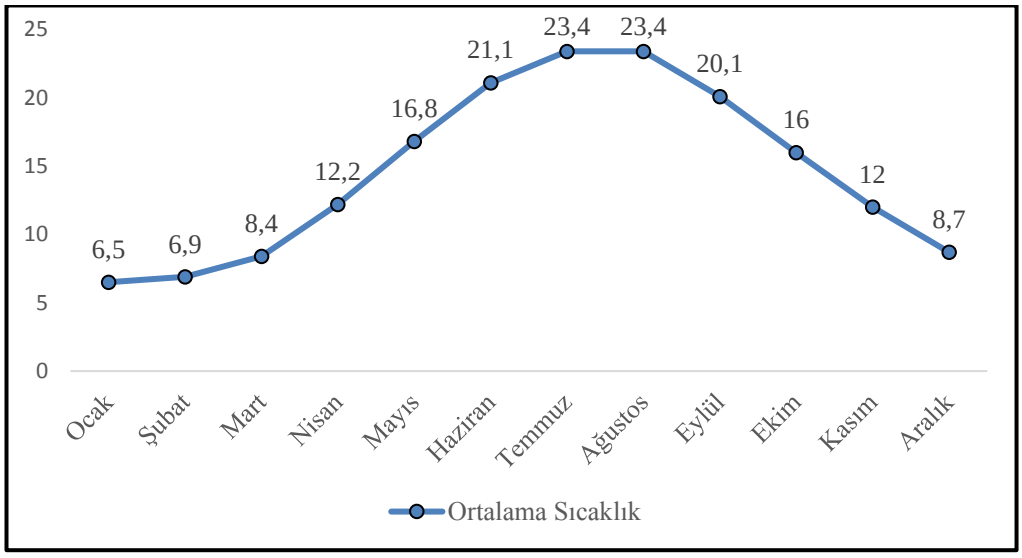
Yalova'nın 1981-2010 dönemine ait verileri dikkate alınarak Erinç iklim sınıflandırmasına göre (yağış etkinlik indeksine göre) yarı nemli, Aydeniz iklim sınıflandırmasına göre (kuraklık katsayısına göre) nemli, De Martonne iklim sınıflandırmasına göre (kuraklık indeksine göre) ise yarı kurak-nemli arası ama yarı nemli iklim sınıfına yakın olduğunu, Thornthwaite iklim sınıflandırmasına göre (yağış etkinlik indeksine göre) ise diğerlerine benzer şekilde; Yalova'nın yarı nemli, 2.derece mezotermal orta sıcaklıktaki iklim sahasında, su noksanı yaz mevsiminde ve çok kuvvetli olan tali iklim tipinde, yaz buharlaşma oranı %50,9 olan, Köppen iklim sınıflandırmasına göre kışı ılık, yazı çok sıcak ve kurak iklim (Akdeniz iklimi) ve en son Köppen-Trawatha iklim sınıflandırmasına göre yazları sıcak, kışları serin, Subtropikal kuru yaz iklimi (Akdeniz iklimi) sınıfına girdiği belirlenmiştir (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2021a).

2.3.1. Sıcaklık

Yalova iklim özelliklerini açıklamak için Meteoroloji Genel Müdürlüğüne (MGM) ait 1931-2020 yılları arasını kapsayan verilerden yararlanılmıştır. Yalova'da ortalama sıcaklığın 14,6°C, temmuz ve ağustos'un ise en sıcak aylar olduğu görülmektedir. Bu ayların ortalama sıcaklık 23,4 °C'dir. Yılın en soğuk aylarını ocak ve şubat ayları oluşturmaktadır. Ocak ayı ortalama sıcaklık 6,5°C, şubat ayı ise 6,9°C'dir. Yaz aylarında sıcaklıklar çok yüksek, kış döneminde ise çok düşük olmadığı görülmektedir. Yılın hiçbir ayında ortalama sıcaklık sıfır derecenin altına düşmemektedir (Tablo 2.5, Şekil 2.1). Sıcaklık artışı mart ayında başlamakta olup, bu artış nisan ve mayıs aylarında belirginleşmektedir. Bu artış temmuz ayına kadar devam etmekte, ağustos ayından sonrada düzenli bir azalma göstermektedir.

Yalova ilinde sıcaklıkların aylık ortalamalarının tarımsal faaliyetler için uygun olması nedeniyle, tarımsal üretim ile çeşitli tarım ürünlerinin yetişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Yalova ilinde birçok sebze türleriyle birlikte farklı iklimlerde yetişen meyve türleri de yetişmektedir. Fındık, zeytin, şeftali, kayısı ve kivi bunlardan bazılarıdır. "*Yalova'da aynı zamanda 5000'nin üzerinde bitki türünün yetiştirildiği seralar ve açık alan süs bitkisi bahçeleri de bulunmaktadır*" (Bahadır, 2007: 42).

Şekil 2.1: Yalova'nın Ortalama Sıcaklık Diyagramı (1931-2020).

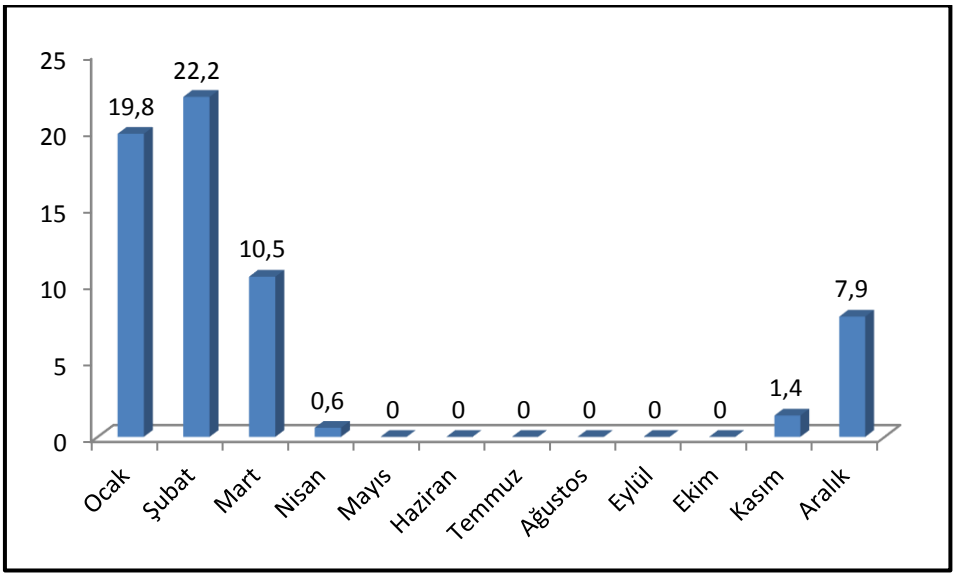
Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2021b.

Yalova'da ortalama sıcaklık değerlerinin yanında ekstrem değerler de görülmüştür. 1931-2020 yılları arasında en düşük sıcaklık 22 Şubat 1985 tarihinde -11°C olarak, en yüksek sıcaklık ise 27 Haziran 2007 tarihinde 42,1°C olarak gerçekleştirilmiştir. Yıllar arasındaki bu ekstrem değerlerdeki dalgalanma fazla değildir (Tablo 2.6). Yaz aylarında sıcaklık 40°C dereceleri bulabilmektedir.

Yalova ilinde sıcaklık ortalaması hiçbir ayda 0°C'nin altına düşmemektedir. İnceleme alanında 1981-2020 yılları arasında ortalama donlu gün sayısı yıllık 16,6 gündür. Yalova ili yıllık ortalama donlu gün sayısının dağılımı incelendiğinde en yüksek şubat ayı olmak üzere, ocak, mart, aralık, kasım ve çok azda nisan aylarında don olayı dağılımlarından görülmektedir (Şekil 2.2, Tablo 2.7). Kar yağışı kasım ve mart aylarında görülmekte olup, kar yağışlı gün sayısı oldukça az olup, ortalama yıllık

7,7 gündür (Tablo 2.8). Bunu yanında ortalama kar örtülü gün sayısı ise yıllık 4,1 gündür (Tablo 2.9). Yıllık ortalama nisbi nem oranı ise %73,2'dir (Tablo 2.10). Yalova ilinin sıcaklık değerleri ve dolayısıyla iklimi, Akdeniz ikliminden önemli farklılık göstermektedir. Yalova ilinde don olayının fazla görülmemesi, vejetasyon süresinin uzun olması nedeniyle, yılda birden fazla ürün alınmasına olanak sağlamaktadır (Bahadır, 2007: 43).

Şekil 2.2: Yalova İli Yıllık Donlu Gün Sayısının Dağılımı (1971-2010).

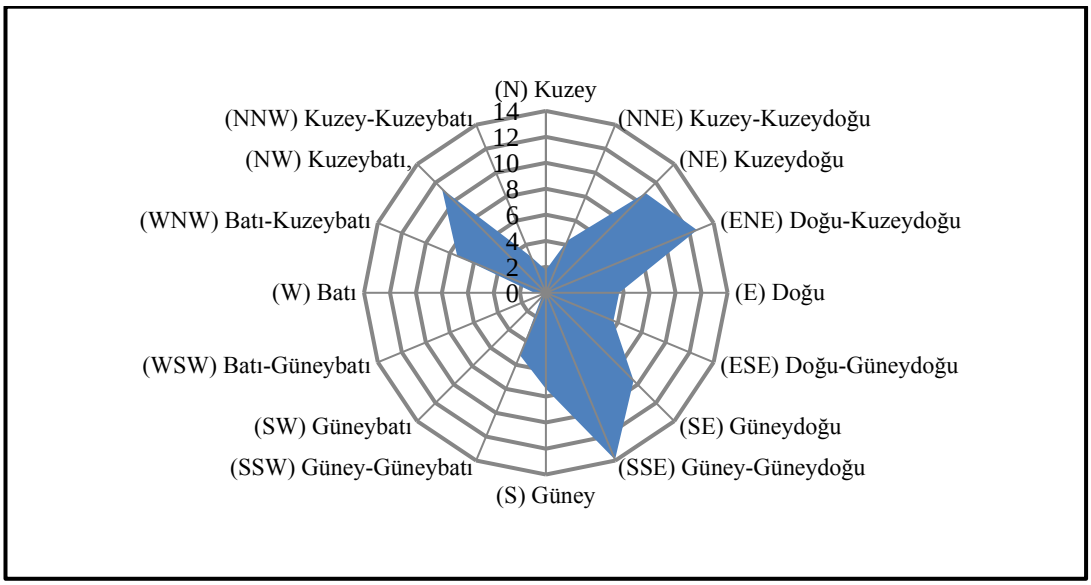
Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2021c.

Güneşlenme süresinin uzunluğu özellikle yaz aylarında bitkisel üretim için istenen bir husustur. Yalova'nın güneşlenme süresi kış aylarında azalmakla birlikte yaz aylarında 8-9 saate çıkmaktadır (Tablo 2.11). Yalova deniz suyu sıcaklığı 2012 yılı ile 2020 yılları arasında aylık ortalama deniz suyu sıcaklıkları Tablo 2.12'de gösterilmiş olup, haziran ayında deniz suyu sıcaklığı artmaya başlamakta ve eylül ayında da sıcaklık devam etmektedir. En yüksek ortalama deniz suyu sıcaklığı, temmuz ve ağustos aylarında görülmektedir. Güneşlenme süresi ile deniz suyu sıcaklığı deniz turizmi için güneşlenme süresi ise tarımsal üretim için avantajlı bir durum oluşturmaktadır.

2.3.2. Basınç ve Rüzgârlar

Bir yörenin iklim özelliklerini belirlemede, basınç ve rüzgârların büyük bir önemi bulunmaktadır. Yalova ilinin kuzeyinde yer alan çukur alanın güneyindeki Samanlı Dağları'nın birden yükselmesi kuzeyden gelen hava kütlelerini etkilemektedir (Bilgin, 1967). Yöredeyi etkileyen rüzgârlar en fazla KB yönlüdür. Balkanlar üzerinden gelen ve kış döneminde etkinliği gözüken hava kütleleri Yalova'da sıcaklığı düşürmektedir. Bu durum tarımsal faaliyetleri olumsuz yönde etkilemektedir (Bahadır, 2007: 43; Özdemir ve Bahadır, 2007: 26). Yalova ili Aylık Hâkim Rüzgâr Yönü dikkate alınarak hazırlanan diyagrama göre ise 1981-2020 yılları arasında (40 yıllık) en fazla Güney-Güney Doğu (SSE) %13,9, Doğu-Kuzey Doğu (ENE) %12,6 ve Kuzeybatı (NW) %11,3 rüzgarlar etkili olmaktadır (Şekil 2.3).

Şekil 2.3: Yalova İlinin Hâkim Rüzgâr Yönü Diyagramı (1981-2020).

Kaynak: T.C. Yalova Valiliği Yalova Meteoroloji Müdürlüğü, 2021.

Fön veya fönn; "*dağ sıralarının ve dağlık bir kütleyi aşarak alçalan hava kütlelerinin, adyabatik ısınması (alçalmadan ileri gelen ısınma) ile birlikte oluşan sıcak ve kuru rüzgârlar*" olarak tanımlanır (Doğanay ve Sever, 2016: 24). Yalova ilinde kışın güneyden esen rüzgârların etkisiyle (Samanlı Dağları'nın güneyinden kuzeyine doğru esen rüzgârların tesiriyle), kuzey yamaçlarda sıcaklık artmakta ve fön olayı meydana gelmektedir (Bahadır, 2007: 43).

Tablo 2.5: Yalova İlinin Ortalama Sıcaklık Değerleri (1931-2020).

Aylar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık
Ortalama Sıcaklık (°C)	6,5	6,9	8,4	12,2	16,8	21,1	23,4	23,4	20,1	16,1	12,0	8,7	14,6
Ortalama En Yüksek Sıcaklık (°C)	10,0	10,7	12,6	16,9	21,4	26,0	28,4	28,5	25,1	20,7	16,3	12,2	19,1
Ortalama En Düşük Sıcaklık (°C)	3,2	3,5	4,6	8,0	12,2	15,9	18,1	18,3	15,2	12,0	8,3	5,4	10,4

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2021b.

Tablo 2.6: Yalova İlinin En Yüksek ve En Düşük Sıcaklık Değerleri (1931-2020).

Aylar	**Ocak**	**Şubat**	**Mart**	**Nisan**	**Mayıs**	**Haziran**	**Temmuz**	**Ağustos**	**Eylül**	**Ekim**	**Kasım**	**Aralık**
En Yüksek Sıcaklık (°C)	25,0	27,2	32,0	36,5	37,0	42,1	39,2	40,2	37,5	36,6	29,7	27,4
En Düşük Sıcaklık (°C)	-9,6	-11,0	-7,4	-1,6	1,2	7,1	10,0	10,3	6,0	1,3	-3,2	-9,2

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2021b.

Tablo 2.7: Yalova İlinin Ortalama Donlu Gün Sayısı (1981-2020).

Aylar	**Ocak**	**Şubat**	**Mart**	**Nisan**	**Mayıs**	**Haziran**	**Temmuz**	**Ağustos**	**Eylül**	**Ekim**	**Kasım**	**Aralık**	**Yıllık**
Ortalama Donlu Gün Sayısı	5,2	5,9	2,7	0,2	0	0	0	0	0	0	0,4	2,2	16,6

Kaynak: T.C. Yalova Valiliği Yalova Meteoroloji Müdürlüğü, 2021.

Tablo 2.8: Yalova İlinin Ortalama Kar Yağışlı Gün Sayısı (1981-2020).

Aylar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık
Ortalama Kar Yağışlı Gün Sayısı	2,8	2,6	1	0	0	0	0	0	0	0	0,1	1,2	7,7

Kaynak: T.C. Yalova Valiliği Yalova Meteoroloji Müdürlüğü, 2021.

Tablo 2.9: Yalova İlinin Ortalama Kar Örtülü Gün Sayısı (1981-2020).

Aylar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık
Ortalama Kar Örtülü Gün Sayısı	1,4	1,7	0,7	0	0	0	0	0	0	0	0	0,3	4,1

Kaynak: T.C. Yalova Valiliği Yalova Meteoroloji Müdürlüğü, 2021.

Tablo 2.10: Yalova İlinin Ortalama Nispi Nem Oranı (%) (1981-2020).

Aylar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık
Ortalama Nispi Nem Oranı (%)	73,4	73,2	73,3	72,5	73	70,8	71	72,5	72,9	77	75	72,7	73,2

Kaynak: T.C. Yalova Valiliği Yalova Meteoroloji Müdürlüğü, 2021.

Tablo 2.11: Yalova İlinin Ortalama Güneşlenme Süresi (1931-2020).

Aylar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık
Ortalama Güneşlenme Süresi (saat)	2,0	3,1	4,3	5,6	7,4	8,7	9,2	8,6	7,1	4,8	2,6	1,6	5,4

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2021b.

Tablo 2.12: Yalova İlinin Ortalama Deniz Suyu Sıcaklığı (°C) (2012-2020).

Aylar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık
Ortalama Deniz Suyu Sıcaklığı (°C)	9,4	8,9	9,3	11,7	16,3	20,3	22,5	22,4	21,9	19,6	16,2	12	15,9

Kaynak: T.C. Yalova Valiliği Yalova Meteoroloji Müdürlüğü, 2021.

Tablo 2.13: Yalova İlinin Ortalama Yağışlı Gün Sayısı ve Ortalama Yağış Miktarı (1931-2020).

Aylar	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık
Ortalama Yağışlı Gün Sayısı	15,3	13,3	12,6	11,4	9,0	6,4	4,5	4,3	6,9	10,3	11,9	15,1	121,0
Yağış Toplam Yağış Miktarı Ortalaması (mm)	91,8	72,1	72,4	51,4	39,2	40,0	24,6	31,4	55,0	83,8	80,2	113,7	755,6

Kaynak: Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, 2021b.

Yörede kış döneminde fön rüzgârları sıcaklığı artırmakta ve kış sıcaklıkları yakın çevreye göre daha yüksek gerçekleşmektedir. Bu nedenle Yalova'da kışın yüksek sıcaklığa ihtiyaç duyan bitkiler yetiştirilebilmektedir. İlin en önemli tarımsal faaliyeti olan çiçekçilik faaliyeti kışın yüksek sıcaklığa ihtiyaç olduğu için tercih edilmiştir. Bu sebeple Yalova ili, ülkemizde Antalya ve İzmir'in ardından çiçek yetiştiriciliğinde üçüncü sırada yer almaktadır.

2.3.3. Yağış ve Nemlilik

Yalova'da 1931-2020 yılları arasında yıllık ortalama 755,6 mm yağış düşmektedir. Armutlu ilçesi en az yağış alan ilçesi iken, Yalova Merkez, Termal, Çiftlikköy İlçeleri yağışın en fazla olduğu ilçeleridir (Harita 2.9). Kış ayları yağışlı geçmekte, yaz aylarında ise yağışlar azalmaktadır (Tablo 2.13). En yağışlı aylar aralık, ocak, ekim ve kasım ayları, en az yağışlı ayları ise temmuz ve ağustos ayları oluşturmaktadır.

Samanlı Dağlarının kuzey yamaçları en yağışlı alanları oluşturmaktadır. Bu sebeple bu alanlarda yoğun bir orman örtüsü bulunmaktadır. Samnalı Dağları'nın yüksek kesimlerinde yağış değerleri daha yüksektir. Özellikle yüksek kesimlerde yağış değerleri 850 mm'ye kadar çıkmaktadır.

Yalova'da yağışın mevsimlere göre dağılışında, doğal olarak kış döneminde ortalama yağışlı gün ve toplam yağış miktarı ortalaması daha fazladır (Tablo 2.9). Bu kış döneminde kar yağışları görülebilmektedir. Yaz döneminde yağışın azlığıyla birlikte, kuraklığın da olması, toprakta suyun eksikliğine neden olmaktadır. Özellikle yaz aylarında tarım için suya ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle ovalarda yaz aylarında sulama yapılması gerekmektedir.

2.4. Su Kaynakları

Yalova ilinin su kaynakları; yerüstü, yeraltı suları ile kaplıcalar olarak üç başlık altında değerlendirilecektir. Yalova'nın toplam tarım alanı 21.850 hektar olup, bu alanın %30'u (6.556 hektar) sulanmaktadır. Sulanan arazinin de %77'si (5.048 hektar) halk sulaması veya çiftçi tarafından, %23'ü (1.508 hektar) ise devlet sulaması şeklinde

yapılmaktadır (Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021a, f). Bu kapsamında Yalova'nın akarsuları, gölleri ve yapay gölleri (barajları) yerüstü ve yeraltı suları ele alınacaktır.

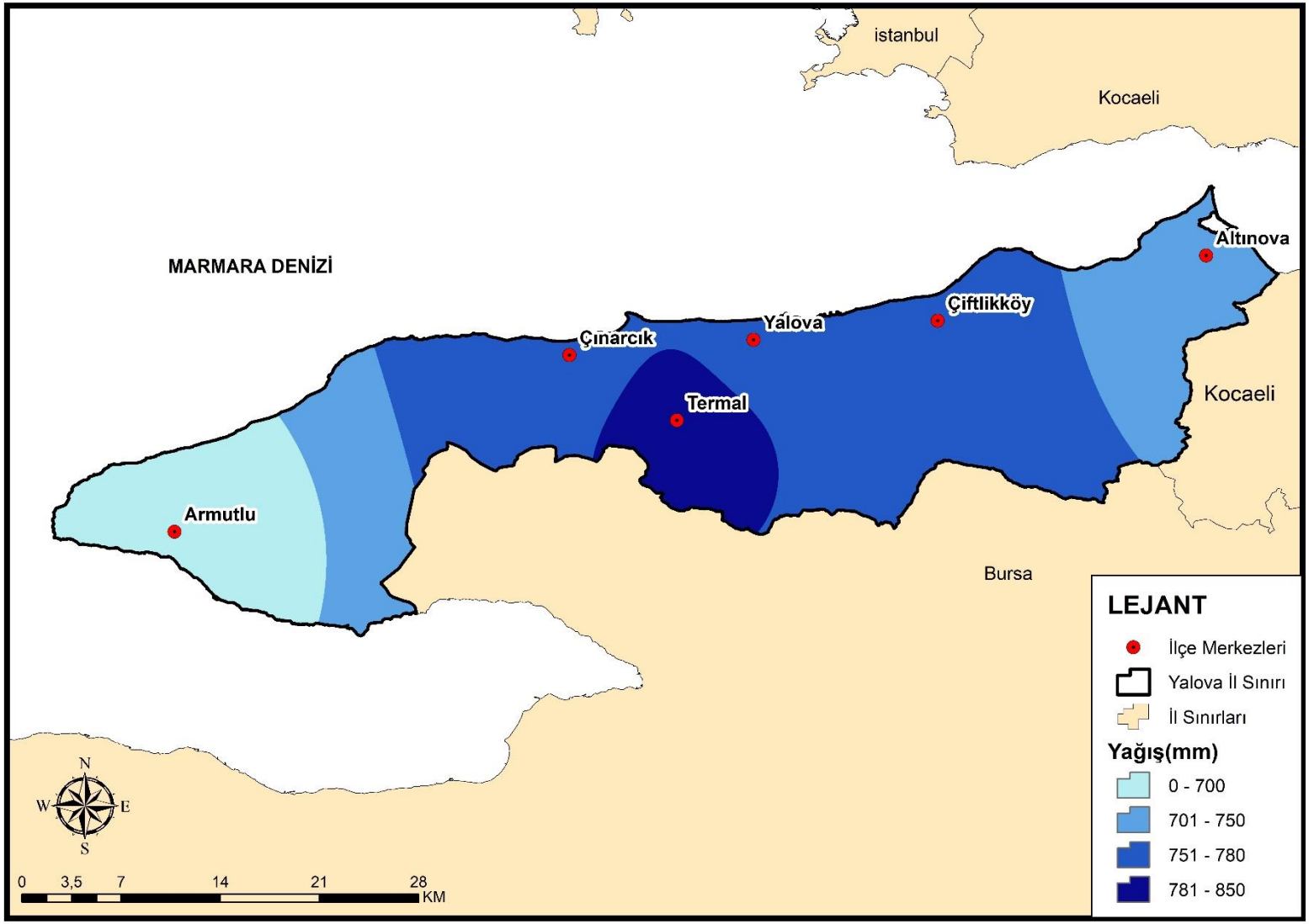
2.4.1. Yerüstü Suları

Yalova'nın akarsuları, gölleri ve yapay gölleri (barajları) ile Marmara Denizi genel hatları ile değinilecektir. Bu konu içerisinde akarsu vadilerinin morfolojik özellikleri ile akarsulardan yararlanma durumu da incelenecektir.

Yalova ilinin üç tarafı Marmara Denizi çevrilidir. Marmara Denizi'nin toplam 927 km uzunluğunda kıyının, 112 km olan bölümü Yalova ilinde yer almaktadır. Yalova'nın akarsularının en önemli özelliği kısa boylu olmasıdır (Harita 2.10). Bu yüzden akarsuların debileri azdır. Akarsular mevsimlik değişmelerden etkilenmekte olup, kışın yağışların artmasıyla akışları fazlalaşmakta, yaz mevsiminde ise akımları önemli oranda azalmaktadır. Birçok akarsu ise yaz döneminde kurumaktadır. Bu akarsulardan sulama maksatlı kullanma imkânı, küçük göletler vasıtasıyla sağlanabilmektedir (Bahadır, 2007: 49). Yalova'da 16 adet akarsu bulunmakta olup, Sellimandıra, Safran deresi, Balaban deresi, Kocadere, Yalakdere, Armutlu ve Laledere belli başlılarıdır. Akarsuların en önemlisi olan Yalakdere; Samanlı Dağlarından doğmuş ve kuzey batıya akarak Hersek Deltasını oluşturmuştur (Bilgin, 1967: 59). Yalova'nın üç tarafının da denizle çevrili olması nedeniyle akarsuların büyük bir bölümü Marmara Denizi'ne ulaşabilmektedir. Akarsuların boylarının kısa olmasına rağmen, aşındırma hızları fazladır.

Laledere ve Yalakdere akarsuları taşımış oldukları malzemeleri denize ulaştığı deltalarda biriktirmesiyle Laledere Deltası ve Hersek Deltalarını oluşturmuşlardır. "*Büyük derelerin gerideki dağlık alanları yararak denize ulaşmaları ve taşıdıkları materyalleri kıyıda biriktirmeleriyle alüvyal kıyı şekilleri ve denize fazla çıkıntılı olmayan deltalar meydana gelmiştir*" (Erol ve Şencan, 1996: 61). Bu akarsuların alüvyon malzeme taşımaları ile ovalarda verim yüksek olmakta ve su kaynaklarının varlığına bağlı olarak sulu tarım yapılmaktadır.

Harita 2.9: Yalova İlinin Yağış Haritası.

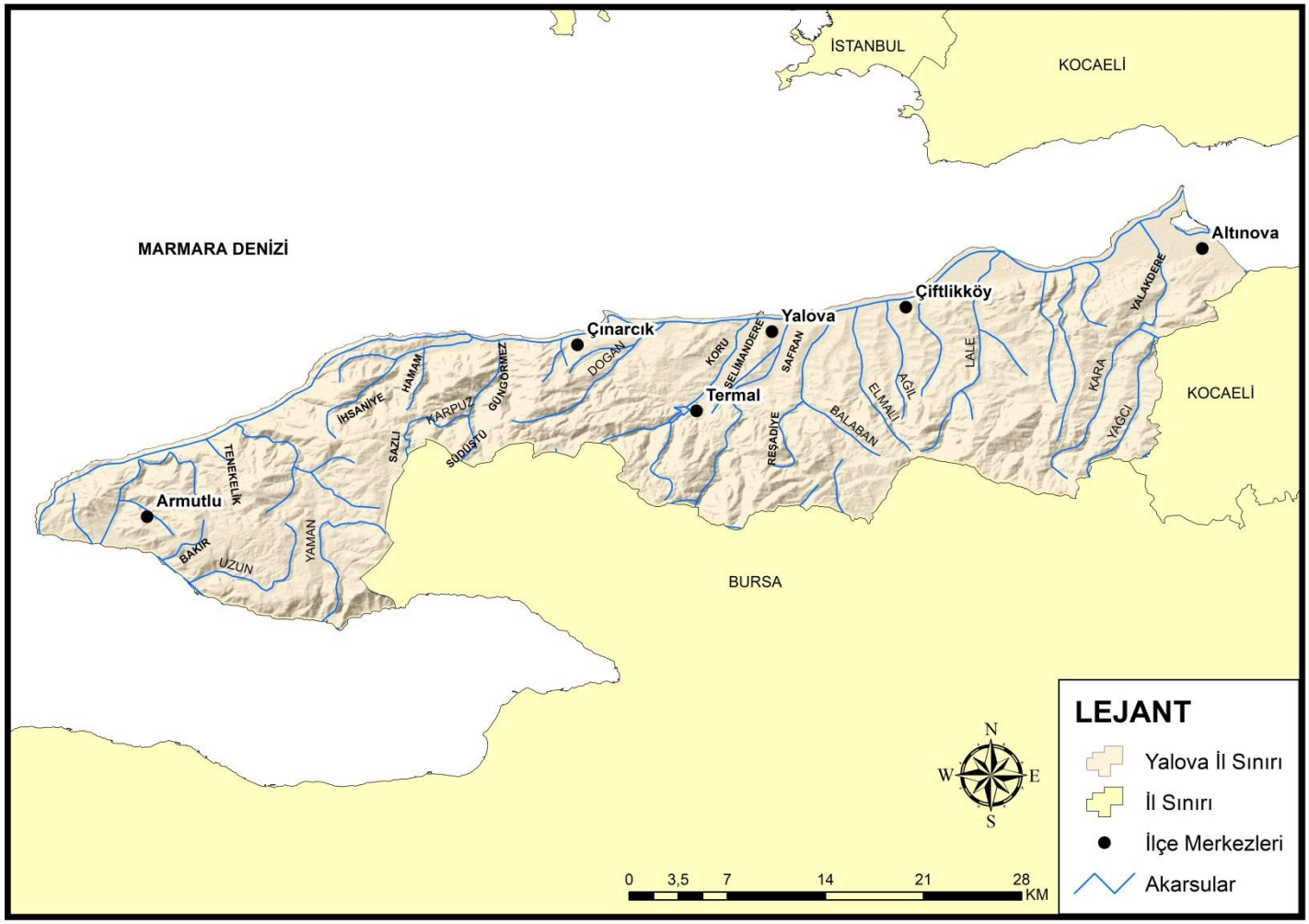

Yalova'da akarsulardan sulama, içme ve kullanma amaçlı faydalanılmaktadır. Ayrıca akarsuların kenarlarında bulunan köylerde seracılık faaliyetlerinde sulama amaçlı kullanımda gerçekleşmektedir. Türkiye genelinde olduğu gibi akarsularda yaşanan en önemli problem kirlenmedir. Akarsulara sanayi kuruluşlarının genişlemeyle birlikte kirletici maddeler karışmakta olup, akarsular ve denizler kirlenmektedir.

Yalova'daki göllerin en önemlisi Hersek Deltası'nın doğusunda bulunan ve Altınova ilçesi sınırlarında yer alan Hersek Gölü'dür. Hersek Gölü Yalakdere Deresi'nin getirmiş olduğu alüvyonlarla oluşmuş olup, Hersek Gölünün bazı alanlarda denizle bağlantısı bulunması nedeniyle suları acıdır. Hersek Gölü lagün özelliği taşımaktadır. Yalakdere deresinin önceden kuzey ve kuzeydoğuya doğru olan ağız kesimi tektonik etkenlere bağlı olarak batıya yönelmiş olup, Hersek Lagünü'nü besleyen Yalakdere deresinin lagünle bağlantısı kalmamıştır (Uzun, 2014: 32-33).

Gölü besleyen drenaj suları ve yüzey akışları hariç tatlı su kaynağı bulunmamaktadır. Bu nedenle gölden sulama amaçlı yararlanılamamaktadır. Sahil şeridi boyunca uzanan beton bir set ile lagün denizden ayrılmıştır. Lagünün mevsimlere göre seviyesinde ve alanında değişiklikler yaşanmaktadır. Yaz aylarında yağışın azalması ve buharlaşmanın etkisiyle lagünün seviyesi düşmekte ve alanı daralmakta, kış aylarında ise seviye yükselmekte ve alanı genişlemektedir. Gölün deniz seviyesinden yüksekliği yalnızca 0,5 m, ortalama derinliği ise 50–60 cm, yüzey alanı yaklaşık 167 hektar olup, sığ bir özellik taşımaktadır. Hersek Lagünü aynı zaman doğal sit alanı ve arkeolojik sit alanı olup, Darülaceze Vakfına ait Türkiye'nin tek tapulu gölüdür (https://www.herseklagunu.com/, Erişim Tarihi 04.06.2020). Hersek Lagünü yabani hayat ve rekreaktif etkinlikler için imkânlar sunan önemli bir sulak alan ekosistemidir (Fotoğraf 2.1).

Harita 2.10: Yalova İlinin Hidrografya Haritası.

Fotoğraf 2.1: Hersek Lagünü.

Hersek Lagünü sıcak mevsimlerde göç eden canlılar için oldukça uygun bir bölgede bulunmakta olup, yerli ve göçmen kuşlar da çoğalma ve barınma ihtiyaçlarını burada gidermektedirler. Bölgede çok sayıda kuş türleri görülmektedir. Bu türler; Kara Gagalı Sumru, Sumru, Akdeniz Martısı, Poyrazkuşu, Küçük Halkalı Cılıbıt ile Gümüş Martısı olarak sayılabilir. Hersek Lagünü'nde soğuk havalarda Flamingo ve Pufla ördeği görülmekte olup, kış mevsiminde kuş sayımı sonucunda 206 tür gözlenmiştir (Hisli, 2019: 6-7).

Ayrıca Hersek Lagünü'nde yaşayan makro bentik omurgasız faunasını ve ekolojik özelliklerinin belirlenmeye yönelik Temmuz 2017 tarihinde yapılan bir çalışma sonucunda; 26 familyaya ait 34 tür saptanmıştır. Litaratür bilgisine göre saptanan 2 türün Marmara Denizi için yeni bir bilgi olduğu, 4 türün ise yabancı türler oldukları belirlenmiştir (Hisli, 2019: 18).

Hersek deltası kıyılarında beşerî kökenli değişim sonucunda (kıyı alanında Altınova Tersaneler Bölgesinin yapımı için dolgu çalışmaları sonucunda) 2004 yılında kıyı uzunluğu 17,07 km ve kara alanı 2.193 hektar iken, 2014 yılında kıyı uzunluğu 24,48 km'ye, kara alanı ise 2.388 hektara ulaşmıştır. Bu değişim ile tarım alanlarının azaltılmadan sanayi için yer kazanılması, Tuzla tersanesinin yükünün azaltılması, iş

gücü imkânı sağlanması ve ekonomik gücün artırılması, Osmangazi Köprüsü (Körfezi Geçiş Köprüsü) ile bölgenin önemli bir ulaşım merkezi haline dönüştürülmesi hedeflenmiş olmakla birlikte, kıyı alanına, Hersek Delta'sı geneline, Hersek Lagünü ve sulak alanına etkileri olmuş ve gelecekte etkilerin devam edeceği görülmektedir (Uzun, 2014: 43-44). Ayrıca tersaneler bölgesinin Hersek Delta'sı ile birlikte kısıtlı tarım alanları üzerindeki olumsuz etkisi dikkata alınarak önlem alınmalıdır. "*Bölge içinde mevcut kısıtlı tarım arazisini korumak için drenaj projesinin yaşama geçirilmesi ve imalat ve atık yönetiminde yeni teknolojilerin kullanımı ile deniz kirliliğinin asgari düzeye çekilmesi gerekli görülmektedir*" (Aliefendioğlu ve Sağır, 2015: 610).

Yalova'nın diğer bir gölü de Kocadere mevkiinde yeralan ve küçük bir volkan konisinin kraterinde oluşmuş olan Dipsiz Göllerdir. Küçük Dipsiz Göl'den rekreasyon (turizm) amaçlı yararlanılmaktadır. Büyük Dipsiz Göl'ün suyu yaz aylarında kurumaktadır. Yapılan arazi çalışmasında gölün kuruduğu, tabanında sazlıkların bulunduğu görülmüştür. Göllerin çevresindeki ormanlık alanın mevcut olması nedeniyle rekreasyon amaçlı kullanılma imkânı bulunmaktadır (Fotoğraf 2.2).

Fotoğraf 2.2: Küçük Dipsiz Göl.

Yalova ili Çınarcık ilçesindeki Ortaburun Göleti de 2015 yılında sulama maksatlı inşa edilmiş olup, 4.730 dekar tarım arazinin sulanmasına hizmet etmektedir (DSİ, 2021a). Yalova sınırları içerisinde Gökçedere (Fotoğraf 2.3) ve Sarpdere Barajı (Fotoğraf 2.4) bulunmaktadır. Gökçedere Barajı aktif faya 36 km uzaklıkta yer almakta olup, içme kullanım amacı ile yapılmıştır. Temel kaya üzerinde yer alan Gökçedere barajı, "*kaya ile doldurulmuş bir gövde, kilden yapılmış bir çekirdek ve akıntı yönünde veya akıntıya zıt yönde kum filtrelerinden oluşur*" (Destegül, 2002: 76). Gölün seviyesi mevsimlere göre değişmektedir. Yaz aylarında seviye büyük oranda azalırken, kış aylarında ise yükselmektedir. Gökçedere Barajı Yalova'nın içme suyu ihtiyacının büyük oranını sağlamaktadır. Barajda balıkçılık faaliyetleri yapılmakta, turizm amaçlı yararlanılmaktadır.

Fotoğraf 2.3: Gökçedere Barajı.

Yalova ilinde 2014 yılında yaşanan susuzluğun tekrarlanmaması maksadıyla, Ortaburun Göleti yapılan hatla Gökçe Barajı'na bağlanmış ve Kurtköy devilasyonu da 7,5 km'lik bir ishale hattı ile Gökçe Barajı'na bağlanarak yıllık 13 milyon metreküp ilave su aktarımı sağlanmıştır (https://www.yalovatan.com/, Erişim Tarihi 04.06.2020). Gökçe Barajının 2012 ile 2019 yılları arası doluluk oranları Tablo 2.14'de görülmekte olup, 2014 yılında barajın doluluk oranı %7,8'lere kadar düşmüştür.

Tablo 2.14: Gökçe İçme Suyu Barajı Doluluk Oranları (2010-2019).

Yıllar	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
Gökçe Barajı	62,54	43,72	44,10	37,80	7,80	61,50	38,50	45,30	39,70	46,60

Kaynak: Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, 2021f.

Armutlu ilçesindeki Sarpdere Barajı ise temelden 36,5 metre olarak inşa edilmiş olup, 882.000 m³ su biriktirme hacmine sahip olup, 2018 yılında işletmeye açılmıştır. Sarpdere Barajı ile 2.130 dekar arazinin sulanması yapılmaktadır (DSİ, 2021b).

Fotoğraf 2.4: Sarpdere Barajı.

Kaynak: http://www.dsi.gov.tr (Erişim Tarihi 06.12.2019)

Ayrıca Armutlu ilçesinde 34,5 metre yüksekliğinde Yumrudere Barajı'nın (Fotoğraf 2.5) inşası devam etmekte olup, 2.880 dekar arazinin sulanması planlanmaktadır (DSİ, 2021b).

Fotoğraf 2.5: Yumrudere Baraj İnşaası.

Kaynak: http://www.dsi.gov.tr (Erişim Tarihi 06.12.2019).

Yalova ilindeki mevcut baraj ve göletler ile inşaatı devam eden ve planlama/ön inceleme aşamasında olan 10 adet baraj ve gölet Tablo 2.15, 2.16'da gösterilmiştir.

> "Yalova Altınova Karadere ve Kınalı Barajları Planlama Raporu ile; İzmit Körfezi güney kıyısında yer alan ve doğudan batıya doğru Altınova, Çavuşçiftliği, Çiftlikköy, Hersek, Kaytazdere, Soğuksu, Subaşı, Sultaniye, Taşköprü, Tavşanlı, Tokmak Mahallelerinin 2065 yılına kadarki içme ve kullanma suyu ihtiyaçları ile Karadere Barajı mansabında yer alan tarım arazilerinin bir kısmının sulanması planlanmaktadır" (DSİ, 2021c).

Barajlar içme suyu ihtiyacı ve sulama maksatla kullanılacak olup, özellikle faaliyete geçmeleriyle birlikte Yalova'nın sulu tarımın artış göstereceği görülmektedir.

Tablo 2.15: Yalova İlinde Faaliyette Bulunan Baraj ve Göletler.

Baraj/Göletler	Toplam Depolama Hacmi (hm3)	Amacı	Yapım Yılı	Bitiş Tarihi
Gökçe Barajı	25,5	İçme Suyu (İçme Suyu Kapasite 37 hm3/yıl)	1980	1988
Armutlu Sarpdere	0,882	Sulama (Brüt Sulama Alanı 213 ha)	2015	2017
Çınarcık Ortaburun Göleti	-	Sulama (Brüt Sulama Alanı 473 ha)	2013	2014

Kaynak: Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, 2021d, e.

Tablo 2.16: Yalova İlinde Planlanan Barajlar.

Barajlar	Toplam Depolama Hacmi (hm3)	Amacı	Kamu/Özel	Açıklama
Armutlu Yumrudere Barajı	1,014	Sulama (288 ha)	Özel	İnşaatı Devam (2014-2018)
Çiftlikköy Akdere Barajı	1,76	Sulama (114 ha)	Kamu	Planlama/Ön İnceleme
Armutlu Kaledere Barajı	4,79	İçme Suyu Kapasite (3,0 hm3/yıl)	Kamu	Planlama/Ön İnceleme
Altınova Kınalı Barajı	25,70	İçme Suyu Kapasite (9,8 hm3/yıl)	Kamu	Planlama/Ön İnceleme
Altınova Karadere Barajı	25,70	Sulama (917 ha)	Kamu	Planlama/Ön İnceleme
Çınarcık Karacakaya Barajı	0,43	Sulama (191 ha)	Kamu	Planlama/Ön İnceleme
Çiftlikköy Çukurköy Barajı	6,93	Sulama (1.529 ha)	Kamu	Planlama/Ön İnceleme
Altınova Kaytazdere Barajı	0,96	Sulama	Kamu	Planlama/Ön İnceleme
Çınarcık Kocadere Barajı	0,78	İçme Suyu	Kamu	Planlama/Ön İnceleme
Termal Çağlayan Barajı	12,00	İçme Suyu	Kamu	Planlama/Ön İnceleme

Kaynak: Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, 2021d, e.

Armutlu Yarımadası Marmara Denizi ile çevrilmektedir. Marmara Denizi'nde Yalova'nın birçok doğal plajı bulunmakta olup, turizm amaçlı faydalanma imkânı bulunmaktadır. Uygun kıyı kesimlerinde çay bahçeleri, yürüyüş yolları, dinlenme yerleri ve bisiklet yolları bulunmaktadır. Marmara Denizi'nin Yalova ulaşımına üç önemli iskele ile düzenli yolcu ve taşıt taşımacılığı yapılması nedeniyle büyük bir önemi bulunmaktadır. Son yıllarda yapılan Orhan Gazi Köprüsü ile taşıt taşımacığının etkisi azalsa da önemi devam etmektedir.

2.4.2. Yeraltı Suları

Yeraltı sularının miktarını; litolojik yapı, jeomorfolojik özellikler, iklim özellikleri, bitki örtüsü, drenaj durumu, beşerî faktörler gibi çeşitli faktörler etkilemektedir. Yalova'nın yeraltı su potansiyeli zengin olup, sulardan çeşitli alanlarda yararlanılmaktadır. Özellikle seracılık faaliyetlerinde yer altı sularının kullanımı başta gelmektedir. Yeraltı suları bazı köylerde kullanım amacıyla tercih edilmektedir. Yalova ilinin Hersek ve Taşköprü Ovaları yeraltı suyu bakımından yeterli olup, yeraltı

suyu işletmeye uygundur. Ancak son zamanda her iki ovada aşırı çekimler nedeniyle tuzlu su girişimi bulunmaktadır.

2.4.3. Kaplıcalar

Rus asıllı olanf Jeolog Tchihatcheff Yalova'da dokuz adet sıcak su kaynağı (61-65 derece arasında) olduğunu belirtmiştir (Tuncel, 2013: 307). Bir yer sarsıntısı sonucunda M.Ö. 2000 yılında meydana gelen Yalova'nın Termal ve Armutlu ilçelerindeki kaplıcalar; sağlık turizmi amacıyla kullanılmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk, Armutlu ve Yalova'daki kaplıcaları ziyaret etmiş, kaplıcalarda dinlenmiş ve Yalova'nın termal turizm açısından gelişmesine imkân sağlamıştır (Göney, 2009: 29). Yalova'nın Termal ilçesinde yer alan kaplıcalar dünyaca tanınmakta olup, turizm potansiyeli yüksektir. İlçeye Türkiye'nin birçok yerinden ve dünyanın birçok ülkesinden binlerce turist gelmektedir. Termal Kaplıcaları; Roma ve Bizans döneminden beri yararlanılmakta olup, il merkezine 12 km mesafededir (Fotoğraf 2.6). Önceleri Pitiya (Pythia) olarak anılan kaplıcalar sonrasında "*Kaplıca*", *"Sıcak Su Membaları", "Dağ Hamamı", "Kudret Hamamı", "Cihannüma", "Termal", "Coryles-Bains"* ve Yalova isimleriyle adlandırılmıştır (Yurdagül, 2012: 163). Tesis bünyesinde mide suyu-göz suyu ve ayak suyu olarak adlandırılan şifalı sular mevcuttur. Gerçekleştirilen analizler sonucunda suların birçok faydası olduğu tespit edilmiştir: "*İçme ve banyo uygulamaları; metobolizma hastalıklarında, fazla asit birikiminin vücuttan atılımında, romatizma, beslenme bozuklukları, solunum yolları, astım, kalp hastalıkları, kan dolaşımı, kas yorgunluğu, idrar yolları ve psikolojik hastalıklar gibi hastalıklara olumlu tesir ettiği kanıtlanmıştır*" (Nigar Uluç, 2019: 260).

Fotoğraf 2.6: Termal Kaplıcası.

Kaplıcalardan çıkan fazla ve atık sulardan tesiste bulunan seraların ısıtılmasında yararlanılmaktadır. Armutlu Kaplıcaları ise, ilçe merkezinin 4 km kuzeyinde olup, Yalova'ya 51 km mesafede bulunmaktadır. Armutlu kaplıcaları ısısı 57°C ile 73°C, Ph değeri 6,88-7,48, mineral değeri 2.100-2421 mg ve radyoaktivitesi yüksek kaplıcalar sınıfındadır. Kaplıcalar kalbin işlemesinde, asidin vücuttan atılmasında, mide ve bağırsak hastalıklarında, sinirler üzerinde, iltihabi hastalıklarda ve kadın hastalıklarında, karaciğerin düzenli çalışmasında, yaraların iyileşmesinde, hormonların düzenlenmesinde ve idrar söktürücü olarak yararlar sağlar. Turizme hizmet amacıyla Armutlu ilçesinde çok sayıda konaklama yeme-içme ve eğlence tesisi mevcuttur (T.C. Armutlu Kaymakamlığı, 2021; Yalova İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021).

Yöre halkı kaplıcalara günü birlik ziyaretler yapmakta, çevresindeki ormanlık alanlarda rekreasyon faaliyetlerinde bulunmaktadır. Kaplıcaların fazla sularından seracılıkta yararlanılmaktadır. Kaplıca suları civardaki otel, motel ve pansiyonlara da verilmektedir.

2.5. Toprak ve Bitki Örtüsü

2.5.1. Toprak Özellikleri

Ülkemizin nüfusunun artışıyla birlikte toprağın ve tarım alanların önemi de artacaktır. Günümüzde yaşanan verimli tarım alanları yerleşim yeri maksadıyla ve tarım dışı faaliyetler nedeniyle kullanılmaz duruma gelmektedir. Yalova'nın toprak sınıfları Tablo 2.17'de gösterilmiştir. Topraklar çeşitli sınıflandırmalara konu olmakta olup, genetik sınıflama sistemine göre topraklar zonal, intrazonal ve azonal olmak üzere üçe ayrılmaktadır (Doğanay ve Sever, 2016: 330).

Yalova'da genetik sınıflama yöntemine göre üç büyük toprak grubu da görülmektedir. Zonal topraklardan en yoğun olanı organik madde bakımından zengin olan kireçsiz kahverengi orman toprakları olup, Yalova'nın güneyi boyunca geniş bir alanda yayılmıştır. Kahverengi orman toprakları ise sebzecilik ve seracılık faaliyetlerinde kullanılmakta olup, Termal ve Çınarcık ilçelerinin doğusu ile Kaytazdere'de bulunmaktadır. İntrazonal toprak grubundaki rendzinalar yumuşak kireçtaşı tabakaları üzerinde gelişmiş olup, Çiftlikköy ve Yalova Merkez ilçenin güneyindeki sahada geniş bir alanda bulunmaktadır. Azonal toprak grubunda Yalova'nın kuzey yamaçlarında, akarsu vadilerinin kenarlarında ve eğimli yamaçların eteklerinde (dağ eteklerinde) taşlı ve kırıntılı malzemeden oluşan kolüvyal topraklar ile tarım faaliyetleri açısından birinci derecede önemli olan alüvyal topraklar ise kıyı kuşağında yer alan düz alanlarda, akarsu vadilerinin kenarları ile kıyılardaki delta ovalarında yer almaktadır. Bu alanlar yoğun tarımsal faaliyetlere ayrılmış olmakla birlikte, yerleşmelerin birçoğu ile karayolları bu topraklar üzerine kurulmuştur (Bahadır, 2007: 60-61). Birinci derece tarım arazilerinin yanlış kullanılması sonucunda, bu toprakların yeniden tarımsal faaliyetlere ayrılması mümkün olmamakta önemli bir sorun olduğu görülmektedir (Harita 2.11).

Yalova ilinin dik kayalık alanları ile bataklık, sazlık alanlar ve kıyı (sahil) kumulları tarım için uygun olmayan alanlar olup, tarımsal bir değeri bulunmamaktadır. Ancak kıyı (sahil) kumulları doğal plaj olma özelliğinden dolayı, turistik açıdan önemlidir.

Tarım için ideal toprak özellikleri;

"1. Toprağın derinliği, sıcaklığı ve reaksiyonu yörede adapte olmuş bütün kültür bitkilerinin yetişmesine elverişli olmalıdır.

2. Taban suyu ya hiç bulunmamalı veya büyüme mevsiminde o yörede yetiştirilen kültür bitkilerinin normal gelişmesine müsaade edecek derinlikte bulunmalıdır.

3. Kök bölgesinde, bitkiye zarar verecek tuz veya değişebilir sodyum bulunmamalıdır.

3. Toprak geçirgenliği, sulamayı sınırlandırmayacak derecede olmalıdır.

4. Toprak düzeyinde veya sürüm katındaki taşlılık %10'u geçmemelidir.

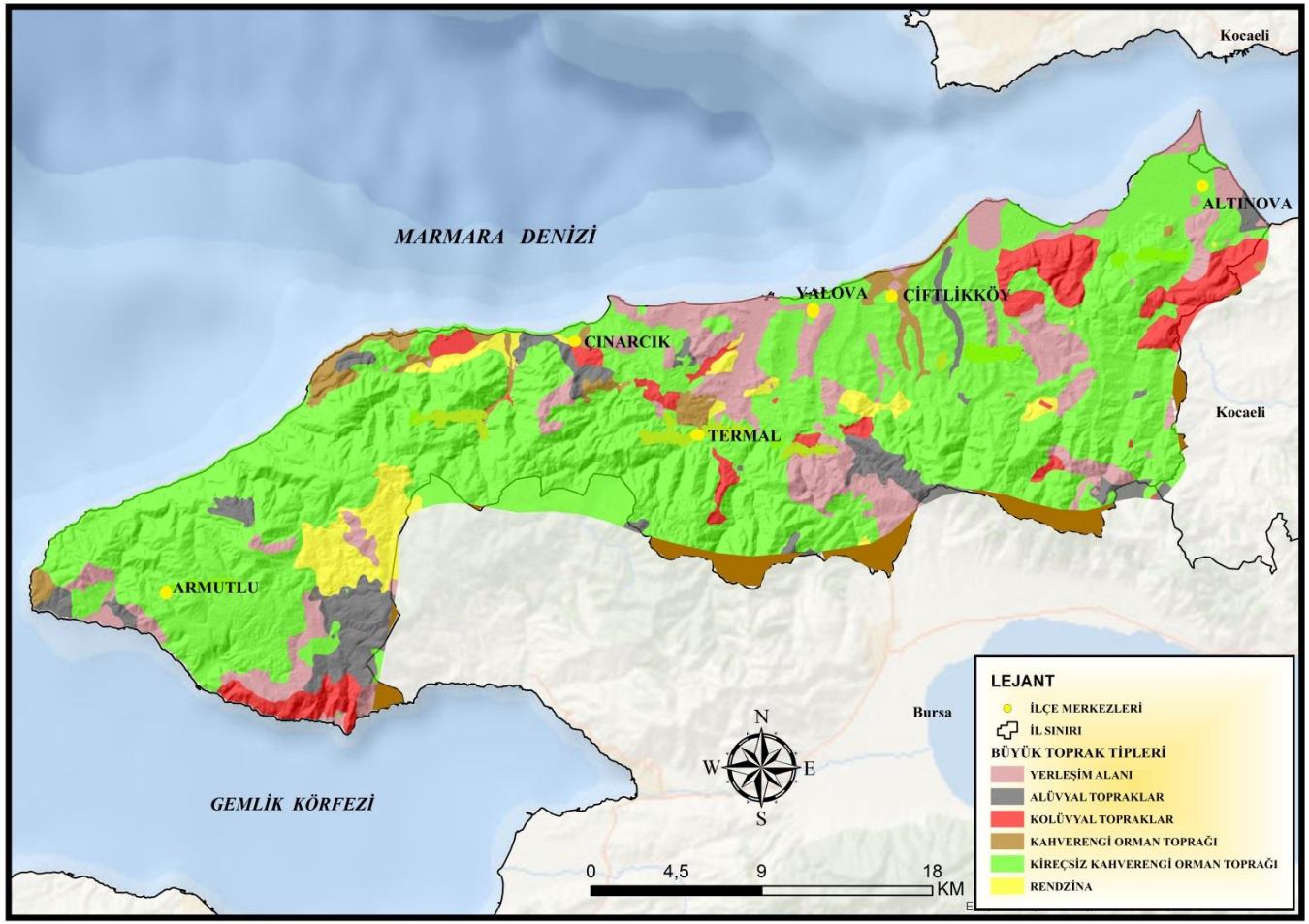
5. Eğim en çok %6 olmalı ve erozyon sorunu bulunmamalı veya çok az olmalıdır.

4. Büyüme mevsiminde topraklar sık sık sel basmasına maruz kalmamalıdır" (Destegül, 2002: 79-80).

Tarım arazilerinin taşımış olduğu yukarıda belirtilen özellikler o sahadaki tarımsal potansiyel üzerinde büyük etki yapmaktadır.

Yalova ilinde tarım arazileri en fazla VI. ve II. sınıf arazilerde bulunmaktadır. Toprakların kullanım kabiliyeti açısından incelendiğinde I. sınıf tarım arazileri taşımış oldukları özellikler bakımından, elde edilmesi ve geri kazanımı son derece zor olan toprak sınıfını oluşturmaktadır. Yalova genelinde bu tür tarım arazileri çok küçük bir bölümle sınırlı kalmaktadır. Bu bakımdan I. sınıf tarım arazileri en verimli araziler olup, tarım için kullanılması büyük önem taşımaktadır. Bu sahaların tarım dışı kullanımı yanlış arazi kullanımının en önemli öğesini oluşturmaktadır. Bu alanların mutlaka tarıma ayrılması gerekmekte ve bu yönde ciddi planlamaların yapılması gerekmektedir. II. ve III. sınıf tarım arazilerin bir kısmı ise planlı olarak tarıma açılması gerekmektedir.

Harita 2.11: Yalova İlinin Toprak Haritası.

Tablo 2.17: Yalova İli Toprak Tiplerinin İlçelere Göre Oranı.

İlçeler	Kahverengi Orman Toprakları (%)	Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları (%)	Redzinalar (%)	Kolüvyal Topraklar (%)	Alüvyal (%)	Diğer (%)	Toplam (%)
Altınova	1,790	7,827	1,517	0,351	2,350	0,838	14,673
Armutlu	-	20.852	-	0,312	0,199	1,498	22,861
Çınarcık	0,985	16,909	0,077	0,430	0,792	0,318	19,511
Çiftlikköy	1,323	5,531	6,339	1,183	1,957	0,232	16,565
Merkez	1,253	12,227	3,191	0,709	1,566	0,410	19,356
Termal	0,223	6,332	-	0,198	0,152	0,129	7,034
Toplam	5,574	69,978	11,124	3,183	7,016	3,425	100

Kaynak: Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021b: 56.

Yalova ilinde en geniş araziler ormanla kaplı alanlardan oluşan VI. ve VII. sınıf araziler oluşturmaktadır. Bu her iki sınıfında tarımsal bir değeri bulunmamaktadır. Yalova ilinde en az VIII. sınıf araziler olmak üzere I., II. ve III. sınıf araziler oldukça az alan kaplamaktadır. Bu nedenle tarımsal kullanım için son derece önemli olan I. ve II. sınıf arazilerdeki toprak sınıfları üzerinde kesinlikle tarımsal üretim yapılmalı ve başka kullanımlara yer verilmemelidir (Tablo 2.18).

> "Birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü derecede toprak sınıfları Türkiye ekonomisinde önemli yer tutan çeşitli tarım ürünlerinin yetişmesine uygun olduklarından, yerleşim için değil tarım için kullanılmalıdır. Fakat ne yazık ki, bu belirlenen alanlarının çoğunun sanayi kuruluşları ve yerleşim alanları için kullanıldığı anlaşılmaktadır" (Destegül, 2002: 82).

Tablo 2.18: Yalova İlinin Toprak Sınıflarına Göre Arazi Kullanım Durumu (Hektar).

Sınıflar	**Ekilebilir Alan**	**Mera**	**Orman**	**Diğer**	**Toplam**	**Oran**
I. Sınıf	1.786,485	-	-	299,340	2.085,825	%3
II. Sınıf	3.248,933	-	-	1.602,056	4.850,989	%6
III. Sınıf	2.419,975	207,302	509,885	296,459	3.433,621	%4
IV. Sınıf	221,638	181,261	3.620,539	1.093,505	5.116,943	%6
V. Sınıf	-	-	-	-	-	-
VI. Sınıf	13.655,404	1.284,879	3.169,505	4.849,738	22.959,526	%29
VII. Sınıf	2.852,161	3.187,273	20.178,545	12.292,555	38.510,534	%49
VIII. Sınıf	-	-	-	321,567	321,567	%0,4
Sınıflandırılamayan	2.408,234					%3
Genel Toplam	**79.687,239**					**%100**

Kaynak: Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021b: 54.

2.5.2. Bitki Örtüsü

Yalova'nın iki önemli bitki formasyonu ise ormanlar ve makidir. Ormanların tahribi ile genişleyen makilik alanlar, yerleşme ve tarım faaliyetleri amacıyla tamamen ortadan kaldırılmaktadır. Yalova ilinin toplam 798.000 da arazi varlığının 462.840 da olan %58'ini ormanlık ve fundalık alanlar, 6.466 da olan %1'ini çayır ve mera alanlar ve 7.070 da olan %1'ini makilik ve 2B alanlar olmak üzere toplam 476.376 da olan (%60) bitki örtüsünden oluşturmaktadır (Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021a, f).

2.5.2.1. Makilik Alanlar

Makilik alanlar Samanlı Dağları'nın kuzey yamaçlarında bulunan vadilerin 350-500 metrelerine kadar uzanmaktadır (Bahadır, 2007: 57). Kermez meşesi (*Quercus coccifera*), dikenli mersin (*Ruscus aculeatus*), defne (*Laurus nobilis*), kocayemiş (*Arbutus unedo*), karaçalı (*Paliuna-spina cristi*), katran ardıcı (Juniperus oxycedrus), şimşir (*Buxus sempervirens*) belli başlı maki türleridir (Bilgin, 1967). Psödomaki formasyonu da (yalancı maki) Armutlu Yarımadası'nın batı ucundan Sakarya Vadisi'ne kadar uzanan bölgenin tarım arazileri ve yerleşim yerleri dışındaki kuzey yamaçlarında yoğun olarak bulunmaktadır (Güngördü, 1999: 87).

Makiler, Armutlu Yarımadası'nın batısında ve Gemlik Körfezinin kuzeyinde yoğunlaşmaktadır. Yalova'nın tepelerinde ve hafif yüksek düz alanlarda seyrek olarak meşelik alanların bulunması bu alanların öncesinde ormanlık olduğunu göstermektedir. Maki formasyonu Armutlu Yarımadası'nın orta kısımlarında, özellikle Hersek Deltası'nın gerisindeki yamaçlarda da yer almaktadır.

Ayrıca kıyı kesimlerde makilik alanlarda yer almakta olup, makilerin tahrip edilmesiyle de arazi çıplaklaşmaktadır. Daha sonra arazi kullanılamaz duruma dönüşmekte ve önemini yitirmektedir.

2.5.2.2. Ormanlık Alanlar

Yalova'da en geniş kullanım alanı olan bitki örtüsü ormanlardır. Samanlı Dağları'nın Marmara Denizi'ne bakan yamaçlarında gür bir orman örtüsü bulunmakta olup, Armutlu ilçesinden doğuya doğru yoğun ormanlık alanlar yer almaktadır. Yalakdere Havzası'nda da ormanlar yer almaktadır. Kuzeye bakan yamaçlarda bakının etkisiyle daha fazla yağış almasıyla birlikte orman örtüsü daha alçak yükseklikten itibaren yer almaktadır. Geniş yapraklı ağaçlardan; gürgen (*Carpinus*), kestane (*Castanea*), kayın (*Fagus orientalis*), ak kavak (*Populus alba*), ıhlamur (*Tilia*), doğu çınarı (*Platanus orientalis*) ile iğne yapraklı agaçlardan; Uludağ göknarı (*Abies bornmuelleriana*), karaçam (*Pinus nigra*), sarıçam (*Pinus silvestris*), fıstık çamı (*Pinus pinea*) ve kızılçam (*Pinus brutia*) belli başlı ağaç türleridir (Bilgin, 1967).

Yalova şehrinin güneyinde dik yamaçları geniş yapraklı ağaçlardan oluşan gür bir orman örtüsü ile kaplıdır. Bu yamaçlarda kayın ağacı ile birlikte meşe hâkim olup, gürgen ağaçlarına da rastlamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BEŞERî ÖZELLİKLER

3.1. Yerleşme Tarihi

Yalova'nın Antik Çağ'daki adı tam olarak bilinmemektedir. Kent merkezi yakınında bulunan kaplıcalar, Antik Çağ'da *Pythia Therma* olarak adlandırılmıştır. Altınova ilçesi Hersek mahallesinin bulunduğu bölgenin adı olan *Pylai* ile Termal kaplıcalarının olduğu bölgenin adı olan *Pythia* kelimeleri birleştirilerek *PYLOPYTHİA* adının kullanıldığı tahmin edilmektedir. Daha sonraki kaynaklarda ise *XENODOCHION* adının kullanıldığı görülmüştür (http://yalova.org, Erişim Tarihi 04.06.2020; http://www.yalova.gov.tr, Erişim Tarihi 04.06.2020).

Günümüzde Altınova ilçesi Hersek mahallesi ile Çiftlikköy ilçesi arasındaki bölge, Roma, Doğu Roma (Bizans) ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde yazlık sayfiye kenti olarak kullanılmış, bölge Yalakovası ya da Halizones Toprakları olarak bilinmiştir. 15. ve 16. yy. tarihçileri Yalova bölgesi için Yalıova, Yalakova ve Yalakabad adlarını kullanmışlardır. 16.yy. tarihçilerinden bazıları, Yalakova adının İstanbul tekfuru ile ilişkisi bulunan Yalakonya adında bir kadının adı olduğunu öne sürmüşlerdir. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Yalova'nın Osman Bey'in komutanlarından Kara Yalvaçoğlu tarafından fethedilmesi nedeniyle Kara Yalovaç adının kullanıldığını yazmıştır. Kâtip Çelebi ise Yalakabad ve Yalıova adlarını kullanmıştır. O dönemlerde Yalova isminin verildiğini de görmekteyiz. Bu isimler 19. yüzyılda, yörede kırk gün kalıp tetkiklerde bulunan ünlü tarihçi Hammer tarafından da doğrulanmaktadır. Atatürk, Yalova ile ilgili bir çalışmanın altını imzalarken, 16/17.8.1931 tarihini yazmış, YALİ OVA ve YALOVA notunu eklemiştir (Salman Günalp, 2015: 6; https://www.kulturportalı.gov.tr, Erişim Tarihi 04.06.2020; http://yalova.org, Erişim Tarihi 04.06.2020; http://www.yalova.gov.tr, Erişim Tarihi 04.06.2020).

Arkeolojik kazılarda başlı başına bir tarih araştırması yapılmadığından antik çağda Yalova ve yöresi hakkında kesin ve net bilgiler bulunmamaktadır. Samanlı Dağları'na Antik Çağ'da "*Arganthonio*s" adı verilmiştir. Bölgeye *Arganthonios* adı

verilmesi ve bölge tarihiyle birlikte yorumlandığında bölge tarihinin M.Ö. 2000'lere Hattı-Hitit dönemine kadar uzandığı tahmin edilmektedir. Tarih öncesi çağlarda yani Prehistorik çağda Yalova'nın bulunduğu bölgede Anadolu kavimleri yaşamış ve bir geçit özelliğini taşımıştır. Yalova bölgesinde yapılan arkeolojik çalışmalar, Neolitik çağa ait (M.Ö. 8000-5500) bulguların ortaya çıkarılması, yerleşme tarihinin bu döneme kadar uzandığını göstermektedir (Hasluck, 1910: 69 aktaran Doğan, 2009: 76). Yalova şehrinin 5 km batısında bulunan Göztepe mevkiinde yapılan bir harfiyat çalışmasında M.Ö. 3000'lerin ikinci yarısına tarihlenen prehistorik malzemelerin bulunması Yalova yerleşme tarihinin bu döneme kadar da uzandığını kanıtlamaktadır (Tunay, 1986: 507). Bölge önce M.Ö. 1200'lü yıllarda Frigler'in hâkimiyeti altına girmiştir. Sonrasında M.Ö.7. yy.da Trakya'dan Küçük Asya'ya geçen ve Marmara Denizi'nin doğusunda bir krallık kuran Bitinyalılar (*Bithynler* veya *Bithynialılar*) tarafından yerleşim alanı olarak kullanılmış, M.Ö. 230-182 yılları arasında 1. Prusias zamanında Makedonya Kralı 5. Philip'e armağan olarak verilmiş, M.Ö. 74 yılında Roma İmparatorluğu, M.S. 39 yılında Doğu Roma yani Bizans İmparatorluğu topraklarına katılmıştır. 1075 yılında İznik'i alarak başkent yapan Kutalmışoğlu Süleyman Şah kısa sürede Yalova'yı da topraklarına katmasına rağmen, 1086'da Süleyman Şah'ın ölümünden sonra başlayan Haçlı Seferleri sırasında Yalova büyük yıkıma uğramıştır. Selçuklular zamanında 21 Ekim 1096'da bugünkü Hersek mahallesi civarında bulunan Kibotos'ta, Haçlı seferlerini geri püskürtmüşler, 1301'te, Osmanlı İmparatorluğu zamanında ise, Hersek-Yalakdere Vadisi ile İznik yolu üzerinde bulunan Koyunhisar (Çobankale) bölgesinde Bizanslıları yenmişlerdir. Osman Gazi komutasındaki birlikler 27 Temmuz 1302 tarihinde Yalakdere Vadisi'nin denize açılan kısmında ve Hersek civarında yapılan Bafeus Muharebesinde Bizanslıları büyük bir yenilgiye uğratmış, Yalova ve civarı kesin olarak Türk hâkimiyetine girmiştir (Tuncel, 2013: 306; http://www.yalova.gov.tr, Erişim Tarihi 04.06.2020; http://yalovakentmuzesi.gov.tr, Erişim Tarihi 04.06.2020).

Prof. Dr. Halil İnalcık, bu olayı Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihi olduğunu belirtmiştir: "*Biz 27 Temmuz 1302 tarihini Osmanlı hanedanının dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin kesin kuruluş tarihi olarak kabul edebiliriz*" (İnalcık, 2010: 65). Koyunhisar Muharebesi ile Bafeus Muharebesi'nde, Osmanlılar Bizanslıları yenmiş

olmalarına rağmen, Çobankale (Koyunhisar) ve deniz kıyısındaki Yalakonya Kalesini ele geçirememiş, Yalova yöresi, 1337'de Çobankale ve Yalakonya Kalesi düştükten sonra, Emir Ali tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. Yalova'nın 1326 yılında Osmanlı Devleti hâkimiyetine giren Yalova, devlet salnamelerine göre 1530 yılında İzmit Vilayeti'ne (Liva) bağlı bir kasaba (Yalak-Abad) iken, 1867 yılında Hüdavendigar (Bursa) Vilayeti (Liva) Merkez Sancağı'na bağlı bir kaza, 1901 yılındaysa bağımsız İzmit Sancağı'na bağlanmıştır (https://www.kulturportalı.gov.tr, Erişim Tarihi 04.06.2020; http://yalova.org, Erişim Tarihi 04.06.2020; http://www.yalova.gov.tr, Erişim Tarihi 04.06.2020; http://yalovakentmuzesi.gov.tr, Erişim Tarihi 04.06.2020).

Yalova ilinin tüm ilçelerinin tarihinden kısaca aşağıda bahsedilmiştir. Altınova ilçesine tarihte Konstantin tarafından kurulmuş olan bir yerleşme merkezi olan ve annesinin adı olan (Helena) Helenopolis adı verilmiştir. Justiniaus devrinde Roma İmparatorluğu'nun merkezi İstanbul'a taşındıktan sonra Helenopolis İstanbul-İznik yolu üzerinde bulunması nedeniyle önem kazanmıştır (http://yalova.org, Erişim Tarihi 04.06.2020; http://www.yalova.gov.tr, Erişim Tarihi 04.06.2020).

Armutlu adının "*Donanma*" veya "*Donanmaya Gözcülük Eden Kimse*" anlamına gelen "*Armoda*" veya "*Armodies*" sözcüklerinden veya Bizans Kralı'nın bu bölgeye kızının adını "*Armodias*" verdiği sanılmaktadır. Evliya Çelebi seyahatnamesinde 1050 senesi Sefer ayının 6'ncı günü Mudanya kasabasından bir gemiyle Bozburun İskelesine geldiğinden bahsetmiştir. Armutlu'yu "*nüfus sadece üç yüz hanedir. Üç yüz kadar bakımlı evleri vardır ki; baştanbaşa kiremitle örtülüdür. Bir camisi, birer hamamı, üç mescidi, bir hanı, on kadar da dükkânı vardır. Suyu ve havası çok güzeldir*" şeklinde tasvir etmiştir (http://www.yalova.gov.tr, Erişim Tarihi 04.06.2020). Armutlu ilçesi M.Ö. 5.yy.da Bitinyalılar, M.Ö.1.yy.da Romalılar ve sonrasında ise Bizanslılar eline geçmiştir. Armutlu ilçesinin tarihine ait Bizans dönemine ait kalıntılar bulunmuştur. 1320 yılında Bizanslılardan Osmanlıların eline geçen yörede Armutlu'yu topraklarına katmasından sonra Mudanya ve Zeytinbağı'ndan (Trilye'den) getirilen Türkler ile Rumlar uzun yıllar birlikte yaşamışlardır. Atatürk ise Armutlu Kaplıcaları'na görmek maksadıyla Armutlu'ya ilk kez 9 Ağustos 1934 tarihinde gelmiştir. Atatürk Armutlu'ya ikinci kez 4 Eylül 1934'de

gelmiş ve 6 Eylül 1934'de Armutlu'dan ayrılmıştır (T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2012: 23, Erişim Tarihi 04.06.2020: Göney, 2009: 29).

Armutlu Kaplıcası Armutlu İlçe merkezinin 4 km kuzeyinde yer almakta olup, önem kazanması 1930 yıllarına kadar gitmektedir.

> "Eskiden günlük gidiş-gelişlerle, sağlık amacıyla banyo yapmak için kullanılan sıcaksu kaynakları, 1930'lu yıllarda bir konaklama tesisinin yapılmasıyla kaplıca haline dönüşmüştür. 1970 yılından itibaren yerel idarenin yaptırdığı pansiyonlarla, konaklama kapasitesi artmıştır (450 yatak, 1992 yılı). 1980 yılında 72 yataklı bir özel otel, 1982 de tarihi erkekler hamamı yanına, kadınlar hamamı yapılmıştır" (Doğaner, 1992: 74).

Çınarcık ilçesinin tarihi M.Ö. 3000-4000 yıllara gitmektedir. Karpuzdere, Kanlıçınar ve Üçpınarlar mevkilerinde Bizans ve Osmanlılardan kalma eserlere rastlanmış olması, eski bir yerleşim yeri olduğunu göstermektedir. Osmanlı döneminde donanmaya ait gemilerin ve sarayın tüm gereksinimi Paşa Limanı aracılığıyla Çınarcık bölgesinden karşılanmıştır. Çınarcık ilçesine Rumlar dönemindeki adı temiz havası olan şehir anlamında "*Kio*" adı verilmiştir. Çiftlikköy ilçesinin bilinen ilk adı Pylai'dir. Yörede Hellenistik dönemden Bizans dönemine kadar çok sayıda ve değişik zamanlara ait yazıtlar bulunmuştur. Adına ilk olarak 4.yy.da rastlanmıştır. Termal ilçesi ise 6.yy.dan itibaren "*Pythia", "Pythion"* veya *"Pythia"* adları ile anılmıştır (T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2012: 23-24; http://www.cinarcik.bel.tr, Erişim Tarihi 04.06.2020).

Yalova'nın Osmanlı topraklarına katıldığı dönemde hâkim nüfus Rum ve Ermeni iken giderek Müslüman Türk nüfus artmaya başlamıştır. 19.yy. sonlarında Müslüman nüfusun azınlık olarak yaşadığı Yalova'ya, 1853-56 yılları arasında Kırım Savaşı'ndan ve 1877-78 yılları arasında Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Kırım ve Kafkas göçmenleri gelmişlerdir. Cumhuriyet'in ilanından sonra ise Yalova'ya yeniden mübadele ile Balkan göçmenleri yerleştirilmiş, Yalova'da yaşayan Müslüman sayısı artış göstermiş, Müslüman olmayanlarsa Yalova'dan ayrılmışlardır (Salman Günalp, 2015: 10).

Yalova Kurtuluş Savaşı sırasında üç kez Yunan işgaline uğramış ve kurtarılmıştır. 7 Ağustos 1920 tarihinde işgal uğramış ve 21 Ağustos 1920 tarihinde geri alınmış, 5 Eylül 1920 tarihinde ikinci kez işgale uğramış ve 9 Eylül 1920 tarihinde

geri alınmış ve 23 Şubat 1921 tarihinde üçüncü ve son defa işgale uğramış, 19 Temmuz 1921 tarihinde kurtarılmıştır. İşgal sırasında düşmanın kanlı katliamlarına uğramış ve binlerce şehit vermiştir. Düşmanla mücadelede birçok kahraman çıkarmıştır. Yalova, Orhangazi ve Karamürsel mıntıkası üçgenindeki bu kahramanlar; Akköylü İbrahim Ethem (İbo) ve Müfrezesi, Güneyköy'deki Şeyh Şerafettin Bingöl (Şeyh Şerafettin Bingöl'ün defin yeri Fotoğrafı 3.1), Gökbayrak Cemal Bey ve Müfrezesi (Yalova'nın ikinci kez işgalinden kurtarılmasındaki katkılarından), Altınovalı Emrullah Çavuş ve Müfrezesi (Arapkuyu Tepe'deki), Rasim Efendi ve Müfrezesi, Pomak Hasan ve Müfrezesi, Davut Çavuş ve Müfrezesi, Burhaniye Müfrezesi (Rasim Koçal ve Üsteğmen Albülkadir Efendi), Yalova Müstakil Bölük Komutanı ve Yalova Kaymakamı Yüzbaşı Demir Hulusi Bey (1 Ocak 20121 yılında Yalova Kaymakamı olarak atanmış, Yalova işgal altında olduğundan Kabaklı köyüne yerleşmiş), Yüzbaşı Demir Hulusi Beyin arkadaşı Hasan Kardaşko, takım komutanı muallim Yusuf Ziya Bey (Akköy'de doğan), Sugören'den Hasan Ağa, Kutköylü Mehmet Ali ve Hüseyin Çavuş, Üveypınarlı İsmail Efendi, Yüzbaşı Kazım Bey ve Yalova Müstakil Bölüğü, Ne Olursa Olsun Taburun komutanı İsa Çavuş ve Kara Mustafa Bey ve diğerleridir. Yunanlılar işgal esnasında ve geri çekilirken Yalova'da o zaman bulunan 286 evin 232'sini yakıp yıkmıştır (Taner, 1996).

Fotoğraf 3.1: Şeyh Şerafettin Bingöl'ün Türbesi.

Yalova'da belediye teşkilatı 1927 yılında kurulmuştur. Karamürsel'in nahiyesi olan Yalova 2 Haziran 1929 tarihinde Atatürk'ün isteğiyle çıkarılan bir kanun ile İstanbul iline bağlı bir ilçe (kaza) olmuştur (Kılıç, 2020: 17; Tuncel, 2013: 307; TÜİK, 2014: XI). Kurtuluş Savaşı sonrasında 19 Ağustos 1929 tarihinde ilk defa Yalova'ya gelen Cumhuriyetimizin kurucusu büyük önder Atatürk, Termal'in yeniden inşasını sağlamış ve buranın dünyanın en önemli bir sağlık merkezi haline getirmek için çalışmalara başlamıştır. Atatürk, Yalova'ya 13 gün günübirlik olarak gelmiş ve aynı gün dönmüş, 27 kez ise toplam 311 gün, 272 gece kalmıştır. Atatürk Yalova'da devletin en önemli kararlarını almış (Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu ve Serbest Cumhuriyet Fırkasının adımları vb.), özel ilgisiyle Yalova'nın gelişmesini sağlamış, yerli ve yabancı devlet adamlarını ve konuklarını ağırlamıştır. 1932 yılında Atatürk'ün talimatıyla Termal'deki eski eserleri çıkarmak maksadıyla Prof. Dr. Arif Müfit Mansel öncülüğünde kazı çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Atatürk Termal ilçesinde ilk başları Yaveran Köşkünde kalmıştır[1]. Termal ilçesindeki Atatürk Köşkü (iki katlı ve tamamen ahşap olan) Atatürk'ün emriyle 1929 yılında, Prof. Sedat Hakkı Eldem tarafından 38 günde yapılmıştır. 1984 yılından itibaren de müze olarak kullanılmaktadır. Yalova Termal Otel de Atatürk zamanında 1935 yılında yapımına başlandı ve 1938 yılının ocak ayında bitirilmiştir[2]. Atatürk otelin 22 Ocak 1938 tarihindeki açılışına gelmiş ve ilk misafiri olmuştur. Atatürk ilk kez Armutlu'ya ve Armutlu Kaplıcaları'na 9 Ağustos 1934 yılında gitmiş, bugün Atatürk büstü olan meydana çeşme yapılmasını istemiştir. Atatürk'ün direktifleriyle Yalova'nın ilk imar planı 50 yıl sonrası ihtiyaçlar dikkate alınarak 1938 tarihinde yapılmıştır. Atatürk Yalova'da iki çiftlik satın almıştır. O zamanlar doğudaki çiftliğe Millet Çiftliği, Batıdaki çiftliğe Baltacı Çiftliği denilmekteydi, 1937 yılında iki çiftliği de milletine armağan etmiştir. Atatürk Millet Çiftliği'nde köşk yaptırılmasını emretmiş, köşkün ikinci katı çıkılırken batıdaki çınar ağacının bir dalının kesilmesini istememesi nedeniyle, köşk tramvay rayları üzerinde 10 Ağustos 1930 tarihinde 4,80 cm doğuya kaydırılmıştır. Günümüzde köşk (Yürüyen Köşk) korunması gerekli Kültür ve Tabiat

[1] Yaveran Köşkü Sultan II. Abdülhamid Dönemi'nde (1876-1909) yapılmış olup, 1983 yılında müze olarak ziyarete açılmıştır. 2007 yılında restorasyona uğramış ve misafirhane olarak kullanılmaktadır (http://www.kültürportalı.gov.tr, Erişim Tarihi 04.06.2020).

[2] Yalova Termal Otel 1982 yılında yıpranması nedeniyle yıkılarak aslına uygun olarak tekrar yapılmış ve 2009 yılında tekrar açılmıştır (http://www.yalovatermal.com, Erişim Tarihi 04.06.2020).

Varlıkları arasında yer almakta olup, ziyarete açıktır. Atatürk Yalova'da ilk kaldığı köşk olan Baltacı Çiftliğinde bulunan Köşk Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) tarafından 10 yıllığına İl Özel İdaresi Müdürlüğüne verilerek restore edilerek, 2014 yılında "*Yalova Atatürk ve Çocuk Müzesi*" olarak ziyarete açılmıştır. Atatürk Teşvikiye beldesi ve Kocadere köyünden temin edilen 2.470 adet çınar ağacını Yalova Merkez Gazi Paşa Caddesi üzerinden Termal ilçesi kaplıcalarına kadar genişliği 10 metre, uzunluğu 12.350 metre olan yola 1930 yılının şubat ve mart aylarında dikilmiştir. Günümüzde "*Çınarlı Hıyaban*" olarak bilinen yoldaki ağaçların bir kısmı Gökçe Barajı'nın yapımı sırasında, baraj içinde ve yol dışında kalmış olup, çınar ağaçları 14 Mayıs 1997 tarihinde Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından "*Korunması Gereken Anıt Ağaçlar*" olarak tescil edilmiştir. Atatürk, son olarak Yalova'ya 22 Ocak 1938 yılında gelmiş ve 1 Şubat 1938 günü Yalova'dan ayrılmıştır (Akyol, 1998).

Yalova; hızlı nüfus artışı, İstanbul ile idari ve fonksiyonel ilişkilerde nispeten zorluklar yaşanması gibi sebepler göz önünde bulundurularak, 6 Haziran 1995 tarihinde İstanbul, Bursa ve Kocaeli illerine bağlı bazı yerleşim yerlerinin ayrılması ile il konumuna getirilmiştir (Resmî Gazete, 1995).

3.2. Nüfus Özellikleri

3.2.1. Kavramsal Çerçeve

3.2.1.1. Nüfus ve Demografi Kavramı

Genel olarak nüfus; belirli bir zamanda ve sınırları belirli bir coğrafyada yaşayan insan sayısını göstermektedir. Tanoğlu (1969: 29) tarafından yapılan tanıma göre, "*Nüfus, hareket halinde, her an ve durmadan değişen bir olaydır*."

Demografi kelimesi Yunanca "*demos* (halk, nüfus)" ve "*grapho* veya *graphia* (yazmak, çizmek, tasvir)" kelimelerin birleşmesinden meydana gelmekte olup, halkın veya nüfusun yazılması veya sayılması anlamına diğer bir ifade ile "*nüfus bilimi*" anlamına gelmektedir (Tandoğan, 1998: 3; İzbırak, 1975: 91). Demografi kelimesi ilk

kez 1855 yılında Achille Guillar[3] tarafından kullanılmış olup, demografiyi "*nüfusun miktarını, cinsiyet durumunu, fikrî ve umumî hareket ve terakkiyatını tetkik eden ilim*" şeklinde tanımlamıştır. Demografi çok sayıda kişi tarafından tarif edilmiştir. Bu tanımlardan bazılarını özetlemek gerekirse, Bertillon[4] "*insan kütlelerinin tetkiki ile iştigal eden ilim*", Hersch[5] "*istatistiğin nüfusa tatbikatıyla doğan bir ilim*", benzer şekilde Sutter[6] "*bir nüfus kitlesinin veya bir milletin, istatistik bakımından tetkiki*", İtalyan demograf Savorgnan[7] daha geniş bir tanımla "*nüfusun tabiî ve içtimaî hareketlerini ve nüfusun durgun vaziyetinde hâsıl olan değişmeleri sayı bakımından analiz temeline dayanan, nüfusun inkişafını idare eyleyen genel prensipleri inceleyen bir bilim*", Wolf[8] ise "*sayımlar veya nüfus kütüklerinden elde edilen bilgilere istinaden nüfusun halihazır veya hareket halindeki durumunu ve vasıflarını rakamlarla ifade ve neticeleri istatistik bakımından tahlil etme*" şeklinde belirtmiştir (Cillov, 1960: 8-9).

Cillov tarafından ise demografi; "*nüfus kitlelerinin umumî durumlarını, yâni nüfusun mutlak sayısı ile beraber doğumları, evlenmeleri ve ölümleri gibi hususiyetlerini istatistik metodunun yardımı ile etüd eden bir ilim*" olarak tarif etmiştir (Cillov, 1960: 9). Gürtan ise "*Demografi, hacmi, yapısı ve gelişmesi başta olmak üzere nüfusu çeşitli yönleriyle inceleyen bir bilim dalıdır*" şeklinde tanım yapmıştır (Gürtan, 1969: 4).

Yukarıda belirtilen tüm tanımların incelenmesi neticesinde; Dünya'da, bir ülkede, bir bölgede veya en küçük toplumda bulunan nüfusun durumunu, yapısını, değişimini ve dinamik özelliklerini inceleyen bilim dalına Demografi veya Nüfus Bilimi denilmektedir (Danış, 2018).

Nüfus konusu coğrafyanın ana inceleme konularından birini oluşturmaktadır. Nüfusun yeryüzündeki dağılışı, bu dağılışa neden olan etmenler, doğum ve ölümler, göçler yani nüfusun hareketi, nüfusun çeşitli özelliklerinin mekâna ve zamana göre

[3] Daniel Willey, **Leçons de Demohraphie**, Vol.I et II., Paris, 1958, 149.
[4] Jacque Bertillon, **Cours Elementaire de statsitique et de demographie**, Paris, 1895.
[5] Liebmann Hersch, **Cours de Demografie**, Geneve, 1936.
[6] Jean Sutter, **L'Eugenique, Problemes, Methodes, Resultats**, Presse Universitaire de France, İNED, Paris, 1950, 39.
[7] Franko Savorgnan, **Demografi**, Tercüme: Nüzhet Yalkut, İstanbul, 1948, 6.
[8] Daniel Willey, **Leçons de Demohraphie**, Vol.I et II., Paris, 1958, 150.

gösterdiği değişiklikler, beşerî coğrafyanın alt dalı olan nüfus coğrafyasında ele alınmaktadır (Şahin, 2018: 14).

Nüfus son derece değişken ve hareketli bir olgudur. Nüfusun belli bir zaman aralığında artması veya azalması, yaşanan siyasal, ekonomik ve sosyal olaylarla paralellik göstermektedir (Sertkaya Doğan, 2009: 1). Nüfus, sayımlar yoluyla tespit edilmektedir.

Dünyada nüfus 20.yy.a kadar nüfusun sadece miktarı/sayısıyla ilgili iken, daha sonra nüfusun özellikleri, nüfustaki değişimler ve göçler göçler yani nüfusun hareketi önemli hale gelmiştir (Akbaş, 2016: 2). Ülkeler; ekonomik, kültürel ve doğal varlıklarını en etkili bir şekilde kullanmak için insan kaynağının sayısı ve özellikleri hakkında bilgi sahibi olmak amacıyla nüfus sayımlarına başvurmuşlardır. Nüfus sayımı ise; "*bir memlekette belli bir anda bütün aile fertleri kapsayacak şekilde demografik bilgilerin toplanması ve bunların işlenmeye hazır hale getirilmesi, belirli gayelere uygun tarzda tertip edilmesi ve yayınlanması olarak*" ifade edilebilir (Tandoğan, 1998: 3). Önceleri ülkeler asker kaynağı belirlemek ve vergi miktarını tespit etmek maksadıyla nüfus sayımlarını yaparlarken, günümüzde ise insan kaynağı hakkındaki ihtiyaç duyulan her türlü bilgiye ulaşabilmek maksadıyla; nüfus artış/azalış oranları, yaş yapısı, cinsiyet durumu, kır/kent nüfus oranları, iç ve dış (uluslararası) göç oranları, eğitim durumu, nüfusun çalışma sektörüne göre dağılışı gibi çeşitli özellikleri belirlemek için nüfus sayımları yapmaktadır (Akbaş, 2016: 3).

Demografi veya nüfus bilimi; sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi yönlerden ele alınması nedeniyle birçok bilim dalının ilgi alanına girmektedir. Bu nedenle demografi konusuna disiplinlerarası bakış açısıyla yaklaşılmalıdır (Danış, 2018). Bu kapsamda alınacak kararlarda (nüfus teorileri vb.) konuya bu açıdan yaklaşılmalı gerekirse farklı bilim dalından oluşan uzmanlardan oluşan bir kurul oluşturulmalıdır.

3.2.1.2. Nüfus Sayımları

Türkiye'de 1927 yılında gerçekleştirilen ilk nüfus sayımından sonra, 1935 ile 1990 yılları arasında her beş yılda bir düzenli sayımlar gerçekleştirilmiştir. 1990 yılından sonra ise nüfus sayımlarının on yılda bir uygulanması kanunla belirlenmiş

olup, on dördüncü Genel Nüfus Sayımı 22 Ekim 2000 tarihinde gerçekleştirilmiştir. 1927 ve 2000 yılları arasında yapılan nüfus sayımları doğrudan görüşme (*De fakto*) yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Bu sayımlar 2005 yılından itibaren Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) olarak teşkilatlanan, Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) tarafından gerçekleştirilmiştir Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) çalışmaları sonucunda, 2004 yılından itibaren ülke genelinde tüm adres bilgileri "*Ulusal Adres Veri Tabanı (UAVT)*" sistemine kaydedilmeye başlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının ikamet adresleri T.C. kimlik numarası ile yabancılar ise vatandaşlık numarası ile eşleştirilerek Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi (MERNİS) veri tabanına kaydedilmektedir. Bu sistem ile birlikte 2007 yılından itibaren nüfus sayımları her yıl kendi kendime sayım (*De jure*) yöntemi usulü ile Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) üzerinden gerçekleştirilmektedir. Bir önceki yıla ait sayım sonuçları ise her yıl ocak ayının son haftasında açıklanmaktadır (TÜİK, 2012: 3).

3.2.1.3. Nüfus Teorileri

İlkçağdan bu yana çok çeşitli nüfus teorileri ortaya atılmıştır. Bu teorilerin çıkış noktası bazen askeri ve siyasi güç bazen de ekonomik kaynak ve üretim ilişkisi üzerine olmuştur. Nüfus teorileri genel olarak; kültürel, biyolojik ve ekonomik teoriler olarak üç başlık altında sınıflandırılmıştır (Tümertekin ve Özgüç, 2016: 223). İlkçağlarda; Konfüçyus, Aristo ve Platon ilk nüfus teorilerini öne sürmüşlerdir. Çin'de Konfüçyus tarafından ortaya atılan nüfus teorisinin temeli nüfus artışının işgücü verimliliğini sınırlandıracağı ve toplumların yaşam seviyelerini olumsuz etkilemesi üzerine olmuştur (Şahin, 2018: 63; Tuncer, 1976: 28-29). "*Plato kendi ideal bir şehir-devleti için optimum bir nüfus büyüklüğünü belirlemiş ve Aristo da nüfus artışını yavaşlatmak, yoksulluğu sınırlamak için bazı doğum kontrol ölçüleri önermişti*" (Tümertekin ve Özgüç 2016: 223). Eski Yunan'da toprak sıkıntısı veya coğrafi şartlar nedeniyle aşırı nüfus artışının istenmemesi Plato ve Aristo'nun düşüncelerini etkilemiştir. Sonraki dönemde ise Romalılar zamanında İmparatorluğun genişlemesinin etkisi ile birlikte askeri gücün faydası dikkate alınmasıyla nüfusun artışını teşvik edecek görüşler ileri sürülmüştür (Cillov, 1960: 17).

Klasik dönemde Adam Smith (1723-1790) ve Thomas Robert Malthus (1766-1834), sonraki dönemlerde ise Karl Marx (1818-1883) ve Ester Boserup (1910-1999) nüfus teorisyenlerin belli başlıları arasında belirtilebilir (Sertkaya Doğan, 2018a; 38-39). Alman toplum felsefecisi olan ve modern sosyalist ve komünist teorinin gelişmesinde önemli rolü olan Karl Marx'ın nüfus teorisi; nüfus artışının yoksulluğun kaynağı olmadığı, aksine üstünlük olduğu üzerinedir. Esas problemin kapitalist sistemde bulunan emeğin kötü kullanılması ve kaynakların eşitsiz dağıtılmasıdır (Tümertekin ve Özgüç 2016: 225). Tarım ekonomisti olan Ester Boserup'un nüfus teorisi ise kısaca nüfusta gelebilecek bir artışın tarımsal teknolojilerdeki değişimi teşvik edeceğini böylece daha fazla gıda maddesi üretileceğini ve tarımsal kalkınmanın meydana geleceği üzerinedir. Bu teori tarımsal yoğunlaşmanın toprağı bozacağı ve gıda üretiminde azalma sonucunu doğuracağı için tartışılmıştır (Tümertekin ve Özgüç 2016: 225).

Bu bölümde; Orta Çağ'da Müslüman bilim adamlarından olan İbn-i Haldun'un nüfus teorisi ile Thomas Robert Malthus'un nüfus teorisi, optimum nüfus teorisi ile büyümenin sınırları modeli ele alınacaktır. Optimun nüfus teorisi ile demografik dönüşüm teorileri günümüzde de geçerliliklerini korumakta olup, demografik dönüşüm teorisi bir sonraki bölümde ele alınmıştır.

Orta Çağ'da dinin de etkisiyle genellikle nüfusun artması ile ilgili görüşler öne sürülmüştür. 14'üncü yüzyılda yaşamış olan ve "*Antropoloji veya sosyolojinin öncüsü sayabileceğimiz İbn-i Haldun (1332-1406), kültürel farklılıkları iklim, iktisadi şartlar ve üretim şekil ve ilişkilerine, grup üyeleri arasındaki ilişkileri akrabalık ve dinin etkisine bağlamış*" (Bostan, 2016: 3) olup, en önemli eseri Mukaddimedir. İbn-i Haldun nüfusun dönemsel hareketlerin ekonomik, siyasal, psiko-soyal faktörlerle ilişkili olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda teorisini umran, asabiyet, bedevilik ve hadarilik kavramları üzerine geliştirmiştir. Umran kavramıyla nüfus, uygarlık veya medeniyeti; hadarilik kavramıyla şehirlerde yaşayan yerleşik halkı, bedevilik kavramıyla göçebeleri, asabiyet kavramı ise de bedevilerin yaşadıkları zorlu yaşam şartları dolayısıyla, dayanışma ruhu ve birbirlerine bağlılıkları belirtmiştir. Bir bölgede nüfus yoğunluğunun artmasıyla birlikte iş bölümünün oluşacağını bunun da o toplumun refah ve gelir seviyesini yükselteceğini ve siyasi-askeri gücün artacağını

savunmuştur. Refahın artması ile beslenme alışkanlıklarının etkisiyle de nüfusun artacağını ve ölümün azalacağını belirtmiştir. Nüfusun artmasıyla birlikte toplumsal iş bölümünü artıracağını, bununda ihtiyaç fazlası yaratacağını belirtmiştir (Cillov, 1960: 17; Tuncer, 1976: 29). İbn-i Haldun bir süre sonra da nüfusun aşırı artmasının birtakım zararlar doğuracağını, tarımsal alanların veriminin düşeceğini ve bununda üretimin düşmesine neden olacağını ve kıtlığa neden olacağını belirtmiştir (Sertkaya Doğan, 2018a; 39-40).

İngiliz iktisatçı, siyasal ekonomi bilgini ve din adamı Thomas Robert Malthus (1766-1834) modern anlamda ilk nüfus çalışması olan ve 1798 yılında "*An Essay on the Principle of Population* (Nüfus İlkeleri Üzerine Bir Deneme)" adlı eserini yayınlamıştır (Malthus, 2001). Malthus'un nüfus teorisi gıda maddeleri üretimi ile nüfus miktarı arasındaki ilişki üzerinedir (Tandoğan, 1994; 3). Teorisinde gıda maddelerin aritmetik olarak (1 2 3 4 5 6) artışına karşılık, nüfusun geometrik olarak (1 2 4 8 16 32) arttığını, bunun da ileride kitlesel kıtlığa sebep olacağını belirtmiştir. Önceden savaşlar, salgın hastalıklar, kıtlık nedeniyle nüfus kontrol edildiğini, artık insanoğlunun nüfus artışını engelleyecek politikalar uygulaması gerektiğini, bu nedenle nüfusun ya insanların bilinçli olarak evliliklerin geciktirilmesi, doğum kontrolünün uygulanması ile ya da doğal ve beşerî faktörler (yangın, savaşlar, salgın hastalıklar, deprem, seller vb.) ile azaltılması sonucunda gelir seviyesi ile nüfus miktarı arasında dengenin sağlanabileceğini öne sürmüştür. Bu teori ile daha önceki teorilerden farklı olarak nüfus artış hızının azaltılması önerilmiştir. Sanayi devriminin gelişip yaygınlaşmasıyla birlikte nüfus artış hızının düşmesi, gıda sektöründeki gelişmeler, tarımda sağlanan teknolojik ve endüstriyel gelişmeler, entansif ziraat metotların keşfedilmesiyle birlikte üretimdeki artış yaşanması ile Malthus'un nüfus teorisi geçerliliğini yitirmiş ve fikirleri terk edilmiştir (Sertkaya Doğan, 2018a; 40-41; Tanoğlu, 1969: 39-41).

Optimum Nüfus Teorisi 19.yüzyıl ve 20.yüzyıl başlarında ortaya atılmış olup, işgücü başına verimin en yüksek olduğu nüfus düzeyi üzerinedir. Elverişli nüfus büyüklüğü; belli bir ülke için değerlendirildiğinde ekonomik kaynaklarının geçindirebileceği maksimum nüfus büyüklüğü veya ülkenin kişi başına üretimin en fazla çoğaltabileceği sınır olarak tanımlanabilir. Bunu belirleyecek parametrelerin

farklı, değişken ve subjektif olması, ülkenin konumu, doğal özellikleri gibi faktörlerin etkisi de önemlidir (Doğanay, Özdemir ve Şahin, 2015: 37). "*Optimum nüfus teorisi sınırları belirlenmiş bir bölgenin doğal ve beşeri tüm kaynaklarını en verimli şekilde kullanarak geçindirebileceği nüfusa sahip olması ilkesine dayanır*" (Sertkaya Doğan, 2018a; 41-42). Günümüzde tüm ülkelerin temel amacı optimum nüfus miktarına ulaşmaktır. En elverişli nüfus miktarına ulaşmak ve bu miktarın üzerine çıkmadan devam ettirmek, ülkelerin ekonomik kalkınma hızlarını artıracak ve sosyo-kültürel açıdan güçlenmelerine, işsizlik sorunları ile eğitim ve sağlık konularının çözümüne de imkân sağlayabilecektir.

1968 yılında on ülkeden eğitimciler, bilim adamları, ekonomistler, sanayiciler ile ulusal ve uluslararası devlet görevlilerinden oluşan grup bir araya gelmiş olup, sonradan Roma Kulübü adını alan bu grup 1972 yılında "*Limits to Growth* (Büyümenin Sınırları)" adlı raporu yayınlamışlardır. Bu raporda Dünya'da ekonomik büyümeyi belirleyen ve sınırlayan; nüfus, doğal kaynaklar, tarımsal üretim, sanayi üretimi ile çevrenin bozulması ve kirlenmesi beş temel hususun bulunduğunu, bu faktörlerin aralarındaki etkileşimin denetim altına alınmaması durumunda ise 2100 yılından sonra insan sisteminin Dünya'nın sınırlarına doğru götüreceği ve taşıma kapasitesinin doyma noktasına getireceği hususu belirtilmiştir. Bu raporun tezi sistemde önemli bir değişiklik olmadığı sürece nüfus artışı ve sanayi üretiminin gelecek yüzyıl içinde duracağı hatta kontrol edilemeyen düşüş olacağı üzerinedir. Bu maksatla "*zerogrowth*" yani sıfır büyüme modeli önerilmiştir. Bu model Maltus'un teorisini hatırlatmaktadır. Bu model dünyanın farklı sahalarındaki farklılıkları dikkate almaması, mekansal dağılımı ihmal etmesi, dünyanın her sahasında nüfus ve kaynakların her zaman eşit dağılmaması, yeni kaynakların keşfedilme ihtimalinin dikkate alınmaması nedeniyle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından eleştirilmiştir. Sonrasında Roma Kulübü ikinci bir rapor yayınlamış, bu sefer sıfır büyüme yerine "*organik büyüme*" ve "*farklılaşmaya dayanan büyüme*" yaklaşımını benimsemiştir. Dünyadaki bölgesel eşitsizlik ve farklılıkları dikkate alan "*Dönüm Noktasında İnsanlık*" adlı bu rapor ise; dünyanın sorunlarının geçici değil devamlı olduğu, küresel bir sistem dikkate alınarak sorunların çözülmesi gerektiği ve geniş bir bütünleşme anlayışın gerekli olduğu, gelişmiş ülkelerin büyümelerini durdurması ve

diğer ülkelerin ihtiyaçları doğrultusunda organik bir büyüme gerçekleştirmesi gerektiği belirtilmiştir (Tümertekin ve Özgüç 2016: 227-228: Mesarovic ve Pestel, 1978).

3.2.1.3.1. Demografik Dönüşüm

Demografik dönüşüm (geçiş veya döngü) kuramı; bütün toplumların doğurganlık ve ölüm hızlarının çok yüksek olduğu bir aşamadan her ikisinin de çok düşük olduğu aşamaya geçişi belirtmektedir. Demografik dönüşüm ile genel olarak dönüşüm öncesi doğumların yüksek, yaşamın kısa, nüfus artışının yavaş ve nüfusun genç olduğu aşamadan doğumların az, yaşamın uzun ve nüfusun yaşlı olduğu aşamaya geçiş olarak da ifade edilmektedir (Lee, 2003: 167; Çuhadar ve Lordoğlu, 2016: 66). Demografik dönüşüm kuramcıları, "*modernleşme, sanayileşme ve kentleşmeyle beraber her ülkenin aynı demografik evrimi izleyeceğini ancak her ülkenin bunu farklı zamanlarda yaşayacağını*" ve bu süreci önce Kuzey Amerika ve Avrupa'nın, sonra Latin Amerika ve Asya ülkelerin (Çin, Endonezya, Hindistan, Meksika, Brezilya vb.), en sonra da Sahraaltı Afrika ülkelerinin yaşayacağını öngörmüşlerdir (Danış, 2018). Bu kuram farklı araştırmacılar tarafından; üç, dört ve beş aşamalı olarak tanımlanmıştır (Cillov, 1974: 8). Notestein (1953) kuramı üç aşamalı olarak açıklamıştır. Birinci aşama yani sanayileşme öncesinde nüfus artış hızının düşük, doğum ve ölüm hızlarının yüksek olduğu aşamadır. İkinci aşama sanayileşmeyle başlayan yaşam ve sağlık koşullarının iyileşmesi sonucu olarak önce ölüm hızlarının, sonrasında da doğum hızlarının düşmeye başladığı, nüfus artış hızının yüksek olduğu aşamadır. Üçüncü aşama ise nüfus artış hızının çok yavaş seyrettiği, doğum ve ölüm hızlarının çok düşük olduğu son aşamadır (Koç v.d., 2010: 4-5).

Demografik dönüşüm kuramının dört aşamalı olarak ifade edilmesinin daha doğru olduğunu değerlendirmekteyim. Demografik dönüşümün ilk aşamasında, doğum ve ölüm oranlarının çok yüksek olduğu birinci veya "geçiş öncesi" aşama; genç nüfuslu ve ortalama yaşam süresinin kısa olduğu bir zaman ifade edilmektedir. İkinci veya "geçiş evresi" aşama; gelişme seviyesinin arttığı, beslenme imkânları sonucunda, sağlık ve ilaç imkanına daha kolay ulaşılabildiği, ölüm oranının düştüğü, ancak doğum oranlarının hâlâ yüksek olduğu bir zaman ifade edilmektedir. Bu aşamada toplumların

nüfuslarının artış hızının yüksek olduğu dönem ifade edilmektedir. Üçüncü veya "geç geçiş" aşama; doğum ve ölüm oranlarının düştüğü, dengeli nüfus artışının olduğu, ekonomik ve sosyal aşamada gelişmekte olan ülkelerin yaşadığı bir zaman ifade edilmektedir. Dördüncü veya "*son proses*" aşama; doğum ve ölüm oranlarının çok düştüğü, geçiş sonrası bir zaman ifade edilmektedir (Sertkaya Doğan, 2018a: 51; 2018b: 29). Bu dördüncü ve son aşama; sanayide ilerlemiş ve gelişmiş, ekonomik yönden güçlü topluma, düşük doğum hızına (<‰2,1) ve toplam nüfusunun en az %10'unun yaşlı olduğu yani yüksek yaşlı nüfusa sahip ülkelerin geçirdiği bir aşamadır. Bu ülkelerde doğal nüfus artış hızı sıfır civarında veya eksi değerdedir (Şahin, 2018: 56; Sertkaya Doğan, 2018a: 51). Demografik dönüşüm kuramına göre, Türkiye'nin yaşadığı süreç dört aşama olarak aşağıda belirtilmiştir:

> "İlk aşama 1935-1945 yılları arasını kapsayan ve doğum ile ölüm hızlarının yüksek olduğu bir dönemdir. İkinci aşama yüksek doğum hızlarına karşılık ölüm hızlarının düşüş eğilimi içinde olduğu 1945-1965 yılları arası dönemdir. Üçüncü aşama ölüm hızlarının kazanmış olduğu artan düşüş ivmesine, doğum hızlarındaki azalmaların eşlik etmeye ve dolayısıyla doğurganlık geçişinin yaşandığı 1965-2000 yılları arasını kapsayan dönemdir. Dördüncü aşama ise 2000 yılı sonrasını kapsayan ve halen içinde bulunulan düşük doğum ve ölüm hızlarının görülmeye başlandığı yeni bir dönemdir" (Yüceşahin, 2009:14)

Yüceşahin (2019) demografik dönüşüm kuramına göre Türkiye'nin dördüncü aşamada olduğunu belirtmiştir. TÜİK nüfus istatistiklerine göre ise demografik dönüşüm kuramına göre Türkiye'nin üçüncü aşamada olduğu görülmektedir. Türkiye'nin bu aşamayı tamamlayıp dördüncü aşamaya, toplam doğurganlık hızının nüfusun kendini yenileyebileceği sınır olan ‰2,1'in altına düşmesi ve nüfus artışının sona ermesiyle gerçekleşecektir. Türkiye'de son yıllarda çocuk sayısının artırılması politik çıkışlarına rağmen kısa bir gecikme ile birlikte toplam doğurganlık hızının 2018 yılında 2,00'ye, 2019 yılında ise 1,88'e ve 2020 yılında 1,66'ya düşmesi ile birlikte dördüncü aşamaya geçişin ilk koşulunu gerçekleştirmiştir. Dördüncü aşamanın göstergelerinden biri olan Türkiye'nin toplam nüfusunun en az %10'unun yaşlı nüfusa sahip olması hususunu ise 2020 yılında %9,5 olan yaşlı nüfus oranının, 2022 yılında %10'a ulaşarak yüksek yaşlı nüfusa sahip olarak tamamlayacağı

değerlendirilmektedir. Türkiye dördüncü aşamaya; doğum ve ölüm oranlarının çok düştüğü ve doğal nüfus artış hızının sıfır civarında veya eksi değerlere ulaştığında geçecektir. Türkiye dördüncü aşamaya geçişi ancak nüfus projeksiyonuna göre 2069 yılında nüfusu 107.649.413 ile en yüksek sayıya ulaşıp düşüşe geçeceği yani nüfus artışının sona ererek sabitleneceği 2070'li yıllarda tamamlaması beklenmektedir.

3.2.1.4. Nüfus Politikaları

Nüfusun nitel ve nicel özellikleriyle ilgili alınan kararlar ile hukuki, sosyal ve ekonomik tedbirleri içeren bütün uygulamalara nüfus politikaları denilmektedir. Diğer bir tanım ile ülkelerin ekonomik kalkınma hızları, sahip oldukları kaynaklar ile nüfus yapılarını dikkate alarak gelecekte ulaşacakları nüfus ile ilgili planlardır. 19.yüzyılın ortalarına kadar ülkeler nüfusunun fazlalığını özellikle askeri güç başta olmak üzere ekonomik yönden güçlü olmanın bir gereği olarak görmüşlerdir. Günümüzde nüfusun sayısal fazlalığından çok nitelikleri üzerinde durulmaktadır. Nüfus artış hızının yüksek olduğu gelişmemiş ülkelerde birçok ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlar yaşanmakta iken, nüfus artış hızı çok düşük olduğu gelişmiş ülkelerde ise ülkelerin varlığı ve geleceklerini tehlikeye sokmaktadır. Bu nedenle ülkeler nüfuslarının belli bir oranda, sorun yaratmadan artışını sağlamak ve kalkınmalarını sağlamak için çeşitli nüfus politikalar uygulamaktadırlar.

Dünyada genel olarak üç çeşit nüfus politikası uygulanmaktadır; nüfus artış hızını azaltmaya yönelik, nüfus artış hızını yükseltmeye yönelik, nüfusun nitelik ve niceliğini iyileştirmek amacıyla uygulanan nüfus politikaları (Sertkaya Doğan, 2018a: 45-50).

Nüfus artış hızını azaltmaya yönelik uygulanan politikalar; halen nüfusları çok fazla olan gelecekte de nüfusları artacak, çocuk ve genç nüfus oranları yüksek olan ülkelerin uyguladığı politikadır. Bu ülkeleri; Çin, Hindistan, Afganistan ve Endonezya gibi ülkeleri belirtebiliriz. Kaynakları sınırlı ve nüfusu fazla olan ülkeler bu politikaları uygulamaktadırlar (Doğan, 2011: 296).

Nüfus artış hızını yükseltmek için uygulanan nüfus politikaları; genç nüfusun, üretici nüfusun azaldığı ve yaşlılık sorunun ortaya çıktığı ülkelerin uyguladığı

politikadır. Bu ülkeleri; İsveç, Norveç, Almanya, Fransa ve Hollanda gibi ülkeleri belirtebiliriz. Bu ülkelerin nüfus artış hızlarının düşük olması nedeniyle geleceği dair kaygıları yüksek orandadır. Sanayileşmiş ülkeler işgücü ihtiyacını karşılayabilmek maksadıyla, bu politikaları uygulamaktadırlar (Doğan, 2011: 296).

Nüfusun nitelik ve niceliğini iyileştirmek amacıyla uygulanan nüfus politikaları; mutlak nüfus miktarları fazla ve nüfus artış hızları yüksek olan, ekonomik kalkınmaları da devam eden ülkelerin uyguladıkları politikadır. Bu ülkeleri; Türkiye, Arjantin, Brezilya, Meksika ve Filipinler gibi ülkeleri belirtebiliriz. Bu ülkeler nüfus artış hızlarını düşürmekle birlikte nüfusun niteliğini de artırmaya yönelik politikalar uygulamaktadırlar (Doğan, 2011: 296).

Türkiye'de uygulanan nüfus politikaları; 1927 ile 1965 yılları arasında uygulanan *pronatalist* (nüfus artışını hızlandırıcı-doğurganlığı artırıcı) dönem, 1965 ile 1980 yılları arasında uygulanan *antinatalist* (doğurganlığı azaltıcı-gebeliği önleyici yöntem kullanılarak) dönem ile 1980-2005 yılları arasında uygulanan *antinatalist* nüfus politikalarının yerleşmiş olduğu dönem ile son olarak 2014 yılı sonrasını uygulanan *pronatalist* (nüfus artışını yavaşlatıcı-doğurganlığı artırıcı) yeniden dönüş dönemi nüfus politikasıdır (Doğan, 2011: 299; Doğanay, 2014: 226; Koç v.d., 2010: 48). 1927-1965 yılları arasında uygulanan pronatalist nüfus politikası, doğum ve salgın hastalıklarıyla mücadele edilmesiyle ölümlerin azaltılmasının sağlandığı dönemdir. İlk nüfus sayım yılının dikkate alınması nedeniyle 1927 yılı başlangıç yılı olarak gösterilmiştir. Bitiş yılı olarak 1965'in belirtilmesinde 1962 yıllında Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulması, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığıyla nüfus artış hızının azaltılması konusunda varılan mutabakat sonucunda, 1965 yılında Nüfus Planlaması Hakkında Kanunun uygulanmaya başlanması en önemli etkenleri oluşturmaktadır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında "*Türkiye'de hızlı nüfus artışı milli gelir artışının önüne geçtikçe, kişi başına milli gelir artışını yükseltmek zor olacaktır*" (Doğanay, 2014: 227) görüşünün yer alması nedeniyle de Türkiye'de *pronatalist* (doğurganlığı artırıcı) nüfus politikalarının uygulandığı dönem olarak 1927-1965 yılları gösterilmiştir. Bu dönemde aşıların uygulanması zorunluluğu, çocuk ölümlerinin azaltılması gibi düzenlemeler 1930 tarihli Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile yapılmıştır. Bu dönemde ayrıca çocuk düşürme ve düşürtmenin yasaklanmasını içeren hüküm

Türk Ceza Kanunu'na eklenmiş, 1924 tarihli 442 sayılı Köy Kanunu, 1930 tarihli 1580 sayılı Belediye Kanunu ve diğer ilgili kanunlar çıkarılmıştır. 1965-1980 yılları arasında alınan önlemlere rağmen nüfusumuzun artışı devam etmiştir. 1983 yılında Nüfus Planlaması Hakkında Kanun yayınlanması, öncesinde alınan tedbirlerle birlikte anne ve çocuk sağlığı kapsamında alınan önlemler etkisini sürdürmüş, nüfus artışında yine etkili olunamamıştır. Doğanay'ın (2014: 229), da dediği gibi aslında bu "*bu sorun, temelde nüfusun eğitim sorunudur*". 2000 yılıyla birlikte nüfus artış hızlarının azalmaya başlaması nedeniyle, 2005 yılıyla birlikte "*en az üç çocuk*" anlayışıyla yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemle birlikte; geçici iş göremezlik ve emzirme ödeneği, aylıksız izin sürelerinin uzatılması, süt ve doğum izinleri verilmesi, doğum yardımı verilmesi, babaya doğum izni verilmesi vb. nüfus artışını sağlamaya yönelik tedbirler uygulanmaya başlanmıştır (Şahin, 2016: 237-238).

Tümertekin ve Özgüç (2016: 233) toplam doğurganlık hızının nüfusun kendini yenileyebileceği sınır olan ‰2,1'in (‰2,06) altına düşene kadar Türkiye'nin mutlak nüfus miktarları artışını sürdüreceğini belirtmişlerdir. "*2012 yılında yapılmış olan 2023 nüfus projeksiyon çalışmasıyla ortaya çıkan öngörüler sebebiyle, 2014 yılı itibariyle Türkiye nüfus politikasının da tekrar pronatalist yönde değişmesine karar verilmiştir*" (Sertkaya Doğan, 2018b: 35). Bu kapsamda doğurganlığı artırıcı politikalar uygulanmakta olup, 2014 yılında toplam doğurganlık hızı 2,18, 2015 yılında 2,15 ve 2018 yılında 2,00, 2019 yılında ise 1,88 ve 2020 yılında 1,66 olarak gerçekleşmiştir.

3.2.1.5. Nüfus Projeksiyonları

1961 yılında Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuş, Birinci Kalkınma Planı dönemiyle (1963-1967) birlikte nüfus projeksiyonları gerçekleştirilmiştir. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) dönemi dâhil toplam sekiz adet nüfus projeksiyonu gerçekleştirilmiştir:

> "Nüfus projeksiyonları, sosyal ve ekonomik politikaları yansıtan ve sayısallaştıran, aynı zamanda sektörler için gerekli olan üretici ve tüketici kitlenin tespitinde yardımcı bir araç niteliğini taşımaktadır."

> "Nüfus projeksiyonu doğum, ölüm ve göç hareketlerinin ilerdeki eğilimleri ile ilgili belli varsayımlara dayanarak nüfusun gelecek zamanda gelişmesi hakkında tahminlerin yapılması olarak tanımlanabilir" (Kocaman, 2002: 2).

Nüfus projeksiyonları nüfus artış hızları ve uluslararası göçlerin gelecekteki durumu gözönünde bulundurularak çeşitli senaryolara göre oluşturulmaktadır. Türkiye'de Nüfus projeksiyonları, ihtiyaç duyuldukça, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılmaktadır. 2075 yılı nüfus projeksiyonu üç aşamalı senaryo yöntemiyle 14 Şubat 2013 tarihinde 2012 yılı ADNKS dikkate alınarak oluşturulmuştur. 2013 ve 2023 yılları için 81 il için nüfus tahminleri yapılmıştır. 2080 yılı nüfus projeksiyonu 21 Şubat 2018 tarihinde 2017 yılı ADNKS dikkate alınarak farklı doğurganlık ve göç varsayımları dikkate alınarak, üç ayrı senaryoya (ana, yüksek ve düşük) göre oluşturulmuştur. Nüfus projeksiyonlarında tüm iller için 2025, Türkiye toplamı için ise 2080 yılına kadar veriler oluşturulmuştur (TUİK, 2021a).

3.2.2. Toplam Nüfus

Bu bölümde; Yalova ilinin toplam nüfusu ve nüfusun değişimi, nüfus artış hızı dikkate alınmıştır.

Yalova'nın 1995 yılında il olması nedeniyle Yalova ili ve ilçeleri hakkında detaylı bilgilere 1990 yılından itibaren ulaşılabilmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde ise Yalova ilçe nüfusu 1935 yılında 16.840, 1950 yılında 22.225, 1960 yılında ise 33.101 kişiye yükselmiştir. Kırdan şehre olan göç ve sanayileşme bu artışı hızlandırmıştır. 1960 yılında Kocaeli ilinin Karamürsel ilçesine kurulan NATO Üssü de Yalova ilçe nüfusunun artışına neden olmuştur (Ceylan, 2003: 27). 1985 yılı Genel Nüfus Sayımında İstanbul iline bağlı ilçe olan Yalova'nın ilçe nüfusu dikkate alınmıştır. 1990 nüfus sayımında ise Kocaeli ilinin Karamürsel ilçesinin Altınova kasabası ile Bursa ilinin Gemlik ilçesinin Armutlu bucak merkezi ilçe statüsü kazanarak Yalova ili nüfusunu oluşturmuştur. Bu yüzden Yalova ilinin 1985 yılı nüfusu 90.228'den, 1990 yılında %50 artış göstererek 135.121'e yükselmiştir. Yalova ilinin yıllık nüfus artış hızı da ‰80,8 olarak gerçekleşmiştir. 1990 yılı genel nüfus sayımında Yalova aslında sadece ilçe olarak sayılmış, 2000 yılındaki idari yapılanmaya göre nüfusu diğer ilçeler dikkate alınarak yeniden hesaplanmıştır. Aslında 1990 yılı genel nüfus sayımında Yalova'nın nüfusu 113.417 kişi olduğu tespit

edilmiştir. Bu nüfus dikkate alınarak yıllık nüfus artış hızı hesaplandığında bu oran ‰45,7 olduğu görülecektir. 1997 Genel Nüfus Tespitine göre Yalova'nın bulunulan yere göre nüfusu 163.916, ikametgâha göre nüfusu ise 162.190 kişi olarak sayılmıştır (DİE, Genel Nüfus Tespiti İdari Bölünüşü¸1999). 1990 yılına göre yıllık nüfus artış hızı 1997 yılında ‰27,6, 2000 yılında ise ‰22,1 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 3.1).

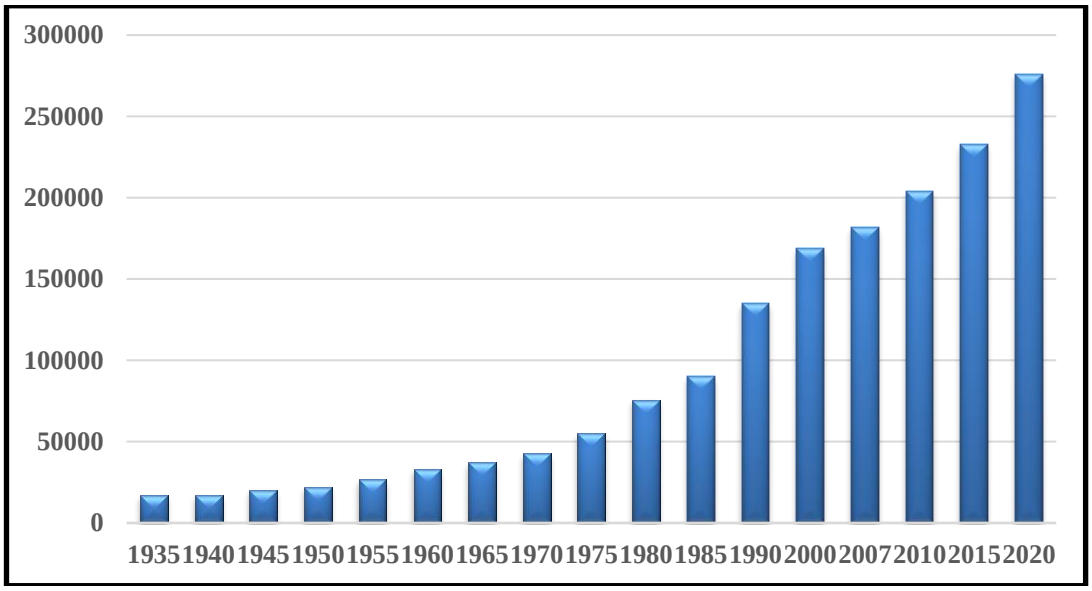
Tablo 3.1: Yalova İli Toplam Nüfusunun Yıllara Göre Artış Seyri (1935-2020).

Sayım Yılı	Toplam Nüfus	Sayım Dönemi	Nüfus Artış Miktarı	Nüfus Artış Hızı (‰)
1935	16.840	-	-	-
1940	17.078	1935-1940	238	2,8
1945	20.276	1940-1945	3.198	34,3
1950	22.255	1945-1950	1.979	18,6
1955	26.671	1950-1955	4.416	32,2
1960	33.101	1955-1960	6.430	43,2
1965	37.090	1960-1965	3.989	22,8
1970	42.689	1965-1970	5.559	28,1
1975	55.036	1970-1975	12.347	50,8
1980	75.787	1975-1980	20.751	64,1
1985	90.228	1980-1985	14.441	34,9
1990	135.121	1985-1990	44.893	80,8
1997	163.916	1990-1997	28.795	27,6
2000	168.593	1990-2000	33.472	22,1
2007	181.758	2000-2007	13.165	10,7
2008	197.412	2007-2008	15,654	82,6
2009	202.531	2008-2009	5.119	25,6
2010	203.741	2009-2010	1.210	6,0
2011	206.535	2010-2011	2.794	13,6
2012	211.799	2011-2012	5.264	25,2
2013	220.122	2012-2013	8.323	38,5
2014	226.514	2013-2014	6.392	28,6
2015	233.009	2014-2015	6.495	28,3
2016	241.665	2015-2016	8.656	36,5
2017	251.203	2016-2017	9.538	38,7
2018	262.234	2017-2018	11.031	43,0
2019	270.976	2019-2018	8.742	32,8
2020	276.050	2020-2019	5.074	18,6

Kaynak: DİE, Genel Nüfus Sayım Sonuçları (1935-2000); DİE, Genel Nüfus Tespiti İdari Bölünüşü¸1999; TÜİK, 2021b, c.

Yalova ilinin 2008 yılı nüfus artış hızı ‰82,6 olarak gerçekleşmiş olup, bunda iç göçler kısmında açıklanacak olan net göçün 10.114, net göç hızının ‰52,6 olarak gerçekleşmesi etkili olmuştur. Yalova ili nüfusu 1990 yılından, 2020 yılına her yıl artmıştır. Yalova ili nüfusu 1935-2020 yılları arasında 16,4 kat artış göstermiştir (Şekil 3.1).

Şekil 3.1: Yalova İlinde Yıllar İtibariyle Nüfusun Dağılışı (1935-2020).

Kaynak: DİE, Genel Nüfus Sayım Sonuçları (1935-2000); TÜİK, 2021b, c.

Yalova ilçelerinin toplam nüfusları Tablo 3.2'de gösterilmiştir. İlçelerin nüfusları 1990 yıllarından itibaren hesaplanmakta olup, Merkez ilçe nüfusu en yüksek ilçe olup, toplam nüfusu en fazla ikinci sırada olan Çınarcık ilçesi, 2009 yılından itibaren üçüncü sıraya gerilemiştir.

Tablo 3.2: Yalova İlçelerin Toplam Nüfuslarının Değişimi (1990-2020).

Yıllar	Merkez	Altınova	Armutlu	Çınarcık	Çiftlikköy	Termal	Toplam
1990	77.137	15.688	6.016	17.290	14.672	4.318	135.121
2000	86.091	22.801	7.858	21.650	24.789	5.404	168.593
2007	102.871	20.916	7.210	22.085	24.046	4.630	181.758
2008	107.609	23.563	7.821	27.682	25.630	5.107	197.412
2009	114.054	23.235	8.025	25.892	26.239	5.086	202.531
2010	116.471	23.171	7.826	24.488	26.769	5.016	203.741
2011	118.998	22.686	7.823	24.488	27.640	4.900	206.535
2012	121.479	23.148	7.732	25.629	28.854	4.957	211.799
2013	124.018	23.567	8.562	27.384	30.784	5.807	220.122
2014	127.670	24.333	8.619	27.535	32.423	5.934	226.514
2015	132.322	24.140	8.492	28.092	34.094	5.869	233.009
2016	137.007	24.896	8.688	29.417	35.628	6.029	241.665
2017	140.312	26.510	8.848	32.590	36.895	6.048	251.203
2018	144.407	28.232	9.625	34.076	39.110	6.784	262.234
2019	149.068	29.237	9.543	34.343	41.882	6.903	270.976
2020	149.330	30.780	9.901	34.699	44.808	6.532	276.050

Kaynak: TÜİK, 2021b, c.

Yalova ilinin uygun iklimi, önemli ulaşım güzergâhları üzerinde olması, turizm imkânlarının elverişliliği, eğitim oranlarının yüksekliği ve kültürel çeşitliliği, İstanbul, Kocaeli, Bursa gibi önemli sanayi ve ticaret alanlarına yakınlığı, nüfusunun artışı açısından büyük avantaj sağlamıştır (Kazel, 2014: 31).

3.2.3. Şehir Nüfusu

Yalova şehir nüfusu hakkında ilk bilgilere 17'nci Yüzyılda Evliya Çelebi'nin Yalova'da 700 evi, yedi camisi, üç hanı, bir hamamı, kırk elli dükkânı olan ve kalesi yıkılmış bir yerleşme yeri olduğunu tasvir etmiş olup, bunun da yaklaşık 3000-4000 nüfusa denk geldiği bilinmektedir (Tuncel, 2013: 307). Yalova'da, 1831 yılında yapılan nüfus sayımına göre; 918 İslam ve 3.011 reaya olmak üzere toplam 3.929 erkek nüfus olduğu tespit edilmiştir (Ceylan, 2003: 23). Osmanlı İmparatorluğu döneminde son yapılan 1918 nüfus sayımında Yalova; 795 Müslüman, 10.274 Rum ve 3.303 Ermeni'nin, toplamda ise 14.372 kişinin yaşadığı bir yerleşim yeri olarak gösterilmiştir (Salman Günalp, 2015: 10). Osmanlı nüfus defterlerinin incelendiği bir çalışmada 1840-1841 yıllarında Yalova (Yalakabâd) kazasının Süleyman Bey ve Rüstempaşa olmak üzere iki mahallesinin olduğu ve bu mahallelerde toplam 77 adet hane bulunduğu belirtilmektedir. Yalova kazasının âyanı Hacı Mehmet Ağa adında şahsiyettir. Süleyman Bey Mahallesi adını veren Sultan Orhangazi'nin oğlu Süleyman Bey tarafından 1827'li yıllarda iskâna açılmıştır (Sevencan, 2011: 78). Yalova bilindiği gibi 1995 tarihinde il olmuştur. Bu nedenle 1935-1995 tarihleri arasında ilçe olan Yalova'nın ilçe olduğu dönemdeki şehir nüfusunun değişimi ilk önce incelenecektir.

Yalova, 1935 nüfus sayımına göre 2.635 kişiden oluşan küçük bir ilçe özelliği göstermektedir (Tablo 3.3, Şekil 3.2). Yalova şehrini 1939 yılında üç mahalle (Süleymanbey, Rüstempaşa ve Merakuyu) ve 461 konuttan oluştuğu bilinmektedir (Ceylan, 2003: 26). 1940 yılında Yalova şehir nüfusu azalış göstermiş, sonraki sayımlarda ise nüfusu devamlı olarak artmış göstermiş ve mekân üzerindeki genişlemesini sürdürmüştür. 1940'lı yıllardaki azalmanın sebebi ise II. Dünya savaşının oluşturduğu ortam ile Kurtuluş Savaşının devam eden etkisi olmuştur. Kurtuluş savaşının etkisi ile Türkiye'nin erkek nüfus sayısının azalmasıyla 1935 ve

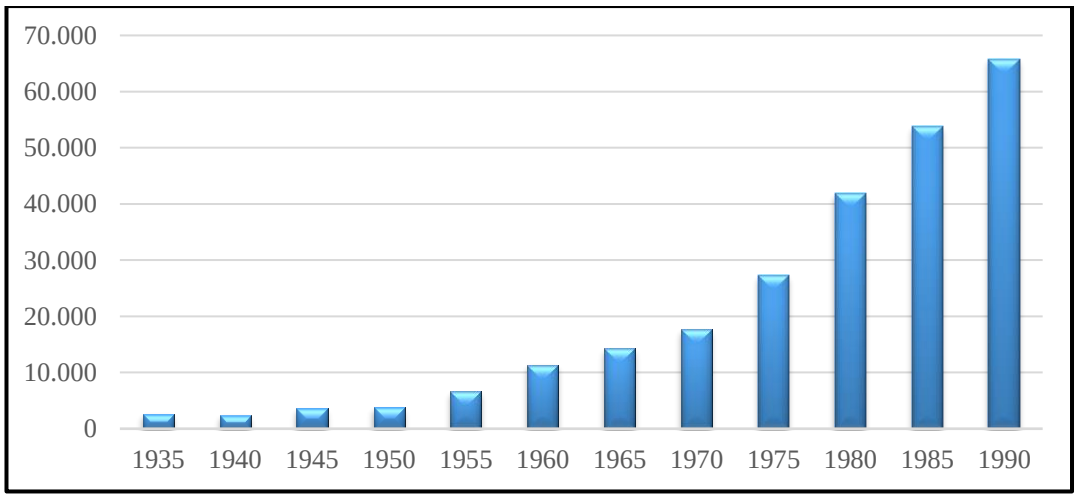
1940 yıllarında kadın nüfus oranı %59,9 ve %59,1 olmuş, bu yıllarda özellikle 25-44 yaş aralığında kadın sayısı erkek sayısını geçmiştir. Türkiye genelinde de 1935-1940 yılları arasında nüfus artış hızı ‰17,03'e, 1940-1945 yılları arası II. Dünya savaşının etkisi ile nüfus artış hızı ‰10,59'a gerilemiştir (TÜİK, 2021b.)

Tablo 3.3: Yalova İlçesi Şehir Nüfusunun Yıllara Göre Artış Seyri (1935-1990).

Sayım Yılı	Toplam Nüfus	Sayım Dönemi	Nüfus Artış Miktarı	Nüfus Artış Hızı (‰)
1935	2.635	-	-	-
1940	2.300	1935-1940	-335	-27,14
1945	3.608	1940-1945	1.308	90,10
1950	3.833	1945-1950	225	12,10
1955	6.610	1950-1955	2.777	100,99
1960	11.318	1955-1960	4.708	107,56
1965	14.241	1960-1965	2.899	45,95
1970	17.689	1965-1970	3.472	43,36
1975	27.289	1970-1975	9.600	86,71
1980	41.823	1975-1980	14.534	85,39
1985	53.857	1980-1985	12.034	50,57
1990	65.823	1985-1990	11.966	40,13

Kaynak: DİE, Genel Nüfus Sayım Sonuçları (1935-2000); TÜİK, 2021b.

Şekil 3.2: Yalova Şehir Nüfusunun Gelişimi (1935-1990).

Kaynak: DİE, Genel Nüfus Sayım Sonuçları (1935-2000); TÜİK, 2021b.

Yalova'nın da 1935-1940 yılları arasında yıllık nüfus artış hızı eksi ‰27,14'e gerilemiş ve sonraki yıllarda ise nüfus artış hızları artı değerde gerçekleşmiştir. Yalova şehri nüfus artışına paralel olarak gelişimini sürdürmüştür. 1950 yılından sonra Türkiye'de başlayan sanayileşme süreci, İstanbul'un bir ilçesi olan Yalova'yı da etkilemiş, Yalova'nın nüfus artışını hızlandıran faktörlerden en önemlisini

oluşturmuştur. Bunun yanında, Yalova'nın elverişli yaşam koşulları ile kırdan kente yaşanan göçler de diğer önemli faktörleri oluşturmuştur. Yalova şehir nüfusu 1950 yılında 3.833 kişiden, 1955 yılında 6.610 kişiye yükselmiştir. 1950'lerin başlarında Yalova şehri 1950 ve 1955 yılları arasında en yüksek yıllık artış hızlarını yaşamış olup, yıllık artış hızları sırasıyla ‰100, 99 ve ‰107,56 olarak gerçekleşmiştir. 1960 yılında Kocaeli ilinin Karamürsel ilçesine NATO Üssünün kurulması, Yalova şehrinin nüfusunun artmasına, şehrin ekonomik ve sosyal yönden gelişmesini hızlandırmıştır. Bu nedenle, Yalova şehir nüfusu 1960 yılında 11.318'e, 1965 yılındaysa 14.217'ye yükselmiştir. 1960 yılı toplam nüfusun 7.335 kişi Merakuyu, 2.182 kişi Rüstempaşa, 1.801 kişi ise Süleymanbey Mahallesinde ikamet etmekteydiler. 1962 yılında mahalle sayısı yediye (Merakuyu, Rüstempaşa, Süleymanbey, Bağlarbaşı, Bahçelievler, Gaziosmanpaşa ve Fevzi Paşa Mahallesi) yükselmiştir (Ceylan, 2003: 28). 1970'li yıllarla birlikte devam eden iç göçlerin etkisi ve sanayileşme sürecinin hızlanmasıyla, Yalova şehir nüfusunun artışı devam etmiştir. Bu yıllarda şehrin doğusunda büyük sanayi tesisleri kurulmaya başlanmış, çiçekçilik ve seracılık faaliyetleri gelişme göstermiş ve yazlık konutlar çoğalmıştır. Yalova şehir nüfusu 1970 yılında 17.689'a, 1990 yılında ise, 65.823'e ulaşmıştır. 1975 yılında nüfus artış hızı ‰86,71, 1980 yılında ise ‰85,39'e yükselmiş, 1975 yılında NATO Üssünün kapatılmasının etkisiyle birlikte 1985 yılında ‰50,57 ve 1990 yılında ‰40,13 olarak gerçekleşmiştir.

Yalova'nın il olduktan sonraki şehir nüfusunun değişimi, 1997 yılında yapılan Genel Nüfus Tespiti ile birlikte tüm ilçe merkezlerinin toplamı dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Yalova şehir nüfusundaki artış 17 Ağustos 1999 tarihinde yaşanan Marmara Depremine kadar artarak devam etmiştir. 30 Kasım 1997 günü yapılan Genel Nüfus Tespiti sonuçlarına göre bulunulan yere göre Yalova şehrinin nüfusu 110.106, ikametgâha göre ise 109.750 olarak gerçekleşmiştir. 12 Kasım 1999 tarihinde yaşanan Düzce Depremi'nden Yalova şehri nüfusu fazla etkilenmemiştir (Kazel, 2014: 32-33). 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi'nde Yalova şehrindeki dokuz mahallede yaşayanların toplam can kaybı 1.449 kişi olup, en fazla can kaybı Bahçelievler (624) ve Kâzımkarabekir (595 ölü) mahallesinde olmuştur (Ceylan, 2003: 75). Marmara Depreminden sonra yaşanan kayıpların ve göçün de etkisiyle Yalova şehir nüfusu azalarak 2000 yılında 98.661'e düşmüştür. 2007 yılında Yalova şehrinin nüfusu tekrar

122.075'e yükselmiştir. 2007-2018 yılları arasında Yalova şehir nüfusu devamlı artış göstermiştir. Nüfus artış hızı en yüksek 2008 yılında ‰75,12 olarak gerçekleşmiştir. Bu artışta 29 Mart 2009 yılında gerçekleşen Mahalli İdareler Genel Seçiminin etkisi olduğu değerlendirilmektedir. Bir sonraki yıl bir önceki yıl nüfus artışının etkisi nedenle, şehir nüfusu sadece 1.204 kişi artarak nüfus artış hızı ‰9,11 olmuştur. Aynı şekilde 31 Mart 2019 yılında gerçekleşen Mahalli İdareler Genel Seçiminin etkisi ile 2018 yılında nüfus artış hızı artış göstererek ‰60,30 olarak gerçekleşmiş, 2019 yılında ‰40,69'a, 2020 yılında ise ‰16,60'a düşmüştür (Tablo 3.4).

Tablo 3.4: Yalova İli Şehir Nüfusunun Yıllara Göre Artış Seyri (1997-2020).

Sayım Yılı	Toplam Nüfus	Sayım Dönemi	Nüfus Artış Miktarı	Nüfus Artış Hızı (‰)
1997	110.106	-	-	-
2000	98.661	1997-2000	-11.445	-36,59
2007	122.075	2000-2007	23.414	30,42
2008	131.599	2007-2008	9.524	75,12
2009	132.803	2008-2009	1.204	9,11
2010	139.388	2009-2010	6.585	48,39
2011	142.881	2010-2011	3.493	24,75
2012	149.421	2011-2012	6.540	44,76
2013	155.016	2012-2013	5.595	36,76
2014	160.803	2013-2014	5.787	36,65
2015	167.558	2014-2015	6.755	41,15
2016	175.319	2015-2016	7.761	45,28
2017	181.036	2016-2017	5.717	32,09
2018	192.288	2017-2018	11.252	60,30
2019	200.274	2019-2018	7.986	40,69
2020	203.628	2020-2019	3.354	16,60

Kaynak: DİE, Genel Nüfus Sayım Sonuçları (1935-2000); DİE, Genel Nüfus Tespiti İdari Bölünüşü, 1999; TÜİK, 2020b, c.

Bir sonraki bölümde Yalova ilinin nüfus büyüklüğü ve değişimi incelenecek olup, Yalova'nın Merkez ilçe ile diğer ilçelerinin nüfus büyüklükleri ve nüfuslarındaki değişimlerin detayları ileriki bölümlerde değerlendirilmiştir. Yalova'nın 1995 yılında il olması nedeniyle Yalova ili ve ilçeleri hakkında detaylı bilgilere 1990 yılından itibaren ulaşılabilmektedir. 1990 yılı genel nüfus sayımında Yalova aslında sadece ilçe olarak sayılmış, 2000 yılındaki idari yapılanmaya göre nüfusu diğer ilçeler dikkate alınarak yeniden hesaplanmıştır. Yalova'nın 1990, 2000 ve 2007 yıllarında Merkez ilçe ile diğer ilçelerin toplam şehir nüfusların değişimi ile Yalova'nın ilçe seviyesinde şehir nüfuslarının yer aldığı Tablo 3.5 ve Şekil 3.3'de gösterilmiştir.

Tablo 3.5: Yalova İlçelerinin Şehir Nüfuslarının Değişimi (1990-2007).

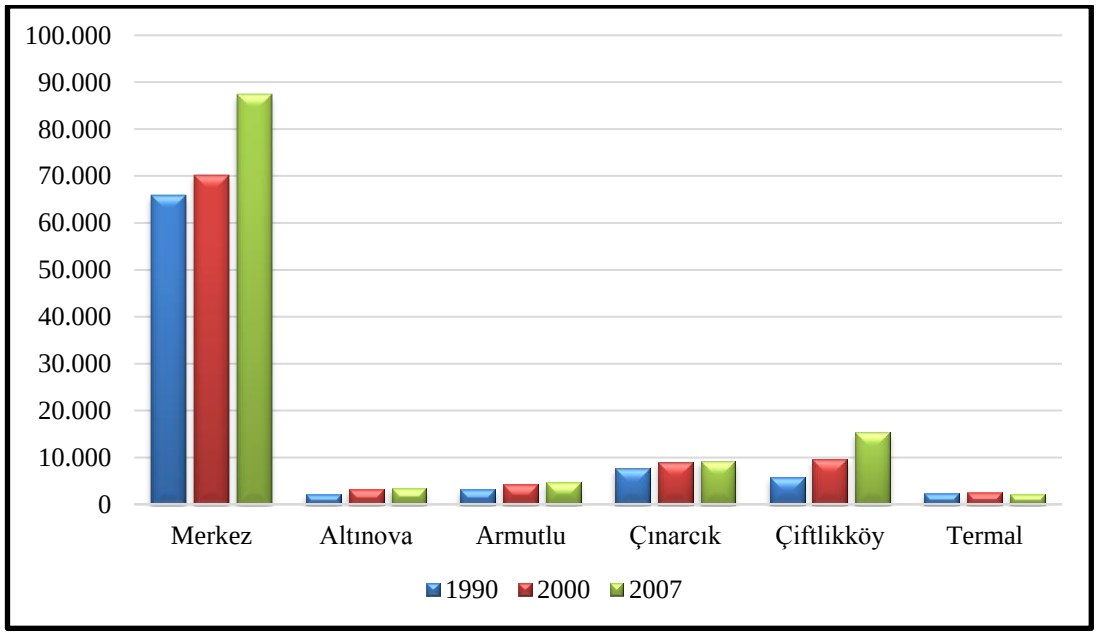
Yerleşmeler	**1990**	**2000**	**2007**
Merkez	65.823	70.118	87.372
Altınova	2.176	3.231	3.429
Armutlu	3.201	4.221	4.633
Çınarcık	7.629	8.953	9.170
Çiftlikköy	5.750	9.622	15.290
Termal	2.453	2.516	2.181
Toplam	**87.032**	**98.661**	**122.075**

Kaynak: TÜİK, 2021b, c.

Yalova ili Termal ilçesi hariç diğer ilçelerin şehir nüfusu artmış, toplam nüfus miktarları karşılaştırıldığında ise Yalova Merkez ilçenin en fazla nüfusa (%71,6) sahip olma özelliği devam etmektedir.

Yalova Merkez ilçenin en fazla şehir nüfusa sahip olduğu görülmektedir. Merkez ilçenin ilin idari merkezi olması ile hastane, okul, sinema, tiyatro, alışveriş merkezleri gibi hizmet sektörüne ait tesislerin bulunması nüfusunu arttıran nedenleri oluşturmuştur (Yurdagül, 2012: 15).

Şekil 3.3: Yalova İlçelerinin Şehir Nüfuslarının Değişimi (1990, 2000, 2007).

Kaynak: TÜİK, 2021b, c.

Yalova ilinin 1990-2000, 2000-2007 yılları arası şehir yıllık nüfus artış hızı incelendiğinde (Tablo 3.6), 1990 ve 2000 yılları arasında Çiftlikköy, Altınova ve

Armutlu şehir yıllık nüfus artış hızlarının en yüksek olduğu ilçeler olmuştur. 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi'nin etkisi ile Merkez ilçenin nüfus artış hızı düşük gerçekleşmiştir. 2000 ve 2007 yılları arasında ise Çiftlikköy, Merkez ve Armutlu şehir yıllık nüfus artış hızlarının en yüksek olduğu ilçeleri oluşturmuştur.

Tablo 3.6: Yalova İlçelerinin Şehir Nüfuslarının Yıllık Nüfus Artış Hızları.

Yerleşim Yeri	**1990-2000 (‰)**	**2000-2007 (‰)**
Merkez	6,32	31,43
Altınova	39,52	8,50
Armutlu	27,65	13,30
Çınarcık	16,00	3,42
Çiftlikköy	51,47	66,16
Termal	2,54	-20,41
Toplam	**12,54**	**30,42**
Türkiye	**26,81**	**17,52**

Kaynak: TÜİK, 2020b, c.

1990 ve 2000 yılları arasında genel olarak şehir nüfusu artış hızı ‰12,54 olmuştur. Türkiye'nin ise şehir nüfusu yıllık artış hızının ‰26,81 olmuştur. Yalova'nın şehir nüfus artış hızının Türkiye'den daha düşük olmasının sebebi ise 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi'nin etkisinden kaynaklanmıştır. Yalova ilinin şehirlerin yıllık nüfus artış hızı incelendiğinde (Tablo 3.6), Çiftlikköy, Merkez ve Armutlu şehir nüfus artışlarının en yüksek olduğu ilçelerdir. 2000 ve 2007 yılları arasında genel olarak şehir nüfusu artışı ‰30,42 olmuştur. Türkiye geneli şehir nüfusu yıllık artış hızının ‰17,52 olduğu görülmüştür.

2020 Nüfus sayımına göre Yalova ilindeki toplam nüfusun 128.933 kişisi Yalova Merkez ilçe şehir merkezinde yaşamaktadır. Yalova merkez dışında şehir nüfusun en kalabalık olduğu ilçeler sırasıyla; Çiftlikköy, Çınarcık ve Altınova ilçesidir. Yalova ili Merkez ilçe ile diğer ilçelerin 2007 yılından 2020 yılına kadar şehir nüfus sayıları Tablo 3.7'de gösterilmiştir.

Tablo 3.7: Yalova İlçelerin Şehir Nüfuslarının Değişimi (2007-2020).

Yıllar	Toplam	Merkez	Altınova	Armutlu	Çınarcık	Çiftlikköy	Termal
2007	122.075	87.372	3.429	4.633	9.170	15.290	2.181
2008	131.599	91.047	5.330	5.232	10.816	16.634	2.540
2009	132.803	92.166	4.942	5.223	11.080	17.052	2.340
2010	139.388	98.347	4.988	5.134	11.211	17.520	2.188
2011	142.881	100.863	4.634	5.197	11.567	18.538	2.082
2012	149.421	102.874	5.336	5.160	12.089	21.905	2.057
2013	155.016	104.737	4.546	5.961	13.004	23.858	2.910
2014	160.803	107.928	4.844	6.091	13.322	25.604	3.014
2015	167.558	112.183	5.125	5.974	14.086	27.263	2.927
2016	175.319	116.615	5.538	6.192	15.208	28.787	2.979
2017	181.036	119.605	6.148	6.351	16.102	29.901	2.929
2018	192.288	124.956	6.761	6.914	18.224	31.773	3.660
2019	200.274	129.013	7.550	6.884	18.434	34.768	3.621
2020	203.628	128.933	8.217	7.265	18.428	37.618	3.365

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Yalova ilinin 2007 yılından 2020 yılına kadar toplam şehir nüfusu (%64,3) devamlı artış göstermiştir. Merkez ilçesi nüfus fazlalığını sürdürmüş, nüfusu (2020 yılı hariç) devamlı artmıştır. Çınarcık (2020 yılı hariç) ve Çiftlikköy ilçeleri şehir nüfusları da devamlı artış göstermiştir. Altınova ve Armutlu ilçelerinin nüfusu 2013 yılına kadar değişkenlik göstermiş, bu tarihten sonra devamlı artış göstermiştir. Termal ilçesi şehir nüfusu 2007 ve 2020 yılları arasında değişkenlik göstermiş, 2009 ve 2012 yılları arasında her yıl şehir nüfusu azalış göstermiştir. Özetle Yalova'nın tüm ilçelerinin şehir nüfusları 2020 yılında 2007 yılına göre artış göstermiştir. Bunun sebebi olarak doğal nüfus artışının etkisinin yanında kırsal kesimden ve diğer illerden gelen göçlerin etkisi bulunmaktadır. Merkez ilçenin turizm imkânları, kültür çeşitliliği ve idari kurumların varlığı, Termal ilçesinin kaplıca turizmin etkisi, Armutlu ilçesinin kaplıca ve deniz turizmin etkisi, Çiftlikköy ilçesinin deniz turizmi, sebze, meyve, çiçekçilik ve seracılık gibi tarım faaliyetlerinin etkisi ile sanayi tesislerinin varlığı, Altınova ilçesinin sebze, meyve, çiçekçilik ve seracılık gibi tarım faaliyetlerinin etkisi ile sanayi tesislerinin varlığı şehir nüfusun artmasının başlıca sebepleridir. 2020 yılında Merkez ilçe, Çınarcık ve Termal ilçesi şehir nüfuslarındaki azalış, bu yerlerde yaşayan yabancı nüfusun azalmasından kaynaklanmaktadır (Tablo 3.65). Örneğin; 2019 yılında Merkez ilçede ikamet eden yurt dışı doğumluların sayısı 20.112 iken, 2020 yılında 19.792'e düşmüştür.

Yalova'nın 2007 ve 2020 yıllarında Merkez ilçe ile diğer ilçelerin toplam şehir nüfusların değişimi ile Yalova'nın ilçe seviyesinde şehir nüfuslarının yer aldığı Tablo 3.8'de görüleceği gibi, Yalova ilinde tüm ilçelerin şehir nüfusu artış göstermiş olup, yıllık nüfus artış hızı ‰39,36 olarak gerçekleştirilmiştir. Türkiye geneli şehir nüfusu yıllık nüfus artış hızının ‰101,27 olduğu görülmüştür. Toplam şehir nüfus miktarları karşılaştırıldığında ise Merkez İlçenin en fazla kır nüfusa sahip olma özelliği devam etmektedir.

Tablo 3.8: Yalova İlçelerinin Şehir Nüfuslarının Değişimi ile Yıllık Nüfus Artış Hızı (2007-2020).

Yerleşmeler	**2007**	**2020**	**Yıllık nüfus artış hızı (‰)**
Merkez	87.372	128.933	29,93
Altınova	3.429	8.217	67,23
Armutlu	4.633	7.265	34,60
Çınarcık	9.170	18.428	53,69
Çiftlikköy	15.290	37.618	69,25
Termal	2.181	3.167	28,69
Toplam	**122.075**	**203.628**	**39,36**
Türkiye	**20.838.397**	**77.736.041**	**101,27**

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Yalova ilçelerinin 2007 ve 2020 yılları arasındaki şehir nüfuslarının mahalle seviyesinde değişimi aşağıda açıklanmıştır. Merkez ilçenin 14 mahallesi bulunmakta olup, mahalle nüfuslarındaki değişim Tablo 3.9'da gösterilmiştir.

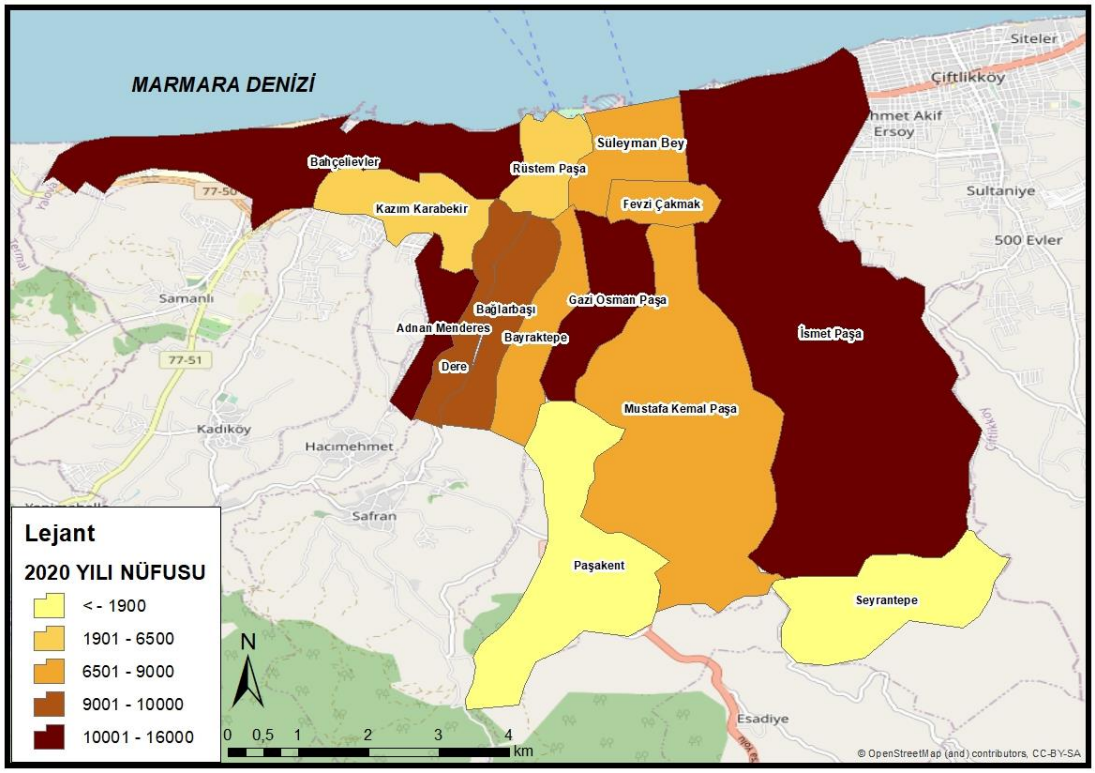
Tablo 3.9: Yalova Merkez İlçe Yalova Belediyesi Mahalle Nüfusları (2007-2020).

Mahalleler	**2007**	**2010**	**2013**	**2016**	**2019**	**2020**
Adnan Menderes	-	-	8.650	12.771	15.275	15.024
Bağlarbaşı	15.068	16.798	10.026	10.484	10.843	10.959
Bahçelievler	13.177	14.582	14.073	14.801	14.755	14.216
Bayraktepe	-	-	7.552	7.952	8.517	8.463
Dere	-	-	7.548	9.287	10.657	10.110
Fevzi Çakmak	16.753	17.143	9.437	9.322	9.122	9.011
Gazi Osman Paşa	7.689	8.913	10.125	11.991	13.628	13.802
İsmet Paşa	5.170	7.604	9.800	12.219	15.023	15.677
Kazım Karabekir	4.815	9.086	4.270	4.357	5.115	5.339
Mustafa Kemal Paşa	6.659	5.916	5.646	6.104	7.217	7.965
Paşakent	1.808	1.852	1.880	1.939	1.950	1.983
Rüstem Paşa	7.258	7.174	6.698	6.697	6.650	6.481
Seyrantepe	-	-	-	-	1.913	1.978
Süleyman Bey	8.975	9.279	9.032	8.691	8.348	7.925

Kaynak: TÜİK, 2020c.

“Süleyman Bey ve Rüstempaşa mahalleleri en eski mahalleler olup, şehrin genişlemesi ile birlikte nüfusları azalmaktadır. Süleyman Bey mahallesi 1921 yılında kurulan, 857 dekar alana sahip ve kıyı şeridinde bulunan üç mahalleden birisidir. İlin idari ve resmi kuruluşların en yoğun olduğu mahallesidir. Rüstempaşa mahalleleri 288 dekar alanı ile Fevzi Çakmak mahallesinden sonra (264 dekar) en az mahallesidir (Harita 3.1).

Harita 3.1: Yalova Merkez İlçe Yalova Belediyesi Mahalle Nüfusları (2020).

Nüfusu en yüksek mahalleler 2007 yılında Fevzi Çakmak ve Bağlarbaşı mahalleleri iken 2020 yılında İsmet Paşa ve Adnan Menderes mahalleleri Olmuştur. Merkez ilçenin nüfusunun artması ile birlikte Adnan Menderes, Bayraktepe ve Dere mahalleleri 2011 yılında, Seyrantepe mahallesi ise 2018 yılında mahalle statüsüne kavuşmuştur. 12.12.2011 tarih ve 5477 sayılı Yalova Valiliği Onayı ile Adnan Menderes mahallesi Kazım Karabekir mahallesinin, Bayraktepe mahallesi Fevzi Çakmak mahallesinin, Dere mahallesi ise Bağlarbaşı mahallesinin bölünmesi sonucunda kurulmuşlardır (http://www.yalovam.com/, Erişim Tarihi 04.06.2020). Seyrantepe mahallesi Kazımiye köyünün Millet Çiftliğinden ayrılması sonucunda kurulmuştur.

Adnan Menderes mahallesi'nin bulunduğu alanlar hakkında Mahalle Muhtarı Kemal Kaya; "*Önceden buralar hep meyve bahçeleriymiş. Bu bahçeler iskâna açılınca 1999 depreminden önce sağlam olmayan yapılar inşa edilmiş. 1999 depreminde de Yalova'da en büyük kayıp; bizim mahallemizde oldu maalesef. Burasının adı Hacımehmet Ovası iken; gazetelerde Ölüm Ovası dendi*" şeklinde açıklamada bulunmuş olup, nüfusunun ise "*mahallemizde seçmen sayımız 8 bin 300, 13 bin 500 Türk vatandaşı, 2 bin 100 kişide yabancı uyruklu vatandaş. Toplam 15 bin 500 civarında nüfusumuz bulunuyor*" şeklinde belirtmiştir (http://haberci.com.tr, Erişim Tarihi 04.06.2020).

Bahçelievler mahallesi Yalova şehri kıyı şeridinde 1962 yılında kurulmuş eski bir mahallesidir. Bahçelievler mahallesinin yüzölçümü 3.927 bin metre kare olup, 1962 yılında kurulan Fevzi Çakmak (264 bin metre kare) ve Rüstem Paşa mahallesinden sonra nüfus yoğunluğu en fazla üçüncü mahallesidir. Paşakent mahallesi, Seyrantepe mahallesi ile nüfusu en az olan mahallesidir. Paşakent mahallesi en yüksek rakımlı olup, Yalova şehrinin güney yamaçlarında 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi'nden sonra kalıcı konutların oluşturulduğu mahalledir. Bağlarbaşı mahallesi Paşakent mahallesinden sonra yüzölçümü en fazla olan, depremde Kazım Karabekir ve Bahçelievler mahallesinden sonra yıkık-ağır hasarlı konutların en fazla olduğu mahalledir.

Altınova ilçesinin mahalle nüfuslarındaki değişim Tablo 3.10'da gösterilmiştir. Altınova ilçesinin şehir nüfusunu oluşturan Altınova belediyesinin 3 mahallesi bulunmakta olup, nüfusu en fazla olan mahalle Cumhuriyet mahallesidir.

Tablo 3.10: Altınova İlçesi Altınova Belediyesi Mahalle Nüfusları (2007-2020).

Mahalleler	**2007**	**2010**	**2013**	**2016**	**2019**	**2020**
Cumhuriyet	1.444	2.523	2.139	2.730	3.738	4.003
Hersek	-	-	284	230	252	250
Hürriyet	1.985	2.465	2.123	2.578	3.560	3.964

Kaynak: TÜİK, 20121c.

Hersek köyü 2013 yılında mahalle olarak Altınova belediyesine bağlanmıştır. Cumhuriyet mahallesi nüfusu 2020 yılında 2007 yılına göre 2,8 kat, Hürriyet mahallesi nüfusu ise 2 kat artış göstermiştir.

Armutlu ilçesinin mahalle nüfuslarındaki değişim Tablo 3.11'de gösterilmiştir. Armutlu ilçesinin şehir nüfusunu oluşturan Armutlu belediyesinin 3 mahallesi bulunmakta olup, nüfusu en fazla olan mahalle Bayır mahallesidir.

Tablo 3.11: Armutlu İlçesi Armutlu Belediyesi Mahalle Nüfusları (2007-2020).

Mahalleler	2007	2010	2013	2016	2019	2020
50.Yıl	65	49	49	54	68	58
Bayır	2.689	3.022	3.356	3.503	3.929	4.068
Karşıyaka	1.879	2.063	2.556	2.635	2.887	3.139

Kaynak: TÜİK, 2020c.

50 Yıl mahallesi Yalova yolu üzerinde bulunmaktadır (Harita 3.4). Bayır mahallesi nüfusu 2020 yılında 2007 yılına göre %51,3, Karşıyaka mahallesinin ise %67,1 artış göstermiştir.

Çınarcık ilçesinin mahalle nüfuslarındaki değişim Tablo 3.12'de gösterilmiştir. Çınarcık ilçesinin şehir nüfusunu oluşturan Çınarcık belediyesinin 5 mahallesi bulunmakta olup, nüfusu en fazla olan mahalle Harmanlar mahallesidir (Harita 3.5). Çınarcık belediyesinin tüm mahallelerinin nüfusu artış göstermiş olup, Çamlık mahallesinin nüfusu 2020 yılında 2007 yılına göre 3 kat, Karpuzdere mahallesinin nüfusu ise 2,6 kat artış göstermiştir.

Tablo 3.12: Çınarcık İlçesi Çınarcık Belediyesi Mahalle Nüfusları (2007-2020).

Mahalleler	2007	2010	2013	2016	2019	2020
Çamlık	838	1.111	1.497	1.982	2.822	2.553
Harmanlar	3.569	4.398	5.032	5.503	6.603	6.726
Hasanbaba	1.349	1.335	1.397	1.383	1.518	1.588
Karpuzdere	831	1.070	1.379	1.690	2.081	2.177
Taşliman	2.583	3.297	3.699	4.650	5.414	5.384

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Termal ilçesinin mahalle nüfuslarındaki değişim Tablo 3.13'de gösterilmiştir. Termal ilçesinin şehir nüfusunu oluşturan Termal belediyesinin 2 mahallesi bulunmaktadır (Harita 3.6).

Tablo 3.13: Termal İlçesi Termal Belediyesi Mahalle Nüfusları (2007-2020).

Mahalleler	2007	2010	2013	2016	2019	2020
Gökçedere	1.262	1.272	1.819	2.050	2.452	2.122
Üvezpınar	919	916	1.091	929	1.169	1.045

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Termal ilçesinin nüfusu en fazla olan mahallesi Gökçedere mahallesidir. Gökçedere mahallesi nüfusu 2020 yılında 2007 yılına göre %94, Üvezpınar mahallesi nüfusu ise %27,1 artış göstermiştir.

Çiftlikköy ilçesinin mahalle nüfuslarındaki değişim Tablo 3.14'de gösterilmiştir. Çiftlikköy ilçesinin şehir nüfusunu oluşturan Çiftlikköy belediyesinin 6 mahallesi bulunmakta olup, nüfusu en fazla olan mahalle Sahil mahallesidir.

Tablo 3.14: Çiftlikköy İlçesi Çiftlikköy Belediyesi Mahalle Nüfusları (2007-2020).

Mahalleler	**2007**	**2010**	**2013**	**2016**	**2019**	**2020**
500 Evler	-	-	2.185	2.258	2.310	2.376
Çiftlik	2.806	3.093	4.190	5.826	8.046	9.109
Mehmet Akif Ersoy	2.384	2.845	3.901	5.446	7.169	8.447
Sahil	7.137	8.293	9.840	10.753	11.746	11.834
Siteler	1.049	1.441	1.779	2.389	2.725	2.808
Sultaniye	1.914	1.848	1.963	2.115	2.772	3.144

Kaynak: TÜİK, 2020c.

2012 yılında Gacık köyünün 500 Evler mahallesi Çiftlikköy belediyesine mahalle olarak bağlanmıştır. Gacık köyünün 2011 yılında 2.718 olan nüfusu, 2012 yılında 547 kişiye düşmüştür. Tüm mahallelerin nüfusu artış göstermiş olup, Mehmet Akif Ersoy mahallesi nüfusu 2020 yılında 2007 yılına göre 3,5 kat, Çiftlik mahallesi nüfusu ise 3,2 kat artış göstermiştir (Harita 3.7).

3.2.4. Kır Nüfusu

Yalova'nın il olmadan önceki 1935 ile 1985 yıllarında yapılan Genel Nüfus Sayımlarında Yalova İlçesine bağlı Merkez, Çınarcık ve Kılıç Nahiyesi (Bucağı) ile bu nahiyelere (bucaklara) bağlı köyler bulunmaktaydı. 1935 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Yalova İlçesine bağlı köy sayısı 30, ortalama köy (muhtarlık) nüfus yoğunluğu ise 473 olmuştur. 1940 ile 1985 Genel Nüfus Sayımları sonuçlarına göre Yalova İlçesine bağlı köy (muhtarlık) sayıları 30 ile 36 arasında değişiklik göstermiş olup, 1985 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Yalova İlçesine bağlı köy sayısı 34, ortalama köy (muhtarlık) nüfusu ise 1.070 olmuştur. Kır nüfusları devamlı yükselmiştir. İlçe yüzölçümünün bazı yıllarda değişmesiyle birlikte her köye (Muhtarlığa) düşen yüzölçümü oranları da değişkenlik göstermiş, 1935 yılında 15,1 olan yüzölçümü sayısı, 1985 yılında 14,5'e düşmüştür (Tablo 3.15).

Tablo 3.15: Yalova İlçesine Bağlı Köy Sayısı, Ortalama Köy Nüfusu (1935-1985).

Yıllar	Köy Sayısı	Kır Nüfusu	Ortalama Köy Nüfusu	Her Köye Düşen Yüzölçümü (km2)	İlçe Yüzölçümü (km2)
1935	30	14.205	473	15,1	453
1940	30	14.778	493	15,1	453
1945	30	16.668	556	14,7	442
1950	32	18.422	576	13,8	442
1955	34	20.061	590	14,3	486
1960	34	21.783	641	14,5	492
1965	34	22.849	672	14,5	492
1970	33	25.000	758	14,9	492
1975	36	27.747	771	13,7	492
1980	36	33.964	943	13,7	492
1985	34	36.371	1.070	14,5	492

Kaynak: DİE, Genel Nüfus Sayım Sonuçları (1935-1985)

Yalova'nın 1995 yılında il olması nedeniyle Yalova ili ve İlçeleri hakkında detaylı bilgilere 1990 yılından itibaren ulaşılabilmektedir. Bu nedenle, Yalova'nın 1990 ve 2000 yıllarında Merkez ilçe ile diğer ilçelerin kır nüfusları ile yıllık nüfus artış hızları açıklanmıştır. Yalova'nın ilçe seviyesinde kır nüfuslarının yer aldığı Tablo 3.16'da görüleceği gibi, Yalova ilinde tüm ilçelerinde kır nüfusu artış göstermiştir.

Tablo 3.16: Yalova İlçelerinin Kırsal Nüfusu ile Yıllık Nüfus Artış Hızı (1990-2000).

Yerleşmeler	1990	2000	Yıllık Nüfus Artış Hızı (‰)
Merkez	11.314	15.973	34,48
Altınova	13.512	19.570	37,03
Armutlu	2.815	3.637	25,61
Çınarcık	9.661	12.697	27,32
Çiftlikköy	8.922	15.167	53,05
Termal	1.865	2.888	43,72
Toplam	**48.089**	**69.932**	**37,44**
Türkiye	**23.146.684**	**23.797.653**	**4,21**

Kaynak: TÜİK, 2021b.

Yalova ilinin 1990 ve 2000 yılları arası kır yıllık nüfus artış hızı incelendiğinde, Çiftlikköy, Termal, Altınova ve Merkez ilçe kır nüfus artışlarının en yüksek olduğu ilçelerdir. Genel olarak kır nüfus artış hızı ise ‰37,44 olmuştur. Türkiye geneli kır nüfusun yıllık artış hızının ‰4,21 olduğu, Yalova'nın kır nüfus artış hızının yüksek olmasının sebebi ise 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi sonrasında kırsala yaşanan göçlerden ve bu nedenle toplam kır nüfusun %45'e yükselmesinden kaynaklanmaktadır. Yalova ilinde 2000 yılı nüfus sayımına göre bulunan 53 köyün

toplam nüfusu 69.934, köy başına düşen ortalama nüfus miktarı 1.319,5'dir (Tablo 3.17).

Tablo 3.17: Yalova Köylerinin Nüfus Miktarlarına Göre Dağılışı (2000).

Nüfus Grubu	Köy Sayısı	Toplam Köy Sayısına Oranı	Nüfus Miktarı	Toplam Köy Nüfusuna Oranı	Ortalama Nüfus Miktarı
111-200	10	18,9	1.862	2,7	186,9
251-500	8	15,1	2.845	4,1	355,6
501-750	7	13,2	4.284	6,1	612
751-1.000	6	11,3	5.442	7,8	907
1.001-1.250	2	3,8	2.206	3,2	1.303
1.251-1.500	1	1,9	1.334	1,9	1.334
1.501-1.750	3	5,7	4.861	7,0	1.620,3
1.751-2.000	3	5,7	5.527	7,9	1.842,3
2.001-2.500	6	11,3	13.184	18,9	2.197,3
2.500-3.500	2	3,8	5.996	8,6	2.998
3.501-4.000	3	5,7	10.978	15,7	3.659,3
4.001-6.604	2	3,8	11.413	16,3	5.706,5
Toplam	**53**	**100**	**69.932**	**100**	**1.319,5**

Kaynak: TÜİK, 2020b.

Aktoprak 111 kişi ile en az nüfusa, Kaytazdere de 6.404 kişi ile en fazla nüfusa sahip köydür. Türkiye'de 2000 yılında 37.366 köy bulunmakta olup, köylerin ortalama nüfus miktarı 636,9 olduğu göz önüne alındığında (DİE, 2003: 108), Yalova ili köylerinin daha fazla nüfusa sahip olduğu görülmektedir. Yalova ili köylerinin nüfus miktarına göre dağılışını gösteren Tablo 3.16 incelendiğinde, toplam 53 köyün 18'inin nüfusu 500'ün altında olup, köylerin %34'ünün düşük nüfusa sahip olduğu görülmektedir. Türkiye genelinde ise, bu oran %69,2'dir. Gruplar ayrı olarak incelenirse en fazla köyün 111-200 nüfus dilimi ile 251-500 nüfus diliminde toplandığı görülmektedir. 111-2.000 nüfus diliminde 40 köy bulunmakta olup, toplam köy sayısına oranı %75,5, toplam köy nüfusuna oranı ise %40,7'dir. Bunula birlikte 2.001-6.604 nüfus dilimi içinde bulunan 13 köy bulunmakta olup, toplam köy sayısına oranı %24,5, toplam köy nüfusuna oranı ise %59,3'dür.

Yalova'nın 2000 ve 2007 yıllarında Merkez ilçe ile diğer ilçelerin toplam kır nüfusların değişimi ile yıllık nüfus artış hızı Tablo 3.18 ve Şekil 3.4'de görüleceği gibi, Yalova ilinde Çınarcık ilçesi hariç diğer ilçelerin kır nüfusu azalış göstermiştir. Toplam nüfus miktarları karşılaştırıldığında ise Yalova Merkez ilçenin en fazla nüfusa sahip olma özelliği devam etmektedir (Şekil 3.4).

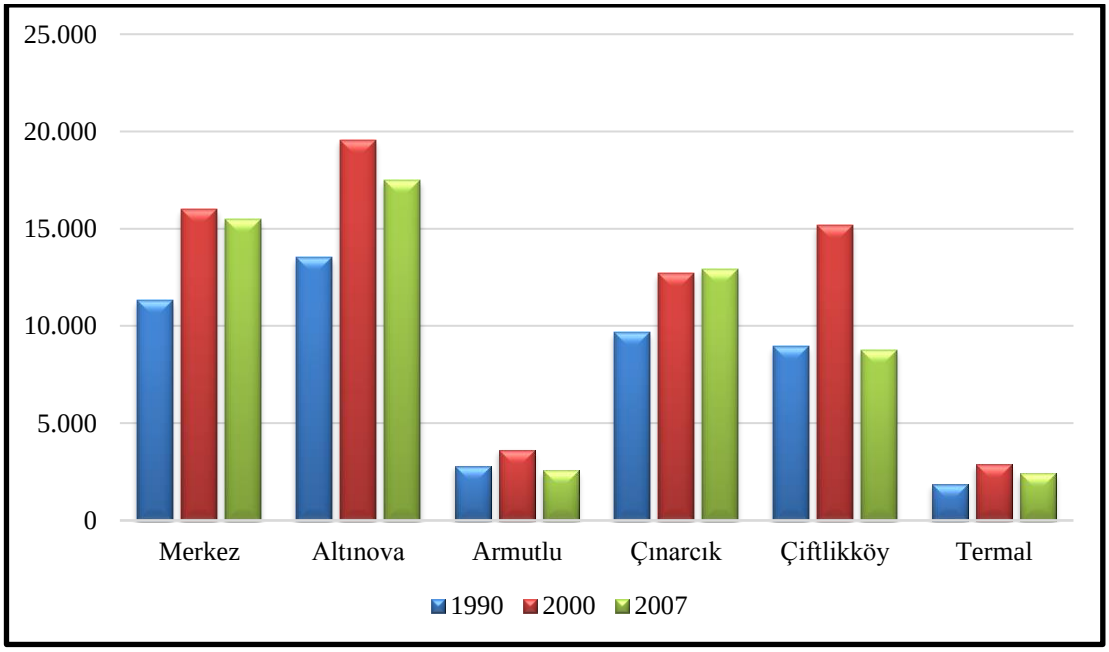
Tablo 3.18: Yalova İlçelerinin Kırsal Nüfusu ile Yıllık Nüfus Artış Hızı (2000-2007).

Yerleşmeler	2000	2007	Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı (‰)
Merkez	15.973	15.499	-4,30
Altınova	19.570	17.487	-16,08
Armutlu	3.637	2.577	-49,22
Çınarcık	12.697	12.915	2,43
Çiftlikköy	15.167	8.756	-78,48
Termal	2.888	2.449	-113,07
Toplam	**69.932**	**59.683**	**-22,64**
Türkiye	**23.797.653**	**20.838.397**	**-18,97**

Kaynak: TÜİK, 2021b, c.

Yalova ilinin 2000 ve 2007 yılları arası kır yıllık nüfus artış hızı incelendiğinde, Çınarcık kır nüfus artışlarının artı olduğu tek ilçesi olmuş olup, diğer ilçelerin nüfus artış hızları eksi değerlerde seyretmiştir. Genel olarak kır nüfus artışı ise eksi ‰22,64 olmuştur. Türkiye geneli kır nüfus artışı ise eksi ‰18,97 olduğu görülmüştür.

Şekil 3.4: Yalova İlçelerinin Kırsal Nüfuslarının Değişimi (1990, 2000, 2007).

Kaynak: TÜİK, 2021b, c.

Yalova ilçelerinin 2007 yılından sonraki nüfusları ile yıllık nüfus artış hızları incelemeden önce, ilçelerin kırsal nüfuslarının artış ve azalışları tek tek incelendiğinde; Merkez ilçenin köy ve mahallelerin 1990 yılı nüfus değerleri 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı idari yapılanmaya göre Tablo 3.19'da gösterilmiştir.

Tablo 3.19: Yalova İli Merkez İlçesi Köy ve Mahalle (Kır) Nüfusları (1990-2007).

Sıra	Belde Adı	Köy/Mahalle Adı	1990	2000	2007
1	Kadıköy	Merkez	2.741	3.644	3.046
2		Özden			1.654
3	-	Kazımiye	452	1.334	1.522
4		Samanlı	948	1.646	1.814
5		Elmalık	1.284	1.714	1.623
6		Sugören	1.720	1.882	1.750
7		Safran	1.326	1.856	1.314
8		Hacımehmet	754	955	760
9		Kirazlı	561	638	623
10		Kurtköy	387	512	462
11		Güneyköy	549	658	400
12		Soğucak	424	938	379
13		Esadiye	168	196	102
Toplam			**11.314**	**15.973**	**15.499**

Kaynak: TÜİK, 2021b, c.

Merkez ilçenin 2000 yılında 1990 yılına göre kır nüfusu artmış, 2007 yılında ise 2000 yılına göre azalış göstermiştir. 2000 yılında Merkez ilçenin 11 köyünün hepsinde nüfus artış göstermiş, 2007 yılında ise 2000 yılına göre Kazımiye ve Samanlı köyleri hariç diğer köylerin nüfusları azalmıştır. Merkez ilçenin 2007 yılında 2000 yılına göre yıllık artış hızı eksi ‰4,30 olmuştur. Yalova Merkez ilçe Kadıköy beldesi nüfusu ise 2000 ve 2007 yıllarında artış göstermiştir.

Altınova ilçesinin köy ve mahallelerin 1990 yılı nüfus değerleri 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı idari yapılanmaya göre Tablo 3.20'de gösterilmiştir. Altınova ilçesinin 2000 yılında 1990 yılına göre kır nüfusu artmış, 2007 yılında ise 2000 yılına göre azalış göstermiştir. 2000 yılında 1990 yılına göre Altınova ilçesinin toplam 13 köyün 6'sında (Tokmak, Soğuksu, Sermayeci, Örencik, Karadere ve Tevfikiye) nüfus azalış, diğer 7 köyde ise nüfus artış görülmüş, 2007 yılında ise 2000 yılına göre Tokmak köyü hariç diğer köylerin nüfusları azalmıştır. Altınova ilçesinin 2007 yılında 2000 yılına göre yıllık artış hızı eksi ‰16,08 olmuştur. Hersek mahallesi 2013 yılında Altınova belediyesine bağlı merkez mahalle olmuştur. Hersek mahallesi 1990, 2000 yılı Genel Nüfus Sayımında, 2007 ile 2012 yılları ADNKS sonuçlarına göre köy statüsünde olup, 2013 yılından itibaren de Altınova belediyesine bağlı mahalle statüsünde şehir nüfusuna dâhil olmuştur. Kaytazdere, Subaşı ve Tavşanlı beldeleri 1990 yılında İzmit

ili Karamürsel ilçesine bağlı köyler olup, 2000 yılı Genel Nüfus Sayımında Belediye statüsüne kavuşmuş ve kendilerine bağlı mahalleler teşkil edilmiştir. 2000 yılında Altınova'nın ilçe olmasının etkisiyle birlikte üç belediye nüfusu da artış göstermiş, 2007 yılında ise, Kaytazdere ile Tavşanlı beldelerin nüfusları azalmış, Subaşı beldesinin nüfusu ise artmıştır.

Tablo 3.20: Altınova İlçesi Köy ve Mahalle (Kır) Nüfusları (1990-2007).

Sıra	**Belde Adı**	**Köy/Mahalle Adı**	**1990**	**2000**	**2007**
1	Kaytazdere	Merkez	3.464	6.404	5.060
2	Subaşı	Altınkent	2.034	2.277	1.504
3		Denizören			1.647
4		Merkez			1.923
5	Tavşanlı	Fatih	1.317	2.458	1.053
6		Şehitlik			1.392
7	-	Tokmak	1.277	1.107	1.116
8		Çavuşçiftliği	815	3.612	941
9		Soğuksu	768	662	631
10		Geyikdere	614	672	536
11		Fevziye	337	369	240
12		Sermayeci	341	302	261
13		Ahmediye	253	263	198
14		Havuzdere	216	241	176
15		Örencik	199	181	129
16		Karadere	225	208	159
17		Tevfikiye	243	242	134
18		Aktoprak	79	111	80
19		Hersek	355	461	307
Toplam			**13.512**	**19.570**	**17.487**

Kaynak: TÜİK, 2021b, c.

Armutlu ilçesinin köylerinin 1990 yılı nüfus değerleri 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı idari yapılanmaya göre Tablo 3.21'de gösterilmiştir.

Tablo 3.21: Armutlu İlçesi Köy Nüfusları (1990-2007).

Sıra	**Köy Adı**	**1990**	**2000**	**2007**
1	Fıstıklı	1.248	2.089	1.238
2	Kapaklı	778	888	819
3	Mecidiye	352	361	265
4	Selimiye	187	142	93
5	Hayriye	250	157	162
Toplam		**2.815**	**3.637**	**2.577**

Kaynak: TÜİK, 2021b, c.

Armutlu ilçesinin 2000 yılında 1990 yılına göre kır nüfusu artmış, 2007 yılında ise 2000 yılına göre azalış göstermiştir. 2000 yılında 1990 yılına göre Armutlu ilçesinin toplam 5 köyün 3'ünde nüfus artmış, Selimiye ve Hayriye köyü nüfusunda azalış görülmüş, 2007 yılında ise 2000 yılına göre Hayriye köyü hariç diğer köylerin nüfusları azalmıştır. Armutlu ilçesinin 2007 yılında 2000 yılına göre yıllık artış hızı eksi ‰49,22 olmuştur. Armutlu ilçesinin tek belediyesi olan Armutlu belediyesine ait 3 mahalle bulunmakta olup, şehir nüfusunu oluşturmaktadır.

Çınarcık ilçesinin köy ve mahallelerin 1990 yılı nüfus değerleri 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı idari yapılanmaya göre Tablo 3.21'de gösterilmiştir.

Tablo 3.22: Çınarcık İlçesi Köy ve Mahalle (Kır) Nüfusları (1990-2007).

Sıra	Belde Adı	Köy/Mahalle Adı	1990	2000	2007
1	Esenköy	Aliye Hanım	3.373	3.318	1302
2		Liman			1432
3	Kocadere	Merkez	1.137	2.095	740
4		Yalı			664
5	Koru	Atakent	2.050	2.678	2.010
6		Cumhuriyet			1.522
7		Hürriyet			1.474
8	Teşvikiye	Cumhuriyet	1.873	2.194	859
9		İstiklal			506
10		Karşıyaka			879
11	-	Çalıca	444	1.501	737
12		Şenköy	492	557	490
13		Ortaburun	292	354	300
Toplam			**9.661**	**12.697**	**12.915**

Kaynak: TÜİK, 2020b, c.

Çınarcık ilçesinin 2000 yılında 1990 yılına göre kır nüfusu artmış, 2007 yılında ise 2000 yılına göre yine artış göstermiştir. 2000 yılında 1990 yılına göre Çınarcık ilçesinin köylerinin hepsinde nüfus artışı görülmüş, 2007 yılında ise 2000 yılına göre Çınarcık ilçesinin köylerinin hepsinin nüfusları azalmıştır. Çınarcık ilçesinin 2007 yılında 2000 yılına göre yıllık artış hızı ‰2,43 olmuştur. Esenköy, Kocadere, Koru ve Teşvikiye beldeleri 1990 yılında Yalova İlçesinin Çınarcık Bucağına bağlı köyler olup, 2000 yılı Genel Nüfus Sayımında Belediye statüsüne kavuşmuş ve kendilerine bağlı mahalleler teşkil edilmiştir. 2000 yılında 1990 yılına göre Esenköy Beldesi hariç üç beldenin nüfusu artış göstermiş, 2007 yılında ise, Esenköy ile Kocadere belde nüfusları azalmış, Koru ve Teşvikiye belde nüfusları artmıştır. Kocadere 1990 yılı Genel Nüfus

Sayımında köy iken, 2000 yılı Genel Nüfus Sayımında Belde statüsüne kavuşmuş, 2007 ile 2012 yılları ADNKS sonuçlarına göre Belde statüsünü devam ettirmiş olup, 2013 yılından itibaren de Çınarcık ilçesinin köyü durumuna gelmiştir. Tablo 3.22'de Kocadere köyünün gelişimi açısından Çınarcık ilçesine bağlı belde olarak gösterilmiştir.

Çiftlikköy ilçesinin köy ve mahallelerin 1990 yılı nüfus değerleri 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı idari yapılanmaya göre Tablo 3.23'de gösterilmiştir. Çiftlikköy ilçesinin 2000 yılında 1990 yılına göre kır nüfusu artmış, 2007 yılında ise 2000 yılına göre azalış göstermiştir. 2000 yılında Çiftlikköy ilçesinin biri hariç (Dereköy) 9 köyün nüfusu artış göstermiş, 2007 yılında ise 2000 yılına göre Gacık köyü hariç diğer köylerin nüfusları azalmıştır. Köylerden şehir merkezine göçün olduğu görülmektedir. Gacık köyü Çiftlikköy ilçesinin nüfusu en fazla olan köyüdür. Sultaniye köyü 1990 ve 2000 yıllarında köy iken 2007 yılından itibaren Çiftlikköy belediyesine bağlanmış ve şehir nüfusu oluşturmuştur. Çiftlikköy ilçesinin 2007 yılında 2000 yılına göre yıllık artış hızı eksi ‰78,48 olmuştur. Yalova Çiftlikköy ilçesi Taşköprü beldesinin nüfusu ise 2000 yılında artış, 2007 yılında ise azalış göstermiştir.

Tablo 3.23: Çiftlikköy İlçesi Köy ve Mahalle (Kır) Nüfusları (1990-2007).

Sıra	**Belde Adı**	**Köy/Mahalle Adı**	**1990**	**2000**	**2007**
1	Taşköprü	Merkez	3.129	3.722	2.750
2		Yeni			501
3	-	Burhaniye	164	197	159
4		Çukurköy	854	938	633
5		Denizçalı	359	752	273
6		Dereköy	397	357	259
7		Gacık	1.148	2.071	2.377
8		İlyasköy	533	585	503
9		Kabaklı	168	187	159
10		Kılıç	876	971	811
11		Laledere	418	378	331
12		Sultaniye	8766	5.009	-
Toplam			**8.922**	**15.167**	**8.756**

Kaynak: TÜİK, 2021b, c.

Termal ilçesinin köylerin 1990 yılı nüfus değerleri 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı idari yapılanmaya göre Tablo 3.24'de gösterilmiştir.

Tablo 3.24: Termal İlçesinin Köy Nüfusları (1990-2007).

Sıra	Köy Adı	1990	2000	2007
1	Akköy	1.233	1.789	1.468
2	Yenimahalle	632	1.099	981
Toplam		1.865	2.888	2.449

Kaynak: TÜİK, 2021b, c.

Termal ilçesinin 2000 yılında 1990 yılına göre kır nüfusu artmış, 2007 yılında ise 2000 yılına göre azalış göstermiştir. 2000 yılında 1990 yılına göre Termal ilçesinin 2 köyünün nüfusu artış göstermiş, 2007 yılında ise 2000 yılına göre 2 köyün nüfusları azalmıştır. Köylerden şehir merkezine göçün olduğu görülmektedir. Termal ilçesinin 2007 yılında 2000 yılına göre yıllık artış hızı eksi ‰113,07 olmuştur.

Yalova'nın 2007 ve 2020 yıllarında Merkez ilçe ile diğer ilçelerin toplam kır nüfusların değişimi ile Yalova'nın ilçe seviyesinde kır nüfuslarının yer aldığı Tablo 3.25'de görüleceği gibi, Yalova ilinde Çiftlikköy ilçesi hariç diğer ilçelerin kır nüfusu artış göstermiştir. Toplam kır nüfus miktarları karşılaştırıldığında ise Altınova ilçesinin en fazla kır nüfusa sahip olma özelliği devam etmektedir.

Tablo 3.25: Yalova İlçeleri Kırsal Nüfusu ile Yıllık Nüfus Artış Hızı (2007-2020).

Yerleşmeler	2007	2020	Yıllık Nüfus Artış Hızı (‰)
Merkez	15.499	20.397	21,12
Altınova	17.487	22.563	19,60
Armutlu	2.577	2.636	1,74
Çınarcık	12.915	16.271	17,77
Çiftlikköy	8.756	7.190	-15,16
Termal	2.449	3.365	24,44
Toplam	**59.683**	**72.422**	**14,88**
Türkiye	**20.838.397**	**5.878.321**	**-97,35**

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Yalova ilinin 2020 yılı kır nüfusun yıllık artış hızı incelendiğinde ise, Termal, Merkez ve Altınova kır nüfus artışlarının en yüksek olduğu ilçeler olduğu görülmektedir. Genel olarak kır nüfusu artışı oranı ise ‰14,88 olmuştur. Türkiye geneli toplam yıllık nüfus artış hızının eksi ‰97,35 olduğu, Yalova'nın Türkiye oranından daha yüksek nüfus artış hızına sahip olduğu görülmektedir.

Yalova ili Merkez ilçe ile diğer ilçelerin 2007 yılından 2020 yılına kır nüfus sayıları Tablo 3.26'da gösterilmiştir.

Tablo 3.26: Yalova İlçeleri Kır Nüfuslarının Değişimi (2007-2020).

Yıllar	Toplam	Merkez	Altınova	Armutlu	Çınarcık	Çiftlikköy	Termal
2007	59.683	15.499	17.487	2.577	12.915	8.756	2.449
2008	65.813	16.562	18.233	2.589	16.866	8.996	2.567
2009	69.728	21.888	18.293	2.802	14.812	9.187	2.746
2010	64.353	18.124	18.183	2.692	13.277	9.249	2.828
2011	63.654	18.135	18.052	2.626	12.921	9.102	2.818
2012	62.378	18.605	17.812	2.572	13.540	6.949	2.900
2013	65.106	19.281	19.021	2.601	14.380	6.926	2.897
2014	65.711	19.742	19.489	2.528	14.213	6.819	2.920
2015	65.451	20.139	19.015	2.518	14.006	6.831	2.942
2016	66.346	20.392	19.358	2.496	14.209	6.841	3.050
2017	70.167	20.707	20.362	2.497	16.488	6.994	2.497
2018	69.946	19.451	21.471	2.711	15.852	7.337	3.124
2019	70.702	20.055	21.687	2.659	15.905	7.114	3.282
2020	70.422	20.397	22.563	2.636	16.271	7.190	3.365

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Yalova'nın toplam kır nüfusu 2007 yılından 2009 yılına kadar artmış, 2010, 2011 ve 2012 yıllarında azalış göstermiş, bu tarihten sonra ise yükseliş göstermiş olup, 2015, 2018 ve 2020 yıllarında azalış göstermiştir. Sonuç olarak Yalova'nın kır nüfusu 2020 yılında 2007 yılına göre artış göstermiştir. Altınova ilçesinin 2007 yılı ile birlikte 2008, 2010 ile 2018 yılından itibaren Merkez ilçenin nüfusundan fazla kır nüfusuna sahip olmuş olup, Merkez ilçe de bu tarihlerin dışındaki yıllarda nüfus fazlalığını sürdürmüştür. Armutlu ilçesinin nüfusu değişkenlik göstermiş olup, 2020 yılında 2007 yılına göre nüfusu sadece 59 kişi yükselmiştir. Bunun en önemli sebebi ise Armutlu ilçe merkezine yaşanan göçtür. Çınarcık ilçesinin kır nüfusu değişkenlik göstermekle birlikte artış göstermiştir. Çiftlikköy ilçesinin kır nüfusu 8.756 kişiden 9.000'lere yükselmesine rağmen, 500 Evler mahallesinin teşkil edilmesi nedeniyle 2012 yılından itibaren 7.000'in altına inmiş, 2020 yılında 7.190 kişiye çıkmıştır. Çiftlikköy ilçelerinin kır nüfusu 2007 yılına göre 2020 yılında 1.566 kişi azalmıştır. Bunda özellikle köylerden şehir merkezine yaşanan göçün etkisi bulunmaktadır. Termal ilçesinin kır nüfusu 2.449 kişiden 3.000 sayılarına ulaşmış 2020 yılında ise 2007 yılına göre 916 kişi artarak 3.365 kişiye ulaşmıştır.

Yalova ilçelerinin 2007 yılından sonra kırsal nüfuslarının artış ve azalışları tek tek incelenecektir. Yalova ili Merkez ilçenin 2007 yılından 2020 yılına kadar köy ve mahalle (kır) nüfus sayıları Tablo 3.27'de gösterilmiştir.

Tablo 3.27: Yalova İli Merkez İlçe Köy ve Mahalle (Kır) Nüfusları (2007-2020).

Sıra	Belde Adı	Köy/Mahalle Adı	2007	2010	2013	2018	2019	2020
1	Kadıköy	Merkez	3.046	3.260	3.630	4.554	5.003	5.168
2		Özden	1.654	2.154	3.207	3.644	3.657	3.641
3	-	Kazımiye	1.522	2.336	2.426	911	931	954
4		Samanlı	1.814	2.155	2.119	2.352	2.506	2.495
5		Elmalık	1.623	1.790	1.823	1.903	1.905	1.966
6		Sugören	1.750	1.763	1.730	1.691	1.627	1.632
7		Safran	1.314	1.454	1.364	1.412	1.460	1.505
8		Hacımehmet	760	880	794	765	752	785
9		Kirazlı	623	769	704	655	663	670
10		Kurtköy	462	534	565	586	552	533
11		Güneyköy	400	438	378	410	442	473
12		Soğucak	379	441	391	401	408	409
13		Esadiye	102	150	150	167	149	166
Toplam			**15.499**	**18.124**	**19.281**	**19.451**	**20.055**	**20.397**

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Merkez ilçenin nüfusu en fazla olan Kazimiye köyü ile nüfusu en az olan Esadiye köyünün nüfusu sürekli artmıştır. Kazimiye köyünün 2018 yılı nüfusunun 2.705 kişiden 911 kişiye düşmesinin sebebi köyün aşağı mahallesinin Yalova belediyesi Seyrantepe mahallesi olarak teşkil edilmesinden kaynaklanmaktadır. Diğer köylerin nüfusları değişkenlik göstermiştir. Sugören köyünün nüfusu 2007 yılına göre 2020 yılında azalış göstermiş, diğer köylerin hepsinin nüfuslarında ise artış yaşanmıştır. Merkez ilçenin Kadıköy beldesinin Merkez ve Özden mahallesinin (2020 yılı hariç) nüfusları devamlı artış göstermiştir.

Yalova ili Altınova ilçesinin 2007 yılından 2020 yılına kadar köy ve mahalle (kır) nüfus sayıları Tablo 3.28'de gösterilmiştir. Altınova ilçesinin kır nüfusunu Hersek köyü hariç tutulursa (2013 yılından itibaren şehir nüfusuna dahil edilmiştir) 12 köy ile 3 beldeye bağlı olan 6 mahalle nüfusu oluşturmaktadır. 2007 yılında kır nüfusunun %28'ini köyler oluştururken, 2020 yılında ise bu sayı azalarak %18,6'ya düşmüştür. 2007 yılına göre 2020 yılında Altınova ilçesinin toplam 12 köyünden sadece Fevziye ve Tevfikiye (Çavuş) köyü nüfusunda artış, diğer 10 köyün nüfusunda ise azalış görülmüştür. Hersek mahallesi 2013 yılında Altınova belediyesine bağlı merkez mahalle olmuştur. Hersek mahallesi 2007 ile 2012 yılları ADNKS sonuçlarına göre köy statüsünde olup, 2013 yılından itibaren de Altınova belediyesine bağlı mahalle statüsünde şehir nüfusuna dâhil olmuştur. 2007 yılına göre 2020 yılında Kaytazdere belediyesinin Merkez, Subaşı belediyesinin Altınkent ve Denizören (2018

yılı hariç) ile Tavşanlı beldesinin Fatih ve Şehitlik mahallelerinin nüfusları artmış, Subaşı beldesinin merkez nüfusu ise azalmıştır.

Tablo 3.28: Altınova İlçesi Köy ve Mahalle (Kır) Nüfusları (2007-2020).

Sıra	Belde Adı	Köy/Mahalle Adı	2007	2010	2013	2018	2019	2020
1	Kaytazdere	Merkez	5.060	5.278	6.055	6.546	6.258	6.785
2	Subaşı	Altınkent	1.504	1.840	2.085	2.831	3.056	3.276
3		Denizören	1.647	2.208	2.437	3.052	3.144	3.238
4		Merkez	1.923	1.411	1.376	1.364	1.391	1.365
5	Tavşanlı	Fatih	1.053	1.253	1.415	1.571	1.670	1.693
6		Şehitlik	1.392	1.363	1.352	1.825	1.930	2.019
7	-	Tokmak	1.116	1.115	1.091	1.068	1.058	1.081
8		Çavuşçiftliği	941	943	835	886	910	939
9		Soğuksu	631	602	563	532	526	500
10		Geyikdere	536	524	506	463	465	459
11		Fevziye	240	231	263	263	243	243
12		Sermayecik	261	247	227	214	216	196
13		Ahmediye	198	205	183	166	164	164
14		Havuzdere	176	189	182	159	155	159
15		Örencik	129	130	125	133	123	107
16		Karadere	159	143	117	134	126	120
17		Tevfikiye (Çavuş)	134	121	141	182	172	147
18		Aktoprak	80	75	68	82	80	72
19		Hersek	307	305	-	-	-	-
Toplam			**17.487**	**18.183**	**19.021**	**20.471**	**21.687**	**22.563**

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Yalova ili Armutlu ilçesinin 2007 yılından 2020 yılına kadar köy ve mahalle (kır) nüfus sayıları Tablo 3.29'da gösterilmiştir.

Tablo 3.29: Armutlu İlçesi Köy Nüfusları (2007-2020).

Sıra	Belediye Adı	2007	2010	2013	2018	2019	2020
1	Fıstıklı	1.238	1.373	1.383	1.464	1.360	1.353
2	Kapaklı	819	843	801	845	871	862
3	Mecidiye	265	271	223	246	266	248
4	Selimiye	93	86	78	76	87	93
5	Hayriye	162	119	116	80	75	80
Toplam		**2.577**	**2.692**	**2.601**	**2.497**	**2.659**	**2.636**

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Armutlu ilçesinin 2020 yılında 2007 yılına göre toplam 5 köyün 2'sinde nüfus azalmış, Selimiye köyünde nüfus değişmemiş, Fıstıklı ve Kapaklı köyü nüfusunda artış görülmüştür. Fıstıklı ve Kapaklı köyleri sahilde bulunan ve geçimlerinin önemli

bir bölümünü balıkçılık ve turizm ile sağlamaları nedeniyle nüfusları diğer köylere göre yüksek olup, nüfusları artış göstermektedir. Armutlu ilçesinin tek belediyesi olan Armutlu belediyesine ait 3 mahalle bulunmakta olup, şehir nüfusunu oluşturmaktadır.

Yalova ili Çınarcık ilçesinin 2007 yılından 2020 yılına kadar köy ve mahalle (kır) nüfus sayıları Tablo 3.30'da gösterilmiştir. Çınarcık ilçesinin 2020 yılında 2007 yılına göre Ortaburun ve Kocadere köylerinin nüfusları azalmıştır. Esenköy, Koru ve Teşvikiye belediyeleri kırsal nüfusu oluşturmakta olup, kendilerine bağlı mahalleler teşkil edilmiştir. Çınarcık ilçesinin kır nüfusunu oluşturan dört belediyenin (Kocadere dâhil) 2007 yılında toplam kır nüfusuna oranı %88,18'ini, 2020 yılında üç belediye ise %81,03'ünü oluşturmuştur. 2020 yılında 2007 yılına göre Kocadere belediyesi hariç (2013 yılında köy statüsüne kavuşmuş ve nüfusu devamlı düşüş göstermiştir) diğer Belediyelerin mahalle nüfusları (Teşvikiye belediyesinin Cumhuriyet mahallesi hariç) artış göstermiştir. Koru belediyesinin il merkezine yakın olması ve seracılık faaliyetleri nedeniyle nüfusu artış göstermiştir.

Tablo 3.30: Çınarcık İlçesi Köy ve Mahalle (Kır) Nüfusları (2007-2020).

Sıra	Belediye Adı	Köy/Mahalle Adı	2007	2010	2013	2018	2019	2020
1	Esenköy	Aliye Hanım	1.302	1.207	1.528	1.642	1.516	1.542
2		Liman	1.432	1.362	1.710	1.916	1.886	1.893
3	Kocadere	Merkez	740	687	-	-	-	-
4		Yalı	664	843	-	-	-	-
5	Koru	Atakent	2.010	2.117	2.486	2.714	2.939	2.983
6		Cumhuriyet	1.522	1.723	1.936	2.222	2.365	2.430
7		Hürriyet	1.474	1.417	1.435	1.528	1.524	1.611
8	Teşvikiye	Cumhuriyet	859	852	801	820	827	835
9		İstiklal	506	539	538	574	541	511
10		Karşıyaka	879	930	962	1.386	1.291	1.380
11	-	Çalıca	737	832	797	938	959	1.026
12		Şenköy	490	496	529	514	510	522
13		Ortaburun	300	272	252	271	278	270
14		Kocadere	-	-	1.406	1.327	1.269	1.268
Toplam			**12.915**	**13.277**	**14.380**	**15.582**	**15.905**	**16.271**

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Yalova ili Çiftlikköy ilçesinin 2007 yılından 2020 yılına kadar köy ve mahalle (kır) nüfus sayıları Tablo 3.31'de gösterilmiştir.

Tablo 3.31: Çiftlikköy İlçesi Köy ve Mahalle (Kır) Nüfusları (2007-2020).

Sıra	Belediye Adı	Köy/Mahalle Adı	2007	2010	2013	2018	2019	2020
1	Taşköprü	Merkez	2.750	2.777	2.916	3.069	3.168	3.220
2		Yeni	501	513	688	938	763	814
3	-	Burhaniye	159	154	149	172	177	168
4		Çukurköy	633	615	559	507	476	463
5		Denizçalı	273	302	211	208	203	211
6		Dereköy	259	263	229	273	237	218
7		Gacık	2.377	2.690	546	509	468	468
8		İlyasköy	503	503	459	459	463	445
9		Kabaklı	159	147	151	166	163	170
10		Kılıç	811	937	689	692	675	686
11		Laledere	331	348	329	344	321	327
Toplam			**8.756**	**9.249**	**6.926**	**7.337**	**7.114**	**7.190**

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Çiftlikköy ilçesinin 2020 yılında ise 2007 yılına göre 9 köyün 2'si (Burhaniye ve Kabaklı) hariç diğerlerinde nüfus azalış göstermiştir. Çiftlikköy ilçesinin en büyük köyü olan Gacık köyü nüfusu 2011 yılında 2.718 iken, 2012 yılında 547 kişiye düşmüş olup, bu düşüş aşağı mahallesinin Çiflikköy belediyesinin 500 Evler mahallesi olarak teşkil edilmesinden kaynaklanmaktadır. Çiftlikköy ilçesinin 2011 yılında 9.102 olan kır nüfusu 2012 yılında 6.949 kişiye düşmüştür. Genel olarak köylerin nüfuslarının azalması köylerden şehir merkezine veya Taşköprü belediyesine göçün olduğu görülmektedir. Yalova Çiftlikköy ilçesi Taşköprü belediyesine bağlı Merkez ve Yeni mahallelerin nüfusu ise 2007 yılına göre 2020 yılında artış göstermiştir.

Yalova ili Termal ilçesinin 2007 yılından 2020 yılına kadar köy (kır) nüfus sayıları Tablo 3.32'de gösterilmiştir.

Tablo 3.32: Termal İlçesi Köy Nüfusları (2007-2020).

Sıra	Köy Adı	2007	2010	2013	2018	2019	2020
1	Akköy	1.468	1.667	1.778	1.927	1.996	2.028
2	Yenimahalle	981	1.161	1.119	1.197	1.286	1.337
Toplam		**2.449**	**2.828**	**2.897**	**3.124**	**3.282**	**3.365**

2020 yılında 2007 yılına göre Termal ilçesinin 2 köyünün nüfusu artış göstermiştir. Akköy köyü nüfusu devamlı artış gösterirken, Yenimahalle köyü nüfusu ise 2013 ve 2018 yılları hariç artış göstermiştir. Köylerin bu artışına Akköy'ün Yalova-Çınarcık yolu üzerinde olması, meyve ve sebze üretimin varlığı, seracılık

faaliyetlerinin etkisi ile Yenimahalle köyünün ise orman alanlarının varlığı, meyve üretimi ve hayvancılığı faaliyetlerinin ve gelişen pansiyonculuğun etkisi bulunmaktadır. Her iki köyde hem ilçe hem de il merkezine yakın olup, ulaşımı kolaydır. Termal ilçesinin tek belediyesi olan Termal belediyesine ait 2 mahalle bulunmakta olup, şehir nüfusunu oluşturmaktadır.

2020 yılı nüfus sonucuna göre, Yalova ilinde bulunan 43 köyün toplam nüfusu 28.018, köy başına düşen ortalama nüfus miktarı 651,6'dır (Tablo 3.33, 3.34). Harita 3.2'de ilçe merkezleri ile birlikte belde ve köyler birlikte görülmektedir.

Tablo 3.33: Yalova İline Bağlı Köyler ve Nüfusları (2020).

Köy adı	2020 Nüfusu	Köy adı	2020 Nüfusu	Köy adı	2020 Nüfusu
Samanlı	2.495	Kirazlı	670	Denizçalı	211
Akköy	2.028	Kurtköy	533	Sermayecik	196
Elmalık	1.966	Şenköy	522	Kabaklı	170
Sugören	1.632	Soğuksu	500	Burhaniye	168
Safran	1.505	Güneyköy	473	Esadiye	166
Fıstıklı	1.353	Gacık	468	Ahmediye	164
Yenimahalle	1.337	Çukurköy	463	Havuzdere	159
Kocadere	1.268	Geyikdere	459	Çavuş Köy	147
Tokmak	1.081	İlyasköy	445	Karadere	120
Çalıca	1.026	Soğucak	409	Örencik	107
Kazımiye	954	Laledere	327	Selimiye	93
Çavuşçiftliği	939	Ortaburun	270	Hayriye	80
Kapaklı	862	Mecidiye	248	Aktoprak	72
Hacımehmet	785	Fevziye	243	**Toplam**	**28.018**
Kılıç	686	Dereköy	218		

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Tablo 3.34: Yalova İline Bağlı Köylerin Nüfus Miktarlarına Göre Dağılışı (2020).

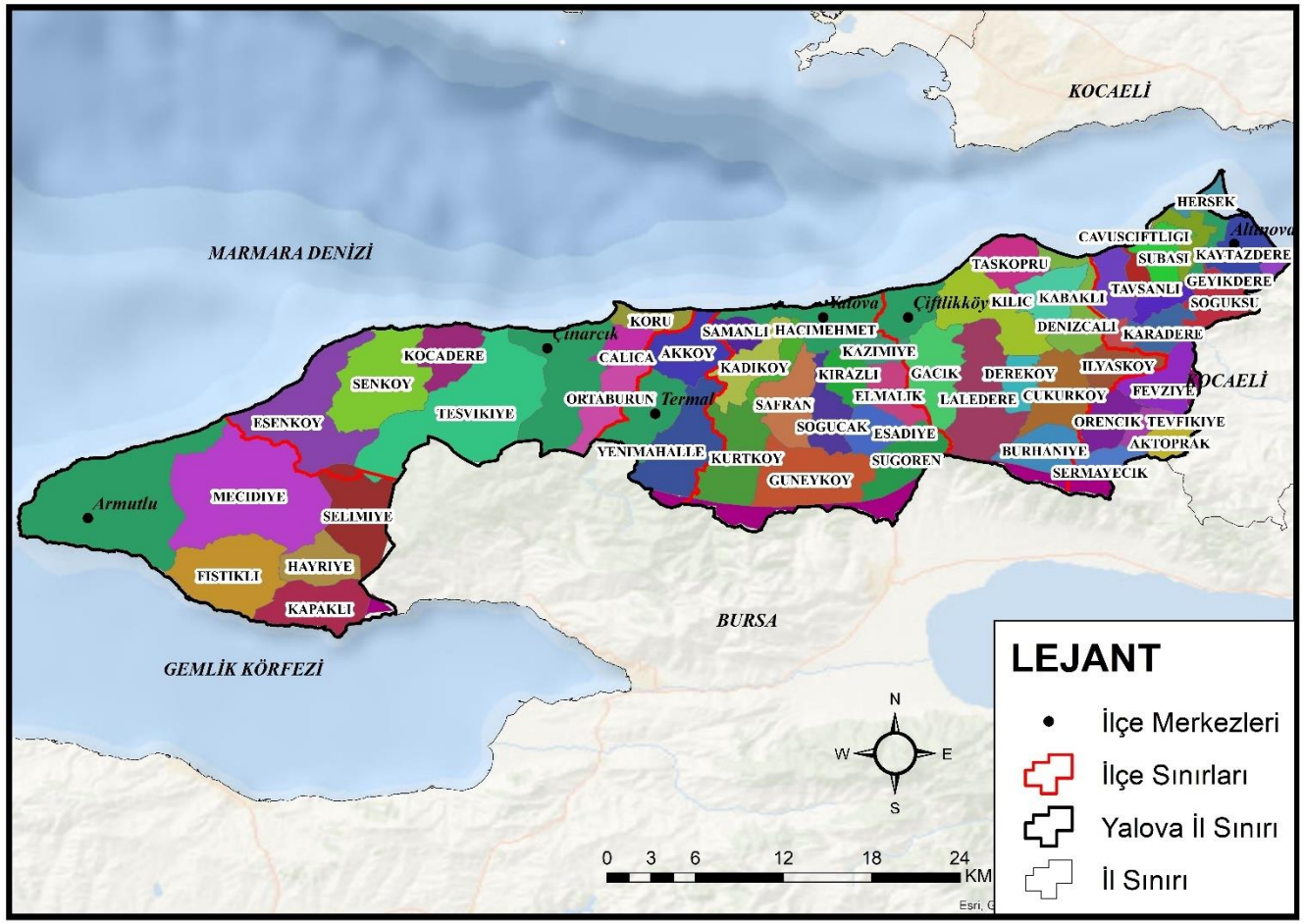
Nüfus Grubu	Köy Sayısı	Toplam Köy Sayısına Oranı (%)	Nüfus Miktarı	Toplam Köy Nüfusuna Oranı (%)	Ortalama Nüfus Miktarı
75-100	3	7	245	0,9	81
101-200	9	21	1.397	5,0	155
201-300	5	11	1.190	4,3	238
301-500	8	19	3.544	12,7	443
501-1.000	8	19	5.951	21,2	744
1.001-1.500	5	11	6.065	21,6	1.213
1.501-2.000	3	7	5.103	18,2	1.701
2.001-2.705	2	5	4.523	16,1	2.262
Toplam	**43**	**100**	**28.018**	**100**	**651,6**

Kaynak: TÜİK, 2020c.

Yalova ili Altınova ilçesinin Aktoprak köyü 72 kişi ile en az nüfusa, merkez ilçenin Samanlı köyü de 2.495 kişi ile en fazla nüfusa sahip köyüdür. Türkiye'de 2020 tarihi itibariyle 18.287 köy (4.693.748 kişi) bulunmakta olup, ortalama nüfus miktarı 256,7 olduğu göz önüne alındığında, Yalova ili köylerinin daha fazla nüfusa sahip olduğu görülmektedir.

Yalova ili köylerinin nüfus miktarına göre dağılışını gösteren Tablo 3.34 incelendiğinde, toplam 43 köyün 25'inin nüfusu 500'ün altında olup, köylerin %58,1'inin düşük nüfusa sahip olduğu görülmektedir. Bu oran 2000 yılı Genel Nüfus Sayımında toplam 53 köyün 18'inin nüfusu 500'ün altında olduğu ve köylerin %34'ünün düşük nüfusa sahip olduğu, 2020 yılında ise köylerin nüfusunun azalmasıyla birlikte bu sayının arttığı görülmektedir. Ayrıca nüfusu 300-1.500 (21 köy) ile 100-300 (14 köy) arasında olan köylerin fazlalığı dikkat çekmektedir. Bu köylerin sayısı 35 olup, toplam köylerin %81,4'lük paya sahiptirler. Gruplar ayrı olarak incelenirse en fazla köyün 101-200 nüfus dilimi (9 köy) ile 301-500 (8 köy) ve 501-1.000 nüfus diliminde (8 köy) toplandığı görülmektedir. 101-200, 301-500 ve 501-1.000 nüfus dilimi içinde bulunan köy, toplam köy sayısının %58,1'ine karşılık gelmekte, barındırdıkları nüfus sırasıyla 1.397, 3.544 ve 5.951, toplam köy nüfusunun ise, sırasıyla %5, %12,7 ve %21,2'sini meydana getirmektedirler. Diğer yandan, 1.000'in üstünde nüfusu olan 10 köy, toplam köy sayısı içinde %23 paya sahip olmasına karşın kırsal nüfusun %55,9'unu barındırmaktadır.

Harita 3.2: Yalova İli Yerleşim Haritası.

3.2.5. Nüfus Hareketleri

3.2.5.1. Yalova'daki İç Göç Hareketlerinin Yalova İli Nüfusuna Olan Etkileri

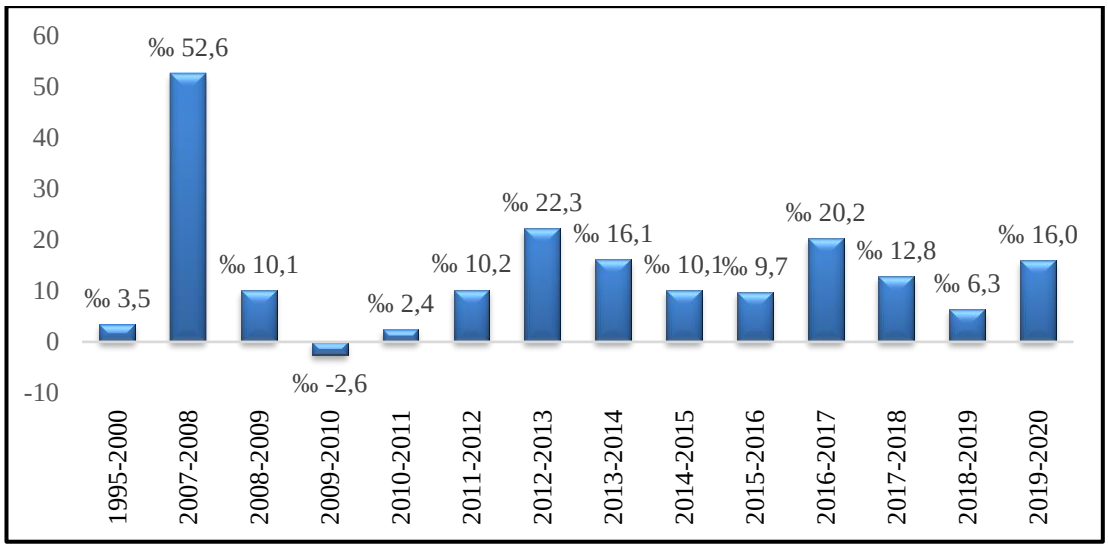
Yalova ilinin nüfus değişimine neden olan faktörlerden biri olan iç göçler, Yalova'nın 1995 yılında il olması ve il bazında değerlendirme yapılması nedeniyle, 1995-2000 yılından 2020 yılına kadar incelenmiştir (Tablo 3.35, Şekil 3.5).

Tablo 3.35: Yalova İlinin Aldığı, Verdiği, Net Göç ve Net Göç Hızı (1995-2020).

Yıllar	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (‰)
1995-2000	22.774	22.260	514	3,5
2007-2008	16.656	6.542	10.114	52,6
2008-2009	12.269	10.233	2.036	10,1
2009-2010	10.455	10.984	- 529	-2,6
2010-2011	10.267	9.782	485	2,4
2011-2012	11.353	9.199	2.154	10,2
2012-2013	14.670	9.808	4.862	22,3
2013-2014	14.680	11.064	3.616	16,1
2014-2015	13.834	11.497	2.337	10,1
2015-2016	12.825	10.493	2.332	9,7
2016-2017	15.754	10.719	5.035	20,2
2017-2018	16.232	12.905	3.327	12,8
2018-2019	14.531	12.824	1.707	6,3
2019-2020	14.661	10.281	4.380	16.0

Kaynak: TÜİK, 2021ç.

Şekil 3.5: Yalova İlinin Net Göç Hızı (‰) (1995-2020).

Kaynak: TÜİK, 2021ç.

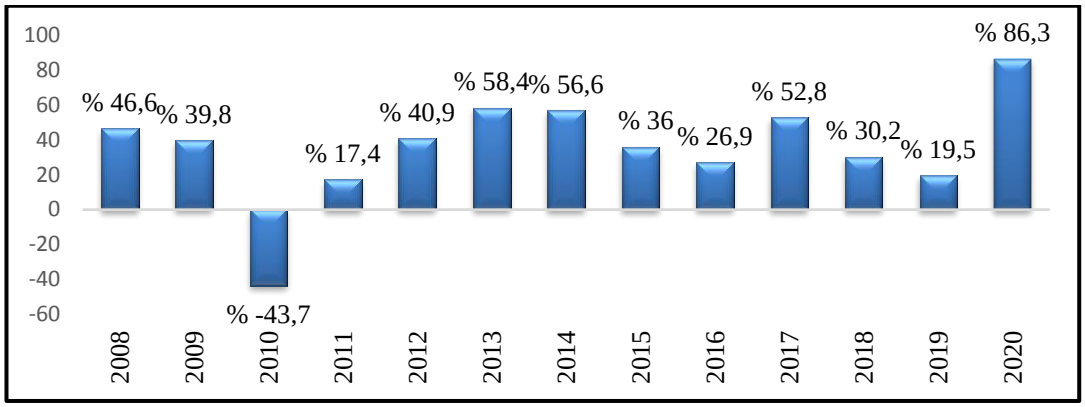
Türkiye'de 1950'li yıllar ile başlayan iç göçlerle birlikte aslında Yalova'da Türkiye'nin birçok ilinden iç göç almıştır. Yalova 1995-2000 yılında, 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi sonrasında verdiği göçlere rağmen verdiğinden fazla göç almış, net göç hızı ‰3,5 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye genelinde göç hızı artan 19'uncu il olmuştur. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt sisteminde iç göç; *"son bir yıl içinde, ülke sınırları içinde belirli alanlardaki (bölge, il, ilçe vb.) daimi ikametgâh adres değişiklikleri*" olarak tanımlanmıştır (TÜİK, 2021ç). Yalova en fazla 2007-2008 yıllarında verdiğinden daha fazla göç almış (net göç hızı ‰52,6), Yalova ili nüfusunun %8,4'üne gelen sayıda kişi Yalova iline göç etmiştir. 2009-2010 yıllarında ise Yalova ili aldığından daha fazla göç vermiş (net göç hızı eksi ‰2,6), daha sonrasında ise net göç hızı sürekli artış göstermiştir.

2000 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Yalova ilinin yerleşim yerlerine göre aldığı göç verileri incelendiğinde, Yalova'da toplam 29.226 kişi (15.636 erkek, 13.590 kadın) göç etmiş olup, en fazla göç 14.185 kişi (7.406 erkek, 6.779 kadın) ile şehirden şehire gerçekleşmiştir. İkinci sırada ise şehirden köye 11.717 (6.309 erkek, 5.408 kadın), üçüncü sırada 1.738 kişi ile köyden şehire ve son olarak 1.586 kişi ile köyden köye gerçekleşmiştir. 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi nedeniyle göçler daha çok şehirden şehire ve şehirden köye doğru geçekleşmiştir.

2011 yılı Nüfus ve konut araştırmaları sonucuna göre Yalova ili 10.140 göç almış, 8.441 göç vermiş net göç ise 1.699 kişi olmuştur. Net göç hızı ise ‰8,4 olmuştur. Benzer şekilde 2011-2012 yıllarında Yalova'nın net göç hızı ‰10,2 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2013).

2008 ile 2020 yılları arasında Yalova 178.187 kişi göç almış ve 136.331 kişi göç vermiş, net göçü ise 41.856 kişi olmuştur. Yalova'nın nüfusu 2007 yılında 181.758 iken, devamlı yükselerek 2020 yılında 276.050'ye ulaşmıştır. Bu süreçte Yalova'nın nüfusu 94.292 kişi artmıştır. 2008 ve 2020 yılları arasında nüfus artışında iç göçün etkisi ortalama %44,4 olmuştur (Şekil 3.6).

Şekil 3.6: İç Göçlerin Yalova'nın Nüfus Değişimine Olan Etkisi (2008-2020).

Kaynak: TÜİK, 2021ç.

2008 ile 2020 yılları arasında Yalova 80 ilden de 178.187 kişi göç almış olup, en az 113 kişi ile Kilis'ten, en fazla 60.332 kişi ile İstanbul'dan göç almıştır. Göç aldığı iller en yüksek sayıdan aşağıya doğru sıralandığında; ilk on ili İstanbul (60.332), Bursa (14.683), Kocaeli (12.180), Ankara (5.741), Erzurum (4.468), İzmir (4.269), Balıkesir (3.118), Diyarbakır (2.971), Sakarya (2.826) ve Şanlıurfa (2.785) oluşturmaktadır. On ilin toplam sayıya oranı %63,6'dır (Tablo 3.36, Harita 3.3).

Tablo 3.36: Yalova'nın Göç Aldığı İl/İller ve Kişi Sayıları (2008-2020).

Kişi Sayısı	**Göç Aldığı İl/İller**
113-500	Adıyaman-Amasya-Ardahan-Bartın-Burdur-Çankırı-Hakkâri-Isparta-Kilis-Kırklareli-Kırşehir-Nevşehir-Niğde-Osmaniye-Sinop-Tunceli-Uşak-Aksaray-Karaman-Kırıkkale (20 İl)
501-1.000	Afyonkarahisar-Artvin-Batman-Bayburt-Bilecik-Bingöl-Bolu-Çorum-Denizli-Edirne-Elâzığ-Erzincan-Gümüşhane-Iğdır-Hatay-Kahramanmaraş-Karabük-Kars-Kastamonu-Kayseri-Malatya-Yozgat-Şırnak (23 İl)
1.000-2.000	Adana-Ağrı-Aydın-Bitlis-Çanakkale-Düzce-Eskişehir-Gaziantep-Giresun-Konya-Kütahya-Manisa-Mardin-Mersin-Muğla-Ordu-Rize-Sivas-Tekirdağ-Tokat-Trabzon (21 İl)
2.001-3.000	Antalya-Diyarbakır-Muş-Sakarya-Samsun-Siirt-Şanlıurfa-Van-Zonguldak (9 İl)
3.001-5.000	Balıkesir-İzmir-Erzurum (3 İl)
5.001-15.000	Ankara-Bursa-Kocaeli (3 İl)
10.000-60.332	İstanbul (1 İl)

Kaynak: TÜİK, 2021ç.

Yalova iline göç eden 15 yaş ve üstü nüfusun eğitim durumu Tablo 3.37'de gösterilmiştir. 2009 yılında okuma yazma bilmeyen ve okuma yazma bilen fakat bir

okul bitirmeyenlerin oranı %7,2 iken, 2020 yılında %4'e düşmüştür. İlkokul ve ilköğretim mezunlarının oranları azalırken, ortaokul ve lise mezunlarının oranları artış göstermiştir. Yüksekokul/fakülte ve lisansüstü mezunların oranı ise 2009 yılında %17,7 iken, 2020 yılında %29,3'e yükselmiştir. Yalova iline son zamanlarda eğitim seviyesi yüksek olanlar göç etmeye başlamışlardır.

Tablo 3.37: Yalova İline Göç Eden Nüfusun Eğitim Durumu (2009-2020).

Yıllar	**2009**	**Oran (%)**	**2014**	**Oran (%)**	**2020**	**Oran (%)**
Okuma Yazma Bilmeyen	312	3,2	261	2,1	198	1,7
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	386	4,0	446	3,7	270	2,3
İlkokul	2.357	24,2	1.824	15,0	1.273	10,7
İlköğretim	896	9,2	1.477	12,2	599	5
Ortaokul	591	6,1	842	6,9	2.120	17,9
Lise	2.739	28,1	4.428	37,3	3.775	31,8
Yüksek Okul veya Fakülte	1.600	16,4	2.484	20,4	3.117	26,2
Yüksek Lisans veya Doktora	129	1,3	122	1	366	3,1
Bilinmeyen	733	7,5	167	1,4	170	1,4
Toplam	**9.743**	**100**	**12.151**	**100**	**11.888**	**100**

Kaynak: TÜİK, 2021ç.

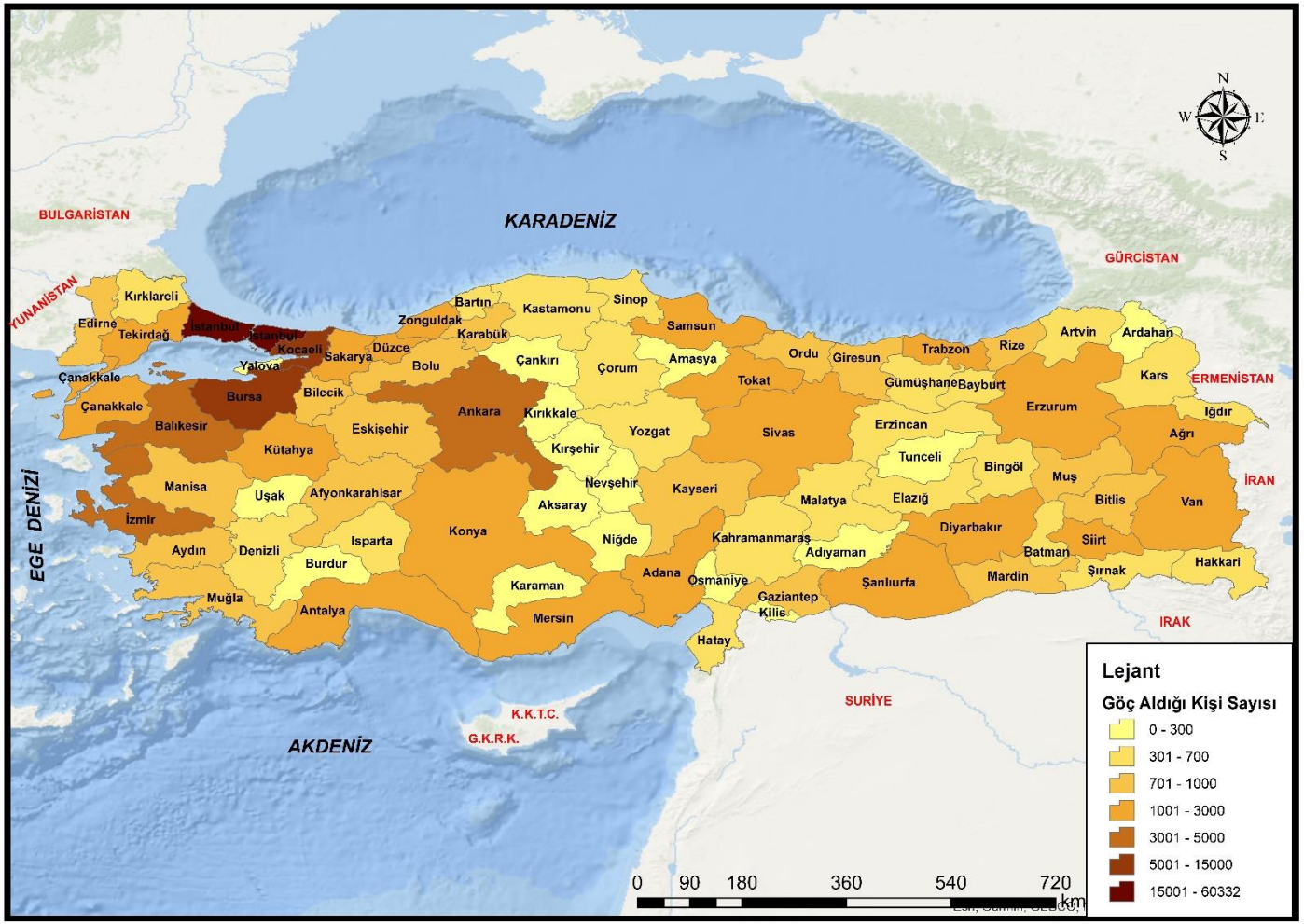
2008 ile 2020 yılları arasında Yalova 80 ile de 136.331 kişi göç vermiş olup, en az 52 kişi ile Kilis'e, en fazla 44.169 kişi ile İstanbul'a göç vermiştir (Tablo 3.38, Harita 3.4).

Tablo 3.38: Yalova'nın Göç Verdiği İl/İller ve Kişi Sayıları (2008-2020).

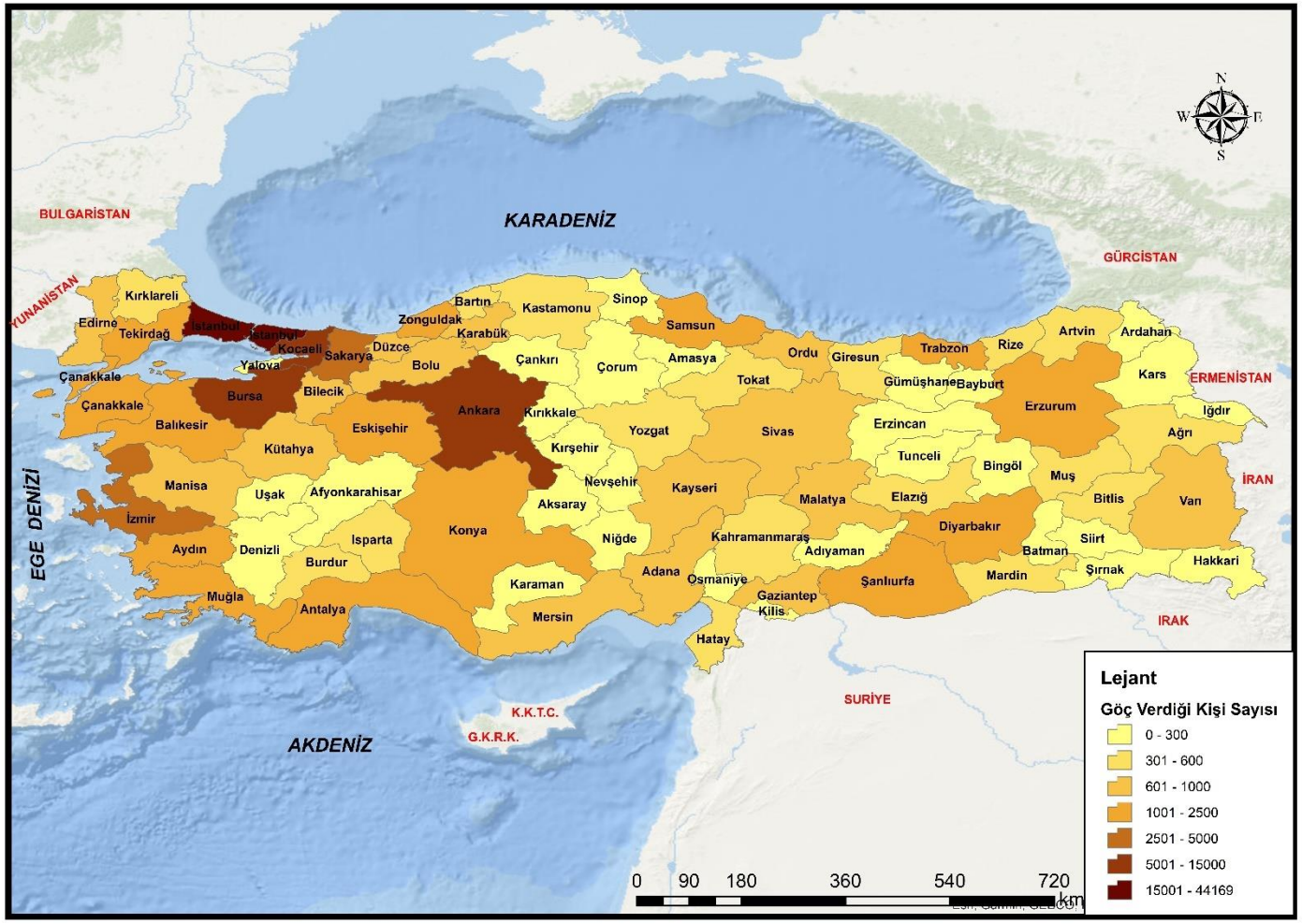
Kişi Sayısı	**Göç Verdiği İl/İller**
52-500	Adıyaman-Afyonkarahisar-Amasya-Ardahan-Bartın-Batman-Bayburt-Bingöl-Burdur-Çankırı-Çorum-Denizli-Erzincan-Gümüşhane-Hakkâri-Iğdır-Isparta-Kahramanmaraş-Kars-Kastamonu-Kilis-Kırklareli-Kırşehir-Nevşehir-Niğde-Osmaniye-Siirt-Sinop-Tunceli-Uşak-Yozgat-Aksaray-Karaman-Kırıkkale-Şırnak (26 İl)
501-1.000	Adana-Ağrı-Artvin-Bilecik-Bitlis-Bolu-Düzce-Edirne-Elazığ-Gaziantep-Giresun-Hatay-Karabük-Kayseri-Malatya-Mardin-Mersin-Kütahya-Muş-Ordu-Rize-Sivas-Tokat (22 İl)
1.000-2.000	Aydın-Çanakkale-Diyarbakır-Erzurum-Eskişehir-Konya-Manisa-Muğla-Samsun-Şanlıurfa-Tekirdağ-Trabzon-Van-Zonguldak (23 İl)
2.001-3.000	Antalya-Balıkesir-Sakarya (3 İl)
3.001-5.000	İzmir (1 İl)
5.001-15.000	Ankara-Bursa-Kocaeli (3 İl)
15.000-44.169	İstanbul (1 İl)

Kaynak: TÜİK, 2021ç.

Harita 3.3: Yalova'nın Göç Aldığı İl/İller (2008-2020).

Harita 3.4: Yalova'nın Göç Verdiği İl/İller (2008-2020).

Yalova ilinden göç eden 15 yaş ve üstü nüfusun eğitim durumu Tablo 3.39'da gösterilmiştir. 2009 yılında okuma yazma bilmeyen ve okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyenlerin oranı %6,2 iken, 2020 yılında %2,3'e düşmüştür. İlkokul ve ilköğretim mezunlarının oranları azalırken, ortaokul ve lise mezunlarının oranları artış göstermiştir. Yüksekokul/fakülte ve lisansüstü mezunların oranı ise 2009 yılında %13,9 iken, 2020 yılında %32,4'e yükselmiştir. Yalova iline göç edenlerin eğitim seviyesi yükselirken aynı şekilde Yalova ilinden de eğitim seviyesi yüksek olanlar göç etmeye başlamışlardır.

Tablo 3.39: Yalova İlinden Göç Eden Nüfusun Eğitim Durumu (2009-2020).

Yıllar	**2009**	**Oran (%)**	**2014**	**Oran (%)**	**2020**	**Oran (%)**
Okuma Yazma Bilmeyen	249	2,9	163	1,7	78	0,9
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	273	3,3	249	2,6	125	1,4
İlkokul	2.015	24,1	1.234	13,0	726	8,4
İlköğretim	832	10,0	1.115	11,7	384	4,4
Ortaokul	487	5,8	642	6,7	1.137	13,1
Lise	2.658	31,8	3.691	38,8	3.332	38,4
Yüksek Okul veya Fakülte	1.083	13,0	2.080	21,9	2.561	29,5
Yüksek Lisans veya Doktora	75	0,9	170	1,8	253	2,9
Bilinmeyen	689	8,2	172	1,8	92	1,1
Toplam	**8.361**	**100**	**9.516**	**100**	**8.688**	**100**

Kaynak: TÜİK, 2021ç.

Yalova'nın 2008 ile 2020 yılları arasında net göçü ise 41.856 kişi olmuştur. Yani Yalova'nın nüfusu iç göçe bağlı olarak 41.856 kişi artmıştır. Yalova göç aldığı ve göç verdiği 80 ilden sadece 7 ilde net göçü eksi değerde olmuştur. Net göç artı değerde olan il 10 il Tablo 3.40'da görülmektedir. İstanbul, Erzurum, Diyarbakır ve Şanlıurfa illeri Yalova'nın göç aldığı ilk 10 il arasında da yer almaktadır.

Tablo 3.40: Yalova'nın Göç Aldığı/Verdiği İl/İller ve Kişi Sayıları (2008-2020).

Göç Aldığı İller	2008-2020	Göç Verdiği İller	2008-2020	Net Göç	2008-2020
İstanbul	60.332	İstanbul	44.169	İstanbul	16.163
Bursa	14.683	Bursa	14.987	Erzurum	2.817
Kocaeli	12.180	Kocaeli	13.250	Muş	1.821
Ankara	5.741	Ankara	5.374	Şanlıurfa	1.588
Erzurum	4.468	İzmir	4.643	Siirt	1.533
İzmir	4.269	Sakarya	2.794	Ağrı	1.296
Balıkesir	3.118	Balıkesir	2.686	Diyarbakır	1.235
Diyarbakır	2.971	Antalya	2.644	Van	958
Sakarya	2.826	Muğla	1.763	Zonguldak	852
Şanlıurfa	2.785	Eskişehir	1.755	Bitlis	804
Toplam 10 İl	104.166	Toplam 10 İl	87.044	Toplam 10 İl	29.067
Toplam 70 İl	59.360	Toplam 70 İl	39.006	Toplam 70 İl	12.789
Genel Toplam	**163.526**	**Genel Toplam**	**126.050**	**Genel Toplam**	**41.856**

Kaynak: TÜİK, 2021ç.

ADNKS'nde 2014 yılından itibaren ikamet edilen il ve doğum yerine göre iller arası göç verileri oluşturulmaya başlanmıştır. Yalova 2014 ve 2020 yıllarında doğum yerine göre iller arası 102.517 kişi göç almış olup, aldığı göçlerden en fazla olan ilk beş ili; İstanbul (18.034), Yalova (8.279), Bursa (5.741), Kocaeli (4.070) ve Erzurum (3.874) oluşturmaktadır. Bu illeri (Erzurum hariç) komşu iller oluşturmaktadır (Tablo 3.41).

Tablo 3.41: Yalova'nın Doğum Yerine Göre Göç Aldığı 10 İl (2014-2020).

İller	2014	İller	2016	İller	2019	İller	2020
İstanbul	2.560	İstanbul	2.305	İstanbul	2.185	İstanbul	2.534
Yalova	1.065	Yalova	1.097	Yalova	1.154	Yalova	1.338
Bursa	813	Bursa	749	Bursa	837	Bursa	694
Erzurum	687	Erzurum	552	Kocaeli	592	Kocaeli	562
Kocaeli	483	Kocaeli	477	Şanlıurfa	523	Erzurum	494
Ankara	371	Ankara	308	Erzurum	488	Şanlıurfa	492
Samsun	357	Diyarbakır	307	Ankara	366	Diyarbakır	396
Zonguldak	317	Muş	297	Diyarbakır	366	Samsun	296
Muş	309	Siirt	291	Samsun	327	Muş	316
Siirt	293	Samsun	284	Muş	308	Ankara	265
Yurt Dışı	230	Yurt Dışı	182	Yurt Dışı	895	Yurt Dışı	1.126
Bilinmeyen	264	Bilinmeyen	158	Bilinmeyen	158	Bilinmeyen	152
Toplam 10 İl	7.255	Toplam 10 İl	6.667	Toplam 10 İl	7.146	Toplam 10 İl	7.387
Toplam 71 İl	6.931	Toplam 71 İl	5.818	Toplam 71 İl	6.332	Toplam 71 İl	5.996
Toplam	**14.680**	**Toplam**	**12.825**	**Toplam**	**14.531**	**Toplam**	**14.661**

Kaynak: TÜİK, 2021ç.

Yalova İlinin doğum yerine göre göç aldığı ilk beş il haricinde; Ankara (2.371), Şanlıurfa (2.496), Diyarbakır (2.339), Samsun (2.176) ve Muş (2.190) diğer 10 ili oluşturmaktadır. Ayrıca yurt dışı doğumlu olanların sayısı da 3.578 kişi olup, 2019 yılında 895, 2020 yılında 1.126 kişi yurtdışı doğumlu olanlar Yalova iline göç etmiştir. 2020 yılında doğum yerine göre iller arası en fazla göç aldığı 10 ilin göç oranı %50,4 olarak gerçekleşmiştir.

2014-2020 yılları arasında Yalova ilinin göç aldığı iller ile doğum yerine göre göç aldığı iller Tablo 3.42'de gösterilmiştir.

Tablo 3.42: Yalova'nın Göç Aldığı İlk 10 İl (2014-2020).

Göç Aldığı İller	**2014-2020**	**Doğum Yerine Göre Göç Aldığı İller**	**2014-2020**	**Fark**
İstanbul	34.239	İstanbul	18.034	16.205
Bursa	7.875	Yalova	8.279	-
Kocaeli	6.468	Bursa	5.741	2.134
Ankara	3.404	Kocaeli	4.070	2.398
Erzurum	2.296	Erzurum	3.874	-1.578
İzmir	2.388	Şanlıurfa	2.496	-228
Şanlıurfa	2.268	Ankara	2.371	1.033
Diyarbakır	1.925	Diyarbakır	2.339	-414
Balıkesir	1.764	Muş	2.190	-693
Sakarya	1.612	Samsun	2.176	-743
Toplam 10 İl	64.239	Toplam 10 İl	51.570	-
Toplam 70 İl	38.278	71 İl (yurt dışı ve bilinmeyen dâhil)	50.947	-
Genel Toplam	**102.517**	**Genel Toplam**	**102.517**	-

Kaynak: TÜİK, 2021ç.

Yalova ilinin doğum yerine göre göç aldığı ilk 10 il arasında olan ama göç aldığı ilk 10 il arasında yer almayan Muş ilinden 1.497, Samsun ilinden ise 1.433 kişi göç etmiştir. Yalova ilinin göç aldığı 10 il arasında olan ama doğum yerine göre göç aldığı ilk 10 il arasında yer almayan İzmir ilinden 1.373, Balıkesir ilinden 1.088 ve Sakarya ilinden 1.173 kişi göç etmiştir. Burada görülmektedir ki İstanbul'dan 34.239 kişi göç etmiş olmasına rağmen, doğum yerine göre ise daha az olan 18.034 kişi göç etmiş olup, aradaki fark 16.205'dir. Yoğun iç göçe maruz kalmış Erzurum, Diyarbakır, Muş, Samsun ve Şanlıurfa illerinde doğanların Yalova iline göç edenlerin sayısı yine bu illerden Yalova iline göç eden sayıdan daha fazla olmuştur. Bu da Yalova ilinin bu illerden göç alma sayısı bu ilde doğanlardan daha az olup, bu sonuç bize bu iller

haricinde diğer illerden aldığı göçler arasında bu illerde doğanlarında yer aldığını göstermektedir.

Yalova'nın 2008 ve 2020 yıllarında göç aldığı ve göç verdiği illerin çeşitliliği ve yoğunluğunda daha önceki yıllarda göç aldığı ve göç verdiği iller önemli rol oynamaktadır. Geçmişe yönelik istatistikler yetersiz olup, bu illerin hangi iller olacağının tespitinde Yalova'da ikamet edip doğum yeri farklı olan iller ile yine aynı şekilde Yalova'da ikamet edip farklı il nüfusa kayıtlı olan iller değerlendirilmesi gerekmektedir. Bir sonraki bölümünde bu değerlendirme yapılmıştır.

Türkiye'de "*köylerden kente yaşanan ilk göçlerin sebebi köylerde yaşanan ekonomik yoksunluktur*" (Bostan, 2017: 5). Yalova ilinde de köylerden kente yaşanan ilk göçlerin bu sebeple gerçekleştiği değerlendirilmektedir. Cumhuriyetten sonra Türkiye'nin nüfusu devamlı artış göstermiş, iç göçün de etkisiyle şehirlerin sayısı ve nüfusu artış göstermiştir. Şehirlere "*yakın tarım alanları yerleşime açılmış, gecekonduların sayısı artmış, çevre, ulaşım ve yeşil alan sorunları ortaya çıkmıştır*" (Bostan ve Sertkaya Doğan, 2019: 85).

Türkiye'de iç göçlerin nedenlerinin belirlenmesi maksadıyla, illerin net göç oranları ile sosyo-ekonomik göstergelerin analiz edildiği bir çalışmada; "*2009 yılı net göç hızı bağımlı değişken alınarak yapılan sıralı regresyon analizi sonucunda kullanılan bağımsız değişkenlerden okuryazar nüfus oranı, yıllık nüfus artış hızı ve on bin kişi başına düşen traktör sayısı değişkenleri*" anlamlı bulunmuş, sosyo-ekonomik yönden gelişmiş illerin farklı illerden hâlâ göç aldığı tespit edilmiştir (Uysal ve Aktaş, 2011: 199). Yalova İii de sosyo-ekonomik yönden gelişmiş il olarak göç almaya devam etmektedir.

2011 yılında Yalova iline göç eden toplam nüfusun %2'sini oluşturan 200 kişiyle yapılan anket sonuçlarına göre; Yalova iline göç edenlerin %62'sinin Yalova ilinde akrabası, arkadaşları ve tanıdığının olduğu tespit edilmiştir (Akpunar, 2012: 67). Bu araştırma sonucu ve genel olarak "*Göçmen Ağları Teorisi*" dikkate alındığında önceki yıllarda da benzer bir durum yaşandığı değerlendirilmektedir. Önümüzdeki yıllarda şehir merkezlerinde nüfus artışının etkisiyle, artan nüfus yoğunluğu mekân üzerindeki baskıları daha da arttıracaktır. Yalova ili Altınova ilçesi Tevfikiye köyünde

2005 yılında gerçekleştirdiğimim yüksek lisans tezinde Tevfikiye köyünde İstanbul'dan gelen ve "*İstanbul Evleri*" denilen mahalleye yeni evler inşaa eden kentliler tespit edilmiştir (Bostan, 2005: 181). Kentlerden köylere gerçekleşen göçlere "*tersine göç*" denilmektedir. Tekeli ise bu göçlere "*geriye dönüş*" göçleri olarak tanımlamıştır: "*Yaşam döngüsünün sonuna gelmiş emeklilik aşamasına girmiş kişilerin güdüleri ve gerçekleştirmeye çalıştıkları şeyler ise değişecektir. Göçleri iş fırsatlarının yoğun olduğu yerlerden çok, iklimi ve doğa koşulları iyi olan yerlere yönelecektir. Bazı hallerde geriye dönüş göçleri ortaya çıkacaktır*" (Tekeli, 1998: 15). Yalova'nın özellikle şehre yakın, rekreasyon alanları bulunan bazı köylerinin emeklilik sonucu devamlı kalınacak yer olarak tercih edilebileceği değerlendirilmektedir. Ayrıca, kırsal nüfusu yerinde tutabilmek için kırsal kalkınmayı destekleyici projeler artırılmalıdır.

Türkiye'de iç göçler ile birçok çalışma yapılmıştır. Çalışmalarda iç göçe neden olan olaylar ile meydana getirdiği sorunlar ortaya konulmuştur. Yalova Valiliğinin de bu konuda bir değerlendirmesi olmuştur: "*Göç ve hızlı nüfus artış hızına bağlı sosyal sorunlar ilimizde giderek büyüyen bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır*" (http://www.yalova.gov.tr, Erişim Tarihi 04.06.2020). Yalova ili de hem yoğun iç göç hem de yoğun uluslararası göç alması nedeniyle ileride yaşanacak muhtemel sorunların çözümü noktasında gerçekleştirildiğim bir çalışmada aşağıda belirttiğim önlemlerin şimdiden alınması gerekmektedir.

> "Karar alıcı olan kamu ve yerel yöneticilerin, sivil toplum örgütleri ile üniversitelerin desteğini alarak, çalışmada ayrıntısıyla belirtilen iç göçe neden olan olayları, iç göçün meydana getirdiği sorunları (çarpık kentleşme, gecekondu, yoğun trafik, yoksulluk, işsizlik, suç oranlarında artış vb.) ve göçmenlerin uyumunu; önümüzdeki yıllarda da devam edecek olan iç göç süreçlerini yönetmeleri açısından dikkate almaları gereken en önemli nokta olacaktır" (Bostan, 2017: 14).

3.2.5.2. İkamet Edilen İl ve Doğum Yerine Göre Nüfus

Bu bölümde ilk önce 1985, 1990 ve 2000 yılı Genel Nüfus Sayımlarına göre doğum yerine göre Yalova nüfusunun durumu incelenecektir. 1985 yılı Genel Nüfus Sayımında Yalova İlçesinin nüfusu 90.228 kişi olarak tespit edilmiş olup, Yalova'da ikamet edenlerin doğum yerine göre iller ve kişi sayıları Tablo 3.43'de gösterilmiştir. Doğum yeri bilgisi bir göç göstergesidir[9].

Tablo 3.43: Yalova'da Doğum Yerine Göre İl/İller ve Kişi Sayıları (1985).

Kişi Sayısı	Doğum Yerine Göre il/iller
1-500	Adana-Adıyaman-Afyonkarahisar-Ağrı-Amasya-Antalya-Artvin-Aydın-Balıkesir-Bilecik-Bingöl-Bitlis-Bolu-Burdur-Çanakkale-Çankırı-Çorum-Denizli-Elâzığ-Gaziantep-Hakkâri-Hatay-Isparta-Mersin-İzmir-Kastamonu-Kayseri-Kırklareli-Kırşehir-Kütahya-Malatya-Manisa-Mardin-Kahramanmaraş-Muğla-Nevşehir-Niğde-Ordu-Siirt-Sinop-Tekirdağ-Tunceli-Şanlıurfa-Uşak-Van-Yozgat (46 İl)
501-1.000	Diyarbakır-Edirne-Erzincan-Eskişehir-Giresun-Konya-Muş-Sakarya-Samsun-Tokat-Zonguldak (11 İl)
1.000-2.000	Ankara-Gümüşhane-Kars-Sivas (4 İl)
2.001-3.000	Erzurum-Rize-Trabzon (3 İl)
3.001-5.000	Kocaeli (3.470) (1 İl)
5.001-10.000	Bursa (5.502) (1 İl)
10.000-44.644	İstanbul (44.644) (1 İl)

Kaynak: TÜİK, 2021b.

1985 yılında Yalova İstanbul iline bağlı bir ilçe oluğundan dolayı toplam nüfusunun %49,5'i (44.644 kişi) İstanbul doğumludur. Toplam nüfusunun %6,6'sı (5.959 kişi) yurtdışı doğumlu olup, 4 kişinin doğum yeri ise bilinmemektedir. Yurtdışı doğumlu olanların sayının yüksekliği Yalova'ya yerleşen göçmenlerin yurt dışı doğumlu olmasından kaynaklanmaktadır. 1985 yılında Türkiye'de 67 il bulunmakta olup, İstanbul hariç diğer illerde doğanların sayısı ise 39.621 olup, bu sayı toplam nüfusun %43,9'unu oluşturmaktadır. 2000 kişi ve üzerinde olan İstanbul İli dâhil

[99] "*Doğum yeri bilgisi, yurt içinde hayatı boyunca en az bir kez göç etmiş kişilerin ve uluslararası göçmenlerin belirlenmesinde kullanılmaktadır. Kişinin doğduğu yerden farklı bir yerleşim yerinde ikamet etmesi, hayatı boyunca en az bir kere göç etmiş olduğunun bir göstergesidir ve doğum yeri bilgisi ile ölçülebilmektedir*" (TÜİK, 2021c).

toplam altı ilde doğanlar (İstanbul, Bursa, Kocaeli, Erzurum, Rize, Trabzon) nüfusun %65,03'ünü oluşturmaktadır.

1990 yılı Genel Nüfus Sayımında Yalova İlçesinin nüfusu 113.417 kişi olarak tespit edilmiş olup, doğum yerine göre iller ve kişi sayıları Tablo 3.44'de gösterilmiştir.

Tablo 3.44: Yalova'da Doğum Yerine Göre İl/İller ve Kişi Sayıları (1990).

Kişi Sayısı	**Doğum Yerine Göre il/iller**
1-500	Adıyaman-Afyonkarahisar-Ağrı-Amasya-Antalya-Aydın-Bilecik-Bingöl-Burdur-Çanakkale-Çankırı-Çorum-Denizli-Elâzığ-Gaziantep-Hakkâri-Hatay-Isparta-Mersin-İzmir-Kırklareli-Kırşehir-Kütahya-Manisa-Mardin-Kahramanmaraş-Muğla-Nevşehir-Niğde-Siirt-Sinop-Tekirdağ-Tunceli-Şanlıurfa-Uşak-Van-Aksaray-Karaman-Kırıkkale-Batman-Şırnak (41 İl)
501-1.000	Adana-Balıkesir-Bitlis-Bolu-Diyarbakır-Edirne-Erzincan-Eskişehir-Gümüşhane-Kastamonu-Kayseri-Konya-Malatya-Ordu-Tokat-Yozgat-Zonguldak (17 İl)
1.000-2.000	Ankara-Artvin-Giresun-Muş-Sakarya-Samsun-Sivas-Bayburt (8 İl)
2.001-3.000	Kars (1 İl)
3.001-5.000	Erzurum-Kocaeli-Rize-Trabzon (4 İl)
5.001-10.000	Bursa (1 İl)
10.000-58.446	İstanbul (50.587) (1 İl)

Kaynak: TÜİK, 2021b.

1990 yılında Yalova İstanbul iline bağlı bir ilçe olduğundan dolayı toplam nüfusunun %44,60'ı (50.587 kişi) İstanbul doğumludur. Toplam nüfusun %7,4'ü (8.367 kişi) yurtdışı doğumlu olup, 92 kişinin doğum yeri bilinmemektedir. 1990 yılında Türkiye'de 73 il bulunmakta olup, İstanbul hariç diğer illerde doğanların sayısı ise 54.371 (%47,94) kişidir. 2000 kişi ve üzerinde olan İstanbul ili dâhil toplam yedi ilde doğanlar (İstanbul, Bursa, Kocaeli, Erzurum, Rize, Trabzon, Kars) nüfusun %64,76'sını oluşturmaktadır.

2000 yılı Genel Nüfus Sayımda Yalova ilinin nüfusu 168.953 kişi olarak tespit edilmiş olup, doğum yerine göre iller ve kişi sayıları Tablo 3.45'de gösterilmiştir.

Tablo 3.45: Yalova'da Doğum Yerine Göre İl/İller ve Kişi Sayıları (2000).

Kişi Sayısı	Doğum Yerine Göre il/iller
1-500	Adıyaman- Afyonkarahisar-Antalya-Aydın-Bilecik-Bolu-Burdur-Çanakkale-Çankırı-Denizli-Hakkâri-Hatay-Isparta-Mersin-Kırklareli-Kütahya-Manisa-Muğla-Nevşehir-Niğde-Sinop-Tekirdağ-Uşak-Aksaray-Karaman-Kırıkkale-Batman-Şırnak-Bartın-Iğdır-Karabük-Kilis-Osmaniye-Düzce (34 İl)
501-1.000	Adana-Amasya-Balıkesir-Bingöl-Çorum-Edirne-Elâzığ-Eskişehir-Gaziantep-Gümüşhane-İzmir-Kastamonu-Kayseri-Kırşehir-Konya-Malatya-Kahramanmaraş-Mardin-Siirt-Tunceli-Şanlıurfa-Zonguldak-Ardahan (23 İl)
1.000-2.000	Ağrı-Ankara-Artvin-Bitlis-Erzincan-Giresun-Kars-Ordu-Sakarya-Van-Tokat-Yozgat-Bayburt (13 İl)
2.001-3.000	Diyarbakır (2.398)-Muş (2.717)-Samsun (2.222)-Sivas (2.511) (4 İl)
3.001-5.000	Rize (3.725)-Trabzon (4.841) (2 İl)
5.001-10.000	Erzurum (5.908)-Kocaeli (9.660) (2 İl)
10.001-11.000	Bursa (10.169)-İstanbul (10.974) (2 İl)
11.000-58.446	Yalova (58.446) (1 İl)

Kaynak: TÜİK, 2021b.

2000 yılı Yalova ili toplam nüfusunun, Yalova ili dışında doğanların oranı %65,33 (110.147 kişi), Yalova ilinde doğanların oranı ise %34,59 (58.446 kişi) olarak gerçekleşmiş olup, bu oran Türkiye genelinde de en yüksek orandır. Yalova ilini; %62,24 ile İstanbul, %54,72 ile Kocaeli ve %48,29 ile İzmir, %47,45 ile Ankara ve %45,74 ile Tekirdağ ili izlemektedir. Aynı zamanda doğduğu ilde yaşayanların en az olduğu il de Yalova ili olmaktadır. Toplam nüfusun %5,2'si (8.822 kişi) yurtdışı doğumlu olup, bu oran 1985 ve 1990 yılı sonuçlarına göre azalış göstermiştir. Toplam nüfusun 27 kişinin ise doğum yeri bilinmemektedir. 2000 kişi ve üzerinde olan Yalova ili dâhil toplam 11 ilde doğanlar (İstanbul, Bursa, Kocaeli, Erzurum, Trabzon, Rize, Muş, Sivas, Diyarbakır ve Samsun) toplam nüfusun %67,26'sını oluşturmaktadır.

İkamet edilen il ve doğum yerine durumuna göre nüfus istatistikleri ADNKS sonuçlarına göre 2014 yılından itibaren üretilmeye başlanmıştır. 2000 yılı ile 2014, 2016 ve 2020 yıllarında Yalova'da ikamet edenlerin doğum yeri illerin sıralanışı Tablo 3.46'da gösterilmiştir. İlk on bir ilin beşini (Yalova hariç) komşu İstanbul, Bursa ve Kocaeli illeri ile Erzurum ve Trabzon illeri oluşturmuştur. Bu illerin sıralamadaki yeri değişmemiştir. 2000 yılında Ankara ilk 11 il sıralamasında yer almamıştır. Bu illeri ise

sırası değişmekle birlikte; Rize, Muş, Ankara, Sivas, Diyarbakır ve Samsun illeri takip etmektedir. Muş ve Diyarbakır illerinin sıralaması yükselmiş, Rize, Ankara, Sivas illerinin sıralaması ise azalmıştır.

Tablo 3.46: Yalova'da İkamet Eden nüfusun Doğum Yeri İllerine Göre İlk 11 İl (2000, 2014, 2016 ve 2020).

İller	**2000**	**İller**	**2014**	**İller**	**2016**	**İller**	**2020**
Yalova	58.446	Yalova	67.632	Yalova	71.205	Yalova	79.139
İstanbul	10.974	İstanbul	19.551	İstanbul	20.755	İstanbul	24.123
Bursa	10.169	Bursa	14.586	Bursa	14.772	Bursa	15.277
Kocaeli	9.660	Kocaeli	12.505	Kocaeli	12.461	Kocaeli	12.804
Erzurum	5.908	Erzurum	8.464	Erzurum	8.765	Erzurum	9.320
Trabzon	4.841	Trabzon	5.598	Trabzon	5.560	Trabzon	5.622
Rize	3.725	Rize	4.102	Rize	4.167	Muş	4.729
Muş	2.717	Muş	3.748	Muş	4.106	Rize	4.093
Sivas	2.511	Ankara	3.148	Diyarbakır	3.232	Diyarbakır	3.828
Diyarbakır	2.398	Sivas	3.132	Sivas	3.181	Samsun	3.636
Samsun	2.222	Diyarbakır	2.915	Ankara	3.177	Ankara	3.540

Kaynak: TÜİK, 2021b, c.

2014 yılı ile 2020 yılları arasında Yalova'da ikamet edenlerin doğum yeri durumuna göre nüfus oranları, kıyaslamak maksadıyla 1985, 1990 ve 2000 yılları ile birlikte Tablo 3.47'de gösterilmiştir. 1985 ve 1990 yılları Genel Nüfus sayım sonuçlarına göre Yalova il olmadığı için Yalova İlçesinde doğanların oranı İstanbul'da doğanların oranları olarak dikkate alınmıştır. 1985 yılında İstanbul'da doğanların oranı %49,48 iken, 1990 yılında %44,60'a düşmüştür. 2000 yılında Yalova'da doğanların oranı %34,59 olup, İstanbul'da doğanların oranı olan %6,49 eklendiğinde bu oran %41,06'ya yükselmektedir.

Yalova'da ikamet edenlerin hesaplanmasında yabancılar da dikkate alınmış olup, yabancıların sayısı arttıkça yurt dışında doğanların oranı da devamlı artış göstermiştir. Yalova'da doğanların sayısı 2000 yılında %34,59 iken, bu sayı daha da azalarak 2019 yılında %28,3'e düşmüştür. 2020 yılında Türkiye'de ikamet ettikleri ilde doğanların oranının en düşük olduğu (%28,7) il Yalova'dır. Yalova ilini sanayi sektörünün yoğunlaştığı ve aynı zamanda da yoğun iç göç alan Tekirdağ (%41,4), Kocaeli (%43), İstanbul (%46,2) illeri takip etmektedir.

Tablo 3.47: Yalova'da İkamet Edenlerin Doğum Yeri Durumuna Göre Nüfus Sayıları ve Oranları (1985-2020).

Yıllar	Yalova'da Doğanlar (%)	Farklı Bir İlde Doğanlar (%)	Yurt Dışında Doğanlar (%)	Doğum Yeri Bilinmeyen (%)
1985	49,48 (İstanbul'da)	43,91	6,60	0,004
1990	44,60 (İstanbul'da)	47,97	7,38	0,05
2000	34,59	60,17	5,22	0,02
2014	29,9	62,6	4,9	2,7
2015	29,8	61,8	6,0	2,5
2016	29,5	60,6	7,5	2,4
2017	29,1	60,5	8,1	2,3
2018	28,5	59,4	9,8	2,2
2019	28,3	58,1	11,5	2,2
2020	28,7	58,4	11,2	1,7

Kaynak: TÜİK, 2021b, c.

Yalova iline 2014 ve 2020 yıllarında doğum yerine göre göç eden nüfusun Yalova ilinde ikamet edenlerin doğum yeri illerine olan etkisi Tablo 3.48'de gösterilmiştir.

Tablo 3.48: Yalova'da İkamet Edenlerin Doğum Yerine Göre Göç Aldığı İller İle Doğum Yeri Farklı Olan İllerin Sıralanışı (2014-2020).

Doğum Yerine Göre Göç Aldığı İller	2014-2020	Doğum Yeri İlleri	2000	Doğum Yeri İlleri	2014	Doğum Yeri İlleri	2020
İstanbul	18.034	İstanbul	10.974	İstanbul	19.551	İstanbul	24.123
Bursa	5.741	Bursa	10.169	Bursa	14.586	Bursa	15.277
Kocaeli	4.070	Kocaeli	9.660	Kocaeli	12.505	Kocaeli	12.804
Erzurum	3.874	Erzurum	5.908	Erzurum	8.464	Erzurum	9.320
Şanlıurfa	2.496	Trabzon	4.841	Trabzon	5.598	Trabzon	5.622
Ankara	2.371	Rize	3.725	Rize	4.102	Muş	4.729
Diyarbakır	2.339	Muş	2.717	Muş	3.748	Rize	4.093
Muş	2.190	Sivas	2.511	Ankara	3.148	Diyarbakır	3.828
Samsun	2.176	Diyarbakır	2.398	Sivas	3.132	Samsun	3.636
Siirt	1.917	Samsun	2.222	Diyarbakır	2.915	Ankara	3.540
Toplam 10 İl	45.208	-	55.125	-	77.749	-	85.153
Yalova ili	8.279	Yalova ili	58.446	Yalova ili	67.632	Yalova ili	79.139
Toplam 70 İl	49.030	-	55.382	-	81.133	-	109.257
Genel Toplam	**102.517**	**-**	**168.953**	**-**	**226.514**	**-**	**270.976**

Kaynak: TÜİK, 2021b, c, ç.

2014 ve 2020 yılları arasında Muş, Diyarbakır, Samsun ve Ankara illeri Yalova ilinin doğum yerine göre göç aldığı ilk 10 sırada bulunmakta olup, bu nedenle yerleri 2000 yılına göre 2014-2020 yıllarında yükselmiştir.

2020 yılında Yalova'nın ilçelerinde ikamet eden nüfusun doğum yerleri Tablo 3.49 ve 3.50'de gösterilmiştir. Yurtdışı doğumluların en fazla Merkez ilçede bulunmaktadır.

Tablo 3.49: Yalova İlinin Merkez, Altınova ve Armutlu İlçelerinde İkamet Eden Nüfusun Doğum Yeri İlleri (2020).

İller	**Merkez**	**İller**	**Altınova**	**İller**	**Armutlu**
Yalova	50.098	Kocaeli	6.973	Bursa	3.893
İstanbul	10.458	Yalova	4.423	İstanbul	1.048
Bursa	7.416	İstanbul	2.428	Yalova	942
Erzurum	5.563	Erzurum	1.405	Erzurum	236
Kocaeli	3.606	Şanlıurfa	1.210	Mardin	168
Muş	3.158	Samsun	1.027	Siirt	148
Rize	2.737	Trabzon	756	Trabzon	129
Trabzon	2.305	Diyarbakır	642	Bayburt	121
Sivas	1.954	Kars	579	Sivas	115
Diyarbakır	1.889	Bursa	573	Tokat	111
Yurtdışı	19.792	Yurtdışı	903	Yurtdışı	208

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Tablo 3.50: Yalova İlinin Çiftlikköy, Çınarcık ve Termal İlçelerinde İkamet Eden Nüfusun Doğum Yeri İlleri (2020).

İller	**Çınarcık**	**İller**	**Çiftlikköy**	**İller**	**Termal**
Yalova	9.343	Yalova	11.744	Yalova	2.589
İstanbul	5.484	İstanbul	3.941	İstanbul	764
Bursa	1.354	Bursa	1.726	Bursa	315
Trabzon	636	Trabzon	1.669	Denizli	245
Erzurum	563	Kocaeli	1.655	Ankara	151
Samsun	507	Erzurum	1.447	Trabzon	127
Diyarbakır	493	Muş	939	Kocaeli	115
Kocaeli	403	Ankara	744	Erzurum	106
Sivas	401	Samsun	740	Mardin	92
Rize	357	Diyarbakır	696	Rize	81
Yurtdışı	4.693	Yurtdışı	4.946	Yurtdışı	495

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Merkez İlçede birinci sırada olan Yalova ili, Altınova ve Armutlu ilçelerinde ikinci sırada yer almaktadır. Altınova ilçesinde Kocaeli, Armutlu İlçesinde Bursa ili birinci sıradaki illerdir. Altınova ilçesi Kocaeli ilinden Armutlu ilçesi ise Bursa ilinden ayrılarak ilçe olmaları nedeniyle bu iller birinci sırada yer almışlardır. Merkez ilçenin doğum yeri farklı olan diğer illeri Yalova ilinin değerleriyle örtüşmektedir. Altınova

ilçesi Şanlıurfa ve Kars ilinden, Armutlu ilçesi ise Mardin ve Siirt illerinden göç alması nedeniyle bu il doğumlu nüfus ikamet eden ilk 10 il arasında yer almaktadır.

Çınarcık ve Çiftlikköy ilçelerinde ikamet edenlerin doğum yerleri farklı olan iller paralellik göstermekte olup, iki ilçenin de turizm sektörün, özellikle de deniz turizmin ve ikinci konutların varlığı bunda önemli rol oynamaktadır. Termal ilçesinde ise termal turizm ve son yıllarda Arap ülkelerinden gelen yabancıların Termal kaplıcalarını tercih etmeleri nedeniyle Arapça dilini bilen nüfusa ihtiyaç duyulması nedeniyle Mardin İlinden göç almış, Mardin doğumlular ilk 10 il arasında yer almıştır. Ayrıca Denizli doğumlular da dördüncü sırada yer almaktadır.

Yalova doğumluların ikamet ettikleri iller Tablo 3.51'de gösterilmiştir. İlk on ilin sırası (2020 yılı hariç) değişmemiştir.

Tablo 3.51: Yalova İlinde Doğanların İkamet Ettiği İlk 10 İl (2014-2020).

Sıra	**İller**	**2014**	**İller**	**2016**	**İller**	**2018**	**İller**	**2020**
1	Yalova	67.632	Yalova	71.205	Yalova	74.832	Yalova	79.139
2	İstanbul	9.986	İstanbul	10.231	İstanbul	10.141	İstanbul	10.213
3	Bursa	5.602	Bursa	6.577	Bursa	7.855	Bursa	8.798
4	İzmir	3.891	İzmir	3.855	İzmir	3.813	Kocaeli	3.832
5	Kocaeli	2.869	Kocaeli	3.294	Kocaeli	3.533	İzmir	3.676
6	Balıkesir	2.832	Balıkesir	2.747	Balıkesir	2.720	Balıkesir	2.650
7	Ankara	1.292	Ankara	1.353	Ankara	1.443	Ankara	1.455
8	Antalya	960	Antalya	935	Antalya	966	Antalya	1.013
9	Kırıkkale	671	Kırıkkale	653	Kırıkkale	641	Sakarya	619
10	Konya	645	Konya	644	Konya	616	Kırıkkale	607
Toplam 10 İl		96.380	-	101.494	-	106.560	-	112.002
Toplam 71 İl		8.886	-	9.442	-	10.215	-	10.182
Genel Toplam		**105.266**	**-**	**110.936**	**-**	**116.775**	**-**	**122.184**

Kaynak: TÜİK, 2021c.

2014 yılında Yalova doğumluların sayısı 105.266 iken, beş yılda 16.918 kişi artarak 2020 yılında 122.184 kişiye ulaşmıştır. Yalova doğumluların Yalova'da ikamet edenlerin oranı 2014 yılında %64,2 iken, 2020 yılında %64,1'e düşmüştür. Yalova ili hariç ilk beş ili İstanbul, Bursa, İzmir, Kocaeli ve Balıkesir illeri oluşturmaktadır. İlk on ilde ikamet eden (Yalova dâhil) Yalova doğumluların oranı 2014 yılında %91,5 iken, 2020 yılında %91,7'e yükselmiştir.

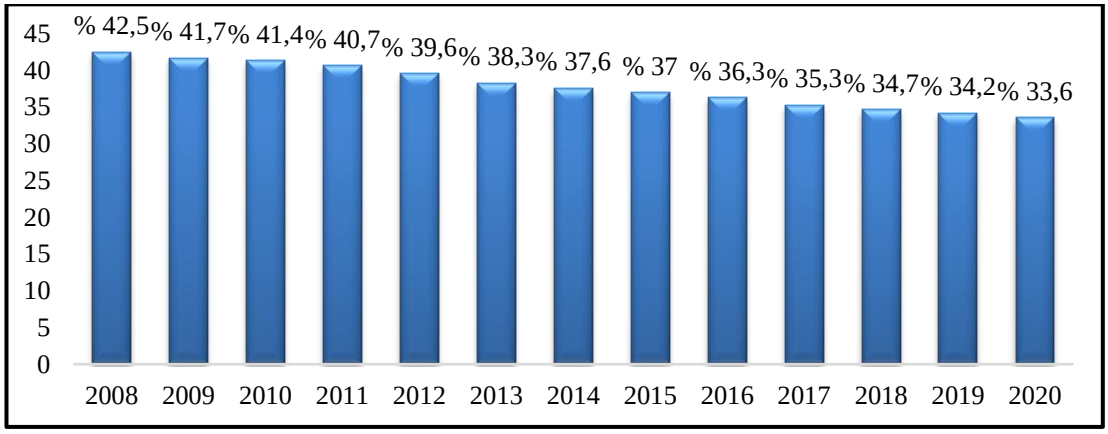
Yalova ilinde ikamet eden nüfusun doğum yeri durumuna göre değişiminin bilinmesinin yanında, nüfus kütüğüne kayıtlı olan illerin de bilinmesinin Yalova ili

nüfusunun demografik özelliklerin değişimindeki rolü açısından önemlidir. Bir sonraki bölümde bu konu incelenecektir.

3.2.5.3. İkamet Edilen ile Göre Nüfus Kütüğüne Kayıtlı Olunan İller

Yalova'da ikamet edenlerin nüfus kütüğüne kayıtlı olduğu iller dikkate alındığında, Yalova ili nüfusuna kayıtlı olanların oranı 2008 yılında %42,5 iken, %8,9'luk azalış göstererek 2020 yılında %33,6'ya düşmüştür (Şekil 3.7). Bu durum bize Yalova ilinin son on iki yılda yaşadığı iç göçün etkisini göstermektedir.

Şekil 3.7: Yalova İlinde İkamet Eden ve Yalova İli Nüfus Kütüğüne Kayıtlı Kişilerin Oranları (%) (2008-2020).

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Yalova ili kütüğüne kayıtlı olanların sayısı 2008 yılında 83.762'den, 2020 yılında 85.106'ya yükselmiş olup, sadece 1.344 kişi artış göstermişken, farklı il nüfusuna kayıtlı olanların sayısı ise 2008 yılında 113.314'den, 2020 yılında 168.018'e yükselmiş olup, 54.704 kişi artış göstermiştir. 2008 yılında toplam Yalova nüfusunun %57,5'i ise farklı il nüfusuna kayıtlı iken, 2020 yılında ise bu oran %66,4'e yükselmiştir. Yalova'da ikamet edenlerin nüfus kütüğü farklı olan illerin sıralanışı Tablo 3.52'de gösterilmiş olup, 2020 yılında ilk beş ili Yalova ili dahil komşu Erzurum, İstanbul, Bursa ve Muş illeri oluşturmuştur. Bu illeri sırasıyla; Trabzon, Rize, Sivas, Diyarbakır ve Samsun illeri izlemektedir.

Tablo 3.52: Yalova'da İkamet Edenlerin Nüfus kütüğü farklı olan illerin sıralanışı (2008-2020).

Sıra	İller	2008	İller	2012	İller	2016		İller	2020
1	Yalova	83.762	Yalova	83.151	Yalova	83.771		Yalova	85.106
2	İstanbul	9.292	Erzurum	10.212	Erzurum	12.047		Erzurum	13.552
3	Erzurum	8.817	İstanbul	10.100	İstanbul	11.364		İstanbul	12.530
4	Bursa	6.670	Bursa	7.093	Bursa	7.574		Bursa	7.993
5	Trabzon	6.149	Trabzon	6.392	Trabzon	6.785		Muş	7.752
6	Rize	4.637	Muş	5.178	Muş	6.338		Trabzon	7.409
7	Muş	4.292	Rize	4.848	Rize	5.262		Rize	5.555
8	Kocaeli	3.792	Kocaeli	3.676	Sivas	4.412		Sivas	5.105
9	Diyarbakır	3.236	Diyarbakır	3.400	Diyarbakır	4.143		Diyarbakır	5.031
10	Sivas	3.327	Sivas	3.730	Samsun	3.945		Samsun	4.789
Toplam 10 İl		133.974	-	137.780	-	145.641		-	152.006
Toplam 70 İl		63.102	-	72.212	-	84.897		-	95.058
Genel Toplam		**197.076**	**-**	**209.992**	**-**	**230.538**		**-**	**253.124**

Kaynak: TÜİK, 2021c.

2008 ve 2020 yılları arasında Yalova ilinde ikamet edenlerin nüfus kütüğüne kayıtlı olan ilk on ilde Kocaeli ve Samsun illeri hariç değişiklik olmamıştır. Bu bize Yalova'nın yine bu illerden göç almaya devam ettiğini göstermektedir. 2008-2010 yıllarında Yalova ilinde ikamet eden ve İstanbul ili nüfusuna kayıtlı olanlar ikinci sırada yer alırken, 2011 yılında itibaren ikinci sırayı Erzurum ili nüfusuna kayıtlı olanlar almıştır. Kocaeli ili 8'nci sırada iken ilk on il arasında yer almamış, Muş ili 7'nci sıradan 5'inci sıraya, Sivas ili 10'uncu sıradan 8'inci sıraya yükselmiştir.

2008-2020 yıllarında Yalova ilinin göç aldığı iller ile Yalova ilinde ikamet eden ve doğum yeri ile nüfus kütüğüne kayıtlı olan iller Tablo 3.53'de gösterilmiştir. Yalova'da ikamet edenlerin nüfus kütüğü kayıtlı oldukları illerden doğum yeri farklı olan ilk beş ilden farkı beşinci sıradaki Erzurum ilinin ikinci sırayı alması, Kocaeli ilinin ilk beşte yer almaması onun yerini Muş ilinin almasıdır. Bu durumun sebebi Erzurum ve Muş ilinin yoğun göç vermesi nedeniyle, göç eden kuşaktan sonraki kuşakların göç ettikleri yerlerde doğmuş olmasıdır.

Tablo 3.53: Yalova'nın Göç Aldığı, Doğum Yeri ve Nüfus Kütüğüne Kayıtlı İller (2008-2020).

Göç Aldığı İller	2008-2020	Doğum Yeri İlleri	2020	Nüfus Kütüğüne Kayıtlı İller	2020
İstanbul	60.332	Yalova	79.139	Yalova	85.106
Bursa	14.683	İstanbul	24.123	Erzurum	13.552
Kocaeli	12.180	Bursa	15.277	İstanbul	12.530
Ankara	5.741	Kocaeli	12.804	Bursa	7.993
Erzurum	4.468	Erzurum	9.320	Muş	7.752
İzmir	4.269	Trabzon	5.622	Trabzon	7.409
Balıkesir	3.118	Muş	4.729	Rize	5.555
Diyarbakır	2.971	Rize	4.093	Sivas	5.105
Sakarya	2.826	Diyarbakır	3.828	Diyarbakır	5.031
Şanlıurfa	2.785	Samsun	3.636	Samsun	4.789
-	-	Ankara	3.540	Kocaeli	4.018

Kaynak: TÜİK, 2020c, ç.

Yalova'da ikamet edenlerin doğum yeri farklı olan illerden onbirinci sırada olan Ankara ilinin nüfus kütüğüne kayıtlı ilk onbir il arasında yer almamasıdır. Bu durum 2008-2020 yıllarında Yalova iline göç eden ilk 10 il arasında Ankara ilinin 4'üncü sırada yer almasında da görülmektedir. Bunda neden olan etken ise iç göçlerin önce iç bölgelerdeki Ankara gibi büyük illere daha sonrasında ise daha batıya doğru gerçekleşmesidir. Bu duruma bir örnek verecek olursak; Erzurum ilinde 2020 yılı itibariyle 1.480.251 kişi doğmuş olup, Erzurum ilinde sadece 658.202 kişi (%44,5) ikamet etmektedir. Erzurum ili dışında Erzurum ilinde doğan 822.049 kişi ikamet etmekte olup, bu illerden en fazla İstanbul ilinde 250.526 kişi, 13'üncü sırada bulunan Yalova ilinde ise 9.320 kişi yaşamaktadır. Erzurum ili nüfusuna kayıtlı 1.913.452 kişi bulunmakta olup, Erzurum ilinde sadece 675.380 kişi (%35,3) ikamet etmektedir. Erzurum ili dışında Erzurum ili nüfusuna kayıtlı 1.238.072 kişi ikamet etmekte olup, bu illerden en fazla İstanbul ilinde 437.138 kişi, 12'nci sırada bulunan Yalova ilinde ise 13.552 kişi ikamet etmektedir. Yalova ilindeki Erzurum ili nüfusuna kayıtlı olan kişilerin sayısının Erzurum ilinde doğan kişilerin sayısından fazla olmasının nedeni, yoğun göç veren Erzurum ili nüfusuna kayıtlı kişilerin daha önceki yıllarda farklı illerde doğmuş olmasıdır.

Kocaeli ilinin de yoğun göç alması nedeniyle, doğum yeri durumuna göre dördüncü sırada olan Kocaeli'nin bu sefer onbirinci sırada yer almasıdır. Bu duruma bir örnek verecek olursak; Kocaeli ilinde 2020 yılı itibariyle 1.101.771 kişi doğmuş

olup, Kocaeli ilinde göç alan bir il olarak Erzurum iline göre daha yüksek oranda 859.437 kişi (%78) ikamet etmektedir. Kocaeli ili dışında Kocaeli ilinde doğan 242.334 kişi ikamet etmekte olup, bu illerden en fazla İstanbul ilinde 81.816 kişi, 4'üncü sırada bulunan Yalova ilinde ise 12.804 kişi yaşamaktadır. Kocaeli ili nüfusuna kayıtlı 685.716 kişi bulunmakta olup, Kocaeli ilinde göç alan bir il olarak Erzurum iline göre daha yüksek oranda 559.091 kişi (%81,5) ikamet etmektedir. Kocaeli ili dışında Kocaeli ili nüfusuna kayıtlı 126.625 kişi ikamet etmekte olup, bu illerden en fazla İstanbul ilinde 58.540 kişi, 6'ıncı sırada bulunan Yalova ilinde ise 4.018 kişi ikamet etmektedir. Yalova ilinde doğum yeri Kocaeli olan 12.804 kişi yaşamakta iken Kocaeli Nüfusuna kayıtlı olan sadece 4.018 kişinin yaşamakta olması Kocaeli ilinin göç alması nedeniyle Kocaeli ili doğumluların önemli bir oranının Kocaeli ili nüfusuna kayıtlı olmamasından kaynaklanmaktadır.

İkamet edilen il ve doğum yeri durumuna göre illerin durumları incelendiğinde bu durum yine görünecektir. Tablo 3.54'de görüleceği gibi 2020 yılında ikamet ettikleri ilde doğanların en düşük oranı Yalova ilinde %28,7 iken, Yalova ilini %43 ile Kocaeli ili, %46,2 ile İstanbul ili takip etmektedir. Bursa ve Ankara illerinin oranı Yalova ve Kocaeli illerine göre biraz daha yüksek olmakla birlikte düşük oranlara sahiptir. Göç veren illerde ikamet edenlerin oranları daha yüksektir. Erzurum ilinin oranı %86,8, Muş ilinin oranı %85,1, Diyarbakır ilinin oranı %85, Trabzon ilinin oranı ise %83,9'dur.

Tablo 3.54: İkamet Edilen İl ve Doğum Yeri Durumuna Göre Nüfus (2020).

İller	İkamet Ettikleri İlde Doğanlar (%)	Farklı Bir İlde Doğanlar (%)	Yurt Dışında Doğanlar (%)	Doğum Yeri Bilinmeyen (%)
Yalova	28,7	58,4	11,2	1,7
Kocaeli	43,0	52,8	2,4	1,7
İstanbul	46,2	47,2	5,2	1,4
Bursa	55,2	36,4	7,1	1,3
Ankara	51,4	43,6	3,7	1,3
Erzurum	86,8	11,8	0,8	0,6
Muş	85,1	13,1	0,4	1,4
Diyarbakır	85,0	12,9	0,3	1,9
Trabzon	83,9	13,4	2,4	0,3

Kaynak: TÜİK, 2021c.

2020 yılında Yalova ili Merkez ilçede ikamet edenlerin doğum yerine göre ve nüfus kütüğüne kayıtlı olan iller Tablo 3.55'de gösterilmiştir.

Tablo 3.55: Yalova Merkez İlçede İkamet Edenlerin Doğum Yerine Göre ve Nüfus Kütüğüne Kayıtlı Olan İller (2020).

Sıra	Doğum Yeri İlleri	Kişi Sayısı	Nüfusa Kütüğüne Kayıtlı İller	Kişi Sayısı
1	Yalova	50.098	Yalova	48.359
2	İstanbul	10.458	Erzurum	8.095
3	Bursa	7.416	Muş	5.391
4	Erzurum	5.563	Bursa	5.172
5	Kocaeli	3.606	İstanbul	4.451
6	Muş	3.158	Rize	3.720
7	Rize	2.737	Trabzon	3.041
8	Trabzon	2.305	Sivas	2.799
9	Sivas	1.954	Diyarbakır	2.533
10	Diyarbakır	1.889	Ağrı	2.363

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Merkez ilçede doğum yerine ve nüfus kütüğüne kayıtlı olduğu Yalova ili birinci sırada bulunmaktadır. Doğum yerine göre ikinci sırada olan İstanbul ili nüfus kütüğüne kayıtlı iller kapsamında 5'inci sırada yer almaktadır. Kocaeli ilinin de yoğun göç alması nedeniyle, doğum yeri durumuna göre beşinci sırada olan Kocaeli'nin nüfus kütüğüne kayıtlı ilk on il arasında yer almamaktadır. Merkez ilçede ikamet edenlerin doğum yerine göre ve nüfus kütüğüne kayıtlı olan iller Kocaeli ve Ağrı illeri haricinde aynıdır. Yoğun göç veren iller (Erzurum, Muş vb.) nüfus kütüğüne kayıtlı iller sıralamasında üst sıralarda yer almaktadırlar

2020 yılında Yalova'nın Altınova ilçesinde ikamet edenlerin doğum yerine göre ve nüfus kütüğüne kayıtlı olan iller Tablo 3.56'da gösterilmiştir.

Tablo 3.56: Altınova İlçesinde İkamet Edenlerin Doğum Yerine Göre ve Nüfus Kütüğüne Kayıtlı Olan İller (2020).

Sıra	Doğum Yeri İlleri	Kişi Sayısı	Nüfusa Kütüğüne Kayıtlı İller	Kişi Sayısı
1	Kocaeli	6.973	Yalova	7.995
2	Yalova	4.423	Erzurum	2.253
3	İstanbul	2.428	Kocaeli	1.746
4	Erzurum	1.405	Samsun	1.533
5	Şanlıurfa	1.210	Şanlıurfa	1.586
6	Samsun	1.027	Trabzon	1.026
7	Trabzon	756	Kars	894
8	Diyarbakır	642	Diyarbakır	874
9	Kars	579	İstanbul	637
10	Bursa	573	Sivas	588

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Altınova ilçesinde doğum yerine göre Kocaeli ve nüfus kütüğüne kayıtlı olduğu Yalova ili birinci sırada bulunmaktadır. Altınova ilçesi Kocaeli ilinden ayrılarak ilçe olmaları nedeniyle doğum yerine göre Kocaeli ili birinci sırada yer almıştır. Kocaeli ilinin de yoğun göç alması nedeniyle, Kocaeli ilinin nüfus kütüğüne kayıtlı olan kişilerin sayısı daha azdır. Altınova ilçesinde ikamet edenlerin doğum yerine göre ve nüfus kütüğüne kayıtlı olan iller Bursa ili haricinde aynıdır. Altınova ilçesi Merkez ilçeden farklı olarak Şanlıurfa, Kars ve Samsun illeri nüfus kütüğüne kayıtlı ilk on il arasında yer almaktadır. Yoğun göç veren iller (Samsun, Kars vb.) nüfus kütüğüne kayıtlı iller sıralamasında üst sıralarda yer almaktadırlar.

2020 yılında Yalova'nın Armutlu ilçesinde ikamet edenlerin doğum yerine göre ve nüfus kütüğüne kayıtlı olan iller Tablo 3.57'de gösterilmiştir.

Tablo 3.57: Armutlu İlçesinde İkamet Edenlerin Doğum Yerine Göre ve Nüfus Kütüğüne Kayıtlı Olan İller (2020).

Sıra	Doğum Yeri İlleri	Kişi Sayısı	Nüfus Kütüğüne Kayıtlı İller	Kişi Sayısı
1	Bursa	3.893	Yalova	3.820
2	Yalova	942	İstanbul	599
3	İstanbul	1.048	Mardin	427
4	Erzurum	236	Bursa	408
5	Mardin	168	Erzurum	363
6	Siirt	148	Siirt	202
7	Trabzon	129	Trabzon	182
8	Bayburt	121	Bayburt	175
9	Sivas	115	Şanlıurfa	145
10	Şanlıurfa	107	Samsun	142

Kaynak: TÜİK, 2020c.

Armutlu ilçesinde doğum yerine göre birinci sırada bulunan Bursa ili nüfus kütüğüne kayıtlı iller arasında dördüncü sırada yer almaktadır. Armutlu ilçesinin Bursa ilinden ayrılarak ilçe olması ve 1995 yılından önce doğanların doğum yerleri Bursa olması nedeniyle bu fark oluşmuştur. Yalova ili ise nüfus kütüğüne kayıtlı iller arasında birinci sırada bulunmaktadır. Doğum yerine göre ve nüfus kütüğüne kayıtlı iller kapsamında Kocaeli ili ilk on il arasında yer almamaktadır. Armutlu ilçesinde ikamet edenlerin doğum yerine göre ve nüfus kütüğüne kayıtlı olan iller Sivas ve Samsun illeri haricinde aynıdır. Armutlu ilçesinin ise Mardin, Siirt ve Şanlıurfa illerinden göç alması nedeniyle bu iller nüfus kütüğüne kayıtlı olan ilk 10 il arasında yer almakta olup, doğum yeri durumuna göre nüfusları daha fazladır. 30 Ağustos 2017

yılında Armutlu ilçesinde Siirt Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Vakfı Armutlu Şubesi açılmıştır (http://www.armutlu.gov.tr, Erişim Tarihi 01.06.2020). Bu, Armutlu ilçesinde ikamet eden Siirt İlinden gelenlerin yoğunluğunu göstermektedir.

2020 yılında Yalova'nın Çınarcık ilçesinde ikamet edenlerin doğum yerine göre ve nüfus kütüğüne kayıtlı olan iller Tablo 3.58'de gösterilmiştir.

Tablo 3.58: Çınarcık İlçesinde İkamet Edenlerin Doğum Yerine Göre ve Nüfus Kütüğüne Kayıtlı Olan İller (2020).

Sıra	Doğum Yeri İlleri	Kişi Sayısı	Nüfus Kütüğüne Kayıtlı İller	Kişi Sayısı
1	Yalova	9.343	Yalova	9.512
2	İstanbul	5.458	İstanbul	4.350
3	Bursa	1.354	Trabzon	857
4	Trabzon	636	Bitlis	870
5	Erzurum	563	Bursa	733
6	Samsun	507	Erzurum	732
7	Diyarbakır	493	Samsun	611
8	Kocaeli	403	Diyarbakır	629
9	Sivas	401	Sivas	576
10	Rize	357	Muş	551

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Çınarcık ilçesinde ikamet edenlerin doğum yerleri farklı olan iller paralellik göstermektedir. Yalova ili ve İstanbul illeri doğum yerine göre ve nüfus kütüğüne kayıtlı iller arasında birinci ve ikinci sırada bulunmaktadır. Kocaeli ili yoğun göç alması nedeniyle, doğum yeri durumuna göre sekizinci sırada olan Kocaeli'nin nüfus kütüğüne kayıtlı ilk on il arasında yer almamaktadır. Çınarcık ilçesinde ikamet edenlerin doğum yerine göre ve nüfus kütüğüne kayıtlı olan iller Rize ve Muş illeri haricinde aynıdır. Yoğun göç veren iller (Trabzon, Erzurum, Samsun vb.) nüfus kütüğüne kayıtlı iller de yer almakta olup, kişi sayıları daha yüksektir.

2020 yılında Yalova'nın Çiftlikköy ilçesinde ikamet edenlerin doğum yerine göre ve nüfus kütüğüne kayıtlı olan iller Tablo 3.59'da gösterilmiştir. Çiftlikköy ilçesinde ikamet edenlerin doğum yerleri farklı olan iller paralellik göstermektedir. Yalova ili doğum yerine göre ve nüfus kütüğüne kayıtlı iller arasında birinci sırada bulunmaktadır. Kocaeli ili yoğun göç alması nedeniyle, doğum yeri durumuna göre beşinci sırada olan Kocaeli ili nüfus kütüğüne kayıtlı ilk on il arasında yer almamaktadır.

Tablo 3.59: Çiftlikköy İlçesinde İkamet Edenlerin Doğum Yerine Göre ve Nüfus Kütüğüne Kayıtlı Olan İller (2020).

Sıra	Doğum Yeri İlleri	Kişi Sayısı	Nüfus Kütüğüne Kayıtlı İller	Kişi Sayısı
1	Yalova	11.744	Yalova	12.115
2	İstanbul	3.941	Trabzon	2.151
3	Bursa	1.726	İstanbul	2.042
4	Trabzon	1.669	Erzurum	1.970
5	Kocaeli	1.655	Muş	1.419
6	Erzurum	1.447	Bursa	1.142
7	Muş	939	Sivas	887
8	Ankara	744	Samsun	883
9	Samsun	740	Diyarbakır	837
10	Yozgat	493	Yozgat	725

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Çiftlikköy ilçesinde ikamet edenlerin doğum yerine göre ve nüfus kütüğüne kayıtlı olan iller Ankara ve Diyarbakır illeri haricinde aynıdır. Yoğun göç alan İstanbul ve Bursa illeri nüfus kütüğüne kayıtlı iller sıralamasında alt sıralarda, yoğun göç veren iller (Trabzon, Erzurum, Muş vb.) nüfus kütüğüne kayıtlı iller sıralamasında üst sıralarda yer almaktadırlar.

2020 yılında Yalova'nın Termal ilçesinde ikamet edenlerin doğum yerine göre ve nüfus kütüğüne kayıtlı olan iller Tablo 3.60'da gösterilmiştir.

Tablo 3.60: Termal İlçesinde İkamet Edenlerin Doğum Yerine Göre ve Nüfus Kütüğüne Kayıtlı Olan İller (2020).

Sıra	Doğum Yeri İlleri	Kişi Sayısı	Nüfus Kütüğüne Kayıtlı İller	Kişi Sayısı
1	Yalova	2.589	Yalova	3.305
2	İstanbul	764	İstanbul	351
3	Bursa	315	Trabzon	152
4	Denizli	245	Bursa	125
5	Ankara	151	Erzurum	139
6	Trabzon	127	Mardin	133
7	Kocaeli	115	Sivas	107
8	Erzurum	106	Rize	101
9	Mardin	192	Diyarbakır	72
10	Rize	81	Samsun	64

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Yalova ve İstanbul illeri doğum yerine göre ve nüfus kütüğüne kayıtlı iller arasında birinci ve ikinci sırada bulunmaktadır. Kocaeli ili yoğun göç alması nedeniyle, doğum yeri durumuna göre yedinci sırada olan Kocaeli ili nüfus kütüğüne kayıtlı ilk on il arasında yer almamaktadır. Yoğun göç alan İstanbul ve Bursa illeri

nüfus kütüğüne kayıtlı iller kapsamında kişi sayıları daha azdır. Yoğun göç veren iller (Trabzon, Erzurum vb.) nüfus kütüğüne kayıtlı iller sıralamasında üst sıralarda yer almaktadırlar. Termal ilçesinde ise termal turizm ve son yıllarda Arap ülkelerinden gelen yabancıların tercih etmeleri nedeniyle Arapça dilini bilen nüfusa ihtiyaç duyulması nedeniyle Mardin ilinden göç almış olup, Mardin ili doğum yeri durumuna göre dokuzuncu sırada olan iken nüfus kütüğüne kayıtlı iller arasında ise altıncı sırada yer almaktadır. Ayrıca Denizli ili doğum yeri durumuna göre dördüncü sırada yer almakta iken nüfus kütüğüne kayıtlı ilk on il arasında yer almamakta sadece 12 kişi bulunmaktadır. Termal, Armutlu ve Altınova ilçelerinde Muş ili nüfus kütüğüne kayıtlı ilk on il arasında yer almaktadır.

Yalova ili nüfusuna kayıtlı olanların ikamet ettikleri iller Tablo 3.61'de gösterilmiştir.

Tablo 3.61: Yalova İli Nüfusuna Kayıtlı Olanların İkamet Ettiği İlk 10 İl (2008-2020).

İller	**2008**	**İller**	**2012**	**İller**	**2016**	**İller**	**2020**
Yalova	83.762	Yalova	83.151	Yalova	83.771	Yalova	85.106
İstanbul	18.829	İstanbul	20.884	İstanbul	21.574	İstanbul	21.278
Bursa	5.447	Bursa	6.194	Bursa	6.647	Bursa	7.020
Kocaeli	4.572	Kocaeli	5.200	Kocaeli	5.826	Kocaeli	6.134
Ankara	1.181	Ankara	1.300	Antalya	1.411	Antalya	1.575
İzmir	1.043	Antalya	1.269	Ankara	1.324	İzmir	1.428
Antalya	914	İzmir	1.092	İzmir	1.280	Ankara	1.362
Muğla	408	Tekirdağ	571	Tekirdağ	617	Muğla	792
Tekirdağ	507	Sakarya	475	Muğla	597	Tekirdağ	608
Balıkesir	386	Muğla	473	Sakarya	496	Sakarya	591
Toplam 10 İl	117.049	-	120.609	-	123.543	-	125.894
Toplam 71 İl	3.123	-	4.223	-	4.578	-	4.575
Genel Toplam	**120.172**	**-**	**124.832**	**-**	**128.121**	**-**	**130.469**

Kaynak: TÜİK, 2020c.

2008 yılında Yalova ili nüfusuna kayıtlı olanların sayısı 120.172 iken, on iki yılda 10.297 kişi artarak 2020 yılında 130.469 kişiye ulaşmıştır. Yalova nüfusuna kayıtlı olan ve Yalova'da ikamet edenlerin oranı 2014 yılında %69,7 iken, 2020 yılında %65,2'ye düşmüştür. Yalova ili hariç ilk beş ili İstanbul, Bursa, Kocaeli, Ankara ve İzmir illeri oluşturmaktadır. İlk on ilde ikamet eden (Yalova dâhil) Yalova nüfusuna

kayıtlı olanların oranı 2014 yılında %97,4 iken, 2020 yılında %96,5 olarak gerçekleşmiştir. Ankara ilinde ikamet edenlerin sırası düşerken, Antalya ilinde ikamet edenlerin sırası ise yükselmiştir.

3.2.5.4. Yalova'da Uluslararası Göçler

Bu bölümde Yalova ilinin nüfus değişimine neden olan faktörlerden biri olan uluslararası göçler incelenmiştir. Yalova ili; Türkiye Cumhuriyeti öncesinde başlayan ve Cumhuriyetten sonrada devam eden hem Balkanlar'dan hem de Kafkasya'dan yoğun göç almıştır. Yalova ili bu yüzden birçok faklı kültürden insanın yaşadığı zengin bir kültürel yapıya sahiptir.

Yalova 1901 yılında İzmit Sancağına bağlı kaza olmadan önce Karamürsel Kazasına bağlı kasaba durumundadır. Yalova'nın İzmit Sancağına bağlı olması nedeniyle İzmit Sancağına yapılan göçler neticesinde yerleştirilen göçmenlerin bir kısmının da Yalova'ya yerleştirildiği değerlendirilmektedir. Bu konuda Cihan Yalvar yayınladığı "*1877-1924 yılları arasında Balkanlar'dan ve Kafkasya'dan Yalova'ya yapılan göçler*" başlıklı makalesinde detaylı olarak açıklamıştır (Yalvar, 2019).

İzmit yöresine yapılan ilk uluslararası göçler 1806-1812 ile 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşları sonucunda oluşmuştur. Bu dönemde Kırım, Dağıstan, Nogay ve Çerkes göçmenlerin iskânı gerçekleştirilmiştir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası 1881 yılına kadar İzmit'e 9.425 Batum, 8.574 Sohum, 1.527 Rumeli, 377 Tatar-Nogay ve 5.920 Çerkes göçmeni olmak üzere toplam 25.823 göçmen yerleştirilmiştir. 1893 yılında Balkanlardan gelen göçmenlerle birlikte bu sayı, 46.463'e, 1912-1920 yıllarında gelen 6.771 göçmen ile birlikte 53.234'e çıkmıştır (Yalvar, 2019: 76-79).

Balkan coğrafyası ile Bulgaristan'dan değişik zamanlarda gelen göçmenler Yalova'ya yerleştirilmişlerdir. Yalova'ya Arnavutluk'tan göçler de yaşanmıştır. 1869 tarihinde Yalova'da Arnavut göçmenlerin yerleştiği bilinmektedir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında da Yalova'ya Arnavut göçmenlerin yerleştirilmesi devam etmiştir. Günümüzde Arnavutlar Çiftlikköy ilçesi Laledere köyünde yaşamaktadırlar. 1878-1894 yıllarında 1.363 Bosna göçmeni Karamürsel ve çevresine yerleştirilmiştir. 1883 yılında 443 Bosna göçmeni Yalova'ya yerleştirilmiştir. 1908 ile

II. Balkan Harbi'nden sonra da Bosna göçmenleri günümüzün Altınova ilçesi Kaytazdere beldesine yerleştirilmişlerdir. Ayrıca Altınova ilçesinin Soğuksu köyünde Boşnak göçmenler yaşamaktadırlar. 93 Harbi sonrasında Bulgaristan'dan Yalova'ya göçler başlamıştır. Çiftlikköy ilçesi Kocadere köyü 1881 yılında Bulgaristan'dan gelen göçmenler tarafından kurulmuştur. 1988, 1903, 1908 yıllarında da Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin Yalova'da iskân edildikleri bilinmektedir. 1908 yılında Rumeli'den gelen göçmenler Kılıç köyüne, 1909 yılında Bulgaristan'ın Aydos bölgesinden gelen göçmenler Taşköprü beldesine, 1913 yılında II. Balkan Harbi'nden sonra ise Altınova ilçesi Kaytazdere beldesine, 1919 yılında Çatalca ve Silivri bölgesinde bulunan göçmenler Çiftlikköy'e yerleştirilmişlerdir. Mübadele sonrasında Selanik'ten gelen Dramalı göçmenler 1923 yılında Çınarcık ilçesi Esenköy beldesine, 1924 yılında ise Koru beldesi ile Merkez ilçe Kadıköy beldesine yerleştirilmişler. Ayrıca Merkez ilçe Hacımehmet köyü ile Çiftlikköy ilçesi Kılıç köyüne de Selanik'ten gelen Dramalı göçmenler yerleştirilmişlerdir (Yalvar, 2019: 85-88).

Kafkasya'dan da değişik zamanlarda gelen göçmenler Yalova'ya yerleştirilmişlerdir. Kafkasya'tan Yalova'ya Batumlular, Çerkesler, Karaçay-Malkarlılar, Dağıstanlılar tarafından göçler gerçekleştirilmiştir. Batum göçmenleri olarak tanımlanan Artvin ve Batum (Acara) bölgesinde yaşayan Gürcülerin ilk göçleri 1828-1829 yıllarında gerçekleşmiştir. Batum sancağından göçler 93 Harbi esnasında yoğunlaşmış, en yoğun göç ise 29 Ocak 1979 tarihinde imzalanan İstanbul Antlaşması'ndan sonra yaşanmıştır. 1978 yılında Batum ahalisinden gelen göçmenlerin sayısı 40.000 civarında olmuştur. Bu göçmenler; İstanbul, Adapazarı, İzmit, Yalova, Bolu, Eskişehir, Balıkesir ve Çanakkale vb. yerlerde iskân edilmişlerdir. İlk gelen Batum göçmenleri Altınova ilçesine yerleşmişlerdir. 1881 yılında Batum'dan gelen ve 500 göçmeni taşıyan göçmenden 250'si Gemlik, İnegöl ve Yalova'nın köylerine yerleştirilmişlerdir. 1880 yılında Yalova'ya uğrayan İzmit İngiliz Konsolosu Binbaşı John Picton Warlow Yalova'nın kuzey batısındaki köylerde 100 laz ailesinin geldiğini ve iskân edildiğini belirtmiştir.1881 yılında 1.200, 1883 yılında ise 100 ve 200 kişiden oluşan iki göçmen ailenin Yalova'ya yerleştirilmiştir. Çınarcık ilçesi Teşvikiye beldesine 1888 tarihinde 40 hane Batum göçmeni yerleştirilmişlerdir. 1885 yılında Yalova ilinin Safran köyüne Batum göçmenleri

yerleştirilmişlerdir. 1923 yılında Merkez ilçe Kurtköy'ün kurucuları olan Batum göçmenleri Kadıköy'ün kurulmasını gerçekleştirmişlerdir. 1894 yılında Yalova ili Merkez ilçe Samanlı köyüne, 1909 yılında Termal ilçesi Akköy'e Batum göçmenlerin yerleştirilmişlerdir (Yalvar, 2019: 92-95). Bugün Termal ilçesinin iki mahallesinden biri olan Gökçedere 1881 yılında Batum'un Movadid (Marditti) kasabasından, Üvezpınar ise Acara bölgesindeki Çıhala (Çhala) Vadisi'nden gelen aileler tarafından kurulmuştur (Yurdagül, 2012: 163). Özetle Yalova ilinde Batum göçmenleri; Termal ilçesinin Gökçedere, Üvezpınar Mahalleleri, Akköy ve Yenimahalle köylerinde, Merkez ilçe Samanlı, Kurtköy, Safran köylerinde Çınarcık ilçesi Merkezi, Ortaburun köyü ile Teşvikiye ve Esenköy beldelerinde, Armutlu'nun köylerinde iskân edilmişlerdir.

Çerkeslerin %90'ı 21 Mayıs 1864 yılında yaşanan büyük göç sonrasında Osmanlı İmparatorluğu topraklarına göç etmek zorunda kalmışlardır. İlk önceleri Trabzon ve Samsun limanlarına ulaşmışlar, sonrasında tüm bölgelere yerleştirilmişlerdir. 1881 yılında Yalova nahiyesine 450 Çerkes göçmen yerleştirilmiştir. 1883 yılında Kafkasya'dan gelen Çerkesler önce İstanbul'a sonrada Yalova'ya yerleştirilmişlerdir. XIX. Yüzyılın sonunda eskiden Karamürsel kasabasına, günümüzde ise Altınova ilçesine bağlı olan Fevziye Karyesinde (köyünde) 97 aileden oluşan 439 kişi, Tevfikiye veya Çavuşköy Karyesinde 47 aileden oluşan 225 kişi, Örencik Karyesinde 59 aileden oluşan 333 kişi, Tavşanlı Karyesinde 11 aile 45 kişi, Merkez ilçe Soğucak Karyesinde 86 aile 388 kişi, Kirazlı Karyesinde 28 aile 130 kişi iskân edilmiştir. Bu ailelere arazi tahsis edilmiştir. Kafkasya'da yaşayan Karaçay-Malkar Türkleri 1884-1887 (1985-1986) ile 1905-1906 yılları arasında iki göç dalgası ile Osmanlı İmparatorluğu topraklarına göç etmişlerdir. İkinci dalga göç ile 1906 yılında İstanbul'a gelen Karaçay-Malkarlı göçmenler önce Ankara'ya, oradan da Eskişehir'in Erten kazasına yerleşmişlerdir. Buranın havasına alışamayan göçmenler (günümüzde mahalle olan) Yalova'nın Çiftlikköy ilçesine bağlı olan Sultaniye köyüne gelmişlerdir. O zamanlar köyde Dağıstanlı göçmenler yaşamaktaydılar. Dağıstan'dan Osmanlı İmparatorluğu topraklarına ilk göçler 1872 yılından sonra başlamıştır. İlk olarak İstanbul'a gelen 60 hane kadar Dağıstanlı göçmen (Kuzey Kafkasya Avarları) 1896 yılında Yalova'nın (o zamanlar Bursa ili

Orhangazi kazası) ilk adı Reşadiye olan şimdiki adı Güneyköy'ü (Almali) kurmuşlardır. Ayrıca Yalova Merkez ilçe Esadiye köyü ile eskiden köy olan günümüzde Çiftlikköy ilçesinin mahallesini oluşturan Sultaniye de 93 Harbinden sonra Dağıstanlı göçmenler tarafından kurulmuştur (Hajilova, 2019: 80; Yalvar, 2019: 92-101).

Cumhuriyetten sonra 1953 yılında Bulgaristan ve Yugoslavya'dan gelen göçmenlerin bir kısmı Yalova'ya yerleştirilmişlerdir (Ceylan, 2003: 24). Tanoğlu 1953 yılında Bulgaristan'dan gelen 358 göçmenin Yalova ve çevresine yerleştirildiğini belirtmiştir (Tanoğlu, 1955).

2000 yılı Genel Nüfus Sayımı Sonuçlarına göre bir önceki sayımdan yani 1990 yılında 2000 yılına kadar 759'u erkek, 642'si kadın olmak üzere toplam 1.401 kişi yurtdışından Yalova'ya göç etmiştir.

2016 ve 2019 yılları arasında il bazında uluslararası göç istatistikleri üretilmeye başlanmış olup, Yalova'ya yurt dışından gelen göç ile Yalova'dan yurt dışına giden göç[10] sayıları Tablo 3.62'de gösterilmiştir.

Tablo 3.62: Yalova'ya Yurt Dışından Gelen ve Yalova'dan Yurt Dışına Giden Göç, Net Göç (2016-2019).

Yıllar	Toplam Nüfus	Gelen Göç			Giden Göç			Net Göç
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	
2016	241.665	5.484	2.911	2.573	1.374	817	557	4.110
2017	251.203	5.805	2.961	2.844	2.014	1.113	901	3.791
2018	262.234	8.122	4.191	3.931	3.091	1.561	1.530	5.031
2019	270.976	9.673	5.006	4.667	4.477	2.309	2.168	5.196

Kaynak: TÜİK, 2021ç.

Yalova son dört yılda (2016-2019) 18.128 net göç ile nüfusu artış göstermiştir. Yalova'nın nüfus artışına uluslararası göçün etkisi 2016 yılında %47,5, 2017 yılında %39,7, 2018 yılında ise %45,6, 2019 yılında ise %59,4 olarak gerçekleşmiştir

2016 ve 2019 yıllarında Yalova'ya yurt dışından gelen ve Yalova'dan yurt dışına giden nüfus yani uluslararası göç edenlerin sayıları ise Tablo 3.63 ve 3.64'de

[10] "Yurt dışından gelen göç: Bir yıl içinde yurt dışından Türkiye'ye ikamet etmek amacıyla göç edenlerin sayısıdır. Yurt dışına giden göç: Bir yıl içinde Türkiye'den yurt dışına ikamet etmek amacıyla göç edenlerin sayısıdır" (TÜİK, 2021ç).

gösterilmiştir. Göç edenleri; T.C. vatandaşları ile yabancı uyruklu kişiler kapsamaktadır. Yabancı uyruklular olarak gösterilen yabancı nüfus ise aşağıda belirtilmiştir.

> "Referans tarihinde geçerli bir ikamet ve çalışma iznine sahip,
>
> İkamet izni yerine geçen kimlik belgesi olan (uluslararası koruma vb.) ve referans tarihinde geçerli adres beyanı olan,
>
> İzinle T.C. vatandaşlığından çıkmış (mavi kar hamili) ve referans tarihinde geçerli adres beyanı olan kişiler oluşturmaktadır.
>
> Kurs, turizm, bilimsel araştırma vb. nedenlerle 3 aydan kısa süreli vize veya ikamet iznine sahip yabancılar ile geçici koruma statüsüyle ülkede bulunan Suriyeliler nüfusa dâhil değildir" (TÜİK, 2021ç).

Tablo 3.63: Yalova'ya Yurt Dışından Gelen Göç (2016-2019).

Yıllar	Toplam Nüfus			Gelen Göç		
	Toplam	Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşları	Yabancı Uyruklular	Toplam	Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşları	Yabancı Uyruklular
2016	241.665	230.538	11.127	8.122	495	7.627
2017	251.203	238.043	13.160	5.805	409	5.396
2018	262.234	243.677	18.557	5.484	372	5.112
2019	270.976	247.064	23.912	9.673	333	9.340

Kaynak: TÜİK, 2021ç.

Yalova en fazla 2019 ve 2016 yılında uluslararası göç almıştır. Gelen uluslararası göçmenlerin 2016 yılında %93,9'unu, 2017 yılında %93'ünü, 2018 yılında %93,2'sini, 2019 yılında ise %96,6'sını ise yabancı uyruklular oluşturmaktadır.

Tablo 3.64: Yalova'dan Yurt Dışına Giden Göç (2016-2019).

Yıllar	Toplam Nüfus			Giden Göç		
	Toplam	Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşları	Yabancı Uyruklular	Toplam	Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşları	Yabancı Uyruklular
2016	241.665	230.538	11.127	3.091	388	2.703
2017	251.203	238.043	13.160	2.014	368	1.646
2018	262.234	243.677	18.557	1.274	244	1.130
2019	270.976	247.064	23.912	4 477	281	4 196

Kaynak: TÜİK, 2021ç.

Yalova yine 2019 yılında en fazla uluslararası göç vermiştir. Giden uluslararası göçmenlerin 2016 yılında %87,4, 2017 yılında %81,7'sini, 2018 yılında %88,7'sini, 2019 yılında ise %93,7'sini ise yabancı uyruklular oluşturmaktadır. 2018 yılında toplam 18.557 yabancının 9.471'i (%51,03) erkek, 8.086'sı (%48,97) kadın iken, 2019 yılında toplam 23.912 yabancının 12.272'si (%51,32) erkek ve 11.640'ı (%48,68)

kadından, 2020 yılında ise 22.926 yabancının 11.842'si (%51,65) erkek, 11.084'ü (%48,34) kadından oluşmuştur. Erkek oranı azda olsa daha fazladır.

Yalova ikamet edenlerin doğum yeri durumuna göre oranları Tablo 3.65'de gösterilmiştir. 1985 yılında yurt dışında doğanların oranı %6,60 iken, 2020 yılında %11,2'ye çıkmıştır. 1985 yılında yurt dışında doğanların sayısı 5.959 iken bu sayı 1990 yılında 8.367'ye, 2000 yılında ise 8.822'ye çıkmıştır. 2000 yılında Yalova ilinde ikamet eden 908 yabancının uyruklarını; 290 (146 erkek, 144 kadın) Bulgaristan, 331 (182 erkek, 159 kadın) Kazakistan, 79 (20 erkek, 59 Rusya), 65 (33 erkek, 32 kadın) Yunanistan, 145 diğer devletler oluşturmuştur.

Tablo 3.65: Yalova'da ikamet edenlerin yurt dışında doğanların sayı ve Oranları (1985-2020).

Yıllar	Yurt Dışında Doğanların Sayısı	Yurt Dışında Doğanların Oranı (%)	Yabancı Uyrukluların Sayısı
1985	5.959	6,60	-
1990	8.367	7,38	-
2000	8.822	5,22	908
2014	11.035	4,9	-
2015	13.934	6,0	-
2016	18.203	7,5	11.127
2017	20.256	8,1	13.160
2018	25.696	9,8	18.557
2019	31.114	11,5	23.912
2020	31.037	11,2	22.926

Kaynak: TÜİK, 2021b, c, ç.

2000 yılında yurt dışında doğanların sayısından (8.822) yabancıların sayısı (908) çıkarıldığında kalan 7.914 kişi T.C. Vatandaşı olan ve yurt dışında doğanları göstermektedir. 2014 ve 2015 yıllarına ait yabancı sayıları bilinmemekte olup, 2016, 2017, 2018, 2019 ve 2020 yıllarında yurt dışında doğanların sayısından yabancıların sayısı çıkarıldığında 2016 yılında 7.076, 2017 yılında 7.096, 2018 yılında 7.139 ve 2019 yılında ise 7.202, 2020 yılında ise 8.111 kişiyi T.C. Vatandaşı olanlar ve yurt dışında doğanlar oluşturmaktadır. Yabancıların yurtdışında doğmuş olduğu değerlendirilerek bu sonuca ulaşılmış olup, yabancıların çok azda olsa bir kısmının Türkiye'de doğmuş olabileceği göz önünde bulundurulduğunda bu sayılar artış gösterebilecektir.

Yalova ilinde ilçe seviyende ikamet eden yabancı uyruklu nüfus bilgileri Türkiye İstatistik Kurumu Kocaeli Bölge Müdürlüğünden temin edilmiş olup, 2019 yılında 23.813, 2020 yılında ise 22.820 yabancı uyruklu nüfus bulunmaktadır. 2019 yılında 99, 2020 yılında 106 kişilik farkın sebebinin ise sadece yabancı nüfusu 150 ve üzerindeki ilçelerin değerlendirilmesinden kaynaklanmakta olup, Armutlu ilçesinde ikamet eden yabancı uyruklu nüfus 150 ve altında olduğu için değerlendirilmemesinden kaynaklanmaktadır. Yalova ilinde ayrıca 02.09.2021 tarihi itibariyle geçici koruma statüsünde 3.947 Suriyeli bulunmakta olup, toplam nüfusun %1,56'sını oluşturmaktadır (GİGM, 2021a). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kayıtlarına göre 02.09.2021 tarihi ile ikamet izniyle Yalova ilinde ikamet eden yabancıların sayısı 20.457 kişi olup, sayının düşük olmasının (22.820) sebebinin izinle T.C. vatandaşlığından çıkan ve adres beyanında bulunmak suretiyle Yalova ilinde ikamet eden kişilerin dikkate alınmamış olmasından kaynaklanmaktadır (GİGM, 2021b).

Tablo 3.66'da 2019 yılında Yalova ilinde ikamet eden 23.813 yabancı uyruklu nüfus gösterilmiş olup, en fazla 15.942 yabancı uyruklu nüfus (%67) Merkez ilçede ikamet etmektedir.

Tablo 3.66: Yalova İlçelerinde İkamet Eden Yabancı Uyruklu Nüfus (2019).

Ülkeler	**Altınova**	**Merkez**	**Termal**	**Çiftlikköy**	**Çınarcık**	**Toplam**
Irak	70	10.060	65	1.685	3.228	10.060
İran	9	1.138	7	507	60	1.721
Afganistan	23	1.294	13	185	79	1.594
Suriye	4	445	38	43	46	576
Almanya	13	239	5	55	125	437
Suudi Arabistan	6	292	57	23	50	428
Rusya Federasyonu	14	242	4	72	17	350
Filistin	5	213	8	42	81	349
Ürdün	5	177	8	56	41	287
Mısır	11	179	6	14	49	259
Toplam	**336**	**15.942**	**360**	**3.091**	**4.084**	**23.813**

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Kocaeli Bölge Müdürlüğü İstatistikleri, 2021.

En az yabanı uyruklu nüfus ise 2019 yılında 99, 2020 yılında 106 Armutlu ilçesinde ikamet etmektedir. 2019 yılında en fazla yabancı uyruklu nüfusun uyruklarına göre sıralamasında ilk 5 ülkeyi Irak, İran, Afganistan, Suriye ve Almanya oluşturmaktadır. Armutlu ilçesi hariç tüm ilçelerde (Armutlu ilçesinin uyruk dağılımı

bilinmemektedir) ilk sırayı Irak uyruklu nüfus oluştururken, İkinci sırada Altınova ilçesinde Afganistan, Merkez ilçede Afganistan, Termal ilçesinde Suudi Arabistan, Çiftlikköy ilçesinde İran, Çınarcık ilçesinde ise Almanya uyruklu yabancı nüfus oluşturmaktadır.

Tablo 3.67'de 2020 yılında Yalova ilinde ikamet eden 22.820 yabancı uyruklu nüfus gösterilmiş olup, en fazla 15.168 yabancı uyruklu nüfus (%66) Merkez ilçede ikamet etmektedir. 2020 yılında en fazla yabancı uyruklu nüfusun uyruklarına göre sıralamasında ilk 5 ülkeyi Irak, Afganistan, İran, Suriye ve Almanya oluşturmaktadır. Armutlu ilçesi hariç tüm ilçelerde (Armutlu ilçesinin uyruk dağılımı bilinmemektedir) ilk sırayı Irak uyruklu nüfus oluştururken, ikinci sırada Altınova ilçesinde Afganistan, Merkez ilçede Afganistan, Termal ilçesinde Suudi Arabistan, Çiftlikköy ilçesinde İran, Çınarcık ilçesinde ise Almanya uyruklu yabancı nüfus oluşturmaktadır.

Tablo 3.67: Yalova İlçelerinde İkamet Eden Yabancı Uyruklu Nüfus (2020)[11].

Ülkeler	**Altınova**	**Merkez**	**Termal**	**Çiftlikköy**	**Çınarcık**	**Toplam**
Irak	69	9.288	73	1.771	2.973	14.174
Afganistan	41	1.485	31	184	88	1.829
İran	9	1.033	5	452	40	1.539
Suriye	C	464	34	53	50	601
Almanya	16	268	6	65	132	487
Rusya Federasyonu	15	267	C	85	19	386
Yemen	C	225	11	58	46	340
Mısır	11	199	11	13	72	306
Filistin	C	174	6	31	74	285
Suudi Arabistan	3	171	44	17	35	270
Toplam	**325**	**15.168**	**359**	**3.098**	**3.870**	**22.820**

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Kocaeli Bölge Müdürlüğü İstatistikleri, 2021.

Yalova ilinde yabancı uyrukluların istihdamı kapsamında yapılan yüksek lisans araştırmasında, 105 yabancı uyruklu kişi ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Yabancıların %61'ini erkek (64 kişi), %39'u ise (41 kişi) kadınlar oluşturmuştur. Yabancılar 22 ülke vatandaşı olup, Suriye (32), Gürcistan (9) ve Irak (8) ülkesi vatandaşları en fazla çalışan yabancılardır. Yabancıların %95'si 15-45 yaş aralığında, eğitim seviyeleri düşük (%58,1'i lise mezunu ve aşağısı) ve yaşadıkları sorunlar; vasıfsız, kısa süreli işlerde ve çoğunun ise sigortasız bir işte çalışıyor olmaları ile Türk

[11] Tabloda C harfi 3'den az olan sayıları göstermektedir.

çalışanları tarafından kendilerine ayrımcılık yapıldığı hususları tespit edilmiştir. Bütün bunlara rağmen yabancıların Türkiye'de yaşamaktan memnun oldukları ve ayrılmak istemedikleri tespit edilmiştir (Şahin, 2019: 78-79).

Yalova ilinin 2020 yılında toplam nüfusu olan 276.050 kişinin, 22.926'sını (%8,3'ünü) yabancı uyruklular oluşturmaktadır. 2016 yılında bu oran %4,6 olup, son dört yılda Yalova ilinde ikamet eden yabancıların oranı %3,7 artış göstermiştir. Bunda yabancıların Yalova'da yaşamayı tercih etmelerinin, özellikle maddi imkânları iyi olan yabancıların yatırımlarını Yalova'da gerçekleştirmek istemelerinin ve dolayısıyla konut satın almalarının etkisi de bulunmaktadır. 2013 yılında Türkiye'de yabancılara 12.181 konut satışı yapılmış olup, yedinci sırada bulunan Yalova ilinde ise 284 konut satışı yapılmıştır. 2020 yılında ise beşinci sırada bulunan Yalova ilinde 2013 yılına göre yaklaşık 4,7 kat artış ile yabancılara 1.321 konut satışı yapılmıştır. Ayrıca Yalova Üniversitesinde öğrenim gören yabancı öğrencilerin sayısının yıllar itibariyle artış göstermesi de diğer önemli bir etkendir. Türkiye'de yabancı uyrukluların ikamet ettikleri illerin toplam il nüfuslarına olan oranına göre en fazla ilk beş ili; Yalova (%8,3), Kırşehir (%5,6), Karabük (%3,9) Antalya (%3,7), ve Aksaray (%3,5) oluşturmaktadır.

Yalova ilinde Suriyeli algısının ölçüldüğü bir çalışmada 436 kişi ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışmada; "*genel olarak Türk vatandaşlarının Suriyelilerle ilgili algısının son derece olumsuz olduğu görülmektedir*" (Doğan, 2020: 146). Ayrıca araştırmada Suriyeliler ile ilgili başta ekonomik olmak üzere, güvenlik ve toplumsal yönlerden derin endişe duyulduğu, Suriyelilere yönelik toplumsal kabulün düşük ile Suriyelilerle uyum sağlama isteğinin de zayıf olduğu görülmüştür. Özellikle de "*gençlerde, işsizlerde ve kadınlarda Suriyelilere karşı daha olumsuz bir algı geliştiği tespit edilmiştir*" (Doğan, 2020: 154).

Yalova'da artan yabancı nüfus karşısında bazı olumlu ve olumsuz etkiler de görülmeye başlamıştır. Yalova aslında göçlerle kurulan, farklı ülkelerden gelen (birçoğunun Müslüman olduğu) göçmenlerin yerleştiği ve farklı kültürlerin bir arada yaşadığı bir ildir. Yalova ilinde yukarıda belirtilen ülkelerin birçoğunun Arap ülkesi olması, Türkiye'nin 2011 yılından itibaren yaşadığı Suriye göçü ile uzun yıllardır

geçici koruma kapsamında Suriyeliler ile yaşamakta olması ve yaşanan uyum sorunları nedeniyle toplumumuzda negatif bir algı bulunmaktadır. 2013 yılından itibaren zengin Arap Ülkesi vatandaşlarının Türkiye'den konut satın almaları, işyerleri açmalarının artışıyla birlikte, Yalova ili de bundan bazı yönlerden olumlu bazı yönlerden ise olumsuz olarak etkilenmiştir. Bu olumsuz algıyı gidermek maksadıyla Yalova ilinde toplumlar arasında uyum çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

> "Yalova İli iklim koşulları, ulaşım rahatlığı, turistik yer ve alanların fazla olması ve çevresinde büyük organize sanayi bölgeleri bulunması nedeniyle birçok yerli ve yabancı turist ve çalışanın tercih noktası olmaktadır. Şehirde üniversite açılması ve son zamanlarda Ortadoğu ülkelerinden gelen yabancıların hızla artması ve yerleşmesi şehre yeni bir vizyon kazandırmıştır. Gelen yabancıların yerleşmek maksadıyla yer ve mülkiyet almaları iç piyasayı hareketlendirmiştir. Gelen yabancıların şehirden ayrılmak isteme[me]si ve bu şehirde kalıcı olmak istemeleri neticesinde birçok yerde yabancıların iş yeri açtığı ve çalıştığı gözlemlenmektedir. Gelen yabancıların sosyo-kültürel zenginliği artırması etnik çeşitliliği renklendirmesi dışında yerli halk için olumlu ve olumsuz birçok etkileri de bulunmaktadır. Özellikle yabancıların hızla mülkiyet sahibi olmaları iç piyasadaki rekabeti artırmış yerli halkın alım gücünü olumsuz şekilde etkilemiştir. Bununla birlikte esnaf ve mülkiyet sahipleri için yeni gelir kaynağı olmuşlardır" (Şahin, 2019: 47).

3.2.6. Yalova İli Nüfus Projeksiyonları

2017 yılı ADNKS sonuçları dikkate alınarak hazırlanan nüfus projeksiyonuna göre Yalova ilinin 2018 ve 2025 yılları arasındaki nüfusları ile nüfus artış hızları Tablo 3.68'de gösterilmiştir.

Tablo 3.68: Nüfus Projeksiyonuna Göre Yalova İli Nüfus Tahmini (2017-2025).

Sayım Yılı	Toplam Nüfus	Sayım Dönemi	Nüfus Artış Miktarı	Nüfus Artış Hızı (‰)
2017	251.203	2016-2017	9.538	38,7
2018	259.871	2017-2018	8.668	33,9
2019	269.072	2018-2019	9.201	34,8
2020	278.499	2019-2020	8.628	34,4
2021	288.172	2020-2021	9.673	34,1
2022	298.084	2021-2022	9.912	33,8
2023	308.249	2022-2023	10.165	33,5
2024	318.557	2023-2024	10.308	32,9
2025	329.001	2024-2025	10.444	32,3

Kaynak: TÜİK, 2021d.

Yalova ili nüfusunun her yıl artış göstermesi beklense de nüfus artış hızının yıllar içerisinde azalış göstermesi öngörülmüştür. 2017-2023 yılları arasında Yalova ilinin yıllık ortalama nüfus artış hızı ‰34,1, 2017-2025 yılları arasında ise ‰33,7

olacağı öngörülmüştür. Türkiye'de 2017-2023 yılları arasında yıllık ortalama nüfus artış hızı en yüksek ilinin Yalova (‰34,1) olması beklenirken, bu ili sırasıyla Tekirdağ (‰32,1) ve Kocaeli (‰27,1) illeri takip etmektedir.

Yalova ilinin 2018 yılı nüfus artış hızı (‰43,0) nüfus projeksiyonuna göre beklenenden (‰33,9) fazla, 2019 yılı nüfus artış hızı (‰32,8) ise beklenenden (‰34,8) az olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında da yılı nüfus artış hızı (‰18,6) ise beklenenden (‰34,4) az olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında Yalova ilinin nüfusunun 278.499 kişi olması öngörülmüş olsa da 2019 yılına göre 5.074 kişi fazla artarak 276.050 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 3.69). 2020 yılında nüfus artış hızında görülen azalma Türkiye ile birlikte Yalova'da da görülen uluslararası göçlerdeki azalıştan kaynaklanmaktadır.

Tablo 3.69: Yalova İli Nüfusunun Yıllara Göre Artış Seyri (2017-2020).

Sayım Yılı	Toplam Nüfus	Sayım Dönemi	Nüfus Artış Miktarı	Nüfus Artış Hızı (‰)
2017	251.203	2016-2017	9.538	38,7
2018	262.234	2017-2018	11.031	43,0
2019	270.976	2019-2018	8.742	32,8
2020	276.050	2020-2019	5.074	18.6

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Yalova ili ve ilçelerinin ADNKS sonuçlarına göre toplam nüfuslarının 2007 ve 2020 yılları arasındaki yıllık nüfus artış hızları incelenmiş olup, 2012 yılı ile 2019 yılları arasında nüfus artış hızlarının çok değişme göstermediği ve son yıllardaki sosyo-ekonomik değişimlere göre şekillendiği değerlendirilerek, Tablo 3.70'de gösterildiği üzere son yedi yıllık ortalama nüfus artış hızları tespit edilmiştir.

Tablo 3.70: Yalova İl ve İlçelerinin Nüfus Değişimleri ile Yıllık Ortalama Nüfus Atış Hızları (2012-2019).

İlçeler	2012	2019	Nüfus Artış Miktarı	Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı (‰)
Merkez	121.479	149.068	27.589	29,2
Altınova	23.148	29.237	6.089	33,4
Armutlu	7.732	9.543	1.811	29,9
Çınarcık	25.629	34.343	8.714	41,8
Çiftlikköy	28.854	41.882	13.028	53,2
Termal	4.957	6.903	1.946	47,3
Toplam	**211.799**	**270.976**	**59,177**	**35,2**

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Yalova İl ve ilçelerinin ortalama nüfus artış hızlarına göre 2025 yılı için nüfus tahmini yapılmıştır. Nüfus projeksiyona göre 2017-2025 yılları arasında Yalova ilinin ortalama nüfus artış hızının ‰33,7 olarak yapılan hesaplamada nüfusun 329.001 olacağı öngörülmüş olup, Tablo 3.71'de ise nüfus artış hızı ‰35,2 olarak yapılan hesaplamada ise 2019 yılına göre toplam nüfusun 63.723 artarak 2025 yılında 334.699 olacağı tahmin edilmiştir.

Tablo 3.71: Yalova İl Nüfusunun 2025 Yılı Nüfus Tahmini.

İl	**2019**	**2025**	**Nüfus Artış Miktarı**	**Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı (‰)**
Yalova	270.976	334.699	63.723	35,2

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Yine aynı şekilde 2012 ve 2019 yılları arasındaki ilçelerin ortalama nüfus artış hızları dikkate alınarak Tablo 3.72'de ise 2025 yılında ilçelerin nüfusları tahmin edilmiştir. İlçelerin nüfusları toplamı Tablo 3.71'de Yalova ilinin Toplam Nüfusundan 1.042 kişi fazla olduğu görülmekte olup, bu fark her ilçenin farklı ortalama nüfus artış hızı olmasından kaynaklanmıştır.

Tablo 3.72: Yalova İlçe Nüfuslarının 2025 Yılı Nüfus Tahminleri.

İlçeler	**2019**	**2025**	**Nüfus Artış Miktarı**	**Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı (‰)**
Merkez	149.068	177.652	28.584	29,2
Altınova	29.237	35.716	6.479	33,4
Armutlu	9.543	11.429	1.886	29,9
Çınarcık	34.343	44.135	9.792	41,8
Çiftlikköy	41.882	57.640	15.737	53,2
Termal	6.903	9.169	2.266	47,3
Toplam	**270.976**	**335.741**	**64.765**	-

Kaynak: TÜİK, 2021c.

2012 ve 2019 yılları arasındaki ilçelerin şehir ve kır nüfuslarının ortalama nüfus artış hızları dikkate alınarak Tablo 3.73'de 2025 yılında şehir ve köy nüfusları tahmin edilmiştir. Yalova ilinin şehir ve köy nüfusları toplamı Tablo 3.72'de Yalova İlçelerinin toplam nüfuslarından 408 kişi fazla olduğu görülmekte olup, bu fark ilçelerin farklı şehir ve kır nüfus artış hızından kaynaklanmıştır.

Tablo 3.73: Yalova İli Nüfusunun Yıllara Göre Artış Seyri (2019-2025).

Yerleşim	2019	Oran (%)	2025	Oran (%)	Nüfus Artış Miktarı	Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı (‰)
Şehir	200.274	73,9	257.433	76,6	57.159	41,9
Kır	70.702	26,1	78.716	23,4	8.014	17,9
Toplam	**270.976**	**100**	**336.149**	**100**	-	-

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Bir çalışmada beşer yıllık trendler dikkate alınarak logaritmik yönteme göre yapılan nüfus projeksiyonu ile Yalova ilinin 2025 yılında; 224.072 ile 344.982 kişi arasında değiştiği ortalama değerin ise 290.528 kişi olacağı Tablo 3.74'de görülmektedir. Yukarıda yapılan tahminlere göre Yalova ilinin 2025 yılı nüfusunun 4. tahmin değerlerine yakın gerçekleşmesinin daha muhtemel olduğu görülmektedir. Yalova ilinin ortalama nüfusunun 2030 yılında 326.807, 2035 yılında 368.114, 2040 yılında ise 415.245 kişi olacağı öngörülmüştür (T.C. Yalova Valiliği İl Özel İdaresi, t.y.: 63).

Tablo 3.74: Yalova İli Nüfus Projeksiyonları (2025-2040).

Sayım Yılı	1. Tahmin	2. Tahmin	3. Tahmin	4. Tahmin	Ortalama
2025	224.072	268.717	308.585	344.982	290.528
2030	231.290	294.691	354.384	411.184	326.807
2035	238.740	323.176	406.980	490.089	368.114
2040	246.413	354.414	467.381	584.137	415.245

Kaynak: T.C. Yalova Valiliği İl Özel İdaresi, t.y.

2007 yılında yürürlüğe giren Yalova İli 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'nda 2025 yılı nüfus tahminine göre Yalova ilinin 2025 yılında nüfusunun 320.310 kişi olacağı, şehir nüfusunun 256.475 kişi (%80,1), kırsal nüfus 63.835 kişi (%19,9) olacağı öngörülmüştür (T.C. Yalova Valiliği İl Özel İdaresi, 2007). 2025 yılında belediyelerin nüfusları kentsel nüfus alanı olarak hesaplanmış olup, Tablo 3.75'de belediye merkezleri ile kırsal nüfus toplamı görülmektedir. 2025 yılında belediyeler için önerilen nüfus sayılarını 2019 yılında Merkez, Altınova, Çınarcık, Çiftlikköy, Kadıköy, Subaşı belde nüfusları geçmiştir. Kırsal yerleşmeler için önerilen nüfus miktarı ise kırdan şehire yaşanan göç nedeniyle tersine azalış göstermiştir.

Tablo 3.75: Yalova İlinin İlçe Nüfuslarının 2025 Yılı Tahminleri.

Sayım Yılı	2000	2025	Nüfus Artış Miktarı	2019
Merkez	70.118	122.868	52.750	129.013
Altınova	3.231	6.814	3.583	7.550
Armutlu	4.221	8.697	4.476	6.884
Çınarcık	8.953	13.095	4.142	18.438
Çiftlikköy	9.622	27.543	17.921	34.768
Termal	2.516	5.757	3.241	3.621
Esenköy	3.318	11.127	7.809	3.402
Kadıköy	3.644	7.842	4.198	8.660
Kaytazdere	6.404	13.216	6.812	6.258
Kocadere	2.095	5.637	3.542	1.269
Koru	2.678	7.194	4.516	6.828
Subaşı	2.277	4.671	2.394	7.591
Taşköprü	3.722	9.795	6.073	3.931
Tavşanlı	2.458	8.169	5.711	3.600
Teşvikiye	2.516	5.757	3.241	2.659
Belediye Merkezleri Toplamı	127.451	256.475	129.024	243.203
Kırsal Yerleşmeler Toplamı	41.142	63.835	22.693	27.773
Toplam	**168.593**	**320.310**	**151.717**	**270.976**

Kaynak: T.C. Yalova Valiliği İl Özel İdaresi, 2007.

Yalova İli 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planında konut yerleşme alanlarının artacağı değerlendirilerek 635.000 nüfusa dönük olarak plan düzenlenmiştir. 2018 yılında yürürlüğe giren Yalova İli 1/50.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'nda Yalova ilinin 2035 yılında nüfusunun 368.200 kişi olacağı öngörülmüştür (Tablo 3.75). Yalova ilinde Yalova İli 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni Planında da öngörülen husus olan yeni yatırım projelerinde çalışacaklar ile ailelerini de içeren 322.500 kişinin de Yalova'da yaşaması öngörülmüş olup, toplam 690.700 kişiye göre planlamalar yapılmıştır (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018).

Tablo 3.76: Yalova İli Toplam Nüfusunun 2035 Yılı Tahminleri.

Plan Nüfusu	Mevcut Nüfus (2017)	Projeksiyon Nüfusu (2035)	Yatırımlar	Toplam Nüfus Kararı (2035)
Yalova	251.203	368.200	322.500	690.700

Kaynak: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018.

Yalova İli 1/50.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı'nda Yalova'nın toplam 2017 yılı nüfusu ile 2035 yılında öngörülen 690.700 nüfusun ilçelerin toplam nüfusuna göre

dağılımı Tablo 3.77'de gösterilmiştir. Toplam nüfus artış oranının %275 olması önerilmiş olup, en fazla artışı oranının Armutlu ve Çiftlikköy İlçelerinde yaşanacağı öngörülmüştür.

Tablo 3.77: Yalova İlinin İlçe Nüfuslarının 2035 Yılı Tahminleri.

Sayım Yılı	**2017**	**2035**	**Nüfus Artış Oranı (%)**
Merkez	140.312	285.100	203
Altınova	26.510	99.000	373
Armutlu	8.848	38.700	437
Çınarcık	32.590	100.500	308
Çiftlikköy	36.895	150.300	407
Termal	6.048	17.100	283
Toplam	**251.203**	**690.700**	**275**

Kaynak: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018.

Yalova'nın ilçe merkezleri ve beldelerin nüfusları kentsel nüfus olarak değerlendirilerek 2017 yılı kentsel nüfusu ile 2035 yılında öngörülen 648.400 kentsel nüfusun ilçelere göre dağılımı Tablo 3.78'de gösterilmiştir.

Tablo 3.78: Yalova İli Şehir Nüfusunun 2035 Yılı Tahminleri.

Sayım Yılı	**2017**	**2035**	**Nüfus Artış Oranı (%)**
Merkez	119.605	250.000	209
Altınova	6.148	45.000	732
Armutlu	6.351	36.000	567
Çınarcık	16.102	60.000	373
Çiftlikköy	29.901	135.000	451
Termal	2.929	13.500	461
Esenköy	4.927	10.800	219
Kadıköy	7.886	19.800	251
Kaytazdere	5.914	18.000	304
Koru	6.348	13.500	213
Subaşı	7.171	12.600	175
Taşköprü	3.816	9.000	236
Tavşanlı	3.168	16.200	511
Teşvikiye	2.204	9.000	408
Toplam	**222.470**	**648.400**	**291**

Kaynak: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018.

Yalova toplam şehir nüfus artış oranının %291 olması önerilmiş olup, en fazla artışı oranının Altınova İlçe merkezi ile Altınova Tavşanlı beldesinde yaşanacağı öngörülmüştür. Subaşı beldesi nüfus artış oranı en düşük olsa bile son yıllarda deprem konutlarında veya yeni yapılan konutlarda iç göçler ile gelen ve özellikle tersaneler

bölgesinde çalışan nüfusun bulunduğu muhtarlarla gerçekleştirilen mülakatlarda tespit edilmiştir.

Yalova'nın köy nüfusları kırsal nüfus olarak değerlendirilerek 2017 yılı kırsal nüfusu ile 2035 yılında öngörülen 42.300 kırsal nüfusun ilçelere göre dağılımı Tablo 3.79'da gösterilmiştir. Aslında 2035 yılında il genelindeki köylerde yaşayan nüfusun yaklaşık 20.000'lere gerileyeceğinin öngörülmesine rağmen planda kırsal nüfusa yönelik belirtilen fırsatların nüfusu artıracağı değerlendirilmiştir. Toplam kırsal nüfus (köy) artış oranının %47 olması önerilmiş olup, en fazla artışı oranının Çiftlikköy ve Altınova İlçelerindeki köylerde yaşanacağı öngörülmüştür.

Tablo 3.79: Yalova İli Kırsal Nüfusun (Köy) 2035 Yılı Tahminleri.

Sayım Yılı	**2017**	**2035**	**Nüfus Artış Oranı (%)**
Merkez	12.821	15.300	19
Altınova	4.109	7.200	75
Armutlu	2.597	2.700	4
Çınarcık	3.009	7.200	39
Çiftlikköy	3.178	6.300	98
Termal	3.119	3.600	15
Toplam	**28.733**	**42.300**	**47**

Kaynak: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018.

Yalova İli 1/50.000 ölçekli Çevre Düzeni Planında Yalova'nın aktif bir gelişme eğiliminin olması, Yalova'da son yıllarda alınan yatırım kararlarının (OSB, tersane, otoyol gibi) nüfus çekimini artıracağı öngörülmüş olup, yeni yatırım projelerinde çalışacaklar ile ailelerini de içeren yaklaşık 322.500 kişinin de yatırım kararları ile birlikte Yalova'da yaşaması öngörülmüştür. *"Nüfus kabullerinin sadece projeksiyonlarla değil, tüm etki alanlarıyla bir arada hesaplanarak kabul edilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple ilde toplam 690.700 kişiyi kapsayan bir plan nüfusu kabul edilmiştir*" (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018: 25).

Yalova İli 1/50.000 ölçekli Çevre Düzeni Planında Yalova ilinin 2035 nüfus tahmini 690.700 kişi öngörülmüştür. Aslında bu istatistiksel yönden yapılmış bir tahmin değildir. 2012 yılı ile 2019 yılları arasında nüfus artış hızlarının çok değişme göstermediği ve son yıllardaki sosyo-ekonomik değişimlere göre şekillendiği değerlendirilmiş ve ortalama yıllık nüfus artış hızının (‰35,2) devam edeceği öngörülerek yapılanan hesaplamada ise Yalova ilinin 2035 yılında nüfusunun 475.910 kişi olacağı değerlendirilmektedir. Yalova İli Madencilik Faaliyetlerine İlişkin Master

Plan Çalışmasında ise bu sayının ortalama 368.114 kişi olacağı öngörülmüştür. Yalova ilinde yeni yatırım projelerinde çalışacak nüfus ile ailelerinin toplam nüfusunun 322.500 kişi olacağı ve bu nüfusun Yalova'da yaşaması öngörülmüştür. Yatırım projelerinde çalışacak nüfusun bir kısmının zaten işsiz olan kişiler tarafından, bir kısmının ise çevre il ve ilçelerden temin edileceği veya kırsal nüfusta çalışan nüfusun şehir merkezlerinde çalışmak maksadıyla göç ederek bu yatırım projelerinde çalışmaya başlayacağı değerlendirilmektedir. Son yıllarda bile ihtiyaçlar bu şekilde karşılanmaktadır.

Yalova Valiliği İl Özel İdaresinin başvurusu kapsamında "*Yalova'nın 25 Yıllık Gelecek Perspektifi Raporu*" hazırlanmıştır. Bu raporda Yalova ilinin 2045 yılına kadar nüfus tahminleri yapılmıştır (Tablo 3.80). Yalova ili nüfusunun, 2025 yılında 305.628, 2035'te 345.660 ve 2045 yılında 409.762 kişi ulaşacağı tahmin edilmiştir. Projeksiyonda iç göçler dikkate alınmışken uluslararası göçler dikkate alınmamıştır. Bu çalışmada Kuşak-Bileşen Yöntemi tercih edilmiştir. Ayrıca ekstrapolasyon yöntemi ile yapılan doğrusal (lineer) form itibariyle Yalova ilinin 2045 nüfusu 438.612, üstel form itibariyle ise 614.765 olarak hesaplanmıştır (T.C. Yalova Valiliği İl Özel İdaresi, 2021).

Tablo 3.80: Yalova İli Nüfus Projeksiyonu (2025-2045).

Cinsiyet	**2018**	**2025**	**2030**	**2035**	**240**	**2045**
Erkek	131.403	152.498	166.382	179.194	191.012	201.889
Kadın	130.831	153.130	168.235	182.432	195.668	207.873
Toplam	**262.224**	**305.628**	**334.617**	**361.626**	**386.680**	**409.762**

Kaynak: T.C. Yalova Valiliği İl Özel İdaresi, 2021.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK ÖZELLİKLER

4.1. Genel Ekonomik Özellikler

Ekonomik coğrafya; ekonomik faaliyetleri, çevresel ve beşerî faktörleri dikkate alarak neden ve sonuç içerisinde ele alarak yorumlamaktadır. Bu kapsamda ekonomik coğrafya insanların hayatlarını sürdürmek, geçimlerini temin etmek maksadıyla, gerçekleştirdikleri; tarım, hayvancılık, ormancılık, balıkçılık, sanayi, ticaret, madencilik, enerji kaynakları, turizm, eğitim, ulaşım-iletişim-bilişim, sağlık ve finans vb. sektörlerle bağlantılı şekilde incelemekte ve değerlendirmektedir (Doğan, 2018; 163). Ekonomik coğrafya birincil (primer), ikincil (sekonter), üçüncül (tersiyer-hizmet), dördüncül (kuaterner) ve beşincil (kuiner) ekonomik faaliyetler olarak alt konulara ayrılmaktadır. Dünya'da olduğu gibi ülkemizde ve Yalova ilinde de nüfusun önemli bir oranı üçüncül veya hizmetler sektöründe çalışmaktadırlar.

Yalova ilinin Yurtiçi Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH) değerinin değişimi Tablo 4.1'de gösterilmiş olup, 2004 yılında 1.510.737 bin TL olan GSYH değeri devamlı yükselerek 2019 yılında 14.671.091 bin TL değere ulaşmıştır.

Tablo 4.1: Yalova İlinin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Değerleri (GSYH) (2004-2019).

Yıllar	GSYH (bin TL)	Kişi Başına GSYH (TL)	Kişi Başına GSYH ($)
2004	1.510.737	9.285	6.484
2005	1.737.824	10.343	7.674
2006	2.234.348	12.881	8.941
2007	2.508.639	14.016	10.784
2008	2.892.274	15.256	11.910
2009	3.001.109	15.008	9.716
2010	3.242.117	15.960	10.627
2011	4.087.128	19.924	11.883
2012	4.484.959	21.442	11.900
2013	5.314.893	24.610	12.932
2014	6.369.014	28.520	13.045
2015	7.606.016	33.104	12.209
2016	8.580.244	36.152	11.964
2017	10.196.699	41.377	11.343
2018	12.786.685	49.808	10.564
2019	14.671.091	55.029	9.691

Kaynak: TÜİK, 2021e.

Yalova ilinin GSYH değerinin ülke içerisinde yeri incelendiğinde görüleceği gibi 2004 yılında %0,26 olan payı, 2019 yılında %0,34'e yükselmiştir (Tablo 4.2).

Tablo 4.2: Yalova İlinin GSYH Açısından Ülkedeki Yeri (2004-2019).

Yıllar		**Türkiye GSYH (bin TL)**	**İstanbul GSYH (bin TL)**	**Kocaeli GSYH (bin TL)**	**Bursa GSYH (bin TL)**	**Yalova GSYH (bin TL)**
2004	Değer	582.852.799	174.651.410	18.525.149	24.005.521	1.510.737
	Oran	%100	%30	%3,2	%4,1	%0,26
2019	Değer	4.320.191.227	1.327.451.596	156.746.911	178.362.994	14.671.091
	Oran	%100	%31	%3,7	%4,1	%0,34

Kaynak: TÜİK, 2021e

Türkiye'de illerin Kişi Başına GSYH yerinin incelendiğinde ilk 10 il Tablo 4.3'de görülmekte olup, ilk beş ilin yeri değişmemiştir. Yalova ise 2004 yılında 13'üncü sıradaki yerini, 2019 yılında 12'nci sıraya yükseltmiştir. Yalova'nın Kişi Başı GSYH'deki yerinin ileriki yıllarda gelişen sanayisi ile daha da yükseleceği değerlendirilmektedir.

Tablo 4.3: Türkiye'de Kişi Başına GSYH İlk 10 İlin Sıralaması (2004-2019).

Sıra	**İller**	**2004 Yılı GSYH (TL)**	**Sıra**	**İller**	**2019 Yılı GSYH (TL)**
1	İstanbul	14.795	1	İstanbul	15.285
2	Kocaeli	14.130	2	Kocaeli	14.304
3	Tekirdağ	13.305	3	Tekirdağ	12.466
4	Ankara	12.579	4	Ankara	12.508
5	Antalya	11.245	5	Antalya	10.667
6	Bursa	10.477	6	İzmir	10.663
7	Bolu	10.458	7	Bursa	10.382
8	İzmir	10.358	8	Bilecik	10.050
9	Muğla	9.951	9	Kırklareli	10.044
10	Kırklareli	9.762	10	Muğla	9.943
13	Yalova	9.285	12	Yalova	9.691

Kaynak: TÜİK, 2021e.

Yalova ilinin Yurtiçi Gayri Safi Yurt İçi Hasılanın (GSYH) İktisadi faaliyet kollarına göre değeri incelendiğinde 2004 yılında tarımın oranı %5,8 iken, 2019 yılında %3,2'ye düşmüş, sanayinin değeri ise %36,5'den, %7,8 oranlık artış ile %44,3'e yükselmiştir. Vergi ve sübvansiyon dikkate alınmadan üç iktisadi faaliyetin toplamı dikkate alındığında ise tarımın oranı 2004 yılında %6,6, 2019 yılında %3,5,

sanayinin ise 2004 yılında %41,7, 2019 yılında %49,2 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 4.4).

Tablo 4.4: Yalova İlinin Yurtiçi Hayri Safi Yurt İçi Hasılanın (GSYH) İktisadi faaliyet Kollarına Göre Değeri (2004-2019).

Yıllar		**Tarım**	**Sanayi**	**Hizmetler**	**Vergi-Sübvansiyon**	**Toplam (bin TL)**
2004	Değer	86.997	551.457	683.679	188.605	1.510.737
	Oran	%5,8	%36,5	%45,3	%12,4	%100
2019	Değer	465.746	6.501.794	6.249.249	1.454.302	14.671.091
	Oran	%3,2	%44,3	%42,6	%9,9	%100

Kaynak: TÜİK, 2021e.

Tarımın yurtiçi hasıla içerisindeki oranı azalırken, sanayi sektörünün arttığı görülmektedir. Yalova ilinde çalışan nüfusun sektörlere göre dağılımı nüfusun demografik özellikleri bölümünde incelenecek olup, hizmetler sektöründe çalışanların oranı sanayi sektöründe çalışanlarının oranından yüksek olsa da, sanayi sektöründen elde edilen hasılanın daha değerli olması nedeniyle, burada sanayi sektörü daha yüksek gerçekleşmiştir. Tarım sektörü hem kırsal nüfusun kalkınması hem de kırsal nüfusun göçünün engellenmesi konusunda önemli bir yeri bulunmaktadır. "*Tarım sektörü, nüfusun belli bir kısmını bünyesinde barındırarak ve istihdam olanağı sağlayarak yaşam için zorunlu olan gıda maddelerini üreten sektör olması, üretilen ürünlerin ulusal gelir ve dışsatımda değişen oranlarda yer tutması nedeniyle, her ülkede belirli bir öneme sahiptir*" (Sertkaya Doğan, 2008: 92).

Burada kamuda hazırlanan stratejik planların önemi üzerinde durulacaktır. Dünya'da olduğu gibi ülkemizde de daha çok özel sektörün uyguladığı stratejik planlama ve stratejik yönetim anlayışı kamu yönetimi tarafından uygulanması hususu gündeme gelmiş ve 2003 yılında yayınlanan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile stratejik planlamanın yasal altyapısı sağlanmış ve tüm kamu kurumları için zorunlu olmuştur (Resmî Gazete, 2003). Burada istenen amaç kamu kurumların bütçelerinin plan ve programlar doğrultusunda oluşturulması olmuştur. 2005 yılında yayımlanan Belediye ve İl Özel İdaresi Kanunlarının ilgili maddeleri ile stratejik planların il seviyesinde hazırlaması hususu yer almıştır. 10/12/2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununun 9'uncu maddesinde stratejik

plan hazırlamakla yükümlü olacak kamu idareleri ve ilgili hususlar belirtilmiştir. 5393 sayılı Belediye Kanununun 41'inci maddesine göre nüfusu 50.000 ve üzeri belediyeler stratejik plan hazırlamakta, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununun 31'inci maddesine göre de stratejik plan ile yıllık performans planları il genel meclisinin onayına sunulmaktadır (Resmî Gazete, 2005a,b). Ayrıca Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik yayımlanmıştır (Resmî Gazete, 2018). Yalova'da sadece Yalova Belediyesi, İl Özel İdaresi ve Yalova Üniversitesi stratejik planı hazırlamaktan sorumludur. Diğer beş ilçe belediyesi nüfusları 50.000'inin aşağısında olduğu için plan hazırlamaları zorunlu değildir. Yalova Belediyesi ile İl Özel İdaresi 2007-2009, 2010-2014, 2015-2019 ile 2020-2024 yıllarını kapsayan stratejik planlarını hazırlamışlardır.

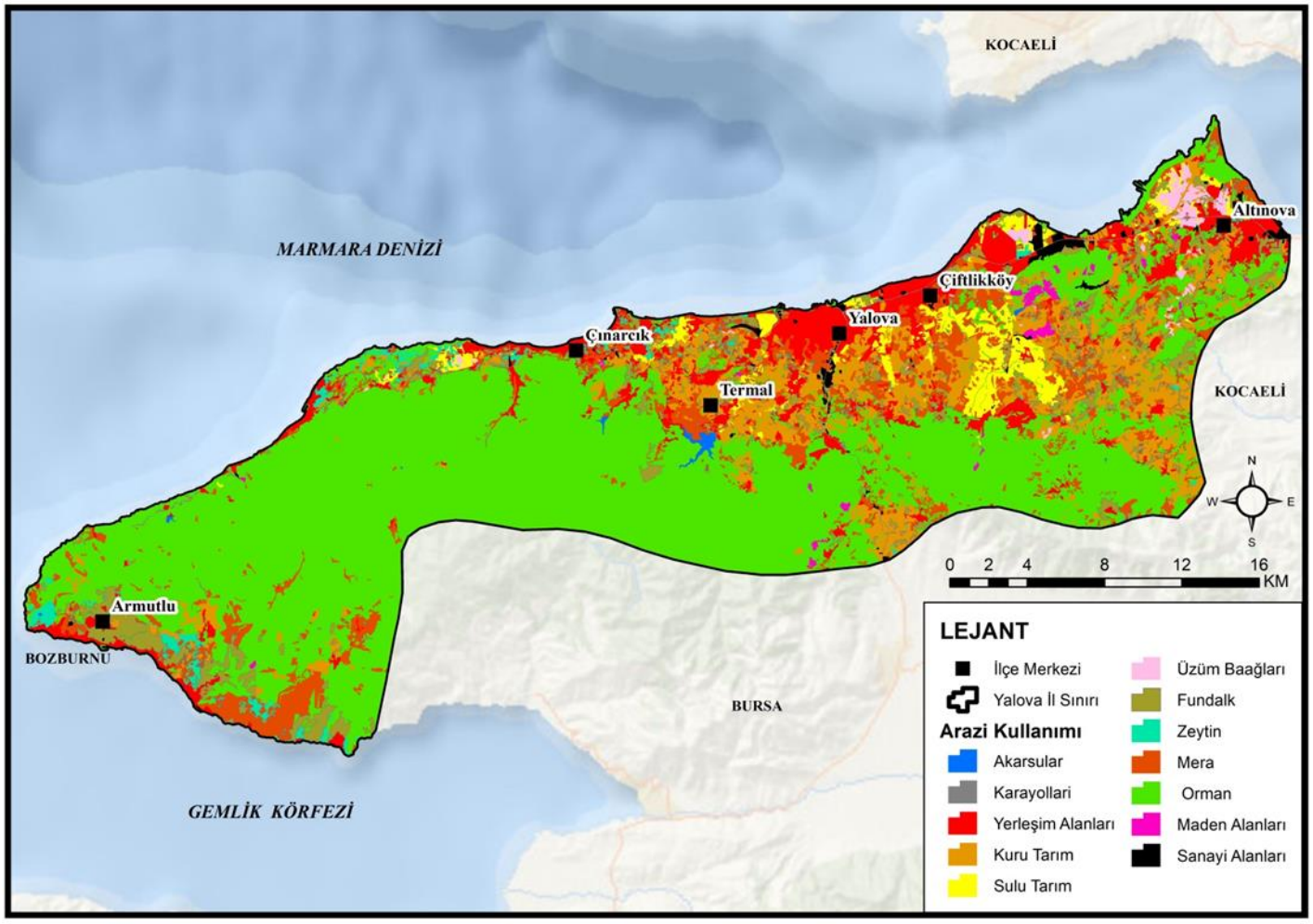
Bir sonraki bölümde Yalova ilinin ekonomik faaliyetleri; tarımsal faaliyetler, sanayi ve ticaret faaliyetleri, enerji kaynakları ve maden faaliyetleri ile hizmet sektörü faaliyetleri (ulaşım ve turizm) nüfus ve yerleşme içerisinde ele alınacaktır.

4.2. Tarımsal Faaliyetler

Yalova ilinin toplam yüzölçümü 798.000 da arazi varlığının 462.840 dekar (da) olan %58'ini ormanlık ve fundalık alanlar, 218.540 da olan %27'sini tarım alanları, 103.040 da olan %13'ünü tarım dışı alanlar, 6.496 da olan %1'ini çayır ve mera alanlar ve 7.070 da olan %1'ini makilik ve 2B alanlar oluşturmaktadır (Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021a, f). Bu verilerden anlaşılacağı gibi Yalova ilinin toplam arazi varlığının büyük oranını ormanlık ve fundalık alanlar ile tarım alanları oluşturmaktadır (Harita 4.1).

Yalova ilinin 1995 ve 2020 yılları arasındaki toplam tarımsal üretim değerleri Tablo 4.5'de gösterilmiş olup, bitkisel üretimin, hayvansal ürünler ile canlı hayvanlar değerine göre en fazla değeri bulunmaktadır.

Harita 4.1: Yalova İli Arazi Kullanımı (2020).

Tablo 4.5: Yalova İlinin Toplam Tarımsal Üretim Değerleri (1995-2020).

Yıllar	Bitkisel Üretim Değeri (bin TL)	Hayvansal Ürünler Değeri (bin TL)	Canlı Hayvanlar Değeri (bin TL)	Toplam Tarımsal Üretim Değeri (bin TL)	Kişi Başına Tarımsal Üretim Değeri (TL)
1995	2.010	902	603	3.515	-
1996	4.725	1.266	1.002	6.993	-
1997	9.846	3.139	1.664	14.649	-
1998	14.407	5.456	2.705	22.568	-
1999	19.599	5.808	5.256	30.663	-
2000	28.825	10.222	6.303	45.350	-
2001	33.693	12.625	8.932	55.250	-
2002	45.114	20.287	9.470	74.871	-
2003	58.504	28.848	11.816	99.168	-
2004	68.654	30.309	13.221	112.184	-
2005	95.149	30.499	16.771	142.419	-
2006	124.188	34.743	18.437	177.368	-
2007	163.749	42.003	17.905	223.657	1.231
2008	175.066	43.045	17.188	235.299	1.192
2009	167.088	39.265	15.544	221.897	1.096
2010	174.033	31.842	27.724	233.599	1.146
2011	234.623	22.057	43.315	299.995	1.453
2012	233.337	25.503	49.984	308.824	1.458
2013	215.132	34.217	45.511	294.860	1.339
2014	214.297	28.518	48.205	291.020	1.285
2015	202.583	31.798	51.846	286.227	1.228
2016	205.051	43.968	54.637	303.656	1.257
2017	215.746	48.568	93.426	357.740	1.424
2018	258.398	33.477	104.666	396.541	1.512
2019	309.016	43.565	101.156	453.737	1.674
2020	343.931	45.069	145.620	534.620	1.937

Kaynak: TÜİK, 2021f.

Hayvansal ürünler değeri 1995 yılından 2010 yılına göre canlı hayvanlar değerine göre daha fazla kazançlı iken, 2011 yılından itibaren canlı hayvan ücretlerinde görülen artışın da etkisiyle canlı hayvanlar değeri hayvansal ürünler değerini geçmiştir. 2011 yılı öncesinde hayvansal ürünlerden kırmızı ve beyaz et, yumurta ve deri il üretim miktarları üretilmediği için bu ürünlerin il üretim değeri hesaplanamamıştır. Bu yüzden 2011 yılı ve sonrası il üretim değerlerinin, önceki yıllarla karşılaştırılması uygun olmayabilir. Toplam tarımsal ürünler değeri 2009 yılı

hariç sürekli artış göstermiş, kişi başına tarımsal üretim değeri de 2011 yılında 1.231 TL iken 2020 yılında 1.937 TL'ye yükselmiştir.

Yalova ilinde yıllara göre kayıtlı üretici sayıları Tablo 4.6'da görülmekte olup, tarımsal kalkındırma ve su ürünleri kooperatifine bağlı olan üreticiler en fazla üreticisi olan birimi oluşturmaktadır.

Tablo 4.6: Yalova İlinde Tarım Sektöründe Kayıtlı Üretici Sayıları (2016-2020)

Kayıtlı Üretici Sayısı	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**
Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) Kayıtlı	807	825	943	945	1.384
Tarımsal Kalkınma ve Su Ürünleri Kooperatiflerine Bağlı	3.057	2.801	2.818	2.791	2.742
Birliklere Bağlı	729	729	674	816	800
Hayvancılık İşletme Sayısı	1.771	1.759	1.734	1.695	1.751
Gıda İşletme Sayısı	2.142	2.421	2.610	2.919	3.086
Arıcık Yapan Çiftçi Sayısı	263	283	280	267	306
Örtüaltı Kayıt Sistemindeki Çiftçi Sayısı	167	177	168	186	143
Ticari Balıkçılık Yapan Kişi Sayısı	806	838	836	771	948

Kaynak: Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021a, f.

Primer (birincil) ekonomik faaliyetler içinde yer alan tarımı, kısaca *"toprağın işlenerek üzerinde insanın ekim ve dikim yaparak ürün elde ettiği, ekonomik anlamda yarar sağladığı hayvanların beslenmesi ve ürün elde edilmesi, her türlü ormancılık ve avcılık faaliyeti*" olarak tanımlanmıştır (Doğan, 2016: 122). Yalova ilinin tarımsal faaliyetleri; tarım, hayvancılık, ormancılık ve balıkçılık başlıkları altında değerlendirilecektir.

4.2.1. Tarım

Yalova ilinin tarım alanlarının yüzölçümü 218.540 da olup, bunun 2020 yılında 115.030 da olan alan (%52,6) işlenen tarım alanını oluşturmaktadır. Armutlu ilçesi, Merkez ilçe ve Çiftlikköy ilçesi en fazla tarım alanına sahip ilçelerdir. Yalova Tapu Kayıt Bilgi Sistemi verilerine göre 41.607 tarım parselinin (Tablo 4.7) %72,5'i 5 dekar ve altında arazi büyüklüğündedir. İşlenmeyen tarım arazilerinin işlenerek üretime kazandırılması gerekmektedir. (Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021a, f).

Tablo 4.7: Yalova İli Tarım Parsellernin Dağılımı.

İlçeler	Parsel Sayısı (adet)	Toplam Yüzölçümü (da)	Tarım Parsel Sayısı (adet)	Tarım Alanı (da)
Merkez	31.340	114.200	9.790	46.600
Altınova	22.309	89.500	11.016	39.790
Armutlu	13.428	263.800	6.961	47.900
Çınarcık	18.463	163.600	5.578	27.550
Çiftlikköy	21.941	124.500	5.614	46.400
Termal	7.053	42.400	2.648	10.300
Toplam	**114.534**	**798.000**	**41.607**	**218.540**

Kaynak: Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2018.

Yalova ilinin 218.540 da olan tarım alanlarının, %30'unu oluşturan 65.562 da olan alanın, 6.556 hektar tarım alanı sulanmakta olup, bunun 5.048 hektar olan alan (%77) halk sulaması şeklinde, 1.508 hektar olan alan (%23) ise devlet sulaması şeklinde yapılmaktadır. İlde tarım alanlarının %70'i yüksek oranı sulanmamakta olup, modern sulama tekniklerinin (yağmurlama, damla sulama vb.) yaygınlaştırılması gerekmektedir. "*Su kaynaklarının yeterli derecede olduğu bölgelerde su ihtiyacı fazla olan meyve-sebze bahçeleri, bağlar vs. tesis edilmişken, su kaynaklarının nispeten kısıtlı olduğu sahalarda da kuraklığa daha dayanıklı su ihtiyacı fazla olmayan buğday, arpa vs. gibi ürünlerin ziraatı yapılmaktadır*" (Sertkaya Doğan, 2008: 94). Bu nedenle sulama imkânları yaygınlaştıkça verimli ürünlerin daha fazla yetiştirileceği ve çiftçilerin gelir seviyeleri yükselecektir.

Yalova ilinin 2020 yılındaki işlenen tarım alanını 115.030 da olup, yıllara göre bitkisel üretimin dağılımı alan ve miktar olarak Tablo 4.8 ve 4.9'da gösterilmiştir. 2011 yılında en yüksek işlenen toplam tarım alanı 154.171 dekarla ulaşılmıştır. Sulamanın armasıyla birlikte 2016 yılından itibaren nadasa bırakılan alanların miktarı azalış göstermiştir.

2007 yılı ortalarında dünya bankacılık sektöründe başlayan kriz ve devamındaki gıda krizi ile 2008 yılında hissedilen küresel mali kriz neticesinde; Türkiye'de 2007 yılında tarımda %7 azalma yaşanmıştır. 2008 yılında kişi başına GSYH gelişme hızında %0,5, 2009 yılında ise %5,8 azalma olmuş, 2009 yılında büyüme oranı eksi %4,7 olmuş hem ithalat ve hem de ihracat oranlarında azalma görülmüştür (Özdemir, Keskin ve Özüdoğru, 2011).

> "2007 yılı ortalarından itibaren ABD'de başlayan ve Mortgage olarak bilinen konut finans piyasasında çıkan kriz kısa sürede tüm dünya ülkelerine yansımıştır. Bu kriz bazı ülkelerde çok derin bazı ülkelerde daha az etki göstermiş olsa da büyük olumsuz sonuçlara neden olmuştur. Ülkemizde enflasyon hedefi tutmamış, para girişi azalmaya ve buna bağlı olarak küçük ve orta büyüklükteki işletmeler zarar görmeye başlamış ve işçi çıkarmalar Türkiye sanayisi için kaçınılmaz olmuştur. 2008 ve 2009 yılı tamamen bu krize endeksli geçmiştir" (Doğan, 2013: 227)

Bunun neticesi olarak Yalova'da da 2007, 2008 ve 2009 yıllarında tarım sektöründe de etkileri olmuştur. İşlenen toplam tarım arazileri 2007, 2008 ve 2009 yıllarında Tablo 4.8'de de görüleceği gibi azalış göstermiştir. 2002 yılında 27.210 dekar alanda yapılan tahıl ve diğer bitkisel üretimin; 25.680 dekarında hububat (tahıl), 1.530 dekarında ise yem bitkileri üretimi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 4.8: Yalova İlinin Bitkisel Üretiminin Dağılımı (da) (2002-2020).

Yıllar	Tahıllar ve Diğer Bitkisel Alanlar (da)	Sebze Alan (da)	Meyve Alan (da)	Süs Bitkileri Alan (da)	Nadas Alan (da)	İşlenen Toplam Tarım Alanı (da)
2002	27.210	7.854	65.240	670	19.900	120.874
2007	29.405	7.761	61.382	-	17.061	115.609
2008	29.780	8.411	58.601	-	18.861	115.653
2009	30.380	8.146	74.833	-	10.576	123.935
2010	32.514	8.565	81.124	-	21.485	143.688
2011	42.052	8.517	81.315	3.540	18.747	154.171
2012	14.813	9.013	80.700	9.661	13.784	127.971
2013	38.910	8.526	63.358	2.710	15.790	129.294
2014	38.577	6.585	62.747	2.773	21.917	132.599
2015	37.717	6.458	62.587	2.773	22.998	132.533
2016	27.081	6.465	59.757	2.740	11.120	107.163
2017	36.443	6.444	57.310	3.209	13.302	116.708
2018	36.007	5.875	53.890	3.560	13.489	112.821
2019	40.175	5.640	54.056	3.795	14.276	117.942
2020	39.014	5.649	52.037	3.831	14.499	115.030
Değişim	**%329**	**-%27**	**-%20**	**%572**	**-%28,1**	**-%5**

Kaynak: TÜİK, 2021g.

İşlenen tarım alanlarında alan olarak en fazla meyve ile tahıl ve diğer bitkisel ürünler üretilmektedir. 2020 yılında; süs bitkilerinde 2011 yılına göre %8, 2002 yılına göre %572 artış, tahıl ve diğer bitkisel ürünlerde ise 2002 yılına göre %329 artış, sebze üretiminde de %27 azalış, meyve üretiminde %20 azalış görülmüştür.

İşlenen tarım alanlarında miktar olarak en fazla meyve ile sebze üretilmektedir. 2020 yılında; süs bitkilerinde 2011 yılına göre %43, 2002 yılına göre %532, yem

bitkilerinde ise 2002 yılına göre %495 artış, sebze üretiminde de 2002 yılına göre %25 azalış görülmüştür. Hayvan sayısının artışı nedeniyle yem bitkilerinde artış yaşanmıştır.

Tablo 4.9: Yalova ilinin Bitkisel Üretiminin Dağılımı (ton) (2002-2020).

Yıllar	Hububat Miktar (ton)	Yem Bitkileri Miktar (ton)	Sebze Miktar (ton)	Meyve Miktar (ton)	Süs Bitkileri Adet (Milyon)
2002	6.093	2.402	29.534	35.180	25
2011	8.484	9.335	38.088	64.787	111
2016	5.573	8.373	27.266	47.820	103
2017	8.220	12.226	24.318	52.740	162
2018	7.880	11.592	24.179	56.819	158
2019	8.609	14.291	22.194	52.626	158
2020	10.019	14.248	16.882	59.439	159
Değişim	**%41**	**%495**	**-%25**	**%50**	**%532**

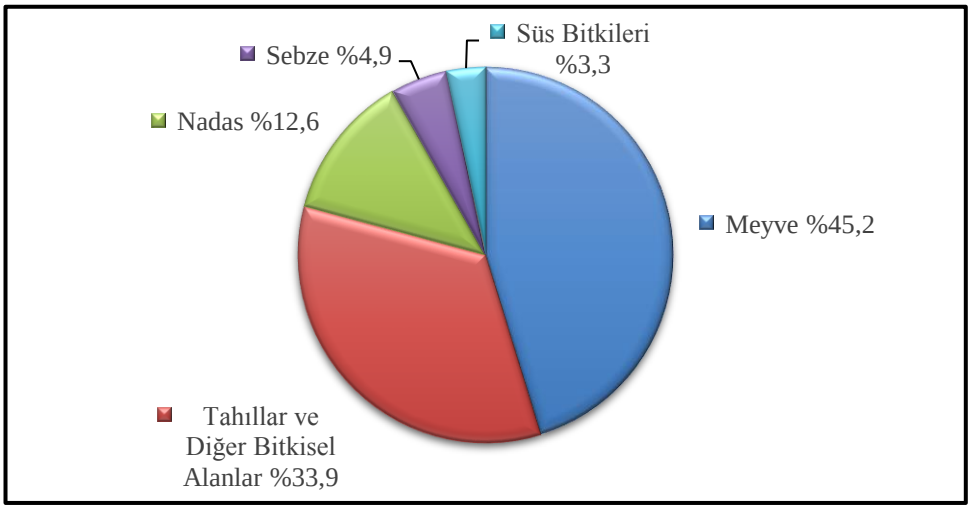
Kaynak: TÜİK, 2020g.

Yalova ili Marmara Bölgesinde yer almakta olup, ortalama yükseltinin fazla olmadığı, geçiş iklimi özelliklerini taşıyan bir bölgede bulunmaktadır. Bu özelliğinden dolayı Türkiye'nin kıyı bölgelerinde yetiştirilen ürünlerin pek çoğu Yalova'da da yetiştirilmektedir (Doğan, 2016: 115). Bu ürünlerden; zeytin, fındık, ayçiçeği, üzüm, incir, hububat ve yem bitkileri, çeşitli sebze ve meyveler ile süs bitkileri bazılarıdır. Yalova'da Gemlik zeytini yetiştirilmektedir.

> "Gemlik zeytininin yağı kaliteli olmakla birlikte, ekonomik olmadığı için Gemlik zeytinciliğinin amacı sofralık zeytin üretimidir. Yörenin zeytinleri Marmara Birlik (Maramara Zeytin Tarım-Satış Kooperatifleri Birliği) tarafından değerlendirilmektedir. Köylerde hak kendi sofralık zeytin ve yağını kendisi yapmaktadır. Köylerde az sayıda imalathane bulunmaktadır" (Doğaner, 1992: 69).

İşlenen tarım alanlarında alan olarak en fazla alan (%45,2) meyve üretimine ayrılmış olup, bunu tahıllar ve diğer bitkisel alanlar (%33,9) takip etmektedir (Şekil 4.1).

Şekil 4.1: Yalova İlinin Bitkisel Üretimin Dağılımı (2020).

Kaynak: TÜİK, 2020g.

Yalova ilinin 2004 ve 2019 yılları arasında işlenen tarım alanının ilçelere göre dağılımı Tablo 4.10'da gösterilmiştir. Çiftlikköy, Armutlu ve Altınova ilçelerinin tarım alanları diğer ilçelere göre fazladır.

Tablo 4.10: Yalova İlinin İlçelerinin Tarım Parselleri (Dekar) (2004-2020).

Yıllar	Altınova	Armutlu	Merkez	Termal	Çiftlikköy	Çınarcık	Toplam
2004	26.730	50.950	19.350	2.730	43.680	8.400	151.840
2005	27.230	34.150	21.510	3.290	45.760	7.660	139.600
2006	24.785	28.677	16.062	2.612	41.934	6.970	121.040
2007	25.033	28.182	18.197	2.231	37.285	4.681	115.609
2008	24.788	26.984	16.390	2.915	38.818	5.758	115.653
2009	23.588	45.761	20.165	2.895	25.896	5.630	123.935
2010	26.863	48.315	24.597	3.053	28.137	12.723	143.688
2011	27.491	48.482	21.116	3.214	40.568	13.300	154.171
2012	28.044	43.207	23.304	3.131	17.511	12.774	127.971
2013	26.501	34.218	16.887	2.920	38.936	9.832	129.294
2014	25.874	39.109	15.002	3.191	39.623	9.800	132.599
2015	25.285	39.215	15.066	3.282	39.904	9.782	132.533
2016	24.126	39.087	13.413	3.253	17.411	9.873	107.163
2017	24.185	35.503	14.962	3.434	28.901	9.723	116.708
2018	23.128	31.977	15.148	3.737	29.076	9.755	112.821
2019	24.147	31.977	14.851	3.972	33.305	9.690	117.942
2020	22.125	29.324	14.810	4.342	34.378	10.051	115.030

Kaynak: TÜİK, 2021g.

Yalova ilinde aslında hububat üretimi için yeterli arazi bulunmamaktadır. Daha çok hayvan yemi olarak üretim yapılmaktadır. Hububat üretim alanlarının çoğu

buğday üretimine ayrılmıştır. Buğday üretim miktarı üretime ayrılan alanın azalışıyla birlikte azalış göstermişken, 2019 yılında üretime ayrılan alanın artışıyla orantılı olarak artış göstermiştir (Tablo 4.11).

Tablo 4.11: Yalova İlinin Hububat Çeşitleri ve Üretim Alan ve Miktarları (2002-2020).

Ürünler	2017		2018		2019		2020	
	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Alanı (da)	Üretim Alanı (da)	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)
Buğday	14.535	4.121	14.083	3.830	15.570	4.285	16.362	5.146
Arpa	8.540	2.757	9.624	2.883	11.537	3.126	10.923	3.363
Yulaf (Dane)	4.692	882	4.023	747	4.109	789	5.105	1.090
Mısır	-	-	-	-	-	-	12	11
Ayçiçeği (Yağlık)	2.978	460	2.797	420	2.656	409	1.906	409
Toplam	**30.745**	**8.220**	**30.527**	**7.880**	**33.872**	**8.609**	**34.308**	**10.019**

Kaynak: TÜİK, 2021g.

2002 yılında yulaf üretimine ayrılan alan arpa üretiminden fazla iken, 2017 yılından itibaren arpa üretimine ayrılan alan yulaf üretimine alandan fazla olmuş, sonraki yıllarında da devamlı artış göstermiştir. Yağlık ayçiçeği üretimine ayrılan alanların artmasıyla birlikte üretim miktarı da artış göstermiştir. Mısır üretimi 2020 yılında sadece Altınova ilçesinde üretilmeye başlanmıştır.

Tablo 4.12: Yalova İlinin İlçelere Göre Hububat Üretim Alan ve Miktarları (2017-2020).

İlçeler	2017		2018		2019		2020	
	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)
Merkez	5.348	1.777	5.464	1.773	5.038	1.326	5.185	1.522
Altınova	3.594	1.143	2.956	824	3.386	927	3.721	1.218
Çınarcık	1.065	257	1.006	242	941	198	943	177
Çiftlikköy	19.158	4.613	19.106	4.467	22.249	5.589	21.597	6.346
Termal	1.580	430	1.996	574	2.258	569	2.562	756
Toplam	**30.745**	**8.220**	**30.527**	**7.880**	**33.872**	**8.609**	**34.308**	**10.019**

Kaynak: TÜİK, 2021g.

Yalova ilinde ilçe seviyesinde hububat yetiştirilmesinde en geniş alan Çiftlikköy ve Merkez İlçede bulunmaktadır (Tablo 4.12). Aynı şekilde Çiftlikköy ve Merkez ilçede en fazla Hububat üretim miktarı bulunmaktadır. Armutlu ilçesinde hububat üretimi yapılmamaktadır.

Yalova ilinin yem bitkileri üretiminde üretim alanının artışıyla orantılı artış yaşanmış olup, 2019 yılında silajlık mısır üretimi diğer yem bitkilerinin toplamını geçmiştir (Tablo 4.13). Mısır (silajlık) Armutlu ilçesi hariç diğer tüm ilçelerde yetiştirilmektedir. 2019 yılında 2018 yılına göre yem bitkileri üretim alanının %23 artış göstermesinde özellikle Termal ilçesinde 50 dekar alanda üretilen mısır (slaj) üretiminin 500 dekara, Altınova ilçesinde 611 dekar alanda üretilen yonca (yeşilot) üretiminin 1.150 dekara çıkması en önemli nedenleri oluşturmaktadır. 2020 yılında özellikle yulaf (yeşilot) üretimi yapılmaması nedeniyle diğer yem bitkileri üretimine ayrılan alan ve üretim miktarında azalış yaşanmıştır.

Tablo 4.13: Yalova İlinin Yem Bitkileri Üretim Alan ve Miktarları (2002-2020).

Ürünler	2017		2018		2019		2020	
	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)
Mısır (Sılajlık)	1.860	5.994	1.865	5.850	2.343	7.704	2.745	9.920
Diğer (Yem Bit.)	3.933	6.232	3.690	5.742	4.485	6.587	2.286	4.406
Toplam	**5.793**	**12.226**	**5.555**	**11.592**	**6.828**	**14.291**	**5.031**	**14.326**

Kaynak: TÜİK, 2021g.

Yem bitki çeşitleri Tablo 4.14'de gösterilmiş olup, 2020 yılında yem bitkileri miktarının en fazla %69,2'si (9.920 ton) mısır (slajlık) ve %26,3'ü (3.762) yonca (yeşilot) üretimi şeklinde yapılmaktadır.

Tablo 4.14: Yalova İlinin Yem Bitkileri Çeşitleri, Üretim Alan ve Miktarları (2016-2020).

Ürünler	2017		2018		2019		2020	
	Üretim Alanı (dekar)	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Alanı (dekar)	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Alanı (dekar)	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Alanı (dekar)	Üretim Miktarı (ton)
Mısır (Sılajlık)	1.860	5.994	1.865	5.850	2.343	7.704	2.745	9.920
Fiğ (Adi) (Yeşil Ot)	487	170	487	170	577	210	630	536
Fiğ (Diğer) (Yeşil Ot)	75	79	60	54	137	123	-	-
Yonca (Yeşilot)	1.158	3.359	1.371	3.504	1.994	4.281	1.365	3.762
Korunga (Yeşilot)	249	240	78	77	78	80	9	11
Yulaf (Yeşilot)	1.800	2.340	1.508	1.885	1.459	1.824	-	-
Triticale	144	36	166	44	220	61	45	19
Triticale (Yeşilot)	20	8	20	8	20	8	-	-
Çayır Otu (Yeşilot)	-	-	-	-	-	-	214	64
Bezelye (Yemlik)	-	-	-	-	-	-	23	14
Toplam	**5.793**	**12.226**	**5.555**	**11.592**	**6.828**	**14.291**	**5.031**	**14.326**

Kaynak: TÜİK, 2021g.

2020 yılında diğer yem bitkilerinden olan triticale sadece Altınova ve Çiftlikköy ilçesinde, Fiğ (Adi) (Yeşilot) Armutlu, Çiftlikköy ve Çınarcık ilçelerinde, Yonca (Yeşilot) Çiftlikköy ve Merkez İlçede, Korunga (Yeşilot) Çiftlikköy ilçesinde, Çayır Otu (Yeşilot) ve Bezelye (Yemlik) ise sadece Altınova ilçesinde yetiştirilmektedir

Armutlu ilçesinde fiğ (adi) (yeşilot), Termal ilçesinde mısır (slajlık), Merkez ilçede yonca (yeşilot) ve mısır (slajlık), Çınarcık ilçesinde fiğ (adi) (yeşilot) ve mısır (slajlık) yetiştirilmektedir. İlçelere göre en fazla yem bitkileri üretimi alanı ve miktar olarak Altınova, Çiftlikköy ve Merkez ilçede üretilmektedir (Tablo 4.15).

Tablo 4.15: Yalova İlinin İlçelere Göre Yem Bitkileri Üretim Alan ve Miktarları (2016-2020).

İlçeler	2017		2018		2019		2020	
	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)
Merkez	146	598	146	560	260	845	550	1.900
Altınova	2.654	4.472	2.432	3.935	2.996	4.507	462	835
Armutlu	42	18	42	18	42	18	42	50
Çınarcık	450	663	450	663	450	663	460	710
Çiftlikköy	2.431	6.215	2.435	6.216	2.580	6.338	3.217	9.631
Termal	70	260	50	200	500	1.920	300	1.200
Toplam	**5.793**	**12.226**	**5.555**	**11.592**	**6.828**	**14.291**	**5.031**	**14.326**

Kaynak: TÜİK, 2021g.

Yalova ilinde meyve üretimine en fazla zeytin ve kivi için alanlar ayrılmış olup, üretim miktarı olarak da en fazla kivi olmak üzere, zeytin, elma, erik ve Trabzon hurması üretimi yapılmaktadır. Meyve üretimine 2002 yılında daha fazla alan ayrılmış iken, bu oran 2016 yılında azalmış olmakla birlikte, üretimde uygulanan yeni teknikler ile verimim artışıyla üretim miktarında artış yaşanmıştır (Tablo 4.16).

Tablo 4.16: Yalova İlinin Meyve Üretim Alan ve Miktarları (2002-2020).

Ürünler	2018		2019		2020	
	Üretim Alanı (dekar)	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Alanı (dekar)	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Alanı (dekar)	Üretim Miktarı (ton)
Zeytin	33.569	8.492	33.265	7.176	33.265	8.412
Kivi	5.737	25.009	6.131	23.456	6.300	28.416
Ceviz	2.660	693	3.231	720	3.276	961
Elma	2.162	6.304	2.054	5.454	2.043	4.982
Şeftali ve Nektarin	1.799	4.429	1.097	2.836	1.054	2.576
Erik	1.999	4.864	1.974	5.091	1.948	5.097
Kiraz	1.564	893	758	1.065	730	1.142
Trabzon Hurmassı	1.087	2.060	1.397	3.151	1.691	4.150
Armut	1.406	649	665	1.456	646	1.321
Çilek	227	575	254	651	323	949
Kızılcık	140	158	140	156	146	162
Diğer	2.968	1.593	2.940	1.408	615	1.271
Toplam	**53.890**	**56.819**	**54.056**	**52.626**	**52.037**	**59.439**

Kaynak: TÜİK, 2021g.

Diğer başlık altında 2020 yılında; üzüm (157 ton), incir (109 ton), ayva (183 ton), vişne (6 ton), hünnap (2 ton), ahududu (13 ton), böğürtlen (1 ton), dut (106 ton), kestane (633 ton), fındık (10 ton) ve nar (19 ton) üretilmiştir. Türkiye'de ilk defa kivi fındığa alternatif ürün olarak Yalova Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü tarafından 1988 yılında İtalya'dan getirilen kivi fidanları ile gerçekleştirilen çalışmala ve yapılan adaptasyon denemeleri sonucunda üretilmeye başlanmıştır (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021a). 2020 yılında Türkiye'de 26 ilde 32.613 dekar alanda ve 73.745 ton kivi yetiştirilmiş olup, Yalova ili 6.300 dekar (%19,3) kivi üretim alanı ve 28.416 ton (%38,7) üretim miktarı ile birinci sırada yer almaktadır. Yalova ilinde 2020 yılında kivi üretiminin %78,7'si (22.350 ton) Altınova ve %13,9'u (3.949 ton) Çiftlikköy ilçesinde yetiştirilmiştir. Yalova ilinin lokomotif ürünü kivi meyvesinin üretiminin artırılması maksadıyla kivi üretim alanlarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Örtüaltı meyve üretimi sadece Altınova ilçesi Sermayecik köyünde yüksek tünel yöntemiyle 2017 yılında 2, 2018 yılında 4, 2019 yılında 3, 2020 yılında 1 dekar alanda, 2017 yılında 8, 2018 yılına 16 ve 2019 yılında 11, 2020 yılında ise 4 ton olarak çilek (özellikle San Andreas cinsi) yetiştirilmiştir. Özellikle öncesinde organik olarak

sonrasında ise iyi tarım olarak yetiştirilen çilek üretiminin artırılarak kırsal kalkınmanın desteklenmesi gerekmektedir.

Yalova ilçelerinin bazı meyve ürünlerine göre üretim miktarı açısından değerlendirilmesi Tablo 4.17'de gösterilmiştir. Zeytin üretimi en çok Armutlu ilçesi olmak üzere, Çınarcık ilçesinde, kivi, fındık, nektarin, erik, Trabzon hurması (cennet elması) ve çilek üretimi en çok Altınova ilçesi olmak üzere, Çiftlikköy ilçesinde, elma (Granny Smith) üretimi en çok Çınarcık ilçesi olmak üzere, Çiftlikköy ilçesinde, şeftali üretimi en çok Çiftlikköy ilçesi olmak üzere, Merkez ve Altınova ilçesinde, kestane en çok Merkez ilçe olmak üzere, Armutlu ve Altınova ilçelerinde, kızılcık ise en çok Çınarcık ilçesi ile Altınova ilçesinde üretilmektedir.

Tablo 4.17: Yalova İlinin İlçelere Göre Bazı Meyvelerin Üretim Miktarı – Ton (2020).

Ürünler	**Altınova**	**Armutlu**	**Merkez**	**Termal**	**Çiftlikköy**	**Çınarcık**	**Toplam**
Zeytin (Sofralık)	428	6.505	260	39	8	1.172	8.412
Kivi	22.350	-	288	5	3.949	1.824	28.416
Elma (Granny Smith)	60	-	113	53	745	1.794	2.765
Fındık	9	-	1	-	-	-	10
Şeftali	280	1	236	-	860	72	1.449
Nektarin	671	1	95	-	360	-	1.127
Erik	4.800	-	36	19	234	8	5.097
Trabzon Hurması (Cennet Elması)	3.400	1	65	-	664	20	4.150
Çilek	612	105	68	8	144	12	949
Kızılcık	4	-	-	-	-	158	164
Kestane	3	30	600	-	-	-	7633

Kaynak: TÜİK, 2021g.

Yalova ilinde meyve ağaçlarının verimleri Tablo 4.18'de gösterilmiştir. Sofralık üzüm (çekirdeksiz), çilek, ahududu ve böğürtlen ağaç olmadığı için alan verimleri (dekar) üzerinden hesaplanmıştır. Badem üretimi son dört yıldır yapılmadığından, yenidünya (Malta eriği) sadece 2004 ve 2005 yıllarında üretildiğinden Tablo 24'de gösterilmemiştir. Ahududu 2008, böğürtlen 2012 ve hünnap 2013 yılından itibaren üretilmeye başlanmıştır.

Tablo 4.18: Yalova İlinin Meyve Verimi (Kg/Meyve Veren Ağaç) (2004-2020).

Yıllar	2004	2009	2014	2018	2019	2020
Zeytin (Sofralık)	8	8	9	11	9	11
Zeytin (Yağlık)	18	10	12	10	2	12
Kivi	18	41	48	58	50	58
Ceviz	30	36	33	23	19	19
Elma (Golden)	40	71	61	61	61	59
Elma (Starking)	47	67	57	53	51	56
Elma (Granny Smith)	46	69	78	76	76	79
Elma (Diğer)	45	63	46	50	50	52
Şeftali	30	47	48	53	50	49
Nektarin	25	48	44	55	53	52
Erik	30	43	54	49	65	72
Kiraz	21	39	38	33	32	41
Trabzon Hurması (Cennet Elması)	39	49	60	65	78	77
Armut	37	67	62	59	59	55
Çilek	1.138	2.264	1.749	2.533	2.563	-
Kızılcık	19	11	30	29	29	30
İncir (Yaş)	29	46	49	39	43	41
Sofralık Üzüm (Çekirdekli)	440	1.053	693	1.869	1.062	-
Ayva	29	41	39	25	25	47
Vişne	31	25	27	25	25	27
Dut	23	26	26	26	26	27
Kestane	12	26	28	30	30	30
Fındık	27	19	4	1	3	3
Nar	20	15	24	19	19	20
Ahududu	-	1.500	1.500	1.231	1.231	-
Böğürtlen	-	-	48	50	50	-
Hünnap	-	-	8	17	22	18

Kaynak: TÜİK, 2021g.

2004 yılına göre ceviz, Ayva, vişne, fındık ve nar veriminde azalma (yağlık zeytin veriminde sadece 2019 yılında azalış), diğer tüm meyve çeşitlerinin verimlerinde artış meydana gelmiştir. Özellikle kivi, çilek, sofralık üzüm ve Trabzon Hurması (Cennet Elması) verimi en yüksek olan meyvelerdir.

Sebze üretimi hem açıkta hem de örtüaltı alanlarda yapılmaktadır. 2020 yılında sebze üretimine ayrılan alanların %70,5'ini (3.981 dekar) açıkta, %29,5'ini ise örtüaltında (1.668 dekar), sebze üretim miktarı ise %46'sını (7.703 ton) açıkta, %54'ü ise örtüaltında (9.179 ton) üretim oluşturmaktadır (Tablo 4.19 ve 4.20).

Tablo 4.19: Yalova İlinin Sebze Üretim Alan ve Miktarları (2002-2020).

Yıllar	2002		2018		2019		2020	
	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)
Bezelye (Taze)	710	373	698	383	636	367	589	308
Bamya	780	368	665	266	445	176	382	174
Bakla (Taze)	650	588	526	458	631	536	552	408
Marul (Kıvırcık)	165	168	350	790	350	790	716	1.691
Fasulye (Taze)	260	351	327	443	333	463	738	1.450
Karpuz	280	700	290	972	303	908	733	2.947
Domates (Sofralık)	360	543	195	569	211	612	318	1.930
Biber (Sivri)	110	224	110	234	109	232	336	869
Diğer	1.570	4.602	707	2.031	721	2.063	1.285	7.105
Toplam	**4.885**	**7.917**	**3.868**	**6.146**	**3.739**	**6.147**	**5.649**	**16.882**

Kaynak: TÜİK, 2021g.

Sebze üretiminde 2020 yılında en fazla karpuz (2.947 ton), domates (1.930 ton) ve marul (1.691 ton) yetiştirilmiştir.

Ülkemizde örtüaltı yetiştiricilik veya seracılık 75 yıl öncesine kadar uzanmakta olup, gelişmesini 1975-1980 sonrasında göstermiştir. Seracılık; "*içindeki sıcaklığın düzenlenmesinden, sebzelerin fidesi ve meyvesinin gelişmesine kadar büyük emek isteyen bir organizasyondur*" (Doğan, 2004: 91). Örtüaltı sebze üretimi hava şartlarından etkilenmemesi, bazı ürünlerin üretiminin her mevsim yapılabilmesi nedeniyle verimlidir. Örtüaltı sebze üretim alanları açıkta sebze üretime göre maliyetli olsa da ayrılan alanın az, üretim miktarın ve kazancın daha çok olması nedeniyle tercih edilmektedir. Türkiye'de olduğu gibi Yalova'da da artan nüfusun beslenmesi ve kırsal nüfusun gelirin artırılması ve şehire olan göçün azaltılması için örtü altı sebze üretimin artırılması gerekmektedir. Bu kapsamda seraların geliştirilmesi ve modernizasyonu gerkemektedir (Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021f).

Yalova ilinde örtüaltı sebze üretiminde 2020 yılında en fazla hıyar (3.925 ton), marul (1.285 ton) ve domates (1.338 ton) yetiştirilmiştir. Hıyar üretimi 2017 yılında 12.677, 2018 yılında 11.109 ton iken, 2020 yılında 3.925 tona gerilemiştir. Bunda özellikle Çiftlikköy ilçesinde 2017 yılında hıyar üretiminin 4.860 tondan (243 dekar), 2019 yılında 900 tona (45 dekar) gerilemesi neden olmuştur (Tablo 4.20).

Tablo 4.20: Yalova İlinin Örtüaltı Sebze Üretim Alan ve Miktarları (2002-2020).

Yıllar	2002		2018		2019		2020	
	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (ton)
Marul (Kıvırcık)	1.255	2.660	697	2.951	613	2.657	511	1.285
Hıyar	1.488	18.379	695	11.109	609	9.415	326	3.925
Semizotu	-	-	200	700	200	700	250	1.250
Domates	20	150	159	2.052	160	2.062	132	1.338
Biber	-	-	199	598	197	589	175	526
Fasulye (Taze)	19	28	144	412	146	416	229	690
Soğan	4	40	10	50	10	50	20	100
Maydanoz	-	-	6	30	6	30	5	15
Ispanak/ Patlıcan	183	360	41	131	40	128	20	50
Toplam	**2.969**	**21.617**	**2.151**	**18.033**	**1.981**	**16.047**	**1.668**	**9.179**

Kaynak: TÜİK, 2021g.

Örtüaltı sebze üretiminde örtüaltı türü olarak en fazla yüksek tünel ve plastik sera tercih edilmektedir. Örtüaltı sebze üretiminde 2004 yılında cam ve plastik sera ile alçak ve yüksek türü toplamı 2.777 iken, 2013 yılında 3.676 sayısına yükselmiş sonrasında ise alçalmaya başlayarak 1.918'e düşmüştür. Örtüaltı sebze üretiminde bu azalışın sonucuyla dolaylı olarak 2002 yılında üretim alanı 21.617, 2004 yılında 21.690, 2020 yılında ise 9.179 tona kadar azalmıştır (Tablo 4.20).

Tablo 4.21: Yalova İlinin Örtüaltı Sebze Üretim Alanları (2004-2020).

Yıllar	Cam Sera (da)	Plastik Sera (da)	Alçak Tünel (da)	Yüksek Tünel (da)	Toplam
2004	8	2.769	-	-	2.777
2005	8	2.793	-	-	2.801
2006	4	3.821	-	-	3.825
2007	-	297	-	3.115	3.412
2008	-	297	40	2.737	3.074
2009	10	289	-	2.527	2.826
2010	10	316	-	3.116	3.442
2011	10	322	-	3.194	3.526
2012	10	319	-	3.345	3.674
2013	10	143	-	3.523	3.676
2014	10	108	-	2.618	2.736
2015	10	107	-	2.451	2.568
2016	10	103	-	2.314	2.427
2017	10	115	-	2.169	2.294
2018	10	113	-	2.028	2.151
2019	20	110	-	1.851	1.981
2020	-	124	-	1.544	1.668

Kaynak: TÜİK, 2021g.

2006 yılında 3.821 dekar ürün plastik serada üretilirken, 2007 yılında bu sayı 297'ye düşmüş olup, bunun sebebi olarak plastik seraların önemli bir oranı (%92) bu yıldan itibaren yüksek tünele (2007 yılında 3.115 dekar alanda yüksek tünelde üretimine) dönüşmüştür.

Örtüaltı sebze üretiminde alçak tünel üretimi Çiftlikköy ilçesinde 2008 yılında 40 dekar alanda marul (kıvırcık) üretimi şeklinde gerçekleştirilmiş olup, 2009 yılında ise alçak tünel üretimi yerine yüksek tünel üretimi tercih edilmiştir. Cam serada 2004 ve 2005 yıllarında Altınova ilçesinde 4 ve Çınarcık ilçesinde 4, 2006 yılında Çınarcık ilçesinde 4 dekar alanda hıyar (sofralık) üretimi şeklinde, 2009 ve 2018 yılları arasında Çiftlikköy ilçesinde 10 dekar, 2019 yılında ise 20 dekar alanda marul (kıvırcık) ve hıyar (sofralık) üretimi şeklinde yapılmaktadır. 2020 yılında ise cam serada üretim gerçekleştirilmemiştir.

Yalova ilinin ilçe seviyesinde örtüaltı sebze üretim alanları Tablo 4.22'de gösterilmiştir. Örtüaltı meyve üretimine 2017 yılından itibaren sadece Altınova ilçesi Sermayecik köyünde başlanmış olup, 2017 yılında 2, 2018 yılında 4, 2019 yılında 3, 2020 yılında 1 dekar alanda yüksek tünel yöntemiyle çilek yetiştirilmektedir.

Tablo 4.22: Yalova İlinin İlçelere Göre Örtü Altı Sebze Üretim Alanı (Dekar) (2004-2020).

İlçesi	Altınova	Armutlu	Merkez	Termal	Çiftlikköy	Çınarcık	Toplam
2004	56	9	1.119	18	371	1204	2.777
2005	60	3	1.145	19	370	1204	2.801
2006	-	-	2.207	24	890	704	3.825
2007	67	-	2.131	25	960	229	3.412
2008	67	-	1.885	25	868	229	3.074
2009	60	-	1.811	26	700	229	2.826
2010	87	-	2.130	26	970	229	3.442
2011	93	-	2.207	27	970	229	3.526
2012	90	-	2.358	27	970	229	3.674
2013	85	-	2.821	27	685	58	3.676
2014	51	-	1.671	27	930	57	2.736
2015	50	-	1.671	15	775	57	2.568
2016	46	-	1.671	13	640	57	2.427
2017	8	-	1.671	13	495	107	2.294
2018	6	-	1.671	15	352	107	2.151
2019	3	-	1.671	23	177	107	1.981
2020	3	-	1.415	23	106	121	1.668

Kaynak: TÜİK, 2021g.

Armutlu İlçesinde 2004 yılında plastik seralarda 4 dekar alanda fasulye (taze), 4 dekar alanda marul (iceberg), 2005 yılında ise 3 dekar alanda fasulye (taze) yetiştirilmiş olup, sonraki yıllarda örtüaltı sebze üretimi tercih edilmemiştir. Altınova ve Çınarcık ilçelerinde plastik sera, Merkez ilçe, Termal ve Çiftlikköy ilçelerinde ise yüksek tünel yöntemi ile örtüaltı sebze üretimi yapılmaktadır. Yüksek tünel yönteminde plastik serada üretilen ürünlerden farklı olarak; ıspanak, semizotu, maydanoz ve soğan (taze) yetiştirilmektedir. Çınarcık ilçesinde üretim alanı 2013 yılında %75 azalış ile 229 dekar alandan, 58 dekara düşmüş olup, 2017 yılında 107 dekar alana yükselmiş ve son üç yılda 107 dekar ile üretim yapılmaktadır. Termal ilçesinde 2015 yılında bir önceki yıla göre görülen %55 azalma ile sayı 27 dekardan 15 dekara düşmüş olup, 2019 yılında 23 dekar üretim ile tekrar yükseliş göstermiştir. Aynı şekilde Altınova ilçesinde 2017 yılında %78 azalış ile 46 dekardan 8 dekara kadar düşmüş olup, sadece marul (kıvırcık) ve hıyar (sofralık) yetiştirilmektedir. Altınova ilçesindeki bu azalışın nedeni 2017 yılında Altınova ilçesindeki çiftçiler seralarını iç mekân süs bitkileri (oda bitkileri) kapsamında örtüaltı süs bitkisi üretimine ayırmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Çiftlikköy ilçesi Merkez ilçeden sonra örtüaltı sebze üretimin yapıldığı ikinci ilçe olup, 2015 yılında görülen %15 azalıştan sonra diğer yıllarda da düşüş göstermektedir. Örtüaltı sebze üretiminin en fazla yapıldığı ilçe olan Merkez ilçede ise %41 azalış ile 2014 yılında üretim 2.821 dekardan, 1.671 dekara düşmüş ve aynı alanda üretim sonraki yıllarda da devam etmektedir.

Yalova ili süs bitkileri üretim alanında ülke seviyesinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Türkiye'de 2020 yılında 39 ilde süs bitkisi yetiştirilmekte olup, ekilen alan olarak ilk beş sırayı toplam %76,9 ile İzmir %30,2, Sakarya %20,7, Antalya %10,9, Bursa %8 ve Yalova %7,1 ile üretim olarak ilk beş sırayı ise toplam %81,8 ile Antalya %31,9, İzmir %29, Yalova %9,6, Isparta %7,1 ve Adana %4,2 oluşturmaktadır. 2011 yılında ekilen alanın %10,3'ü, üretim âdetinin %10,6'sı Yalova ilinde yapılırken, 2020 yılında bu rakamlar %7,1 ve %9,6 olarak gerçekleşmiştir. Yalova süs bitkileri üretiminde 2020 yılında Antalya ve İzmir'in ardından üçüncü sırada iken, toplam süs bitkilerin %30'unu oluşturan dış mekân süs bitkileri üretiminde

ise 204.288.130 adet olan İzmir ilinin ardından 101.959.604 adet ile ikinci sırada yer almıştır (Tablo 4.23).

Tablo 4.23: Türkiye ve Yalova İli Süs Bitkileri Ekilen Alan ve Üretim Miktarları (2011-2020).

Yıllar	Türkiye		Yalova		Yalova İlinin Ülke Üretimdeki Payı (%)	
	Ekilen Alan (da)	Üretim (Adet)	Ekilen Alan (da)	Üretim (Adet)	Ekilen Alan (da)	Üretim (Adet)
2011	11.419	1.044.195.929	1.179	110.507.650	%10,3	%10,6
2012	11.777	1.077.199.887	1.234	136.857.650	%10,5	%12,7
2013	45.037	1.443.515.850	2.730	157.680.000	%6,1	%10,9
2014	48.909	1.553.025.200	2.793	169.195.388	%5,7	%10,9
2015	45.972	1.555.300.960	2.875	173.192.668	%6,3	%11,1
2016	48.581	1.516.712.547	2.747	103.277.386	%5,7	%6,8
2017	50.089	1.619.027.841	3.275	162.394.110	%6,5	%10
2018	51.802	1.711.773.663	3.560	157.701.020	%6,9	%9,2
2019	52.477	1.718.098.240	3.793	158.432.260	%7,2	%9,2
2020	54.128	1.661.449.405	3.831	159.027.334	%7,1	%9,6

Kaynak: TÜİK, 2021g.

Yalova ili süs bitkileri üretim alanının ürün çeşitlerine göre üretim alanları Tablo 4.24'de gösterilmiştir. Ekilen alan ve üretim miktarı olarak en fazla dış mekân süs bitkileri olmak üzere, sırasıyla; gül, fresia, iç mekân süs bitkileri (oda bitkileri), çiçek soğanları vb. yetiştirilmektedir.

Tablo 4.24: Yalova İlinin Süs Bitkileri Ekilen Alan ve Üretim Miktarları (2011-2020).

Yıllar	2011		2019		2020	
	Ekilen Alan (dekar)	**Üretim Miktarı (adet)**	**Ekilen Alan (dekar)**	**Üretim Miktarı (adet)**	**Ekilen Alan (dekar)**	**Üretim Miktarı (adet)**
Dış Mekân Süs Bitkileri	-	-	2.621	101.665.828	2.723	101.959.604
İç Mekân Süs Bitkileri (Oda Bitkileri)	-	-	210	6.976.232	200	6.983.600
Gül, Kesme	506	44.283.350	369	17.535.750	382	18.092.050
Şebboy, Kesme	126	4.395.000	68	1.687.150	75	1.797.650
Lisianthus, Kesme	76	5.632.000	96	3.594.600	97	3.780.150
Fresia, Kesme	64	14.535.300	63	8.971.350	63	9.657.850
Orkide, Kesme	17	243.500	26	1.826.930	26	1.826.930
Lilyum (Zambak), Kesme	50	1.480.000	23	562.525	23	562.525
Garbera, Kesme	15	1.050.000	13	1.723.000	13	1.806.600
Çiçek Soğanları	-	-	10	5.815.000	10	5.815.000
Kasımpatı (Krizantem) Kesme	61	6.488.5000	6	433.875	10	617.875
Karanfil, Kesme	170	24.580.000	12	1.160.080	13	1.260.160
Diğer Kesme Çiçek ve Çiçek Koncaları	95	7.720.000	278	6.479.940	196	6.769.100
Toplam	**1.179**	**110.507.650**	**3.793**	**158.432.260**	**3.831**	**159.027.334**

Kaynak: TÜİK, 2021g.

Yalova ilinin ilçe seviyesinde süs bitkileri üretim alanları Tablo 4.25'de gösterilmiştir. Yalova ilinde Armutlu ilçesi hariç diğer ilçelerde süs bitkisi üretilmektedir. Merkez, Altınova ve Çiftlikköy ilçeleri en fazla üretim alanına sahiptir. Altınova ilçesinde 2013 yılında üretim başlamıştır. Süs Bitkileri ve Mamulleri Sektör Raporu'na göre; "*süs bitkileri sektörü emek yoğun bir sektördür. Tarımdaki diğer sektörlere göre işgücü ihtiyacı fazladır. Sektördeki genel kabul seralar için dekara 3 kişi, açık alanda ise dekara 1 kişi olarak hesaplanmaktadır*" (http://www.susbitkileri.org.tr, Erişim Tarihi 04.06.2020). Yalova'da süs bitkileri sektöründe işgücü istihdamı önemli bir yere sahip olup, bu sektörün büyümesiyle birlikte yoğun iç göçe maruz kalan Yalova ilinin istihdam sorunu için bir çözüm olabilecektir.

Tablo 4.25: Yalova İlinin İlçelere Göre Süs Bitkileri Üretim Alanı (Dekar) (2020).

Yıllar	Altınova	Merkez	Termal	Çiftlikköy	Çınarcık	Toplam
2011	-	722	28	99	330	1.179
2012	-	722	28	99	385	1.234
2013	761	920	95	483	471	2.730
2014	818	920	95	489	471	2.793
2015	833	920	83	488	551	2.875
2016	837	920	137	302	551	2.747
2017	1.102	1.135	137	350	551	3.275
2018	1.097	1.135	187	590	551	3.560
2019	1.105	1.135	197	805	551	3.793
2020	1.118	1.135	208	815	555	3.831

Kaynak: TÜİK, 2021g.

Yalova ilinin ilçe seviyesinde Süs bitkileri üretim miktarları Tablo 4.26'da gösterilmiştir.

Tablo 4.26: Yalova İlinin İlçelere Göre Süs Bitkileri Üretim miktarları (adet) (2020).

Yıllar	Altınova	Merkez	Termal	Çiftlikköy	Çınarcık	Toplam
2011	-	49.094.500	1.054.000	8.249.150	52.110.000	110.507.650
2012	-	49.094.500	874.000	8.249.150	78.640.000	136.857.650
2013	108.427.441	17.554.150	697.000	7.504.000	23.497.348	157.680.000
2014	119.590.890	17.550.150	697.000	7.860.000	23.497.348	169.195.388
2015	119.536.670	17.550.150	648.500	7.910.000	27.547.348	173.192.668
2016	55.423.888	17.550.150	724.000	2.032.000	27.547.348	103.277.386
2017	109.953.564	20.664.166	724.500	3.506.132	27.545.748	162.394.110
2018	102.500.796	20.925.156	774.500	6.065.060	27.545.748	157.701020
2019	97.015.256	20.925.156	842.100	12.104.000	27.545.748	158.432.260
2020	97.016.400	20.925.236	1.411.500	11.799.000	27.875.198	159.027.334

Kaynak: TÜİK, 2020g.

Yalova ilinde Armutlu ilçesi hariç diğer ilçelerde süs bitkisi üretilmektedir. Altınova, Merkez ve Çınarcık İlçelerinde en fazla üretim yapılmaktadır. Altınova ilçesinde 2013 yılında üretim başlamıştır. 2013 yılında ilk defa 105.638.471 adet dış mekân süs bitkileri (99.601.453 adet Altınova ilçesinde), 4.372.988 adet iç mekân süs bitkileri (oda bitkileri) (2.992.988 adet Altınova, 480.000 Çiftlikköy ilçesinde) üretilmeye başlanmıştır. 2020 yılında süs bitkileri üretiminin %64'ünü (101.959.604 adet) dış mekân süs bitkileri oluşturmakta olup, bunun da %86'sı Altınova ilçesinde üretilmiştir. Çiçek soğanı üretimi ise sadece Altınova ilçesinde üretilmiştir. "Akköy, Koru Beldesi, Kadıköy, Samanlı, Hacımehmet, Laledere, Safran, Elmalık, Kazımiye,

Taşköprü ve Çiftlikköy'de yaygın bir şekilde çiçekçilik yapılmaktadır" (T.C. Yalova Valiliği İl Özel İdaresi, 2014: 50).

Yalova ilinde 2020 yılında üretilen süs bitkilerin toplam 3.831.248 metrekare alanın %50'si (1.903.942 metrekare) örtü altı üretim alanı olarak yetiştirilmektedir (Tablo 4.27).

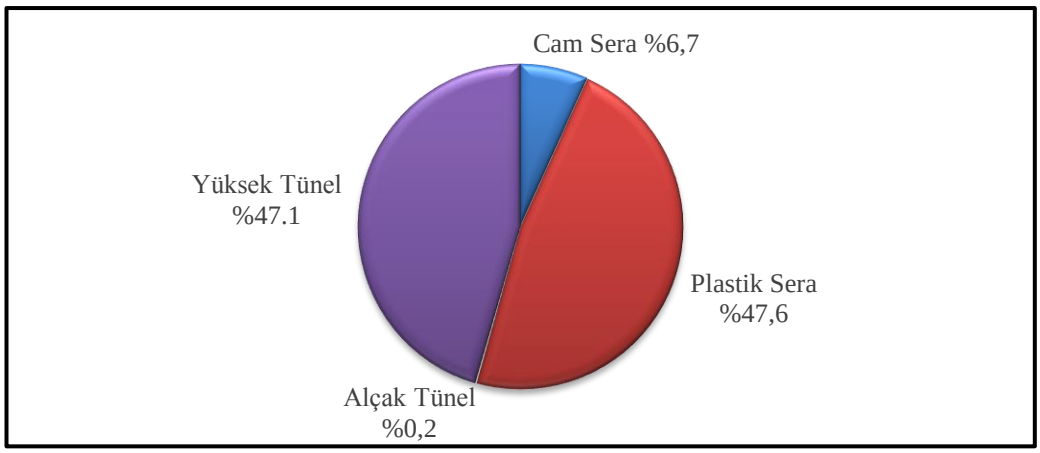
Tablo 4.27: Yalova İlinin Süs Bitkileri Örtü Altı Üretim Alanları (2020).

Toplam Alan (metrekare)	**Cam Sera (metrekare)**	**Plastik Sera (metrekare)**	**Alçak Tünel (metrekare)**	**Yüksek Tünel (metrekare)**
1.903.942	127.743	906.350	3.342	866.507
Oran (%)	6,7	47,6	0,2	47,1

Kaynak: TÜİK, 2021g.

Örtü altı yetiştirilen süs bitkilerin en fazla Tablo 4.27 ve Şekil 4.2'de de görülebileceği gibi yüksek tünel ve plastik seralarda yetiştirilmektedir.

Şekil 4.2: Yalova İlinin Süs Bitkileri Örtü Altı Üretim Alanları (2020).

Kaynak: TÜİK, 2021g.

Cam serada gül ve dış mekân süs bitkileri, plastik serada dış ve iç mekân süs bitkileri, alçak tünelde fresia ve gül, yüksek serada ise gül ve dış mekân süs bitkileri üretilmektedir (Tablo 4.28).

Tablo 4.28: Yalova İlinin Süs Bitkileri Örtü Altı Üretim Alanları Çeşitleri (2020).

Ürün	Cam Sera (metrekare)	Plastik Sera (metrekare)	Alçak Tünel (metrekare)	Yüksek Tünel (metrekare)	Toplam
Dış Mekân Süs Bitkileri	22.572	624.987	-	179.985	827.544
İç Mekân Süs Bitkileri (Oda Bitkileri)	3.200	178.348	-	-	181.548
Gül, Kesme	53.414	34.357	1.595	288.453	377.819
Şebboy, Kesme	11.120	10.790	-	52.796	74.706
Lisianthus, Kesme	-	1.362	-	95.844	97.206
Fresia, Kesme	15.768	11.515	1.322	34.114	62.719
Orkide, Kesme	5.000	21.099	-	-	26.099
Lilyum (Zambak), Kesme	6.298	240	-	15.963	22.501
Garbera, Kesme	4.916	1.620	-	6.905	13.441
Çiçek Soğanları	1.000	-	-	-	1.000
Kasımpatı (Krizantem) Kesme	1.155	5.585	-	3.645	10.385
Karanfil, Kesme	521	522	-	12.480	13.523
Lale, Kesme	-	-	-	700	700
Gypsohilla, Kesme	-	-	-	240	240
Sümbül, Kesme	-	-	-	650	650
Diğer Kesme Çiçek ve Çiçek Koncaları	3.300	15.925	425	174.732	194.382
Toplam	**127.743**	**906.350**	**3.342**	**866.507**	**1.903.942**

Kaynak: TÜİK, 2021g.

Yalova Atatürk Tarım İşletme Müdürlüğü'nün 1.541 dekar büyüklüğündeki arazisi 21 Ocak 2013 tarihinde 30 yıl süre ile süs bitkisi üreticisi 40 firma tarafından (firma sayısı daha sonra 44'e çıkmıştır) kurulan Yalova Garden A.Ş. isimli şirkete kiralamıştır. Firmalarda sezona göre değişmekle birlikte 950-2000 civarında işçi çalışmaktadır. "*Türkiye'nin süs bitkisi üretimi alanında örnek alınacak bir sektörel kümelenme modelini hayata geçirmiştir*" (http://yalovacizgi.com, Erişim Tarihi 04.06.2020). 1994 yılında İktisadi Devlet Teşekkülü (İDT) olan Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) 18 adet tarım işletmesini tarım ve hayvancılık alanında çalışan şirketlere kiraya vermiş olup, 17 tarım işletmesinde ise kendi faaliyetlerini sürdürmektedir. Yalova Atatürk Tarım İşletme Müdürlüğü de kiraya verilen 18 işletmeden biridir (TİGEM, 2021).

Yalova Garden A.Ş. yetkilisi ile olan görüşmede; süs bitkileri üretiminde Yalova ilinin etkinliğini ve ihracatının artırılması maksadıyla, ürün çeşitliliğinin (sertifikasyonun) artırılması ve kaliteli ürün üretilmesi, daha steril üretim yapılması, daha profesyonel işletmecilik yapılması hususları tespit edilmiştir. Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü 2021 yılı özet brifingde "*süs bitkilerinde yerli üretimin geliştirilerek ithalatın azaltılması*" hususu belirtilmiştir (Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021f). Yalova ili Altınova ilçesinde çiçek hali projesi olduğu gerçekleştirdiğim mülakatlarda tespit edilmiş olup, halin faaliyete gemesiyle birlikte en fazla dış mekân süs bitkileri üretimi yapan Altınovalı üreticilerin çiçeklerini kolayca pazarlayabileceği değerlendirilmektedir.

Yalova ilinin toplam örtüaltı tarım alanları Tablo 4.29'da gösterilmiş olup, %47'sini sebze üretim alanları oluşturmaktadır. Örtüaltı meyve olarak 2017 yılından itibaren Altınova İlçesi Sermayecik köyünde çilek yetiştirilmektedir. Örtüaltı tarım alanları 2013 yılında 5.119 dekar ile en yüksek seviyeye çıkmış olup, örtüaltı sebze üretimin azalmasıyla birlikte 2014 yılında 4.241 dekara düşmüştür. Örtüaltı sebze üretimin devam eden azalışına rağmen süs bitkileri alanının artışı sayesinde toplam örtüaltı tarım alanları yaklaşık 4.000 dekar alanda üretime devam edilmektedir.

Tablo 4.29: Yalova İlinin Toplam Örtüaltı Tarım Alanları (2004-2020).

Yıllar	Örtüaltı Sebzeler (dekar)	Örtüaltı Süs bitkileri (dekar)	Örtüaltı Meyveler (dekar)	Toplam Örtüaltı Tarım Alanları
2004	2.777	-	-	2.777
2005	2.801	-	-	2.801
2006	3.825	-	-	3.825
2007	3.412	-	-	3.412
2008	3.074	-	-	3.074
2009	2.826	-	-	2.826
2010	3.442	-	-	3.442
2011	3.526	1.100	-	4.626
2012	3.674	1.155	-	4.829
2013	3.676	1.443	-	5.119
2014	2.736	1.505	-	4.241
2015	2.568	1.592	-	4.160
2016	2.427	1.469	-	3.896
2017	2.294	1.660	2	3.956
2018	2.151	1.737	4	3.892
2019	1.981	1.973	3	3.957
2020	1.668	1.903	1	3.572

Kaynak: TÜİK, 2021g.

Atatürk Yalova'da bölgede ve ülkemizde tarımın ve hayvancılığın gelişmesi, modern tekniklerin kullanılması ve çiftçilere bu tekniklerin öğretilmesi için 1929 yılında büyük bir bölümü bataklık olan Millet ve Baltacı Çiftliklerini satın almıştır. Atatürk bu iki çiftliği 1937 yılında milletine bağışlamıştır. Bu çiftliklerin son durumu ile günümüzdeki faaliyetleri kısaca özetlenmiştir. Baltacı Çiftliği 7.1.1938 tarihli ve 3308 sayılı Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu Hakkında Kanun Kapsamında Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumuna geçmiştir (Resmî Gazete, 1938). 3308 sayılı kanunun 5'inci maddesinde bu husus belirtilmiştir: "*Atatürk'ün 11/6/1937 tarihli mektup ile Hazineye teberrü ettiği bütün menkul ve gayrimenkul mallar ve bunlara aid hak ve vecibeler bu kanunun neşri tarihinden itibaren Devlet ziraat işletmeleri kurumuna intikal eder"* (Resmî Gazete, 1938). 1957 yılında Devlet Üretme Genel Müdürlüğü, 1983 yılında Tarım İşleri Genel Müdürlüğü bünyesine alınarak Atatürk Tarım İşletme Müdürlüğü kurulmuştur. Toplam büyüklüğü 4.048 dekar olan arazinin 80 dekarı Yalova Belediyesine verilmiş olup, üzerinde Karaca Arboretum canlı ağaç müzesi kurulmuştur. Arazinin bir kısmı Orman İşletme Müdürlüğü'ne, bir kısmı Su Ürünleri Müdürlüğü'ne, bir kısmına da Yalova Belediyesine arıtma tesisi kurulması için verilmiştir. Baltacı Çiftliğinin 616 dekar arazisi bu nedenle kaybedilmiştir (Akyol, 1998: 22). Atatürk Tarım İşletme Müdürlüğünün 940 dekar arazisi, 6 Aralık 2010 tarihinde Yüksek Planlama Kurulu kararı ile Yalova Üniversitesi'ne tahsis edilmiştir. Son olarak da yukarıda da bahsedildiği gibi 1.541 dekar büyüklüğündeki arazisi 21 Ocak 2013 tarihinde Yalova Garden A.Ş. isimli şirkete kiralamıştır (http://yalovacizgi.com, Erişim Tarihi 04.06.2020).

Atatürk'ün satın aldığı Millet Çiftliği ise 6.928 dekar araziye sahipti. Çiftliğin bataklık halindeki büyük bir bölümü kurutulmuş ve ziraata elverişli duruma getirilmiştir. Atatürk çiftliğin deniz kenarındaki ağaçların arasına bir köşk (Yürüyen Köşk) yaptırmıştır (Akyol, 1998: 17,21). Çiftlik 1938 yılında 7.1.1938 tarihli ve 3308 sayılı Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu Hakkında Kanun Kapsamında Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumuna geçmiştir. 3308 sayılı kanunun 5'inci maddesinde bu husus belirtilmiştir: "*Atatürk'ün 11/6/1937 tarihli mektup ile Hazineye teberrü ettiği bütün menkul ve gayrimenkul mallar ve bunlara aid hak ve vecibeler bu kanunun neşri tarihinden itibaren Devlet ziraat işletmeleri kurumuna intikal eder*" (Resmî Gazete,

1938). Daha sonrasında ise, 1.3.1950 tarihinde "*Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü*" ve 1952 yılında ise "*Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü*" bünyesine alınmıştır. Millet Çiftliği arazisinde 9 Mart 1961 tarihinde "*Yalova Bahçe Kültürleri Bölge Araştırma Enstitüsü*" kurulmuştur. 2011 yılında Tarım ve Orman Bakanlığı'na doğrudan bağlı "*Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü*" adını almıştır. 11 Haziran 1945 tarihinde toprağı olmayan ya da yetmeyen çiftçilerin toprak edinmeleri amacıyla çıkarılan 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü'ne çevrilen Millet çiftliğinin 5.700 dekar arazisi çiftçilere dağıtılmıştır (Resmî Gazete, 1945). Çiftçilere verilen topraklar ile birlikte yeterli işletme kredisi verilmemesi, çiftçilerin modern araç ve gereçlerle desteklenmemesi vb. sorunlar sonucunda bu araziler iskâna açılmış olup, üzerinde Gazi Osman Paşa, Kemal Paşa ve İsmet Paşa Mahalleleri Kurulmuştur (Akyol, 1998: 17, 21). Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü meyvecilik, sebzecilik, bağcılık, tıbbi ve aromatik bitkiler, süs bitkileri, bitki sağlığı ile toprak ve su kaynakları konularında farklı faaliyetlerde bulunmaktadır. Enstitü aynı zamanda ürettiği meyve fidanı, sebze fide ve tohumu, tıbbi ve aromatik bitki ve ürünleri ile süs bitkileri satışı da yapılmaktadır. Bünyesinde 2014 yılında 20.400 m^2 alanda 2.000'den fazla türün sergilendiği Geofit (soğanlı, rizomlu, yumrulu bitki) Araştırma Merkezi oluşturulmuştur. Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü 1.098 dekar araziye sahiptir. Türkiye'nin önemli tarımsal araştırma ve geliştirme enstitülerinin birisi olan Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü görevlerini şu şekilde açıklamaktadır:

> "Tüm dünyada, tarımla uğraşan nüfusun kentlere göçü, gelir düzeyindeki yükselmeler ve nüfus artışı gıda ihtiyacını artırmaktadır. Tarımsal ürünlere olan talep; tarım alanlarının artırılamaması nedeniyle, birim alandan alınan verimdeki artışla sağlanması zorunluluğunu doğurmuştur. Bu durum yeni teknik ve teknolojilerin kullanılmasını zorunlu hale gerektirmektedir. Bu gereksinimlere bağlı olarak, Enstitümüz gelecekte oluşacak tarımsal yapıyı biçimlendirecek; yüksek verimli ve kaliteli ürün çeşitlerini geliştirmek, üretimde yeni teknolojileri üreticiye tanıtarak verim artışına ve kalitenin yükseltilmesine katkıda bulunup üreticilerin hayat standardını yükseltmek, ihracatın artırılması amacıyla üzerinde çalışılan konularda uluslararası standartlara uygun ürün yetiştirilmesine ve pazara hazırlanmasına yardımcı olmak, çevre dostu, doğaya zarar vermeyen, üretimde maliyeti düşürecek yeni yöntemleri uygulamaya alacak araştırma projelerinin hazırlanması, uygulanması, konu ile ilgili olarak üreticilerin eğitilmesi görevlerini yerine getirmeye çalışmaktadır" (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021a: 1).

Millet Çiftliğinin 6.928 dekar arazisinin Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile çiftçilere dağıtılan 5.700 dekar araziden kalan 1.228 dekar araziden Enstitü arazisi olarak 1.098 dekar alanın çıkarılması sonucunda kalan 130 dekar arazinin bir kısmı Yürüyen Köşk arazisi bir kısmı da çeşitli amaçlar için ayrılmıştır (Akyol, 1998: 17,21).

Yalova ilinin toplam tarımsal alet ve makine sayıları Tablo 4.30'da gösterilmiş olup, 2004 yılına göre 2020 yılında traktör, biçerdöver, tarımsal alet ve makine sayıları artış göstermiştir. "*Günümüz tarım hayatındaki en büyük tarımsal girdi payını, tarım alet ve makinaları ile buna bağlı mazot kullanımı oluşturmaktadır*" (Doğan, 2016: 134).

Tablo 4.30: Yalova İlinin Tarımsal Alet ve Makine Sayıları (2004-2020).

Yıllar	Traktör	Biçerdöver	Diğer Alet ve Makineler
2004	1.571	2	9.105
2005	1.675	3	9.361
2006	1.643	3	9.244
2007	1.770	1	9.731
2008	1.590	2	10.041
2009	1.537	4	10.054
2010	1.608	4	10.414
2011	1.668	7	10.792
2012	1.789	7	11.444
2013	1.905	6	11.779
2014	1.856	5	11.299
2015	2.066	6	12.666
2016	2.188	6	13.138
2017	1.534	11	11.309
2018	1.673	11	11.653
2019	1.810	8	12.165
2020	1.850	7	12.372

Kaynak: TÜİK, 2021ğ.

Yalova ilinin ilçe seviyesinde traktör sayıları Tablo 4.31'de gösterilmiştir. Merkez, Altınova ve Çiftlikköy ilçeleri traktör sayısı en fazla olan İlçelerdir. Armutlu ilçesinde hububat yetiştirilmemekte, yem bitkilerinden de Armutlu ilçesinde fiğ (adi) (yeşilot), Termal ilçesinde ise sadece mısır (slajlık) yetiştirilmekte olup, bu iki ilçede bu nedenle traktör sayıları diğer ilçelere göre daha azdır.

Tablo 4.31: Yalova İlinin İlçelere Göre Traktör Sayıları (2004-2020).

Yıllar	Altınova	Armutlu	Merkez	Termal	Çiftlikköy	Çınarcık	Toplam
2004	630	52	265	30	463	131	1.571
2005	642	140	268	33	461	131	1.675
2006	635	92	280	45	463	128	1.643
2007	635	174	280	55	493	133	1.770
2008	635	172	280	55	310	138	1.590
2009	640	118	280	42	310	147	1537
2010	658	118	308	42	329	153	1.608
2011	695	118	308	47	329	171	1.668
2012	726	118	383	50	329	183	1.789
2013	751	118	472	50	329	185	1.905
2014	761	118	498	50	239	190	1.856
2015	768	118	685	47	247	201	2.066
2016	775	118	795	50	249	201	2.188
2017	444	118	396	50	320	206	1.534
2018	445	123	497	61	322	225	1.673
2019	446	123	612	64	338	227	1.810
2020	450	123	631	64	341	241	1.850

Kaynak: TÜİK, 2021ğ.

2020 yılında Çiftlikköy ilçesinde 4, Altınova İlçesinde 2 ve Merkez İlçede 1 biçerdöver bulunmaktadır. Yalova ilinin ilçe seviyesinde diğer alet ve ekipman sayıları Tablo 3.32'de gösterilmiştir.

Tablo 4.32: Yalova İlinin İlçelere Göre Diğer Alet ve Ekipman Sayıları (2004-2020).

Yıllar	Altınova	Armutlu	Merkez	Termal	Çiftlikköy	Çınarcık	Toplam
2004	3.342	237	1.839	214	2.553	920	9.105
2005	3.350	439	1.873	214	2.565	920	9.361
2006	3.492	369	1.881	273	2.516	713	9.244
2007	3.539	371	1.991	295	2.710	825	9.731
2008	3.477	478	1.991	286	2.938	871	10.041
2009	3.493	489	1.967	230	2.959	916	10.054
2010	3.654	489	2.087	230	2.991	963	10.414
2011	3.785	602	2.123	248	2.991	1.043	10.792
2012	3.862	625	2.343	364	2.991	1.259	11.444
2013	3.924	620	2.550	359	3.000	1.326	11.779
2014	3.975	622	2.615	355	2.306	1.426	11.299
2015	4.005	1.258	3.139	349	2.351	1.564	12.666
2016	4.064	1.270	3.520	358	2.362	1.564	13.138
2017	2.683	1.270	3.006	362	2.393	1.595	11.309
2018	2.692	1.280	2.853	585	2.407	1.836	11.653
2019	2.728	1.205	3.110	552	2.688	1.882	12.165
2020	2.798	1.226	3.159	535	2.682	1.972	12.372

Kaynak: TÜİK, 2021ğ.

Yalova ilinin hububat üretim alanı 2002 yılına göre 2020 yılında %34, üretim miktarı %41, yem bitkileri üretim alanı %936, üretim miktarı %495, süs bitkileri üretim alanı %572, üretim miktarı %532 artış göstermesi, meyve üretim alanının %17 azalışına karşılık üretim miktarının %50 artış göstermesi nedeniyle tarımsal alet ve ekipman sayıları 2004 yılına göre 2020 yılında Altınova ilçesi hariç diğer tüm ilçelerde artış göstermiştir.

Yalova ilinin tarımsal üretim, tarımsal alet ve ekipmanların sayılarının değişiminin hayvancılık sektörü ile birlikte ele alınması gerekmektedir. Bu maksatla kırsal kalkınma, organik ve iyi tarım uygulamalarından sonraki bölümde hayvan sayıları ile hayvansal üretim çeşitleri ile miktarlarındaki değişim incelenecektir.

4.2.1.1. Kırsal Kalkınma

Türkiye ilk kez 1970'lerde kırsal kalkınma projeleri başlamıştır. Günümüze kadar çeşitli programlar ve eylem planları uygulamıştır. Avrupa Birliği (AB) Uyum süreci hazırlıkları kapsamında Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) döneminde 2007-2013 yıllarında "*Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi*" ve 2010-2013 Kırsal Kalkınma Planı uygulanmıştır. Sonrasında ise 2015-2018 yılında "*Kırsal Kalkınma Eylem Planı*" uygulanmıştır. 2012/23 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile ilk kez Kırsal Kalkınma Planı İzleme Komitesi oluşturulmuştur. En son belge ise Onbirinci Kalkınma Planı (2019-2023) döneminde yayımlanan 2021-2023 Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS-III) belgesidir. Bu plana göre kırsal kalkınma; "*kırsal alanda yaşayan fertlerin ekonomik ve sosyal refahı ile yaşam kalitesini artırma sürecidir*" (Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, 2021: 2).

Türkiye'de kırsal kalkınma destekleri ulusal kaynaklarla veya uluslararası kaynaklarla (AB ve diğer uluslararası kuruluşlar) yürütülen destekleme (IPARD v.b) faaliyetlerini kapsamaktadır. "*Avrupa Birliği ve uluslararası kuruluşlardan sağlanan kaynakları da kapsayacak şekilde, kırsal kalkınma programlarının uygulanmasına yönelik faaliyetleri gerçekleştirmek üzere Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu*" teşkil edilmiştir (Resmî Gazete, 2007a). Türkiye'de 2007-2013 yıllarında AB Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı (IPARD) 42 il için uygulanmış olup, 2014-2020 yıllarında aynı illeri kapsayan IPARD II

uygulanmaktadır (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021b,c). Yalova ili 42 il arasında bulunmamakta olup, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi'nde, 81 ilin katılımını öngörmektedir. Program kapsamının tüm illere genişletilmesi durumunda Yalova ilinin de bu programdan etkin bir şekilde istifade etmesi sağlanmalıdır.

Yalova ilinde tarımda sürdürülebilirliği ve tarım sektörünün rekabet edebilirliği noktasında aşağıda özetlenen sıkıntılar bulunmaktadır. Bazı yapısal sorunların çözümü çok zor olsada kırsal kalkınma kapsamında, çiftçiyi destekleyici programların artırılması ve hızlandırılması gerekmektedir.

> "Tarımsal işletmelerin genellikle küçük ölçekli aile işletmelerinde olması, tarımsal üretimdeki girdi maliyetlerinin yüksek olması, tarımla uğraşan çiftçilerin yaş ortalamasının yüksek olması, bahçe tesis maliyetlerinin yüksek oluşu, mera ve yem bitkisi ekiliş alanları ile hayvancılığa ayrılan alanların az olması tarım sektörünün rekabet edebilirliğini ve sürdürülebilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir" (T.C. Yalova İl Özel İdaresi, 2021: 66).

Kırsal kalkınma kapsamında Türkiye'de Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP), Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından "*Ulusal Tarım Stratejisi Belgesi*" kapsamında 2006 yılında uygulanmaya başlanmış olup, 3'üncü dönem 13'üncü etap 15 Kasım 2020 tarihinde tamamlanmıştır (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021c). Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Tarıma Dayalı Ekonomik Yatırımların Desteklenmesi Hakkında Tebliğ (2020/24) 21 Kasım 2020 tarihinde yayımlanmış ve 1/1/2021-31/12/2025 tarihleri arasında uygulanacak olup, amacı şu şekilde belirtilmiştir:

> "Bu tebliğin amacı; doğal kaynaklar ve çevrenin korunmasını dikkate alarak kırsal alanda gelir düzeyinin yükseltilmesi, tarımsal üretim ve tarıma dayalı sanayi entegrasyonunun sağlanması için küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi, tarımsal pazarlama altyapısının geliştirilmesi, geriye dönük izlenebilirliğin sağlanması, gıda güvenilirliğinin güçlendirilmesi, kırsal alanda alternatif gelir kaynaklarının oluşturulması, kırsal ekonomik altyapının güçlendirilmesi, tarımsal faaliyetler için geliştirilen yeni teknolojilerin üreticiler tarafından kullanımının yaygınlaştırılması, yürütülmekte olan kırsal kalkınma çalışmalarının etkinliklerinin artırılması, kırsal toplumda yerel kalkınma kapasitesinin oluşturulmasına katkı sağlanması için yeni teknoloji içeren yatırımların desteklenmesine ilişkin usul ve esasları belirlemektir" (Resmî Gazete, 2020).

Yalova'da Kırsal Kalkınma Yatırımların Desteklenmesi Programı (KKYDP) kapsamında 41 adet proje uygulanmış olup, yaklaşık 30.309.053 TL (14.529.668 TL hibe desteği) yatırım gerçekleşmiştir. Kabul edilen 41 projenin en fazla çeşidi 17 adet

bitkisel ürün işleme paketleme ve depolama ile 13 adedi soğuk hava deposu oluşturmuştur (Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021a).

Yalova Valiliği İl Özel İdaresi desteğinde İl Tarım ve Orman Müdürlüğü tarafından 2017-2019 yılları arasında Meyveciliğin Geliştirilmesi, Hayvancılığın Geliştirilmesi ile Özel Konulu Hizmet Projeleri ana başlıkları altında 28 adet 16 farklı tip proje uygulanmıştır. Meyveciliği Geliştirme Projeleri kapsamında 223 çiftçiye 444.755 adet Kivi, Ceviz, Aronya, Trabzon Hurması ve Çilek fide ve fidan dağıtımı yapılmış, 713 dekar alanda meyve üretimine tahsis edilmiştir. 2020 yılında ise bu alanın 983 dekara çıkarılması planlanmıştır. Hayvancılığı Geliştirme Projeleri kapsamında 600 baş kaz ve 123 baş damızlık koç dağıtılmış olup, Akköy ve Ahmediye köylerindeki Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerine süt toplama tankı, Yalova Arıcılar Birliğine bal dolum ve paketleme makinası temin edilmiştir. Özel Konulu Hizmet Projeleri kapsamında ise önemli faaliyetler olarak Yalova Kıvırcığı koyununun genetik analizi projesi, kivinin kurutularak değerlendirilmesi projesi, Esvet Sabri Aytaşman Özel Eğitim Meslek Okulunda Engelsiz Organik Tarım Serası kurulumu gerçekleştirilmiştir. Yukarıda belirtilen projelerden 2017-2019 yıllarında 3.853 çiftçi faydalanmış olup, 1.596.260 TL destek ile çiftçilerin gelir seviyeleri iyileştirilmiştir (Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021c).

Tarım ve Orman Bakanlığının desteğinde 2017-2019 yıllarında Yalova ilinde 11.013.689 TL değerinde 8 farklı konuda 368 "Genç Çiftçi Projesi" gerçekleştirilmiştir. "*Ülkemizde hali hazırda yaklaşık 55 olan ortalama çiftçi yaşı dikkate alındığında çiftçiliği kırsal alanda yaşayan gençler (40 yaş ve altı) arasında cazip bir meslek haline getirilmesine yönelik çalışma ve destekleme modeli ele alınmıştır*" (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021c). Yalova ilinde de bu yönde desteklemeler yapılmaktadır.

Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğünce gerçekleştirilen bazı önemli desteklerden olan; "*Yalova İli Ekmeklik Buğday Üretiminde Yeni Çeşitlerin Denenmesi ve Geliştirilmesi Projesi*" kapsamında 57 çiftçiye 26.000 kg Buğday tohumu dağıtılmış, 2017 yılında ise 10 Çiftçiye 500 m² alanda 274 bin TL değerinde Sera Modernizasyonu gerçekleştirilmiştir. Tablo 4.33'de gerçekleştirilen destekler gösterilmiş olup, en çok destekleme hayvan sağlığı yetiştiriciliği ile bitkisel üretim ve

sağlığı konularında gerçekleştirilmiştir (Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021c).

Tablo 4.33: Yalova İli Tarım Desteklemeleri (2002-2020).

Yıl	**2002-2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**Toplam**
Bitkisel Üretim ve Sağlığı	7.512.278	375.626	560.227	762.113	840.248	936.012	11.270.534
Hayvan Sağlığı ve Yetiştiriciliği	11.113.580	1.966.387	1.656.126	2.345.039	2.715.945	2.439.516	22.236.593
Su Ürünleri Yetiştiriciliği	2.453.043	18.850	89.250	83.750	101.000	109.300	2.855.193
KKYDP	11.829.199	39.950	1.917.019	-	743.500	-	14.529.668
Makine Ekipman ve Hibe	2.413.315	-	-	-	-	-	2.413.315
Tarla İçi Damla Sulama Hibe	349.443	54.450	75.403	56.308	343.279	-	878.883
Genç Çiftçi	-	3.543.689	3.630.000	3.840.000	-	-	11.013.689
Koordinasyona Bağlı	504.820	10.000	12.000	12.000	12.000	-	550.820
İl Özel İdaresi	192.250	94.100	250.881	641.771	707.754	793.610	2.680.366
Toplam	**36.651.928**	**6.103.052**	**8.190.936**	**7.740.981**	**5.463.726**	**4.278.438**	**68.429.061**

Kaynak: Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021f.

Kırsal kalkınma için öncelikle yapılması gereken ülkemizin sonrada bölge ve illerin tarım politikalarının belirlenmesi gerekmektedir.

> "Tarım politikası; üreticilerin gelirini arttırmak, kırsal kesimin yaşam seviyesini yükseltmek, tarımsal nüfus istihdamını sağlamak, gelir dağılımındaki dengesizliği gidermek, tüketicileri fiyat artışına karşı korumak aynı zamanda ihraç ürünlerinin dış pazarda üstünlük sağlaması ve buna bağlı olarak da gelir elde etmek amacıyla devletin uyguladığı önlemler bütünüdür" (Serkaya Doğan, 2008: 95).

Bu kapsamda; sürdürülebilir tarım politikaları özellikle de Yalova için sürdürülebilir kırsal kalkınma politikasının çok yönlü olarak; "*ekonomik, coğrafi ve toplumsal açıdan sürdürülebilir tarımsal politikaların uygulanması bir zorunluluktur*" (Serkaya Doğan, 2008: 99).

Yalova valiliği de sürdürülebilir kalkınma modeli kapsamında tarım, sanayi ve ticaret dengesinde gerçekleştirdiği adımları belirtmiştir: *"Bu amaçla sürdürülebilir*

kalkınma modeli çerçevesinde Yalova, sanayide ileri teknolojiyi kullanmak, tarımsal üretimde süs bitkileri ve kivi gibi katma değeri yüksek ürünlere odaklanmak, Türkiye'de ticari ve lojistik merkez haline gelmek adına gerekli adımları atmaktadır" (http://www.yalova.gov.tr, Erişim Tarihi 04.06.2020).

Körfez geçiş bölgesinde bulunan Altınova ve Çiftlikköy ilçelerinin kentsel ve kırsal alanları, artan nüfus ve öngörülen sanayi alanlarının etkisinden korunması gerekmektedir. "Bu nedenle bölgede hızla artması öngörülen gelişimin planlı yönetilerek kısıtlı olan kentsel ve kırsal alanların verimli kullanılması gerekmektedir" (Doğu Marmara Bölge Kalkınma Ajansı, 2015: 93)

2018 yılında onaylanan Yalova İli 1/50.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı ile de "Yalova İli İçin Kırsal Kalkınma Politikası" geliştirilmiştir: "*Köylerde yaşanan hızlı nüfus azalışlarının önüne geçilmesi ve kırsal alanda yaşam seviyesinin artırılması amacıyla Yalova il genelini kapsayan kırsal kalkınma politikası geliştirilmiştir*" (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018). Bu politika ile 42 köy (Çınarcık ilçesi Ortaburun Köyü hariç) sektörel bakımdan analiz edilmiş olup, köylerin hangi sektöre göre geliştirilmesi gerektiği tespit edilmiştir: "*Yalova'da yer alan her köyün kendi karakteri analiz edildikten sonra hangi sektörde büyüme gösterdiği ve hangi potansiyellere sahip olduğu göz önünde bulundurularak bir gelişme şeması oluşturulmuştur*" (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018). Bu plana göre köyler Tablo 4.34'de gösterilmiştir. Planda belirtilen hususların sadece bir öneri olduğu yerel ve idari yönetimlerin kabulü ve uygulamaları ile işlerlik kazanacağı belirtilmiştir. Merkez köyler; ilçe merkezlerine olan yakınlığı ve konumu gibi hususlar göz önünde bulundurularak tespit edilmiş olup, ilçedeki diğer köylerin her türlü sosyal ve ekonomik ihtiyaçların karşılanması maksadıyla söz konusu hizmetlerin geliştirmesi gerektiği belirtilmiştir. Tarım sektöründe İlyasköy ve Elmalık Köyü "Tarımsal Odak Köyler", hayvancılık sektöründe Tevfikiye Köyü Odak Köy, ekoturizm sektöründe Güneyköy odak köy, kıyı turizm sektöründe Fıstıklı Köyü odak köy olarak belirtilmiştir. Kırsal Kalkınma Politikası incelendiğinde 5 köyün (Çavuşçiftliği, Fıstıklı, Hacımehmet, İlyasköy ve Kocadere) iki ayrı sektörde yer aldığı görülecektir. Kırsal yerleşimlerin büyük çoğunluğunu köyler oluşturmaktadır.

Tablo 4.34: Yalova İlinde Sektörlere Göre Gelişmesi Hedeflenen Köylerin Listesi.

İlçeler	Merkez Köyler	Tarım Köyleri	Hayvancılık Köyleri	Ekoturizm Köyleri	Kıyı Turizm Köyleri	Kentsel Köyler
Altınova	Çavuşçiftliği	Ahmediye, Karadere, Soğuksu, Sermayecik	Örencik, Tevfikiye, Aktoprak	Fevziye	-	Çavuşçiftliği, Geyikdere, Havuzdere, Tokmak
Armutlu	Fıstıklı	Selimiye, Hayriye, Mecidiye	-	-	Kapaklı, Fıstıklı	-
Merkez	Hacımehmet	Kazımiye, Esadiye, Kirazlı, Safran, Elmalık	-	Kurtköy, Güneyköy, Sugören	-	Samanlı, Hacımehmet, Soğucak
Termal	-	-	-	-	-	Akköy, Yenimahalle
Çiftlikköy	İlyasköy	Denizçalı, Kabaklı, Kılıç, Çukurköy, Dereköy, Laledere, İlyasköy	-	Gacık, Burhaniye	-	-
Çınarcık	Kocadere	Çalıca	-	-	Şenköy, Kocadere	-
Toplam	**5 Köy**	**20 Köy**	**3 Köy**	**6 Köy**	**4 Köy**	**9 Köy**

Kaynak: T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018.

Yukarıda belirtilen planda ekoturizm köyleri tespit edilmiştir. Sürdürülebilir turizm çoğu zaman ekoturizm ile eş anlamlı kullanılmaktadır. Ekoturizm aynı zamanda doğa turizmi olarak da adlandırılmakta olup, sürdürülebilir turizmin alt bölümlerinden birisidir. "*Sürdürülebilirlik, sürekliliği olan herhangi bir doğal veya beşeri olayın devamlı fakat değiştirilmeden ve aşırı kullanımla tüketilmeden yararlanmayı gerektirmektedir*" (Akova, 2013: 109).

Köyler genel olarak nüfuslarının azlığı, geçimlerini büyük oranda tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile sağlayan yerleşim yerleridir. Köyler tarımsal işlevlerine göre tarım (ekip biçme, tahıl tarımı, bahçecilik vb.) ve hayvancılık köyler ile tarım ve hayvancılığın birlikte yapıldığı köyler, bağcılığın yapıldığı ve ticari tarımın yapıldığı köyler olarak ayrılabilir (Özdemir, 2016: 66-68). İzbırak (1981: 110) köyleri ekonomik bakımdan; ekinci, bahçeci, hayvancı, ormancı, zanaatçı-tarımcı, el sanatları-tarımcı, işçi-tarımcı, tarımcı-bahçeci ve balıkçı köyler olarak ayırmıştır. Yukarıdaki planda tarım köyleri daha alt başlıklara ayrılabilir, ormancılık köyleri (Yalova ilinin

41 köyü orman köyüdür) belirtilebilir, tarım ve hayvancılığın birlikte yapıldığı köyler ayrı olarak ele alınabilirdi. Mesela hayvancılık köyleri olarak köylerde de tahıl tarımı da yapılmaktadır. Kentsel karakter kazanan köyler "*kentsel alana yakın konumda bulunan ve konut gelişimiyle ön plana çıkan köyler*" olarak belirtilmiş olup, bu şekilde bir planlamanın sakıncaları bulunmaktadır (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018). Belirtilen köylerde tarımsal faaliyetler (meyve ve sebzecilik, süs bitkileri üretimi gibi tarımsal üretim) ile hayvancılık faaliyetleri de yapılmaktadır. Bu köyler zaten yoğun göç almakta ve nüfusları artmaktadır. Zamanla bu köylerin kırsal özelliklerini kaybedecekleri görülmektedir. Örneğin Termal ilçesi Akköy hayvancılık faaliyetlerin yoğun olarak yapıldığı köylerden biridir.

4.2.1.2. Organik ve İyi Tarım Uygulamaları

Sürdürülebilir tarımın sağlanması, ekolojik dengenin korunması, çevre kirliliğini engellemek, toprağın biyoçeşitliliğini geliştirmek, toprağın organik maddesini korumak veya artırmak, tüketiciye güvenilir ve kaliteli ürünleri sunmak maksadıyla, her türlü bitkisel (mantar ve maya üretimi dahil), hayvansal ve su ürünleri üretimi ile orman ve doğal alanlardan organik tarım ilkelerine uygun olarak ürün toplanmasına organik tarım denilmektedir (Resmî Gazete, 2002; Resmî Gazete, 2010). Organik tarım metoduyla konvansiyonel üretimde kullanılan kimyasal gübre, genetik yapısı değiştirilmiş organizma (GDO) ve ürünleri yerine organik gübre ve organik tohum, fide ve fidan, organik hayvancılıkta ise organik yem ile beslenmesi esastır.

Türkiye'de organik tarımın uygulamasına ilişkin ilk yasal mevzuat 1994 yılında yayınlanan "*Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Ekolojik Metodlarla Üretilmesine İlişkin Yönetmelik*" ile kavuşulmuştur (Resmî Gazete, 1994). Avrupa Birliği (AB) mevzuatına uyum sağlanması maksadıyla, 03.12.2004 tarihinde Organik Tarım Kanunu ile üç defa değişen 11.07.2002, 10.06.2005 ve 18.08.2010 tarihli "*Organik Tarımın Esasları ve Uygulamasına İlişkin Yönetmelik*" yayınlanmıştır (Resmî Gazete, 2002; Resmî Gazete, 2004a; Resmî Gazete, 2005c; Resmî Gazete, 2010). Türkiye'de organik tarımın esasları Organik Tarım Kanunu ve 18.08.2010 tarihli "*Organik Tarımın Esasları ve Uygulamasına İlişkin Yönetmelik*" çerçevesinde yürütülmektedir.

Türkiye'de organik tarım çalışmaları 1984 yılıyla birlikte başlamış olup, ilk defa 1986 yılında Manisa İlinin Tekelioğlu Köyünde kuru üzüm, 1987 yılında ise kuru incir üretimi ile organik tarım denemesi yapılmıştır (Doğan, 2016: 139). Türkiye'de organik tarım üretimi ve istatistikleri 2002 yılından itibaren yapılmaktadır. Türkiye'de 2002 yılında 12.428 çiftçi tarafından, 898.267 dekar alanda, 310.125 ton ile yapılan organik tarımsal üretimi, 2018 yılında çiftçi sayısında 6,4 kat (79.563 çiftçi), üretim alanında 7 kat (6.268.850 dekar), üretim miktarında 7,6 kat (2.371.612 ton) üretime ulaşmıştır.

Yalova ilinde organik tarım geçiş sürecinde 2003 yılında 1 çiftçi tarafından 1,45 dekar alanda kivi üretimi olarak gerçekleştirilmiştir (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021ç). Yalova ilinde geçiş süreci dâhil olmak üzere organik tarım uygulamaları kapsamında çiftçi sayıları, üretim alanları ve üretim miktarı Tablo 4.35'de gösterilmiştir.

Tablo 4.35: Yalova İli Organik Tarım Alanları (2004-2020).

Yıllar	Çiftçi Sayısı	Tarım Alanı (hektar)	Üretim Miktarı (ton)
2004	2	26,20	-
2005	23	5.030	144
2006	30	46	286
2007	133	157	865
2008	128	138	675
2009	51	46.214	376
2010	40	92	793
2011	14	10	296
2012	5	13	246
2013	5	20	477
2014	5	18	380
2015	5	11	396
2016	5	11	252
2017	5	13	102
2018	6	90	351
2019	20	84	231
2020	24	85	553

Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021ç.

Organik tarım uygulaması kapsamında Yalova ilinde 2004 yılında 2 çiftçi ile 26,20 hektar alanda organik kivi tarımı başlamıştır. 2005 yılında "*Armutlu-Çınarcık Organik Tarım Havzası Projesi*" kapsamında 21 çiftçi ile kontrol ve sertifikasyon sistemine alınarak ilk organik üretim gerçekleştirilmiştir. 2005 yılında Çınarcık ilçesi

Şenköy'den 11 çiftçi kızılcık, Armutlu ilçesi Mecidiye köyünden 9 çiftçi, Selimiye köyünden bir çiftçi zeytin, sebze ve meyve ürünlerini organik olarak yetiştirmeye başlamışlardır. 2006 yılında Merkeze bağlı Kirazlı ve Güneyköy köylerinden 4 çiftçi de meyve ve meyve ürünlerini organik yetiştirmeye başlamışlardır. 2007 yılında proje tüm Yalova ilini kapsayacak şekilde "*Yalova Organik Tarım Projesi*" adını almıştır. 2007 yılıyla birlikte Altınova ilçesi Sermayecik köyünden 33 çiftçi organik çilek ve kiraz, Armutlu ilçesi Fıstıklı köyünden 75 çiftçi organik zeytin yetiştiriciliğine başlamışlardır (Balcı Akova, 2013: 87-92). 2012 ve 2017 yıllarında organik tarım çiftçi sayısı 5'e düşmüş olup, 11-20 hektar arazide, 100-500 ton organik tarım yapılmaktadır. 2020 yılında organik tarımla uğraşan çiftçi sayısı 24'e, üretim alanı 84 hektara, üretim miktarı 553 tona yükselmiştir. Son iki yılda özellikle geçiş süreci üretim değerleri yükselmiş olup, daha da desteklenmesi gerekmektedir.

Yalova ilinde 2018 yılında Organik tarım geçiş süreci kapsamında 3 çiftçi, 2019 yılında 14 çiftçi tarafından tarımsal ürünler yetiştirilmiştir. 2020 yılında ise 16 çiftçi tarafında 85,9 ton miktarında Tablo 4.36'da gösterilen tarımsal ürünler yetiştirilmiştir. En fazla yonca, aronya, korunga, mısır ve hıyar yetiştirilmiştir (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021ç).

Tablo 4.36: Yalova ilinde Organik Tarım Geçiş Süreci Üretim Verileri (2020).

Ürün Adı	Çiftçi Sayısı	Üretim Alanı (ha)	Üretim (ton)
Yonca		2,92	14,40
Aronya		4,77	14,06
Mısır		0,43	10
Hıyar		0,1	8
Korunga		1,58	7,03
Diğer		19,61	32,41
Toplam	16	29,41	85,90

Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021ç.

2020 yılında organik tarımsal üretim kapsamında 8 çiftçi tarafından Tablo 4.37'de gösterilen tarımsal ürünler yetiştirilmiştir. En fazla lahana, yonca, fiğ, buğday, domates yetiştirilmiştir. Toplamda ise 466,63 ton üretim gerçekleştirilmiştir.

Tablo 4.37: Yalova İlinde Organik Tarımsal Üretim Verileri (2020).

Ürün Adı	Çiftçi Sayısı	Üretim Alanı	Nadas Alanı	Toplam Üretim Alanı	Üretim (ton)
Lahana					105,2
Yonca					37,21
Fiğ					28,24
Buğday					13,50
Domates					17,25
Diğer					266,23
Toplam	8	51,59	4,18	55,77	466,63

Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021d.

Organik çilek üretimi ise sadece 10 tondur. 2007 yılında ilk kez Altınova ilçesi Sermayecik köyünde 134,42 ton organik çilek üretimi (geçiş süreci üretim dahil olmak üzere) gerçekleştirilmiştir. Organik çilek üretim 2008 yılında 140,7 ton (geçiş sürecinde 120,7 ton) olarak (toplam çilek üretiminin %64'ü) en yüksek seviyede gerçekleşmiş sonrasında ise, 2009 yılından itibaren organik çilek üretim üretimi (16,25 ton) azalmaya başlamış olup, 2019 yılında 1 tona (toplam çilek üretiminin %0,5'i) kadar düşmüştür. Organik çilek üretimi son yıllarda iyi tarım yöntemiyle yetiştirilmektedir. 2020 yılında 6,5 dekar alanda 15 ton organik çilek üretimi (geçiş süreci üretim dahil) gerçekleştirilmiştir. Mülakatlarda bazı köylerde (Çavuşçiftliği vb.) bazı üreticilerin organik yöntemle çilek üretimine başladığı tespit edilmiştir.

Yalova ilinde ilk defa 2019 yılında 1 çiftçi tarafından 137 büyükbaş hayvan ile organik hayvansal üretim yapılmaya başlanmıştır. Yalova ilinde ilk defa 2007 yılında geçiş süreci yedi arıcı 515 kovanla organik bal üretilme çalışmalarına başlanmış olup, 2009 yılında 7 arıcı 640 kovanla 13,95 ton organik bal üretimine başlamıştır. 2010 yılında ise 4 arıcı 305 kovanla 11,75 ton organik bal üretmiştir. 2011 ve 2017 yıllarında Yalova ilinde organik arıcılık faaliyetleri görülmemekte olup, 2018 yılında tekrar geçiş süreci arıcılık kapsamında 10 arıcı ile 561 kovanla organik bal üretimi çalışmalarına başlanmıştır. 2019 yılında 8 işletme geçiş sürecini tamamlayarak organik arıcılık sertifikasını almış olup, 1,81 ton organik bal üretimini gerçekleştirmişlerdir. 2020 yılında organik arıcılık sertifasını alan çiftçi sayısı 9'a ulaşmış olup, 3 çiftçi ise geçiş sürecini devam ettirmektedir (Tablo 4.38). Altınova ilçesi Sermayecik ve Geyikdere köylerinde, Çınarcık ilçesi Teşvikiye beldesi ile Kocadere, Esenköy, Şenköy ve Ortaburun köylerinde, Merkez ilçenin Kadıköy beldesi ile Güneyköy, Kurtköy, Soğucak, Samanlı, Hacımehmet, Safran, Elmalık, Kirazlı, Kazımiye ve Sugören,

Termal ilçesi Akköy, Armutlu ilçesi Selimiye, Hayriye, Mecidiye ve Fıstıklı köylerinde organik arıcılık yapılmaya uygun alanlar bulunmaktadır. 2007 yılından günümüze bu köylerde organik arıcık üretimi veya denemeleri olmuştur (Balcı Akova, 2013: 92: T.C. Yalova Valiliği İl Özel İdaresi, 2011: 34). Organik bal üretiminin artırılarak çiftçilerimiz desteklenmelidir.

Tablo 4.38: Yalova İlinde Organik Balcılık (2007-2020).

Yıllar	Organik Arıcılık Çiftçi Sayısı	Geçiş Süreci Arıcılık Çiftçi Sayısı	Organik Arıcılık Kovan Sayısı	Geçiş Süreci Arıcılık Kovan Sayısı	Organik Arıcılık Üretim (ton)
2007	-	7	-	515	-
2008	-	7		640	-
2009	7	-		640	13,95
2010	4	2	305	150	11,75
2018	-	10	-	561	-
2019	8	2	480	70	1,81
2020	9	3	349	53	1,5

Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021ç.

İyi tarım üretimi 8.09.2004 tarihinde yayımlanan "*İyi Tarım Uygulamaları Hakkında Yönetmelik*" kapsamında gerçekleştirilmektedir. İyi tarım; "*çevre, insan ve hayvan sağlığına zarar vermeyen bir tarımsal üretimin yapılması, doğal kaynakların korunması, tarımda izlenebilirlik ve sürdürülebilirlik ile güvenilir ürün arzının sağlanması için gerçekleştirilecek*" uygulama olarak belirtilmiştir. İyi tarım "*ekonomik açıdan karlı ve verimli*" bir üretim yöntemi olup, "*bitkisel üretim, hayvansal üretim ve su ürünleri yetiştiriciliği alanlarında elde edilen her türlü işlenmemiş ham ürünler ile bunların birinci derece işlenmesi ile elde edilmiş ürünleri*" kapsamaktadır (Resmî Gazete, 2004b).

Türkiye'de iyi tarım 2007 yılında 53.607 dekar alanda 18 ilde ve 651 çiftçi tarafından yapılmaya başlamıştır. 2020 yılında ise iyi tarım 2.547.544 dekar alanda 61 ilde 14.051 çiftçi tarafından yapılmaktadır. Yalova ilinde iyi tarım uygulamaları 2009 yılında 8 dekar alanda üretim ile başlamış olup, yıllar içerisindeki çiftçi sayıları, üretim alanları ve üretim miktarları Tablo 4.39'da gösterilmiştir.

Tablo 4.39: Yalova İli İyi Tarım İstatistikleri (2011-2020).

Yıllar	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**
Çiftçi Sayısı	4	2	4	34	37
Üretim Alanı (dekar)	283	30	154	719	726
Üretim Miktarı (kg)	352.000	70.000	527.100	2.188.094	2.210.190
Yıllar	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**
Çiftçi Sayısı	37	19	18	8	8
Üretim Alanı (dekar)	1.105	586	560	175	161
Üretim Miktarı (kg)	1.054.300	356.000	1.536.500	370.000	436.000

Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021d.

İyi tarımın organik tarıma göre tercih edilmesinde kimyasal girdi kullanılmasına belirli ölçüde izin verilmesi önemli rol oynamaktadır. Yalova ilinde son yıllarda organik tarım kapsamındaki çiftçi sayıları azalmakla birlikte, iyi tarım uygulaması kapsamında 2009 yılında ilk defa 8 dekar alanda üretim başlamıştır. İyi tarım çiftçi sayıları 2013 yılında 4 iken, 2015-2016 yıllarında 37 kişiye ulaşmış, iyi tarım uygulama alanları bu yıllarda yüksek oranlara çıkmış, üretim yapan çiftçi sayıları 2017 yılında 17, 2018 yılında 18, üretim miktarları ise 586 ve 560 dekara düşmüştür. 2020 yılında 8 çiftçi tarafından, 161 dekar alanda iyi tarım üretimi yapılmıştır.

Yalova ilinde 2014 yılında uygulamaya başlanılan "*Kivi Yetiştiriciliğinde İyi Tarım Uygulamalarının Yaygınlaştırılması ve Kontrolü Projesi*" ile Altınova ilçesi Subaşı beldesinde "*Kivide Tomurcuk, Çiçek ve Meyve Seyreltme Demonstrasyonu*" etkinliği yapılmıştır (Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2020ç).

Türkiye'de organik tarım kapsamında 2005 yılından, iyi tarım kapsamında 2009 yılından itibaren, çiftçileri teşvik etmek ve uygulamaları yaygınlaştırmak maksadıyla desteklemeler yapılmaktadır. Organik tarım ile üretimde verimin düşmesi, iyi tarım uygulamalarında kimyasal girdilere konulan kısıtlamalar nedeniyle, üretimin desteklenmesi gerekmektedir (Eryılmaz, Kılıç ve Boz, 2019: 354). Desteklemelerin artırılması durumunda kar getiren konvansiyonel üretimin avantajı azaltılmış, bu tarımın yaygınlaştırılması sağlanmış olunacak, kırsal kesimdeki nüfusun devamlılığı sağlanmış olunacaktır.

4.2.2. Hayvancılık

Hayvancılık; "*evcil ve çiftlikte faydalanılan hayvanların yetiştirilerek üretilmesi ve yetiştirilen hayvanlardan et, süt ve ürünleri, yumurta ve bal gibi ürün almaya, aynı zamanda derisinden ve gücünden istifade etme*" faaliyeti olarak tanımlanmıştır (Doğan, 2016: 143). Türkiye'nin coğrafi konumu nedeniyle her bölgesinde ve ilinde hayvancılık faaliyetleri yapılmaktadır. Yalova ilinde de hayvancılık faaliyetleri yapılmakta olup, mera alanlarının azlığı, toplam arazinin %60'ının orman alanından oluşması, süs bitkisi ve seracılık faaliyetlerinin yoğunluğu, azalan kırsal nüfusun etkisi vb. nedenlerle hayvancılık faaliyetleri yeterince yapılamamaktadır. Türkiye ve Yalova ilinde hayvan sayıları Tablo 4.40'da görülmekte olup, 2004 yılında Türkiye'de hayvanların %76'sı küçükbaş hayvan iken bu oran 2020 yılında %74'e düşmüştür. Bunda büyükbaş hayvan ürünlerinde görülen artış nedeniyle özellikle son üç yılda büyükbaş hayvan sayısındaki artıştan kaynaklanmaktadır.

Tablo 4.40: Türkiye ve Yalova İlinin Hayvan Sayıları (2004-2020).

Yıllar	Büyükbaş (Türkiye)	Büyükbaş (Yalova)	Küçükbaş (Türkiye)	Küçükbaş (Yalova)
2004	10.173.246	8.543	31.811.092	12.576
2005	10.631.405	9.022	31.821.789	16.315
2006	10.971.880	9.079	32.260.206	15.962
2007	11.121.458	8.474	31.748.651	10.968
2008	10.946.239	8.538	29.568.152	10.667
2009	10.811.165	8.134	26.877.793	9.116
2010	11.454.526	8.736	29.382.924	12.853
2011	12.483.969	10.343	32.309.518	18.216
2012	14.022.347	11.781	35.782.519	19.013
2013	14.532.848	11.818	38.509.795	22.014
2014	14.345.223	11.487	41.485.180	25.189
2015	14.127.837	10.565	41.924.100	26.509
2016	14.222.228	10.101	41.329.232	25.044
2017	16.105.025	14.077	44.312.308	25.357
2018	17.220.903	13.894	46.117.399	27.960
2019	17.872.331	13.015	48.481.479	26.239
2020	21.649.673	13.826	61.697.361	32.249

Kaynak: TÜİK, 2021h.

Yalova'da ise 2004 yılında hayvanların %60'ı küçükbaş hayvan iken bu oran 2020 yılında %70'e yükselmiştir. Türkiye'de büyükbaş hayvan oranlarında görülen yükselme Yalova'da görülmemiştir. Bunda Yalova'nın tarım alanlarının hububat ekimi ve yem ürünleri yetiştirmek için yeterli olmamasının neden olduğu

değerlendirilmektedir. Yalova'da da son üç yılda büyükbaş hayvan sayıları artmış olup, yem ürünleri üretimi artışıyla orantılı ileride büyükbaş hayvan oranının yükseleceği anlaşılmaktadır.

Yalova ilinde büyükbaş hayvanların ilçelere ve yıllara göre sayıları Tablo 4.41'de gösterilmiştir.

Tablo 4.41: Yalova İlinin Büyükbaş Hayvan Sayıları (2004-2020).

Yıllar	**Altınova**	**Armutlu**	**Merkez**	**Termal**	**Çiftlik**köy	**Çınarcık**	**Toplam**
2004	1.196	500	2.253	516	2.996	1.082	8.543
2005	1.300	441	2.682	539	2.974	1.086	9.022
2006	1.300	509	2.820	680	2.520	1.250	9.079
2007	1.250	458	2.653	583	2.225	1.305	8.474
2008	1.250	371	2.862	515	2.300	1.240	8.538
2009	1.047	447	2.713	527	2.200	1.200	8.134
2010	1.177	416	3.303	583	2.227	1.030	8.736
2011	1.485	390	3.630	751	2.922	1.165	10.343
2012	1.477	384	3.751	846	4.513	810	11.781
2013	1.844	384	3.586	871	3.805	1.328	11.818
2014	1.946	335	3.605	708	3.542	1.351	11.487
2015	1.737	320	3.462	662	3.092	1.292	10.565
2016	1.748	396	3.050	651	2.968	1.288	10.101
2017	2.180	620	4.666	881	4.074	1.656	14.077
2018	2.097	720	4.478	897	3.690	2.012	13.894
2019	1.981	567	4.106	891	3.513	1.957	13.015
2020	2.121	695	4.396	1.074	3.571	1.969	13.826

Kaynak: TÜİK, 2021h.

Tüm ilçelerde 2004 yılına göre 2020 yılında büyükbaş hayvan sayıları artış göstermiştir. Merkez, Çiftlikköy ve Altınova ilçelerinde hayvan sayıları diğer ilçelere göre daha fazladır. En az büyükbaş hayvan sayısı Armutlu ve Termal ilçelerinde bulunmaktadır.

Yalova ilinde manda yetiştiriciliği çok az yapılmaktadır. Yalova ilinde Altınova (en son 2019), Merkez ve Çiftlikköy ilçelerinde (en son 2012 yılında) manda yetiştirilmektedir (Tablo 4.42). 2017 yılında "*Yalova'da Akla Gelince Manda, Güneyköy'de Anında*" projesi kapsamında 1 çiftçiye 25.000 TL değerinde 7 adet manda verilmiştir (Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021d). 2020 yılında Merkez ilçesinde 4 adet manda yavrusu karşılık, 5 adet erkek manda bulunmaktadır.

Tablo 4.42: Yalova İlinin Manda Sayıları (2010-2020).

Yıllar	Altınova	Merkez	Çiftlikköy	Toplam
2010	-	-	1	1
2011	-	-	2	2
2012	2	-	-	2
2013	3	-	-	3
2014	-	-	-	-
2015	-	-	-	-
2016	-	-	-	-
2017	4	19	-	23
2018	-	13	-	13
2019	6	15	-	21
2020	-	9	-	9

Kaynak: TÜİK, 2021h.

Yalova'da 2002 ve 2019 yıllarında kırmızı et üretimi Tablo 4.43'de gösterilmiş olup, 2015, 2016 ve 2018 yılında görülen kırmızı et üretimi hayvan sayılarının azalmasından kaynaklanmıştır. 2002 yılına göre 2020 yılında kırmızı et üretimi %49 artış görülmüştür.

Tablo 4.43: Yalova İli Kırmızı Et Üretimi (2002-2020).

Ürün	2002	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Kırmızı Et Üretimi (ton)	1.515	1.871	2.029	2.007	1.376	2.271	1.829	2.185	2.261

Kaynak: Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021f.

Yalova ilinde küçükbaş hayvanların cinslerine göre sayıları Tablo 4.44'de gösterilmiştir. 2004 yılında toplam küçükbaş hayvanın %79'u yerli koyun iken, 2020 yılında yerli ve merinos koyun oranı %87'ye yükselmiştir. 2017 yılından itibaren Yalova'da merinos cinsi koyun yetiştirilmeye başlanmıştır.

Tablo 4.44: Yalova İlinin Küçükbaş Hayvan Cins ve Sayıları (2004-2020).

Yıllar	Koyun (Yerli)	Koyun (Merinos)	Keçi (Kıl ve Diğerleri)	Toplam Küçükbaş
2004	9.964	-	2.612	12.576
2005	13.840	-	2.475	16.315
2006	13.722	-	2.240	15.962
2007	9.379	-	1.589	10.968
2008	8.483	-	2.184	10.667
2009	7.290	-	1.826	9.116
2010	8.947	-	3.906	12.853
2011	14.134	-	4.082	18.216
2012	15.118	-	3.895	19.013
2013	17.361	-	4.653	22.014
2014	19.212	-	5.977	25.189
2015	20.340	-	6.169	26.509
2016	19.126	-	5.918	25.044
2017	20.980	370	4.007	25.357
2018	24.468	366	3.126	27.960
2019	22.909	284	3.046	26.239
2020	27.488	423	4.338	32.249

Kaynak: TÜİK, 2021h

Yalova ilinde küçükbaş hayvanların ilçelere ve yıllara göre sayıları Tablo 4.45'de gösterilmiştir.

Tablo 4.45: Yalova İlinin İlçelere Göre Küçükbaş Hayvan Sayıları (2004-2020).

Yıllar	Altınova	Armutlu	Merkez	Termal	Çiftlikköy	Çınarcık	Toplam
2004	1.600	2.150	1.000	1.971	4.420	1.435	12.576
2005	1.600	1.580	3.485	1.760	6.445	1.445	16.315
2006	1.600	1.610	2.197	2.350	5.440	2.765	15.962
2007	1.850	1.626	1.927	1.360	3.520	685	10.968
2008	1.570	1.764	2.071	1.412	2.900	950	10.667
2009	1.560	1.171	2.292	1.092	2.101	900	9.116
2010	2.076	1.352	3.495	1.130	3.540	1.260	12.853
2011	3.510	1.480	6.080	1.235	4.255	1.656	18.216
2012	2.836	1.532	5.999	1.450	5.706	1.490	19.013
2013	3.600	1.767	6.114	1.450	7.383	1.700	22.014
2014	3.946	3.060	6.111	1.540	8.777	1.755	25.189
2015	3.475	2.974	7.811	1.460	8.659	2.130	26.509
2016	3.530	2.339	7.217	1.499	7.989	2.470	25.044
2017	3.217	3.585	7.082	2.652	7.208	1.613	25.357
2018	3.675	2.821	7.447	4.402	7.704	1.911	27.960
2019	3.825	2.790	7.155	3.533	6.420	2.516	26.239
2020	4.110	3.529	9.075	4.001	8.310	3.224	32.249

Kaynak: TÜİK, 2021h.

Tüm ilçelerde 2004 yılına göre 2020 yılında küçükbaş hayvan sayıları artış göstermiştir. Merkez ve Çiftlikköy ilçelerinde hayvan sayıları diğer ilçelere göre daha fazladır. En az küçükbaş hayvan sayısı Çınarcık ve Armutlu ilçelerinde bulunmaktadır.

Yalova'da 1995 ve 2020 yıllarında süt üretimi Tablo 4.46'da gösterilmiş olup, son üç yılda hayvan sayılarının artışıyla orantılı olarak süt üretiminde artış yaşanmıştır. 2019 yılında süt üretimin %93'ü inek sütü, %6'sı koyun sütü, %1'i ise keçi sütü oluşturmuştur. Sadece 9 ton manda sütü üretilmiştir.

Tablo 4.46: Yalova İli Süt Üretimi (1995-2020).

Ürün	1995	2000	2002	2010	2015	2017	2018	2019	2020
Süt Üretimi (ton)	21.370	18.937	17.387	10.052	11.856	13.953	14.325	13.504	18.810

Kaynak: Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021f; TÜİK, 2021ı.

Yalova ilinde diğer hayvan sayıları Tablo 4.47'de gösterilmiştir. Diğer hayvanlar kapsamında deve ve domuz yetiştiriciliği olmadığından dolayı sadece; at, eşek ve katır sayıları gösterilmiştir

Tablo 4.47: Yalova İlinin Diğer Hayvan (At, Eşek, Katır) Sayıları (2004-2020).

Yıllar	**Altınova**	**Armutlu**	**Merkez**	**Termal**	**Çiftlikköy**	**Çınarcık**	**Toplam**
2004	79	108	408	70	130	425	1.220
2005	79	138	432	60	49	427	1.185
2006	71	160	343	60	135	362	1.131
2007	67	126	206	51	85	104	639
2008	79	114	272	51	75	8	599
2009	66	130	210	48	70	32	556
2010	79	109	205	39	64	40	536
2011	79	102	205	24	23	64	497
2012	59	96	205	26	30	82	498
2013	48	52	229	20	29	85	463
2014	24	84	229	10	54	99	500
2015	22	79	136	16	51	97	401
2016	10	72	129	17	47	93	368
2017	11	67	101	18	51	89	337
2018	13	57	66	13	51	110	310
2019	15	36	82	14	53	102	302
2020	17	19	43	7	53	48	187

Kaynak: TÜİK, 2021h.

Diğer hayvanlar kapsamında deve ve domuz yetiştiriciliği olmadığından dolayı sadece; at, eşek ve katır sayıları gösterilmiştir. 2004 yılına göre 2020 yılında diğer

hayvan sayılarında %84 azalış göstermiştir. Bu azalış tarımda modernleşme ile tarımsal alet ve makinelerin sayısının artışından kaynaklanmaktadır.

Türkiye'de olduğu gibi Yalova ilinde de hayvancılığın yaygınlaştırılması ve elde edilen verimin artırılması için, mera alanların korunması, yem fiyatlarının düşürülmesi veya yem üretiminin artırılması ile ahır ve besi hayvancılığın güçlendirilmesi gerekmektedir (Doğan, 2016: 144). "*Hayvancılık işletmelerinde kalite ve verimin artırılması*" gerekmektedir (Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021f).

Yalova ilindeki kanatlı hayvan sayıları Tablo 4.48'de gösterilmiştir. Kanatlı hayvanlar kapsamında yumurta ve et tavuğu, hindi, kaz ve diğer hayvan (ördek ve beç tavuğu) sayıları gösterilmiştir.

Tablo 4.48: Yalova İlinin Kanatlı Hayvan Sayıları (2004-2020).

Yıllar	Yumurta Tavuğu	Et Tavuğu	Hindi	Kaz	Diğer Kümes Hayvanları	Toplam
2004	106.350	10.000	60	5	30	116.445
2005	82.493	10.000	111	151	275	93.030
2006	99.472	29.581	153	201	184	129.591
2007	140.362	24.000	138	163	206	164.869
2008	140.182	24.000	194	144	178	164.698
2009	119.909	26.500	279	292	361	147.341
2010	116.122	28.000	292	263	344	145.021
2011	101.310	25.000	267	309	318	127.204
2012	81.524	12.500	266	302	332	94.924
2013	172.000	12.500	225	382	358	185.465
2014	29.596	12.500	268	366	424	43.154
2015	38.950	12.500	354	616	440	52.860
2016	40.205	12.558	297	728	481	54.269
2017	64.295	-	5.976	830	448	71.549
2018	69.036	-	8.573	677	466	78.752
2019	60.402	-	11.560	1.486	445	73.893
2020	78.696	-	20.055	1.328	423	100.502

Kaynak: TÜİK, 2021h.

Toplam kanatlı hayvan sayısı 2004 yılında 116.445 iken, 2007 yılında 164.869 sayısına ulaşmış (2013 yılındaki 185.465 sayısını dikkate almazsak) 2020 yılında 100.502'ye düşmüştür. 2004 yılında yumurta ve et tavuğu oranı %91,3 iken, 2020 yılında %78,3'e düşmüştür.

Yalova ilinde en fazla yumurta tavuğu yetiştirilmekte birlikte, yumurta tavuğu sayısı 2004 yılında 106.350 iken, 2020 yılında 78.696'ya düşmüştür. İkinci olarak et

tavuğu üretimi 2004 yılında 10.000 adet iken, 2010 yılında 28.000'e yükselmiş sonrasında 12.500 sayılarında devam etmiş, 2017 yılından itibaren de yetiştirilmemektedir. Hindi yetiştiriciliği 2004 yılında çok düşük sayı (60 adet) ile yapılmakta iken, son üç yılda artış ile 2020 yılında 20.055 sayısına ulaşmıştır. Kaz yetiştiriciliği 2004 yılında 5 adet iken 2020 yılında 1.328'e yükselmiştir. Diğer hayvan (ördek ve beç tavuğu) sayıları da 2004 yılında 30 adet iken 2020 yılında 423'e yükselmiştir.

Yumurta tavuğu sayısının ilçelere göre sayısı Tablo 4.49'da gösterilmiştir. Yalova ilinde tüm ilçelerde yumurta tavuğu yetiştirilmekte olup, en fazla Altınova ve Çınarcık ilçelerinde yetiştirilmektedir.

Tablo 4.49: Yalova İlçelerinden Üretilen Yumurta Tavuğu Sayısı (2004-2020).

Yıllar	Altınova	Armutlu	Merkez	Termal	Çiftlikköy	Çınarcık	Toplam
2004	62.000	-	22.000	1.350	-	21.000	106.350
2005	56.000	1.078	-	1.200	2.215	22.000	82.493
2006	64.000	1.622	4.000	1.000	6.850	22.000	99.472
2007	110.000	1.412	5.500	900	4.550	18.000	140.362
2008	111.000	1.232	5.500	850	3.600	18.000	140.182
2009	90.000	1.309	5.100	600	3.000	19.900	119.909
2010	90.000	1.297	3.700	500	2.625	18.000	116.122
2011	75.852	1.233	3.700	1.000	1.525	18.000	101.310
2012	74.000	1.220	3.700	900	1.704	-	81.524
2013	164.000	1.200	3.700	850	2.250	-	172.000
2014	21.000	1.176	3.700	850	2.870	-	29.596
2015	21.000	1.300	4.300	2.070	10.280	-	38.950
2016	17.000	1.750	4.400	2.500	14.555	-	40.205
2017	28.297	3.035	9.008	4.735	16.425	2.795	64.295
2018	26.500	2.161	3.015	3.480	11.090	22.790	69.036
2019	31.440	2.202	5.518	3.700	12.042	5.500	60.402
2020	23.335	2.877	5.507	4.950	12.567	27.460	78.696

Kaynak: TÜİK, 2021h.

Çınarcık ilçesinde 2012-2016 yıllarında yumurta tavuğu yetiştirilmemiştir. Altınova ilçesinde 2013 yılında 164.000 adet yumurta tavuğu yetiştirilmesi sonucunda toplamda en fazla yetiştirilen yıl 2013 yılı olmuştur. 2014 yılında da ani düşüşle 29.596 sayısıyla en düşük sayıyı görmüştür.

Yalova'da 2002 ve 2020 yıllarında yumurta üretimi Tablo 4.50'de gösterilmiş olup, en fazla üretim 2013 yılında artan tavuk sayısı ile orantılı olarak 32.800.000 adet ile gerçekleşmiştir.

Tablo 4.50: Yalova İli Yumurta Üretimi (1994-2020).

Ürün	1995	2000	2002	2010	2015	2017	2018	2019	2020
Yumurta Üretimi (x1000 adet)	19.333	17.856	21.661	33.428	4.200	10.525	14.702	15.045	11.596

Kaynak: Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2020a; TÜİK, 2020ı.

Yalova ilinde ilçe seviyesinde et tavuğu sayısı Tablo 4.51'de gösterilmiştir. Yalova ilinde et tavuğu Merkez ve Çınarcık ilçelerinde yetiştirilmektedir. Çınarcık ilçesinde 2004-2005 ile 2012-2016 yıllarında et tavuğu yetiştirilmemiştir. Yalova'da 2017 yılından itibaren et tavuğu üretimi yapılmamaktadır.

Tablo 4.51: Yalova İlçelerinden Üretilen Et Tavuğu Sayısı (2004-2016).

Yıllar	**Merkez**	**Çınarcık**	**Toplam**
2004	10.000	-	10.000
2005	10.000	-	10.000
2006	13.581	16.000	29.581
2007	12.000	12.000	24.000
2008	12.000	12.000	24.000
2009	12.000	14.500	26.500
2010	15.000	13.000	28.000
2011	12.500	12.500	25.000
2012	12.500	-	12.500
2013	12.500	-	12.500
2014	12.500	-	12.500
2015	12.500	-	12.500
2016	12.558	-	12.558

Kaynak: TÜİK, 2021h.

Yalova ilinde ilçe seviyesinde hindi sayısı Tablo 4.52'de gösterilmiştir. Yalova ilinde hinde tüm ilçelerde yetiştirilmekte olup, en fazla Merkez ve Çiftlikköy ilçelerinde yetiştirilmektedir. Altınova ve Çınarcık ilçelerinde hindi yetiştirilmeye 2009 yılından itibaren başlanmıştır. Hindi sayıları son üç yılda artış göstermiştir. Bu artışta Merkez ilçede 2016 yılında et tavuğu üretimini sonlandırılan üreticilerin bir kısmının 2017 yılından itibaren hindi yetiştirmesinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Tablo 4.52: Yalova İlçelerinden Üretilen Hindi Sayısı (2004-2020).

Yıllar	Altınova	Armutlu	Merkez	Termal	Çiftlikköy	Çınarcık	Toplam
2004	-	-	-	60	-		60
2005	-	-	-	60	51	-	111
2006		26	65	45	17	-	153
2007	-	28	60	40	10	-	138
2008	-	29	95	50	20	-	194
2009	86	43	90	0	30	30	279
2010	75	40	80	10	44	43	292
2011	70	42	80	15	10	50	267
2012	50	40	80	20	17	59	266
2013	35	30	80	0	10	70	225
2014	67	52	80	0	10	59	268
2015	64	55	40	110	20	65	354
2016	45	47	38	80	17	70	297
2017	62	86	5.662	16	35	115	5.976
2018	73	68	8.200	16	40	176	8.573
2019	73	135	10.062	20	1.085	185	11.560
2020	66	167	19.254	30	348	190	20.055

Kaynak: TÜİK, 2021h.

Yalova ilinde ilçe seviyesinde kaz sayısı Tablo 4.53'de gösterilmiştir. Yalova ilinde kaz tüm ilçelerde yetiştirilmekte olup, en fazla Armutlu ve Çiftlikköy ilçelerinde yetiştirilmektedir. Altınova ve Çınarcık ilçelerinde kaz yetiştirilmeye 2009 yılından itibaren başlanmıştır.

Tablo 4.53: Yalova İlçelerinde Üretilen Kaz Sayısı (2004-2020).

Yıllar	Altınova	Armutlu	Merkez	Termal	Çiftlikköy	Çınarcık	Toplam
2004	-	-	-	5	-	-	5
2005	-	30	-	10	111		151
2006	-	21	73	15	92	-	201
2007	-	23	70	10	60	-	163
2008	-	29	80	-	35	-	144
2009	87	33	97	-	55	20	292
2010	68	30	57	30	60	18	263
2011	75	37	57	40	70	30	309
2012	65	35	57	45	67	33	302
2013	151	34	57	40	50	50	382
2014	128	23	57	40	85	33	366
2015	120	41	45	110	258	42	616
2016	90	58	48	109	378	45	728
2017	93	147	45	21	405	119	830
2018	67	103	62	18	280	147	677
2019	52	715	57	25	497	140	1.486
2020	35	715	53	28	351	146	1.328

Kaynak: TÜİK, 2021h.

Yalova ilinde ilçe seviyesinde ördek ve beç tavuğu sayısı Tablo 4.54'de gösterilmiştir. Yalova ilinde ördek ve beç tavuğu tüm ilçelerde yetiştirilmekte olup, en fazla Çiftlikköy ve Çınarcık ilçelerinde yetiştirilmektedir. Altınova ve Çınarcık ilçelerinde ördek ve beç tavuğu yetiştirilmeye 2009 yılından itibaren başlanmıştır.

Tablo 4.54: Yalova İlçelerinde Üretilen Ördek ve Beç Tavuğu Sayısı (2004-2020).

Yıllar	Altınova	Armutlu	Merkez	Termal	Çiftlikköy	Çınarcık	Toplam
2004	-	-	-	30	-	-	30
2005	-	60	-	30	185	-	275
2006	-	19	36	25	104	-	184
2007	-	21	90	10	85	-	206
2008	-	18	110	-	50	-	178
2009	114	22	115	-	45	65	361
2010	117	20	105	-	35	67	344
2011	120	22	105	-	10	61	318
2012	85	20	105	-	34	88	332
2013	98	25	105	-	40	90	358
2014	75	25	105	25	106	88	424
2015	70	27	55	30	165	93	440
2016	60	30	96	20	185	90	481
2017	65	100	78	38	125	42	448
2018	92	32	48	35	170	89	466
2019	82	47	81	25	100	110	445
2020	60	43	77	22	100	121	423

Kaynak: TÜİK, 2021h.

Yalova'da 1995 ve 2020 yıllarında beyaz et üretimi Tablo 4.55'de gösterilmiş olup, et tavuğu üretimi 2017 yılında itibaren yapılmamakla birlikte diğer kanatlı hayvan sayılarının artışıyla birlikte diğer yıllarda beyaz et üretiminde sayılarda artış yaşanmıştır.

Tablo 4.55: Yalova İli Beyaz Et Üretimi (1995-2020).

Ürün	1995	2000	2002	2013	2015	2017	2018	2019	2020
Beyaz Et Üretimi (ton)	24	65	80	86	83	160	247	200	280

Kaynak: Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021f; TÜİK, 2021ı.

Yalova ilinde arıcılık faaliyeti yapan işletme sayıları Tablo 4.56'da gösterilmektedir. 2004 yılında arıcılık yapan işletme sayısı 48 iken, özellikle 2013 yılında Merkez ilçede görülen artışın etkisiyle birlikte 2020 yılında 307 sayısına ulaşmıştır. Merkez ve Çiftlikköy ilçeleri en fazla arıcılık yapılan ilçelerdir.

Tablo 4.56: Yalova İlinde Arıcılık Faaliyeti Yapan İşletme Sayısı (2004-2020).

Yıllar	Altınova	Armutlu	Merkez	Termal	Çiftlikköy	Çınarcık	Toplam
2004	17	2	11	3	9	6	48
2005	17	6	10	3	8	3	47
2006	17	2	11	3	8	25	66
2007	17	4	11	3	7	5	47
2008	6	6	12	2	8	5	39
2009	6	5	12	2	8	5	38
2010	4	5	12	3	10	5	39
2011	4	5	12	3	10	6	40
2012	11	5	11	3	10	6	46
2013	26	0	167	14	24	33	264
2014	28	12	318	10	24	35	427
2015	29	13	312	7	25	33	419
2016	32	14	254	8	27	36	371
2017	34	12	147	10	38	42	283
2018	33	13	141	6	41	46	280
2019	34	15	117	10	49	42	267
2020	38	15	135	16	57	46	307

Kaynak: TÜİK, 2020h.

Yalova ilinde 2002 yılında 9.112 kovan ile 102 ton bal üretilirken (Tablo 4.57), 2020 yılında 25.124 kovan ile 180 ton bal ve 72 kilogram arı sütü üretilmiştir (Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021e).

Tablo 4.57: Yalova İlinde Arıcılık Üretimi (2002-2020).

Yıl	2002	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
İşletme Sayısı	-	264	427	419	371	283	280	267	307
Kovan Sayısı	9.112	28.829	38.618	37.129	33.646	29.463	32.864	30.623	25.124
Bal Üretimi (ton)	102	319	360	345	371	312	221	263	180

Kaynak: Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021a, f.

Yalova ilinde arıcılık faaliyetlerinde kullanılan kovan çeşitleri Tablo 4.58'de gösterilmektedir. 2019 yılında 30.623 kovanın 30.397'si modern kovan iken, sadece 226 karakovan Merkez, Altınova ve Termal ilçelerinde bulunmaktadır.

Tablo 4.58: Yalova İlinde Arıcılık Faaliyetinde Kovan Çeşitleri (2019).

İlçeler	Altınova	Armutlu	Merkez	Termal	Çiftlikköy	Çınarcık	Toplam
İşletme Sayısı	34	15	117	10	49	42	267
Modern Kovan	1.580	1.208	18.877	1.086	4.246	3.400	30.397
Karakovan	42	-	180	4	-	-	226
Toplam Kovan	1.622	1.208	19.057	1.090	4.246	3.400	30.623

Kaynak: Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021a.

Yalova ilinde ipek böçekçiliği yapılan köy sayıları ile işletme sayıları Tablo 4.59 ve 4.60'da gösterilmektedir.

Tablo 4.59: Yalova İlinde İpek Böcekçiliği Yapılan Köy Sayıları (2014-2020).

Yıllar	Altınova	Merkez	Çınarcık	Toplam
2014		1		1
2015		1		1
2016		1		1
2017	1	1	1	3
2018		3	1	4
2020		1		1

Kaynak: TÜİK, 2021h.

Yalova'da ipek böçekçiliği iyice azalmış olup, 2014 yılında sadece Merkez ilçede bir köyde ipek böçekçiliği yapılırken, 2018 yılında Merkez ilçede 3, Çınarcık ilçesinde 1 olmak üzere toplam 3 köyde, 11 işletmeci tarafından yapılmaktadır. 2020 yılında ise ipek böçekçiliği yapılan Merkez ilçede bir köy ve işletme bulunmaktadır. Önceden Armutlu ilçesi Fıstıklı köyünde de ipek böçekçiliği yapılmıştır: *"Fıstıklı köyünde ipekböcekçiliği (kozacılık) yapılmakta ve Bursa'ya ham ipek satılmaktadır*" (Doğaner, 1992: 71).

Tablo 4.60: Yalova İlinin İpek Böcekçiliği Yapan İşletme Sayısı (2004-2020).

Yıllar	Altınova	Merkez	Çınarcık	Toplam
2014		1		1
2015		1		1
2016		1		1
2017	1	2	2	5
2018		10	1	11
2020		1		1

Kaynak: TÜİK, 2021h.

İpek böceği yetiştiriciliği hem kültürel mirasın korunması hem de kırsal kalkınmaya olan etkisi nedeniyle önemli bir tarımsal faaliyettir. Türkiye'de koza fiyatı son yıllarda %108 oranında artış göstermiştir (Güler, 2020: 218). Yalova ilinde İpek böceği yetiştiriciliği uygun iklim özellikleri ve kültürel birikime sahip olması nedeniyle desteklenmelidir.

Yalova ilinde özellikle kırsal kesimde nüfusun korunması ve istihdam yaratması, kırdan şehire olan göçün engellenmesi ile şehirlerin nüfusunun artmaması için tarım ve hayvancılık önemli faktörlerdendir. Sulama imkânlarının artırılarak nadasa bırakılan kuru tarım alanlarının sulu tarıma açılmasıyla birlikte üretimin arttırılması ile sürdürülebilir tarım ile çayır, mera ve otlakların korunması geleneksel uygulamalar yerine modern sistemlerin (besi ve modern çiftlikler) kullanılması ile sürdürülebilir hayvancılık faaliyetleri uygulanabilir (Doğan, 2016: 162-163). "Hayvancılık İşletmelerinde kalite ve verimin artırılması" gerekmektedir (Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021f.).

4.2.3. Ormancılık

Yalova ilinin toplam 798.000 da arazi varlığının 462.840 da olan %58'ini ormanlık ve fundalık alanlar, 6.466 da olan %1'ini çayır ve mera alanlar ve 7.070 da olan %1'ini makilik ve 2B alanlar olmak üzere toplam 476.376 da oluşturmaktadır (Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021f). Yalova ilinin yüzölçümü Harita Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre 798 km² (79.800 hektar) kadardır. Yalova ilinin 798 km² yüzölçümüne göre; Altınova 113 km², Armutlu 166 km², Çınarcık 178 km², Çiftlikköy 136 km², Termal 67 km², Merkez 139 km² yüzölçümüne sahiptir (https://www.harita.gov.tr, Erişim Tarihi 01.06.2020). Yüzölçümü en fazla olan ilçeler aynı zamanda orman varlığı da en fazla olan ilçeler olup, bu ilçeler Çınarcık ve Armutlu İlçeleridir.

Türkiye'nin 2020 yılında %29,4'ü ormanlarla kaplıdır. Yalova'nın ormanlık alanların oranı 2020 yılında %60 (çayır, mera, makilik ve 2B alanlar dâhil) olup, Karabük (%72), Muğla (%68), Kastamonu (%66), Bolu (%65) ve Sinop (%64) İlinden sonra orman varlığı açısından 6'ncı sıradadır[12]. Yalova 798 km² yüzölçümü ile

[12] Orman Genel Müdürlüğü'nün kayıtlarına göre Yalova ilinin toplam yüzölçümü 79.192 hektardır.

Türkiye'nin en küçük ili, 47.570 hektar orman varlığı açısından ise 81 il arasında 69'uncu sıradadır (Tablo 4.61). Yalova ilinde 2020 yılında kişi başına 1.7023 m² orman alanı düşmektedir.

Tablo 4.61: Yalova İlinin Orman Alanları, Serveti ve Artım Düzeyi (2012-2020).

Yıllar	İl Genel Alanı (hektar)	Ormanlık Alanı (hektar)			Servet (bin m$^{3)}$ (Koru)	Artım (bin m$^{3)}$ (Koru)
		Toplam	Normal	Boşluklu Kapalı		
2012	79.192	46.613 (%58,9)	35.958	10.655	2.401	122
2015	79.192	46.618 (%58,9)	35.961	10.657	2.401	122
2018	79.192	47.570 (%60)	40.407	7.163	2.401	122
2019	79.192	47.570 (%60)	40.407	7.163	4.411	122
2019	79.192	47.570 (%60)	40.407	7.163	4.411	122

Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021d.

Yalova Orman İşletme Müdürlüğüne bağlı 8 adet Orman İşletme Şefliği bulunmaktadır. Bu işletmelerin sorumluğundaki orman varlığı Tablo 4.62'de gösterilmiştir. Armutlu ve Asmalıdere İşletme Şefliği Armutlu ilçesini, Çınarcık ve Esenköy İşletme Şefliği Çınarcık ilçesini, Taşköprü İşletme Şefliği ise Çiftlikköy ilçesini kapsamaktadır. Yalova ilinin Armutlu ilçesinin toplam orman varlığı 14.653,1 hektar olup, toplam alanının %86,2'si, Çınarcık ilçesinin ise toplam alanının %81,1'i orman alanını oluşturmaktadır.

Tablo 4.62: Yalova Orman İşletme Şefliklerine Göre Orman Varlığı.

İşletme Şefliği	Normal Orman	Bozuk Orman	Toplam Orman (Ha)	Oran	Ormansız Alan	Genel Alan
Altınova	4.400,50	954	5.805,30	%44	7.398,80	13.204,10
Armutlu	5.329,10	2.116	7.602,10	%86,2	1.371,80	8.973,90
Asmalıdere	5.457,30	1.750,70	7.474,20		1.052,10	8.526,10
Çınarcık	7.713,00	273	8.162,10	%81,1	2.066,50	10.228,60
Esenköy	5.387,60	170,7	5.704,20		1.156,80	6.861,00
Taşköprü	4.378,30	914,6	5.829,80	%34,8	10.928,30	16.758,10
Termal	3.288,80	467,1	3.804,40	%69,7	1.654,50	5.458,90
Merkez	4.446,00	513,6	5.128,10	%55,4	4.136,70	9.264,80
Toplam	40.400,60	7.159,70	49.510,20	%62,5	29.765,50	79.275,70

Kaynak: Bursa Orman Bölge Müdürlüğü, 2021.

Yalova ili köylerinin 2007 yılından 6'sı orman içi köy, 33'ü ormana bitişik köy olmak üzere 39 orman köyü iken 2020 yılında orman köyü (2013 yılından itibaren orman içi ve ormana bitişik köy ayrımı yerine orman köyü) sayısı 41'e bu köylerin nüfusu ise 22.618 kişiden, 2.623 kişi aratarak 26.279 kişiye yükselmiştir. Yalova'nın

köy sayısı 43 olup, köylerin %95'i (41 köy) orman köyü vasfındadır. Merkez ilçeye bağlı Kazımiye ve Hacımehmet köyü orman köyü vasfında değildir (Tablo 4.63).

Tablo 4.63: Yalova İlinin Orman Köyü Sayıları (2007-2020).

Yıllar	Orman İçi Köy		Ormana Bitişik Köy		Orman Köyü	
	Köy Sayısı	Nüfus	Köy Sayısı	Nüfus	Köy Sayısı	Nüfus
2007	6	1.069	33	21.549	39	22.618
2013	-	-	-	-	39	25.586
2020	-	-	-	-	41	26.279

Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021d.

Yalova İlinin geniş yapraklı ağaç türlerinden olan; gürgen (*Carpinus*), kayın (*Fagus orientalis*), kestane (*Castanea*), ıhlamur (*Tilia*), ak kavak (*Populus alba*), doğu çınarı (*Platanus orientalis*) ile iğne yapraklı ağaç türlerinden olan; Uludağ göknarı (*Abies bornmuelleriana*), sarıçam (*Pinus silvestris*), karaçam (*Pinus nigra*), kızılçam (*Pinus brutia*) ve fıstık çamı (*Pinus pinea*) orman varlığını oluşturmaktadır. Maki türlerini ise; kermez meşesi (*Quercus coccifera*), defne (*Laurus nobilis*), dikenli mersin (*Ruscus aculeatus*), kocayemiş (*Arbutus unedo*), katran ardıcı (Juniperus oxycedrus), şimşir (*Buxus sempervirens*), karaçalı (*Paliuna-spina cristi*) ile psödomaki formasyonu (yalancı maki) oluşturmaktadır (Bilgin, 1967).

Yalova'da ağaçlandırma faaliyetleri kapsamında 1946-1991 yıllarında toplam 9.722 hektar, 1995-1998 yıllarında 448 hektar, 2001-2003 yıllarında 94 hektar, 2008-2020 yıllarında 854 hektar olmak üzere toplam 11.118 hektar alanın ağaçlandırma faaliyeti yapılmıştır. Yalova İl olduğu 1995 yılından 2018 yılına kadar ise 1.396 hektar alan ağaçlandırılmıştır. 2020 yılında 3.708 hektar (2.122 hektar bakım ve 1.539 hektar koruya tahvil) silvikültür faaliyeti gerçekleştirilmiştir. 1996-2016 yıllarında özel ağaçlandırma faaliyetleri kapsamında 109 hektar alanın ağaçlandırması gerçekleştirilmiştir. Bozuk orman alanlarında 2003-2020 yıllarında 9.126 hektar rehabilitasyon faaliyeti gerçekleştirilmiştir. Orman tesis çalışmalarına ait etüt-proje faaliyetleri kapsamında 1993-2012 yılları arasında 4 adet proje ile 1.287 hektar, 2013-2020 yıllarında ise 24 adet proje ile 4.224 hektar alanda faaliyet gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de son üç yılda (2012-2020) en fazla; sedir (Toros) tohumu, kızılçam tohumu, ceviz (orman ağacı tohumu), badem (orman ağacı tohumu) ve meşe tohumu

yetiştirilmiştir. Yalova İlinde 1994 ve 2020 yılları arasında 15,6 ton tohum üretimi yapılmıştır (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021d).

Bu bölümde ormanlık ve makilik alanların ekonomik değeri ve kırsal nüfusun bu alanlardan faydalanma usulleri açıklanmıştır. Ormanların çok farklı ve değişik doğal ve beşerî faydaları bulunmaktadır:

> "Ormanlar ülkemizde doğal bir güzellik oluştururken çölleşmeyi ve erozyonu önler, oksijen sağlayarak havayı temizler, yağışları artırır, hayvanların yaşamasını sağlar ve fauna çeşitliliği sağlamakla beraber önemli bir geçim kaynaklarından biridir. Ayrıca ağaç ve ağaç ürünleri imalatını canlı tutarak ülke ekonomisinin kalkınmasına yardımcı olur ve istihdamı sağlar, su potansiyeline katkı yapar, rekreasyon imkanı yaratır ve insan sağlığına olumlu etki yapar" (Doğan, 2016: 156).

Yalova İlinde işlenmemiş odun üretimi Tablo 4.64'de gösterilmiş olup, 2012 yılında endüstriyel odun (işlenmemiş odun) toplamı 44.745 m3 iken, %286,1 artış ile 2020 yılında 128.034 m3 seviyeye yükselmiştir.

Tablo 4.64: Yalova İlinde İşlenmemiş Odun Üretimi (2012-2020).

Yıllar	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**
Tomruk (m3)	4.637	2.653	7.699	6.814	5.375	11.703	6.840	21.946	34.601
Maden Direği (m3)	401	521	1.507	1.785	1.812	622	1.868	10.619	13.601
Sanayi Odunu (m3)	7.902	5.083	6.563	6.370	8.246	6.685	16.323	22.193	28.702
Kağıtlık Odun (m3)	5.790	4.758	8.963	8.415	2.363	12.985	5.075	3.919	9.178
Lif-Yonga Odunu (m3)	26.007	27.342	33.707	35.756	33.288	26.931	34.408	42.105	41.952
Sırık (m3)	8	15	22	-	-	-	-	-	-
Yakacak Odun (Ster)	24.853	32.381	34.043	33.917	39.757	34.257	27.501	23.141	27.001
Endüstriyel Odun Toplamı (m3)	44.745	40.372	58.461	59.140	51.084	58.927	64.514	100.782	128.034

Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021d.

Yakacak odun miktarı ise bazı yıllarda azalış gösterse de 2014 yılına göre 2020 yılında artış göstermiştir. İşlenmemiş odunlar; mobilya, inşaat, lif ve yonga levha, maden, kâğıt sektörleri ile ahşaba dayalı diğer sektörlerde kullanılmaktadır. Yalova İli Türkiye'nin endüstriyel odun üretiminde 46'ıncı sırada olup, 2014 yılında Türkiye'de üretimin %0,31'ini, 2020 yılında ise %0,52'sini üretmiştir.

Yalova'nın iki önemli bitki formasyonu ise ormanlar ve makidir. Ormanların tahribi ile genişleyen makilik alanlar, yerleşme ve tarım faaliyetleri amacıyla tamamen

ortadan kaldırılmaktadır. Yalova ormanlarındaki; meşe, kayın, çam çevrenin odun ve kereste ihtiyacı da karşılamaktadır. Ormanlık ve makilik alanlardaki kestane, kızılcık, mantar, fıstık çamı meyveleri, defne ağacı yaprakları, ıhlamur çiçek ve yaprakları ekonomik değeri olan orman ürünleridir. Fıstık çamları ise "*doğal veya insanlar tarafından dikildiği kesin olarak bilinmeyen, fakat kıyıya bütünüyle uyum sağlamış olan bu ağaçlar, yoğun olarak Karacaali-Fıstıklı köyü arasında yamaçlarda yer almaktadır*" (Doğaner, 1992: 66).

Yalova İlinin Termal ilçesinde halk arasında dağ çileği veya çilek ağacı olarak anılan kocayemiş (arbutus unedo) yoğun olarak bulunmaktadır. Bu bitkinin meyveleri mermelat, reçel, komposto, yaprakları da çay olarak tüketilebilmektedir (https://ecodiurnal.com, Erişim Tarihi 01.08.2021). Yalova İlinin Çınarcık ilçesinin Şenköy köyünde geleneksel olarak kızılcık şenlikleri kutlanmak olup, 15'inci Kızılcık Şenliği 4 Ağustos 2019 günü kutlanmıştır (https://www.haberturk.com, Erişim Tarihi 01.06.2020).

Yalova İlinde ilk defa 2009 yılında organik tarım kapsamında doğadan toplama kapsamında, Armutlu (Mecidiye, Hayriye, Selimiye ve Fıstıklı) ve Çınarcık İlçelerinde (Esenköy, Kocadere, Teşvikiye ve Ortaburun) 147.850 dekar alandan; fıstık kozalağı, mantar, kocayemiş, kuşburnu, kestane, ıhlamur ve defne orman ürünleri toplanmıştır (Balcı Akova, 2013: 91-92).

Rekreasyon; ormanların dinlenme, eğlenme ve insanların ruh ve beden sağlığını yenileme fonksiyonu olarak belirtebiliriz. Bu kapsamda Yalova İlinde 2020 tarihi itibariyle 1 adet A tipi (24,12 ha), 4 adet B tipi (52,80 ha), 17 adet C tipi (43,09 ha) mesire alanı ve 1 adet D tipi (8 ha) kent (şehir) ormanı bulunmaktadır (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021d).

Türkiye'de 54 adet muhafaza ormanı bulunmakta olup, Yalova İlinde 444,01 ha orman alanı ile 05.12.1962 tarihinde muhafazaya alınan Yalova Kaplıcaları ve 1.050 ha orman alanı ile 29.04.1985 tarihinde muhafazaya alınan Termal ilçesi Gökçe Barajı muhafaza ormanı bulunmaktadır. Yalova İli Çınarcık ilçesinde 80 metre rakımda 2017 yılında tescil edilen 79,6 ha alanda orman ağaç türü çınar (Platanus orientalis) olan gen koruma ormanı bulunmaktadır. Yalova İli Asmalıdere Orman İşletme Şefliği bölgesinde 450 m rakımda orman ağaç türü sahilçamı (Pinus pinaster) olan 12 hektar alan tohum plantasyonu olarak 2018 yılında ilan edilmiştir. Yine bu

bölgede 450 m rakımda orman ağaç türü sahilçamı (Pinus pinaster) olan 169,30 hektar alan 1985 yılında ile 100 metre rakımda orman ağaç türü fıstıkçamı (Pinus pinea) olan 127,2 hektar alan 2003 yılında orman mesçere alanı olarak tescil edilmiştir (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021e).

Türkiye'de 68 adet yaban hayatı geliştirme sahası bulunmakta olup, Yalova İli sınırlarında yaban hayatı geliştirme sahası bulunmamaktadır. Yalova İlinde 2001 yılında itibaren yerleştirilen memeli yaban hayvanı ile salınan alabalık bulunmamakta olup, kanatlı yaban hayvanı yetiştirme kapsamında ise 2003 yılında 150, 2006 yılında 1000, 2013 yılında 500, 2015 yılında 500 adet olmak üzere toplam 2.150 adet keklik doğaya yerleştirilmiştir (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021f).

Türkiye'de 18.08.2021 tarihi itibari ile 77.166 ha alanda toplam 634 adet bal ormanı kurulmuştur. Yalova İlinde Armutlu ilçesi Fıstıklı köyü sınırları içerisinde 2009 yılında tescil edinen 37 ha, Çınarcık ilçesi Çalıca Mahallesi sınırları içerisinde 24,6 ha, yine Çınarcık ilçesi Merkez Güllük köyü sınırları içerisinde 2017 yılında tescil edilen 198,33 ha, Termal ilçesi Kurtköy mevkiinde 2015 yılında tescil edilen 324,2 ha ve yine Termal ilçesi Gökçedere mahallesinde 2019 yılında tescil edilen 50,1 ha olmak üzere toplam 634,23 ha alanda 5 adet bal ormanı kurulmuştur (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021d).

4.2.4. Balıkçılık

Yalova İlinin 2014 ve 2020 yılları arasındaki su ürünleri istihsal değerleri ile satış rakamları Tablo 4.65'de gösterilmiştir. Su ürünleri üretim sayıları 2015 ve 2017 yıllarında azalmış iken, satış rakamları da bu yıllarda (2017 yılı hariç) azalmış olsa da üretim sayıları oranına göre daha az bir azalış olmuştur. Bunda su ürünleri değerinin artışı etkili olmuştur. 2014 yılına göre su ürünleri üretim oranı 2,2 kat artmış olmasına rağmen, satış rakamlarında özellikle 2019 yılındaki artış ile birlikte 2019 yılında 9,4 kat, 2020 yılında 4,1 kat artış sağlanmıştır. 2020 yılında görülen azalmanın Covid-19 pandeminin etkisinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Tablo 4.65: Yalova İli Su Ürünleri İstihsal ve Satış Değerleri (2014-2020).

Ürün	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
İstihsal Değeri (kg)	4.440.785	3.835.500	11.873.488	7.431.630	13.527.530	13.353.843	9.554.117
Satış Rakamları (TL)	22.399.146	16.207.744	64.195.858	75.306.920	45.247.707	209.881.130	92.572.054

Kaynak: Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021f.

Yalova İlinde amatör balıkçı, gerçek kişi ruhsat tezkeresi, gemi ruhsat tezkeresi, özel avcılık izin belgesi kişilerin sayıları Tablo 4.66'da gösterilmiştir. Gemi ruhsat teskeresi sayılarında artış olmuş iken, gerçek kişi ruhsat tezkereleri ile özel avcılık izin belge sayıları artmış, amatör balıkçı belge sayıları azalış göstermiştir. 2020 yılında gerçek kişi ruhsat teskeresi (ticari balıkçılık yapan kişi) sayısı 948'e çıkmıştır.

Tablo 4.66: Yalova İli Su Ürünleri Belgeleri (2016-2020).

Belge Türü	2016	2017	2018	2019	2020
Amatör Balıkçı Belgesi	1.141	1.181	1.041	939	1.487
Gerçek Kişi Ruhsat Tezkeresi	806	838	836	771	948
Gemi Ruhsat Tezkeresi	163	166	164	166	171
Özel Avcılık İzin Belgesi	49	53	62	47	44

Kaynak: Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2020f.

Marmara Denizi'nin kıyı şeridi uzunluğu 1.089 km olup, Yalova İlinin kıyı şeridi uzunluğu ise 123 (%11,3) kilometredir. Yalova'da 8 adet kooperatif bulunmakta olup, özellikle Armutlu İlçesi ile bu ilçeye bağlı Fıstıklı ve Kapaklı köyleri balıkçılık faaliyetlerinin yoğun olarak yapıldığı yerleşim yerleridir (Fotoğraf 4.1). Yalova İlinde deniz balıkçılığında trol avcılığı yasaktır. Yalova İlinde mezat olmaması nedeniyle su ürünlerinin pazarlaması ile elde edilecek hasılada sorunlar yaşanmaktadır. "*Yalova'da yaklaşık 10 bin kişi balıkçılıktan ekmek yiyor. Balıkçılık sektörü Yalova için olmazsa, olmaz. Mezat kurulduğu takdirde Yalova İli Türkiye'de balıkçılıkta gelir boyutunda ilk 3'ün içinde yer alacaktır*" (https://www.haberturk.com, Erişim Tarihi 01.06.2020). Aynı zamanda Yalova 2012 yılında kurulan "Deniz Ürünleri Avcıları Üreticileri Merkez Birliği" adlı birliğe 2012 yılından itibaren üye olup, toplam ortak sayısı 21 kişidir (Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021a).

Fotoğraf 4.1: Armutlu İlçesi Kapaklı Köyü Limanı.

Yalova İlinde su ürünleri yetiştiriciliği desteklemeleri kapsamında 2002 ve 2013 yıllarında 95.114 TL desteklemeye yapılmıştır. 2014 ve 2018 yılları arasında ise su ürünleri yetiştiriciliği kapsamında yapılan desteklemeler Tablo 4.67'de görülmekte olup, son beş yılda ise 228.575 TL destekleme yapılmıştır. 2014 ve 2018 yıllarında birer alabalık tesisine, 2017 yılında 84, 2018 yılında ise 77 kişiye küçük balıkçı teknesi desteğinde bulunulmuştur. 2020 yılında da 99 adet balıkçı teknesi sahibine 109.300 TL desteklemede bulunulmuştur. Yalova İlinde 2 alabalık işletmesi bulunmaktadır. (Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021g). "Ayrıca Kurtköy, Üvezpınar ve Elmalık köylerinde tatlı su balığı yetiştirilmekte ve bu yörelerde özellikle alabalık üretimi gerçekleştirilmektedir" (T.C. Yalova Valiliği İl Özel İdaresi, 2014: 53).

Tablo 4.67: Yalova İli Su Ürünleri Yetiştiriciliği Desteklemeleri (2002-2020).

Ürün	**2002-2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**
Alabalık Tesisleri (TL)	95.114	18.363	18.362	18.850	21.750	21.750	101.000	-
Küçük Balıkçı Teknesi (TL)	-	-	-	-	67.500	62.000		109.300
Toplam	95.114	18.363	18.362	18.850	89.250	83.750	101.000	109.300

Kaynak: Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2018, 2021f, g.

Yalova İlinde Marmara Denizi'nde balık neslini çoğaltmak amacıyla 2012 yılında "*Yapay Resif Alanı Projesi*" hayata geçirilerek, tüm illere örnek olacak bir çalışma yapılmıştır (Yurdagül, 2012: 45). Bu proje ile balık ve deniz canlıların

sayılarında görülecek artış ile birlikte balıkçılıktan kazancını sağlayan kesimin devamlılığı sağlanmış olacaktır.

2019 yılında Yalova İlinde 508 balıkçı ile ilgili yapılan bir çalışmada; 8 balıkçı barınağına kayıtlı 511 adet balıkçı teknesinin bulunduğu, teknelerin %87'sinin 12 m'den küçük olan kıyı balıkçılığı yapan cinsten olduğu, ilde vola, algarna ve manyat avcılığı yapıldığı, teknelerin %91'inin ahşap olduğu, teknelerin en fazla %82'inde 2-3 tayfa çalıştığı, tayfa çalıştırılan teknelerin en fazla %82'inde aile dışı bireylerin çalıştığı, balıkçılar arasında kadın balıkçı bulunmadığı, %87'sinin evli, %75'inin lise mezunu, %72'sinin 31-49 arası yaşlarda olduğu (sadece %8'i 16-29 yaş aralığında), tamamının sosyal güvencesinin olduğu, %80'inin balıkçılığı zorunlu olarak seçtiği, %90'ının emeklilik veya ticari sektörlerden gelirlerinin olduğu, %95'inin su ürünleri kooperatif üyesi olduğu, %60'ının balıklarını komisyoncular, %24'ünün ise kooperatif aracılığıyla sattığı, balıkçılığın özellikle karadenizden göç edenler tarafından yapıldığı tespit edilmiştir (Ayyıldız, 2019; Ayyıldız ve Balık, 2019).

Bu çalışma da göstermiştir ki balıkçılık temel bir geçim kaynağı olmamakla birlikte tarımsal bir üretim çeşididir. Çalışma zorluğu ve çalışma saatlerinin fazlalığı nedeniyle balıkçılığa genç bireylerin ilgi göstermediği görülmekte olup, yakın illerde (Bursa, Yalova ve İstanbul) çalışmayı tercih etmektedirler. Balıkçılıktan daha fazla gelir elde edilmesi için mezat kurulması bir gerekliliktir.

4.3. Sanayi ve Ticaret Faaliyetleri

Yalova İli sanayisi; kimya, kâğıt, makine, toptan ve perakende ticaret, depolama ve ulaştırma ile ulaşım araçları imalatına (gemi ve yat), dış ticareti ise gemi ve yat, akrilik elyaf, kâğıt ve kesme çiçek ve çiçek soğanı ticaretine dayanmaktadır.

Tarımsal makinelerin (özellikle traktör ve biçerdöverin) tarım hayatına girmesi sonucunda tarımsal üretim ve verimde artışlar görülmeye başlanmıştır. Bununla birlikte tarımda makineleşme sanayi ve hizmetler sektörüne de olumlu etkileri olmuştur:

> "Makineleşme süreciyle birlikte zamanla kalabalık ailelerde iş gücü fazlalığı ortaya çıkmıştır. Bu iş gücü fazlalığı bir zaman sonra büyükşehirlere doğru başlayan göç hareketini ortaya çıkarmıştır. Makineleşmenin böyle bir etkisi olduğu gibi karşı tarafta ise iş gücü ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Makinaların imal edilmesiyle buna paralel

olarak tarımsal araç ve gereçler sektörünün daha da geliştirilmesi için birlikte yedek parça satan dükkânların kurulması, bakım ve onarım tamirhanelerin açılması ve makinelerin işleyebilmelerini sağlayan benzin ve mazot istasyonlarının açılması gereksinim ile iş gücü ihtiyacı kaçınılmaz olmuştur" (Doğan, 2005: 68).

Yalova İlinde iş kayıtlarına göre girişim sayıları Tablo 4.68'de görülmekte olup, 2009 yılında girişimci sayısı 11.446 kişi iken %23,6'lık artış ile 2019 yılında 14.566 kişiye ulaşmıştır.

Tablo 4.68: Yalova İlinin İş Kayıtlarına Göre Girişim Sayıları (2009-2019)

Faaliyetler	**2009**	**Oran (%)**	**2019**	**Oran (%)**
Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık	150	1,3	223	1,5
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	18	0,1	11	0,1
İmalat	1.071	9,4	1.366	9,4
Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme Üretimi ve Dağıtımı	-	-	1	0,01
Su Temini; Kanalizasyon, Atık Yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri	3	0,03	19	0,1
İnşaat	705	6,2	1.224	8,4
Toptan ve Perakende Ticaret; Motorlu Kara Taşıtlarının ve Motosikletlerin Onarımı	4.130	36	4.404	30,2
Ulaştırma ve Depolama	2.009	17,6	2.045	14,0
Konaklama ve Yiyecek Hizmeti Faaliyetleri	1.271	11,1	1.815	12,5
Bilgi ve İletişim	56	0,5	99	0,7
Finans ve Sigorta Faaliyetleri	68	0,6	65	0,5
Gayrimenkul Faaliyetleri	238	2,1	497	3,4
Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	391	3,4	718	4,9
İdari ve Destek Hizmet Faaliyetleri	84	0,7	241	1,7
Eğitim	44	0,4	76	0,5
İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	115	1,0	155	1,1
Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlence ve Spor	190	1,7	269	1,8
Diğer Hizmet Faaliyetleri	903	7,9	1.338	9,2
Toplam	**11.446**	**100**	**14.566**	**100**

Kaynak: TÜİK, 2021i.

2009 yılında en fazla girişim oranı %36 ile Toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı sektörü oluşturmuş olup, 2019 yılında da yine aynı sektör %30,2 oranı ile üstünlüğünü devam ettirmektedir. 2019 yılı verilerine göre sektörlerin alt dallarına göre en fazla girişimci sayısı olan faaliyetlerin ilk üçünü; lokantalar ve seyyar yemek hizmeti faaliyetleri (886), ikamet amaçlı olan

veya ikamet amaçlı olmayan binaların inşaatı (763) ve kara taşımacılığı ile yapılan şehir içi ve banliyö yolcu taşımacılığı (726) oluşturmaktadır.

Yalova İlinde sanayi işletmelerinin (Sanayi Sicil Bilgi Sistemine kayıtlı olan) sektörler göre dağılımında; birinci sıraya gıda ürünleri (%17,1), ikinci sırada metal ürünleri (%14,2), üçüncü sırada ağaç ve mantar ürünleri (%12,4), istihdam açısından ise birinci sırada diğer ulaşım araçları (%62,4), ikinci sırada metal ürünleri (%6,8), üçüncü sırada elektrik, gaz ve buhar sektörünün (%5,6) önemli rolü bulunmaktadır (Yalova Sanayi ve Ticaret Odası, 2021d: 1-2).

Yalova Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı (31.12.2017 tarihi itibariyle) 13 meslek grubunda bulunan toplam 4.709 üye sayısı, 31.12.2019 tarihi itibariyle 5.525 üyeye ulaşmıştır (Yalova Sanayi ve Ticaret Odası, 2021a, b). 2010 yılı öncesinde şirket, kooperatif ve gerçek kişilere ait işletmeler ile ilgili Kurulan/Tasfiye Edilen/ Kapanan Şirket İstatistikleri TÜİK tarafından açıklanmıştır. Bu istatistikler 5429 sayılı Kanun uyarınca 2010 yılından itibaren Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) tarafından açıklanmaktadır. Yalova İlinde 2010 ve 2020 yılları arasında Kurulan/Tasfiye Edilen/Kapanan öncesinde şirket, kooperatif ve gerçek kişilere ait şirket sayıları Tablo 4.69'da gösterilmiştir. 2020 yılında tasfiye edilen ve kapanan şirket sayılarında artış yaşanmıştır. Yalova İlinde 2020 yılında 1 adet yabancı sermayeli anonim şirket ve 58 adet ise limited şirket kurulmuştur (TOBB, 2021).

Tablo 4.69: Yalova İlinde Kurulan/ Kapanan Şirket Sayıları (2010-2020).

Yıllar	Kurulan			Tasfiye		Kapanan		
	Şirket	Koop.	Gerçek Kişi	Şirket	Koop.	Şirket	Koop.	Gerçek Kişi
2010	140	4	175	36	7	14	5	48
2011	175	3	217	38	12	27	12	66
2012	85	6	234	37	7	17	6	48
2013	149	4	206	42	5	25	3	73
2014	169	1	197	18	2	48	5	66
2015	192	2	155	24	8	22	2	47
2016	189	3	142	13	3	18	4	56
2017	253	6	154	20	2	24	8	27
2018	311	4	109	33	2	32	1	48
2019	296	3	64	29	7	35	1	46
2020	381	4	127	65	3	48	3	41

Kaynak: TOBB, 2021.

Yalova İlinde 6 küçük sanayi sitesi bulunmakta olup, bu sitelerdeki 1.529 işyerinde toplam 7.18 kişi çalışmaktadır (Yalova Sanayi ve Ticaret Odası, 2021d: 4). Yalova İlinde 31.07.2021 tarihi itibariyle 17 odaya kayıtlı, 8.698 esnaf ile 9.339 işyeri bulunmakta olup, esnaf sayısının ilin nüfusuna oranı ise %3,15'dir (TESK, 2021).

Yalova İlinde Sosyal Güvenlik Kurumu kayıtlarına göre Mayıs 2021 tarihi itibariyle 4a kapsamında (hizmet akdi ile bir veya birden fazla işveren tarafından çalıştırılan sigortalı) aktif sigortalı sayısı 76.690 kişi olup, bu sigortalıların 71.341 kişisi zorunlu, 22 kişisi ise tarım (2925 Sayılı Kanun kapsamında) sigortalı kapsamındadır. İlde esnaf olarak bilinen 4/b kapsamında (hizmet akdine bağlı olmaksızın kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan) aktif sigortalı sayısı 9.569 kişi (6.958 erkek, 2.611 kadın) olup, zorunlu sigortalı sayısı 9.010 kişi, zorunlu tarım sigortalı sayısı ise 1.041 kişi (779 erkek, 262 kadın), 36 kişi muhtar ve 559 kişi ise isteğe bağlı sigortalı bulunmaktadır. 4/c kapsamında aktif sigortalı (iştirakçi) 8.665 kişi erkek, 4.036 kişi kadın olmak üzere toplam 12.701 kişi bulunmaktadır. Genel Sağlık Sigortası kapsamında emekli maaşı alan kişi sayısı ise 17.899'dir. İşyeri büyüklüğüne göre 4/a kapsamındaki 71.341 zorunlu sigortalının çalıştıkları büyüklüğe göre işyeri sayısı ile çalışan sayısı Tablo 4.70'de gösterilmiştir.

İşyeri sayısının %82'sini 1, 2-3 ve 4-6 kişilik küçük işyerleri oluştururken, 1000 kişi ve üzerinde zorunlu sigortalı çalıştıran 8 büyük işyerinde en fazla sayıyı oluşturan 14.162 kişi çalışmaktadır. Zorunlu sigortalının en fazla çalıştığı diğer işyeri büyüklükleri ise 500-749, 250-499, 100-249 kişi çalıştıran orta büyüklükteki iş yerleri ile 4-6 ve 10-19 kişi çalıştıran küçük işyerleri oluşturmaktadır (SGK, 2021). Köylerde muhtarlarla gerçekleştirdiğim görüşmelerde 18 yaş üstü nüfuslarının yarısından fazlasının emekli personelden oluştuğu belirtilmiştir.

Tablo 4.70: Yalova İlinde 4/a Kapsamında İşyeri Büyüklüğü ve Zorunlu Sigortalı Sayısı (2021).

İşyeri Büyüklüğü	1 Kişi	2 -9 Kişi	4-6 Kişi	7-9 Kişi	10-19 Kişi	20-29 Kişi	30-49 Kişi	50-99 Kişi	100-249 Kişi	250-499 Kişi	500-749 Kişi	750-999 Kişi	1000+	Toplam
İşyeri Sayısı	2.957	2.220	1.313	503	552	160	120	74	38	15	7	3	8	7.970
Zorunlu Sigortalı Sayısı	2.957	5.243	6.257	3.914	7.406	3.803	4.520	4.940	5.722	5.777	4.233	2.407	14.162	71.341

Kaynak: SGK, 2021.

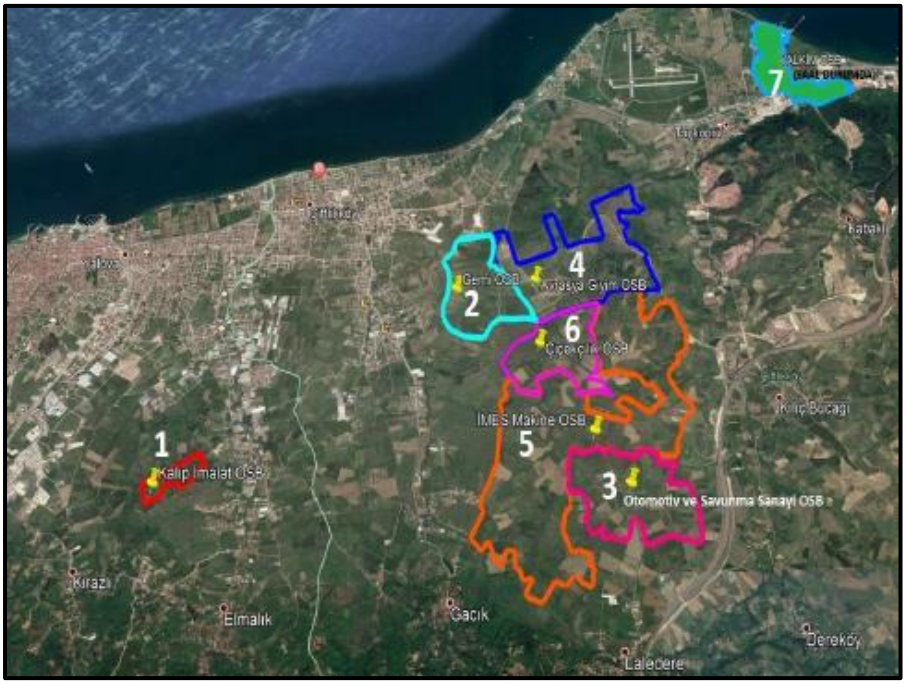
Türkiye'de planlı bir şekilde kentleşme ve sanayileşme maksadıyla 1962 yılında OSB'ler (ilk kez Bursa ilinde) ile Küçük Sanayi Siteleri (KSS) kurulmaya başlanmıştır. Bugüne kadar kurulan OSB sayısı 351'e ulaşmıştır. OSB'lerde yaklaşık 53 bin firmada çalışan 1,8 milyon kişiye istihdam sağlanmaktadır (Cansız, Kurnaz ve Çağlar, 2019: 7; OSBÜK, 2021). "*OSB'ler özel sektör sanayi yatırımlarının belirli yörelere yönlendirilmesi, mevcut yatırımların desteklenerek teşvik edilmesi, gelişmekte olan sanayilerin arazi gereksinmelerinin karşılanması amacıyla kullanılan mekânsal teşvik araçlarıdır*" (Cansız, 2010: 12). OSB'ler sağlıklı şehirleşme sürecine katkıda da bulunmaktadırlar:

> "Organize sanayi bölgeleri şehirleşme sürecine katkıda bulunması bakımından oldukça önemlidir. Bu bölgelerde yer alan ve faaliyetlerini sürdüren tesisler bir arada toplu olma, ulaşım problemi yaşamama, iletişim kolaylığı, trafiği sıkıştırmama yönünde de avantaj sağlarlar. Çevreye olumlu etkileri olan bu sanayi bölgeleri aynı zamanda sağlıklı bir kent olgusuna da katkıda bulunmakla birlikte bilgi ve iletişim teknolojilerinden de son derece faydalanırlar" (Doğan, 2013: 224-25)

Yalova İlinde 2023 yılına kadar 7 OSB'nin faaliyete geçmesi beklenmektedir (https://www.haberler.com, Erişim Tarihi 01.06.2020; Yalova Sanayi ve Ticaret Odası, 2021c). 2021 yılında Yalova İMES Makine İhtisas OSB ile Yalova Taşıt Araçları Yan Sanayi İhtisas OSB birleşme kararı almış, sonrasında Yalova Taşıt Araçları Yan Sanayi İhtisas OSB terkin edilmiştir (https://www.sanayigazetesi.com, Erişim Tarihi 01.08.2021). Böylece OSB sayıları 6'ya düşmüştür.

Yalova Kompozit ve Kimya İhtisas OSB Çiftlikköy ilçesi Taşköprü beldesi sınırlarında 1968 yılından itibaren Türkiye'nin önde gelen dört ayrı firmanın (Ak-Kim Kimya Sanayi ve Ticaret A.Ş., Aksa Akrilik Kimya Sanayii A.Ş, DowAksa İleri Kompozit Malzemeler Sanayi Ltd.Şti. ve Ersur Tekstil Sanayi ve Ticaret A.Ş.) halihazırdaki sanayi tesisleri üzerinde (Ersur Tekstil Sanayi ve Ticaret A.Ş. 2017 yılında Bilecik'teki tesislerine taşınmıştır) planlanmış olup, 29 Aralık 2017 tarihinde tam yetkili OSB statüsüne kavuşmuştur. Harita 4.2'de 6 sırada gösterilen Yalova Kompozit ve Kimya İhtisas OSB, harita 4.3'de Taşköprü beldesinin doğusunda ana yolun kuzey ve güneyindeki siyah renk ile belirtilen sanayi alanları ile gösterilmiştir. Yalova Kompozit ve Kimya İhtisas OSB hariç diğer 5 OSB'nin faaliyete geçmesiyle birlikte Tablo 4.71'de görüleceği gibi 53.341 kişinin istihdam edilmesi öngörülmektedir.

Harita 4.2: Yalova İlinde Planlanan Organize Sanayi Bölgeleri (OSB).

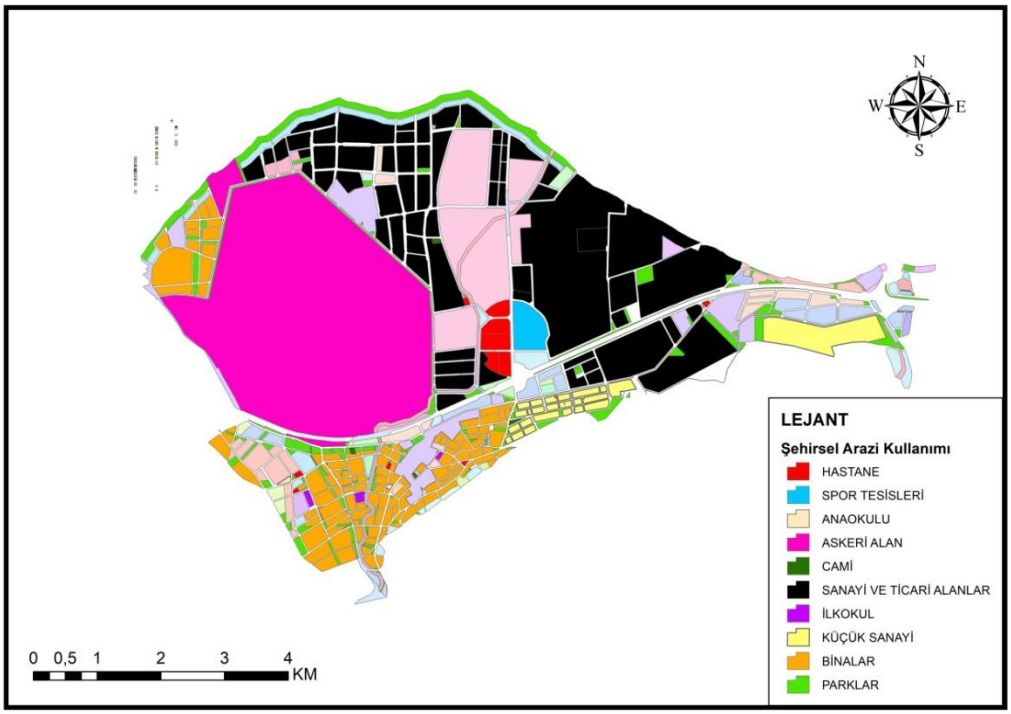
Kaynak: Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğ, 2021a.

Tablo 4.71: Yalova İlinde Planlanan Organize Sanayi Bölgeleri (OSB).

Sıra	OSB Adı	Yeri	Fiili Durum	İstihdam (kişi)	Alanı (da)
1	Yalova Kalıp İmalatı İhtisas OSB	Merkez İlçe Kazimiye Köyü	Kamulaştırma	3.000	341
2	Yalova Gemi İhtisas OSB	Çiftlikköy İlçesi Kılıç Köyü	Altyapı	15.000	1.392
3	Yalova Avrasya Giyim İhtisas OSB	Çiftlikköy İlçesi Kılıç Köyü	Altyapı	20.000	2.340
4	Yalova İMES Makine İhtisas OSB	Çiftlikköy İlçesi Laledere, Gacık ve Kılıç Köyü	Altyapı	10.000	6.364
5	Yalova Çiçekçilik İhtisas OSB	Çiftlikköy İlçesi Laledere ve Gacık Köyü	Planlama	2.000	1.050
6	Yalova Kompozit ve Kimya İhtisas OSB	Çiftlikköy İlçesi Taşköprü Beldesi	İşletme	3.341	1.180
Toplam				**53.341**	**12.667**

Kaynak: Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021a.

Harita 4.3: Çiftliköy İlçesi Taşköprü Beldesi Şehirsel Arazi Kullanımı.

Türkiye İstatistik Kurumunca (TÜİK) dış ticaret istatistiklerinin üretilmesinde ve yayımlanmasında "Genel Ticaret Sistemi" (GTS) uygulanmaktadır[13]. Dış ticaret istatistikleri 2012 yılına kadar "Özel Ticaret Sistemi"ne göre hesaplanmıştır. Özel Ticaret Sistemi (ÖTS) ile "*sadece ülkenin serbest dolaşım alanına giren ve bu alandan çıkan mallar*" hesaplanmaktadır. Türkiye'de GTS'ye göre "*dış ticaret istatistiklerinin üretimi konusunda çalışmalar 2012 yılında başlatılmıştır*" (TÜİK, 2021j). 2013-2020 dönemine ilişkin ayrıntılı veriler üretilmiştir. Yalova İlinin ihracat ve ithalat değerleri Tablo 4.72 ve 4.73'de gösterilmiştir.

[13] "GTS bir ülkenin ekonomik alanına giren ve ekonomik alanından çıkan tüm malları kapsamaktadır. Bir ülkenin ekonomik alanını oluşturan serbest bölgeler, gümrük antrepoları ve serbest dolaşım alanına giren veya bu alanlardan çıkan mallar bu sistem ile hesaplanmaktadır" (TÜİK, 2021j).

Tablo 4.72: Yalova İlinin İhracat Değerleri (2002-2020).

Yıllar	Yalova İhracat (ABD $)	Yalova İhracat (Euro €)	Yalova İhracat (TL)
2002	16 250.891	16.997.944	25.122742
2003	20.036.175	17.644.704	29.315.586
2004	24.798.972	19.971.500	35.505.507
2005	24.925.438	19.991.826	33.535.597
2006	21.261.354	16.886.349	30.653.693
2007	22.797.003	16.615.969	29.575.670
2008	42.715.977	29.645.726	56.449.697
2009	33.622.785	24.082.978	51.950.105
2010	46.478.756	34.815.186	69.954.070
2011	46.720.230	33.443.602	77.712.402
2012	50.639.331	39.404.444	91.734.395
2013	305.966.551	230.671.872	581.254.226
2014	265.139.379	197.402.613	576.125.612
2015	256.569.356	230.719.251	688.651.649
2016	358.029.874	328.552.806	1.142.587.122
2017	380.152.236	334.219.315	1.399.646.651
2018	310.863.848	263.444.335	1.425.159.632
2019	438.856.839	392.299.393	2.490.796.757
2020	533.548.671	461.797.064	3.761.148.447

Kaynak: TÜİK, 2021j.

Tablo 4.73: Yalova İlinin İthalat Değerleri (2002-2020).

Yıllar	Yalova İthalat (ABD $)	Yalova İthalat (Euro)	Yalova İthalat (TL)
2002	3.649.715	3.848.722	5.530.061
2003	7.018.822	6.138.354	10.296.225
2004	12.504.099	10.048.404	17.965.449
2005	14.271.374	11.485.460	19.234.887
2006	20.792.653	16.630.849	29.555.367
2007	20.259.384	14.791.579	26.479.881
2008	39.126.877	26.567.506	50.541.170
2009	37.304.810	26.634.673	57.585.970
2010	47.106.040	35.110.186	70.916.543
2011	50.725.966	36.420.238	84.473.634
2012	63.357.023	48.728.763	113.342.146
2013	173.144.037	130.276.525	331.044.178
2014	177.144.037	133.731.356	388.974.692
2015	191.954.608	173.021.816	525.614.962
2016	169.424.221	152.668.305	508.131.635
2017	610.611.567	542.769.633	2.227.258.682
2018	573.197.934	484.401.437	2.719.925.640
2019	641.956.926	573.232.499	3.647.990.635
2020	649.002.077	567.996.392	4.545.520.787

Kaynak: TÜİK, 2021j.

Yalova İlinin 2002 yılına göre hem ithalat hem de ihracat değerleri artış göstermiş olup, 2013 yılına göre 2020 yılında ihracat %72,8, ithalat ise %375,3 oranında artış göstermiştir. Yalova İli 2002-2008 yılları ile 2013-2016 yıllarında ihracat miktarları ithalat miktarlarından fazla iken, 2009-2012 ile 2017-2020 yıllarında ithalat miktarları ihracat değerlerinden fazla gerçekleşmiştir.

Yalova İlinde ihracatçı firma sayıları ile özel ticaret sistemine göre ihracat değerleri Tablo 4.74'de görülmektedir. 2013 yılında Yalova İlinde ihracatçı firma sayısı 104 iken, 2015 ve 2016 yıllarında azalmış, 2019 yılında ise 140'a yükselmiştir.

Tablo 4.74: Yalova İlinde İhracatçı Firma Sayıları (2013-2019).

Yıllar	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
Firma Sayıları	104	108	90	94	106	107	140
İhracat Değeri (Bin ABD $)	306.567	265.334	255.442	357.613	379.589	312.157	439.416

Kaynak: Yalova Sanayi ve Ticaret Odası, 2021a, b, ç; TÜİK, 2021j.

Yalova İlinde İthalatçı Firma sayıları ile özel ticaret sistemine göre ihracat değerleri Tablo 4.75'de görülmekte olup, 2013 yılında 101 iken, 2018 yılında 114'e yükselmiştir.

Tablo 4.75: Yalova İlinde İthalatçı Firma Sayıları (2013-2018).

Yıllar	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Firma Sayıları	101	109	113	109	108	114
İhracat Değeri (Bin ABD $)	174.073	199.565	202.208	178.109	630.373	621.831

Kaynak: Yalova Sanayi ve Ticaret Odası, 2021a, b; TÜİK, 2021j.

Yalova İlinde 2020 yılında özel ticaret sistemine göre en fazla ihracat ve ithalat yapılan ülkeler Tablo 4.76'da gösterilmiştir. En fazla İhracat yapılan ülke Norveç ve ithalat yapılan ülkeise ABD'dir. Yalova İlinden gerçekleştirilen ihracatın %78,4'ü Norveç ve Rusya Federasyonu'na yapılırken, ithalatın %39,1'i ise ABD ve Norveç ülkesinden gerçekleştirilmiştir.

Tablo 4.76: Yalova İlinin İlk Beş Ülkeye Göre Dış Ticaret Verileri (2020).

Ülkeler	**İhracat (ABD $)**	**Oran (%)**	**Ülkeler**	**İthalat (ABD $)**	**Oran (%)**
Norveç	291.001.702	54,4	ABD	137.266.474	20,2
Rusya Federasyonu	128.358.209	24,0	Norveç	128.204.493	18,9
Kanada	39.423.993	7,4	Rusya Federasyonu	74.507.969	11,0
Çin Halk Cumhuriyeti	15.235.528	2,8	Çin	49.370.930	7,3
Almanya	7.833.205	1,4	Almanya	48.125.479	7,0
Diğer	53.393.588	10,0	Diğer	242.049.278	35,6
Toplam	**535.246.225**	**100**	**Toplam**	**679.524.623**	**100**

Kaynak: TÜİK, 2021j.

Yalova İlinin özel ticaret sistemine ve sektörlere göre 2002, 2013 ve 2020 yılı dış ticaret istatistikleri Tablo 4.77, 4.78 ve 4.79'da gösterilmiştir.

Tablo 4.77: Yalova İlinin İktisadi faaliyet Kollarına Göre Dış Ticaret Verileri (2002).

Faaliyetler	**İhracat (TL)**	**İhracat (%)**	**İthalat (TL)**	**İthalat (%)**
Tarım ve ormancılık	5.442.064	21,7	1.527.773	27,6
Balıkçılık	1.424.501	5,7	-	-
Madencilik ve taşocakçılığı	5.188.808	20,7	93.185	1,7
İmalat sanayi	13.067.369	51,9	3.909.103	70,7
Toplam	**25.122.742**	**100**	**5.530.061**	**100**

Kaynak: TÜİK, 2020j.

2002 yılında en yüksek ihracat ve ithalat imalat sanayinin oranı sırasıyla %51,9 ve %70,7'den, 2013 yılında %97,03 ve %88,8, 2020 yılında ise %96,08 ve %94,47'ye yükselmiştir.

Tablo 4.78: Yalova İlinin İktisadi faaliyet Kollarına Göre Dış Ticaret Verileri (2013).

Faaliyetler	**İhracat (TL)**	**İhracat (%)**	**İthalat (TL)**	**İthalat (%)**
Tarım ve ormancılık	13.891.100	2,4	35.285.486	10,6
Balıkçılık	2.763.670	0,5	153.512	0,01
Madencilik ve taşocakçılığı	31.449	0,01	1.817.784	0,54
İmalat sanayi	564.219.504	97,03	294.795.536	88,8
Toptan ve perakende ticaret	348.503	0,06	-	-
Gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri	-	-	805	0,05
Toplam	**581.254.226**	**100**	**332.053.123**	**100**

Kaynak: TÜİK, 2021j.

Tablo 4.79: Yalova İlinin İktisadi faaliyet Kollarına Göre Dış Ticaret Verileri (2020).

Faaliyetler	**İhracat (TL)**	**İhracat (%)**	**İthalat (TL)**	**İthalat (%)**
Tarım ve ormancılık	32.956.280	0,87	59.820.542	1,26
Balıkçılık	6.998.918	0,19	78.309	0,001
Madencilik ve taşocakçılığı	107.831.334	2,86	199.823.429	4,20
İmalat sanayi	3.626.365.602	96,08	4.499.639.502	94,47
Toptan ve perakende ticaret	190.207	0,005	3.555.772	0,07
Diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmetler	6.083	0,0001	61.440	0,0001
Toplam	**3.774.348.424**	**100**	4.762.978.994	100

Kaynak: TÜİK, 2021j.

Yalova İlinin genel ticaret sistemine ve sektörlere göre 2020 yılı dış ticaret istatistikleri Tablo 4.80'de gösterilmiştir.

Tablo 4.80: Yalova İli İktisadi faaliyet Kollarına Göre Dış Ticaret Verileri (Genel Ticaret Sistemi) (2020).

Faaliyetler	**İhracat (TL)**	**İhracat (%)**	**İthalat (TL)**	**İthalat (%)**
Tarım, ormancılık ve Balıkçılık	33.999.409	0,9	60.242.967	1,32
Madencilik ve taşocakçılığı	107.391.480	2,85	200.903.521	4,42
İmalat sanayi	3.616.158.663	96,15	4.280.677.835	94,17
Su Temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve İyileştirme Faaliyetleri	3.587.868	0,09	3.552.430	0,08
Bilgi ve iletişim	10.861	0,01	144.034	0,01
Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlence ve Spor	166	-	-	-
Toplam	**3.761.148.447**	**100**	**4.545.520.787**	**100**

Kaynak: TÜİK, 2021j.

Özel ticaret sistemine göre ihracat verilerinde sadece 13.199.997 TL fark olduğu görülmektedir. Benzer şekilde imalat sektöründe dış ticaret %96,15 oranında gerçekleşmiştir.

Yalova İli 2020 yılında Türkiye İhracatçılar Meclisi kayıtlarına göre ihracatçı firmaların kanuni merkezleri bazında bir önceki yıla göre ihracat artışı en çok yaşanan iller arasında Türkiye'de 10'uncu sırada (2019 yılında ise Türkiye'de 7'nci sırada) yer almıştır (Tablo 4.81). Türkiye genelinde %6 düşüş yaşanmış ve 30 ilin değerleri azalış göstermiştir. Yalova İlinde bu artışın yaşanmasında en önemli sektör imalat

sektöründe ve imalat sektöründe de diğer ulaşım araçları kapsamında gemi ve yat araçların ihracatı rol oynamıştır.

Tablo 4.81: Yalova İlinin İhracatta Ülkedeki Yeri (2019-2020).

Faaliyetler	**2019 (bin ABD $)**	**2020 (bin ABD $)**	**Değişim (%)**
Bingöl	1.132,29	3.392,78	200
Ardahan	2.007,10	3.676,16	83
Bilecik	72.270,04	103.129,36	43
Erzincan	14.697,04	20.202,85	37
Tokat	18.618,65	24.807,20	33
Yalova	435.410,94	524.950.46	21
Türkiye Toplam	**165.959.754,61**	**156.286.763,85**	**-6**

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM), 2021.

Yalova İlinde en fazla ihracat imalat sanayi sektöründe yapılırken bu sektörde ise diğer ulaşım araçlarının ihracatı başı çekmektedir. Diğer ulaşım araçları kapsamında; demiryolu ve tramvay lokomotifleri ile vagonların imalatı, deniz taşıtlarının yapımı ve onarımı, hava ve uzay taşıtları imalatı, motosiklet, bisiklet vb. diğer ulaşım araçları girmektedir (TÜİK, 2021k). Yalova İlinde gemi tersanelerin varlığı nedeniyle özellikle diğer ulaşım araçları kapsamında olan 3.254.527.333 (%99,9) gemi ve yat ihracatının toplam imalat sanayi kolu içerisindeki oranı %88,6, toplam ihracat içerisindeki oranının ise %86,2 olduğu görülmektedir (Tablo 4.82).

Tablo 4.82: Yalova İli İmalat Sanayi Koluna Göre Dış Ticaret Verileri (2020).

Faaliyetler	**İhracat (TL)**	**İhracat (%)**	**İthalat (TL)**	**İthalat (%)**
Diğer ulaşım araçları	3.255.207.302	86,2	16.363.585	0,3
Plastik ve ve kauçuk Ürünleri	122.399.194	3,7	38.832.733	0,8
Taşocakçılığı ve Diğer Madencilik	107.775.582	2,8	260.897	0,005
Ana metal sanayi	50.620.262	1,2	230.547.061	4,8
Kimyasal madde ve ürünler	41.763.475	1,1	1.956.598.325	41,0
Makine ve teçhizat	32.187.878	0,8	1.240.455.071	26,0
Elektrikli makine ve cihazlar	26.083.115	0,6	402.140.060	8,4
Diğer	138.311.616	3,6	877.781.262	18,4
Toplam	**3.774.348.424**	**100**	**4.762.978.994**	**100**

Kaynak: TÜİK, 2021j.

Türkiye Gemi İnşa Sanayicileri Birliğinin (GİSBİR) 100 üyesi bulunmakta olup, toplam 69 adet şirketten 8'inin merkezi Yalova İlinde bulunmaktadır. Türkiye'de gemi ve yat inşa ve bakım onarım faaliyeti gerçekleştiren 84 adet faal tersane (4,65 milyon Dwt kapasiteli) bulunmakta olup, 37 adet tersane Yalova İli Altınova

Tersaneler Bölgesinde bulunmaktadır. Türkiye'de 2017-2018 yılında 30 adet yüzer havuz, 10 tane kuru havuz bulunmakta olup, Yalova'da ise 2 adet kuru havuz (Beşiktaş Gemi İnşa A.Ş. ve Sefine Denizcilik Tersanecilik Turizm San. ve Tic. A.Ş) ile 8 adet yüzer havuz bulunmaktadır (GİSBİR, 2020a, b; Yalova Altınova Tersane Girişimcileri San. ve Tic. A.Ş., 2021).

Yalova Tersaneler Bölgesi, 2004 yılında Altınova ilçesi Çiftlikköy sınırlarından Hersek Mahallesine kadar 4,5 kilometre uzunluğunda sahilin 300 metre doldurularak üzerine kurulması ile oluşturulmuş olup, şu anki uzunluğu yaklaşık 6 kilometrelik bir kıyı şeridinde bulunan 37 tersane ile teknik, lojistik, idari tesisleri kapsamaktadır. 2017 yılında tersaneler bölgesinde 12 bin çalışan varken, çalışan sayısı 2019 yılında 17 bine, 2020 yılında ise 23 bine ulaşmış, günümüzde ise tersaneler 26 binin üstünde kişiye istihdam sağlamaktadır. Yalova tersanelerinde yılda yaklaşık 60 gemi ve tekne inşa edilmekte, 800 geminin bakım ve onarım hizmeti yapılmaktadır. 2021 yılının ilk altı ayına kadar ise 589 gemi ve teknenin inşaatı, 6.275 geminin ise bakım ve onarımı gerçekleştirilmiştir (T.C. Altınova Kaymakamlığı, 2021; https://www.hurriyet.com.tr, Erişim Tarihi 01.06.2020; Yalova Altınova Tersane Girişimcileri San. ve Tic. A.Ş., 2021). "*Bölge tersanelerinin öncelikli hedefi, her geçen gün büyüyerek, bölgedeki istihdam sayısının 40 binlere ulaşmasını sağlamaktır*" (Yalova Altınova Tersane Girişimcileri San. ve Tic. A.Ş., 2021).

Yalova Tersaneler Bölgesi sanayide işgünü imkânı sağlarken, tarım sektörüne olan olumsuz etkisi de dikkate alınmalıdır. Türk Mühendis ve Minar Odaları Birliğinin hazırladığı raporda Yalova Tersaneler Bölgesinin tarımsal faaliyetler ve afet riski açısından sorunlara neden olacağı değerlendirilmiştir. "*Bölgenin tarımsal kaynakları ve afet riskleri göz önüne alındığında, plansız gelişmenin mekansal boyutunun öne çıkarak, yeni yerleşim riskleri oluşumuna neden olması ve yaşamsal sorunlar yaratması bugünden açıkça görülmelidir*" (TMMOB, 2015: 25).

Türkiye İhracatçılar Meclisi kayıtlarına göre Türkiye'nin gemi ve yat ihracatı; 2018 yılında 990.521, 2019 yılında 1.042.326 bin Amerikan Doları olarak gerçekleşmiş iken, 2020 yılında 2019 yılına göre %31,9 artışla 1.375.006 bin Amerikan Doları olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de altı ilin (ihracat yapan toplam 40 il arasında) oranı %98,7 olup, Yalova İli İstanbul ilinden sonra %33,6 ile ihracatta

ikinci sırada yer almaktadır (Tablo 4.83). Aslında Yalova Tersanelerinde bulunan ve büyük çapta üretim ve ihracat yapan şirketlerin merkezi İstanbul olduğu için rakamları İstanbul'un ihracatına yansımaktadır. Gerçekte ise gemi ve yat ihracatının %70'i Yalova'dan yapılmaktadır (https://www.hurriyet.com.tr, Erişim Tarihi 01.06.2020; TİM, 2020). "*Diğer taraftan, bölgede faaliyet gösteren tersanelerin çoğunluğunun şirket merkezlerinin İstanbul'da bulunması nedeniyle, söz konusu veriler gerçek ihracat rakamlarının çok daha altında görünmektedir*" (Yalova Altınova Tersane Girişimcileri San. ve Tic. A.Ş., 2021).

Tablo 4.83: Yalova İlinin Gemi ve Yat İhracatında Ülkedeki Yeri (2019-2020).

Faaliyetler	**2019 (bin ABD $)**	**2020 (bin ABD $)**	**Değişim (%)**
İstanbul	466.852,75	799.033,29	71,15
Yalova	380.199,53	461.888,00	21,47
İzmir	111.634,56	41.121,19	-63,16
Bursa	33.245,73	27.769,27	-16,47
Muğla	20.602,86	2.784,87	-86,48
Kocaeli	15.872,08	23.871,81	50,40
Türkiye Toplam	**1.042.314**	**1.375.006**	**31,9**

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM), 2021.

Türkiye'de toplam 101 adet deniz hudut kapısı bulunmakta olup, Yalova İlinde Yalova Gümrük Müdürlüğünce hizmet verilen Yalova Ro-RO Terminali, Aksa Limanı, Sefine Tersanesi, Tersan Tersanesi ile Yalova Tersaneler Bölgesi deniz hudut kapısı bulunmaktadır. Yalova RO-RO Terminali yeşil liman özelliğine sahip Türkiye'nin 63. sınır kapısı olarak 09.06.2017 yılında faaliyete geçmiştir. Yalova RO-RO Terminali Topçular mevkiinde 80 bin metrekare alanda ve 500 treyler kapasiteli, gümrük binası, X-Ray, tek iskelede 2 rampa, acente ofisleri, laboratuvar, 16 bin metrekare geçici depolama alanı, sürücüler için sosyal tesisler ve ADR deposu yer almaktadır (https://yalovaroro.com/kurumsal/, Erişim Tarihi 01.06.2020). Tablo 4.84'de 2017-2020 yıllarında Yalova'ya giriş ve çıkış yapan ziyaretçi sayıları görülmekte olup, her geçen yıl sayılar artış göstermektedir.

Tablo 4.84: Yalova'ya Deniz Yoluyla Giriş/Çıkış Yapan Ziyaretçi Sayıları (2017-2020).

Faaliyetler	2017	2018	2019	2020
Giriş Yapan Ziyaretçi (Yabancı)	517	5.087	4.743	6.346
Giriş Yapan Ziyaretçi (Vatandaş)	825	5.506	6.357	6.080
Çıkış Yapan Ziyaretçi (Yabancı)	391	5.243	5.001	6.268
Çıkış Yapan Ziyaretçi (Vatandaş)	417	5.434	5.322	5.309

Kaynak: TÜİK, 2021ı.

Yalova İlinde en fazla ithalat imalat sanayi sektöründe yapılırken bu sektörde ise kimyasal madde ve ürünler ile makine ve teçhizat ile elektrikli makine ve cihazların ihracatı başı çekmektedir. Yalova ili Çiftlikköy ilçesi Taşköprü beldesinde kurulmuş iki önemli kimya şirketi bulunmaktadır. Bu şirketlerden Ak-Kim Kimya 1977 yılında kurulmuş olup, peroksitler, bisülfitler, klor-alkali ve türevleri, persülfatlar, metilaminler, tekstil yardımcı maddeleri, beton katkı maddeleri kâğıt ve su arıtma kimyasalları ve plastik katkı maddeleri üretmektedir. Türkiye'nin akrilik elyaf ihtiyacını karşılamak maksadıyla Aksa Akrilik Kimya Sanayii A.Ş. 1968 yılında kurulmuş olup, ilk kez 1971 yılında 5000 ton/yıl kapasiteyle üretime başlamıştır. Şirket 502 bin metrekarelik alanı ve 330.000 ton/yıl kapasitesi il Türkiye'deki tek, dünyadaki en büyük akrilik elyaf üreticisidir. Aksa Karbon Elyaf San. A.Ş. ve Aksa Akrilik Kimya Sanayii A.Ş. firmasının %100 oranında bağlı ortaklığı olarak kurularak, 29 Haziran 2012 tarihinde DowEurope ortak olmuş ve DowAksa Ltd. kurulmuştur (https://www.aksa.com/tr, Erişim Tarihi 01.06.2020; https://www.akkim.com.tr/, Erişim Tarihi 01.06.2020). Bu üç büyük şirket kimyasal madde ve ürünlerin ticaretini yapmakla birlikte, ihtiyaç duyduğu hammaddeyi de ithal etmektedir.

Yalova İlinde 2020 yılında ihracatın ikinci sırasını %2,86'sını madencilik ve taşocakçılığı faaliyet kolu oluşturmuş olup, bu faaliyet kolunda da 107.775.582 TL taşocakçılığı ve diğer madenlerin ihracatı gerçekleştirilmiştir.

Yalova İlinde üçüncü sırada ithalat ve ihracat tarım ve hayvancılık sektöründe yapılırken bu sektörde en fazla süs bitkileri ve mamulleri (dikim için bitki yetiştirilmesi) başı çekmektedir. 2019 yılında bu sektörde gerçekleştirilen 32.956.280 TL ihracatın %63,3'ünü süs bitkileri ve mamulleri (23.769.517 TL) oluşturmaktadır. 2013 ve 2020 yılları arasında süs bitkileri ihracat ve ithalat miktarları Tablo 4.85'de gösterilmiş olup, 2020 yılında ihracatta görülen %120 artış dikkat çekmektedir.

Tablo 4.85: Yalova İlinde Süs Bitkileri Dış Ticaret Miktarları (2013-2020).

Yıllar	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
İhracat Değeri (Bin ABD $)	4.985	3.927	3.111	1.757	1.883	1.204	2.647	3.290
İthalat Değeri (Bin ABD $)	18.195	17.983	15.319	17.442	17.544	9.825	7.169	7.849

Kaynak: TÜİK, 2021j.

Türkiye'nin süs bitkileri ve mamulleri ihracatı Türkiye İhracatçılar Meclisi kayıtlarına göre; 2018 yılında 99.286, 2019 yılında 106.479 bin Amerikan Doları olarak gerçekleşmiş iken, 2020 yılında %7,3 artışla 106.156,71 bin Amerikan Doları olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de dokuz ilin (ihracat yapan toplam 49 il arasında) oranı %87,7 olup, Yalova İli %3,09 ile ihracatta dokuzuncu sırada yer almaktadır. Yalova süs bitkileri ihracatında Türkiye'de 2019 yılında 2018 yılına göre en fazla artış gösteren ili (%119,85), 2020 yılında ise 2019 yılına göre en fazla artış gösteren 12'nci ili (%24,13) olmuştur (Tablo 4.86).

Tablo 4.86: Yalova İlinin Süs Bitkileri İhracatında Ülkedeki Yeri (2019-2020).

Faaliyetler	2019 (bin ABD $)	2020 (bin ABD $)	Değişim (%)
Antalya	46.731,43	46.508,94	-0,45
İzmir	11.888,56	12.900,82	8,51
İstanbul	9.862,97	8.131,80	-17,55
Balıkesir	7.087,14	4.556,09	-35,71
Adana	4.531,93	3.999,03	-11,76
Isparta	3.720,42	3.771,04	1,36
Bursa	3.447,87	4.415,36	28,06
Manisa	3.428,11	3.603,31	5,11
Yalova	2.647,15	3.285,89	24,13
Türkiye Toplam (40 İl)	106.479,64	106.156,71	-0,003

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM), 2021.

Yalova İli 2019 yılında süs bitkileri üretimini Türkiye'de üretilen alan olarak %7,2 ve üretilen miktar olarak %9,2, 2020 yılında ise üretilen alan olarak %7,1 ve üretim miktarı olarak %9,6 olarak gerçekleştirmiştir. Yalova İlinde süs bitkileri genellikle iç ticarete konu olmaktadır. Süs bitkileri sektörünün 2023 yılı ihracat hedefi 500 milyon dolar olup, Yalova İli ihracattaki 2019 yılında %2,5, 2020 yılında %3,09 olan payını, üretim alan ve miktarında olduğu gibi artırarak, bu sektördeki istihdamım

artırılmasını ve kırsal kalkınmanın kalkındırılması sağlanmalıdır (http://www.susbitkileri.org.tr, Erişim Tarihi 04.06.2020).

4.4. Enerji Kaynakları ve Madencilik Faaliyetleri

Yenilenemez enerji kaynakları; tükenebilir, birincil, primer, fosil veya konvansiyonel enerji kaynakları olarak da bilinmekte olup, kömür, petrol, doğal gaz, uranyum ve toryum başlıca kaynaklardır (Doğanay, 2016: 184). Yeni ve yenilenebilir enerji kaynakları veya alternatif enerji kaynakları ise; hidroelektrik enerji, rüzgâr enerjisi, güneş enerjisi, jeotermal enerji, biyomas (biyokütle) enerji, deniz, dalga ve gel-git enerjisi ile birincil enerji kaynaklarından üretilen hidrojen enerjisi oluşturmaktadır. "*Yenilenebilir enerji kaynaklarından olan ve kullanımı insanın ateşi keşfine kadar eskiye ineni odundur… Biyomas kaynak olarak odun, sanayi devrimine kadar en önemli enerji kaynağı*" olarak kullanılmıştır (Akova, 2003: 57).

Türkiye'nin elektrik üretiminde 1970 yılında 2.234,9 MW kurulu gücü, 1984 9.122,6 MW, 2019 yılında 91.267 MW kurulu güce ulaşmıştır (Tablo 4.87).

Tablo 4.87: Türkiye'de Kurulu Güç, Brüt Üretim, Net Tüketim, Kişi Başına Kurulu Güç, Brüt Üretim ve Net Tüketim (1970-2019)

Yıllar	**1970**	**1985**	**1990**	**2000**	**2018**	**2019**
Kurul Güç (MW)	2.234,9	9.121,6	16.317,6	27.264,1	88.550,8	91.267
Brüt Üretim (GWh)	8.623	34.218,9	57.543	124.921,6	304.801,9	303.797.6
Net Tüketim (GWh)	7.308	29.708,6	46.820	98.295,7	258.232,2	257.273,1
Nüfus	35.605.176	50.664.458	56.473.035	67.803.927	82.003.882	83.154.997
Kişi Başına Kurulu Güç (W)	63	180	289	402,1	1.079	1.098
Kişi Başına Brüt Üretim (KWh)	242,2	675,4	1.019	1.841	3.717	3.655
Kişi Başına Net Tüketim (KWh)	205,2	586,4	829,1	1.449,7	3.149	3.094

Kaynak: Türkiye Elektrik İletim A.Ş (TEİAŞ), 2021; TÜİK, 202l.

Yerli kaynakların toplam kurulu güç içindeki payı 2000 yılında %66,3 iken, 2010 yılında en düşük oran olan %52,5'e azalmış, sonraki yıllarda azalış ve yükselişler göstermiş, 2015 yılından 2019 yılına kadar devamlı artış ve 2008 yılında %59,5'e yükselmiştir (TEİAŞ, 2020). Türkiye'nin artan nüfusu, hizmet sektörünün güçlenmesi, özellikle kentsel nüfusun ve sanayileşmenin artmasıyla birlikte enerji ihtiyacı da doğal olarak artmaktadır. Türkiye'de 1970 yılında kişi başına kurulu güç 63 watt, brüt üretim

242,2 KWh, net tüketim ise 7.308 GWh iken, 2018 yılında kurulu güçte 17,4 kat (1.098 watt), brüt üretim 15,1 kat (3.655 KWh), net tüketim ise 15,1 kat artış göstermiştir.

Türkiye'nin 1970 yılı ile 2019 yılları arasında enerji tüketiminin sektörlere göre dağılımı Tablo 4.88'de gösterilmiştir. Diğer olarak; "*tarım, hayvancılık, balıkçılık, içme ve kullanma suyu pompaj tesisleri, kamuya ait hizmetler vb. tüketimler*" gösterilmiştir (TÜİK, 2021l). Elektrik tüketiminde sanayi sektörün liderliği devam ederken, ticaret sektörünün tüketimi %4,8'den, %19,3'e yükselmiştir. Sanayi ve ticaret sektörün toplamı %69 iken, 2018 yılında %64,3'e düşmüş olmasına rağmen, yoğunluğu devam etmektedir. Nüfusun artışı ile birlikte meskenlerde kullanılan elektik tüketimi de yıllar içerisinde artış göstermiştir.

Tablo 4.88: Türkiye'de Elektrik Tüketiminin Sektörlere Göre Dağılımı (1970-2019).

Yıllar	**1970**	**1985**	**1990**	**2000**	**2018**	**2019**
Mesken	15,9	19	19,6	24,3	21,1	21,8
Ticaret	4,8	5,5	5,5	9,5	20,4	19,3
Resmi Daire	4,1	3	3,1	4,2	4,6	5,3
Sanayi	64,2	66	62,4	49,7	45,6	45
Aydınlatma	2,6	1,4	2,6	4,6	1,8	2
Diğer	8,4	5,1	6,8	6,5	6,5	6,6
Toplam	**7.308**	**29.708,6**	**46.820,0**	**98.295,7**	**258.232,2**	**257.273**

Kaynak: TÜİK, 202l.

Türkiye'de elektrik üretiminde kurulu gücün yenilenebilir kaynaklı kurulu gücün toplam kurulu güç içerisindeki payı Tablo 4.89'da gösterilmektedir. 2000 yılında yenilenebilir kurulu gücün toplam kurulu güç içerisindeki payı %41,2 iken, 2006 yılında %32,5'e düşmüş 2007 yılında itibaren rüzgâr enerjisinde, 2015 yılında ise güneş enerjisinde olan artışın devam etmesiyle birlikte 2019 yılında %48,6'ya ulaşmıştır. 2000 yılında rüzgâr enerjisi kurulu gücün toplam kurulu güç içindeki oranı %0,07 iken, 2019 yılında %8,32'ye (toplam yenilenebilir güç içindeki payı %17,1) yükselmiştir. Aynı şekilde 2014 yılında güneş enerjisi kurulu gücün toplam kurulu güç içindeki oranı %0,06 iken, 2019 yılında %6,57'ye (toplam yenilenebilir güç içindeki payı %13,5) yükselmiştir. Yenilenebilir kaynaklı kurulu gücün artmasında özel sektörün payının artışı önemli rol oynamaktadır. Türkiye'deki Kurulu gücün özel sektöre olan payı 2002 yılında %31,9 iken, devamlı artış göstererek 2019 yılında %78,5'e yükselmiştir.

Tablo 4.89: Türkiye'de Yenilenebilir Enerjinin Payı (MW) (2000-2019).

Yıllar	Hidrolik	Jeotermal	Rüzgâr	Güneş	Biyokütle	Yenilenebilir Toplam Güç	Toplam Kurulu Güç
2000	11.175,2	17,5	18,9	-	10,0	11.221,6	27.264,1
2005	12.906,1	15,0	20,1	-	13,8	12.955,0	38.843,5
2006	13.062,7	23,0	59,0	-	19,8	13.164,4	40.564,8
2007	13.394,9	23,0	147,5	-	21,2	13.586,6	40.835,7
2008	13.828,7	29,8	363,7	-	38,2	14.260,4	41.817,2
2009	14.553,3	77,2	791,6	-	65,0	15.487,1	44.761,2
2010	15.831,2	94,2	1.320,2	-	85,7	17.331,3	49.524,1
2011	17.137,1	114,2	1.728,7	-	104,2	19.084,2	52.911,1
2012	19.609,4	162,2	2.260,6	-	147,3	22.179,5	57.059,4
2013	22.289,0	310,8	2.759,7	-	178,0	25.537,5	64.007,5
2014	23.643,2	404,9	3.629,7	40,2	227,0	27.945,0	69.519,8
2015	25.867,8	623,9	4.503,2	248,8	277,1	31.520,8	73.146,7
2016	26.681,1	820,9	5.751,3	832,5	363,8	34.449,6	78.497,4
2017	27.273,1	1.063,7	6.516,2	3.420,7	477,4	38.751,1	85.200,0
2018	28.291,4	1.282,5	7.005,4	5.062,8	621,9	42.264,0	88.550,8
2019	28.503,0	1.514,7	7.591,2	5.995,2	791,3	44.395,3	91.267,0

Kaynak: Türkiye Elektrik İletim A.Ş (TEİAŞ), 2021.

2020 yılı şubat ayı sonu itibarıyla ülkemizin kurulu gücü 91.406 MW'a ulaşmıştır. 2019 yılı Eylül ayı sonu itibariyle de kurulu güç 90.720 KW olup, kurulu güç; *"%31,4'ü hidrolik enerji, %28,6'sı doğal gaz, %22,4'ü kömür, %8,1'i rüzgâr, %6,2'si güneş, %1,6'sı jeotermal ve %1,7'si ise diğer kaynaklardan oluşmaktadır*"**.** Ayrıca santral sayısı 8.069'a (Lisanssız santraller dâhil) ulaşmış olup, santrallerin 6.435 adedi güneş, 669 adedi hidroelektrik, 330 adedi doğal gaz, 262 adedi rüzgâr, 68 adedi kömür, 52 adedi jeotermal ve 253 adedi ise diğer kaynaklı santrallerdir (T.C. Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı, 2021a; Türkiye Elektrik İletim A.Ş., 2021).

Türkiye'de yenilenebilir kaynaklardan üretilen enerjinin toplam elektrik enerjisi içerisindeki payı Tablo 4.90'da gösterilmektedir. 2000 yılında yenilenebilir üretimin toplam üretim içerisindeki payı %25 iken, 2009 yılında itibaren rüzgâr enerjisinde, 2016 yılında ise güneş enerjisinde olan artışın devam etmesiyle birlikte 2019 yılında %43,5'e ulaşmıştır. 2000 yılında rüzgâr enerjisi üretiminin toplam yenilenebilir üretimdeki oranı %0,1 iken, 2019 yılında %16,3'e (toplam üretimde %7,2) yükselmiştir. Aynı şekilde 2014 yılında güneş enerjisi üretiminin yenilenebilir üretimdeki oranı %0,03 iken, 2019 yılında %6,9'a (toplam üretimde %3,0) yükselmiştir.

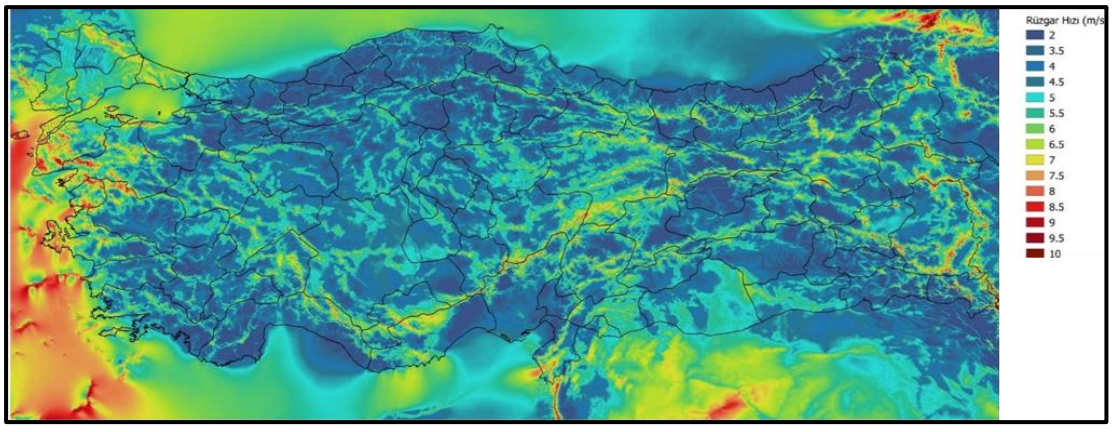
Tablo 4.90: Türkiye'de Yenilenebilir Enerjinin Payı (GWh) (2000-2019).

Yıllar	Hidrolik	Jeotermal	Rüzgâr	Güneş	Biyokütle	Yenilenebilir Toplam Güç	Toplam Kurulu Güç
2000	30.878,5	75,5	33,4	-	220,2	31.207,6	124.921,6
2005	39.560,5	94,4	59,0	-	122,4	39.836,3	161.956,2
2006	44.244,2	94,0	126,5	-	154,0	44.618,7	176.299,8
2007	35.850,8	156,0	355,1	-	213,7	36.575,6	191.558,1
2008	33.269,8	162,4	846,5	-	219,9	34.498,6	198.418,0
2009	35.958,4	435,7	1.495,3	-	340,1	38.229,5	194.812,9
2010	51.795,5	668,2	2.916,4	-	457,5	55.837,6	211.207,7
2011	52.338,6	694,4	4.723,9	-	469,2	58.226,1	229.395,1
2012	57.865,0	899,3	5.860,8	-	720,7	65.345,8	239.496,8
2013	59.420,5	1.363,5	7.557,5	-	1.171,2	69.512,7	240.154,0
2014	40.644,7	2.364,0	8.520,1	17,4	1.432,6	52.978,8	251.962,8
2015	67.145,8	3.424,5	11.652,5	194,1	1.758,2	84.175,1	261.783,3
2016	67.230,9	4.818,5	15.517,1	1.043,1	2.371,6	90.981,3	274.407,7
2017	58.218,5	6.127,5	17.903,8	2.889,3	2.972,3	88.111,4	297.277,5
2018	59.938,4	7.431,0	19.949,2	7.799,8	3.622,9	98.741,3	304.801,9
2019	88.822,8	8.951,7	21.730,7	9.249,8	4.624,2	133.379,2	303.897,6

Kaynak: Türkiye Elektrik İletim A.Ş (TEİAŞ), 2021.

Türkiye'nin Rüzgâr Enerjisi Potansiyel Atlası (REPA) hazırlanmıştır. Türkiye'nin rüzgâr enerjisi potansiyeli 47.849,44 MW olarak belirlenmiş olup, Harita 4.4 ile100 metrede Ortalama Rüzgâr Hızı Haritası gösterilmiştir (T.C. Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı, 2021c).

Harita 4.4: Türkiye'nin 100 Metrede Ortalama Rüzgâr Hızı Haritası.

Kaynak: T.C. Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı, 2021c.

Yalova İlinin 100 metre yükseklikteki rüzgâr hız dağılımı ile kapasite faktörü bilgilerine göre, Çınarcık ve Armutlu ilçelerinin kuzey sahilleri ile iç kesimleri rüzgâr enerji santrallerinin kurulması uygun alanları oluşturmaktadır. Yalova İlinde, Tablo

4.91'de ortalama rüzgâr hızı, ortalama güç yoğunluğu, ortalama kapasite faktörü gösterilmiştir (T.C. Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı, 2020).

Tablo 4.91: Yalova İlinde Ortalama Rüzgâr Hızı, Güç Yoğunluğu ve Kapasite Faktörü.

Rüzgâr Güc Yoğunluğu (W/m²)	Rüzgâr Hızı (m/s)	Kapasite Fakörü (%)
182,189	4,84	22,1

Kaynak: T.C. Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı, 2020.

Türkiye'de 2021 yılında işletmedeki Rüzgâr Enerji Santrali (RES) kapsamında 3.591 rüzgâr türbini ve 9.305,02 MWm kurulu güce sahip 206 firma bulunmakta olup, Yalova İli 134,35 MWm kurulu gücüne sahip 5 adet RES ile ülke üretiminde %1,44 payı bulunmaktadır (Tablo 4.92). En çok kurulu güce ise 1.549,50 MWm (%19,23) ile İzmir İli oluşturmaktadır (Türkiye Rüzgâr Enerjisi Birliği, 2021).

Tablo 4.92: Yalova İlinin Rüzgâr Enerji Santralleri (RES).

Firma Adı	Proje Adı	Kurulu Güç (MWm)	Türbin Gücü (MW)	İşletmeye Giriş Tarihi
Arova RES Elektrik Üretim Sant. Ltd.Şti.	Arova RES	54,00	1,5	2016
Marmara RES Elektrik Üretim A.Ş.	Esenköy RES	32,4	3,6	2017
Güvenres Enerji Elektrik Üretim A.Ş.	Çakıl RES	16,45	2,35	2019
Güvenres Enerji Elektrik Üretim A.Ş.	Çakıl RES	28,00	4	2019
Erguvan Enerji Elektrik Üretim A.Ş.	Göktepe RES	3,5	3.5	2020

Kaynak: Türkiye Rüzgâr Enerjisi Birliği (TÜREB), 2021.

Türkiye'de inşa halinde olan 1.762,93 MWm kurulu güce sahip olacak 41 proje bulunmaktadır. Ayrıca 1.233,55 MWm kurulu güce sahip lisanslı 35 proje ile 4.812,55 MWm kurulu güce sahip ön lisanslı 102 proje bulunmakta olup, Yalova İli sınırlarında lisanslı bir adet Yares Elektrik Üretim A.Ş. firması tarafından 53,2 MWm kurulu gücünde (%4,3) Yalova RES projesi ve ön lisanslı bir adet Erguvan Enerji Elektrik Üretim A.Ş firması tarafından 112 MWm kurulu gücünde (%2,3) Göktepe RES projesi bulunmaktadır (Türkiye Rüzgâr Enerjisi Birliği, 2021). Yalova İlinin mevcut ve lisanslı/ön lisanslı kurulacak rüzgâr kurulu gücü 299,55 MWm ulaşacaktır. Yalova yenilenebilir, temiz, çevre dostu, sessiz ve maliyeti diğer enerji santrallerine göre

uygun bu enerji kaynağını arttırması durumunda çevreyi korumaya, ülke üretimine ve ekonomiye katkısı olacaktır.

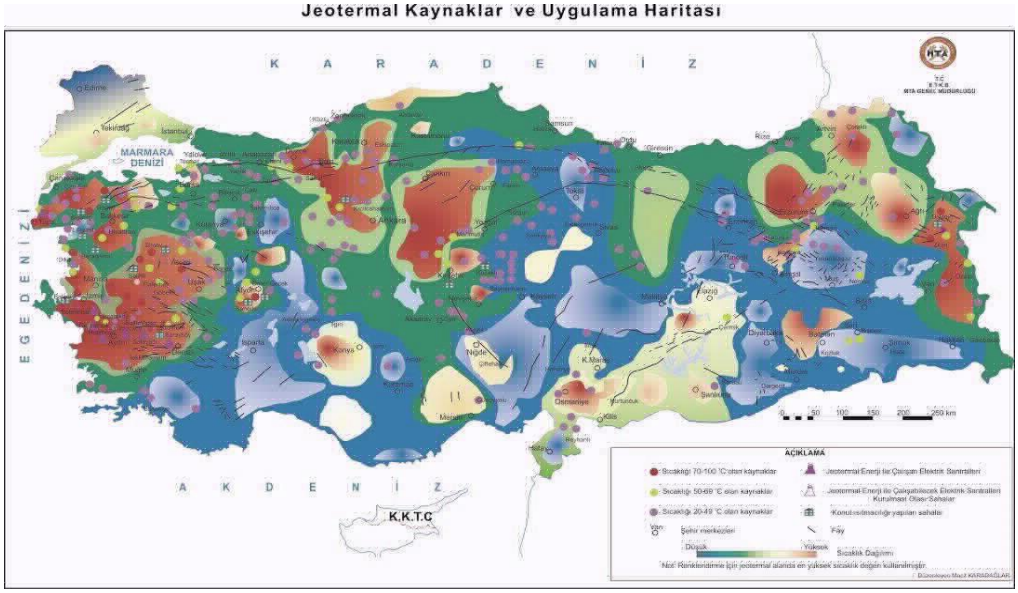
Ülkemiz coğrafik konumu ve aktif bir tektonik kuşak üzerinde bulunması nedeniyle, jeotermal enerji açısından dünyada önemli bir yere sahiptir. Ülkemizde jeotermal enerjiden; ısıtma (sera ve konut), elektrik üretimi, termal ve sağlık turizmi, balıkçılık, kurutmacılık, endüstriyel mineral eldesi vb. alanlarda faydalanılmaktadır. Denizli'nin Sarayköy ilçesindeki Kızıldere Jeotermal Enerji Santrali 0,5 MWe güce sahip olup, 1975 yılında elektrik üretmek maksadıyla kurulan ve ilk jeotermal enerji santraldir (T.C. Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı, 2021ç).

Türkiye'nin 2004 sonu itibari ile 3.100 MWt olan kullanılabilir ısı kapasitesi, 2005 yılından itibaren yeni kaynak arama çalışmaların artmasıyla birlikte, 2008 yılı sonunda 5000'e ulaşmıştır. 13.06.2007 tarihinde yayınlanan "*Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanununun*" yürürlüğe girmesiyle birlikte, özel sektörün de (tüzel kişiliği haiz şirketler) jeotermal arama, yatırım ve geliştirme çalışmaları gerçekleştirmesiyle birlikte, "*ülkemiz toplam jeotermal ısı kapasitesi (görünür ısı miktarı) 35.500 MWt'e ulaşmıştır*" (T.C. Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı, 2021ç; Resmî Gazete, 2007b).

Türkiye'nin jeotermal potansiyeli oldukça yüksek olup, yaklaşık 1.000 adet değişik sıcaklıklarda doğal çıkış şeklinde jeotermal kaynak bulunmaktadır. Jeotermal kaynakların %90'ı düşük (20-49 °C) ve orta sıcaklıkta (50-69 °C) olup, doğrudan uygulamalar (termal turizm, ısıtma, çeşitli endüstriyel uygulamalar vb.) maksadıyla, %10'u ise yüksek (70-100 °C) sıcaklıkta olup, dolaylı uygulamalar (elektrik enerjisi üretimi) maksadıyla kullanılmaktadır (T.C. Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı, 2021ç).

Türkiye'nin jeotermal kaynaklar haritasına göre Yalova İlinde orta sıcaklıkta (50 ile 69 °C) olan termal ve Armutlu termal sıcak su kaynağı bulunmaktadır (Harita 4.5).

Harita 4.5: Türkiye'nin Jeotermal Kaynakları.

Kaynak: T.C. Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı, 2021ç.

Yalova sıcak su kaynaklarının özellikleri ile bu kaynaklarda yapılan sondajlara göre potansiyel ısı enerjisinin 2,88 MWt olduğu görülmüştür (Tablo 4.93).

Tablo 4.93: Yalova İlindeki Termal Sıcak su Kaynakları.

Sıcak Su Doğal Çıkış Adı	Doğal Çıkış			Sondaj		
	Sıcaklık (ºC)	Debi (l/s)	Potansiyel (MWt)	Sıcaklık (ºC)	Debi (l/s)	Potansiyel (MWt)
Termal	49-66	20	-	40	2,5	0,05
Armutlu	49-66	5	-	68-77	17,5	2,83

Kaynak: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, 2021.

Yalova İlinde hidroelektrik santrali bunmamaktadır. Yalova İlinde Armutlu İlçesi Kapaklı köyü sınırları içerisinde Armutlu Kapaklı Hidroelektrik Santrali (HES) planlama/ön inceleme aşamasında olup, kurulu gücü 1,5 MW ve ortalama enerjisi ise 7,3 GWh olması planlanmaktadır (Tablo 4.94). Armutlu Kapaklı Hidroelektrik Santralin (HES) inşasına henüz başlanmamıştır.

Tablo 4.94: Yalova İlinde Planlanan Hidroelektrik Santrallar.

Yıllar	Kapasite		Kamu/Özel	Açıklama
	Kurulu Güç (MW)	Ortalama Enerji (GWh)		
Armutlu Kapaklı HES	1,5	7,3	Kamu	Planlama/Ön İnceleme

Kaynak: Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, 2021d.

Aslında HES'ler ile barajlarının sosyal ve toplumsal yararları da bulunmaktadır:

> "Temiz ve yenilenebilir enerji kaynaklarından olan hidrolik güç, günümüzde en fazla değerlendirilenidir. Akarsulardan enerji temin amacıyla kurulan hidroelektrik santrallerinin elektrik üretimi dışında insanlığa sunduğu imkânlar da bulunmaktadır. Tarım ürünlerinin sulanması, taşkınların kontrol edilmesi, rekreasyon alanı yaratması, baraj göllerinde balıkçılık faaliyetlerin sürdürülmesi gibi toplumsal ve sosyal yararlarında bilinmesi gerekmektedir" (Akova, 2003: 59).

Yalova İlinde tek güneş enerji tesisi Yalova Atık Su ve Kanalizasyon Alt Yapı Tesisleri İşletme Birliği (YASKİ) tarafından 20 dönümlük arıtma havuzu üzerine 3.300 adet güneş paneli yerleştirilerek kurulan ve kurulu gücü 1 MW olan Dünya'da arıtma havuzu üzerine kurulan ikincisi ve en güçlüsü, Türkiye'de ise ilki olan güneş enerjisi santrali tesisidir (Fotoğraf 4.2). Güneş enerji santrali ihtiyaç duyacağı enerji sarfiyatın yaklaşık olarak üçte biri üretilecektir (https://www.ypenerji.com.tr, Erişim Tarihi 04.06.2020; https://www.yaski.gov.tr, Erişim Tarihi 04.06.2020).

Fotoğraf 4.2: Yalova Güneş Enerji Santrali.

Kaynak: https://www.ypenerji.com.tr, 2020.

Arazi incelemem esnasında Armutlu ilçesi Selimiye köyünde su deposu üzerinde güneş enerji paneli olduğu görülmüştür (Fotoğraf 4.3). Köy muhtarı ile yapılan görüşmede panelin İl Özel İdaresi tarafından yapıldığı tespit edilmiştir. Bazı köylere de bu panellerin kurulacağı tespit edilmiştir. Köylerin ortak kullanımı olan su depolarına koyulacak güneş enerjsi panelleri ile elektrik masraflarının bir kısmını karşılanabileceği değerlendirilmektedir. Ayrıca tarımla geçimini sağlayan köylülerin özellikle arazilerini sulama başta olmak üzere elektrik masraflarını karşılamak üzere

arazileri müsait olanlar için güneş panelleri kurulması durumunda köylülerin ihtiyaçları karşılanmış, ülke yenilebilir enerjisine destek olunabileceği değerlendirilmektedir.

Fotoğraf 4.3: Yalova İli Armutlu İlçesi Selimiye Köyü Su Deposu Güneş Enerji Sistemi.

Yalova İlinde birincil enerji kaynaklardan elektrik üretimi gerçekleştirilen iki adet proje bulunmaktadır. Çiftlikköy ilçesi Taşköprü beldesi sınırları içerisinde Aksa Akrilik Kimya Elektrik Santrali ithal kömür ve doğalgaz kullanarak 145 MW kurulu güç ve 817 GWh yıllık üretim ile Altınova ilçesi Tokmak köyü sınırları içerisinde İzmit İpekkağıt Termik Santrali Zorlu Enerji grubu tarafından doğalgaz kullanarak 16 MW kurulu güç üretilmektedir (https://www.enerjiatlasi.com, Erişim Tarihi 04.06.2020; Elektrik Mühendisleri Odası, 2018).

Ayrıca Çiftlikköy Denizçalı köyü Handere mevkiinde Yalova İli Yerel Yönetimler Katı Atık Tesisleri Yapma ve İşletme Birliği (YAKAB) tarafından açılan yenilebilir enerji olan biyokütle elektrik üretim tesisi lisanssız olarak 1,4 MW kurulu güce (ülke içindeki oranı %0,03) sahiptir. Bu tesiste toplanan metan gazından elektrik enerjisi elde edilmektedir. Bu santral 2018 yılında ihtiyaç fazlası olarak sisteme verdiği enerji miktarı 5.657,31 MWh olup, ülke içindeki oranı ise %0,07 olmuştur (YAKAB, 2021). Ayrıca YAKAB'ın 2017 yılında hazırladığı Gelecek Planları Raporuna göre

Yalova'da 10-20 yıl içerisinde katı atıkların %90'ına yakınının yakılması ile depolama probleminin azaltılması planlanmıştır (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018: 37). Bu şekilde biyokütle kaynaklarının yakılması ile de hem elektrik üretimi gerçekleştirilerek tesisin ihtiyaç duyduğu enerji ihtiyacı karşılanmış hem de depolama sorunu çözülmüş olunacaktır.

Yalova İlinin 2020 yılında Lisanslı kurulu güçü 252,45MWm ve toplam kurulu güce oranı %0,28, lisanslı elektrik üretimi ise 884,97 GWh ve toplam elektrik üretime oranı %0,3 olarak gerçekleşmiştir. Lisanssız kurulu güç ise 3,83 MWm, toplam kurulu güce oranları %0,06 olarak gerçekleşmiştir. Lisanssız santrallerin ihtiyaç fazlası olarak sisteme verdikleri enerji miktarı ise 9.355,92 GWh, toplam üretime olan oranı ise %0,08 olarak gerçekleşmiştir (EPDK, 2020).

Yalova İlinde önemli herhangi bir maden yatağı ve işletme bulunmamaktadır. Armutlu ilçesi Fıstıklı köyü kuzeyinde Tazdağı civarında metamorfik kayaçlar içerisinde pirit, pirotin, kalkopirit cevherleşmeleri ile birlikte dağınık olarak cüruf parçaları bulunmaktadır. Ayrıca Çınarçık ilçesi Katırlıçiftliği mevkiinde de bakır oluşumları bulunmaktadır. Bakır, çinko, barit, kurşun cevherleşmelerinin belirlendiği alanlarda Maden Teknik Arama Genel Müdürlüğü tarafından araştırmalar gerçekleştirilmektedir. Yalova ili sınırları içerisindeki bilinen önemli endüstriyel hammadde kaynağı kapsamında, Eosen yaşlı kireçtaşları altında yer alan Elmalık köyü civarında Torluk mevkinde 1.900.000 ton ve Dikimce mevkinde 800.000.000 ton olmak üzere toplam 2.700.000 ton kuvars kumu rezervi bulunmaktadır (MTA, 2021).

Yalova İlinde maden haritasında yer altındaki (zuhur) Armutlu Fıstıklı köyü kuzeyinde Tazdağı civarındaki demir kaynakları ile Çınarçık-Katırlıçiftliği mevkiinde bakır, çinko ve kurşun kaynaklarının yeri gösterilmektedir. Metalik madenlerden olan kalsit ile endüstriyel hammaddelerden olan kireçtaşı, magnezit, zeolit ve çimento hammaddelerin işletildiği Armutlu ilçesi hariç özellikle Merkez İlçe başta olmak üzere diğer ilçelerde işletmeler bulunmaktadır (MTA, 2021).

Yalova İlinde "Yalova İli madencilik faaliyetlerine ilişkin master plan çalışması"na göre gayri sıhhi müessese ruhsatı bulunan 26 adet I (B)-II (A) grubu ve 4 adet I (A) grubu olmak üzere toplam 30 adet işletme bulunmaktadır. Bu işletmelerin

ruhsat sahalarının yüzölçümü 722 hektar olup, bu alanlar haricinde sahalar için I-II (A) grubu madencilik faaliyetleri için ruhsat müracaatları kabul edilmemektedir. Yalova İli madencilik faaliyetlerine ilişkin master plan çalışmasında "*Yapılan analizler sonucunda ilde büyük önem arz eden doğal ve çevresel değerlerin bulunduğu ve ilde yer alan mevcut tesislerin Yalova'nın gelecekte ortaya çıkacak talebi rahatlıkla karşılayabilecek düzeyde olduğu tespit edilmiştir*" (T.C. Yalova Valiliği İl Özel İdaresi, t.y: 81). Ayrıca planda tarihi, turistik ve kültürel değerlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla madencilik faaliyetlerinin diğer bölgerde icra edilmesi hususu yer almıştır. Yalova İlinin yüzölçümü açısından Türkiye'nin en küçük ili olması ve arazisinin %60'ının ormanlık olması nedeniyle arazi üzerinde yıkıcı etkisi olan madencilik faaliyetlerine olabildiğince izin verilmemesi gerekmektedir.

> "Yapılan mekânsal analizler sonucunda ilde diğer bölgelerle kıyaslanmayacak derece doğal ve çevresel kısıtlama faktörlerinin bulunduğu, bu değerlerin çok kırılgan ve tahrip edilebilir özellikte olduğudur. Bu nedenle ilde mevcut olan doğal, kültürel, tarihi ve turistik potansiyellerin ekonomik kalkınmada öncelikli değerler olarak algılanarak bu değerler üzerinde yıkıcı etkisi olan madencilik faaliyetlerinin olabildiğince başka bölgelerde düşünülmesi bu değerlerin sürdürülebilirliğini sağlayacaktır" (T.C. Yalova Valiliği İl Özel İdaresi, t.y: 81).

4.5. Hizmet Sektörü Faaliyetleri

Yalova İlinde hizmetler sektörü istihdam açısından en yüksek payı sahiptir. Hizmetler sektörü diğer sektörlerle de doğrudan etkilidir: "*Hizmetler sektörü diğer tüm sektörlerle doğrudan etkili olduğundan, Yalova'da genişlemesi hedeflenen tarım ve sanayi sektörünün de hizmetler sektörüne önemli katkılar sağlaması beklenmektedir. Her bir sanayi iş kolunun hizmetler sektörüne de çarpan etkisi olmaktadır*" (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018: 23).

Yalova İlinin hizmet sektörü faaliyetleri kapsamında ulaşım ve turizm faaliyetleri incelenmiştir.

4.5.1. Ulaşım

Yalova İlinde 41 km devlet yolu, 90 km il yolu ve 33 km uzunluğunda otoyol olmak üzere 164 km uzunluğunda karayolu ağı bulunmaktadır. 2003 yılı öncesinde 25 km uzunluğunda olan bölünmüş yol 3,52 kat artarak 76,5 km uzunluğuna (Karayolu

Genel Müdürlüğü Yol Ağı dışındaki 5 km uzunluğundaki yol dâhil) ulaşmıştır (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2021a). Yalova'yı Kocaeli ve Bursa iline bağlayan devlet yolunun tümü bölünmüş yoldur. Yalova ilinin köy yolları uzunluğu ise 529 km uzunluğundadır (Tablo 4.95).

Tablo 4.95: Yalova İlinin Karayolu Uzunlukları (2021).

Yollar	Asfalt Yollar			Geçit vermez	Toplam Uzunluk	Bölünmüş Yol
	Asfalt Betonu	Sathi Kaplama	Toplam			
Devlet Yolu	41	-	41	-	41	41
İl Yolu	28	52	80	10	90	2,5
Otoyol	33	-	33	-	33	33
Toplam	**100**	**52**	**154**	**10**	**162**	**76,5**

Kaynak: T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı İstatistikleri, 2021b.

Yalova İlinden 30,5 km'si geçen ve toplam uzunluğu 426 km (384 km otoyol ve 42 km bağlantı yolu) olan Yap-İşlet-Devret (YİD) modeli ile yapılan Gebze-Orhangazi-İzmir Otoyolu 4 Ağustos 2019 tarihinde tamamlanarak hizmete açılmış olup, proje kapsamındaki 1.550 metre orta açıklığı ve 2.682 metre boyu olan Osmangazi Köprüsü ise 1 Temmuz 2016 tarihinde trafiğe açılmıştır. Bu köprü sayesinde körfezi geçmek için gereken süre 1 saatten 6 dakikaya düşmüştür (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2021a).

Yalova İlini Çınarcık ve Armutlu ilçelerine bağlayacak olan ve toplam uzunluğu 45 km olan proje 1998 yılında başlamış, 2022 yılında bitirilmesi planlanmaktadır. Şu ana kadar 32,6 km tek yol ve 2,5 km bölünmüş yolun inşaatı tamamlanmıştır. Projede toplam uzunluğu 5.894 m olan 6 adet Tek Tüp Tünel ve toplam uzunluğu 545 m olan 4 adet viyadük bulunmakta olup, toplam uzunluğu 4.500 m olan üç adet Tek Tüp Tünel yapımı devam etmektedir (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2021b).

Armutlu'da deniz ulaşımı 1963'de yeni bir iskelenin yapılmasıyla gerçekleştirilmiştir: "*1963 de Armutlu'ya yeni bir iskelenin yapımı ve Mudanya'ya gelen gemilerin Armutlu'ya uğramasıyla, İstanbul-Armutlu arasında denizyolu taşımacılığı sağlanmış, bu durum Armutlu kıyısının tatil konutları için seçilmesine yol açmıştır*" (Doğanaer, 1992: 72).

Yalova İlinde deniz ulaşımı zamanla yaygınlaşmıştır. Yalova ilinden İstanbul Kartal ve Yenikapı'ya düzenli ekspres ve deniz otobüsleri, Çınarcık ilçesinden (Esenköy beldesine uğrayan) İstanbul Deniz Otobüsleri (İDO) tarafından yaz aylarında, Yenikapı, Bostancı, TURYOL şirketi tarafından (Esenköy beldesi ve Kocadere köyüne uğrayan) Kadıköy ve Eminönü ilçesi iskelesine, Armutlu ilçesinden İDO tarafından Fatih ilçesi Yenikapı ve Kadıköy ilçesi iskelesine deniz otobüsü, TURYOL şirketi tarafından Kadıköy ve Eminönü ilçesi seferleri yapılmaktadır. Ayrıca Yalova ilinden İDO tarafından Pendik ve Yenikapı'ya hızlı arabalı vapur ve Topçular iskelesinden Eskihisar'a arabalı vapur seferleri gerçekleştirilmektedir. Yalova-Tavşanlı iskelesinden Eskihisar'a ayrıca Negmar Denizcilik Yatırım A.Ş. tarafından feribotlar ile yolcu ve araç seferleri düzenlenmektedir. Yalova'dan İstanbul Adalara da düzenli vapur seferleri de yapılmaktadır (https://www.turyol.com, Erişim Tarihi 04.06.2020; https://www.ido.com.tr, Erişim Tarihi 04.06.2020; https://www.negmar.com, Erişim Tarihi 04.06.2020).

Armutlu Kapaklı Balıkçı Barınağı Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığınca 2017-2019 tarihleri arasında 60.442.000 TL maliyet ile 390 m uzunluğunda dalgakıran, 237 m uzunluğunda rıhtım ve 70 m uzunluğunda çekek yeri inşaatı yapılmıştır. Ayrıca Yalova merkezde 340 yat kapasiteli yat limanı inşaatı da tamamlanmıştır. Çınarcık Balıkçı Barınağı Arkası Kıyı Koruma Yapısı 2019-2020 tarihleri arasında 8.000.000 TL maliyet ile yapılması planlanmaktadır (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2021a).

Yalova İli ulaşım istatistikleri Tablo 4.96'da gösterilmiştir. Yalova İlinde motorlu kara taşıtları ile otomobil sayıları 1995 yılından 2020 yılına kadar (2019 yılında otomobil sayılarında azda olsa azalış görülmesine rağmen) nüfusun artışına paralel olarak devamlı artış göstermiştir.

Tablo 4.96: Yalova İlinin Ulaşım İstatistikleri (1995-2020).

Yıllar	Motorlu Kara Taşıtları Sayısı (adet)	Bin Kişi Başına Otomobil Sayısı (adet)	Otomobil Sayısı (adet)	Trafik Kaza Sayıları (adet)	Ölü Sayısı (Kişi)	Yaralı Sayısı (kişi)
1995	1.095	-	604	108	7	162
1996	3.524	-	2.047	134	13	207
2000	13.510	-	8.010	319	17	542
2006	23.365	-	12.351	373	20	594
2007	25.962	73	13.323	343	12	546
2010	33.636	84	17.210	371	18	645
2013	44.793	109	24.003	606	17	1.150
2016	59.462	137	33.007	710	17	1.034
2017	63.500	141	35.344	779	17	1.131
2018	65.301	138	36.101	730	27	1.041
2019	65.991	133	35.926	717	12	1.033
2020	68.452	135	37.150	688	20	911

Kaynak: TÜİK, 2021m.

Bin kişi başına otomobil sayısı da 2007 yılında 73 iken, 2020 yılında 135'e yükselmiştir. Karayolların bölünmüş olması kaza sayılarını düşürmemiş olup, kaza sayılarında yükseliş devam etmektedir.

4.5.2. Turizm Özellikleri

Turizm insanların dinlenmek ve tatillerini geçirmek için bulundukları ortamlardan farklı ortamlara gitmeleri şeklinde gerçekleşen bir sosyal ve ekonomik bir faaliyettir. "*Turizm, Dünya'da gerek seyahat edenler, gerek bu seyahatleri düzenleyenler gerekse turizm endüstrisine destek veren sanayi ve hizmet sektöründe çalışanlar düşünüldüğünde milyonlarca insanın ilgi odağıdır*" (Akova, 1997: 264).

Yıllar içerisinde ülkelerin ve insanların gelirlerinin artması, çalışan kesimin izin sürelerindeki artışlar, ulaşım imkânlarının çoğalması ve ucuzlaması, insanların yeni yerleri görme ve yeni kültürleri tanıma istekleri, şehirlerinin olumsuz ve stresli ortamlarından kaçma isteği gibi nedenlerle turizm sektörü gelişmiş ve gelecekte de gelişmesini sürdüreceği değerlendirilmektedir (Gönençgil, 1998: 530).

Yalova İlinin turizm özelliklerinden en önemlisi tarihi Bizans dönemine kadar giden kaplıca turizmidir. Yalova İli Termal ilçesindeki Termal Kaplıcaları ile Armutlu ilçesindeki Armutlu Kaplıcaları sağlık turizmi için en önemli iki doğal kaynaktır. Yalova İlinin ikinci turizm özelliklerinden birisi de yağış değeri ile yağış miktarı açısından Karadeniz iklimi, yağış rejimi açısından ise Akdeniz iklimi özelliği göstermesi, kuzeyinden güney batısına kadar Marmara Denizi ile çevrili olması ve

uygun kumsallara sahip olması nedeniyle deniz turizmidir. Yalova İlinin %60'ının ormanlarla çevrisi olması ve mevcut 43 köyün %95'inin (41 köyün) orman köyü olması nedeniyle kırsal veya eko turizm açısından önemli bir yeri bulunmaktadır.

Yalova İlini ziyaret eden ziyaretçi istatistikleri incelendiğinde, gelen ziyaretçilerin uyrukları, konaklama türleri, konaklama zamanları ve geceleme sayıları dikkate alındığında turizm potansiyeli görülecektir. Yalova İlinde 2012-2020 yılları arasında konaklama türüne göre çıkış yapan ziyaretçiler Tablo 4.97'de gösterilmiştir.

Tablo 4.97: Yalova İlinde Konaklama Türlerine Göre Çıkış Yapan Ziyaretçiler (2012-2020).

Yıllar		**2012**	**2014**	**2016**	**2019**	**2020**
Arkadaş, Akraba Evi	T.C.	10.805	13.810	18.743	20.366	17.954
	Yabancılar	13.985	19.411	20.100	31.528	
Gençlik Kampı	T.C.	-	-	-	-	-
	Yabancılar	168	-	298	-	
Kendi Evi	T.C.	15.235	16.272	20.007	26.300	22.559
	Yabancılar	3.908	6.531	13.812	26.318	
Kiralık Ev	T.C.	-	798	866	1.217	2.281
	Yabancılar	2.073	3.232	4.527	8.610	
Motel	T.C.	-	-	-	-	221
	Yabancılar	1.334	349	927	1.037	
Otel	T.C.	3.363	3.397	5.489	4.081	13.893
	Yabancılar	13.048	24.469	33.481	47.458	
Pansiyon	T.C.	1.337	-	-	-	235
	Yabancılar	1.106	1.102	953	1.975	
Tatil Köyü	T.C.	1.337	2.129	1.608	1.406	585
	Yabancılar	1.333	596	1.889	1.375	
Ulaşım Aracında (Kruvaziyer Yat, Tren, Tır)	T.C.	-	-	-	-	203
	Yabancılar	1.615	6.137	5.619	2.623	
Çadır Kamping/Karavan	T.C.	-	-	-	-	-
	Yabancılar	168	547	110	-	
Diğer	T.C.	-	-	-	-	-
	Yabancılar	-	2.257	1.702	410	
Toplam	**T.C.**	**32.077**	**36.406**	**46.713**	**53.370**	**58.082**
	Yabancılar	**38.738**	**64.631**	**83.418**	**121.333**	
	Toplam	**70.815**	**101.037**	**130.131**	**174.704**	

Kaynak: TÜİK, 2021n.

Ziyaretçilerin ayrımında (2020 yılı hariç) T.C. kapsamında yurt dışında ikamet eden vatandaşlar, yabancılar ise yine yurt dışında ikamet eden yabancılar ifade edilmiştir. Günübirlik gelen ziyaretçiler ile Türkiye'de ikamet eden vatandaşların konaklamaları dâhil edilmemiştir. 2020 yılında ise dünyada yaşanan Covid-19 pandemisi nedeniyle sayılarda azalma görülmüştür.

2012 yılında Yalova İlini ziyaret eden ve ülkeden çıkış yapan ziyaretçi sayısı 70.815 kişi olup, ziyaretçilerin %54,7'sini yabancılar oluşturmuştur. 2012 yılında ziyaretçiler konaklama türlerine göre T.C. Vatandaşların en çok kendi evi, arkadaş, akraba evi ve otelde, yabancıların ise en çok arkadaş, akraba evi, otel, kendi evi ve kiralık evde konaklamışlardır. 2019 yılında ziyaret eden sayısı yaklaşık 2,5 kat artarak ise 174.704 kişiye ulaşmıştır. Yabancı ziyaretçilerin sayısı 3,1 kat artmış olup, toplam ziyaretçinin %69,5'ini yabancılar oluşturmuştur.

Tablo 4.98: Yalova İlinde Konaklama Türlerine Göre Çıkış Yapan Ziyaretçiler (2019).

Yıllar		**Dönem 1**	**Dönem 2**	**Dönem 3**	**Dönem 4**
Arkadaş, Akraba Evi	T.C.	3.339	2.570	9.657	4.799
	Yabancılar	6.080	6.044	12.727	6.677
Kendi Evi	T.C.	4.453	4.773	9.657	7.417
	Yabancılar	4.375	5.202	11.336	5.405
Kiralık Ev	T.C.	-	-	345	873
	Yabancılar	1.279	1.146	3.978	2.207
Motel	T.C.	-	-	-	-
	Yabancılar	-	120	732	185
Otel	T.C.	1.484	-	1.725	873
	Yabancılar	9.183	9.551	20.481	8.243
Pansiyon	T.C.	-	-	-	-
	Yabancılar	406	120	858	590
Tatil Köyü	T.C.	371	-	1.035	-
	Yabancılar	129	120	1.126	-
Ulaşım Aracında (Kruvaziyer Yat, Tren, Tır)	T.C.	-	-	-	-
	Yabancılar	935	1337	350	-
Diğer	T.C.	-	-	-	-
	Yabancılar	-	285	-	125
Toplam	**T.C.**	**9.647**	**7.343**	**22.419**	**13.962**
	Yabancılar	**22.387**	**23.925**	**51.588**	**23.432**
	Toplam	**32.034**	**31.268**	**74.007**	**37.394**
	Oran (%)	**18,3**	**17,9**	**42,4**	**21,4**

Kaynak: TÜİK, 2021n.

Yalova İli mevcut termal, yaz (deniz) turizm, ekolojik turizm vb. yönleriyle her mevsim ziyaretçi almaktadır. 2020 yılında yaşanan Covid-19 pandemisi nedeniyle 2 dönem veriler oluşturulmamıştır. Bu nedenle 2019 yılında dönemsel ziyaretçi sayıları değerlendirilmiştir. Dönemler üç ayı göstermekte olup, 2019 yılında Yalova İli en fazla temmuz, ağustos ve eylül aylarını içeren yaz aylarını kapsayan üçüncü dönemde

74.007 kişi ile ziyaret edilmiş olup, ziyaretçilerin %69,7'sini yabancılar oluşturmuştur (Tablo 4.98). Yaz turizmin ekim ayı sonuna kadar devam ettiği Yalova İlinde ekim, kasım ve aralık ayları da ikinci sırada ziyaret edilen dönemdir. Bu dönemde tatil köyünde, ulaşım aracında ve çadır kamping/karavanda kalan olmamakla birlikte, özellikle termal turizmin etkisi de görülmektedir. Ocak, şubat ve mart aylarını içeren kış aylarını kapsayan ve termal turizmin önem kazandığı birinci dönem ile en az ziyaretçinin olduğu ikinci dönemdeki (%17,9) arkadaş, akraba evi, kendi evi ve kiralık evlerde kalanlar dikkate alındığında görüleceği gibi dördüncü dönemde arkadaş/akraba evi, kendi evi (özellikle ikinci konutlarda), kiralık evlerde kalanların sayıları daha fazladır.

Tablo 4.99: Yalova İlinde Konaklama Türlerine Göre Çıkış Yapan Ziyaretçilerin Geceleme Sayıları (2019).

Yıllar		**Dönem 1**	**Dönem 2**	**Dönem 3**	**Dönem 4**
Arkadaş, Akraba Evi	T.C.	23.376	20.930	145.895	36.211
	Yabancılar	128.963	132.803	190.249	49.883
Kendi Evi	T.C.	137.287	166.704	194.872	167.094
	Yabancılar	65.429	119.093	257.324	225.936
Kiralık Ev	T.C.	-	-	2.414	11.343
	Yabancılar	28.530	21.603	78.261	98.277
Motel	T.C.	-	-	-	-
	Yabancılar		361	3.577	1.292
Otel	T.C.	12.245	-	12.417	3.054
	Yabancılar	38.137	49.079	132.021	48.788
Pansiyon	T.C.	-	-	-	-
	Yabancılar	1.348	602	9.451	5.757
Tatil Köyü	T.C.	3.339	-	10.347	-
	Yabancılar	1.288	120	12.911	-
Ulaşım Aracında (Kruvaziyer Yat, Tren, Tır)	T.C.	-	-	-	-
	Yabancılar	1.871	2.675	700	-
Diğer	T.C.	-	-	-	-
	Yabancılar	-	59.515	-	624
Toplam	**T.C.**	**176.247**	**187.634**	**365.945**	**217.702**
	Yabancılar	**265.566**	**385.851**	**688.494**	**430.557**
	Toplam	**441.813**	**573.485**	**1.050.439**	**648.259**
	Oran (%)	**16,3**	**21,1**	**38,7**	**23,9**

Kaynak: TÜİK, 2020n.

2019 yılında Yalova İli en fazla temmuz, ağustos ve eylül aylarını içeren yaz aylarını kapsayan yaz (deniz) veya eğlence (tatil, sportif ilişkiler, yakınları ziyaret, kültürel ve diğer eğlence nedenleri) turizmi kapsayan üçüncü dönemde 1.050.439

geceleme sayısı (%38,7) ile ziyaret edilmiş olup, ziyaretçilerin %65,5'ini yabancılar oluşturmuştur (Tablo 4.99). Yaz (deniz) veya eğlence turizmin ekim ayı sonuna kadar devam ettiği Yalova İlinde ekim, kasım ve aralık ayları da ikinci sırada geceleme sayısı ile ziyaret edilen dönemdir. Ocak, şubat ve mart aylarını içeren kış aylarını kapsayan ve termal veya sağlık turizmin önem kazandığı birinci dönem ile ikinci dönemdeki geceleme sayıları termal veya sağlık turizmin deniz turizme göre daha kısa olmasından kaynaklanmaktadır. Bu dönemlerde mesleki (toplantı, iş ve kamu hizmeti) ile etüt, staj ve çeşitli konuları içeren turizm amaçlı ziyaretler gerçekleştirilmekte olup, bu ziyaretlerin süreleri de diğer turizm amaçlarına göre daha kısadır.

Yalova İlinde 09.08.2021 tarihi itibariyle 95 adet belediye belgeli (2.576 oda, 6.326 yatak), 4 adet turizm yatırım belgeli (535 oda, 1.086 yatak), 15 adet ise turizm işletme belgeli (1.353 oda, 2.790 yatak) tesis bulunmaktadır. Türkiye'de 451 adet çevreye duyarlı (yeşil bayrak) konaklama tesis bulunmakta olup, Yalova'da da 48 oda, 96 yatak kapasitesiyle Limak Thermal Butique Hotel yeşil bayraklı konaklama tesisidir. Yalova ilinde turizm işletme ve yatırım belgeli ile belediye Belgeli konaklama tesislerinin toplam oda sayısı 9.250, yatak sayısı ise 10.996'dır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021a). Konaklama tesislerinin 2019 yılında ilçelere göre dağılımı Tablo 4.100'de gösterilmiştir.

Tablo 4.100: Yalova İlinin İlçelere Göre Konaklama Tesisi Sayıları (2019).

Tesisler	**Altınova**	**Armutlu**	**Merkez**	**Termal**	**Çiftlikköy**	**Çınarcık**	**Toplam**
Belediye Belgeli Konaklama Tesisi	7	9	19	24	2	34	96
Turizm Yatırım Belgeli Konaklama Tesisi	-	2	1	3	-	-	6
Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesisi	2	-	4	7	-	-	13

Kaynak: Yalova İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2017a.

Yalova ilinde turizm ve belediye işletme belgeli konaklama tesisinde geliş ve geceleme sayıları Tablo 4.101'de gösterilmiştir.

Tablo 4.101: Yalova İlinde Konaklama Tesislerine Ziyaretçi Sayıları (2000-2020).

Yıllar		2000	2010	2017	2020
Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesise Geliş Sayısı	Vatandaş	32.900	33.777	84.003	83.568
	Yabancılar	3.521	12.948	17.895	21.344
	Toplam	36.421	46.725	101.898	104.912
Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesisinde Geceleme Sayısı	Vatandaş	46.254	60.098	150.977	141.954
	Yabancılar	4.943	30.559	52.710	67.519
	Toplam	51.197	90.657	203.687	209.473
Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesisinde Ortalama Geceleme Sayısı	Vatandaş	1,4	1,8	2,95	1,70
	Yabancılar	1,4	2,4	1,8	3,16
	Toplam	1,4	1,9	2	2,00
Belediye Belgeli Konaklama Tesisine Geliş Sayısı	Vatandaş	-	109.752	223.050	138.461
	Yabancılar	-	4.665	31.340	20.608
	Toplam	-	114,417	254.390	159.069
Belediye Belgeli Konaklama Tesisinde Geceleme Sayısı	Vatandaş	-	146.213	475.225	289.637
	Yabancılar	-	12.436	77.440	45.688
	Toplam	-	158.649	552.665	335.325

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020a

Turizm işletme belgeli konaklama tesisine gelen ziyaretçiler 2000 yılından itibaren, belediye belgeli konaklama tesisine gelen ziyaretçiler ise 2002 yılından itibaren hesaplamalara dâhil edilmiştir. Turizm işletme belgeli konaklama tesisine gelen ziyaretçilerin geliş ve konaklama sayılarında yıllar itibariyle artış olmuşken, belediye belgeli konaklama tesisine geliş ve konaklama sayıları son yıl hariç devamlı artış olmuştur.

Yalova İlinde turizm işletme belgeli konaklama tesisine gelen ziyaretçiler Altınova, Merkez ve Armutlu bulunan tesislerde kalmıştır (Tablo 4.102).

Tablo 4.102: Yalova İlinde Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesisinde Geliş, Geceleme, Ortalama Kalış Sayısı ve Doluluk Oranı (2020).

İlçeler		Altınova	Merkez	Termal	Toplam
Tesise Geliş Sayısı	Vatandaş	5.395	23.127	55.046	83.568
	Yabancılar	1.875	13.328	6.141	21.344
	Toplam	7.270	36.455	61.187	104.912
Geceleme Sayısı	Vatandaş	13.043	40.098	88.813	141.954
	Yabancılar	16.700	35.606	15.213	67.519
	Toplam	29.743	75.704	104.026	209.473
Ortalama Kalış Süresi	Vatandaş	2,42	1,73	1,61	1,70
	Yabancılar	8,91	2,67	2,48	3,16
	Toplam	4,09	2,08	1,70	2,00
Doluluk Oranı (%)	Vatandaş	12,42	15,67	36,52	16,92
	Yabancılar	15,90	13,91	6,81	8,05
	Toplam	28,33	47,90	43,33	24,97

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021a.

Tesise gelen en fazla ziyaretçi ile geceleme sayısı Termal ilçesinde gerçekleşmiştir. Ziyaretçilerin %79,7'si Türk vatandaşıdır. Türk vatandaşları ortalama 1,70 gün, yabancılar 3,16 gün toplam 2,00 gün kalmışlardır. En fazla ortalama kalış süresi Altınova ilçesinde gerçekleşmiştir. Tesislerin ortalama doluluk oranı %24,97 olup, doluluk oranı en yüksek ilçe ise Merkez ilçedir.

Yalova turizm sektöründen daha fazla yararlanabilmesi için yatak kapasitesini artırmalı ve "*hala büyük bir öneme sahip geleneksel dinlenme turizmine özen gösterilerek farklı ortamlarda tatillerini geçirmek isteyen turistlerin varlığı dikkate alınarak, sağlık, dağ-yayla, çiftlik ve macera turizmi gibi alternatif turizm şekillerinin teşvik edilmesi*" hususlarını değerlendirmelidir (Akova, 1997: 279).

Yalova İlinde deniz turizmi açısından önemli bir yeri vardır. Yalova İli üç tarafı denizlerle çevrili olup, "*Türkiye'de ilk defa turizm olgusunun yaşandığı, ilk defa sahillerinin turizme açıldığı*" bir şehirdir (Yalova İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2017a: 3). Yalova İlinin 112 km uzunluğunda olan sahil şeridi dar olup, doğal koyları ile birlikte doğal plaj özelliği göstermektedir. Yalova'nın 13 km batısında bulunan Çınarcık ilçesine bağlı olan Koru beldesi, temiz denizi, kumsalları ve doğal güzellikleriyle pek çok sayıda yerli ve yabancı turistin geldiği yerdir (fotoğraf 4.4).

Fotoğraf 4.4: Çınarcık İlçesi Koru Beldesi Sahili.

Çınarcık ilçe merkezi sahip olduğu sahili, ikinci konutları, otel, motel ve pansiyonları ile deniz turizmi açısından önemli bir yeri bulunmaktadır. Çınarcık ilçesine bağlı olan Esenköy beldesi ise Yalova'ya 32 km, Çınarcık İlçe merkezine 13 km uzaklıkta olup, temiz deniz ve 5 km uzunluğundaki kıyısıyla sahil turizmi özelliği göstermektedir. Çınarcık ilçesinden sonra Armutlu ilçesi 18 km uzunluğunda olan sahil şeridinde birçok doğal koy bulunmaktadır. Yılanlar koyu 4 km uzunluğundaki kum sahili ile önemli bir koy olup, ayrıca Bozburun, İskele, Dereağzı, Ahmetköycüğü, İğdealtı koyu ile Fıstıklı ve Kapaklı köylerinde çeşitli koylar bulunmaktadır. "*Çınarcık, Esenköy ve Armutlu; sahilleri, plajları, kamp ve piknik alanlarıyla, her türlü konaklama, yeme-içme ve eğlence mekânlarıyla bölgenin önemli tatil merkezlerindendir*" (Yalova İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2017a). İkinci konutlar Yalova-Çınarcık arası ile Armutlu ilçesinde bulunmasında en önemli hususlardan birisi "*yapılaşmaya uygun alçak kıyıların*" varlığıdır (Doğaner, 1998: 28). Yalova İlinin Çiftlikköy ve Altınova İlçelerinin yer yer alçak kıyı özelliği gösteren kıyılarında ikinci konutlar bulunmakta olup, bu ilçelerin sanayi faaliyetleri için seçilmiş kıyıları kirlilik nedeniyle pek tercih edilmemektedir.

2019 yılında Yalova İlinde Tablo 4.103'de görülen 200 metre uzunluğunda ile 50 metre genişliğinde kum plajı ile Altınova ilçesi Kaytazdere Belediyesi Saralkent Halk Plajı ile Setur Yalova Marinası, 2020 yılında ise sadece Setur Yalova Marinası Mavi Bayrak ödülüne sahiptir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021b).

Yalova İlinin merkezinde bulunan Setur Yalova Marinası 2010 tarihinde işletmeye açılmıştır. Marina 30 metre boyunda olup, 240 deniz ve 80 karapark yat bağlama kapasitesi ile 100 tonluk lifte sahip çekek alanı bulunmaktadır. Ayrıca mavi bayrak ödüle sahip olması dolayısıyla da Yalova İlinin yat turizmi için önemli bir yeri bulunmaktadır (http://www.mavibayrak.org.tr, Erişim Tarihi 04.06.2020). Yalova İli 2015 yılında 4, 2016 yılında 5 adet Mavi Bayrak sahibi plajlara sahip bulunmakta iken, 2020-2021 yılında bu sayı 1'e düşmüştür. Yalova sahip olduğu potansiyeli kullanması için Mavi Bayrak için gereken kriterleri sağlamalı ve bu potansiyeli etkin olarak kullanmalıdır.

Tablo 4.103: Yalova İlinin Mavi Bayrak Ödüle Sahip Yerler (2008-2021).

Yıllar	İlçeler	Plajlar	Marinalar	Toplam (Adet)
2008	Armutlu	İhlas Armutlu Tatil Köyü		1
2013	Merkez		Setur Yalova Marinası	1
2014	Merkez		Setur Yalova Marinası	1
2015	Çınarcık	Serender Aile Tatil Merkezi Plajı		4
	Çınarcık	Kumluk Plajı		
	Çınarcık	Taşliman Çamlık Plajı		
	Merkez		Setur Yalova Marinası	
2016	Altınova	Kaytazdere Belediyesi Saralkent Halk Plajı		5
	Çınarcık	Serender Aile Tatil Merkezi Plajı		
	Çınarcık	Kumluk Plajı		
	Çınarcık	Taşliman Çamlık Plajı		
	Merkez		Setur Yalova Marinası	
2017	Altınova	Kaytazdere Belediyesi Saralkent Halk Plajı		5
	Çınarcık	Mawish Beach		
	Çınarcık	Serender Aile Tatil Merkezi Plajı		
	Çınarcık	Ömür Kafe Plajı		
	Merkez		Setur Yalova Marinası	
2018	Altınova	Kaytazdere Belediyesi Saralkent Halk Plajı		3
	Çınarcık	Mawish Beach		
	Merkez		Setur Yalova Marinası	
2019	Altınova	Kaytazdere Belediyesi Saralkent Halk Plajı		2
	Merkez		Setur Yalova Marinası	
2020	Merkez		Setur Yalova Marinası	1
2021	Merkez		Setur Yalova Marinası	1

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021b; http://www.mavibayrak.org.tr.

İkinci konutlara, bazen "ikincil konut", bazen "yazlık konut" bazen de "tatil konutu" ile ifade edilmektedir (Doğaner, 1992: 60). Bu araştırmada ikinci konut ifadesi tercih edilmiştir. Çınarcık ilçesinde ikinci konutların oluşumu uzun yıllar öncesine dayanmaktadır.

Öncelikle Türkiye'de ikinci konut sektörünün geçmişine kısaca bakacak olursak, ikinci konutların gelişmesi sanayileşme, kentleşme, ulaşım olanaklarının gelişmesi gibi nedenlerle birlikte özellikle kıyı kesimlerde 1950'lerle birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır (Okuyucu, 2016a: 99). Türkiye'de de ikinci konutların gelişmesi Dünya'da da yaşandığı gibi 1960'lı yıllarda başlamıştır (Kılıçaslan, 2006: 148). 1970 ve 1980'lerde kentlere olan göç artışıyla birlikte, ikinci konutların artışı da devam etmiştir. 1980 ve 1990'larda ise yayla turizmin gelişmesiyle birlikte, yaylalarda

bulunan pansiyon ve otellerle birlikte ikinci konutlar yapılmaya başlamıştır (Somuncu v.d., 2010: 115).

1990'ların sonlarında ikinci konutlara olan talebin azalmasında koruma politikalarının artması, inşaat sektöründe yaşanan küçülme, tatil yapmanın ucuzlaması, turistik tesislerin artışı, 2001 yılındaki ekonomik krizi ile 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi etkili olmuştur (Emekli, 2014: 37). 1990'ların sonrasında yaylalar ve kırsal alanlara alternatif turizm yaklaşımları ile yeniden ilgi çekmiştir. Bu dönemde yaylalarda ikinci konutların inşasıyla birlikte betonlaşma ve düzensiz yapılaşma devam etmiştir (Somuncu v.d., 2010: 115). 2003 yılından sonra ise ikinci konutlar üst gelir grupları ile yabancıların talepleri doğrultusunda "*esnek konutlar*" yaklaşımıyla oluşturulmuştur (Bakırcı, 2007: 35, 47). 2644 sayılı Tapu Kanunun 35'inci maddesi 29.12.2005 tarihinde 5444 sayılı kanun ile değişikliğe uğramış yabancı uyruklu şahısların toplam yüzölçümü iki buçuk hektarı geçmeyecek şekilde Türkiye'de işyeri veya mesken olarak kullanmak üzere taşınmaz elde etme imkânı tanınmıştır (Resmî Gazete, 2005ç). Bu kanunun 35'inci maddesi 3.5.2012 tarihinde 6302 sayılı Kanun ile yine değişikliğe uğrayarak yabancı uyruklu şahısların ilçe yüzölçümünün yüzde onunu geçemeyeceği belirtilmiş ve kişi başına ülke genelinde yüzölçümü miktarı otuz hektara çıkarılmıştır (Resmî Gazete, 2012a).

Çınarcık balıkçılıkla geçinen ve İstanbul'un yakacak odun ihtiyacını karşılayan İstanbul'un bir ilçesi olan Yalova'nın bir köyü iken, 1950'lerden itibaren İstanbul'un hafta sonları günübirlik veya yazları tatillerin geçirilmeye başlandığı yerleşim yeri haline gelmiştir. Çınarcık 1960'lardan itibaren ise ikinci konutlar gelişmeye başlandığı bir sayfiye yeri özelliği kazanmıştır. Çınarcık'ın gelişme göstermesinde en önemli husus Ankaralıların burayı tercih etmesidir. Çınarcık'ta ikinci konutların artışı, en hızlı gelişmesi ile en fazla yapı ruhsatı alan bina sayısı 1981-1990 yılları arasında olmuştur. Okuyucu (2016a) tarafından yapılan araştırmada ikinci konut sahiplerinin %29,5'inin konutlarını 1991-2000 ve %30,5'inin ise 2001-2010 tarihleri arasında satın aldıkları tespit edilmiştir. 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi sonrasında emlak fiyatlarında görülen düşme nedeniyle satışlar artmış, ikinci konutlar daha az varlıklı olanlar tarafından satın alınmışlardır (Okuyucu, 2016a: 110-112).

Çınarcık'da halen Hasanbaba Mahallesi hariç sahildeki dört mahallede (Karpuzdere, Harmanlar, Taşliman ve Çamlık) yaklaşık 10.000 edet ikinci konut bulunmaktadır. 1960'larda zeytin bahçelerinin bulunduğu tarım alanlarının yerinde, günümüzde dört-beş katlı apartmanların oluşan ikinci konutların bulunduğu mahalleler yeralmaktadır. Bu mahallelerde ikinci konutların oranı daimî konutlardan fazladır. Okuyucu (2016a) tarafından ikinci konut sahipleri ile yapılan ankette; yaş ortalamasının 50 olduğu, %64,1'inin 45 yaş ve üzerinde olduğu, lise mezunlarının %37,8 ile çoğunluğu oluşturduğu, %40 ile en fazla emeklilerin, %24,1 ile özel sektörde çalışanlar oluştuğu, yapıların %97,5'i apartman dairesi, %1,1'i villa tipinde %1,4'ü tek aile konutu şeklinde bir yazlık konuta sahip oldukları tespit edilmiştir. Türkiye'de olduğu gibi Yalova kıyılarında da "*başlangıçta tek veya çift katlı özel mülkler olarak yapılan bu konutlar, kooperatif konutları şeklinde toplu olarak yapılmaya başlamış bazı yerlerde apartman şeklinde siteler inşa edilmiştir*" (Doğaner, 1998: 42).

Çınarcık'taki ikinci konut sahiplerinin konutlarında ortalama 79 gün yani 11 hafta yaklaşık (2,5 ay) geçirdikleri, büyük bir çoğunluğunun konutlarında temmuz ve ağustos aylarında kaldıkları, genellikle yakın şehirlerde yaşadıkları, en fazla %75,1 ile İstanbul İli olmak üzere Yalova, Kocaeli, Bursa ve Sakarya gibi Marmara Bölgesi illerinden geldikleri tespit edilmiştir. (Okuyucu, 2016a: 143-144). Çınarcık İlçe merkezinin 2019 yılı nüfusu 18.434 kişi olup, yaz aylarında 300.000'in üzerinde kişi ziyaret etmektedir (http://www.cinarciklife.com, Erişim Tarihi 21.06.2020). "*Çınarcık'tan ikinci konut satın alanlar için deniz, iklim ve doğa gibi çekicilik kaynakları önemli unsurlar arasındadır. Bu kaynakların korunması ve temiz kullanılması destinasyonun sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır*" (Okuyucu, 2016b: 54).

Güney Ege ve Akdeniz Bölgesindeki turistik yerleşim yerlerinde yapılan benzer bir çalışma ise ikincil konut sahiplerinin çoğunlukla (%79) 50 yaş ve üzerinde olduğu, %42'sinin emeklilerden oluştuğu, %82'sinin orta öğretim ve üniversite mezunlarının oluştuğu, %85'inin konutlarını yılda bir kez kullandıkları, %62'sinin ise konutlarını 2 ay ve daha kısa süreli olarak kullandıkları tespit edilmiştir (Manisa ve Görgülü, 2008: 70-71).

Çınarcık ilçesinde ikinci konutlarda kalan sakinlerin yaş ortalamasının 50 olması nedeniyle, emeklilik sonrası Çınarcık'ın yerleşim yeri olarak tercih edilmesi durumuna göre oluşacak nüfus artışına şimdiden önlem alınması gerekmektedir.

> "Emeklilik yaşının düşmesi ikinci konut kullanımını etkileyen bir başka faktördür. Metropollerde uzun süre yaşayanlar emekli olduklarında, birikimlerini değerlendirmek ve daha kolay yaşamak için sakin sayfiye yerleşmelerindeki konutlarda yaşamayı tercih etmektedirler. Bu nedenle ikinci konutun kullanım amacında ve süresinde ciddi değişmeler olmuştur, daimi konuta dönüşenler dikkate değer bir düzeye ulaşmıştır" (Emekli, 2014: 39).

Kıyılarda yapılaşma daha sonraki süreçte "devre mülk" veya "devre tatil" şeklinde yapılan tatil konutları şeklinde devam etmiştir. Bu model ilk defa 1978 yılında Bodrum Turgut Reis projesi ile başlamış olup, hukukumuzda ise ilk defa 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanununa 1985 yılında yeni eklenen maddeler ile yer almıştır (Doğaner, 1998: 43; Resmî Gazete, 1965). Yalova ilinin Armutlu ilçesi Bozburun Mevkiinde de 2004 yılında 362 bin m^2 alan üzerine 37.542 adet devre mülk kapasiteli Türkiye'nin en büyük Termal İhlas Armutlu Tatil Köyü faaliyete girmiştir (https://www.ihlasarmutlu.com, Erişim Tarihi 28.06.2020). Yetkililer ile yapılan görüşmede İhlas Armutlu Tatil Köyünün inşaatına 1999 yılında başlandığı ve 2004 yılında hizmete girdiği, 17 blok ve 2.140 daireden oluştuğu, 112 girişinin olduğu, 32.542 devremülk kapasiteli (8.500 yatak kapasiteli) olduğu, 15 Haziran ayında sezonun açıldığı ve 15 Eylül ayına kadar sezonun devam ettiği ve yılda ortalama 300 bin kişinin ziyaret ettiği belirtilmiştir.

Yalova Armutlu Termal Turizm Merkezi ise 16.12.2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Resmî Gazete, 2006). Armutlu ilçesinde de Çınarcık ilçesinde olduğu gibi ikinci konutlar bulunmaktadır. Armutlu'da ikinci konutların gelişmesi 1960'lı yıllara dayanmaktadır.

> "1960'lı yıllarda Armutlu kıyısında iskele çevresinde 20 eve ilaveten 4 pansiyon yapılmıştır. Yılanlar kumsalında 1960 da yerli halktan birisinin kendisi için yaptırdığı tek odadan oluşan konut, odalar ilavesiyle günümüzde de kullanılan kıyının ilk modeli olmuştur. Çevre halkın çadırla kullandığı Yılanlar kıyısına 1979 da 1 motel daha yapılmıştır. 1984 de yapılan imar planıyla orman, tarım ve yerleşmenin sınırı çizilmiş ve 5 kata kadar izin veren plana göre Armutlu iskelesi çevresi, Yılanlar kıyısı ve Tavşantepe yamaçları yapılaşmaya açılmıştır. Armutlu kıyısında yapılaşma yamaçlara tırmanırken, iskele çevresinde turizmle ilgili olarak, küçük bir rekreasyon iş alanı gelişmeye başlamıştır" (Doğaner, 1992: 76).

Armutlu merkezinde görülen ikinci konutların gelişmesi Fıstıklı köyü sahiline ve devamına kadar devam etmiştir. Aslında bu bölgede iklim ve jeomorfojik yapısı nedeniyle yoğun olarak zeytin ağaçların bulunmakta olup, bu tarım arazileri zamanla yerini ikinci konutlar ile otel ve pansiyonlara bırakmıştır.

> "Zeytin ağacı tarımı için uygun olan, deniz kıyısında kuzey rüzgarlarına kapalı alüvyal düzlükler, aynı zamanda turizm için de uygun olan alçak kıyıları ve kumsalları oluşturmaktadır. 1960'lı yıllara kadar bütünüyle zeytinlik olan kıyı ovaları ve küçük koylarda değerli tarım arazileri, Türkiye'nin diğer kıyılarında (Bodrum'da mandalina, Alanya'da muz bahçeleri vb.) olduğu gibi, yerlerini tatil konutlarına bırakmıştır" (Doğaner, 1992: 69-70).

Turizm sektörünün gelişmesiyle birlikte kıyıda bulunan zeytin ağaçları kuzey yamaçlara doğru çekilmiştir.

> "1960'lı yıllara kadar kıyıdaki bütün koyları kapladığı bilinen zeytinlikler, günümüzde yapılaşmaya henüz açılmamış koyları ve yamaçları kaplamaktadır. Zeytinliklerin yükselti sınırı, doğudan batıya doğru iklimin etkisiyle azalmakla beraber, kıyıdaki zeytinliklerin tatil konutlarıyla yer değiştirmesi yüzünden, yamaçlarda makiler tahrip edilerek daha yüksek seviyeye çıkmaktadır" (Doğaner, 1992: 66).

Armutlu ilçesinde nüfusun artması ve kıyı turizmin çekiciliği devam ettiği sürece, bölgenin temel geçim kaynağının zeytincilik olması nedeniyle, zeytin ağaçları kuzey yamaçlara kayarak makilik orman alanların tahribine neden olacaktır. Yalova İli genelinde ikinci konut alanları tarım alanlarında yer almaktadır. Yalova İli nüfusunun artması ile mevcut tarım alanları da yüksek kazanç elde etmek isteyen sahipleri tarafından satılmasıyla birlikte, ikinci konutların sayısı daha da artacak kırsal ekonomik yapı ile tarım alanları azalmaya devam edecektir. Mevcut kıyıların gerisindeki tarım alanlarına bu konutların yapılmasını önleyecek tedbirler şimdiden alınmalı, tarla sahiplerin bilinçlendirilmeli ve gerektiğinde ekonomik yönden desteklenmelidir.

Yalova İlinde orman turizmi açısından sahip olduğu potansiyel kapsamında rekreasyonal alanlardan olan 22 adet mesire yeri ile bir adet kent (şehir) ormanı bulunmaktadır. Yalova'nın mesire yerleri; günübirlik A Tipi Mesire Alanı Çınarcık-Teşvikiye Kum Plajı (24,1 ha), C Tipi mesire alanları; Altınova-Arapkuyusu (21,5 ha), Çınarcık-Bakacak (0,6 ha), Çiftlikköy-Çalıderesi (1,9 ha), Altınova-Çavuşçiftliliği-Bayraktepe (1,1 ha), Çınarcık-Çınarlıdere (0,5 ha), Çınarcık-Erikli Yayla (3,1 ha), Armutlu-Fıstıklı (0,6 ha), Altınova-Geyikdere (1,2 ha), Merkez-Gökçetepe (1,2),

Çınarcık-Hasanbaba (3,6 ha), Merkez-Höyüktepe (Pilavtepe) (1,7 ha), Merkez-İstihkamtepe (3,5), Termal-Kaptan (0,4 ha), Merkez-Kirazlı, Çiftlikköy-Koyungölleri (0,3 ha), Merkez-Kurtköy-Odaiçi (0,4 ha), Çınarcık-Pomağın Tarlası (3,3 ha), Çiftlikköy-Taşköprü (1,0 ha), Termal-Üvezpınar (1,1 ha), Merkez-Kurtköy-Kapılıçınar (1,0) mesire alanlarıdır. Yalova İlinde bir kent (şehir) ormanı bulunmaktadır. Kent (şehir) ormanlarının özellikleri aşağıda belirtilmiştir.

> "Ormanların öncelikle sağlık, spor, estetik, kültürel ve sosyal fonksiyonlarını halkın hizmetine sunmak, aynı zamanda yurdun güzelliğine katkı sağlamak, toplumun çeşitli spor ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılamak, turistik hareketlere imkân vermek ve teknik ormancılık faaliyetleri ile flora ve faunanın da tanıtılarak, özellikle çocuklar ve gençlere orman sevgisi ve bilincinin aşılanması maksadıyla izcilik, doğa yürüyüşü, bisiklet, binicilik ve benzeri etkinlikler ile kır lokantası, kır kahvesi, kültür evleri, yöresel ürün sergi ve satış yeri, amfi tiyatro çeşitli mini spor alanları ve diğer rekreasyonel yapı ve tesisleri ihtiva eden, il ve ilçelerde düzenlenen alanları tanımlamaktadır" (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021d).

Yalova şehir ormanı Çınarcık ilçesi Teyfikiye beldesi güneyinde Erikli yaylasında yer almakta olup, 02.04.2007 tarihinde tescil edilmiş ve 8 hektar bir alana sahiptir (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021d). Kurtköy Kapılıçınar Mesire yerinde Anıt Çınarlar bulunmaktadır. Bu ağaçlardan 350-400 yaşında olduğu tahmin edileni 3,5-4 metre genişliğindeki çınar ağacının (kapılı çınar) bulunduğu alan yoğun turist çekmektedir (Fotoğraf 4.5).

Fotoğraf 4.5: Kurtköy Kapılı Çınar.

Ülkemizde; 45 adet milli park, 115 adet tabiat anıtı, 250 adet tabiat parkı, 72 adet sulak alan (13 adet ve 14.513 hektar alana sahip olan mahalli öneme haiz sulak alan dâhil), 31 adet tabiatı koruma alanı ve 84 adet yaban hayatı geliştirme sahası bulunmaktadır (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2021e). Yalova İlinde korunan alanlar açısından; milli park, tabiat anıtı, tabiatı koruma alanı ve yaban hayatı geliştirme sahası bulunmamaktadır. Armutlu ilçesi Selimiye köyü sınırları içerisinde 11.07.2011 tarihinde ilan edilen 19,76 hektar alana sahip Fotoğraf 4.6'daki Delmece Yaylası Tabiat Parkı (orman, şelale, günübirlik kullanım, yayla turizmi, piknik, bisiklet sporu, doğa yürüyüşü, çadırlı kampçılık yaban hayatı gözlemciliği ve oryantiring) ve Termal ilçesi sınırları içerisinde 11.07.2011 tarihinde ilan edilen 3,6 hektar alana sahip Harmankaya Tabiat Parkı (orman, kanyon, piknik, olta balıkçılığı, çadırlı kampçılık, günübirlik kullanım, doğa yürüyüşü, bisiklet sporu, foto safari) ile Altınova ilçesi Hersek mahallesi sınırları içerisinde 23.02.2016 tarihinde tescil edilen 167 hektar alana sahip mahalli öneme haiz sulak alan kapsamında Hersek Gölü (lagünü) bulunmaktadır (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020e; http://delmeceyaylasi.tabiat.gov.tr, Erişim Tarihi 04.06.2020; http://harmankaya.tabiat.gov.tr, Erişim Tarihi 04.06.2020).

Fotoğraf 4.6: Delmece Yaylası Tabiat Parkı.

Türkiye'de kaplıca turizmi Cumhuriyet'den sonra Atatürk'ün isteği ile başlatılmıştır. "*Türkiye'nin ilk modern kaplıca tesisleri de Yalova'da yapılmıştır ve*

tesis halen T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından işletilmektedir" (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2021). Bu tesis Yalova İli Termal ilçesindeki Termal kaplıcalar olup, Yalova Termal Turizm Merkezi 06.09.1982 tarihinde yürürlüğe girmiş ve 16.12.2006 tarihinde ise sınır değişikliği yapılmıştır (Resmî Gazete, 1982, 2006). Termal Turizm Merkezinin 3.503 hektar olan alanı Termal, Çınarcık ve Merkez ilçe sınırları içerisinde kalmakta olup, 2.582 hektarlık alanı Termal, 316 hektarlık alanı Çınarcık ve 308 hektarlık alanı ise Merkez ilçede kalmaktadır. Yalova Termal Turizm Merkezi ile bölgenin bir kaplıca kür merkezi haline getirilmesi hedeflenmiştir (Termal Belediyesi, 2021: 4).

Yalova İlinde turizm alanında iki adet proje (Yeşil-Mavi Turizm Seyir Yolu ve Yalova ekoturizmde trekking parkurları projesi) ile bir adet Yalova Doğa Turizmi Master Planı oluşturulmuştur (T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2012). Yeşil-Mavi Turizm Seyir Yolu Projesi 2006 yılında dönemin valisi Doç. Dr. Yusuf Erbay tarafından "Köylerin Altyapısının Desteklenmesi (KÖYDES)" kapsamında hayata geçirilmiştir (Harita 4.6). Projede belirtilen; "*turizmin, yerel halkın geçimine katkıda bulunacak şekilde geliştirilmesini sağlamak, doğal ve geleneksel çevreyi korumak ve iyileştirmek, yerel halkı, doğa ve sosyo-kültürel özelliklerin korunmasına yönelik olarak bilinçlendirmek*" (Yalova İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2017b: 3) hedefleri kırsal kalkınma ve sürdürülebilirlik açısından en önemli hedefler arasında sayılabilir. Altınova ilçesi Hersek köyünden başlayan ve Armutlu ilçesinde son bulan seyir yolunun toplam uzunluğu 189 km'yi bulmaktadır.

Harita 4.6: Yalova-Yeşil Mavi Turizm Seyir Yolu Haritası.

Kaynak: T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2012: 73.

Seyir yolunda çeşitli tarihi, turistik ve doğal güzellikleri görülebilmekte, trekking, fotosafari, yamaç paraşütü, motokros gibi doğa turizmine uygun faaliyetleri yapılabilmektedir. Seyir yolunda; Altınova ilçesi Hersek köyündeki Hersekzâde Cami, Soğuksu (Ayazma) ve Karadere köyünden geçen tarihi Bağdat ve İpek Yolu üzerindeki Çobankale Anıtı, güneye devam edildiğinde geleneksel yağlı güreşlerin yapıldığı Çerkes Fevziye köyü, Çerkez peyniri ve yöresel ürünlerin satıldığı Tevfikiye (Çavuş) köyü, çilek üretimi ile tanınmış Sermayecik köyü ziyaret edilebilmektedir. Altınova ilçesi Sermayecik köyünden kuzeye doğru devam edildiğinde, Çiftlikköy ilçesinin Burhaniye, Dereköy, Çukurköy, Laledere ve Gacık köylerine ulaşılmaktadır. Seyir yolu Çiftlikköy ilçesi Taşköprü beldesindeki tarihi taş köprüden geçerek, Yalova Merkez ilçe Elmalık, Sugören, Güneyköy ve Kurtköye doğru devam etmektedir. Merkez ilçe Kurtköy'de ünlü mağaralar ve çınarlar görülebilmektedir. Yeşil-Mavi Yolun en önemli seyir yollarından olan Çınarlı Yol'da (Çınarlı Hıyaban) giderken, Samanlı köyü sınırlarındaki 13,5 hektar arazi üzerinde bulunan 7 bin tür bitkiyi içeren ve yılda yaklaşık 15 bin kişinin ziyaret ettiği 2004 yılında Uluslararası Dendroloji (Ağaç Bilimi) Cemiyeti tarafından ödül alan Karaca Arboretum Canlı Ağaç Müzesi (Fotoğraf 4.7) ziyaret edilebilir (Yalova İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2017b; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021c).

Fotoğraf 4.7: Karaca Arboretum Canlı Ağaç Müzesi.

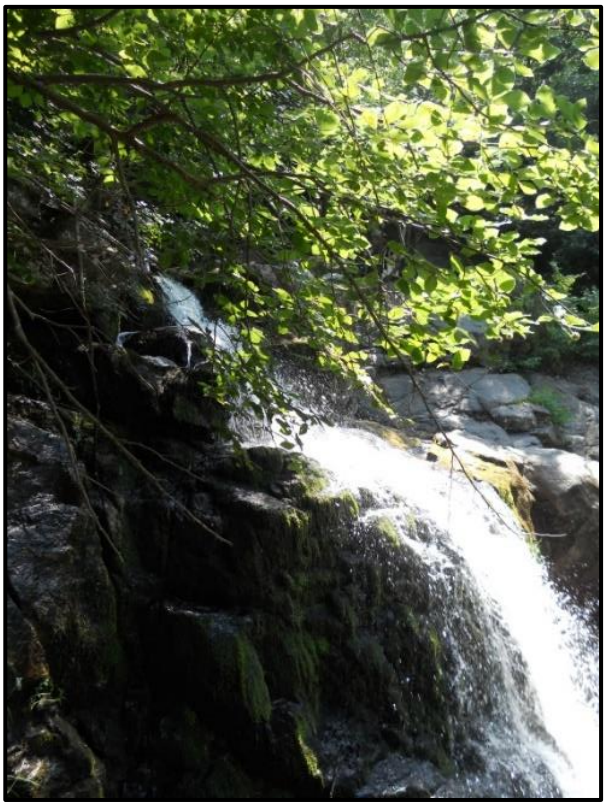
Yalova'dan sadece 11 km uzaklıkta bulunan Termal Kaplıcalarına ulaşan yolda, Atatürk Köşkü ziyaret edilebilir ve Atatürk'ün sineması görülebilir, ülkemiz sağlık turizmi açısından önemli bir yeri olan Termal kaplıcalarında mola verilebilir (Fotoğraf 4.8).

Fotoğraf 4.8: Yalova Atatürk Köşkü.

Yeşil-Mavi Yol Termal ilçesi Üvezpınar mahallesinden 8 km uzaklıkta olan ve araçla 15 dakikada, yürüyüş olarak yaklaşık iki saatte ulaşılan Sudüşen Şelalesinden geçmektedir. Sudüşen Şelalesine çıkarken Yalova'nın içme suyunu karşılayan Gökçedere Baraj gölü ve Marmara Denizi görülebilir, çeşitli flora ve fauna ile karşılaşır, trekking, foto safari ve piknik yapılabilmektedir. Termal'den sonra, Çınarcık ilçesi Ortaburun, Çalıca köyü ve Teşvikiye beldesinden sonra Armutlu ilçesi Mecidiye, Hayriye ve Selimiye köylerine gidilebilmektedir. Armutlu-Çınarcık Organik Tarım ve Hayvancılık Havzasında bulunan Selimiye, Hayriye ve Mecidiye köylerinde eko-turizm kapsamında organik ürünler temin edilebilmektedir. Çınarcık ilçesindeki Yalova Kent Ormanı (Teşvikiye Kent Ormanı), büyük ve küçük Dipsiz Göller, Esenköy beldesi Karlık Yaylası, Teşvikiye beldesinden asfalt yoldan Erikli ve Delmece Yaylalarına, Çifte Şelalelere ulaşım sağlanmaktadır (Fotoğraf 4.9). Bu proje ile Yalova'da alternatif turizmin geliştirilmesi anlayışı ile geniş bir turizm havzası oluşturulmuştur (Yalova İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2017b; Yalova Valiliği İl Özel İdaresi, 2014: 62; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021c).

Fotoğraf 4.9: Erikli Yaylası ve Çifte Şelaleler.

Erikli yaylasında yaptığım arazi incelemesinde özel bir teşebbüsün "Çamur evler" konsepti ile alternatif turizm kapsamında konaklama yeri oluşturduğu gözlenmiştir (Fotoğraf 4.10). Telefonun çekmediği Erikli Yaylasında yer alan tesis özellikle İstanbul'dan turist çekmektedir.

Fotoğraf 4.10: Çamur Evler.

Yalova Doğa Turizmi Master Planı 2012 yılında hazırlanmıştır. Eylem planı kapsamında 4 adet strateji ve 20 eylem planı belirlenmiştir. Eylem planlarının en son bitiş tarihi 2022 yılıdır. Planının amacı; "*doğal güzellikleri, tarihi ve turistik yapısı ile zengin bir doğa turizmi potansiyeline sahip olan Yalova'da, bugünün ve geleceğin ihtiyaçlarını göz önüne alarak doğal kaynak değerlerin, sürdürülebilirlik, katılımcılık ve çevreye duyarlılık temel ilkeleriyle planlanarak doğa turizminin geliştirilmesini sağlamak"* olarak belirtilmiştir (T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2012: 1). Özellikle planın sürdürülebilirlik, katılımcılık ve çevreye duyarlılık ilkesini benimsemesi kitle turizmin yarattığı yıkıcı etkinin sürdürülebilir turizm (doğa turizmi ve ekoturizm) ile Yalova İlinin kırsal alanların kalkınması, kırsal ekonominin çeşitlenmesi, yoksulluğun ve kırsal göçün azaltılması ve yöresel kültürel değerlerin korunması imkânı olabilecektir (T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2012: 1-3). Planda Yeşil-Mavi Turizm Seyir Yolu projesi ile Yalova Ekoturizminde Trekking Parkurları Projeleri (2011 yılının Eylül ayında tamamlanarak 10 adet parkur belirlenmiş), koruma statülü alanlar ve doğa turizmi amaçlı kullanılan doğa turizmi çeşitleri (trekking, yamaç paraşütü, bisiklet, fotoğrafçılık, termal, av, akarsu vb.) detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Yapılan Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar, Tehditler (GZTF) Analizinde özellikle zayıf yönler olarak belirtilen "*köylü halkın çekingenliği ve bilgi eksikliği*" ile tehdit olarak belirtilen "*kullanılan alanların doğayı tahrip edici talepler nedeniyle baskı altında olması*" hususlarında kırsal halkın bilinçlendirilmesi ile kontrol mekanizmasının etkin kullanılması gerekmektedir (T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2012: 128-129). Eylem planında ortaya çıkan önemli hususlardan olan; üniversitelerle işbirliği, ev pansiyonculuğun geliştirilmesi, ekolojik ve doğadan toplanan ürünlerin satış yerlerinin oluşturulması, ulusal seyahat acentalarının dikkatinin çekilmesi, yerel halkın ve yerel rehberin eğitilmesi hususları eylem planın sürdürülebilirliği açısından önemlidir (Fotoğraf 4.11).

Fotoğraf 4.11: Altınova İlçesi Tevfikiye Köyünde Ekolojik Market.

Yalova İli Termal ilçesinde 2021 yılında Termal Yatakkaya Şelalesi Ekoturizm Alanı açılmış olup, Yalova İlinin ilk ekoturizm rotasıdır. 6.142 metre uzunluğundaki bu rota tarihi su kanalı ile Ferhat'ın yolu olarak bilinmekte, Termal ilçesinin Gökçedere mesire yerinde başlamakta ve Yatakkaya Şelalesinde son bulmaktadır (https://www.milliyet.com.tr, Erişim Tarihi 30.02.2021). Yalova sahip olduğu doğal çevre özellikleri nedeniyle ekoturizm rotalarını artırmalıdır. Türkiye'de 18 sakin şehir (cittaslow) bulunmaktadır. Yalova'da 2017 yılında Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü tarafından başlatılan ARGE projesi ile tespit edilen kentlerin *"yavaş şehir*" ünvanı kazanması hususu neticelenmemiş olup, Yalova İlinde de en az bir ilçenin (Termal vb.) "*şakin şehir*" ünvanı kazandırılarak sürdürülebilir kent kapsamında değerlendirilmelidir (https://yalova.csb.gov.tr; https://cittaslowturkiye.org, Erişim Tarihi 30.02.2021).

Yalova İli 1/50.000 ölçekli Çevre Düzeni Planında Yalova'da en önemli turizm faaliyetleri olarak kıyı/deniz turizmi ve termal turizm olduğu belirtilmiştir. 2035 yılını vizyon olarak alan planda Yalova İlinde ayrıca "*kültür/tarih turizmi*", "*kuş gözlem turizmi*" ve "*doğa turizmi*" potansiyellerin bulunduğu belirtilmiş olup, Altınova ilçesinde bulunan Hersek Lagünü ve çevresinin Kuş Gözlem Turizmin, Merkez ilçe ve Termal ilçesinde kültür ve tarih turizmin, Armutlu ve Çınarcık İlçelerinde doğa

turizmin, Termal ve Armutlu İlçelerinde sağlık turizmin artırılması ile turizm sektöründe yer alan istihdamın artmasında başlıca rol oynayacağı belirtilmiştir (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018: 24).

Yalova Turizmi Dijital Kent Sistemi kapsamında 4 dilde dijital bir uygulama hazırlanmıştır. Yalova'nın tüm yönleri ile tanıtılması, yerli ve yabancı turistlere rehber edebilecek, cep telefonlara yüklenecek bir uygulama ile turizmin gelişmesine katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir (Yalova İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021; https://www.yalovagezi.com, Erişim Tarihi 30.07.2021).

Yalova İli üçüncü yaş turizmi için çok büyük fırsatlar sunmaktadır. "*Türkiye'yi her yıl ziyaret eden yabancı turistlerin %6'sını üçüncü yaş turistler oluşturmaktadır*" (Arıcı, 2019: 136). Türkiye'nin son yıllarda geçirdiği demografik ve sosyo-ekonomik değişimler nedeniyle hem yabancı hem de yerli yaşlı turist talebinin artacağı değerlendirilmektedir. Arıcı (2019) yaptığı çalışmada; yaşlı turistleri motive eden hususların sadece sağlık olmadığını; gezi, eğlence ve kültürel faaliyetler gibi çok çeşitli konuların olduğunu; üçüncü yaş turizmi için tarih, doğa ve kültürün bir araya olduğu "*cazibe şehirler*" tespit edilmesinin, buna uygun tur ve tatil paketlerinin hazırlanmasının ve "*turistik koridor*" oluşturulması gerektiğinin üzerinde durmuştur. Yalova İli de sahip olduğu; doğa, sağlık, deniz, tarih ve kültürel özelliklerin birarada bulunduğu bir "*cazibe şehir"* olarak, üçüncü yaş turizm için şimdiden çalışmalara başlamalıdır.

Yalova İli turizm ve kaplıcalar ile bilinmektedir. Özellikle İstanbul, Bursa ve Kocaeli illerine yakınlığı nedeniyle Çınarcık ve Armutlu sahillerinde ikinci konutların gelişmesi 1960'lı yıllarla birlikte artış göstermeye başlamıştır. Yaşanan bu gelişme zamanla tarım arazilerinin tarıma açılması, bitki örtüsünün ortadan kaldırılması ile birlikte kırsal ekonomi ile coğrafi çevreyi etkilemiştir.

> "Kıyılar, iklimi ve rekreasyon olanaklarıyla, tatil konutları için en uygun yerler olarak seçilirken, az nüfuslu kırsal özellik gösteren yerleşme çevrelerini seçen bu konutların yoğunluğu, kıyının beton yığınlarına dönüşmesi, şehirleşme, bitki örtüsünün tahribi, tarım arazilerinin yerleşmeyi açılması, kırsal ekonomilerin yapısını değiştirmesi, mevsimlik nüfus artışının yarattığı kirlilik vb. yollarla coğrafi çevreyi olumsuz yönde etkilemektedir" (Doğaner, 1992: 60).

Sürdürülebilir kavramı tarım ve sanayi de kullanıldığı gibi turizm de kullanılmaktadır. Ayrıca kırsal turizm, yayla turizmi, akarsu turizmi, mağara turizmi, inanç turizmi, spor turizmi, sağlık turizmi, çiftlik turizmi, alternatif turizm, üçüncü yaş turizmi de ekoturizm kapsamına giren turizm şekilleridir. Bu yüzden belirtilen turizm şekilleri de sürdürülebilir turizm şekilleridir. Sürdürülebilir turizm; kitle turizmin aksine, dört mevsim yapılabilen, doğal çevreden yararlanarak doğal doğayı koruyan, yoksulluğu önleyen, kırsal kalkınmayı sağlayan, yerel kültürlerin tanınmasını sağlayan, başarı şansının da yerel halkın turizm sürecine katılımı ile gerçekleşen turizm şeklidir (Akova, 2013). "*Turizm çeşitlendirilerek (termal, dağ, yayla, yat turizmi, mağaracılık, rafting, doğa yürüyüşü vb.) tüm yıla yaymak doğal zenginliklerin sürdürülebilir kullanılmasına hizmet edecektir*" (Gönençgil, 1998: 536). Yalova İlinde sürdürülebilir turizm çeşitleri bu bölüm içerisinde ayrıntısıyla açıklanmıştır. Yalova İlinde Doğaner'in (1992, 1998) "*soft tourism*" veya ekoturizm şeklinde ifade ettiği sürdürülebilir turizm çeşitlerinin bir bütün olarak değerlendirildiği, yerel kültürü, tarihi değerleri ve doğal çevreyi koruyan sürdürülebilir anlayışla planlanan bir turizm politikasına ihtiyacı bulunmaktadır. "*Armutlu yarımadası, orman köyleri ve bitki örtüsüyle kırsal turizm ve turizmin çevre ile birlikte ele alındığı, yapılaşma gerektirmeyen ve mevcut olanakları kullanan, çevresel sorumluluk taşıyan turizm (soft tourism) için uygundur*" (Doğaner, 1992: 67).

BEŞİNCİ BÖLÜM:
SOSYO-EKONOMİK VE MEKÂNSAL GELİŞİM

5.1. Nüfusun Demografik Özellikleri

Nüfusun daha iyi analiz edilebilmesi için nüfusun demografik özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir. "*Sosyal ve ekonomik amaçlı planlamalarda, stratejilerin isabetli seçilebilmesi bakımından, nüfus miktarı kadar önemli olan bir sorun da, nüfus yaş yapısının bilinmesi ve analiz edilmesidir*" (Doğanay, 2014: 185).

Yalova İlinin demografik özelliklerin incelenmesinden önce ilin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesinin seyri kısaca incelenmiştir. İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik durumları ile sıralaması 1996 yılından itibaren Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından yayınlanmaktadır (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 2003). Yalova İlinin 1996, 2003, 2011 ve son olarak 2017 yılında yapılan "*İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*" sonuçlarına göre gelişmişlik sıralamasında yeri Tablo 5.1'de görülmektedir.

Tablo 5.1: Yalova İlinin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (1996-2017).

Yıllar	**1996**	**2003**	**2011**	**2017**
Yalova	6	9	13	12

Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 2003; T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2003; T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019a.

Yalova İli 1996 yılında yapılan İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması'nda, yeni il olması ve veri temini güçlüğü nedeniyle araştırma kapsamı dışında bırakılmış olmakla birlikte Yalova İli (Karabük ve Kilis İlleri dâhil) sıralamadaki muhtemel konumu tahmin edilerek 79 il bazında bir sıralamaya tabi tutulmuştur. Yalova İlinin 1996 yılında 58 değişken kullanılarak yapılan sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında Türkiye'de 6'ncı sırada yer almıştır. Bir sonraki araştırma 2003 yılında yapılmış olup, Yalova İli ikinci grup gelişmiş iller (20 il) içerisinde ve genelde 9'uncu sırada yer almıştır. İkinci grup 20 il içerisinde ise 4'üncü sırada yer almıştır. Yalova İli "*İstanbul metropolitan alanı ard bölgesinde*" ve "*İstanbul merkezli sanayinin birinci gelişme aksı olarak kabul edilen Kocaeli ve Bursa'dan sonra, ikinci gelişme ve yayılma aksı*" iller kapsamında olup, imalat sanayi

gelişmişlik sıralamasında 9'uncu, sağlık sektörü gelişmişlik sıralamasında 32'nci, eğitim sektörü gelişmişlik sıralamasından ise 4'üncü sıra yer almıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013). 2011 yılında sekiz başlık altında 61 değişken kullanılarak yapılan sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında Yalova İli ikinci grup gelişmiş iller (13 il) içerisinde ve genelde 13'üncü sırada yer almıştır. İkinci grup 13 il içerisinde ise 5'inci sırada yer almıştır. "*Yalova yüksek okuryazar nüfusu, Yüksek Öğretime Geçiş Sınavında (YGS) yüksek başarı düzeyi ve düşük hava kirliliği değerleri ile ekonomik gelişmişlik düzeyinden çok sosyal ve bireysel anlamda refahın görece yüksek olması nedeniyle üst sıralarda yer almaktadır*" (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013: 57). 2003 yılına göre 2011 yılında Yalova İli 4 sıra gerilemiş olup; Antalya, Muğla, Denizli, Bolu, Edirne illeri Yalova İlini geçmiştir. Adana İli 2003 yılında 8'inci sıralamada olmasına rağmen, 2011 yılında 16'ncı sıralamaya gerilediği için yukarıda beş il gösterilmiştir. 2017 yılı "*İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*" T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yapılmıştır. Bu araştırmada sekiz başlık altında 52 değişken kullanılmıştır. Demografi değişkenleri olarak nüfus yoğunluğu, net göç hızı, yaşa özel doğurganlık oranı ve şehirleşme oranı değişkenleri kullanılmıştır. En gelişmiş illeri kapsayan kademeler birinci ve ikinci gelişmişlik kademesi olarak ayrılmış olup, birinci gelişmişlik kademesinde 9 il, 2011 yılı sosyo-ekonomik gelişmişlik illeri ile aynı illeri oluşturmuştur. Yalova İli ikinci gelişmişlik kademesini oluşturan 15 il arasında 3'üncü, genel sıralamada ise bir sıra yükselerek 12'nci sıraya yükselmiştir (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019a). Yalova İlinin demografi, istihdam, eğitim, sağlık, rekabetçi ve yenilikçi kapasite, mali, erişilebilirlik ve yaşam kalitesi alt boyutları ile gelişmişlik sıralaması Tablo 5.2'de gösterilmektedir. Yalova'nın özellikle daha üst sıralarda yer alması maksadıyla, sağlık, rekabetçi ve yenilikçi kapasitesini daha da arttırması gerektiği görülmektedir.

Tablo 5.2: Yalova İlinin Alt Boyutlar İtibariyle Gelişmişlik Sıralaması (2017).

İl	**Demografi**	**İstihdam**	**Eğitim**	**Sağlık**
Yalova	14	14	6	25
İl	**Rekabetçi ve Yenilikçi Kapasite**	**Mali**	**Erişilebilirlik**	**Yaşam Kalitesi**
Yalova	19	12	12	14

Kaynak: T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019a.

2017 yılında İllerin T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yapılan araştırmanın yayımlanmasından önce Temurlenk ve Abar (2019) tarafından illerin sosyoekonomik gelişmişlik seviyeleri 2008 ve 2016 yılları için yıl yıl ayrı olmak üzere gerçekleştirilmiştir. 2008-2012 yıllarında 54 değişten, 2013-2016 yıllarında ise 47 değişken kullanılmıştır. Yöntem; "*Temel bileşenler analizi sonucu elde edilen birinci bileşen olan genel nedensel faktör illerin sosyoekonomik gelişmişlik endeksi olarak kullanılmış ve iller bu değerlere göre sıralanmıştır*" şeklinde açıklanmıştır (Temurlenk ve Abar, 2019: 1129). Bu araştırmada Yalova İlinin sosyogelişmişlik sıralaması 2008 yılında 16 iken, 2016 yılında 23 olarak gerçekleşmiştir. 2003 yılından itibaren 7 değişkenin kullanılmaması nedeniyle, Yalova İlinin sıralaması 6-7 il yukarıya doğru değişmiştir (Tablo 5.3).

Tablo 5.3: Yalova İlinin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2008-2016).

Yıllar	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
Yalova	16	14	19	17	16	22	23	22	23

Kaynak: Temurlenk ve Abar, 2019: 1128

İlçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik durumları ile sıralaması 1996 yılında ve 2004 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), 2017 yılında ise T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 2004; T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019b). Türkiye'deki tüm ilçeler belirlenen sosyal ve ekonomik alanlarda seçilen 32 değişken ile 2004 yılında toplam 872 ilçe gelişmişlik yönünden sıralanmıştır. Yalova İlinin; Yalova Merkez ilçesi 26'ncı, Çınarcık ilçesi 88'inci, Çiftlikköy ilçesi 101'inci, Altınova ilçesi 102'nci, Armutlu ilçesi 115'inci, Termal ilçesi 140'ıncı (ikinci kademe iller grubunda) sırada yer almıştır. Birinci derecede gelişmiş ilçeler grubunda toplam 15 ilçe, ikinci derecede gelişmiş ilçeler grubunda toplam 152 ilçe değerlendirilmeye alınmıştır. Yalova İlinin tüm ilçeleri ikinci derecede gelişmiş ilçeler grubunda yer almış olup, bu gruptaki ilçelerin sosyo-ekonomik göstergeleri ülke ortalamasının üzerindedir. Bu ilçelerin önemli bir bölümünde turizm sektörünün etkisinde olup, eğitim düzeyi ortalamanın üzerindedir (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, 2004). Türkiye'deki tüm ilçeler belirlenen sosyal ve ekonomik alanlarda seçilen 32 değişken ile 2017 yılında toplam 970 ilçe gelişmişlik yönünden sıralanmıştır. Yalova İlinin; Yalova Merkez

ilçesi 94'üncü, Çiftlikköy ilçesi 223'üncü (ikinci kademe iller grubunda), Çınarcık ilçesi 241'inci, Altınova ilçesi 260'ıncı, Armutlu ilçesi 293'üncü, Termal ilçesi 395'inci (üçümcü kademe iller grubunda) sırada yer almıştır. Birinci derecede gelişmiş ilçeler grubunda toplam 56 ilçe, ikinci derecede gelişmiş ilçeler grubunda toplam 173 ilçe, üçüncü derecede gelişmiş ilçeler grubunda toplam 229 ilçe değerlendirilmeye alınmıştır (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019b).

Bir sonraki bölümde nüfusun yaş ve cinsiyet dağılımını belirleyen özelliklerden olan doğum ve ölüm göstergeleri incelenecektir. Devamında ise nüfusun cinsiyet yapısı, nüfusun yaş grupları, hanehalkı özellikleri, evlenme ve boşanma özellikleri, nüfusun istihdam ve eğitim özellikleri ve kültürel değişim konuları incelenecektir.

5.1.1. Doğum Göstergelerinde Değişim

Nüfus değişimine neden olan temel faktörler; doğum, ölüm ve göçlerdir. Doğum ve ölümler ile göçle gelen nüfus; nüfusun yaş ve cinsiyet dağılımını belirler. Doğum göstergeleri kapsamında; genel doğurganlık hızı, toplam doğurganlık hızı, kaba doğum hızı, anne medyan yaşı, çocuk-kadın oranları ile annenin yaş grubuna göre doğumlar ve oranları incelenmiştir.

Türkiye ile birlikte Yalova'da da doğum oranları azalma eğilimindedir. Türkiye'de genel doğurganlık hızı 2001 yılında ‰83,9 iken, 2009 yılında ‰73,6'ya, 2020 yılında ‰59,2'ye düşmüştür. Yalova'da genel doğurganlık hızı 2009 yılında ‰60,4 iken, 2020 yılında ‰49,7'ye düşmüştür. Türkiye'de kaba doğum hızı[14] 2001 yılında ‰20,3 iken, 2020 yılında ise ‰13,3'e düşmüştür. Yalova'da kaba doğum hızı da 2009 yılında ‰14,1 iken, 2020 yılında ise ‰10,4'e düşmüştür. Ülkemizde ve dünyada sosyal ve ekonomik gelişme artıkça dolayısıyla refah seviyesi artıkça doğum oranları azalış göstermiştir. Anne olma yaşının yükselmesinde de doğum oranlarının azalmasında önemli bir etkisi olmuştur. 2000 yılında Yalova'da ortalama anne olma yaşı 27,11 iken, 2020 yılında ise bu yaş 29,4'e yükselmiştir (Tablo 5.4).

[14] Kaba doğum hızı (KDH); bir nüfusta belirli bir dönem içinde olan doğum sayısının, o nüfusun aynı dönemdeki yaşanan birey-yıl sayısına bölünmesi ile elde edilen, 1.000 nüfus için doğum sayısı olarak gösterilmektedir. Bir yıl için kaba doğum hızı, o yıldaki doğumların yıl ortası nüfusa bölünmesiyle bulunur (TÜİK, 2021b).

Tablo 5.4: Doğum Göstergeleri (2000-2020).

Yıllar	Toplam Doğurganlık Hızı	Genel Doğurganlık Hızı (‰)	Kaba Doğum Hızı (‰)	Anne Medyan Yaşı
2000	1,93	-	-	27,11
2009	1,78	60,4	14,1	28,0
2010	1,64	55,4	12,8	28,2
2011	1,62	54,6	12,5	28,4
2012	1,72	57,9	13,1	28,9
2013	1,69	56,3	12,7	28,9
2014	1,81	60,0	13,4	29,2
2015	1,78	59,1	13,1	29,0
2016	1,89	62,5	13,8	29,2
2017	1,82	60,5	13,2	29,4
2018	1,75	58,2	12,5	29,3
2019	1,65	54,9	11,7	29,5
2020	1,49	49,7	10,4	29,4

Kaynak: DİE, 2003; TÜİK, 2021b, o.

Toplam doğurganlık hızı, doğurgan yaştaki kadınların yani 15-49 yaş arasındaki kadınların sahip olabileceği toplam çocuk sayısını ifade etmektedir (Akbaş, 2016: 10). Türkiye'de toplam doğurganlık hızı 1963 yılında; 6,3, 1973 yılında 4,7, 1978 yılında 4,33 iken, 1993 yılında 2,65'ye, 2003 yılında 2,23'e, 2020 yılında ise 1,76'ya düşmüştür (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2004: 50; Özgür, 2004: 3). Yalova İlinin 2000 yılında toplam doğurganlık hızı 1,93 iken, 2011 yılında 1,62'ye düşmüş, sonrasında artarak 2016 yılında ise 1,89'a yükselmiş, 2020 yılında ise tekrar 1,49'a düşmüştür (Tablo 5.4 ve Tablo 5.5).

Tablo 5.5: Toplam Doğurganlık Hızı (2009-2020).

Yıllar	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Yalova	1,78	1,64	1,62	1,72	1,69	1,81	1,78	1,88	1,82	1,75	1,65	1,49
Doğu Marmara TR42	1,86	1,82	1,78	1,85	1,85	1,94	1,96	1,96	1,93	1,89	1,78	1,64
Kocaeli	1,90	1,87	1,82	1,91	1,91	2,04	2,07	2,05	2,02	1,97	1,85	1,70
İstanbul	1,77	1,77	1,72	1,80	1,81	1,89	1,88	1,85	1,80	1,72	1,60	1,47
Bursa	1,78	1,77	1,73	1,85	1,85	1,90	1,92	1,91	1,89	1,87	1,74	1,65
Türkiye	2,10	2,08	2,05	2,11	2,10	2,18	2,15	2,11	2,07	2,00	1,88	1,76

Kaynak: DİE, 2003; TÜİK, 2021o.

İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasında Yalova'nın da içinde olduğu TR42 Doğu Marmara illeri (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova) ile Yalova'ya komşu İstanbul, Kocaeli ve Bursa ili toplam doğurganlık hızları kıyaslandığında, Türkiye,

TR42 Doğu Marmara, Kocaeli, Bursa illerinden daha düşük, İstanbul ilinden ise yüksek değerlere sahiptir.

Yalova İlinin toplam doğurganlık hızı TR42 Doğu Marmara illeriyle de paralellik göstermekte olup, yıllar itibariyle değişkenlik göstermiştir. Bunda en önemli etkenin, Yalova'nın belli yıllarda diğer illerden aldığı göçle ilgili olduğu değerlendirilmektedir. Yalova İlinin toplam doğurganlık hızlarında görülen bu artış ve azalışların Türkiye'de yaşanan doğurganlık hızındaki azalışla birlikte, toplam doğurganlık oranının yüksek olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerden göç almasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir (Bostan, 2018: 89).

Çocuk-kadın oranı doğurganlığın tahmini maksadıyla kullanılan ve 0-4 yaş grubu çocuk sayısının 15-49 yaşlarındaki kadın sayısına oranını göstermektedir. Türkiye'de çocuk-kadın oranı 1945 yılından itibaren hesaplanmakta olup, 1945 yılında ‰555 olan oran, 1990 yılında ‰422'ye, 2018 yılında ise ‰329'a düşmüştür. Yalova'da da Türkiye'de görülen benzer değişim yaşanmıştır. Yalova'da 1990 yılında ‰302 olan çocuk-kadın oranı, 2020 yılında ‰260'a düşmüştür (Tablo 5.6).

Tablo 5.6: Çocuk-Kadın Oranları (1990-2020).

Yıllar	0-4 Yaş Toplam Çocuk Sayısı	15-49 Yaş Toplam Kadın Sayısı	Çocuk-Kadın Oranı (‰)
1990	8.981	29.702	302
2000	12.206	44.098	277
2007	11.292	49.231	229
2010	13.387	54.205	247
2019	17.765	66.665	266
2020	17.439	67.116	260

Kaynak: DİE, 2003; TÜİK, 2021c, o.

TÜİK tarafından doğum verisi, 2001-2008 yılları arasında "*doğumun meydana geldiği yere*" göre, 2009 yılından itibaren ise "annenin ikametgâh yerine" göre yayımlanmaktadır (TÜİK, 2021o). Yalova İlinde 2000 yılında 2.619 doğum gerçekleşmiş olup, Yalova'da toplam doğum sayıları Tablo 5.7'de gösterilmiştir. 2001 ile 2005 yılları arasında doğum sayıları değişkenlik göstermiş olup, 2006 ve 2008 yılları arasında artış yaşanmıştır. 2009 ve 2020 yılları arasında doğum sayıları bazı yıllarda azda olsa azalış gösterse de genel olarak artış göstermiştir. Kaba doğum hızı

(KDH)[15] 2009 yılından itibaren gösterilmiş olup, Yalova'da doğum sayıları artış göstermiş olmasına rağmen genel nüfus artışının etkisi de dikkate alındığında kaba doğum hızlarının azalış gösterdiği Tablo 5.7'de görülmektedir. Annenin yaş grubuna göre doğum sayıları dikkate alındığında bu durum daha net anlaşılacaktır.

Tablo 5.7: Cinsiyete Göre Doğum Sayıları ve Genel Nüfusa Oranı (2001-2020)

Yıllar	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**
Erkek	1.149	1.016	1.033	1.077	1.043	1.085	1.127	1.234	1.421
Kadın	1.069	984	1.037	1.041	971	1.017	1.131	1.147	1.396
Toplam	2.218	2.000	2.070	2.118	2.014	2.102	2.258	2.381	2.817
Yıllar	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2019**	**2020**
Erkek	1.366	1.347	1.397	1.381	1.491	1.542	1.673	1.503	1.459
Kadın	1.234	1.217	1.345	1.358	1.509	1.471	1.602	1.604	1.388
Toplam	2.600	2.564	2.742	2.739	3.000	3.013	3.275	3.107	2.847
KDH	12,8	12,5	13,1	12,7	13,4	13,1	13,8	11,7	10,4

Kaynak: DİE, 2003; TÜİK, 2021c, o.

Türkiye'de doğurganlığın en fazla olduğu 20-24 yaş grubu, 2006 yılından itibaren 25-29'a yükselmiştir (TÜİK, 2021o). Yalova'da da 2009 yılından itibaren 25-29 yaş grubu en fazla doğumun olduğu yaş grubu olarak gerçekleşmiştir (Tablo 5.8). Doğurganlığın en fazla olduğu ikinci yaş grubunu 2010 yılından itibaren 30-34 yaş grubu oluşturmuştur (2009 yılında %21,1 olan oran, 2020 yılında %25,5'e yükselmiştir).

Yalova İlinde 15 yaş altı doğumlar ise yok denecek kadar azdır. 15-19 yaş grubunda gerçekleşen doğum oranları da azalış göstermektedir (2009 yılında %5,5 olan oran, 2020 yılında %3,2'ye düşmüştür). Bu durum kadınların aktif iş hayatına daha yüksek oranlarda katılım sağlaması, kadınların eğitim seviyesinin yükselmesi ve bunların etkisiyle birlikte demografik yapıda oluşan sosyo-kültürel değişimin en önemli göstergelerinden biri olarak değerlendirilebilir (Sertkaya Doğan, 2018b: 36). Batı Avrupa ülkelerinde yaşanan demografik dönüşüm sürecinde görüldüğü gibi doğurganlığın en fazla olduğu 30-34 yaş grubu, ileride Yalova'da da yaşanacaktır. Yaşanacak bu durum Yalova'da ileride doğum sayısının azalışına sebep olacaktır (Koç v.d., 2010: 56).

[15] Her bin nüfus başına düşen doğum sayısı olarak ifade edilmektedir.

Tablo 5.8: Annenin Yaş Grubuna Göre Doğumlar ve Oranları (2009-2020).

Yıl	Toplam	<15	15-19	20-24	25-29	30-34	35-44	45>	Bilinmeyen
2009	2.817	3	155	730	956	593	342	3	35
	%	0,1	5,5	25,9	33,9	21,1	12,1	0,1	1,3
2010	2.600	-	150	609	888	626	297	3	27
	%	-	5,8	23,4	34,2	24,1	11,4	0,1	1,0
2011	2.564	2	140	611	836	634	309	10	22
	%	0,08	5,5	23,8	32,6	24,7	12,1	0,32	0,9
2012	2.742	1	129	579	867	740	386	3	37
	%	0,03	4,7	21,1	31,6	27,0	14,1	0,07	1,4
2013	2.739	1	128	558	911	721	373	2	45
	%	0,03	4,7	20,4	33,3	26,3	13,6	0,07	1,6
2014	3.000	-	138	598	945	796	479	8	36
	%	-	4,6	19,9	31,5	26,5	16,0	0,3	1,2
2015	3.013	1	132	634	954	759	478	4	51
	%	0,03	4,4	21,1	31,7	25,1	15,9	0,1	1,7
2016	3.275	-	134	675	1.016	871	525	5	49
	%	-	4,1	20,7	31,1	26,5	16,0	0,1	1,5
2017	3.257	-	137	638	1.001	829	577	6	69
	%	-	4,2	19,6	30,7	25,5	17,8	0,1	2,1
2018	3.214	-	100	655	1.024	842	497	4	92
	%	-	3,1	20,4	31,9	26,3	15,4	0,1	2,8
2019	3.107	-	78	596	1.011	801	527	4	90
	%	-	2,5	19,2	32,6	25,8	17,0	0,1	2,8
2020	2.847	-	91	521	959	726	477	1	72
	%	-	3,2	18,3	33,7	25,5	16,8	0,1	2,4

Kaynak: TÜİK, 2021o.

Türkiye'de doğurganlık oranları bölgesel olarak farklılıklar göstermektedir. Aydın, Bostan ve Özgür (2018), tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada doğurganlık oranlarının bölgesel düzeyde gösterdiği farklılıklar, sosyo-kültürel farklılıklar ile eğitim seviyesinin doğurganlık hızı üzerindeki etkisi aşağıda belirtilmiştir.

> "Okur-yazar olmayan kadın oranı yükseldikçe, toplam doğurganlık hızı değerinde de bir artış olmaktadır. Bu özellik, Türkiye'nin doğu ve güneydoğu bölgelerinde hâkimdir… Doğurganlık ile eğitim düzeyi arasında ise negatif bir ilişki vardır. Eğitim düzeyi arttıkça, TDH'de [Toplam Doğurganlık Hızı] bir azalış söz konusu olmaktadır" (Aydın, Bostan ve Özgür, 2018: 42).

5.1.2. Ölüm Göstergelerinde Değişim

Nüfus artışına veya azalışına neden olan diğer bir faktör de ölüm oranlarıdır. Türkiye'de salgın hastalıkların önlenmesi ve sağlık koşullarında iyileşme sonucunda, anne ve bebek kayıplarının azalmış ve bunun etkisiyle birlikte kaba ölüm hızları yıllar içerisinde azalış göstermiştir.

Türkiye'de kaba ölüm hızı[16] 1960-65'li yıllarda ‰15,3 iken (Atalay, 1994: 258), bu sayı 2019 yılında ‰5,3'e düşmüştür. Yalova'da ise kaba ölüm hızları 2009 ve 2019 yılları arasında değişkenlik göstermekle birlikte (2013 ve 2019 yılı hariç) 6,1 ile 6,7 arasında seyir göstermiştir (Tablo 5.9). İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasında Yalova'nın da içinde olduğu TR42 Doğu Marmara illeri (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu ve Yalova) ile Yalova'ya komşu İstanbul, Kocaeli ve Bursa ili kaba ölüm hızları kıyaslandığında daha yüksek değere sahiptir.

Tablo 5.9: Kaba Ölüm Hızı (2009-2019).

Yıllar	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
Yalova	6,3	6,2	6,3	6,1	5,7	6,5	6,3	6,6	6,7	6,6	5,9
Doğu Marmara TR42	5,3	5,2	5,2	5,2	5,0	5,2	5,4	5,5	5,4	5,4	5,4
Kocaeli	4,4	4,4	4,2	4,3	4,3	4,3	4,4	4,5	4,5	4,6	4,5
İstanbul	4,2	4,0	4,0	4,0	3,9	4,1	4,1	4,2	4,2	4,2	4,1
Bursa	5,6	5,5	5,5	5,4	5,4	5,5	5,6	5,7	5,7	5,6	5,5
Türkiye	5,1	5,0	5,1	5,0	4,9	5,1	5,2	5,3	5,3	5,2	5,3

Kaynak: TÜİK, 2021o.

Benzer şekilde Türkiye'de 1960-1965 yılları arasında ‰208 olan bebek ölüm hızı[17] 2019 yılında ‰9,1'e düşmüştür (Atalay, 1994: 258). Yalova'da ise Bebek ölüm hızları ile beş yaş altı ölüm hızları 2009 ve 2019 yılları arasında değişkenlik göstermektedir. Yalova İli Türkiye ortalamasının altında bebek ölüm hızı ile beş yaş altı ölüm hızına sahiptir (Tablo 5.10).

Türkiye'de ortalama ömür yani doğuşta beklenen yaşam süresi artış göstermiştir. 1970 yılında bu sayı 55 iken (Kadınlarda 57, Erkeklerde 53), 2017 yılında 78'e (Kadınlarda 80,8, Erkeklerde 75,3) yükselmiştir. Dünyada ortalama ömür kadınlarda, erkeklerden daha yüksektir. Yalova'nın doğuşta beklenen yaşam süresi 2013 yılında toplam 79,4 (Kadınlarda 82,4, Erkeklerde 76,6), 2013-2014 yıllarında toplam 78,6 (Kadınlarda 81,9, Erkeklerde 75,6), 2015-2017 yıllarında ise toplamda

[16] Kaba ölüm hızı; bir nüfusta belirli bir dönem içinde olan ölüm sayısının, o nüfusun aynı dönemdeki yaşanan birey-yıl sayısına bölünmesiyle elde edilen, genellikle 1 000 nüfus için ölüm sayısı olarak gösterilmektedir. Bir yıl için kaba ölüm hızı ise o yıldaki ölümlerin yıl ortası nüfusa bölünmesiyle bulunur (TÜİK, 2021o).

[17] Bebek ölüm hızı; belli bir zaman döneminde ölen bebeklerin (birinci doğum gününe ulaşmadan ölen) sayısının, aynı zaman dönemindeki canlı doğum sayısına bölünmesiyle elde edilen, genellikle her 1000 doğum için ölen bebek sayısı olarak ifade edilmektedir (TÜİK, 2021o).

78,6 (Kadınlarda 81,5, Erkeklerde 75,9) olup, Türkiye ortalamasının üzerindedir (TÜİK, 2021ö).

Tablo 5.10: Yalova'nın Kaba, Bebek ve Beş Yaş Altı Ölüm Hızları (2009-2019).

Yıllar	Kaba Ölüm Hızı (‰)	Bebek Ölüm Hızı (‰)	Beş Yaş Altı Ölüm Hızı (‰)
2009	6,3	8,9	10,3
2010	6,2	5,8	8,5
2011	6,3	9,8	10,9
2012	6,1	8,8	11,7
2013	5,7	6,6	8,4
2014	6,5	8,0	9,3
2015	6,3	7,0	8,6
2016	6,6	7,0	8,9
2017	6,7	10,2	12,0
2018	6,6	9,1	10,6
2019	5,9	5,5	7,4

Kaynak: TÜİK, 2021o.

Türkiye'de ölüm olayları 1931 yılıyla birlikte derlenmeye başlanmış ve 1949 yılının sonuna kadar bütün il merkezlerinde hesaplama yapılmış, ancak 25 il merkezin verileri yayınlanmıştır. Ölüm olayları 1 Mart 1957 yılından itibaren ise bütün il ve ilçe merkezlerinde hesaplama yapılmaya başlanmıştır (Sertkaya Doğan, 2018b: 32). 1957-2008 yıllarında tüm Türkiye'de il ve ilçe merkezleri için ölüm sayıları hesaplanmışken, 2009 yılından itibaren de tüm yerleşim yerlerine göre veriler hesaplanmış ve yayınlanmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 1982 yılından itibaren ölüm sayılarının tüm yerleşim yerlerine göre toplanması istenmişse de verilerin çok eksik gelmesi nedeniyle gerçekleşmemiştir (TÜİK, 2009: VII).

Yalova'da ölüm sayıları 1999 yılından 2009 yılına kadar ilçe merkezi olarak hesaplanmakta olup, 1999 yılında 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi'nin etkisiyle ölüm sayısı çok yüksek çıkmıştır (erkek 810, kadın 892 toplam 1.702 ölüm). 2000 yılından itibaren doğum sayıları devamlı artış göstermiştir. MERNİS veri tabanından elde edilen ölüm olaylarına ilişkin bilgiler 2009 yılından itibaren derlendiğinden ve sağlık kurumu dışında meydana gelen ölüm olayları da (tüm yerleşim yerleri) hesaplandığından dolayı 2008 yılına göre 2009 yılında ölüm sayıları %82 artmıştır. Yalova'nın ölüm sayıları Tablo 5.11'de gösterilmiş olup, 2009-2019 yılları arasındaki ölüm sayılarının kaba ölüm hızı (KÖH) ile kıyaslandığında 2014 yılından itibaren

ölüm sayılarının 1.200'lerden 1.400'lere yükselmesiyle orantılı olarak, kaba ölüm hızlarının da artış olduğu görülmektedir.

Tablo 5.11: Cinsiyete Göre Ölümler ve Kaba Ölüm Hızları (2000-2019).

Yıllar	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**
Toplam	358	352	405	406	510	540	597	684	687	1.252
Erkek	199	196	227	230	300	298	298	397	407	694
Kadın	159	156	178	176	210	242	299	287	280	558
Yıllar	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
Toplam	1.252	1.283	1.272	1.226	1.447	1.455	1.576	1.641	1.690	1.571
Erkek	678	723	739	703	840	816	890	897	946	884
Kadın	574	560	533	523	607	639	686	744	744	687
KÖH	6,2	6,3	6,1	5,7	6,5	6,3	6,6	6,7	6,6	5,9

Kaynak: TÜİK, 2009. TÜİK, 2021o.

Yalova'da 2001 ve 2019 yıllarında yaş grubunu göre ölümler gösterilmiştir. 1 yaş altı (0-11 ay) ölümler 2001 ve 2008 yılları arasında tekli sayılar ile ifade edilirken, 2009 yılında tüm yerleşim yerlerinde yaşanan ölüm olaylarının hesaplanması ile en düşük 15 en fazla 33 olarak gerçekleşmiştir. Bu yaş grubunda genel olarak bir artış veya azalıştan bahsetmek mümkün değildir. 1-4 yaş, 5-34 yaş, 35-54 ve 55-64 yaş grubundaki ölümler azalış göstermiştir. 2001 ve 2019 yılları arasında 65-74 yaş grubu ile sonuçlar gösterilmiş olup, bu grubun oranları yıllar içerisinde azalış göstermiştir. Doğuşta beklenen yaşam süresi yani ortalama ömrün artması ve sağlık koşullarında yaşanan iyileşme sonucunda 2001 yılında 75 yaş üstü ölüm oranı %45,45 iken, 2019 yılında %52,01 olarak gerçekleşmiş olup, oranların yükseldiği görülmektedir (Tablo 5.12).

Tablo 5.12: Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Ölümler (2001-2019).

Yıl	Cinsiyet	Yaş Grupları								
		Toplam	**0**	**1-4**	**5-34**	**35-54**	**55-64**	**65-74**	**75+**	**Bilinmeyen**
2001	Toplam	352	4	3	9	30	57	89	160	-
	%	100	1,13	0,85	0.25	8,52	16,19	25,28	45,45	-
	Erkek	196	1	2	6	22	46	58	61	-
	Kadın	156	3	1	3	8	11	31	99	-
2004	Toplam	510	6	4	4	48	65	135	237	11
	%	100	1,17	0,78	0,78	9,41	12,75	26,47	46,47	2,16
	Erkek	300	6	1	2	36	45	80	121	9
	Kadın	210	-	3	2	12	20	55	116	2
2008	Toplam	687	5	1	5	81	92	171	331	1
	%	100	0,73	0,15	0,73	11,79	13,40	24,89	48,18	
	Erkek	407	3	1	5	62	69	104	163	-
	Kadın	280	2	-	-	19	23	67	168	1
2009	Toplam	1.252	25	4	35	122	194	302	570	-
	%	100	2,0	0,32	2,80	9,74	15,50	24,12	45,53	-
	Erkek	694	17	1	23	78	129	169	277	-
	Kadın	558	8	3	12	44	65	133	293	-
2013	Toplam	1.226	18	5	24	102	176	258	643	-
	%	100	1,47	0,41	1,96	8,32	14,36	21,04	52,45	-
	Erkek	703	4	2	20	75	132	164	306	-
	Kadın	523	14	3	4	27	44	94	337	-
2016	Toplam	1.576	23	6	37	153	208	341	808	-
	%	100	1,46	0,38	2,41	9,71	13,20	21,64	51,27	-
	Erkek	890	13	3	28	97	145	214	390	-
	Kadın	686	10	3	9	56	63	127	418	-
2019	Toplam	1.571	17	6	41	111	205	375	817	-
	%	100	1,08	0,38	2,61	7,07	13,05	23,87	52,01	-
	Erkek	884	10	4	32	75	136	250	378	-
	Kadın	687	7	2	9	36	69	125	439	-

Kaynak: TÜİK, 2009. TÜİK, 2021o.

Yalova İlinin doğal nüfus artışı olan doğum sayımlarından ölüm sayımlarının çıkarılması sonucunda 2000 ve 2019 yılları arasında Tablo 5.13'de de görüleceği gibi her zaman artı değerde olmuştur. Özetle Yalova'nın bu dönemde yaşanan göçler dikkate alınmadan nüfusun doğal olarak arttığı görülmektedir.

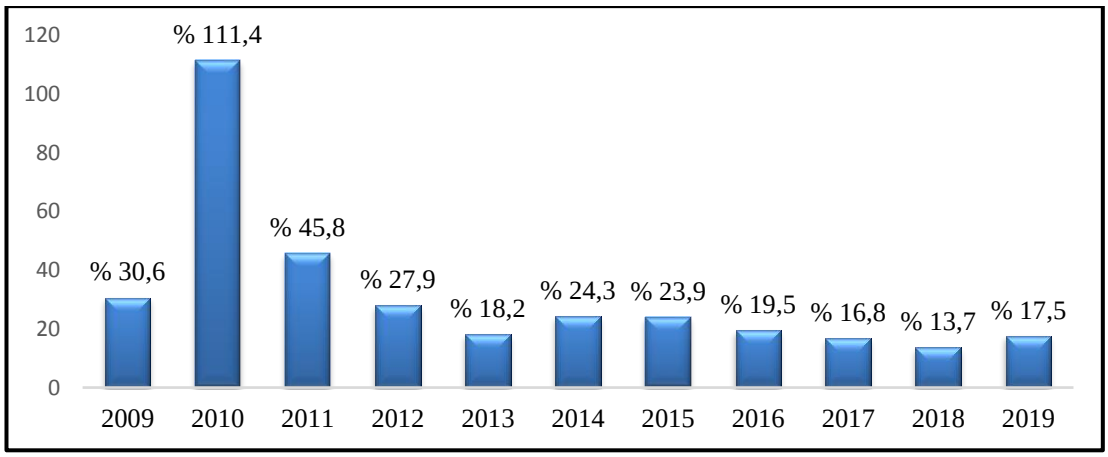
2009 yılından itibaren sağlık kurumu dışında meydana gelen ölüm olayları da (tüm yerleşim yerleri) hesaplandığından dolayı, 2009-2019 yıllarında doğum ve ölümlerin Yalova nüfus değişimine olan etkisi Şekil 5.1'de gösterilmiştir.

Tablo 5.13: Cinsiyete Göre Doğum ve Ölüm Sayıları Farkı (2000-2019).

Yıllar	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**
Doğum	2.619	2.218	2.000	2.070	2.118	2.014	2.102	2.258	2.381	2.817
Ölüm	358	352	405	406	510	540	597	684	687	1.252
Fark	2.261	1.866	1.595	1.664	1.608	1.474	1.505	1.574	1.694	1.565
Yıllar	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
Doğum	2.600	2.564	2.742	2.739	3.000	3.013	3.275	3.257	3.214	3.107
Ölüm	1.252	1.283	1.272	1.226	1.447	1.455	1.576	1.641	1.690	1.571
Fark	1.348	1.281	1.470	1.513	1.553	1.558	1.699	1.616	1.524	1.536

Kaynak: TÜİK, 2009. TÜİK, 2021o.

Şekil 5.1: Ölüm ve Doğumların Yalova'nın Nüfus Değişimine Olan Etkisi (2009-2019).

Kaynak: TÜİK, 2009. TÜİK, 2021c, o.

2009 yılında Yalova nüfusu 202.531 iken, nüfus devamlı artış göstererek 2019 yılında 270.976 kişiye ulaşmış olup, genel nüfus 68.445 kişi artmış göstermiştir. Bu yıllar arasında ise yaşanan doğumların ölüm sayılarından çıkarılması sonucunda 16.663 kişi artmıştır. Doğum ve ölümlerin nüfus artışına etkisi ise %24,3 olarak Gerçekleşmiştir. 2010 yılında görülen yüksek artış oranı o yıl net göçün eksi değerde olmasından kaynaklanmaktadır.

5.1.3. Nüfusun Cinsiyet Yapısı ve Yaş Grupları

Bu bölümde; genel olarak Yalova İlinin cinsiyet yapısı ve yaş grupları ile ortanca yaş incelenmiştir. Cinsiyet oranının 100 olması erkek ve kadın nüfus sayısının

eşit olmasını ifade etmektedir. Yüksek cinsiyet ise 100'den büyük sayıları yani erkeklerin kadınlardan fazla olduğunu göstermektedir. Cinsiyet oranı, ekonomik ve sosyal yönlerden önemlidir. Erkek ve kadın dengesizliği, evlilik oranları ile birlikte doğum oranlarını da etkilemektadir. Ayrıca erkek ve kadın dengesizliği, çalışma çağındaki erkek nüfus sayısı ile işgücü fazlalığı veya açığı gibi sonuçlara neden olabilmektedir. Yalova İlçesinin 1935 yılında cinsiyet oranı Tablo 5.14'de görüleceği gibi 106,63 iken (%51,60 erkek, %48,40 kadın nüfus), 1990 yılında bu oran 102,34 (%50,58 erkek, %49,42 kadın nüfus) olmuştur (Genel Nüfus Sayım Sonuçları (1935-2000); TÜİK, 2021b.).

Tablo 5.14: Yıllara ve Kır-Kent'e Göre Cinsiyet Dağılışı (1935-1990).

Yıllar	Genel Cinsiyet Oranı	Kent Cinsiyet Oranı	Kır Cinsiyet Oranı
1935	106,63	118,50	104,57
1940	97,43	109,47	95,68
1945	111,14	165,68	102,15
1960	106,48	113,31	103,10
1965	103,70	109,55	100,22
1970	103,87	106,72	101,91
1975	106,29	107,33	105,44
1980	104,91	104,17	105,82
1985	102,97	101,70	104,88
1990	102,34	98,79	107,46

Kaynak: DİE, Genel Nüfus Sayım Sonuçları (1935-2000); TÜİK, 2021b.

1940 yılında İkinci Dünya Savaşı nedeniyle erkek nüfusun askerde olması nedeniyle düşük cinsiyet oranı gerçekleşmiştir. 1945 yılı Yalova İlçesi şehir/kent cinsiyet oranının çok yüksek olması erkek nüfusun şehir merkezine çalışmak amacıyla göç etmesiyle ilgili olduğu değerlendirilmektedir.

2000 yılında Yalova İlinin cinsiyet oranı Tablo 5.15'de görüleceği gibi 111,16 iken (%52,64 erkek, %47,36 kadın nüfus), 2020 yılında bu oran 101,22 (%50,3 erkek, %49,7 kadın nüfus) olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2021b, c). Yalova İlinde genelde kadın sayısı erkek sayısına yaklaşmıştır. 2017 yılında ise toplam kadın sayısı (125.634) erkek sayısını (125.569) çok az bir farkla geçmiştir. Kent ve kır cinsiyet oranları incelendiğinde; 2000 yılında kent ve kır cinsiyet oranı erkekler lehine, 2020 yılında kent cinsiyet oranı kadınlar lehine 99,40, kır cinsiyet oranı ise erkekler lehine 106,51 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum kırsal nüfusun azlığı, kırsalda genellikle yaşlıların

kalmış olması ile açıklanabilir. Fakat kadınların erkeklerden daha fazla yaşaması nedeniyle kırsal kesimde (genellikle köylerde) daha çok kadın bulunması beklense de özellikle tek başına yaşayan kadınların kentte yaşayan çocuklarının yanında yaşamayı istemeleri, tarım (özellikle süsü bitkisi üretimi) ve hayvancılık ile geçimini sağlayan çocuklarına yardım etmek istemeleri veya çalışmak için genellikle erkeklerin köylerden veya diğer illerden göç ile Yalova'ya gelmeleri ve ilçe merkezlerine yakın kırsal nüfusu oluşturan beldelerde ikamet etmelerinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir (Bostan, 2018: 88).

Tablo 5.15: Yıllara ve Kır-Kent'e Göre Cinsiyet Dağılışı (2000-2020).

Yıllar	Genel Cinsiyet Oranı	Kent Cinsiyet Oranı	Kır Cinsiyet Oranı
2000	111,16	102,43	124,83
2007	98,62	96,76	102,53
2010	99,60	98,70	101,55
2015	99,40	98,18	102,58
2017	99,94	98,24	104,47
2018	100,44	98,41	106,23
2019	100,62	99,11	105,04
2020	101,22	99,40	106,51

Kaynak: TÜİK, 2021b, c.

Yalova İlinin 2000 yılında ortanca veya medyan yaşı toplamda 28,68, erkek nüfusta 27,96 ve kadın nüfusta 29,53 iken, 2007 yılında toplamda 32,7'ye, erkek nüfusta 32,1'e ve kadın nüfusta 33,2'ye, 2020 yılında ise toplamda 36,3'e, erkek nüfusta 35,2'ye, kadın nüfusta 37,4'e yükselmiştir (Tablo 5.16, Şekil 5.2).

Tablo 5.16: Yalova İlinin Ortanca Yaşı (2000-2020).

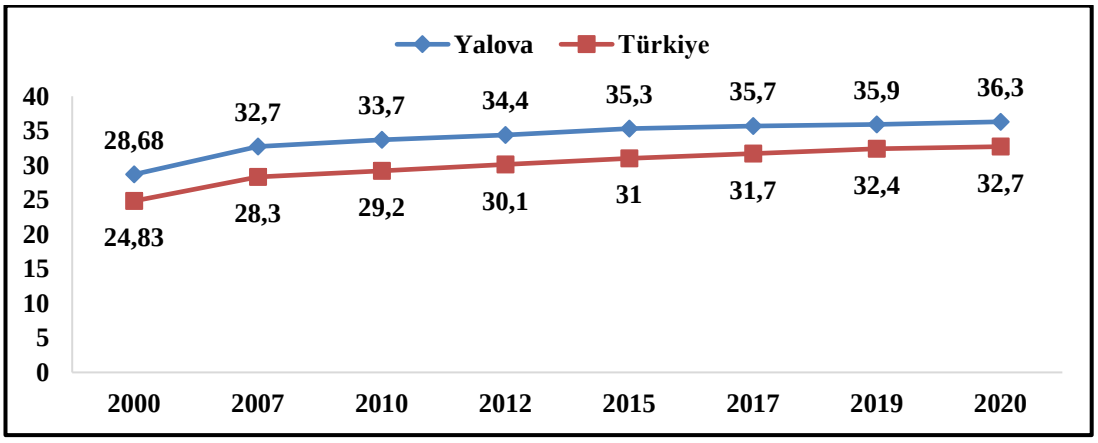
Yıllar		2000	2007	2010	2012	2015	2017	2019	2020
Yalova	Toplam	28,68	32,7	33,7	34,4	35,3	35,7	35,9	36,3
	Erkek	27,96	32,1	33,0	33,6	34,6	34,7	35,0	35,2
	Kadın	29,53	33,2	34,4	35,2	36,1	36,6	36,9	37,4
Türkiye	Toplam	24,83	28,3	29,2	30,1	31,0	31,7	32,4	32,7
	Erkek	24,41	27,7	28,7	29,5	30,4	31,1	31,7	32,1
	Kadın	25,30	28,8	29,8	30,6	31,6	32,4	33,1	33,4

Kaynak: TÜİK, 2021b, c.

Türkiye'nin 1935 yılında 21,2 olan ortanca yaşı, 2020 yılında 32,7'ye yükselmiştir (TÜİK, 2021b, c). Bu değerler Yalova İlinin Türkiye ortalamasının üzerinde ortanca yaşa sahip olduğunu, Türkiye ile birlikte Yalova İlinin de

yaşlandığını göstermektedir. Ayrıca Yalova İlinin emeklilik sonrası yaşanacak yer olarak tercih edilmesi nedeniyle ortanca yaşı daha yüksek değer göstermektedir.

Şekil 5.2: Yalova ve Türkiye'nin Ortanca Yaşın Değişimi (2000-2020).

Kaynak: TÜİK, 2021b, c.

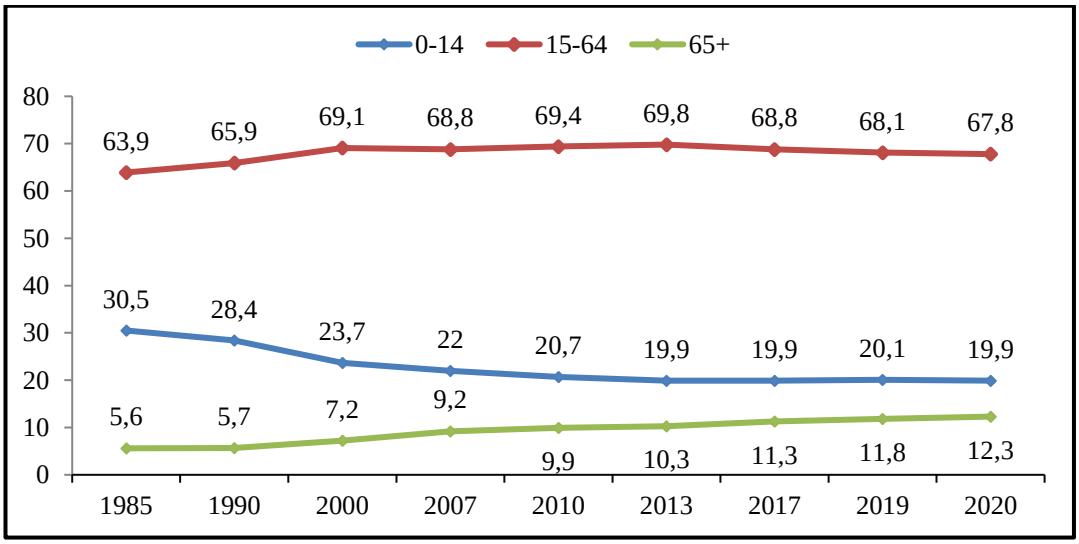
2000 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarıyla birlikte, Yalova İlinin 1990 yılı nüfusu 135.121 olarak güncellenmiştir. Nüfusun demografik özellikleri ise 113.417 olarak ilçe nüfusuna göre belirlenmiştir. Bu yüzden; 1985 ve 1990 yılları yaş grupları oranları ve bağımlılık oranları Yalova ilçesi olarak, 2000 yılından itibaren ise yaş grupları oranları ve bağımlılık oranları Yalova ili olarak Tablo 5.17 ve Şekil 5.3'de gösterilmiştir.

Tablo 5.17: Yaş Gruplarının Dağılışı ve Bağımlılık Oranları (1985-2020).

Yıllar	Yaş Grupları (%)			Toplam Yaş Bağımlılık Oranı	Genç Bağımlılık Oranı (0-14 yaş)	Yaşlı Bağımlılık Oranı (65+ yaş)
	0-14	15-64	65+			
1985	30,5	63,9	5,6	56,4	47,8	8,6
1990	28,4	65,9	5,7	51,7	43,1	8,6
2000	23,7	69,1	7,2	44,7	34,3	10,4
2007	22,0	68,8	9,2	45,4	31,9	13,4
2008	21,4	69,7	8,9	43,6	30,8	12,8
2010	20,7	69,4	9,9	44,1	30,1	14,0
2013	19,9	69,8	10,3	43,3	28,5	14,8
2017	19,9	68,8	11,3	45,4	29,0	16,4
2018	20,0	68,5	11,5	46,1	29,2	16,8
2019	20,1	68,1	11,8	46,9	29,5	17,4
2020	19,9	67,8	12,3	47,4	29,3	18,1

Kaynak: TÜİK, 2021b, c.

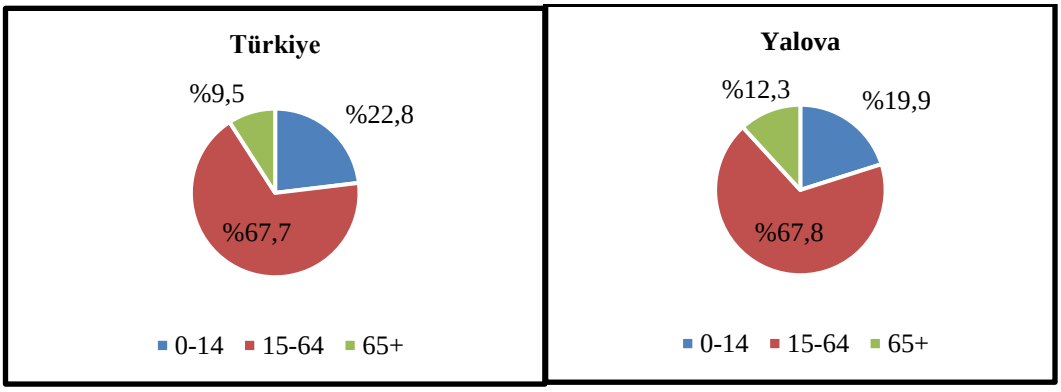
Şekil 5.3: Yaş Gruplarının Dağılışı (1985-2020).

Kaynak: TÜİK, 2021b, c.

1985 yılında 0-14 yaş genç nüfus oranı %30,5 iken, 2000 yılında %23,7'ye, 2020 yılında ise %19,9'a düşerken, 65 yaş üstü yaşlı nüfus oranı ise sırayla %5,6'dan, %7,2'ye ve %12,3'e yükselmiştir. Faal yani çalışan nüfus (15-64 yaş) oranı yaklaşık 2000 yılından itibaren %67,8-69,8 oranlarında seyretmektedir. Türkiye'nin 2020 yılında genç (0-14 yaş) nüfus oranı %22,8, yaşlı nüfus oranı ise (65+yaş) %9,5 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2021c). Yalova Türkiye ortalamasının altında genç nüfus oranına, Türkiye ortalamasının üzerinde yaşlı nüfus oranına sahiptir (Şekil 5.4).

Şekil 5.4: Yalova ve Türkiye'nin 2020 Yılı Yaş Grupları (%).

Kaynak: TÜİK, 2021b, c.

Yalova İlinin aynı şekilde genç bağımlılık oranı %47,8'den, %34,3'e ve %29,3'e yaşlı bağımlılık oranı da %8,6'dan, %10,4'e ve %18,1'e yükselmiştir. Toplam bağımlılık oranlarında ise 2017 yılından itibaren artış görülmektedir.

Yalova İlinin Türkiye ortalamasının üzerinde ortanca yaşa sahip olmasıyla birlikte, Türkiye ortalamasının üzerinde yaşlı nüfus oranına sahip olması Yalova'nın yaşlandığını göstermektedir. Doğurganlık oranlarının azalmasıyla birlikte genç bağımlılık oranlarını azalmaktadır. Ortalama ömürün artmasıyla birlikte yaşlı bağımlılık oranı ise yükselmektedir. Önümüzdeki yıllarda genç nüfusun azalmasına rağmen yaşlı nüfusun daha fazla artış göstermesiyle birlikte toplam bağımlılık oranının yükseleceği değerlendirilmektedir (Bostan, 2018: 90). Yalova İlinin yaşlanmasına karşı şimdiden bazı önlemler alınmalıdır. Yapılan bir çalışmada yaşlanmaya karşı tavsiye edilen önlemler Yalova için de dikkate alınmalıdır.

> "Bununla birlikte; yaşlanma demografik dönüşümün bir parçası olarak ele alınmalı, yaşlıların sağlıklı kalmalarını, topluma katkıda bulunmaya devam etmelerini sağlayarak çalışmaya devam edebilme kapasitelerini artırmayı ifade eden aktif yaşlanma kavramı dikkate alınmalı, yaşlıların topluma olan katkılarının gönüllü olarak sürdüğü nüfus politikası izlenmeli, şimdiden yaşlı işçilerin istihdam edilebilirliğini arttırıcı kamu desteklemeleri uygulanmalı, bu dönüşüm bir fırsat olarak değerlendirilmelidir" (Bostan ve Sertkaya Doğan, 2019: 87).

Yalova İlinin kırsal ve şehir nüfusunun 2008, 2019 ve 2020 yıllarındaki yaş grupları oranı Tablo 5.18'de gösterilmektedir. Yaş gruplarının oluşturulmasında TÜİK Kocaeli Bölge Müdürlüğünden elde edilen verilerde 2007 yılında köylerin 15'ten küçük verileri gizlendiğinden dolayı 0-14 ve 15-64 yaş grubu verileri oluşturulamamış olup, 65 yaş yaşlı nüfus oranı %12,1 olarak tespit edilmiştir. Toplam nüfusa göre köylerin 65 yaş üstü yaşlı nüfus oranının 2008 yılında %3,2 daha yüksek olduğu görülmektedir. 2008 yılında kırsal nüfusu oluşturan köylerdeki yaşlı nüfus oranı 2007 yılı ile aynı orana sahip olup, 0-14 yaş genç nüfus oranı ise %20,6, faal, çalışan nüfus oranı ise %67,3 olduğu görülmektedir. 2020 yılında nüfusu 500 ve daha çok olan köyler dikkate alındığından dolayı toplam 35 köyün 19'unun yaş grupları oluşturulmuş olup, yaşlı nüfus oranı yükselirken genç nüfus oranının azaldığı görülmektedir. Kırsal nüfusu oluşturan beldelerde ise genç nüfus oranı köy ve şehirlerden fazladır. Yaşlı nüfus oranı ise 2008 yılında köy ve şehirde, 2020 yılında ise köy ve beldelerde fazladır.

Tablo 5.18: Kırsal ve Şehir Yaş Gruplarının Dağılış Oranları (2008-2020).

Yıllar	Kırsal (Köyler)			Kırsal (Beldeler)			Şehir		
	Yaş Grupları (%)			Yaş Grupları (%)			Yaş Grupları (%)		
	0-14	15-64	65+	0-14	15-64	65+	0-14	15-64	65+
2008	20,6	67,3	12,1	21,8	70,3	7,9	21,5	70	8,5
2019	17,3	67	15,7	21,5	67,2	11,3	20,3	68,6	11,1
2020	16,9	66,9	16,2	21,1	67,2	11,7	20,2	68,2	11,6

Kaynak: TÜİK Kocaeli Bölge Müdürlüğü, 2021.

1985 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Yalova'nın bağımlılık oranları ve yaş grupları Tablo 5.19'da, nüfus piramitleri ise Şekil 5.5'de gösterilmiştir.

Tablo 5.19: Yalova İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Miktarı (1985).

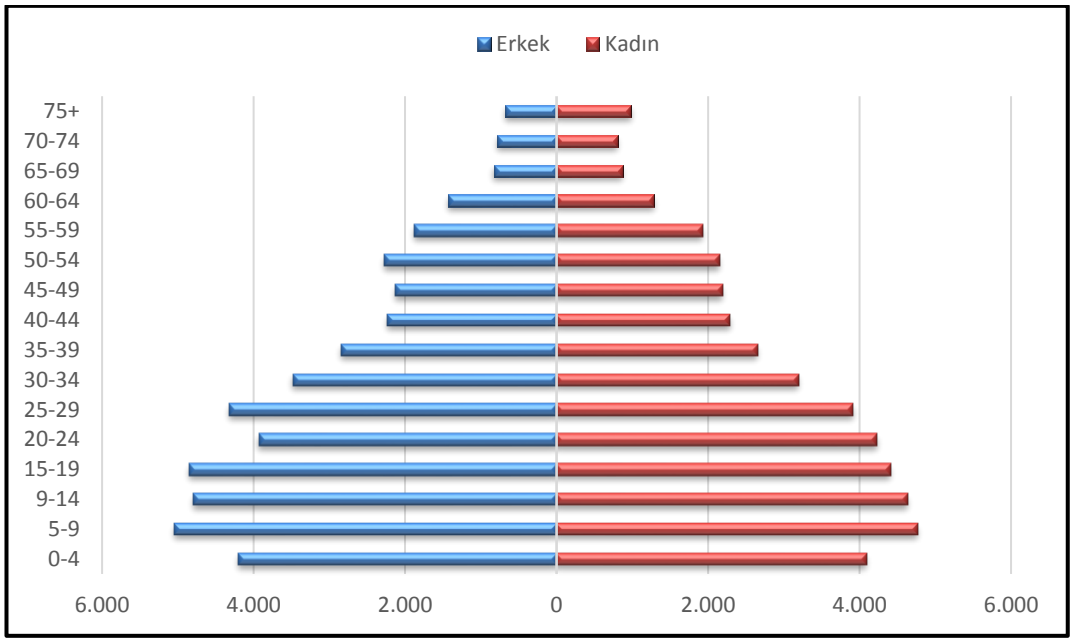
Yaş Grupları	Toplam	Erkek	Kadın
0-4	8.290	4.201	4.089
5-9	9.818	5.047	4.771
10-14	9.430	4.795	4.635
Genç Bağımlı Nüfus	**27.538**	**14.043**	**13.495**
15-19	9.259	4.849	4.410
20-24	8.162	3.931	4.231
25-29	8.239	4.325	3.914
30-34	6.681	3.483	3.198
35-39	5.500	2.844	2.656
40-44	4.524	2.233	2.291
45-49	4.319	2.132	2.187
50-54	4.433	2.275	2.158
55-59	3.808	1.882	1.926
60-64	2.716	1.430	1.286
Faal Nüfus	**57.641**	**29.384**	**28.257**
65-69	1.703	830	873
70-74	1.590	784	806
75+	1.661	677	984
Yaşlı Bağımlı Nüfus	**4.954**	**2.291**	**2.663**
Bağımlı Nüfus	**32.492**	**16.334**	**16.158**
Bilinmeyen	95	57	38
Toplam	**90.228**	**45.775**	**44.453**

Kaynak: TÜİK, 2021b.

Yalova İlçesinde 1985 yılında toplam bağımlı, başka bir ifadeyle bağımlı nüfusun 32.492 kişi olduğu ve bu nüfusun %50,3'ünün erkek, %49,7'sinin ise kadın olduğu görülmektedir. Toplam bağımlı nüfusun genel nüfus içindeki oranı %36 olup, 32.492 kişi resmi olarak çalışan konumunda değildir. Buna karşılık faal, yani çalışan nüfus ise 57.641 kişi olup, %51'i erkek ve %49'u ise kadındır. Genel nüfusla karşılaştıracak olursak nüfusun %64'ü çalışan veya resmi olarak çalışabilecek

durumdadır. Genç bağımlı nüfus da 27.538 kişi olup, bu nüfusun %51'i erkek, %49'u ise kadındır.

Şekil 5.5: Yalova İlçesi Nüfus Piramidi (1985).

Kaynak: TÜİK, 2021b.

Nüfus piramidinde ise 0-4 ve 20-24 yaş arasını tanımlayan satırların nispeten daralma gösterdiği, aynı şekilde 5-9, 15-19 ve 25-29 yaş gruplarının üst ve alt gruplara göre daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir (Şekil 5.5). 20-24 yaş arasındaki grubun erkeklerin askerlik yapıyor olması nedeniyle dar olduğu değerlendirilmektedir. Faal yani çalışan nüfusu oluşturan 15-64 yaş arasındaki grupların nüfusunun %1 erkek lehine yüksek olsa da erkek yoğunluğun olmadığı görülmektedir. Yaşlı bağımlı nüfusun özellikle 75 yaş üstünde kadın nüfusun fazla olduğu görülmekte olup, doğuşta beklenen yaşam süresinin kadın nüfusta fazla olması ile durum açıklanabilir.

Yalova'nın il olmadan önce ilçe olduğu 1990 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre bağımlılık oranları ve yaş grupları Tablo 5.20'de, nüfus piramitleri ise Şekil 5.6'da gösterilmiştir.

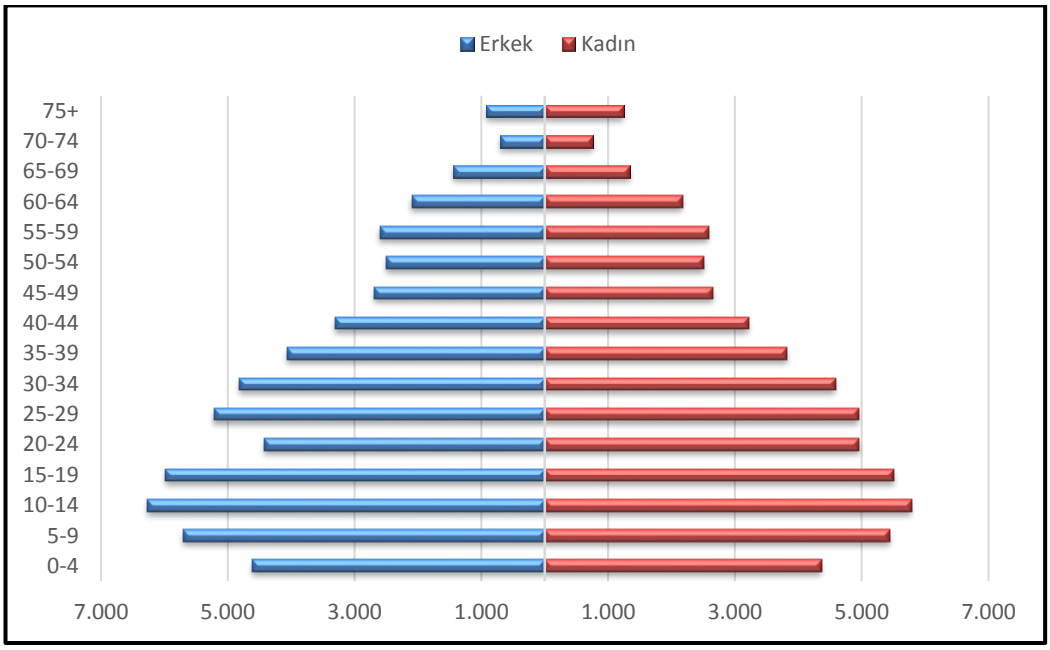
Tablo 5.20: Yalova İlçesi Yaş Gruplarına Göre Nüfus Miktarı (1990).

Yaş Grupları	Toplam	Erkek	Kadın
0-4	8.981	4.615	4.366
5-9	11.151	5.699	5.452
10-14	12.060	6.268	5.792
Genç Bağımlı Nüfus	**32.192**	**16.582**	**15.610**
15-19	11.504	5.991	5.513
20-24	9.379	4.420	4.959
25-29	10.173	5.221	4.952
30-34	9.400	4.815	4.585
35-39	7.887	4.064	3.823
40-44	6.517	3.305	3.212
45-49	5.347	2.689	2.658
50-54	5.019	2.502	2.517
55-59	5.191	2.602	2.589
60-64	4.275	2.096	2.179
Faal Nüfus	**74.692**	**37.705**	**36.987**
65-69	2.791	1.443	1.348
70-74	1.470	705	765
75+	2.159	916	1.243
Yaşlı Bağımlı Nüfus	**6.420**	**3.064**	**3.356**
Bağımlı Nüfus	**38.612**	**19.646**	**18.966**
Bilinmeyen	113	14	99
Toplam	**113.417**	**57.365**	**56.052**

Kaynak: TÜİK, 2021b.

Yalova İlçesinde 1990 yılında toplam bağımlı, başka bir ifadeyle bağımlı nüfusun 38.612 kişi olduğu ve bu nüfusun %50,9'u erkek, %49,1'i ise kadın olduğu görülmektedir. Toplam bağımlı nüfusun genel nüfus içindeki oranı %34 olup, beş yıl önceye göre bu oran %2 azalmıştır. Buna karşılık faal, yani çalışan nüfus ise 74.692 kişi olup, %50,5'i erkek ve %49,5'i ise kadındır. Genel nüfusla karşılaştıracak olursak nüfusun %66'sı çalışan veya resmi olarak çalışabilecek durumdadır. Genç bağımlı nüfus da 32.192 kişi olup, bu nüfusun %51,5'i erkek, %49,5'i ise kadındır.

Şekil 5.6: Yalova İlçesi Nüfus Piramidi (1990).

Kaynak: TÜİK, 2021b.

Nüfus piramidinde ise 0-4 ve 20-24 yaş arasını tanımlayan satırların nispeten daralma gösterdiği, 10-14 ve 25-29 yaş gruplarının ise üst ve alt gruplara göre daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir (Şekil 5.6). Bir önceki sayımda düşük olan 0-4 yaş grubu, bu sayımda 5-9 yaş grubunu oluşturmakta olup, bir alt grup ile birlikte daralma gösterdiği görülmektedir. 0-14 yaş grubun oranı bu sayımda bir önceki sayıma göre %2,1 azalış göstermiştir. Genç nüfusun azalış gösterdiği görülmektedir. 20-24 yaş arasındaki grubun erkeklerin askerlik yapıyor olması nedeniyle dar olduğu değerlendirilmektedir. Faal yani çalışan nüfusu oluşturan 15-64 yaş arasındaki grupların nüfusunun %1 erkek lehine yüksek olsa da erkek yoğunluğun olmadığı görülmektedir. Yaşlı bağımlı nüfusun özellikle 75 yaş üstünde kadın nüfusun fazla olduğu görülmekte olup, doğuşta beklenen yaşam süresinin kadın nüfusta fazla olması ile durum açıklanabilir.

Bu bölümde Yalova'nın il olarak değerlendirilmeye alındığı 2000 yılı nüfusunun bağımlılık oranları ve yaş grupları Tablo 5.21'de incelenmiştir.

Tablo 5.21: Yalova İli Yaş Gruplarına Göre Nüfus Miktarı (2000).

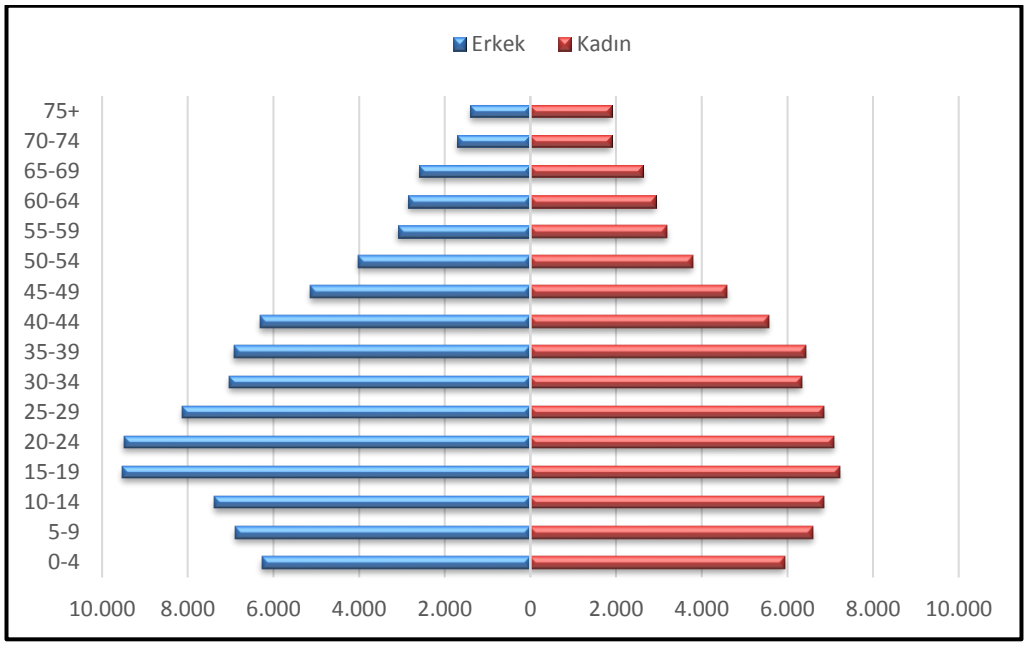
Yaş Grupları	Toplam	Erkek	Kadın
0-4	12.206	6.268	5.938
5-9	13.484	6.884	6.600
10-14	14.221	7.380	6.841
Genç Bağımlı Nüfus	**39.911**	**20.532**	**19.379**
15-19	16.751	9.529	7.222
20-24	16.587	9.494	7.093
25-29	14.991	8.131	6.860
30-34	13.355	7.029	6.326
35-39	13.356	6.924	6.432
40-44	11.887	6.315	5.572
45-49	9.722	5.129	4.593
50-54	7.803	4.008	3.795
55-59	6.299	3.098	3.201
60-64	5.779	2.851	2.928
Faal Nüfus	**116.530**	**62.508**	**54.022**
65-69	5.220	2.585	2.635
70-74	3.590	1.695	1.895
75+	3.305	1.407	1.898
Yaşlı Bağımlı Nüfus	**12.115**	**5.687**	**6.428**
Bağımlı Nüfus	**52.026**	**26.219**	**25.807**
Bilinmeyen	37	23	14
Toplam	**168.593**	**88.750**	**79.843**

Kaynak: TÜİK, 2021b.

Yalova İlinde 2000 yılında toplam bağımlı, başka bir ifadeyle bağımlı nüfusun 52.026 kişi olduğu ve bu nüfusun 26.219 kişisi (%50,4) erkek, 25.807 kişisi (%49,6) ise kadın olduğu görülmektedir. Toplam bağımlı nüfusun genel nüfus içindeki oranı %31 olup, on yıl önceye göre bu oran %3 azalmıştır. Buna karşılık faal, yani çalışan nüfus ise 116.530 kişidir. Bunların 62.508 kişisi (%54) erkek ve 54.022 kişisi (%46) de kadındır. Genel nüfusla karşılaştıracak olursak nüfusun %69'u çalışan veya resmi olarak çalışabilecek durumdadır. Genç bağımlı nüfus da (0-14 yaş grubu) 39.911 kişi olup, nüfusun %51'i erkek, %49'u ise kadındır.

Aynı veriler kullanılarak oluşturulan nüfus piramidinde ise 0-4, 5-9 ve 10-14 yaş arasını tanımlayan satırların nispeten daralma gösterdiği (Şekil 5.7) ve genç nüfusun azaldığı anlaşılmaktadır. Aynı şekilde 15-19 ve 20-24 yaş gruplarının üst ve alt gruplara göre daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir.

Şekil 5.7: Yalova İl Nüfus Piramidi (2000).

Kaynak: TÜİK, 2021b.

Bu durum çalışma çağındaki bu grubun Yalova İlinde tarım ve turizm sektöründe çalışma maksadıyla bulunmalarıyla açıklanabilir. Faal yani çalışan nüfusu oluşturan 15-64 yaş arasındaki grupların nüfusunun %54'ünün erkek olması çalışmak maksadıyla iç göçle Yalova'ya özellikle erkek nüfusun gelmesiyle açıklanabilir. Bu durum Yalova il olduktan sonra Kocaeli ve Bursa illerinden Yalova nüfusuna katılan yerleşim birimlerin cinsiyet dağılımından veya 2000 yılı genel nüfus sayımının doğrudan görüşme (De fakto) yöntemi ile yapılmış olması ve sayım günü Yalova'da bulunanların sayılmasından kaynaklanmaktadır. ADNKS ile yapılan 2007 yılındaki nüfus sayım sonucu aşağıda değerlendirilmiş olup, bu durumu kanıtlamaktadır.

Bu bölümde Yalova'nın 2007 yılı ile 2020 yılı nüfusun bağımlılık oranları ve yaş grupları incelenmiştir. Tablo 5.22'de Yalova İlinde 2007 yılında toplam bağımlı, başka bir ifadeyle bağımlı nüfusun 56.721 kişi olduğu görülmekte olup, bağımlı nüfusun %49,4'u erkek, %50,6'sı ise kadındır. Toplam bağımlı nüfusun genel nüfus içindeki oranı %31 olarak gerçekleşmiş olup, bağımlı nüfus resmi olarak çalışan konumunda değildir. Çalışan nüfus ise 125.037 kişi olup, %49,7'si erkek ve %50,3'ü ise kadındır. Genel nüfusla karşılaştıracak olursak nüfusun %69'u çalışan durumdadır.

Genç bağımlı nüfusu oluşturan 39.928 kişinin ileride çalışan nüfusu oluşturacak olması geleceğe yönelik politikalar açısından önemlidir.

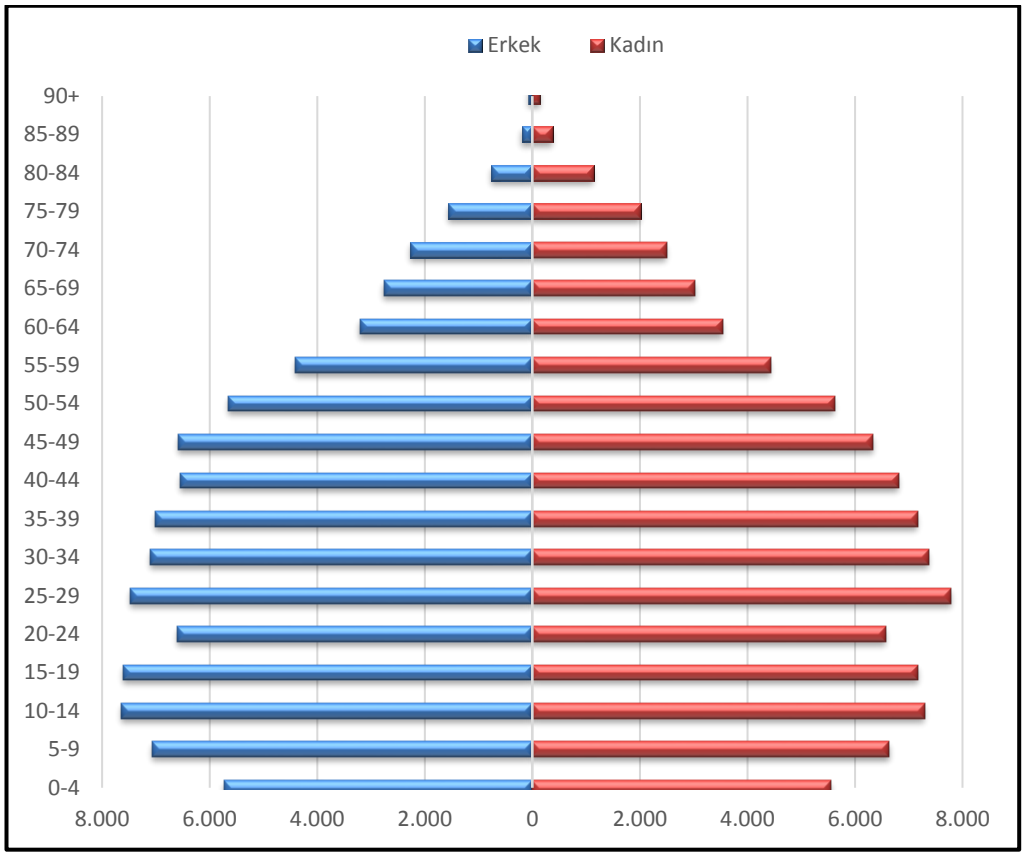
Tablo 5.22: Yalova İli Yaş Gruplarına Göre Nüfus Miktarı (2007).

Yaş Grupları	**Toplam**	**Erkek**	**Kadın**
0-4	11.292	5.732	5.560
5-9	13.707	7.071	6.636
10-14	14.929	7.641	7.288
Genç Bağımlı Nüfus	**39.928**	**20.444**	**19.484**
15-19	14.781	7.601	7.180
20-24	13.176	6.606	6.570
25-29	15.266	7.480	7.786
30-34	14.478	7.104	7.374
35-39	14.182	7.015	7.167
40-44	13.364	6.550	6.814
45-49	12.920	6.580	6.340
50-54	11.279	5.654	5.625
55-59	8.844	4.409	4.435
60-64	6.747	3.204	3.543
Faal Nüfus	**12.5037**	**62.203**	**62.834**
65-69	5.786	2.758	3.028
70-74	4.765	2.265	2.500
75-79	3.573	1.562	2.011
80-84	1.889	755	1.134
85-89	567	194	373
90-+	213	65	148
Yaşlı Bağımlı Nüfus	**16.793**	**7.599**	**9.194**
Bağımlı Nüfus	**56.721**	**28.043**	**28.678**
Toplam	**181.758**	**90.246**	**91.512**

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Aynı veriler kullanılarak oluşturulan nüfus piramidinde ise 0-4 yaş grubu tanımlayan satırın nispeten dar olduğu, 5-9 yaş grubun bir üst yaş grubuna göre daha az olduğu görülmektedir (Şekil 5.8). Bu veriler il genelinde doğum oranlarının azaldığını göstermektedir. 25-29 yaş grubu kadınların oranı diğer yaş grublarından daha fazladır. Çalışma çağındaki bu grubun Yalova İlinde tarım ve turizm sektöründe çalıştıkları değerlendirilmektedir. 20-24 yaş grubu yakın yaş gruplarına göre nispeten az sayıdadır. Bu yaş grubu erkeklerin askerlik yapıyor olmaları, aynı yaş grubu kadınlarla birlikte üniversite gibi sebeplerle ilden ayrılmalarıyla açıklanabilinir.

Şekil 5.8: Yalova İl Nüfus Piramidi (2007).

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Yalova İlinde 2020 yılında bağımlı nüfus 88.807 kişi olduğu Tablo 5.23'de görülmekte olup, bağımlı nüfusun %49,4'ü erkek, %50,6'sı kadındır. Toplam bağımlı nüfusun genel nüfus içindeki oranı 2007 yılına göre %1 artış ile %32 olarak gerçekleşmiştir. Faal nüfus ise 187.243 kişi olup, %50,8'i erkek ve %49,2'i ise kadındır. Genel nüfusla karşılaştıracak olursak nüfusun %68'i çalışan durumdadır. Genç bağımlı nüfusu oluşturan 54.386 kişinin ileride çalışan nüfusu oluşturacak olması geleceğe yönelik politikalar açısından önemlidir.

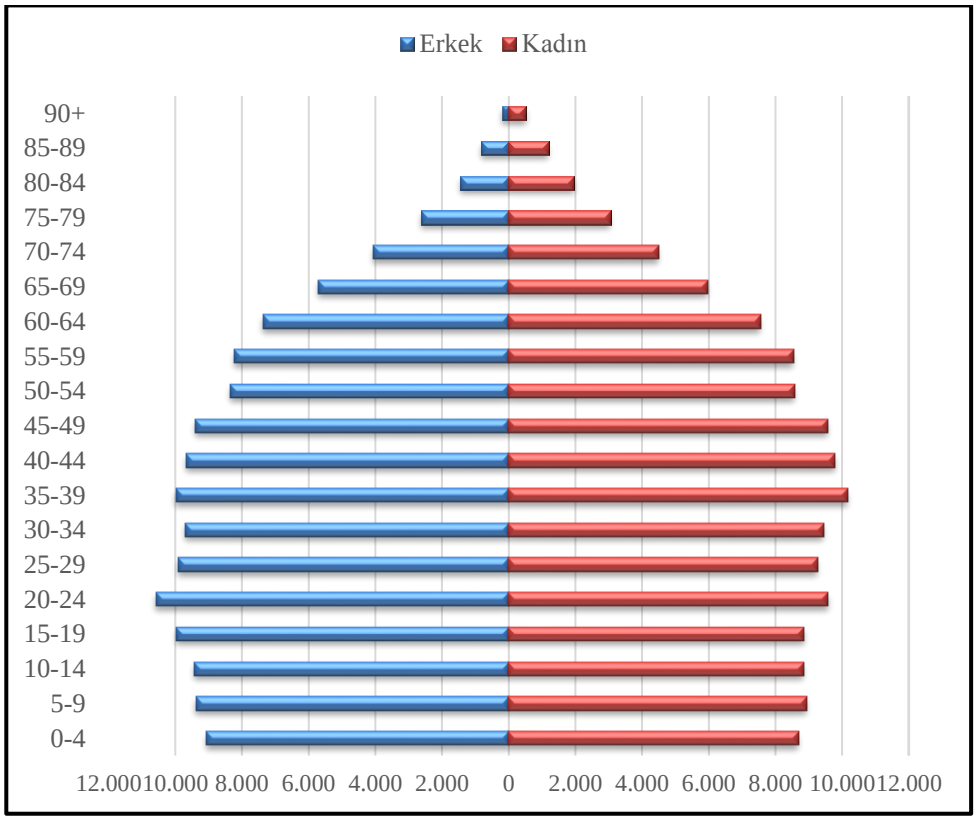
Tablo 5.23: Yalova İli Yaş Gruplarına Göre Nüfus Miktarı (2020).

Yaş Grupları	Toplam	Erkek	Kadın
0-4	17.439	8.926	8.513
5-9	18.707	9.529	9.178
10-14	18.690	9.697	8.993
Genç Bağımlı Nüfus	**54.836**	**28.152**	**26.684**
15-19	18.507	9.910	8.597
20-24	20.470	11.044	9.426
25-29	19.707	10.102	9.605
30-34	19.320	9.897	9.423
35-39	20.051	10.013	10.038
40-44	20.341	10.040	10.301
45-49	19.236	9.510	9.726
50-54	16.949	8.377	8.572
55-59	17.358	8.525	8.833
60-64	15.304	7.611	7.693
Faal Nüfus	**187.243**	**95.029**	**92.214**
65-69	12.460	6.036	6.424
70-74	9.126	4.321	4.805
75-79	5.991	2.721	3.270
80-84	3.639	1.579	2.060
85-89	1.944	781	1.163
90-+	811	241	570
Yaşlı Bağımlı Nüfus	**33.971**	**15.679**	**18.292**
Bağımlı Nüfus	**88.807**	**43.831**	**44.976**
Toplam	**276.050**	**138.860**	**137.190**

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Aynı veriler kullanılarak oluşturulan nüfus piramidinde, 2007 yılında 0-4 yaş grubu tanımlayan satırda nispeten görülen daralma, 2020 yılındaki nüfus piramidinde görülmemektedir. Aksine 0-4, 5-9 ve 10-14 yaş aralığının birbirine yakın olduğu görülmektedir (Şekil 5.9). 2020 yılındaki 5-9, 10-14 yaş gruplarının 2007 yılına göre az oluşları ve üst yaş gruplarına göre (faal nüfusuna göre) nispeten az oluşu diğer illerden göç ile karşılayamadığı takdirde ileride iş gücü açığına neden olabileceği değerlendirilmektedir. Bu durum özellikle genç işsizliğe çözüm olabilecek bir fırsat olarak değerlendirilebilir. 2007 yılında 25-29 yaş grubu kadınların oranı 13 yıl sonra 35-39 ve 40-42 yaş grubunu oluşturmakta olup, oranı yine diğer yaş gruplarından daha fazladır. 2007 yılında 20-24 yaş grubu yakın yaş gruplarına göre nispeten az sayıda olan grup, 2020 yılında bu sefer oranı diğer gruplara göre yüksektir. Bu artışta Yalova Üniversitesi'nin 2008 yılında kurulmasının ve artan sanayi sektöründe çalışan (özellikle erkeklerin) işgücü artışının etkisinin olduğu değerlendirilmektedir.

Şekil 5.9: Yalova İl Nüfus Piramidi (2020).

Kaynak: TÜİK, 2021c.

5.1.4. Hanehalkı Özellikleri

Yalova İlinin ortalama hanehalkı büyüklüğü Tablo 5.24'de görüleceği üzere 1985 yılında 4,28 iken, 2010 yılında 3,4'e, 2020 yılında ise 3,0'a düşmüştür. Türkiye'de hane başına düşen aile nüfus sayısı 1955 yılında 5,68 iken, bu oran önce 1985 yılında 5,21'e, 2010 yılında 3,8'e, 2020 yılında ise 3,3'e düşmüştür.

Tablo 5.24: Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü (1985-2020).

Yıllar	1985	1990	2000	2008	2010	2012	2013	2017	2020
Yalova	4,28	4,12	3,8	3,5	3,4	3,2	3,2	3,1	3,0
Türkiye	5,22	4,97	4,5	4,0	3,8	3,7	3,6	3,54	3,3

Kaynak: TÜİK, 2021b, c.

Yalova İli Türkiye ortalamasının altında hanehalkı büyüklüğüne sahiptir. Bunda en önemli hususun artan kentleşmenin etkisiyle çekirdek aileden oluşan

hanehalkı sayısının artışından kaynaklanmaktadır. Kentlerde kadınların iş hayatına başlamasıyla birlikte çocuk sayısının azalmasının etkisi de bu oranın düşmesine neden olmuştur. 2000 yılında hanehalkının %62'si şehirlerde yaşamaktadır. Şehir merkezlerinin hanehalkı büyüklüğü 3,7 iken, kırsalda (bucak ve köylerde) ise 3,9'dur.

2000 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarında illere göre hanehalkı tipleri belirtilmemiş olup, sadece hane halkı büyüklüğü hesaplanmıştır. Tek kişiden oluşan hanehalkı sayısı 3.265 olup, toplam hanehalkı sayısına (42.765) oranı %7,6'dır. En fazla dört kişiden oluşan 11.204 hane olup, toplam hane sayısına oranı ise %26,2'dir. Yalova'nın 2014 ve 2020 yılları arasındaki hanehalkı tiplerine göre hane halkı sayıları Tablo 5.25'de gösterilmiştir. Tek kişilik hanehalkı oranı 2000 yılında %7,6 iken, 2014 yılında %18,4'e 2020 yılında ise %22,8'e yükselmiştir. Tek çekirdek aileden oluşan hane halkı sayısının en fazla orana sahip hanehalkı tipidir. 2020 yılında 2014 yılına göre tek çekirdek aileden oluşan hane halkı oranında %8,3 azalış görülmesine rağmen, tek kişilik hanehalkı oranı %4,4, çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hanehalkı oranı ise %4,7 artış göstermiştir. Tek kişilik hanehalkı oranı ile çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hanehalkı oranının artış göstereceği dolayısıyla ortalama hanehalkı büyüklüğünün azalacağı görülebilmektedir.

Tablo 5.25: Yalova İli Hanehalkı Tiplerine Göre Hanehalkı Sayıları (2014-2020).

Yıllar	Hanehalkı Sayıları	Tek Kişilik Hanehalkı	Tek Çekirdek Aileden Oluşan Hanehalkı	En Az Bir Çekirdek Aile ve Diğer Kişilerden Oluşan Hanehalkı	Çekirdek Aile Bulunmayan Birden Fazla Kişiden Oluşan Hanehalkı
2014	69.750	12.856	45.334	9.809	1.751
	%100	%18,4	%65	%14,1	%2,5
2015	72.019	13.531	45.831	10.405	2.252
	%100	%18,8	%63,6	%14,4	%3,2
2016	75.083	14.476	46.140	10.978	3.489
	%100	%19,3	%61,5	%14,6	%4,6
2017	78.257	15.421	47.391	11.439	4.006
	%100	%19,7	%60,6	%14,6	%5,1
2018	81.912	16.729	47.864	12.046	5.273
	%100	%20,4	%58,4	%14,7	%6,5
2019	86.569	19.089	48.908	12.004	6.568
	%100	%22,1	%56,5	%13,9	%7,5
2020	89.710	20.412	50.909	11.904	6.485
	%100	%22,8	%56,7	%13,3	%7,2

Kaynak: TÜİK, 2020c.

Tek çekirdek aileden oluşan hanehalkının türlerine göre olan sayısı ve oranları Tablo 5.26'da görülmektedir. En fazla olan tek çekirdek aile türü eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile türüdür. En az orana sahip tek çekirdek aile türü ise tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile türü olup, anne ve çocuklardan oluşan çekirdek aile türü oranı daha fazladır.

Tablo 5.26: Yalova İli Tek Çekirdek Aile Türleri ve Sayıları (2014-2020).

Yıllar	Tek Çekirdek Aileden Oluşan Hanehalkı	Sadece Eşlerden Oluşan Çekirdek Aile	Eşler ve Çocuklardan Oluşan Çekirdek Aile	Tek Ebeveyn ve Çocuklardan Oluşan Çekirdek Aile		
				Toplam	Baba ve Çocuklardan Oluşan	Anne ve Çocuklardan Oluşan
2014	45.334	11.272	28.243	5.819	1.137	4.682
	%100	%24,9	%62,3	%12,8	%19,5	%80,5
2015	45.831	11.419	28.182	6.230	1.262	4.968
	%100	%24,9	%61,5	%13,6	%20,3	%79,7
2016	46.140	11.437	28.004	6.699	1.440	5.259
	%100	%24,9	%60,7	%14,4	%21,5	%78,5
2017	47.391	11.804	28.349	7.238	1.644	5.594
	%100	%24,9	%59,8	%15,3	%22,7	%77,3
2018	47.864	11.874	28.237	7.753	1.827	5.926
	%100	%24,8	%59	%16,2	%23,6	%76,4
2019	48.908	11.948	28.798	8.162	1.977	6.185
	%100	%24,4	%58,9	%16,7	%24,2	%75,8
2020	50.909	12.133	29.868	8.908	2.167	6.741
	%100	%23,8	%58,7	%17,5	%24,3	%75,7

Kaynak: TÜİK, 2021c.

2014 ve 2020 yıllarında sadece eşlerden oluşan çekirdek aile türü oranı ile eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile türü azalmakta, tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile türü artmaktadır. Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile türünün artması evlilik çağındaki çocukların evlenmelerini etkilemekte, doğal olarak da çocuk sayısını da olumsuz yönde etkilemektedir. Bir önceki Tablo 5.25'de de görüleceği gibi tek kişilik hane sayıları da artmaktadır.

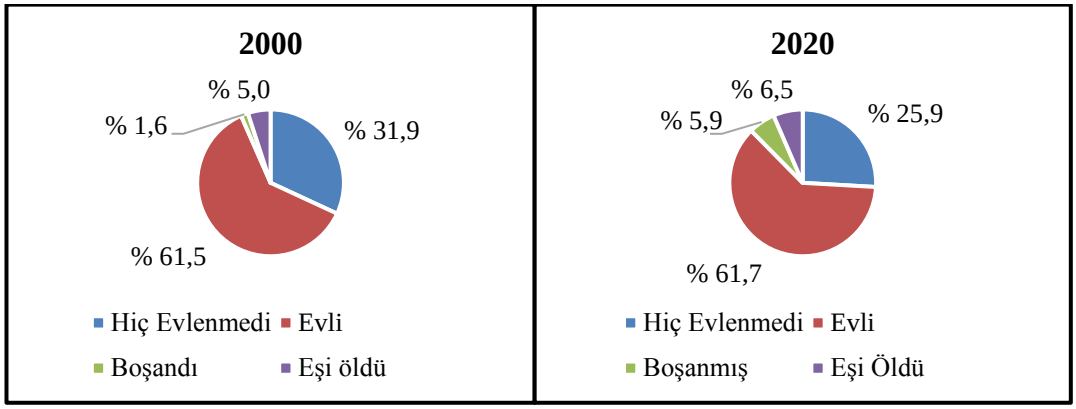
5.1.5. Evlenme ve Boşanma Özellikleri

Yalova İlinin evlenme ve boşanma sayılarını değerlendirmeden önce cinsiyete göre medeni durumu incelemek gerekir. Yalova İli nüfusunun 2000 yılında medeni durumu[18] %31,9'u hiç evlenmemiş, %61,5 evli, %1,6'sı boşanmış, %5'i ise eşi öldü

[18] Genel Nüfus Sayımlarında medeni durum 12 yaş ve üstü nüfusa göre hesaplanmaktadır.

şeklinde gerçekleşmişken, 2020 yılında ise %25,9'u hiç evlenmemiş, %61,7'si evli, %5,9'u boşanmış, %6,5'i ise eşi öldü şeklinde gerçekleşmiştir (Şekil 5.10). Hiç evlenmeyen nüfus oranı %31,9'dan %25,9'a düşmüştür[19]. Boşanma ile eşi ölenlerin oranlarında artış yaşanmıştır.

Şekil 5.10: Yalova İlinin Medeni Durum Oranları 2000-2020 (%).

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Yalova İli Yasal Medeni Durum ve Cinsiyete Göre Nüfus sayıları Tablo 5.27'de gösterilmiştir. 2000 yılında evli erkek nüfus oranı %60,3, evli kadın nüfus oranı %62,7, hiç evlenmeyen erkek nüfus oranı %37, hiç evlenmeyen kadın nüfus oranı %26, boşanan erkek nüfus oranı %1,2, boşanan kadın nüfus oranı %2, eşi ölen erkek nüfus oranı %1,5, eşi ölen kadın nüfus oranı ise %9,3 olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında ise evli erkek nüfus oranı %62, evli kadın nüfus oranı %60,7 hiç evlenmeyen erkek nüfus oranı %30,9, hiç evlenmeyen kadın nüfus oranı %21,1, boşanan erkek nüfus oranı %5,3, boşanan kadın nüfus oranı %7, eşi ölen erkek nüfus oranı %1,8, eşi ölen kadın nüfus oranı ise %11,2 olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında evli erkek nüfus oranı yükselmiş, hiç evlenmeyen erkek ve kadın nüfus oranları azalmış olsa da boşanan erkek ve kadın nüfus oranlarında artış dikkat çekmektedir. Eşi ölen kadın nüfus oranı ise %8,6'dan, %11,2'e yükselmiştir.

[19] Düşüşte 12 yaş ve üstü nüfusun yerine 2008 yılından itibaren 15 yaş ve üstü nüfusun hesaplanmasının neden olduğu değerlendirilmektedir.

Tablo 5.27: Yalova İli Yasal Medeni Durum ve Cinsiyete Göre Nüfus (2000-2019)

Yıllar		Hiç Evlenmedi	Evli	Boşandı	Eşi Öldü	Bilinmiyor
2000	Erkek	26.974	43.911	887	990	10
	Kadın	16.811	40.510	1.325	5.943	2
2008	Erkek	23.655	49.513	2.732	1.305	-
	Kadın	16.655	48.972	3.810	8.139	-
2009	Erkek	24.139	50.660	2.923	1.408	-
	Kadın	17.037	50.320	4.176	8.540	-
2010	Erkek	23.806	50.988	3.166	1.497	-
	Kadın	17.253	50.733	4.386	8.773	-
2011	Erkek	24.007	51.719	3.370	1.524	-
	Kadın	17.418	51.349	4.600	9.030	-
2012	Erkek	25.334	52.873	3.555	1.533	-
	Kadın	17.805	52.285	4.828	9.282	-
2013	Erkek	26.807	54.502	3.740	1.561	-
	Kadın	18.878	53.889	5.091	9.561	-
2014	Erkek	27.125	56.079	3.875	1.578	-
	Kadın	19.189	55.571	5.362	9.912	-
2015	Erkek	26.950	57.026	4.085	1.606	-
	Kadın	19.407	56.437	5.619	10.129	-
2016	Erkek	27.642	58.050	4.209	1.635	-
	Kadın	19.858	57.391	5.812	10.342	-
2017	Erkek	28.782	59.912	4.403	1.701	-
	Kadın	20.338	59.213	6.032	10.630	-
2018	Erkek	29.881	60.996	4.703	1.747	-
	Kadın	20.821	60.307	6.343	10.913	-
2019	Erkek	30.203	61.654	4.997	1.781	-
	Kadın	21.189	60.686	6.660	11.081	-
2020	Erkek	31.379	62.848	5.330	1.854	-
	Kadın	21.520	61.757	7.083	11.431	-

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Yalova İlinin 2001 ve 2020 yılları arasında evlenme ve boşanma sayıları değişkenlik göstersede, evlenme sayıları nüfusun artışı ile birlikte artma eğilimindedir (Tablo 5.28). 2020 yılında toplam 1.619 evlilikte; 276 evlilikte erkeğin yaşı küçük, 166 evlilikte erkek ve kadının yaşları eşit ve kalan 1.177 evlilikte ise erkeğin yaşı kadından yüksek gerçekleşmiştir. Erkeğin yaş farkı en yüksek 1 yaş (173) ve 2 yaş (152) farkında gerçekleşmiş olup, 11 yaş ve üstü yaş farkı ise 133 evlilikte (%11,3) gerçekleşmiştir. Türkiye'de 11 yaş ve üstü yaş farkı oranı %9,1'dir. Yaş grubuna göre evlenmeler kapsamında ise 2020 yılında Yalova İlinde Erkekler en fazla 25-29 (615 erkek %38) ve 20-24 (311 erkek %19,2) yaş grubunda, kadınlar ise en fazla 20-24 (510 kadın %31,5) ve 25-29 (486 kadın %30) yaş grubunda evlenmektedirler. Erkek ve kadınlarda en fazla yaş grubundaki evlenmeler Türkiye'de de aynıdır.

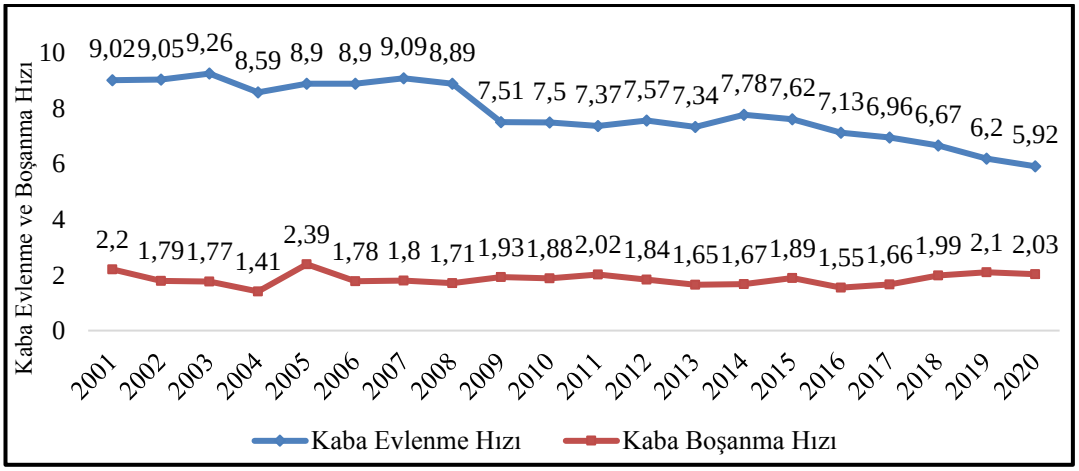
Tablo 5.28: Yalova İli Evlenme ve Boşanma İstatistikleri (2001-2020).

Yıllar	Evlenme Sayısı	Kaba Evlenme Hızı (‰)	Boşanma Sayısı	Kaba Boşanma Hızı (‰)
2001	1.330	9,02	324	2,20
2002	1.381	9,05	273	1,79
2003	1.459	9,26	279	1,77
2004	1.398	8,59	229	1,41
2005	1.496	8,90	402	2,39
2006	1.543	8,90	324	1,87
2007	1.627	9,09	322	1,80
2008	1.685	8,89	325	1,71
2009	1.501	7,51	386	1,93
2010	1.524	7,50	382	1,88
2011	1.512	7,37	414	2,02
2012	1.584	7,57	385	1,84
2013	1.586	7,34	356	1,65
2014	1.737	7,78	374	1,67
2015	1.750	7,62	434	1,89
2016	1.693	7,13	368	1,55
2017	1.716	6,96	408	1,66
2018	1.713	6,67	512	1,99
2019	1.654	6,20	561	2,10
2020	1.619	5,92	555	2,03

Kaynak: TÜİK, 2021o.

Kaba evlenme hızı düşüş eğiliminde olup, kaba boşanma hızı ise değişkenlik göstermektedir (Şekil 5.11). Bu oranlar nüfusu artırıcı etkenlerin azaldığını göstermektedir.

Şekil 5.11: Kaba Evlenme ve Boşanma Hızlarının Dağılışı (2001-2020).

Kaynak: TÜİK, 2021o.

Yalova İlinin ortalama ilk evlenme ve ortalama evlenme yaşları yükselme eğilimindedir (Tablo 5.29). 2001 yılında ortalama ilk evlenme yaşları erkek için 26,4, kadın için 22,9 iken 2020 yılında ise erkek için 28,5'e, kadın için 25,7'ye yükselmiştir. Aynı şekilde ortalama evlenme yaşı da 2001 yılında erkek için 29,2, kadın için 24,5 iken, 2020 yılında ise erkek için 32,2'ye, kadın için 28,7'ye yükselmiştir. Evlenme ve boşanma hızlarında görüldüğü gibi ortalama ilk evlenme ve ortalama evlenme yaşlarının yükselmesi nüfusu artırıcı etkenlerin azaldığını göstermektedir.

Tablo 5.29: Yalova İli Ortalama İlk Evlenme ve Evlenme Yaşları (2001-2020).

Yıllar	Ortalama İlk Evlenme Yaşı		Ortalama Evlenme Yaşı	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
2001	26,4	22,9	29,2	24,5
2002	26,9	23,3	29,9	25,2
2003	26,9	23,2	29,7	25,0
2004	27,2	23,9	30,1	25,5
2005	27,3	23,5	29,5	25,0
2006	27,5	24,1	30,6	26,2
2007	27,8	24,3	30,1	25,9
2008	27,7	24,4	30,7	26,5
2009	27,9	24,6	31,0	26,6
2010	28,2	24,7	31,3	26,8
2011	28,1	24,9	31,4	27,1
2012	27,9	24,7	31,5	27,2
2013	28,6	25,1	31,7	27,6
2014	28,3	24,9	31,8	27,3
2015	28,2	25,0	31,2	27,2
2016	28,4	25,4	31,7	27,7
2017	28,6	25,3	31,6	27,6
2018	28,7	25,7	32,3	28,3
2019	28,6	25,7	32,4	28,6
2020	28,5	25,7	32,2	28,7

Kaynak: TÜİK, 2021o.

5.1.6. Nüfusun İstihdam ve Eğitim Özellikleri

Nüfusun demografik özelliklerinden olan Yalova İli nüfusun istihdam ve eğitim durumunun incelenmesinin ayrı bir önemi bulunmaktadır. "*Nüfusun istihdam ve eğitim durumlarının incelenmesi, nüfusun sektörel bazda dağılımını ve eğitim seviyesini göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Nüfusun ekonomik faaliyet kollarına göre dağılımı, sahada hakim olan ekonomik faaliyet türünü yansıtması açısından önemlidir*" (Yaman Kocadağlı, 2013: 62),

2000 yılı verilerine göre Yalova İlinin toplam nüfusu 168.593 olup, 12 yaş ve üzerindeki nüfusu ise 137.363 kişidir. Yalova'da işgücüne katılma oranı (12 ve daha yukarı yaştaki nüfus) %57,7, istihdam oranı %53, işsizlik oranıysa %8,1 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 5.30).

Tablo 5.30: Yalova Nüfusunun İşgücü Durumu (2000).

İşgücü Değerleri	Toplam Nüfus	Oran %	Erkek	Kadın
Nüfus	137.363	100	72.772	64.591
İşgücü	79.249	57,7	52.842	26.407
İstihdam	72.800	53	48.389	24.411
İşsiz	6.449	8,1	4.453	1.996
İşgücünde Olmayan	58.113	42,3	19.929	38.184
Bilinmeyen	1	-	-	28174

Kaynak: TÜİK, 2021b.

İşgücünde olmayan nüfusun %42,3'ünü; öğrenciler, ev hanımları, emekliler, irad sahibi ile iş arayıp, son üç ayda iş arama kanalını kullanmayanlar oluşturmuştur (Tablo 5.31).

Tablo 5.31: Yalova Nüfusunu İşgücüne Katılmayanların Durumu (2000).

İl	İş Arayıp Son Üç Ayda İş Arama Kanalını Kullanmayanlar	Öğrenci		Ev Hanımı	Emekli	İrad Sahibi	Diğer
Yalova	2.562	16.359		27.691	9.848	1.160	493

Kaynak: TÜİK, 2021b.

2000 yılı verilerine göre Yalova İlinde hâkim ekonomik sektörün %38,5 ile tarım sektörü olduğu Tablo 5.32'de görülmektedir.

Tablo 5.32: Yalova İlinde Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam Edilen Nüfus (2000).

Yıllar	Tarım (%)	Sanayi (%)	İnşaat (%)	Hizmet (%)	İyi Tanımlanmamış Faaliyetler (%)
Yalova	38,5	13,7	13	34,7	0,1

Kaynak: TÜİK, 2021b.

Yalova'da istihdam edilen nüfusun yapılan işe göre erkek nüfusun ağırlıkta olduğunu görülmektedir (Tablo 5.33). Tarım, hayvancılık, ormancılık, balıkçılık ve avcılık sektöründe kadın çalışan sayısı diğer sektörlere göre daha fazladır.

Tablo 5.33: İstihdam Edilen Nüfusun Yapılan İşe Göre Dağılımı (2000).

Yapılan iş	Erkek	Kadın	Toplam
İlmi ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili diğer meslekler	3.497	1.807	5.304
Müteşebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticileri	1.037	92	1.129
İdari personel ve benzeri çalışanlar	1.951	1.832	3.783
Ticaret ve satış personeli	3.961	831	4.792
Hizmet işlerinde çalışanlar	5.256	952	6.208
Tarım, hayvancılık, ormancılık, balıkçılık ve avcılık işlerinde çalışanlar	11.579	16.595	28.174
Tarım dışı üretim faaliyetinde çalışanlar ve ulaştırma makinaları kullananlar	21.082	2.296	23.378
Bilinmeyen	26	6	32
Toplam İstihdam	48.389	24.411	72.800

Kaynak: TÜİK, 2021b.

Yalova'da istihdam edilen nüfusun ekonomik faaliyetlere göre erkek nüfusun ağırlıkta olduğunu görülmektedir (Tablo 5.34). Ziraat, avcılık, ormancılık ve balıkçılık ekonomik faaliyetinde kadın çalışan sayısı diğer faaliyetlere göre daha fazladır.

Tablo 5.34: İstihdam Edilen Nüfusun Ekonomik Faaliyete Göre Dağılımı (2000).

Yapılan iş	Erkek	Kadın	Toplam
Ziraat, avcılık, ormancılık ve balıkçılık	11.458	16.569	28.027
Madencilik ve taş ocakçılığı	102	7	109
İmalat sanayi	6.985	2.583	9.568
Elektrik, az ve su	285	18	303
İnşaat	9.355	87	9.442
Toptan ve Perakende ticaret, lokanta ve oteller	6.492	1.377	7.869
Ulaştırma, haberleşme ve depolama	2.513	143	2.656
Mali kurumlar, sigorta, taşınmaz mallara ait işler ve kurumları, yardımcı iş hizmetleri	1.624	787	2.411
Toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler	9.523	2.827	12.350
İyi tanımlanmamış faaliyetler	52	13	65
Toplam İstihdam	48.389	24.411	72.800

Kaynak: TÜİK, 2021b.

TÜİK tarafından ADNKS sonuçlarına göre işgücü istatistikleri 2008 yılından itibaren hesaplanmaya başlanmıştır. 2008 yılı verilerine göre Yalova İlinin işgücüne katılma oranı %45,1, istihdam oranı %39,6, işsizlik oranı ise %12,1, iken, 2013 yılı verilerine göre işgücüne katılma oranı %52,7'ye, istihdam oranı %46,9'a yükselmiş, işsizlik oranı ise %11,0'a düşmüştür (Tablo 5.35).

Tablo 5.35: Yalova İlinin Temel İşgücü Göstergeleri (2008-2013).

Yıllar	İşgücüne Katılma Oranı %	İstihdam Oranı %	İşsizlik Oranı %
2008	45,1	39,6	12,1
2010	49,6	42,5	14,4
2011	52,2	45,0	13,7
2012	52,4	46,1	12,1
2013	52,7	46,9	11,0

Kaynak: TÜİK, 2021c.

2011 yılı Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre istihdam edilenlerin işgücü sektörüne göre dağılımında hâkim sektör hizmet sektörü olduğu görülmüştür. Yalova İlinde istihdam edilenlerin işgücü sektörüne göre dağılımı 2011 yılında tarım sektöründe; %13 (erkeklerde %8,3, kadınlarda ise %20,5), sanayi sektöründe %29 (erkeklerde %34,2, kadınlarda %15,8), hizmet sektöründe ise %58 (erkeklerde %57,5, kadınlarda %63,7) olduğu tespit edilmiştir. En fazla; erkekler sanayi sektöründe, kadınlar ise hizmet ve tarım sektöründe istihdam edilmektedirler (TÜİK, 2013). Yalova İlinin 2011 yılında TR42 Doğu Marmara illerine göre durumu Tablo 5.36'da görülmekte olup, tarım faaliyet kolunda Kocaeli İlinden sonra en düşük, hizmet sektöründe ise diğer illere göre en yüksek orana sahip olmuştur.

Tablo 5.36: TR42 Bölgesi İllerin İktisadi Faaliyet Kolları (2011).

Yıllar	Tarım %	Sanayi %	Hizmet %
Yalova	13	29	58
Kocaeli	4	44	52
Sakarya	25	32	43
Düzce	32	33	35
Bolu	29	22	48
TR42 İller	21,5	34,2	44,3

Kaynak: TÜİK, 2013.

İl seviyesinde işgücü göstergeleri (işgücüne katılma, istihdam ve işsizlik oranı) en son 2013 yılında, iktisadi faaliyet kollarına göre sadece 2011 yılında gerçekleştirilen ve yukarıda açıklanan Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre bilgiler üretilmiştir. Yalova İlinin iktisadi faaliyet kollarına göre istihdam edilen nüfus ve oranları Yalova İli 1/50.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nda 2016 yılı için tespit edilmiştir. Yalova Ziraat Odası'na kayıtlı 7.300 tarım çalışanın, sanayi sektöründe 20.808 ve hizmetler sektöründe ise 30.276 olmak üzere toplam 59.384 kişini istihdam edildiği ve en fazla istihdamın %52'yle hizmetler sektöründe, hizmetler sektörünü %36 ile sanayi ve %12 ile tarım sektöründe olduğu tespit edilmiştir (T.C. Çevre ve

Şehircilik Bakanlığı, 2018: 19). 2011 yılına göre özellikle son yıllarda sanayi sektörü yatırımlarında olan artışın etkisiyle birlikte sanayi sektöründe çalışanların oranını %29'dan, %36'ya yükseldiği görülmektedir.

2020 yılı verilerine göre Yalova İlinin de yer aldığı Kocaeli, Sakarya, Düzce ve Bolu illerinin oluşturduğu TR42 Doğu Marmara illerin işgücüne katılma oranı %50,6, istihdam oranıysa %44,4 işsizlik oranı %12,2'dir (Tablo 5.37).

Tablo 5.37: TR42 Bölgesi İllerin Temel İşgücü Göstergeleri (2014-2020).

Yıllar	İşgücüne Katılma Oranı %	İstihdam Oranı %	İşsizlik Oranı %
2014	54,5	49,0	10,0
2015	54,4	49,8	10,1
2016	53,6	47,9	10,7
2017	54,7	48,8	10,8
2018	54,9	49,3	10,2
2019	54,1	46,8	13,5
2020	50,6	44,4	12,2

Kaynak: TÜİK, 2021p.

TR42 Doğu Marmara illerin hâkim ekonomik sektörün 2000 yılına göre tarım sektöründen, Tablo 5.38'de de görüleceği gibi %51,2 ile hizmet sektörüne geçtiği, diğer sektörlerin ise %35,9 ile sanayi ve %12,8 ile tarım sektörü olduğu görülmektedir.

Tablo 5.38: TR42 Bölgesi İllerin İktisadi Faaliyet Kolları (2004-2020).

Yıllar	Tarım %	Sanayi %	Hizmet %
2004	12,3	35,7	51,9
2008	17,1	35,2	47,7
2010	19,9	34,1	46,1
2011	21,5	34,2	44,3
2013	22,1	33,3	47,7
2014	18,3	36,5	45,3
2016	14,2	36,3	49,6
2018	15,0	35,8	49,2
2019	13,3	35,4	51,3
2020	12,8	35,9	51,2

Kaynak: TÜİK, 2021p.

Yalova İli 1/50.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nda 2035 yılı için yapılan öngörüde tarımdaki istihdamın %10'a düşmesi, en fazla istihdamın yine %54 ile hizmetler sektöründe, sanayi sektöründe ise istihdamın %36 oranında olacağı öngörülmüştür (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2018: 20).

Okuryazarlık oranları hesaplanırken 6 yaş ve daha yukarı yaştaki nüfus hesaplanmış olup, 1927 yılında Türkiye nüfusunun %10,6'sı okuryazar iken, %89,4'ü ise okuryazar değilken, 2000 yılında okuryazar oranı önce %87,32'ye yükselmiştir. Yalova İlinin 2000 yılında okuryazarlık oranı %92,93 olup, bu oran erkeklerde %96,73, kadınlarda ise %88,67 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 5.39).

Tablo 5.39: Okuryazarlık Oranları (2000).

Okuryazarlık	**Okuma Yazma Bilmeyen %**			**Okuma Yazma Bilen %**			**Bilinmeyen**	
Cinsiyet	**Toplam**	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**	**Erkek**	**Kadın**	**Erkek**	**Kadın**
Yalova	7,07	3,26	11,33	92,93	96,74	88,67	2	3
Türkiye	12,70	6,14	19,36	87,32	93,86	80,64	4.047	6.158

Kaynak: TÜİK, 2021b.

Nüfusun eğitim durumu dikkate alındığında Yalova İlinde okuma yazma oranının oldukça yüksek ve Türkiye ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir. Yalova İlinin Türkiye'nin sosyo-ekonomik yönden gelişmiş bölgede bulunması, kadının sosyal hayatta daha aktif rol almaya başlaması, aile içinde eğitim bilincinin yükselmesi gibi sebeplerle Yalova'da okuryazarlık oranları zamanla yükselmiştir. Erkek nüfusun okuma yazma oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Yalova İlinin 2008 yılında okuryazarlık oranı %95,69 olmuştur. Hesaplamada 6 yaş ve daha yukarı yaştaki nüfus dikkate alınmış olup, yabancılar kapsama alınmamış ve bilinmeyenler dâhil edilmemiştir. 2020 yılında okuryazarlık oranı %2,67 artarak %98,36'ya yükselmiştir. Erkeklerde %99,58, kadınlarda ise %97,14 olarak gerçekleşmiştir. 2000 yılında erkek ve kadınlar arasında okuryazarlık oranı farkı %8,06 iken bu fark daha da azalarak 2020 yılında %2,44'e düşmüştür (Tablo 5.40).

Tablo 5.40: Yalova İlinin Okuryazarlık Oranları (2008-2020).

Okuryazarlık	Okuma Yazma Bilmeyen %			Okuma Yazma Bilen %		
Cinsiyet	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2008	4,31	1,58	7,01	95,69	98,42	92,93
2009	3,97	1,4	6,53	96,03	98,6	93,47
2010	3,33	1,14	6,43	96,67	98,86	93,57
2011	2,94	0,97	4,88	97,06	99,03	95,12
2012	2,62	0,87	4,37	97,38	99,13	95,63
2013	2,45	0,8	4,1	97,55	99,2	95,9
2014	2,49	0,83	4,14	97,51	99,17	95,86
2015	2,47	0,86	4,06	97,53	99,14	95,94
2016	2,3	0,74	3,85	97,7	99,26	96,15
2017	2,12	0,63	3,59	97,88	99,37	96,41
2018	1,93	0,54	3,32	98,07	99,46	96,68
2019	1,76	0,48	3,05	98,24	99,52	96,95
2020	1,64	0,42	2,86	98,36	99,58	97,14

Kaynak: TÜİK, 2021r.

2000 yılına göre bitirilen okula göre eğitim düzeyi incelendiğinde; %54'ünün ilkokul, %16'sının ilköğretim/ortaokul, %22'sinin lise, %8'inin yükseköğretim mezunu kişilerden oluştuğu görülmektedir. 2020 yılına göre bitirilen okula göre eğitim düzeyi incelendiğinde; %24,5'inin ilkokul, %27,7'sinin ilköğretim/ortaokul, %27,2'sinin lise, %18,5'inin yüksekokul/fakülte, %2,1'inin ise yüksek lisans/doktora mezunu kişilerden oluştuğu görülmektedir (Tablo 5.41).

Tablo 5.41: Bitirilen Okula Göre Eğitim Düzeyi Oranları (2000-2020).

Yıllar	İlkokul	İlköğretim	Ortaokul	Lise	Yüksekokul/ Fakülte	Yüksek Lisans	Doktora
2000	%54	%4	%12	%22	%8	-	-
2008	%42	%13,7	%8,8	%26	%9	%0,4	%0,1
2012	%29	%22,5	%7,4	%27,1	%13	%0,9	%0,1
2015	%31	%13	%13,6	%25,5	%15,5	%1,2	%0,2
2018	%26,9	%11,9	%15,4	%26,8	%17,1	%1,6	%0,3
2019	%25,8	%7,9	%19,5	%27,2	%17,5	%1,7	%0,4
2020	%24,5	%7,5	%20,2	%27,2	%18,5	%1,8	%0,3

Kaynak: TÜİK, 2021b, r.

2000 yılına göre lise mezunu oranı %5,2, yükseköğretim mezunu oranı %12,2'ya yükselmiştir. İlde özellikle 2008 yılında Yalova Üniversitesinin kurulması ile birlikte son yıllarda üniversite mezunlarının sayısında artış kaydedilmiştir.

Yalova İlinde okul öncesi, ilkokul, ortaokul, ortaöğretim seviyesine göre öğrenci, okul, şube, derslik sayılarında, okullaşma oranlarında ve okul, şube, öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayılarında olan değişim aşağıda incelenecektir.

Yalova İlinde 2006-2007 öğretim yılı ile 2019-2020 yılı öğretim yılındaki okul öncesi seviyeye göre; okul, şube, öğrenci, öğretmen ve derslik sayıları Tablo 5.42'de görülmektedir. Okul sayıları azalmakla birlikte şube, öğrenci, öğretmen ve derslik sayılarında artış yaşanmıştır. Nüfusun artışıyla birlikte toplam öğrenci sayısı 2.143 kişiden 5.762 kişiye yükselmiştir.

Tablo 5.42: Yalova İlinde Okul Öncesi Seviyeye Göre Okul, Şube, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayısı (2006-2007 ve 2019-2020).

Yıllar	Şehir/Köy	Okul	Şube	Öğrenci		Öğretmen		Kadrosuz Usta Öğretici	Derslik
				Erkek	Kadın	Erkek	Kadın		
2006-2007	Toplam	69	122	1.136	1.007	-	86	40	122
	Şehir	40	88	838	742	-	72	19	89
	Köy	29	34	298	265	-	14	21	33
2018-2019	Toplam	38	298	2.536	2.402	5	159	-	170
	Şehir	25	228	1.950	1.842	5	124	-	122
	Köy	13	70	586	560	-	35	-	48
2019-2020	Toplam	57	331	2.953	2.809	6	172	-	197
	Şehir	29	233	2.140	2.032	6	116	-	132
	Köy	28	98	813	777	-	56	-	65

Kaynak: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2021.

İlkokul ve Ortaokul (ilköğretim) seviyesine göre; okul, şube, öğrenci, öğretmen ve derslik sayıları Tablo 5.43'de görülmektedir.

Tablo 5.43: Yalova İlinde İlkokul ve Ortaokul (İlköğretim) Seviyesine Göre Okul, Şube, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayısı (2006-2007 ve 2019-2020).

Yıl	Yerleşim Yeri	Okul	Şube	Öğrenci			Öğretmen			Derslik
				Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	
2006-2007	İlköğretim									
	Toplam	64	911	25.354	13.163	12.191	1.196	557	639	925
	Şehir	32	633	19.543	10.185	9.358	868	397	471	575
	Köy	32	278	5.811	2.978	2.833	328	160	168	350
2019-2020	İlkokul									
	Toplam	61	657	14.248	7.353	6.895	873	253	620	825
	Şehir	35	487	11.122	5.763	5.359	659	184	475	565
	Köy	26	170	3.126	1.590	1.536	214	69	145	260
2019-2020	Ortaokul									
	Toplam	68	735	15.457	7.897	7.560	1.098	448	650	614
	Şehir	44	565	12.366	6.298	6.068	852	343	509	510
	Köy	24	170	3.091	1.599	1.492	246	105	141	104

Kaynak: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2021.

Nüfusun artışıyla birlikte 2006-2007 öğretim yılında ilköğretim seviyesine göre toplam öğrenci sayısı 25.354 kişiden, 2019-2020 öğretim yılında ilkokulda

14.248, ortaokulda 15.457 toplamda ise 29.705 kişiye yükselmiştir. Ayrıca açık öğretim ortaokulunda 551 öğrenci (179 erkek, 372 kadın) bulunmaktadır. İlkokulda toplam 61 okulun 53'ü devlet, 8'i özel okul, ortaokulda toplam 68 okulun 58'i resmi, 10'u ise özel okullar oluşturmaktadır. İlkokul öğrencilerin %93,9'u, ortaokul öğrencilerin ise %88,4'ü resmi okulda öğrenim görmektedirler. 2019-2020 öğretim yılında ilköğretimde (ilkokul+ortaokul) cinsiyet oranı erkekler lehine 100,84, ortaöğretimde ise100,43 olarak gerçekleşmiştir.

Ortaöğretim seviyesine göre; okul, şube, öğrenci, öğretmen ve derslik sayıları Tablo 5.44 ve 5.45'de görülmektedir.

Nüfusun artışıyla birlikte 2006-2007 öğretim yılında ortaöğretim seviyesine göre toplam öğrenci sayısı 10.762 kişiden (genel ortaöğretim 5.930, mesleki ve teknik ortaöğretim 4.832 kişi), 2019-2020 öğretim yılında 15.886 kişiye (genel ortaöğretim 9.907, mesleki ve teknik ortaöğretim 5.979 kişi) yükselmiştir. Mesleki ve teknik ortaöğretimin toplam ortaöğretim içinde oranı %45'den, %37,6'ya düşmüştür. Ayrıca açık ortaöğretim lisesinde 3.841 öğrenci (2.092 erkek, 1.749 kadın) bulunmaktadır. 2019-2020 öğretim yılında ortaöğretimde cinsiyet oranı erkekler lehine 111,2 olarak gerçekleşmiştir. Yalova İlinde örgün öğretim kapsamında 2006-2007 öğretim yılında 39.908 olan öğrenci sayısı, 2019-2020 öğretim yılında yaklaşık %28,7 oranında artarak 51.353'e yükselmiştir.

Tablo 5.44: Yalova İlinde Ortaöğretim Seviyesine Göre Okul, Şube, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayısı (2006-2007).

Yıl	Ortaöğretim									
	Şehir/Köy	Okul	Şube	Öğrenci			Öğretmen			Derslik
				Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	
2006-2007	Genel Toplam									
	Toplam	32	341	10.762	5.828	4.934	619	352	267	282
	Şehir	25	273	9.065	4.805	4.260	477	276	201	223
	Köy	7	68	1.697	1.023	674	142	76	66	59
2006-2007	Genel Ortaöğretim									
	Toplam	9	167	5.930	2.990	2.940	297	155	142	145
	Şehir	6	116	4.672	2.324	2.348	192	104	88	86
	Köy	3	51	1.258	666	592	105	51	54	59
2006-2007	Mesleki ve Teknik Ortaöğretim									
	Toplam	23	174	4.832	2.838	1.994	322	197	125	137
	Şehir	19	157	4.393	2.481	1.912	285	172	113	137
	Köy	4	17	439	357	82	37	25	12	-

Kaynak: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2021.

Tablo 5.45: Yalova İlinde Ortaöğretim Seviyesine Göre Okul, Şube, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayısı (2019-2020).

Yıl	Ortaöğretim									
	Şehir/Köy	Okul	Şube	Öğrenci			Öğretmen			Derslik
				Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	
2019-2020	Genel Toplam									
	Toplam	48	602	15.886	8.232	7.654	1.238	573	665	689
	Şehir	44	522	14.162	7.153	7.009	1.093	489	604	618
	Köy	4	80	1.724	1.079	645	145	84	61	71
2019-2020	Genel Ortaöğretim									
	Toplam	26	288	9.907	4.894	5.013	646	280	366	332
	Şehir	24	245	8.828	4.384	4.444	563	232	331	287
	Köy	2	43	1.079	510	569	83	48	35	45
2019-2020	Mesleki ve Teknik Ortaöğretim									
	Toplam	22	314	5.979	3.338	2.641	592	293	299	357
	Şehir	20	277	5.334	2.769	2.565	530	257	273	331
	Köy	2	37	645	569	76	62	36	26	26

Kaynak: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2021.

Yalova İlinde öğrenci sayılarının artışı ile paralel olarak okullaşma oranları ile öğrenci başına düşen; okul, şube, öğretmen ve derslik sayılarındaki değişimin de değerlendirilmesi gerekmektedir. Yalova İlinde eğitim kademesine göre okullaşma oranları Tablo 5.46'da gösterilmiştir.

Tablo 5.46: Yalova İlinde Okul Öncesi Okullaşma Oranı (%) (2010-2011 ve 2019-2020).

Yıl	Yaş	Okul Öncesi Brüt (%)			Okul Öncesi Net (%)		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2010-2011	3-5	-	-	-	38,84	39,07	38,59
	4-5	-	-	-	55,33	55,91	54,74
	-	-	-	-	-	-	-
2011-2012	3-5	-	-	-	34,83	35,22	34,41
	4-5	-	-	-	51,50	52,05	50,92
	-	-	-	-	-	-	-
2012-2013	3-5	37,46	39,31	35,56	-	-	-
	4-5	52,97	55,51	50,34	-	-	-
	5	64,10	66,98	60,97	-	-	-
2013-2014	3-5	34,02	34,51	33,51	33,67	34,08	33,26
	4-5	45,11	46,35	43,88	44,61	45,71	43,51
	5	53,55	56,46	50,65	52,53	55,16	49,90
2014-2015	3-5	46,10	46,74	45,42	39,80	39,53	40,09
	4-5	56,62	57,45	55,78	49,23	49,05	49,41
	5	81,12	86,64	75,65	64,42	67,22	61,55
2015-2016	3-5	49,51	50,44	48,51	42,74	43,37	42,06
	4-5	61,95	62,12	61,77	54,22	54,37	54,05
	5	87,62	88,01	87,19	69,69	70,12	69,21
2016-2017	3-5	50,02	51,22	48,76	42,92	43,70	42,10
	4-5	62,54	63,92	61,11	54,61	55,84	53,32
	5	91,85	93,78	89,81	72,44	74,20	70,58
2017-2018	3-5	55,35	57,46	53,20	47,02	48,70	45,32
	4-5	69,31	71,27	67,27	59,16	61,02	57,24
	5	99,91	102,96	96,80	76,18	78,87	73,42
2018-2019	3-5	55,02	56,80	53,21	46,97	47,93	45,99
	4-5	67,95	69,66	66,23	58,75	59,85	57,65
	5	99,31	102,57	95,96	77,64	79,73	75,50
2019-2020	3-5	53,22	53,81	52,62	51,47	51,73	51,21
	4-5	65,60	66,40	64,80	63,15	63,46	62,84
	5	85,11	86,82	83,40	80,23	80,94	79,53

Kaynak: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2021.

Okul öncesi okullaşma oranlarının 2010-2011 öğretim yılında 3-5, 4-5 yaş grubuna ve net okullaşma oranları[20] hesaplamasına göre; 3-5 yaş grubuna göre %38,84, 4-5 yaş grubuna göre ise %55,33 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 5.46).

2019-2020 öğretim yılında ise okul öncesi net okullaşma oranları yükselerek 3-5 yaş grubunda %51,47, 4-5 yaş grubunda %63,15, 5 yaş rubunda ise %80,23 olarak gerçekleşmiştir. 2019-2020 öğretim yılında Türkiye ortalaması okul öncesi net okullaşma oranları 3-5 yaş grubunda %47,78, 4-5 yaş grubunda %52,41, 5 yaş grubunda ise %71,22 olarak gerçekleşmiştir. Okul öncesi okullaşma oranları erkek öğrencilerde daha yüksektir. Yalova İli Türkiye ortalamasının üzerinde okul öncesi net okullaşma oranına sahip olmakla beraber, Türkiye'de olduğu gibi Yalova İlinde de okul öncesi zorunlu eğitim kapsamında olmaması nedeniyle oldukça düşüktür. Aslında gelişmiş ülkelerde olduğu gibi okullaşma oranları özellikle zorunlu eğitim kapsamındaki eğitim seviyelerinde %100 seviyelerinde olması gerekmektedir.

İlkokul ve Ortaokul (ilköğretim) net okullaşma oranı 2008-2009 öğretim yılında %97,82 (%98,41 erkek, %97,19 kadın) olarak gerçekleşmiştir. 2019-2020 öğretim yılında ise ilköğretim (ilkokul+ortaokul) net okullaşma oranı %97,22 (%97,12 erkek, %97,33) olarak gerçekleşmiştir (Tablo 5.47). 2019-2020 öğretim yılında ilköğretim (ilkokul+ortaokul) brüt ve net okullaşma oranları kadın öğrencilerde daha yüksektir. 2019-2020 öğretim yılında Türkiye ortalaması (ilkokul+ortaokul) net okullaşma oranı %97,69 (%97,60 erkek, %97,79) gerçekleşmiştir. Yalova İli ilköğretim net okullaşma oranları Türkiye ortalamasının altındadır. "*18.08.1997 tarihli ve 4306 sayılı Kanun ile 1997-1998 öğretim yılından itibaren 8 yıllık kesintisiz, 30.03.2012 tarihli ve 6287 sayılı Kanun ile 2012-2013 öğretim yılından itibaren de 12 yıllık kademeli zorunlu eğitime geçilmiştir*" (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2021). Bu nedenle 2012-2013 öğretim yılından itibaren ilkokul ve ortaokul seviyesinde okullaşma oranları oluşturulmaya başlanmıştır. Ortaokul okullaşma oranları çok az farkla ilkokul okullaşma oranlarından yüksek olup, net ve brüt okullaşma oranları

[20] "Net okullaşma oranı: İlgili öğrenim türündeki teorik yaş grubunda bulunan öğrencilerin, ait olduğu öğrenim türündeki teorik yaş grubunda bulunan toplam nüfusa bölünmesi ile elde edilir",
"Brüt okullaşma oranı İlgili öğrenim türündeki tüm öğrencilerin, ait olduğu öğrenim türündeki teorik yaş grubunda bulunan toplam nüfusa bölünmesi ile elde edilir" (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2021).

kadınlarda erkeklerden fazladır. 2014-15 eğitim öğretim yılından itibaren okullaşma oranlarının hesabında sadece aktif öğrenciler dikkate alınmış olup, bu eğitim öğretim yılından bu yüzden azalma görülmüştür.[21]

Tablo 5.47: Yalova İlinde İlköğretim Okullaşma Oranı (2008-2009 ve 2019-2020).

Yıl	Yaş	İlköğretim (İlkokul+Ortaokul)			İlkokul			Ortaokul		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2008-2009	Brüt	106,13	107,28	104,91	-	-	-	-	-	-
	Net	97,82	98,41	97,19	-	-	-	-	-	
2009-2010	Brüt	103,84	104,91	102,71	-	-	-	-	-	-
	Net	96,49	96,99	95,97	-	-	-	-	-	-
2010-2011	Brüt	106,93	107,75	106,04	-	-	-	-	-	-
	Net	98,48	98,73	98,22	-	-	-	-	-	-
2011-2012	Brüt	109,12	108,91	109,35	-	-	-	-	-	-
	Net	98,70	98,83	98,56	-	-	-	-	-	-
2012-2013	Brüt	106,56	105,13	108,07	105,90	106,06	105,74	107,17	104,27	110,30
	Net	98,57	98,92	98,21	98,63	98,80	98,45	94,42	94,65	94,17
2013-2014	Brüt	107,82	106,54	109,18	108,42	108,70	108,12	107,25	104,51	110,19
	Net	98,56	98,88	98,22	98,59	99,17	97,98	95,50	95,38	95,62
2014-2015	Brüt	103,83	100,70	107,13	97,42	97,25	97,59	110,66	104,34	117,39
	Net	95,85	95,95	95,76	94,00	93,91	94,09	95,24	95,40	95,07
2015-2016	Brüt	101,85	99,14	104,71	96,16	95,96	96,37	108,24	102,66	114,18
	Net	94,81	94,54	95,10	92,67	92,29	93,06	93,93	93,55	94,34
2016-2017	Brüt	99,82	98,96	100,74	94,15	94,32	93,97	105,71	103,83	107,71
	Net	96,01	95,70	96,34	90,01	90,09	89,93	96,37	96,02	96,74
2017-2018	Brüt	98,14	97,66	98,64	95,28	95,69	94,84	100,87	99,54	102,28
	Net	95,36	95,22	95,50	90,33	90,59	90,05	94,13	93,66	94,63
2018-2019	Brüt	97,79	97,08	98,55	97,81	97,87	97,75	97,78	96,35	99,29
	Net	95,12	94,92	95,32	91,02	90,70	91,36	92,00	91,71	92,32
2019-2020	Brüt	100,78	100,37	101,21	97,61	97,63	97,59	103,88	103,06	104,75
	Net	97,22	97,12	97,33	93,86	93,99	93,83	95,10	94,88	95,33

Kaynak: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2020.

Ortaöğretim (Lise) net okullaşma oranları 2008-2009 öğretim yılında %68,97 (%68,20 erkek, %69,77 kadın) olarak gerçekleşmiştir. 2019-2020 öğretim yılında ise ortaöğretimde net okullaşma oranı %88,67 (%88,00 erkek, %89,38) olarak gerçekleşmiştir (Tablo 5.48). 2019-2020 öğretim yılında Türkiye ortalaması ortaöğretim net okullaşma oranı %85,01 (%85,16 erkek, %84,85) gerçekleşmiştir. Yalova İli ortaöğretim net ve brüt okullaşma oranları Türkiye ortalamasının üzerindedir. Genel ortaöğretim okullaşma oranları mesleki ve teknik ortaöğretime göre

[21] "2014-15 eğitim öğretim yılından itibaren aktif-pasif öğrencilerin ayrıştırılmasına gidilmiş olup; sistem üzerindeki pasif duruma düşen öğrenciler (yurt dışına çıkan, vefat eden, açık öğretime geçiş yapan öğrenciler) okullaşma oranlarının hesabında kullanılan öğrenci sayılarına dahil edilmemiştir" (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2021).

daha yüksek gerçekleşmiştir. Genel ortaöğretimde kadın okullaşma oranı daha yüksektir.

Tablo 5.48: Yalova İlinde Ortaöğretim (Lise) Okullaşma Oranı (2008-2009 ve 2019-2020).

Yıl	Yaş	Ortaöğretim (Lise)			Genel Ortaöğretim			Mesleki ve Teknik Ortaöğretim		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2008-2009	Brüt	89,94	91,85	87,96	-	-	-	-	-	-
	Net	68,97	68,20	69,77	-	-	-	-	-	-
2009-2010	Brüt	97,87	100,51	95,16	50,16	48,83	51,53	47,71	51,68	43,63
	Net	75,97	76,13	75,81	36,96	34,62	39,37	39,01	41,51	36,45
2010-2011	Brüt	104,48	106,08	102,82	51,03	48,82	53,32	53,45	57,26	49,49
	Net	78,01	78,04	77,79	36,28	33,50	39,16	41,74	44,54	38,83
2016-2017	Brüt	117,12	119,16	114,93	67,07	65,31	68,96	50,05	53,85	45,96
	Net	90,09	91,09	89,01	49,68	47,50	52,01	40,41	43,59	37,00
2011-2012	Brüt	110,72	111,13	110,27	53,00	50,41	55,77	57,72	60,72	54,50
	Net	81,14	80,80	81,50	34,80	31,83	38,00	46,34	48,97	43,50
2012-2013	Brüt	110,72	111,13	110,27	53,00	50,41	55,77	57,72	60,72	54,50
	Net	81,14	80,80	81,50	34,80	31,83	38,80	46,34	48,97	43,50
2013-2014	Brüt	113,29	113,89	112,63	59,97	58,03	62,09	53,32	55,86	50,54
	Net	85,13	84,73	85,56	40,89	38,11	43,93	44,24	46,62	41,63
2014-2015	Brüt	117,15	117,95	116,28	63,81	62,03	65,73	53,34	55,93	50,56
	Net	86,25	86,72	85,73	42,86	40,98	44,89	43,38,	45,74	40,84
2015-2016	Brüt	116,97	118,26	115,58	67,05	64,92	69,33	49,92	53,34	46,24
	Net	85,43	85,92	84,91	45,66	43,16	48,34	39,78	42,76	36,57
2017-2018	Brüt	114,47	116,62	112,16	64,83	63,26	66,51	49,64	53,37	45,65
	Net	89,08	90,02	88,07	48,91	46,96	51,00	40,17	43,03	37,07
2018-2019	Brüt	114,30	115,68	112,83	67,48	64,88	70,25	46,83	50,80	42,57
	Net	88,72	89,15	88,26	50,58	48,35	52,96	38,14	40,80	35,30
2019-2020	Brüt	116,46	116,22	116,72	72,39	67,91	77,17	44,07	48,31	39,55
	Net	88,67	88,00	89,38	583	49,12	56,77	35,84	38,88	32,61

Kaynak: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2021.

Okullaşma oranları kadar okul, şube, öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayıları da önemlidir. Yalova İlinde 2006-2007 öğretim yılında özellikle ilkokul ve ortaokul seviyesinde öğretmen başına 20, derslik başına 26 öğrenci düşüyorken, 2019-2020 öğretim yılında bu sayılar ilkokul seviyesinde, 16 ve 20'ye, ortaokul seviyesinde ise 13 ve 20'ye düşmüştür (Tablo 5.49). 2019-2020 öğretim yılında Türkiye ortalaması ise ilkokulda okul başına 213, Şube başına 22, öğretmen başına 17, derslik başına 24, ortaokulda ise okul başına 284, şube başına 23, öğretmen başına 15, derslik başına 24 olarak gerçekleşmiştir. Yalova İli Türkiye ortalamasının altında okul, şube, öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayıları düşmektedir.

Tablo 5.49: Yalova İlinde İlkokul ve Ortaokul (İlköğretim) Seviyesine Göre Okul, Şube, Öğretmen ve Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı (2006-2007 ve 2019-2020).

Yıl	Okul		Şube		Öğretmen		Derslik
	İlkokul	Ortaokul	İlkokul	Ortaokul	İlkokul	Ortaokul	İlkokul+Ortaokul
2006-2007	379		27		20		26
2012-2013	192	187	20	22	17	15	22
2018-2019	223	209	21	20	17	14	19
2019-2020	234	218	22	20	16	13	20

Kaynak: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2020.

Yalova İlinde 2006-2007 öğretim yılında özellikle toplam ortaöğretim seviyesinde öğretmen başına 16, derslik başına 34 öğrenci düşüyorken, 2019-2020 öğretim yılında bu sayılar 10 ve 18'e düşmüştür (Tablo 5.50). 2019-2020 öğretim yılında Türkiye ortalaması ise okul başına 327, Şube başına 22, öğretmen başına 11, derslik başına 19 olarak gerçekleşmiş olup, Yalova İli Türkiye ortalamasının altında okul, şube, öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayıları düşmektedir.

Tablo 5.50: Yalova İlinde Ortaöğretim Seviyesine Göre Okul, Şube, Öğretmen ve Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı (2006-2007 ve 2019-2020).

Yıllar	Ortaöğretim Toplam			
	Okul	Şube	Öğretmen	Derslik
2006-2007	300	28	16	34
2012-2013	308	21	13	29
2018-2019	279	20	10	19
2019-2020	252	20	10	18

Kaynak: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2021.

2019-2020 öğretim yılında Yalova İlinde taşıma uygulaması kapsamında taşınılan okul ve taşınılan okulsuz 21 yerleşim biriminden 37 merkez ilkokul ve ortaokuluna toplamda 734 öğrenci (367 erkek, 367 kadın), ilkokula 330 öğrenci (174 erkek, 156 kadın), ortaokula 404 öğrenci (193 erkek, 211 kadın), 7 merkez ortaöğretim okuluna (lise) ise 29 öğrenci (9 erkek, 20 kadın) taşınmaktadır.

2006-2007 öğretim yılında özel öğrenci yurtlarında ise Yalova İlinde 790 kişi kapasiteli 7 yurtta 309 kişi kalmakta olup, boş yatak kapasitesi 481 kişidir. Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumuna bağlı yurt bulunmamaktadır. 2019-2020 öğretim yılında Yalova İlinde 836 kapasiteli 7 adet pansiyonlu okulda toplam 356 kişi (185 erkek, 171 kadın) kalmaktadır. Özel öğrenci yurtlarında ise 2.700 kişi kapasiteli 21

yurtta 1.910 kişi kalmakta olup, boş yatak kapasitesi 790 kişidir. Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumuna bağlı Merkez ilçede (Yalova yurdu) 542 kadın öğrenci kapasiteli, (Dilşad Hatun Öğrenci Yurdu) 664 kadın öğrenci kapasiteli, Termal ilçesinde (Termal öğrenci yurdu) 568 erkek öğrenci kapasiteli, Çınarcık ilçesinde (Çınarcık öğrenci yurdu) ise 240 kadın öğrenci kapasiteli yurt bulunmaktadır. Yalova Merkezde 48 yatak kapasiteli 1 adet öğretmen evi ve ASO bulunmaktadır (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2021).

Yalova Üniversitesi kurulmadan önce Uludağ Üniversitesine bağlı olan Yalova Meslek Yüksekokulu 06 Şubat 1995 tarihinde; 3 Program, 59 Öğrenci ve 5 Personel ile eğitim-öğretime başlamıştır. Uludağ Üniversitesine bağlı olan İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 6 Ocak 2007 tarihinde Yalova İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi olarak kurulmuş, ilk defa İngilizce İşletme bölümündeki 31 öğrenci ile 2007-2008 eğitim-öğretim yılında faaliyete başlamıştır. Yalova Üniversitesi; 22 Mayıs 2008 tarihinde kurulan dokuz üniversiteden biridir. Üniversite Rektörlüğüne bağlı olarak yeni kurulan Hukuk Fakültesi (2010 yılında eğitim-öğretime başlanan), Mühendislik Fakültesi (2009 yılında eğitim-öğretime başlanan), Sosyal Bilimler ve Fen Bilimleri Enstitüsü (06.02.2021 tarihinde Lisansüstü Eğitim Enstitüsü), Yalova İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ve Yalova Meslek Yüksekokulu bağlı birimleri oluşturmuştur. Ayrıca Armutlu Meslek Yüksekokulu (25 Mart 2009 tarihinde), Çınarcık ve Termal Meslek Yüksekokulu (29 Nisan 2010 tarihinde), Yabancı Diller Yüksekokulu (6 Mayıs 2012 tarihinde) kurularak Üniversiteye bağlanmış ve eğitim-öğretime başlamışlardır. Yalova İlahiyat Fakültesi ile Sanat ve Tasarım Fakültesi 2011 tarihinde kurulmuştur. Yalova İlahiyat Fakültesi Zorunlu Arapça Hazırlık Sınıfı ile 2012- 2013 eğitim-öğretim yılında 62 öğrenciyle, Sanat ve Tasarım Fakültesi İletişim Sanatları Bölümü ile 2014-2015 eğitim-öğretim yılında 30 öğrenciyle eğitim öğretime başlamıştır. İlahiyat Fakültesi 2014 tarihinde İslami İlimler Fakültesi adını almıştır (Yalova Üniversitesi, 2021a, b).

Yalova Üniversitesi'nde, 25 Ocak 2019 tarihinde Yalova Üniversitesi 2019-2023 Stratejik Planında da yer alan Sağlık Bilimleri ile Spor Bilimleri Fakülteleri kurulmuştur. Altınova Meslek Yüksekokulu ise 08 Mart 2019 tarihinde kurularak, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında eğitim öğretime başlamıştır. En son 06 Şubat 2021

tarihinde Tıp Fakültesi kurulmuştur. Yalova Üniversitesi, 9 fakülte, 1 yabancı diller yüksekokulu, 5 meslek yüksekokulu, 1 enstitü olmak üzere 16 akademik birim, 15 uygulama ve araştırma merkezi ile eğitim ve öğretim faaliyetlerini sürdürmektedir (Yalova Üniversitesi, 2021a, b).

Yalova Üniversitesi 2008-2009 eğitim ve öğretim yılında iki akademik birimdeki 13 akademik personeli ile toplam 1.472 öğrenciye eğitim ve öğretim hizmeti verilirken, son verilere göre 630 akademik, 348 idari personel ile 16.038 öğrenciye eğitim öğretim hizmetti verilmeye devam edilmektedir. Üniversitenin toplam kadro sayısı 915 olup, mevcut akademik personel sayısı kadronun %69'unu karşılamaktadır. Üniversitenin kuruluşunda idari personele sayısı 9 olup, bugün 348 idari personelle hizmet vermektedir (Yalova Üniversitesi, 2021a, b; Yurdagül, 2012: 275-278).

Yalova Üniversitesi Rektörlüğünden temin ettiğim ve 28 Ağustos 2020 tarihli veriler dikkate alındığında üniversitede 11.255 öğrenci eğitim ve öğretime devam etmektedir. Şubat 2020 tarihine göre 1.740 kişilik azalış, mezun olan öğrencilerden kaynaklanmaktadır. Yabancı öğrenciler hariç mevcut 10.732 öğrencinin illere ve cinsiyete göre dağılımı Tablo 5.51'de gösterilmiştir. Yalova Üniversitesinde okuyan en fazla öğrenci komşu Bursa ilinden (%7,7) gelmiş olup, ikinci sıradaki Yalova ilini (%5,5), Erzurum İli (%4) takip etmektedir. İlk on il sıralamasında Yalova iline uzak olan Sivas, Trabzon ve Samsun illeri bulunmaktadır. Yalova'nın aynı zamanda bu illerden yoğun göç almış olması nedeniyle tercih edilmektedir. Yalova Üniversitesinde 81 ilden gelen öğrenci bulunmaktadır. Erkek Öğrenci sayıları kız öğrencilerden %9,1 daha fazladır.

Tablo 5.51: Yalova Üniversitesi Öğrencilerin Geldiği İllere ve Cinsiyete Göre Sayıları (2020).

İller	Sayısı			Oran (%)	İller	Sayısı			Oran (%)
	Erkek	Kadın	Toplam			Erkek	Kadın	Toplam	
Bursa	388	436	824	7,7	Trabzon	126	144	270	2,5
Yalova	391	202	593	5,5	Kocaeli	127	142	269	2,5
Erzurum	225	201	426	4	Samsun	130	139	269	2,5
İstanbul	236	159	395	3,7	Sakarya	122	128	250	2,4
Sivas	152	141	293	2,7	Diğer (71 İl)	3.805	3.054	6.859	63.9
Balıkesir	154	130	284	2,6	Toplam	5.856	4.876	10.732	100

Kaynak: Yalova Üniversitesi, 2021c.

2010 yılından 28 Ağustos 2020 yılına kadar yaklaşık son 10 yılda Yalova Üniversitesinden 17.649 (2.153 Kadın, 3.563 Erkek) öğrenci mezun olmuştur. 2019-2020 Eğitim ve Öğretim yılında bahar döneminde 1.747, güz döneminde 294 olmak üzere toplam 2.041 öğrenci mezun olmuştur. Yalova Üniversitesi mezun portalı sisteminde 22.927 öğrenci mezun gözükmektedir. Üniversiteden 20.199 Türk vatandaşı, 97 yabancı öğrenci mezun olmuştur (Tablo 5.52). Mezun yabancı öğrenciler toplam 27 ülkeden gelmiş olup, en fazla mezun olan ülkeleri; Suriye (37), Irak (6), İran (4), Tacikistan (4), Afganistan (4) ve İspanya (4) oluşturmaktadır (http://www.yalova.edu.tr, Erişim Tarihi 05.09.2020)

Tablo 5.52: Mezun Olan Uluslararası Öğrencilerin Geldikleri Ülkelere Göre Sayıları.

Ülkeler	**Sayısı**	**Oran (%)**	**Ülkeler**	**Sayısı**	**Oran (%)**
Suriye	37	38,1	Kazakistan	3	3,1
Irak	6	6,2	Yemen	3	3,1
İran	4	4,1	Litvanya	3	3,1
Afganistan	4	4,1	Özbekistan	2	2,1
Tacikistan	4	4,1	Diğer (17 Ülke)	27	27,9
İspanya	4	4,1	Toplam (28 Ülke)	97	100

Kaynak: Yalova Üniversitesi, 2021c.

Yalova Üniversitesinde Şubat 2020 tarihinde 434 olan uluslararası öğrenci sayısı 89 kişi artarak 28 Ağustos 2020 tarihinde 523'e yükselmiştir. Yalova Üniversitesinde 57 ülkeden gelen 523 uluslararası öğrenci sayısı Tablo 5.53'de gösterilmiş olup, en fazla öğrenci Suriye ülkesinden gelmiştir. Diğer beş ülkeyi ise Irak, Azerbaycan, Somali, Tacikistan ve Özbekistan oluşturmaktadır. Uluslararası öğrencilerin 167'si İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde (47 öğrenci işletme ve 34 öğrenci uluslararası ilişkiler), 131'i Mühendislik Fakültesinde (24 Bilgisayar Mühendisliği Bölümü, 72'si Fen ve Sosyal Bilimleri Enstitüsünde (lisansüstü) ve 59'u Meslek Yüksek Okullarında eğitim ve öğretim görmektedir. İslami İlimler Fakültesinde dili Arapça olan İslami Bilimler Programında 33, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslami Bilimleri Anabilim Dalında 27 yabancı öğrenci öğrenim görmektedir.

Tablo 5.53: Uluslararası Öğrencilerin Geldikleri Ülkelere Göre Sayıları (2020).

Ülkeler	Sayısı	Oran (%)	Ülkeler	Sayısı	Oran (%)
Suriye	101	19,3	Özbekistan	26	5
Irak	78	14,9	Filistin	19	3,6
Azerbaycan	47	9	Yemen	15	2,9
Somali	44	8,4	Türkmenistan	12	2,3
Uluslararası Öğrenci	36	6,9	Diğer	103	19,7
Tacikistan	31	5,9	Toplam (57 Ülke)	523	100

Kaynak: Yalova Üniversitesi, 2021c.

Yalova Üniversitesi 2019 YKS (Yükseköğretim Kurumları Sınavı) verilerine göre bir önceki yıla göre %5'lik puan artışı ile %97,5 doluluk oranına ulaşmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün devletine armağan ettiği Yalova Atatürk Tarım İşletmesine (TİGEM) ait 940.000 metrekarelik arazi Yüksek Planlama Kurulu'nun 6 Aralık 2010 tarihinde aldığı kararı ile Yalova Üniversitesi'ne tahsis edilmiştir. Yalova Üniversitesi halen Merkez, Safran, Termal, Armutlu ve Çınarcık ilçe yerleşkeleri olmak üzere toplam 5 yerleşkede eğitim-öğretim faaliyetlerine devam edilmektedir (https://www.haberler.com, Erişim Tarihi 01.06.2020; Yalova Üniversitesi, 2021a, b).

Yalova Üniversitesinin fiziki yapılanması hali hazırda devam etmekte olup, Merkez yerleşkede İslami İlimler Fakültesi binası, Sanat Tasarım Fakülte binası, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ikinci binası, Mühendislik Fakültesi ikinci binası, Yabancı Diller Yüksekokulu binası, Kongre Merkezi binası, Öğrenci Yaşam Merkezi, Spor Yaşam Merkezi, yemekhane gibi sosyal alan ve eğitim binaların inşası 2023 yılına kadar tamamlanması beklenmektedir. Ayrıca Kredi Yurtlar Kurumu tarafından ilk etapta 650 kişilik (toplam 3.000 kişilik) yurt inşaatına devam edilmektedir (Yalova Üniversitesi, 2021b).

Yalova Üniversitesi merkez kampüsündeki inşa faaliyetlerin tamamlanması ile eksik öğretim elemanı ve idari personel boş kadrolarının giderilmesiyle birlikte tercih edilen ve başarısı daha da yükselen bir üniversite olacaktır. 2019-2023 Stratejik Planında da belirtildiği üzere, üniversite kamu-sanayi işbirliğinin artırılması, tanıtımının yapılması, Tarım Bilimleri ve Teknolojileri Fakültesi kurulması, "Yalova Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Merkezi" Teknopark'ın faaliyete geçmesi ile belki de en önemlisi olan bölge sorunlarına ve bölge halkına hizmet üretebilecek

faaliyetlerin etkin bir şekilde Sürekli Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi kanalıyla verilmesi gerekmektedir (Yalova Üniversitesi, 2021b).

5.1.7. Sosyo-Kültürel Gelişim

Kültürün çok değişik tanımları yapılmıştır. Kültür en genel tanımıyla; "*doğanın yarattıklarına karşılık, İnsanoğlu'nun yarattığı her şeydir*" (Güvenç, 2002: 96). Sosyal Antropolojinin konusunun kültür olduğunu söyleyen Tylor (1871)[22] tarafından yapılan tanım ise bütüncül tanımlardır en iyisidir: "*Kültür, ya da uygarlık, bir toplumun üyesi olarak İnsanoğlunun öğrendiği (kazandığı) bilgi, sanat, gelenek-görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür*" (Güvenç, 2002: 101). Güvenç'te benzer bir tanım ile kültürü tanımlamıştır: "*Bilimsel anlamda kültür, toplumun üyesi olarak insanın, yaşayarak öğrendiği ve aktarıp öğrettiği maddi manevi her şeyden oluşan karmaşık bir bütündür*" (Güvenç, 2002: 101). Kültürü maddi ve manevi kültür olarak ikiye ayıran Gürkan kültürü; "*maddi (teknoloji, mimari, araçlar, gereçler, yollar vb.) ve manevi (fikirler, inançlar, değerler, davranış kuralları vb.) öğeleri kapsayan fert üstü karmaşık bir bütündür*" (Gürkan, 1969: 466) şeklinde açıklamıştır. Tandoğan (1998) eğitim ve kültürün birbirini etkileyen iki kavram olduğu belirtirken kültürü "*bir toplumun geçmişini ve bugününü içine alan bir değerler sistemi: düşünüş ve yaşayış tarzı*" (s. 145) olarak tanımlamıştır.

Kültür coğrafyası açısından konuya yaklaşıldığında ise Tümertekin ve Özgüç (2016: 95), Zimolzak ve Stansfield (1983)[23] tarafından "*belirli bir zamanda belirli bir yerde yaşayan belirli bir grup insanın karakteristik yaşam tarzı*" tanımının en doğru kültür tanımı olduğunu belirtmişlerdir. Coğrafya açısından kullanılan diğer bir ifade olan landscape veya kültürel coğrafi görünümde; "*insan faaliyetlerini gözle görünür delilleri unsurları*" maddi kültür olarak belirtilirken, "*gözle görülmeyen ama ona karakterini veren özellikleri*" ise maddi olmayan kültür veya manevi kültür olarak belirtilmiştir. Maddi kültür olarak; binalar, mezar taşları, müzik aletleri, yemek yeme

[22] Edward Burnett Tylor, **Primitive Culture: Researchers into the Development of Mitology, Philosophy, Religion, Language, Art and Custom**, Londra: J. Murray, 1871.
[23] Zimolzak, C.E., & Stansfield, C.A.J: **The Human Landscape, Geography and Cultural**. Ohio, 1983.

araçları, tapınaklar, yerleşme kalıpları gibi çok değişik unsurlar girmektedir. Maddi olmayan kültür olarak da; folklor, şarkılar, müzik, dans, tiyatro, gösteriler, edebiyat, masal, resim, gıda (beslenme) alışkanlıkları, giyim-kuşam, hukuk sistemleri, din ve inançlar, dil ve aksanlar vb. unsurlar gösterilebilir (Tümertekin ve Özgüç, 2016: 115, 122).

Aslında kültür çok farklı bilim tarafından araştırılmaktadır: Coğrafyacılar, antropologlar, sosyologlar, tarihçiler vb. Coğrafyacılar kültürdeki mekânsal farklılıkları tasvir etme ve yorumlama konusunda yeterli bilgiye sahiptirler. Ayrıca coğrafyacılar kültürlerdeki farklılık ve benzerliklerin de açığa çıkarılmasının da farkındadırlar. Kültür dinamik bir süreçtir. Devamlı değişime uğrar. Her nesil veya grup devraldığı kültürü kendisinden sonraki nesil veya gruba yeni öğeler ekleyerek devreder. Coğrafyacılarda "*kültür grupları ve toplumun mekânsal işleyişi bakımından mekânsal işleyişi bakımından mekânsal çeşitlilikleri inceler; dil, din, ekonomi, yönetim ve diğer kültürel olguların bir yerden diğerine değişme ya da aynı kalma yollarının tasvir ve analizi üzerinde durur*" (Tümertekin ve Özgüç, 2016: 96).

Kültürler nesillerin yer değiştirmesi, teknolojinin ilerlemesi, kültürlerin birbiriyle iletişim kurmasıyla birlikte gelişme göstermiştir. Bir toplumun veya bir grubun kültürel gelişimi sahip olduğu maddi ve manevi kültürel değerlerinin gelişimiyle gerçekleşir. Bu nedenle aşağıda Yalova ilinin maddi ve manevi kültür değerlerindeki değişim nüfus artışının etkisiyle de birlikte açıklanmaya çalışılmıştır.

Yalova ilinde 20 arkeolojik sit alanı, bir adet arkeolojik ve tarihi sit alanı ile toplam 163 adet taşınmaz kültür varlığı bulunmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020a). Kültür varlıklarının ilçelere göre dağılımı Tablo 5.54'de gösterilmiş olup, en fazla kültür varlığı Armutlu ilçesinde (özellikle sivil mimarlık örneği), en fazla arkeolojik sit alanı ise Altınova ve Termal İlçelerinde bulunmaktadır (Yalova İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2010).

Tablo 5.54: Yalova İli Taşınmaz Kültür Varlıkları (05.06.2020).

Yıllar	Kültür Varlığı	Arkeolojik Sit Alanı	Doğal, Arkeolojik ve Tarihi Sit Alanı	Toplam
Merkez	11	2	-	13
Altınova	13	7	-	20
Armutlu	56	-	-	56
Çınarcık	22	2	-	24
Çiftlikköy	6	3	-	9
Termal	39	6	1	7
Toplam	**147**	**20**	**1**	**168**

Kaynak: Yalova İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2020.

Arazi incelemelerim esnasında özellikle köylerde sivil mimarlık örneği olabilecek çok sayıda konutu gözleme fırsatı buldum (Fotoğraf 5.1). Bu konutların tespit edilerek kültür envanterine kaydedilmesi ve koruma altına alınması gerekmektedir.

Fotoğraf 5.1: Armutlu İlçesi Hayriye Köyünde Eski Bir Konut.

Yalova'nın Armutlu ilçe merkezde ve Kapaklı köyünde tarihi Osmanlı evleri bulunmakta olup, bir kısmı restore edilmiştir. "*Armutlu (15) ev ve Kapaklı'da Osmanlı Dönemine ait evler tarihi özelliğinden dolayı kültür turizmi açısından önemlidir*" (Doğaner, 1992: 72). Günümüzde sadece Armutlu İlçe genelinde bu evlerin sayısı 43'e ulaşmış olup, il genelinde diğer köylerde Osmanlı mimari yapısını sahip evler alternatif turizm kapsamında değerlendirilmelidir.

> "Kıyıda, kıyıya yakın olarak kurulan köylerde veya kıyının yaylası özelliğindeki orman köylerindeki iki katlı ahşap dolma (dolgu malzemesi kerpiç, tuğla) tipindeki evler kırsal turizm için uygun olduğundan pansiyon olarak kullanılabilir, bu açıdan korunmaları gerekir. Kırsal dokuyu ve doğal güzellikleri, yapılaşmaya yol açmadan mevcut olanakları kullanan yumuşak turizm veya alternatif turizm için kullanmak gerekir" (Doğaner, 1992: 81).

Ülkemizde Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlı 207 müze, 142 örenyeri, 126 türbe ve ziyaret edilebilir 349 ünite bulunmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020a). Yalova Müze Müdürlüğü 08.10.2019 tarihli Bakan oluru ile kurulmuştur. Yalova'da Kent Müzesi, Yürüyen Köşk (Fotoğraf 5.2), Termal Atatürk Köşkü, İbrahim Müteferrika Kâğıt Müzesi ile Atatürk ve Çocuk Müzesi bulunmaktadır (Yalova İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021).

Fotoğraf 5.2: Yürüyen Köşk.

Kaynak: Yalova İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021.

Tablo 5.55'de görüleceği gibi özellikle Yürüyen Köşkü ziyaret edenlerin 2015 yılından itibaren her yıl artış göstermiş olup, Yalova Kent Müzesi ile İbrahim Müteferrika Kâğıt Müzesini ziyaret edenlerin sayıları değişkenlik göstermekle birlikte 2019 yılında 2018 yılına göre artış göstermiştir.

Tablo 5.55: Yalova İli Müze Ziyaretçi Sayıları (2013-2020).

Yıllar	Kent Müzesi	Yürüyen Köşk	İbrahim Müteferrika Kâğıt Müzesi
2013	10.285	-	13.019
2014	14.241	-	68.716
2015	8.951	15.550	11.829
2016	8.717	25.580	17.436
2017	16.355	36.616	21.865
2018	13.876	41.834	7.139
2019	28.867	57.814	15.818
2020 (6 aylık)	2.629	7.315	5.560

Kaynak: T.C. Yalova Belediyesi Müze İstatistikleri, 2020.

Ülkemizde Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğüne bağlı 1.212 Halk Kütüphanesi (60 Çocuk Kütüphanesi dahil) ve 57 gezici kütüphane bulunmaktadır. Yalova ilinde ise Yalova İl Halk Kütüphanesi, Yalova Safalı Yılmaz Tüzünataç Çocuk Kütüphanesi, Yalova Belediyesi S. Engin ve M. Engin Çocuk Tiyatrosu ve Kütüphanesi, Yalova Üniversitesi Kütüphanesi ile Altınova İlçe Halk kütüphanesi bulunmaktadır. (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020b; Yalova İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021).

Türkiye'de Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri ve İl Envanterleri tespit edilmektedir. Türkiye'de kayıtlı 1.264 Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri bulunmaktadır. Yalova'da 9 adet miras il envanteri kapsamına alınmıştır. 2010 yılında Yalova Somut Olmayan Kültürel Miras Tespit Komisyonu tarafından önerilen Yalova ili Sugören köyü'nde yaklaşık 60 yıldır yapılan "*İpek Halı Dokumacılığı*", T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının 13.06.2014 tarihinde toplanan komisyonca incelenerek ulusal envantere, Yalova ili Çınarcık İlçesinde yapılan "*Çınarcık İşi*", "*Geleneksel Yöntemle Kağıt Üretimi*" ile 2013 yılında önerilen Yalova ili Altınova ilçesi Geyikdere ve Çiftlikköy ilçesi Çukurköy köylerinde yaşatılan "*Cemal Ritüeli*" ise il envanterine alınması uygun bulunmuştur (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021c; Yalova İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021).

2015 yılında "*Aşure Geleneği*" ve "*Hıdrellez Bayramı*", 2016 yılında ise Yalova Somut Olmayan Kültürel Miras Tespit Komisyonu tarafından "*İpek Böceği Yetiştiriciliği ve Koza İşlemesi*" önerilmiş ve listeye alınmıştır (Yalova İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021). Ayrıca "*hamam*" ve "*Aşure/Aşura*" geleneği de listeye alınmıştır. Daha fazla kültürel mirasın tespit edilerek Somut Olmayan Kültürel Miras

envanterine alınması durumunda kültürün korunacağı ve sonraki kuşaklara aktarılacağı değerlendirilmektedir.

Yalova ilinin Somut Olmayan Kültürel Miras kapsamında ulusal ve il envanterine alınmış, teklif edilmiş ve önemli bazı gelenekler kısaca açıklanacaktır. Yalova'da 15 yıl kadar önce ipek böceği yetiştirilirken, hazırlanan bir proje kapsamında, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından onaylı ilk defa koza işlemesi kursu açılmıştır. İpek koza ihtiyacı nedeniyle ipek böceği yetiştiriciliği canlandırılma çalışılmaktadır. Yalova'da 2014 yılında sadece Merkez ilçede bir köyde ipek böçekçiliği yapılırken, 2018 yılında Merkez ilçede 3, Çınarcık ilçesinde 1 olmak üzere toplam 3 köyde, 2020 yılında ise Merkez ilçede sadece 1 köyde yapılmaktadır. Yalova ili Merkez ilçe Sugören köyünde Hereke tarzı ipek halı dokumacılığı iki adet halı dokuma atölyesinde ve birçok tezgâhta köyün genç kadın ve kızları tarafından yapılmaktadır. Ahşap tekne yapımcılığı; Yalova ili Armutlu İlçesi Fıstıklı köyünde ve Çınarcık ilçe merkezinde geleneksel teknik, yöntem ve malzemelerle yıllardan beri yapılmakta iken, bu işi yapan sadece iki usta kalmıştır. Yalova ili Merkez ilçeye bağlı Güneyköy'de gümüş-bakır oksit ve boynuzdan yaldız el işçiliğiyle takı yapılmaktadır. Çınarcık İlçe merkezinde 80 senelik bir tarihe dayanan "*Çınarcık İşi*" veya "*Çınarcık iğne oyası*"; pamuk, ipek ve keten kumaşlar üzerine iplik çekilmekte ve doğal ipliklerle kumaş işlenmektedir. Ayrıca 2010 yılından itibaren ebru kursu, 2012 yılından itibaren çini işlemeciliği kursu, 2017 yılından itibaren "*Tezhip*" kursu ile minyatür konusunda üç usta sanatçı tarafından çalışmalar yapılmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021c; Yalova İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021).

Ayrıca "*Cemali Ritüeli*" ile geleneksel yöntemlerle ahşap kâğıt üretimi hususu açıklanacaktır. Cemal Ritüeli denen gelenek "*Camal*" diye adlandırılmakta olup, Altınova ilçesi Geyikdere köyü ve Çiftlikköy ilçesi Çukur köyde yaşayan Bulgaristan göçmenleri tarafından hasat zamanı işin bitiminde cuma günü dışında bir gün gece yarısı saat 12:00 civarında 4 çancı, iki kız (kız kılığına giren iki erkek) ve iki jandarma ve bir adet oyunu düdükle ya da işaretle yöneten yöneticiyle oynanmaktadır. Geleneksel yöntemle kâğıt üretimi 1745 yılında Elmalık köyünde Yalova Kâğıthane'sinde yapılmıştır. 2011 yılında faaliyete geçen Yalova Belediyesi Raif Dinçkök Kültür Merkezinde Mayıs 2013 yılında açılan Yalova Belediyesi İbrahim

Müteferrika Kâğıt Müzesinde gönüllü katılımla geleneksel Türk Kâğıdı üretilmeye başlanmıştır (Yalova İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021).

Türkiye'de (Anadolu'da) ilk 12'nci yüzyılda Kâğıthanelerin bulunduğu batılı kaynaklardan öğrenilmiş olup, bu Kâğıthanelerden biri de (Hirerapolis) Pamukkale'de bulunmaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu döneminde belgelerle kanıtlanan ilk kâğıt imalathanesi 18'inci yüzyılda (1745) Yalova'da kurulmuştur. İbrahim Müteferrika 1741 yılında Yalova'da bir Kâğıthane kurma girişimine başlamış olup, 22 Ağustos 1744 tarihinde kurulması kararlaştırılmış ve 1745 (hicri 1158) yılında Yalova'nın Elmalık (Saruhanlı) köyü Çardakçı Mevkii'nde Hırka Deresi (bugünkü Elmalık deresinin birkaç kolundan biri) üzerinde eski değirmenin yerine kurulduğu bilinmektedir (Akyol, 2004).

> "Yalova kâğıdını, 1741 Şubat ortalarında (1153 Zilhicce başı) Müteferrika Matbaası'nda, 14 ncü kitap olarak baskısı tamamlanan Raşid Tarihi'nin birinci cildinde bulduk. Burada filigranın bir kopyasını sunduğumuz kâğıt üzerinde stilize bir cami, Yalakabat (Yalova) kelimesi ve 1158 (1745) tarihi okunmakta ve bir nişan da görülmektedir" (Anafarta, 1970: 17).

18 Nisan 1945 tarihli bir belgeye göre de Yalova Kağıthanesi'ne ikinci bir dolabın ilave edilmiştir. Yalova Kağıthanesi 1760 yılına kadar faaliyette bulunduktan sonra Avrupa ile rekabet edilememesi, kâğıt üretimi için gerekli suyun temininde yaşanan sıkıntılar veya teknik sebeplerle kapanmıştır. Kağıthaneden iki üç saat mesafede olan Karakilise olarak bilinen mahallede (bugünkü Çiftlikköy ilçesi Sahil mahallesi) yetiştirilen bostanların sulandığı derenin kuruması nedeniyle Kağıthanenin suyunun ayrıldığı derenin arklarından ayrılması sonucunda üretimde sorunlar yaşanmıştır (Akyol, 2004; Taner, 1998).

Elmalık köyündeki Yalova Kâğıthanesi'nin kalıntıları ve temeli bulunarak aslına uygun şekilde yeniden inşaa edilerek müze olarak kullanılması ile bölge turizmine canlılık katacaktır (Taner, 1998: 54). Bu konuda Türkiye'de kâğıt sanayinin kurucusu olan Mehmet Ali Kağıtçı da benzer öneride bulunmuştur: "*Kuruluşu, Türk Matbaacılığı'nın ortaya çıkışı ile ilgili bulunan tarihi (YALAKABAT KAĞITHANESİ)'ni ihya ile ereği gibi tanzim ve teçhiz edip işler hale getirmek… Yalova'nın turistik cazibesine katkıda bulunulmuş olacaktır*" (Kağıtçı, 1968: 63).

Yalova Merkez'deki en eski sinemalardan olan Cinema77 cep sineması 206 kişi kapasiteli 3 cep salonu, kafeteryası ve 450 m2 kapalı alanı 1995 yılında kurulmuştur. Ayrıca 29 Mart 2008 tarihinde Özdilek Alışveriş Merkezi (AVM), 5 Aralık 2008 tarihinde Kipa AVM ile 2014 yılında Yalova Star AVM açılmış olup, bünyelerindeki cep sinemaları ile birlikte Yalova'da sinema sayıları artmıştır (Yurdagül, 2012: 389). Tablo 5.56'da görüleceği gibi 2000 yılında seyirci sayısı 51.580 kişi iken, 2008 yılında 134.956, 2019 yılında ise 269.764 kişiye yükselmiştir. 2020 yılında tüm dünyada yaşanan Covid-19 pandemi nedeniyle seyirci sayısı azalış göstermiştir.

Tablo 5.56: Yalova İli Sinema İstatistikleri (2000-2020).

Yıllar	Salon Sayıları	Koltuk Sayıları	Film Sayıları	Seyirci Sayıları
2000	2	454	183	51.580
2001	2	454	166	42.688
2002	4	454	172	34.700
2003	4	448	164	57.161
2004	3	191	37	22.230
2005	3	191	63	37.300
2006	3	197	135	54.000
2007	3	197	120	25.000
2008	8	1.016	174	134.956
2009	10	1.061	106	122.100
2010	10	1.046	216	244.756
2011	13	1.441	333	221.818
2012	13	1.432	320	214.098
2013	13	1.429	225	198.542
2014	13	1.429	331	258.404
2015	13	1.429	410	228.251
2016	19	1.896	601	254.989
2017	19	1.878	561	415.525
2018	13	1.371	361	245.300
2019	178	1.743	396	269.764
2020	17	1.802	139	102.733

Kaynak: TÜİK, 2021r.

Yalova'da 1989 yılında Yalova Sanat Tiyatrosu Derneği (YASAD) kurulmuş Yalova Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü Gençlik Merkezi tarafından istekli olan gençlere de Tiyatro Kursu verilmektedir. Yalova belediyesi tarafından 2006 yılında da Belediye Şehir Tiyatrosu kurulmuştur. Etkinliklerini genellikle Uğur Mumcu Kültür Merkezi'nde gerçekleştirmektedir. Gri Sanat Tiyatrosu Yalova'nın ilk ve tek özel tiyatrosu olup, 2011-2012 sezonunda sahne çalışmalarına başlamıştır (Yurdagül, 2012:

389). 2008 yılında Yalova Üniversitesinin kurulması, Gri Sanat Tiyatrosunun özellikle 2011 yılında açılışı yapılan Raif Dinçkök Kültür Merkezinde (RDKM) gösterilerine başlamasıyla birlikte, Yalova ilinde de 2011 yılından itibaren eser, gösteri ve seyirci sayılarında artış yaşanmaya başlanmıştır (Tablo 5.57).

Tablo 5.57: Yalova İli Tiyatro İstatistikleri (2000-2020).

Yıllar	Salon Sayısı	Koltuk Sayısı	Eser Sayısı	Gösteri Sayısı	Seyirci Sayısı
2000	1	185	2	40	7.540
2008	1	185	3	150	3.600
2010	2	546	20	72	11.800
2011	4	1.099	23	60	13.720
2012	3	1.119	56	67	13.073
2013	4	995	11	25	3.545
2014	3	839	6	6	2.447
2015	2	789	37	105	7.090
2016	2	799	21	31	2.650
2017	4	1.519	22	32	8.731
2018	2	799	18	28	9.862
2019	7	2.279	13	22	8.054
2020	2	549	7	12	3.988

Kaynak: TÜİK, 2021r.

Yukarıda Yalova ilindeki kütüphane, müze, sinema ve tiyatro istatistikleri gösterilmiştir. Tandoğan kültür öğelerinin yaygınlaştırılması ile artırılmasının önemi üzerinde durmuştur: "*Kütüphanelerin geliştirilmesi, müzelerin yaygınlaştırılması; vakıf eserlerinin korunması ve bakımı; tiyatroların yaygınlaştırılmasını; özelliklerine bağlı kalınarak bütünlüğü korunarak Türk musikisinin araştırılması ve geliştirilmesini, kültür alanında yapılması gerekenlerin ana başlıkları olarak sıralayabiliriz*" (Tandoğan, 1998: 145-146).

Yalova'da çeşitli kültür ve sanat dernekleri bulunmaktadır. Bu dernekler, Yalova Kent Meclisi Kültür ve Sanat Komisyonu çatısı altında faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bu derneklerden bazıları şunlardır:

Turizm, Folklor, Araştırma ve Geliştirme Gençlik ve Spor Kulübü Derneği (TUFAG): 8 Ağustos 1984 tarihinde Türk kültürünü, halk oyunu ve müziklerini araştırmak ve geliştirmek amacıyla kurulmuştur. Dernek Türkiye'nin en eski halk dansları topluluğu olup, en büyük kostüm arşivine, 219 üyeye (7 kurucu üye) sahiptir. Dernek 25 yöre repertuvarına sahip olup, Türkiye'deki ve yurtdışındaki pek çok organizasyonda ülkemizi temsil etmiştir. Yalova ilinde 26 yıl boyunca düzenlenen (ilki

1985 yılında) Uluslararası Halk Oyunları Festivalleri ve Uluslararası Altın Karanfil Halk Dansları Yarışmasını (29 Haziran-5 Temmuz) düzenlemektedir. 34'üncü ve en son Uluslararası Halk Oyunları Festivali ile 22'inci Altın Karanfil Halk Dansları Yarışması 2021 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu festival 5000 kişilik Barış Manço Açık Hava Tiyatrosu ile ilçe merkezlerinde yerli ve yabancı ekiplerin gösterileri sergilenmektedir (https://tufag.org.tr/, Erişim Tarihi 01.06.2020; https://www.haberler.com/, Erişim Tarihi 05.09.2021; Yurdagül, 2012: 361). Dernek yetkilisi ile yapılan görüşmede dernek bazında Türkiye'de 34'üncü festivalini yapan tek dernek oldukları ve ortalama 400 kursiyeye sahip oldukları belirtilmiştir. Derneğin gelecekteki hedeflerinin; halk oyunları kampüsü yapılması (10 yılı aşkın süredir) ve Halk Oyunu Yüksekokulu veya Konservatuvarı (kamu veya özel üniversite kapsamında) kurmak olduğu belirtilmiştir. En önemli sorunları da halk oyunlarına ilginin azalması, yer sıkıntısı (salon) yaşamalarıdır.

Yalova Folklor Eğitim Merkezi Gençlik ve Spor Kulübü Derneği (YAFEM): Dernek Yalova'nın özellikle Türk Cumhuriyetleri ile Türk Toplulukların tanınmasını sağlamak, Türk kültür ve folklorunun gelişmesine katkıda bulunmak maksadıyla 1988 yılında kurulmuştur. Bu kapsamda her yıl (16-23 Temmuz) düzenlenen ve 2021 yılında 24'üncüsü icra edilen "*Türk Boyları Kültür Şöleni*" ve 15'inci Türk Dünyası Gazeteciler Buluşması organizasyonu düzenlenmiştir (https://www.haberler.com, Erişim Tarihi 01.06.2020; https://www.yalovatan.com, Erişim Tarihi 12.07.2021; Yurdagül, 2012: 364). Dernek yetkilisi ile yapılan görüşmede dünyada adı konmuş 60-65 Türk Boyunun yaklaşık 40-45'inin Yalova'ya geldiği, Derneğin Türkiye Festivaller Birliğinin üyesi (TUFAG gibi) olduğu, derneğin TUFAG'dan ayrıldığı (ama birçok noktada ortak çalışmaları olduğu), yaklaşık 8.000.10.000 öğrencinin faaliyet gösterdiği, 120 üyesinin olduğu, yaklaşk 50-150 kursiyerin olduğu belirtilmiştir. Yeni bir binaya (çeşitli imkanları olan) ve toplu ulaşım aracına ihtiyaç oldukları belirtilmiştir. En önemli sorunları da "*sürdürülebilir bir ekonomik girdinin olmaması*" olarak belirtilmiştir.

Kuzey Kafkas Kültür Yardımlaşma Gençlik ve Spor Kulübü Derneği: Yalova ilindeki Kafkas nüfusun gelenek, görenek, folklor ve kültür değerlerinin geliştirilmek maksadıyla 1979 yılında kurulan kurulmuştur. 2003 yılında başlayan Yalova

Uluslararası Kafkas Halk Dansları ve Müzik Festivali'nin 17'ncisi 17-22 Ağustos 2021 tarihinde düzenlenmiştir (https://www.yalovapusulası.com, Erişim Tarihi 25.08.2021; Yurdagül, 2012: 366). Dernek yetkilisi ile yapılan görüşmede 1971 yılında derneğin kurulduğu, 1977-1978 yıllarında kongresi yapılamadığından kapatıldığı ve 1979 yılında tekrar kurulduğu belirtilmiştir. En önemli sorunları da yer sıkıntısı (salon) yaşamalarıdır.

Güzel Sanatlar Derneği (GÜSAD); resim, hat, ebru sanatı, kumaş ve çini boyama vb. çok çeşitli kursları düzenleyen, Güzel Sanatlar ve Eğitim Fakültelerine öğrencileri hazırlayan dernek 1995 yılında, Yalova Sanat Tiyatrosu Derneği (YASAD) çocuk, kadın ve gençlere yönelik tiyatro eğitimi vermek ve tiyatro çalışmaları yapılmak maksadıyla 1989 yılında kurulmuştur. Gri Sanat Tiyatrosu Derneği altında kurulan tiyatro Yalova'nın ilk ve tek özel tiyatrosu olup, 2011-2012 sezonunda sahne çalışmalarına başlamıştır (https://www.haberler.com, Erişim Tarihi 01.06.2020; Yurdagül, 2012: 367).

Yeni kurulan dernek olan Paşakent Folklor Eğitim Merkezi ve Spor Kulübü Derneği (PAFEM) 2020 yılında Türkiye Halk Oyunları şampiyonasında il birincisi olarak Yalova'yı temsil Etmiştir (http://yalova77.com, Erişim Tarihi 01.06.2020).

Yalova sahip olduğu kültür mozaiği ile Bulgaristan, Kafkasya, Dağıstan, Batum, Yunanistan, Yugoslavya (Bosna-Hersek, Kosova vb.), Romanya'dan göç alması nedeniyle çok sayıda kültür ve folklor derneğine sahiptir. 1985 yılında faaliyete başlayan Bursa Balkan Türkleri Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonuna bağlı olan Yalova Balkan Göçmenleri Eğitim Kültür ve Dayanışma Derneği (Bal-Göç) bulunmaktadır. Bu dernek tarafından Yalova Uluslararası Balkan Festivali gerçekleştirilmektedir (https://www.bgf.org.tr, Erişim Tarihi 01.06.2020). Yalova'da Kafkas Dernekleri Federasyonuna bağlı Yalova Çerkes Birliği Kültür ve Dayanışma Derneği ile birlikte, Yalova Dağıstan Derneği, Yalova Kafkas Çeçen Derneği, Çiftlikköy Kafkas Derneği, Yalova İmam Şamil Birliği de bulunmaktadır (https://www.kaffed.org.tr, Erişim Tarihi 01.06.2020; https://www.kanaathaber.org.tr, Erişim Tarihi 01.06.2020).

Yalova'da yılın belirli gün ve haftalarında kültürel ve sanatsal faaliyetler ile Kurtuluş Şenlikleri gerçekleştirilmektedir. Kurtuluş Şenliklerinde; halkoyunları gösteri ve yarışmaları, sergiler, söyleşiler, uluslararası şiir organizasyonları, sportif etkinlik ve yarışmalar, halk konserleri vb. çok çeşitli etkinlikler gerçekleştirilmektedir (T.C. Yalova Valiliği, 2021).

Yalova ili, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanına kadar çeşitli bölgelerden önemli bir bölümü de zorunlu olan uluslararası göçe maruz kalmıştır. 1853-1856 Kırım Savaşı, 21 Mayıs 1864 Çerkes Sürgünü, 1877-1978 Osmanlı-Rus Harbi (93 Harbi), 1912-1914 Balkan savaşı, 1914-1918 I. Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı ile sonrasındaki mübadele sonrasında, Bulgaristan başta olmak üzere; Kafkasya, Dağıstan, Batum, Yunanistan (mübadele), Yugoslavya (Bosna-Hersek, Kosova vb.), Romanya'dan faklı kültürlere sahip göçmenler (Osmanlı göç politikası gereği hemen hemen hepsi Müslüman olan göçmenler) yerel kültürel özelliklerini Yalova'ya taşımışlardır.

> "Bütün yerleşmelerin kurulduğu yer ve çevreleri doğal güzellikler bakımından çok zengin turistik çekiciliklere sahip olmaları yanı sıra, farklı bölgelerden gelmiş nüfusun sahip olduğu gelenek-görenek, müzik kültürü, yemek kültürü, eğlence kültürü, el sanatları, giyim-kuşam gibi çok çeşitli beşeri çekiciliklere de sahiptirler. Bu öğeler kırsal turizm için önemli çekiciliklerdir" (Balcı Akova, 2013: 76).

Yalova ilinde çeşitli kaynakların incelenmesi ve gerçekleştirilen mülakatlar neticesinde köy ve beldelere gelen ve yerleşen göçmenlerin geldikleri yerler ve geliş tarihleri tespit edilmiştir (Balcı Akova, 2013: 76; Sevencan, 2017; http://www.cinarcik.bel.tr, Erişim Tarihi 01.06.2020; http://www.yalovagazetesi.com, Erişim Tarihi 01.06.2020; http://www.yalovamiz.com, Erişim Tarihi 01.06.2020). Bazı köy veya beldelere farklı göçmenlerin yerleştirildiği de tespit edilmiştir. Belde ve köyler bu göçler ile kurulmuş olabileceği gibi daha öncesinde kurulan bu yerlere göçmenlerin de gelerek yerel halk ile kaynaştığını tespit edilmiştir. Özellikle sadece Rumların yaşadığı köylere mübadele ile Yunanistan'dan gelen göçmenler yerleştirilmiştir.

Yalova iline yerleşen göçmenlerin geldikleri yerlere göre sıralayacak olursak; Bulgaristan'tan gelen göçmenler, Merkez ilçenin özellikle Gazi Osman Paşa Mahallesi (1962 yılı), Sugören köyü ile Elmalık köyüne (1936), Altınova ilçe merkezi (1929 yılı)

ile Kaytazdere (1890 yılı), Subaşı beldeleri (1935 yılı) ile Sermayecik, Ahmediye, Çavuşçiftliği ve Geyikdere köylerine; Çınarçık ilçesi Kocadere köyüne (1881 yılı); Çiftlikköy ilçe merkezi (1890 yılı), Taşköprü beldesi (1902 yılı) ile Çukurköy, Dereköy, Gacık ve Kabaklı köylerine yerleştirilmiştir,

Yunanistan'dan gelen göçmenler; Merkez ilçenin Kadıköy beldesine (1924 yılı), Elmalık, Safran ve Hacımehmet köylerine (1924 yılı), Sugören köyü (1924 yılı), Çınarcık ilçesi Koru ve Esenköy beldelerine (1924 yılı), Çiftlikköy ilçesi Dereköy ve Laledere köylerine yerleştirilmiştir.

Kafkasya'dan gelen göçmenler; Merkez ilçenin Güneyköy (Dağıstan-1880 yılı), Soğucak (Çerkez-1864 yılı) ve Esadiye (Dağıstan-1883 yılı), Altınova ilçesi Fevziye, Örencik (1893 yılı), Karadere, Çavuşköy (1881 yılı) ve Aktoprak (1881 yılı) Çerkez köyleri ile Çiftlikköy ilçe merkezine (Sultaniye mahallesine) yerleştirilmişlerdir.

Batum'dan gelen göçmenler; Merkez ilçenin Kadıköy beldesi (1879 yılı), Safran ve Kurtköy köyleri (1879 yılı), Armutlu ilçe merkezi, Çınarcık ilçe merkezi (1879 yılı), Teşvikiye beldesi ve Ortaburun köyü (1893 yılı-laz-gürcü), Termal ilçesi Yeni Mahalle mahallesine (1925 yılı) yerleştirilmişlerdir. 1877-1978 Osmanlı-Rus Harbi (93 Harbi) sonrasında Atrvin Borçka ilçesi köylerinden göç eden Gürcüler Armutlu ilçesi; Selimiye, Hayriye ve Mecidiye (1893 yılı) köylerine göç etmişlerdir. Termal ilçesi Gökçedere mahallesi 1881 yılında "Batum'un Marditti kasabasından hicret eden gürcü muhacirlerden" Üvezpınar mahallesi ise "Gürcistan'ın Acara bölgesindeki Çhala Vadisinden gelen" lazların yerleştirilmesi ile oluşturulmuştur (T.C. Termal Kaymakamlığı, 2021).

Geçekleştirilen yüksek lisans çalışmasında da Üvezpınar mahallesinin yapısı ortaya konmuştur.

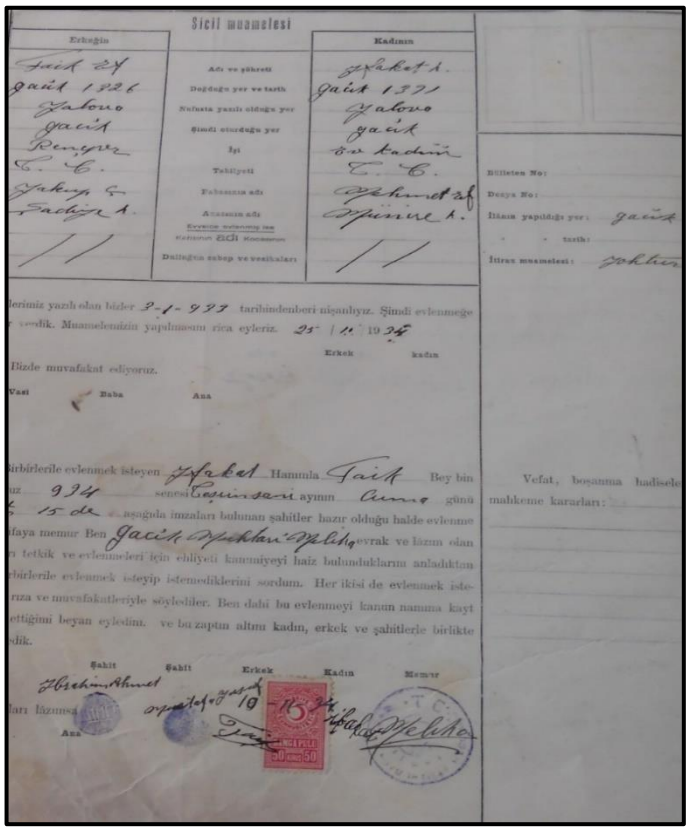
> "Üvezpınar'da nüfusun yaklaşık % 64,2'sini Batum Göçmeni Lazları, % 4,3'ünü Gürcü, % 13,6'sını anne babasından biri Batum Göçmeni Laz diğeri Gürcü, % 10,0'ını dışarıdan göç edenlerin ve ayrıca son zamanlarda Mardin'den gelen Arapların % 7,6'lık bir kısmını oluşturduğunu gözlemlemekteyiz" (Asan, 2016: 5).

Yugoslavya'dan gelen Boşnak müşteciler Altınova Soğuksu ve Çavuşçiftliği köyüne, Arnavutluk göçmenleri ise Çiftliköy ilçesi Laledere köyüne yerleştirilmişlerdir.

Cumhuriyetin ilanından önce ve sonrasında da Yalova Türkiye'nin çeşitli illerinden göç almıştır. *"Nüfus yapısı büyük ölçüde Karadeniz kökenli ve Balkan göçmeni vatandaşlarımızdan oluşmaktadır*" (Yurdagül, 2012: 14). Yalova İstanbul'un bir ilçesi olarak 1950'li yıllardan itibaren Karadeniz Bölgesi'ndeki illerden yoğun göç almıştır: "*1950 Yılında Karadeniz Bölgesi'nin doğusunda yoğun bir nüfus adasının mevcut olduğunu belirtmekte yarar vardır. Bu saha bir süre sonra yollayacağı göçlerle, Marmara Denizi çevresindeki şehirleri uzun yıllar besleyecek nüfus kaynağı haline gelecektir*" (Erel, 1992: 92).

Türkiye'nin ilk kadın muhtarı 1932 yılında atama usulüyle Yalova'nın Gacık köyünden çıkmıştır. Atatürk'ün 1932 yılında Yalova'nın Gacık köyüne yaptığı ziyareti esnasında Meliha Manço'yu atama yoluyla muhtar yapmıştır (https://haberci.com.tr, Erişim Tarihi 01.06.2020). Aslında kadınların muhtar olma hakları 442 sayılı Köy Kanunun 26 Ekim 1933 tarihli ve 2349 sayılı Kanunun 1'inci maddesi ile değiştirilen 20'inci maddesine göre verilmiştir (Resmî Gazete, 1924). Gacık köyü muhtarlığı "Sicil Muameleri" defterinde 18'inci sayfasında 10.11.1934 tarihli belgede Gacık köyü muhtarı Meliha Manço'nun imzası ve adı görülmektedir (Fotoğraf 5.3).

Fotoğraf 5.3: Gacık Köyü Sicil Muamelesi Defteri.

Kaynak: Çiftlikköy İlçesi Gacık Köyü Muhtarlığı Evlenme Kayıtları.

Bu bölümü bitirmeden önce popüler kültür ile halk kültürü üzerine Yalova ili üzerinden konuyu açıklayacağım. Bilindiği gibi halk kültürü daha kırsal kesimin kültürü iken popüler kültür genel olarak şehirleşmenin etkisiyle birlikte kendisini gösteren çok nüfuslu yerleşimlerin veya kısaca şehir kültürü olarak tanımlanabilir. Şehir kültürü daha hızlı değişim gösterirken halk kültürü ise kırsal ve tarımsal olmanın etkisi nedeniyle zaman içerisinde küçük değişimler gösterir (Tümertekin ve Özgüç, 2016:122-137).

Popüler kültürün çevre üzerindeki etkisi ise bilinmektedir. Son yıllarda Dünyada da olduğu gibi ülkemizde de popüler yaşam tarzının kırsal kesim üzerinde baskısı artmaktadır. Özellikle rekreasyon alanlar üzerinde baskı artmakta, artan nüfus artışı kentsel alanları kırsal alanlara doğru kaymasına neden olmakta, halk kültürü üzerindeki baskı artmaktadır. "*Modern çağ ve popüler kültürün paradokslarından birisi de nüfus ne kadar çok şehirlerde yığılıyorsa, açık alanlar üzerindeki baskının da*

o kadar çok arttığıdır. İnsanlar bu tür bölgelerde tatil geçirmeye giderken, popüler kültürlerini de yanlarında taşımaktadırlar" (Tümertekin ve Özgüç, 2016:135).

Arazi incelemesi esnasında Teşvikiye Şehir Ormanı içerisinde bulunan Erikli Yaylası ve çifte şelalelerini özellikle hafta sonları olmak üzere görmeye gelen ziyaretçilerin yoğunluğu ile birlikte, çevre ve insan sağlığı üzerinde olan baskı gözlenmiştir (Fotoğraf 5.4).

Fotoğraf 5.4: Erikli Yaylası ve Çifte Şelaleler.

Teşvikiye beldesinin güneyinde bulunan yayla yolunun dar ve kısmen bozuk olması ulaşımı kısmen engellemese, gelen ziyaretçi sayıları daha da artış gösterebilirdi. Teşvikiye Belediye Başkanlığı kayıtlarına göre Teşvikiye Şehir Ormanına giriş yapan araç sayısı 2019 yılında (Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül ve Ekim aylarında) 11.700 iken, 2020 yılında (Haziran, Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında) 19.800'e ulaşmıştır (Teşvikiye Belediyesi, 2020). Araç sayılarıyla birlikte ziyaretçi sayıları da artış göstermektedir.

Erikli Yaylası üzerine gerçekleştirilen bir yüksek lisans tezinde de benzer tespitlerde bulunulmuştur. Çalışmada 250 ziyaretçi ve 30 uzman ile anket yapılmış, ziyaretçilerin %59,6'sını yaylaya özel araçlarla geldiklerini, %73,2'sinin sadece 1 gün zaman geçirdiklerini, rekreasyonel faaliyetlerin alana olan olumsuz etkisi kapsamında

ise %51,2'si doğal yapının bozulmasını, %55,6'sı ise alanın rekreasyonel beklentiyi karşılamadığını dile getirmişlerdir. Uzman anketleri SWOT analizi çalışması için gerçekleştirilmiştir (Özer, 2019). Erikli Yaylasının anket sonucunda da ortaya çıktığı gibi birçok eksikliği (ulaşım, yol, konaklama, tanıtım, çevre kirliliği vb.) bulunmaktadır. Araştırmacı Erikli Yaylası özelinde şu sonuca varmıştır: "*Erikli yaylasının doğal ve sosyo-kültürel kaynakların bozulmamışlığını koruyarak ve sürdürebilirliğini sağlayan ekolojik temelli turizm planlama yaklaşımları doğrultusunda bütüncül planlama yaklaşımları belirlenmelidir*" (Özer, 2019: 101).

Önceki bölümlerde kırsal kalkınma konusu detaylıca incelenmiştir. Burada kısaca Yalova ilinin kırsal kesiminin sahip olduğu kültürün şehrin veya popüler kültürün etkisi üzerinde durulmuştur.

5.2. Nüfusun Mekânsal Dağılımı

5.2.1. Yalova İlinin Nüfus Yoğunluğunun Değişimi

Yalova'nın ilçe olduğu 1935 ve 1985 yılları arasında nüfus yoğunluğu 37 kişiden, 183 kişiye yükselmiştir. Yalova'nın nüfus yoğunluğu il olarak tekrar hesaplandığı 1990 yılında 159 kişiye, sonrasında nüfusunun artışıyla birlikte, 2010 yılında 241 kişiye, 2020 yılında ise 326 kişiye yükselmiştir (Tablo 5.58). Türkiye'nin 2020 yılı nüfus yoğunluğu 109 kişi olup, Yalova'nın nüfus yoğunluğu Türkiye'den daha fazladır. Nüfusun artması, nüfus yoğunluğunu artırmakta, sonucunda da yerleşme alanları daraltmaktadır.

Tablo 5.58: Yalova İlinin Nüfus Yoğunluğu (1935-2020).

Yıllar	**1935**	**1945**	**1960**	**1970**	**1985**	**1990**
Nüfus	16.840	20.276	33.101	42.689	90.228	135.121
Yalova Nüfus Yoğunluğu	37	38	67	86	183	159
Türkiye Nüfus Yoğunluğu	21	24	36	46	65	73
Yıllar	**2000**	**2007**	**2010**	**2015**	**2019**	**2020**
Nüfus	168.539	181.758	203.741	233.009	270.976	276.050
Yalova Nüfus Yoğunluğu	199	215	241	275	320	326
Türkiye Nüfus Yoğunluğu	88	92	96	102	108	109

Kaynak: TÜİK, 2021b, c.

Yalova ilinin 1990-2020 yılları arasında ilçeler bazında nüfus yoğunlukları Tablo 5.59'da görülmekte olup, nüfus yoğunluğu en çok olan ilçeleri 1990, 2000 ve 2007 yıllarında sırasıyla Merkez, Altınova ve Çiftlikköy İlçeleri olmuştur.

Tablo 5.59: Yalova ilçelerinin Nüfus Yoğunluklarının Değişimi (1990-2020).

Yerleşim Yeri	Yüzölçümü (km^2)	1990	2000	2007	2019	2020
Merkez	164	470	525	627	909	911
Altınova	95	165	239	220	308	324
Armutlu	238	25	33	30	40	42
Çınarcık	188	92	115	117	183	185
Çiftlikköy	117	125	212	206	358	383
Termal	45	96	120	103	153	145
Toplam	**847**	**159**	**199**	**215**	**320**	**326**
Türkiye	**769.604**	**73**	**88**	**92**	**108**	**109**

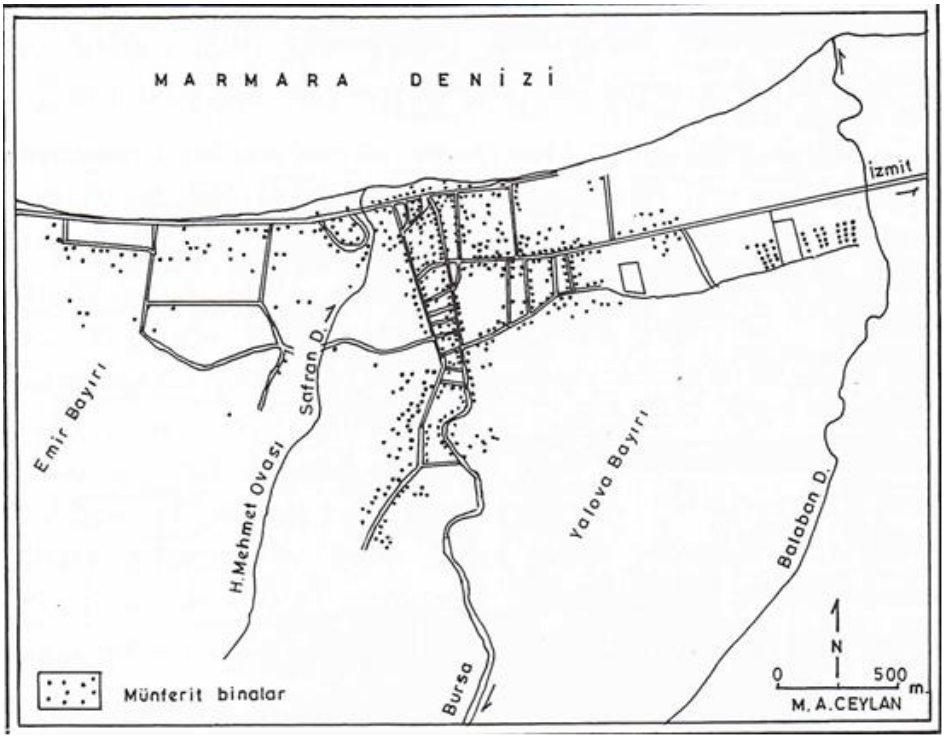
Kaynak: TÜİK, 2021b, c.

Çiftlikköy ilçesinin nüfus artış hızının Altınova ilçesinden fazla gerçekleşmesiyle birlikte 2019 yılında Çiftlikköy ilçesinin nüfus yoğunluğu Altınova ilçesini geçmiştir. Çınarcık ilçesinin nüfus yoğunluğu 1990 ve 2000 yıllarında Termal ilçesine göre daha az iken turizmin etkisinin artışıyla birlikte 2007 ve 2020 yıllarında Termal ilçesinin nüfus yoğunluğunu geçmiştir. "*Nüfus yoğunlaştıkça özellikle merkezde kullanılacak alan daralmaktadır. Bu ise, kişilerin yaşamsal alanlarının da kısıtlanmasına yol açmaktadır*" (Sertkaya Doğan, 2009: 15). Yalova ilinin ilçe merkezlerinin yaşamsal alanları, artan nüfus yoğunluğuyla birlikte daralmaktadır. İlçe merkezleri; yeni toplu konutların yapımı, sanayi tesislerin inşa edilmesi, süs bitkisi ve çiçek yetiştiriciliği işletmelerinin sayısının artmasıyla birlikte, özellikle doğu ile güney istikametine doğru gelişmesini sürdürmeye devam etmektedir.

Yalova 1961 yılına kadar 3 mahalleden (Rüstempaşa, Süleyman Bey Merakuyu Mahalleleri) oluşmakta olup, 1950'lerin başında tarımsal sektörün hâkim olduğu (%60) günümüzdeki Rüstempaşa, Süleyman Bey, Fevzi Paşa ve Bağlarbaşı Mahallerden oluşan 91,3 hektar bir yerleşme durumundadır (Ceylan, 2003: 26). 1960 Genel Nüfus Sayımına göre Yalova Şehrinin nüfusu 11.318 kişiden oluşmaktadır. 1960'ların Yalova'sı; konutların Kocaeli ve Bursa karayolu üzerinde yoğunlaştığı, 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi'nde en büyük can kaybının yaşandığı Bahçelievler Mahallesinde bir iki katlı seyrek evlerin bulunduğu, Hacımehmet ovasının tarım alanı olarak kullanıldığı, Balaban deresinin vadi tabanında ve günümüzde Gaziosmanpaşa

Mahallesini oluşturan Merakuyu Mahallesinde 40 kadar göçmen konutun bulunduğu küçük bir ilçe görünümüne sahiptir (Şekil 5.12).

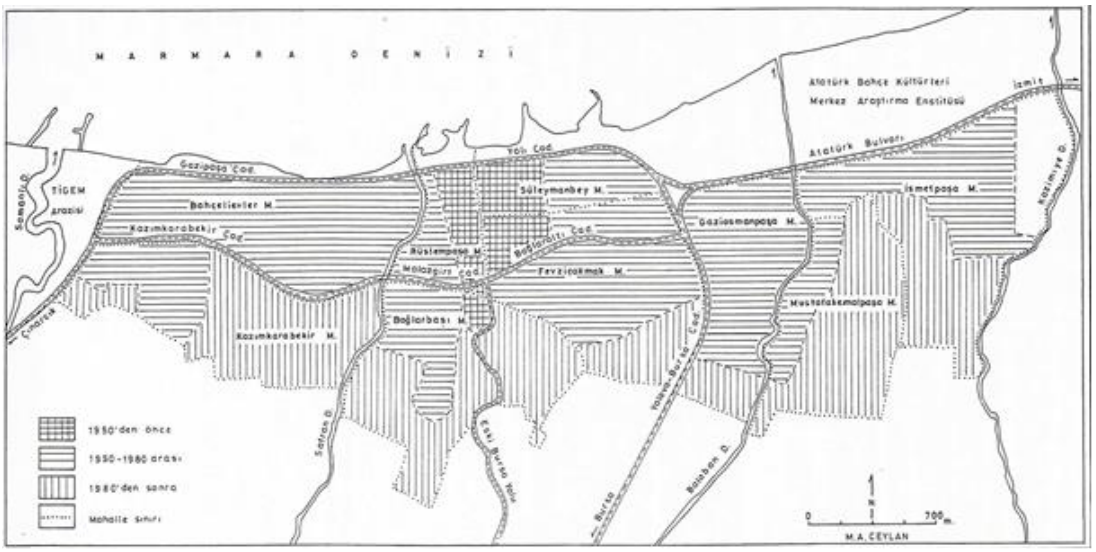
Şekil 5.12: Yalova Şehrinin Genel Görünümü (1958).

Kaynak: Ceylan, 2003: 27.

Yalova'da 1962 yılında 4 mahalle daha oluşturularak mahalle sayısı 7'ye yükselmiştir. 1970 yılından sonra Yalova hem nüfus hem de mekânsal olarak genişlemesini sürdürmüştür (Ceylan, 2003: 28). Yalova Şehri 1970 yılında 17.689, 1980 yılında 41.823, 1990 yılında ise 65.823 kişiye yükselmiştir. Yalova'nın doğusunda sanayi tesislerin kurulmaya başlanması, yazlık konutların ve seracılık faaliyetlerin gelişme göstermesiyle, batıda Samanlı deresi, doğuda ise Balaban ve Kazimiye deresi vadisine doğru gelişmesini sürdürmüştür (Şekil 5.13). Yalova Şehri vadi tabanları güneyine doğru genişlemeye başlamış ve Hacımehmet ovasında bina yoğunlukları artmaya başlamıştır. Günümüzde Hacımehmet ovasında Kazım Karabekir Mahallesi ile 2011 yılında bu mahalleden ayrılan Adnan Menderes Mahalleri kurulmuştur.

Şekil 5.13: Yalova Şehrinin Yatay Gelişimi.

Kaynak: Ceylan, 2003: 30.

2014 yılında Kazel (2014) tarafından Yalova Şehir merkezinde yapılan bir çalışmada Yalova Merkez nüfusunu oluşturan toplam 13 mahallenin 2013 yılı nüfus verilerine göre nüfus yoğunlukları tespit edilmiştir (Tablo 5.60).

Tablo 5.60: Yalova Merkez İlçe Mahallelerin Nüfus Yoğunlukları (2013).

Mahalleler	**Nüfus**	**Yüzölçümü (km^2)**	**Yoğunluk (kişi/km^2)**
Adnan Menderes	8.650	1.200	7.208,3
Bağlarbaşı	10.026	2.700	3.713,3
Bahçelievler	14.073	860	16.364
Bayraktepe	7.552	1.650	4.577
Dere	7.548	1.175	6.423,8
Fevzi Paşa	9.437	260	36.296,2
Gazi Osman Paşa	10.125	1.040	9.735,6
İsmet Paşa	9.800	1.850	5.297,3
Kazım Karabekir	4.270	850	5.023,5
Mustafa Kemal Paşa	5.646	2.650	2.130,6
Paşakent	1.880	2.750	0,684
Rüstem Paşa	6.698	250	26.792
Süleyman Bey	9.032	1.300	6.947,7
Toplam	**104.137**	**18.535**	**5.618,4**

Kaynak: Kazel, 2014.

2013 yılında mevcut 13 mahallenin toplam nüfusu 104.137 kişi, yüzölçümü ise 18.535 km^2'dir. Nüfus yoğunluğunun Yalova şehrinin merkezi alanlarında bulunan,

kıyıya yakın ve şehrin en eski olan mahalleleri olan Bahçelievler, Rüstem Paşa gibi mahallelerde olduğu tespit edilmiştir.

> "Rüstem Paşa mahallesinde nüfus yoğunluğunun fazla olmasının nedeni, kapladığı alanın az, nüfusun fazla olmasıdır. Sayısal verilerden hareketle en az nüfus yoğunluğuna sahip mahallenin ise Paşakent olduğu tespit edilmiştir. Bunun en temel sebepleri bu mahallenin kapladığı alan bakımından büyük olması, mahallenin kurulduğu bölgenin imara kapalı olması gösterilebilir" (Kazel, 2014: 43,44).

Yalova Merkez nüfusunu oluşturan toplam 14 mahallenin 2020 yılı nüfus verilerine göre nüfus yoğunlukları tekrar tespit edilmiştir. Yalova Merkez ilçenin şehir nüfusunu oluşturan 14 mahallenin toplam nüfusunun 128.933, Yalova belediyesinin CBS verilerine göre yüzölçümü ise 24.071 m^2 ve nüfus yoğunluğu da 9.249,4 olduğu görülmektedir. Nüfus yoğunluğunun Yalova şehrinin merkezi alanlarında bulunan, kıyıya yakın ve şehrin en eski olan mahalleleri olan Fevzi Çakmak, Gazi Rüstem Paşa, Süleyman Bey ile Göçmen Mahallesi olarak bilinen Gazi Osman Paşa mahalleleri ve nüfusun en fazla olduğu Adnan Menderes mahallesinde olduğu tespit edilmiştir (Tablo 5.61).

Tablo 5.61: Yalova Merkez İlçe Yalova Belediyesi Mahalle Nüfusları (2020).

Mahalleler	**Nüfus**	**Yüzölçümü (km^2)**	**Yoğunluk (kişi/km^2)**
Adnan Menderes	15.024	1.634	9.194,6
Bağlarbaşı	10.959	2.702	4.055,8
Bahçelievler	14.216	3.927	3.620
Bayraktepe	8.463	1.626	5.204,8
Dere	10.110	1.160	8.715,5
Fevzi Çakmak	9.011	263	34.262,4
Gazi Osman Paşa	13.802	1.040	13.271,2
İsmet Paşa	15.677	3.338	4.696,5
Kazım Karabekir	5.339	1.784	2.992,7
Mustafa Kemal Paşa	7.965	2.183	3.64,6
Paşakent	1.983	2.737	0,725
Rüstem Paşa	6.481	288	22.503,5
Seyrantepe	1.978	530	3.732,1
Süleyman Bey	7.925	857	9.247,4
Toplam	**128.933**	**24.069**	**5.356,8**

Kaynak: TÜİK, 2020c.

5.2.2. Şehir ve Kır Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Payı

Yalova ilinin şehir ve kır nüfusunun toplam nüfus içindeki payı bu bölümde incelenmiştir. Yalova ili şehir nüfusunun toplam nüfus içindeki payı Tablo 5.62 ve Şekil 5.14 incelendiğinde görüleceği gibi 1935 yılında %16, 1990 yılında %65, 2000

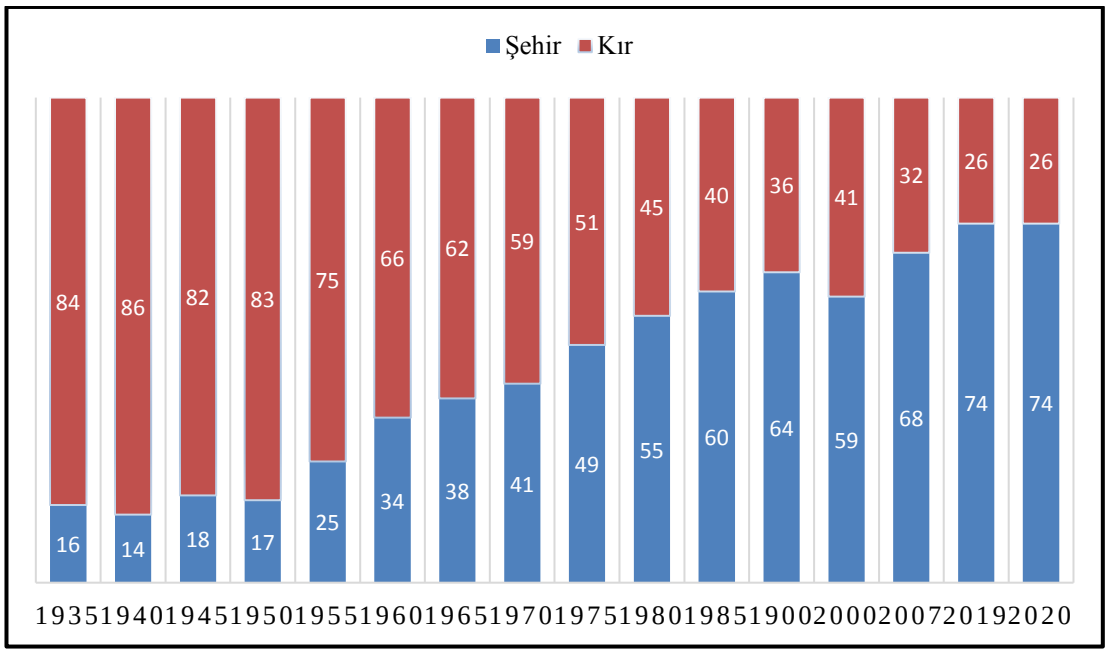
yılında %59, 2007 yılında %68 ve 2020 yılındaysa %74 olduğu görülmektedir. 1980 yılı ile birlikte şehir oranları kırsal nüfusu geçmiştir.

Tablo 5.62: Yalova Şehir ve Kır Nüfusunun Toplam Nüfusa Oranı (1935-2020).

Yıllar	Şehir	Kır	Toplam	Şehir %	Türkiye %	Kır %	Türkiye %
1935	2.635	14.205	16.840	16	23,5	84	76,5
1940	2.300	14.778	17.078	14	24,4	86	75,6
1945	3.608	16.668	20.276	18	24,9	82	75,1
1950	3.833	18.422	22.255	17	25,0	83	75,0
1955	6.610	20.061	26.661	25	28,8	75	71,2
1960	11.318	21.783	33.101	34	31,9	66	68,1
1965	14.241	22.849	37.090	38	34,4	62	65,6
1970	17.689	25.000	42.689	41	38,5	59	61,5
1975	27.289	27.747	55.036	49	41,8	51	58,2
1980	41.823	33.964	75.787	55	43,9	45	56,1
1985	53.857	36.371	90.228	60	53,0	40	47,0
1990	87.032	48.089	135.121	64	59,0	36	41,0
2000	98.661	69.932	168.539	59	64,9	41	35,1
2007	122.075	59.683	181.758	68	70,5	32	29,5
2017	181.036	70.167	251.203	72	92,5	28	7,5
2018	192.288	69.946	262.234	73	92,3	27	7,7
2019	200.274	70.702	270.976	74	92,8	26	7,2
2020	276.050	72.422	203.628	74	93	26	7

Kaynak: TÜİK 2021b, c.

Şekil 5.14: Yalova Şehir ve Kır Nüfusunun Toplam Nüfus Oranları (%) (1935-2020)

Kaynak: TÜİK 2021b, c.

Türkiye'de 1950 yıllarda yaşanmaya başlanan iç göçlerin etkisi Yalova'da da 1955 yılıyla birlikte kendisini göstermiş olup, 1950 yılına göre 1955 yılında Yalova şehir nüfusu oranı %8 artış göstermiştir. Bu durum 1955-1960 ile 1970-1975 yılları arasında da görülmüştür. Türkiye geneli ile kıyaslama yapıldığında 1965 yılına kadar Yalova'nın şehir nüfus oranı Türkiye ortalamasının altında seyretmişken, 1965 yılıyla birlikte daha yüksek şehir oranlarına sahip olmuştur. 1990 yılı Yalova'nın şehir oranı %65 olup, bu oran ile birlikte diğer yıllarda Yalova'nın diğer ilçeleri de hesaplara dâhil edilmiştir. 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi sonrası yapılan 2000 yılı genel nüfus sayımı sonucuna göre ise toplam şehir nüfusunun %59'a düşmüş ve Türkiye şehir nüfusu oranının altına inmiştir. 2000 yılından itibaren şehir nüfusun toplam nüfus içindeki oranı yeniden yükseliş göstermiştir.

5.2.3. Nüfusun Mekânsal Dağılımındaki Değişimi

Yalova ili yüzölçümünü %26,6'sı (208,1 km^2) dağlık, %30,6'sı (239 km2) plato, %15,7'si (12,1 km^2) yamaç ve %27,1'i (211,7 km^2) ise ovalık alanlardan oluşmaktadır (Kurt ve Haybat, 2014: 331). Yalova ilinde en yaygın jeomorfolojik birim %30,6 ile plato oluşumlarıdır.

Yalova ili nüfusunun mekânsal dağılımının incelendiği bir çalışmada; 2000 yılında Yalova'daki toplam nüfusun %82,1'inin (134.281 kişi) yaşadığı ovalık alanların, 2012 yılında %86,7'ye (183.699 kişi) yükseldiği tespit edilmiştir (Kurt ve Haybat, 2014). 2012 yılında Yalova ili nüfusunun ikinci sırada yaşadığı mekân ise %11,1 ile platolar, diğerlerini ise %1,6 ile yamaçlar ve %0,6 ile dağlık alanlar oluşturmaktadır. 2000 ve 2012 yılları arasında nüfusun mekâna göre dağılımı Tablo 5.63'de görülmektedir. 2000 yılında toplam nüfusun %82,'i ovada yaşamakta iken, 2012 yılında %4,1 oranında artarak %86,7'ye yükselmiş, en az nüfusun yaşadığı dağlık alanlarda yaşama oranı da kırsal nüfusun azalmasıyla birlikte %1,2'den %50 azalarak %0,6'ya düşmüştür. 2000 yılında toplam nüfusun %82,1'i ovada yaşamakta iken, 2020 yılında %5,8 oranında artarak %87,9'a yükselmiş, en az nüfusun yaşadığı dağlık alanlarda yaşama oranı da kırsal nüfusun azalmasıyla birlikte %1,2'den %0,5'e düşmüştür.

Tablo 5.63: Jeomorfolojik Birimlere Göre Nüfus Miktarı ve Oranı (%) (2000-2020).

Birim	**2000**	**Oran**	**2007**	**Oran**	**2010**	**Oran**	**2012**	**Oran**	**2020**	**Oran**
Dağ	1.941	1,2	1.348	0,7	1.361	0,7	1.242	0,6	1.339	0,5
Plato	23.620	14,4	23.165	12,7	25.093	12,3	23.496	11,1	28.583	10,4
Yamaç	3.742	2,3	3.458	1,9	3.524	1,7	3.372	1,6	3.401	1,2
Ova	134.281	82,1	153.787	84,7	173.763	85,3	183.689	86,7	242.727	87,9
Toplam	**163.584**	**100**	**181.758**	**100**	**203.741**	**100**	**211.799**	**100**	**276.050**	**100**

Kaynak: Kurt ve Haybat, 2014: 334; TÜİK, 2021c.

2020 yılı ADNKS sonucuna göre, Yalova ilinde bulunan 43 köyün toplam nüfusu 28.018, köy başına düşen ortalama nüfus miktarı 651,6 kişidir. Yalova ilinin köylerinin nüfusları ile yükseklikleri Tablo 5.64'de gösterilmiştir. Köylerin konumu ise Harita 3.3'de gösterilmiştir.

Tablo 5.64: Yalova İline Bağlı Köylerin Rakım ve Nüfusları (2020).

Köy adı	**Rakım**	**Nüfusu**	**Köy adı**	**Rakım**	**Nüfusu**	**Köy adı**	**Rakım**	**Nüfusu**
Kapaklı	14	862	Karadere	100	120	İlyasköy	236	445
Samanlı	16	2.495	Kılıç	105	686	Denizçalı	247	211
Tokmak	18	1.081	Ortaburun	110	270	Çavuşköy	269	147
Fıstıklı	20	1.353	Akköy	125	2.028	Ahmediye	272	164
Kocadere	29	1.268	Dereköy	131	218	Örencik	278	107
Safran	32	1.505	Kirazlı	138	670	Geyikdere	297	459
Yenimahalle	38	1.337	Kurtköy	139	533	Burhaniye	305	168
Soğuksu	42	500	Soğucak	146	409	Güneyköy	323	473
Kazımiye	45	954	Fevziye	178	243	Hayriye	402	80
Çavuşçiftliği	48	939	Aktoprak	195	72	Mecidiye	409	248
Şenköy	50	522	Esadiye	200	166	Sermayecik	430	196
Hacımehmet	76	785	Çukurköy	202	463	Sugören	432	1.632
Havuzdere	78	159	Gacık	203	468	Selimiye	607	93
Elmalık	96	1.966	Kabaklı	205	170	**Toplam Nüfus**		**28.018**
Çalıca	100	1.026	Laledere	225	327			

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Yalova ili köylerinin yüksekliğe göre dağılışını gösteren Tablo 5.65 incelendiğinde, toplam 43 köyden 11'inin yüksekliğin 50 metre altındaki arazide konuşlanmış olduğu, toplam köy nüfusunun %45,7'sini oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 5.65: Yalova Köy Nüfuslarının Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı (2020).

Yükselti Basamağı (m)	Köy sayısı	Toplam köy sayısına oranı	Nüfus miktarı	Toplam köy nüfusuna oranı
16-50	11	25,6	12.816	45,7
51-100	5	11,6	4.056	14,5
101-200	10	23,2	5.295	18,9
201-300	10	23,2	2.961	10,6
301-400	2	4,7	641	2,3
401-500	4	9,4	2.156	7,7
501-600	1	2,3	93	0,3
Toplam	43	100	28.018	100

Kaynak: TÜİK, 2021c.

Yalova ilindeki toplam 53 köyün 16'sı (%37,2'si) toplam köy nüfusunun ise %60,2'si 100 metre ve altında yükseklikte bulunmaktadır. 500 metre ve üzerinde Armutlu ilçesi Selimiye köyü bulunmakta olup, nüfusu sadece 93 kişiden oluşmaktadır. Yükseklik arttıkça köylerin nüfuslarının azalması çoğunlukla doğal özelliklerden kaynaklanmaktadır. Yalova ilinin köylerinde de bu görülmektedir. Merkez ilçe Sugören köyü yüksek rakımda konuşlanmış olmakla birlikte Yalova ilinin nüfusu en fazla (1.632) dördüncü köyüdür. Sugören köyünde beşerî özelliklerden olan el sanatlarının özellikle de ipek halıcığının yaygın olması genç nüfusun köyü terk etmemesine neden olmuştur. Termal ilçesi Akköy köyü Yalova ilinin en yüksek ikinci nüfusa sahip ve 125 metre yükseklikte olup, termal turizm ile hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı ve il merkezine yakınlığı nedeniyle bu yükseklikte köylerden daha fazla nüfusa sahip olmasına neden olmuştur.

5.3. Arazi Kullanımındaki Değişim

Yalova ilinin arazi kullanımı geçmişten günümüze önemli değişimler göstermiştir. Yalova ilinin doğal nüfus artışı ve yaşanan iç göçlerle birlikte özellikle ikinci konutların gittikçe artan sayısı kentsel mekânların genişlemesine neden olmuştur. Kentsel alanlar tarım arazileri üzerindeki baskıyı artırmış ve yakın civardaki maki ve çayır alanlar tarım arazileri lehine iç kesimlere çekilmiştir. "*Bu plansızca değişim ve dönüşüm, doğal kaynakların sürdürülebilirliği üzerinde büyük bir baskı oluşturmaktadır*" (Balcı Akova, 2013: 70).

Yalova ilinde yaşanan mevsimlik göçün yarattığı etki, yerleşim alanların yetersizliği nedeniyle tarım alanların imara açılması süreci Yalova Valiliğinin 2011-2015 Stratejik Planında da yer almıştır:

> "Mevsimlik göç (iç turizm, işgücü) kaynaklı değişken nüfusun kentin mevcut dokusunu gerek şehircilik gerekse sosyal açıdan değiştirdiği gözlenmektedir. Türkiye'nin yüzölçümü olarak en küçük ili olması sebebiyle yerleşim alanı darlığı ortya çıkmakta ve bu durum arazi fiyatlarının çok yüksek olması sonucunu doğurmaktadır. Yerleşim alanlarının darlığı, geçmişte verimli tarım alanlarının imara açılmasına neden olmuştur" (T.C. Yalova Valiliği İl Özel İdaresi, 2011: 41).

Armutlu Yarımadası kuzeybatı kıyılarında arazi kullanımının incelendiği bir çalışmada Çınarcık ilçesi ile Koruköy (Koru beldesi) ile Kocadere beldesi (2013 yılından itibaren köy) kıyılarının (Teşvikiye ve Şenköy beldeleri dâhil) arazi kullanımı incelenmiştir (Tablo 5.66). İnceleme alanında; tarım alanlarının 3.946,9 ha (%12,4), ormanların 25.487,2 ha (%80) ve yerleşme, yol ve açık arazilerin ise 2.400,5 ha (%7,6) olduğu tespit edilmiştir. Bölgede ikinci konutlar başlangıçta Çınarcık ilçesi ve çevresinde tercih edilirken, sonrasında 1980 yılından sonra özellikle kıyı kanununun iptal edilip yeni kanunun çıkması arasında geçen 1986-1990 yıllarında artış göstermiştir. Öncesinde Çınarcık, Teşvikiye ve Kocadere beldelerinin kuruluş yerleri kıyıdan geride bulunmaktadır. Günümüzde kıyı alanları ikinci konutlar başta olmak üzere artan nüfusun baskısıyla yerleşime açılmış, tarım alanlarının önemli bir bölümü tarımsal kullanım dışında kalmıştır. Ormanların birçok yerde tahrip edilmiş olduğu tespit edilmiştir (Gürbüz v.d., 2004). İnceleme sahasında bulunan yerleşmelerin 2000 yılına kadar hesaplanan nüfusu ile 2007 ve 2020 yılı nüfusU Tablo 5.65'de gösterilmiştir. İnceleme sahası esasında Çınarcık ilçesinin Ortaburun köyü hariç tümünü kapsamakta olup, 2000 yılına göre 2020 yılında nüfusu %60 artış göstermiştir. Çınarcık Merkez ise 2000 yılına göre 2020 yılında yaklaşık iki kat artış göstermiştir. Çalıca köyü 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi'nden sonra deprem konutlarının yapılması ile Yalova ilinden depremden etkilenenlerin buraya taşınmasıyla 2000 yılında nüfusu üç katdan fazla artış göstermiştir. Kocadere beldesi 2013 yılından itibaren köy statüsüne dönüşmesi nedeniyle nüfusu azalış göstermiştir.

Tablo 5.66: Armutlu Yarımadası'nın Kuzeybatı Kıyılarındaki Nüfus Miktarının Yıllara Göre Değişimi (1975-2020).

Yerleşim Yeri	1975	1980	1985	1990	1997	2000	2007	2020
Çınarcık	2.914	6.364	6.126	7.629	13.083	8.953	9.170	18.428
Çalıca	349	403	418	444	461	1.501	737	1.026
Esenköy	963	1.013	1.627	3.373	2.997	3.318	2.734	3.435
Kocadere	735	770	867	1.137	2.097	2.095	1.404	1.268
Koruköy	1.004	985	1.341	2.050	2.237	2.678	5.006	7.024
Şenköy	444	460	464	492	526	557	490	522
Teşvikiye	1.142	1.229	1.316	1.873	2.172	2.194	2.244	2.726
Toplam	7.551	11.224	12.159	16.998	23.573	21.296	21.785	34.065

Kaynak: Gürbüz v.d., 2004; TÜİK, 2021c.

Osmangazi Köprüsünün Yalova'dan geçişi ile birlikte özellikle Çiftlikköy ve Altınova İlçelerinde bulunan sanayi tesisleri ile kurulmaları devam eden OBS'lerin büyümesi ve genişlemesinin devam etmesi sonucunda, tarım alanlarının daha da azalması, tarım alanlarının yerleşim veya sanayi alanları haline geleceği değerlendirilmektedir. Bu konuda Kılıç köyü eski muhtarı haklı bir eleştiride bulunmuştur:

> "Otoyol projesi ile birlikte en çok kamulaştırma bizim köyde oldu. Sadece bizim köyde 400 civarında tapuda kamulaştırma gerçekleşti. Bu otoyolun çevresinde de yüzlerce arazi satıldı ve kısa süre içinde 5 kez el değiştirdi. Köylünün elinden yok pahasına satın alınan araziler kısa süreler içinde el değiştirdi. Otoyollar yapıldıktan sonra gişeler de bizim Kılıç köyde yapıldı. Dolayısıyla buradaki arsalar çok değerlendi. Yok pahasına satılan arsalar, yüzlerce kişiyi zengin ederken, arsayı satan Kılıçköylüler babalarından, dedelerinden kalan miras toprakları satarken o günlerde seviniyorlardı; şimdi ise çok pişmanlar… Olacak şey değil ama köyümüzde 2 bakkal dükkânı varken, 3 emlakçı ofisi, onlarca da emlakçı bulunuyor. Köyde emlak alım satımı en fazla yapılan işlerden biri" (https://haberci.com.tr, Erişim Tarihi 01.06.2020).

Armutlu ilçesi Orman İşletme Şefliği bölgesindeki orman sahalarında, 1992 ve 2001 tarihleri arasında meydana gelen değişimlerin incelendiği başka bir çalışmada; 1992 ve 2001 tarihleri arasında ormanlık alanlarda toplam 318,41 hektar (%1,96) alan azalış göstermiştir (Tablo 5.67).

Tablo 5.67: Yalova İlinde Armutlu İlçesi Arazi Kullanımı – Hektar (1992-2001).

Yerleşim Yeri	1992	2001	Değişim (%)
Ormanlık Alanları	9.104,04	8,758,63	- 1,96
Yerleşim ve Açık Alanlar	4.049,62	2.827,65	-7,5
Zeytin ve Maki Alanları	3.145,13	4.685,54	9,46

Kaynak: Özdemir ve Özkan, 2003: 64.

Bununla birlikte, zeytin ve maki alanları artış göstermiştir.

> "Zeytin tarımının çok yaygın olduğu yörede, orman alanlarından yapılan tarımsal amaçlı açmalar, bu azalmanın başlıca kaynağı olarak gösterilebilir. 9 yıllık bir zaman sürecinde oluşan bu değişimin diğer sebepleri olarak da ormancı eliyle yapılan silvikültürel müdahaleler (gençliğin henüz alanı kapatamadığı alanlar) ve orman yangınları gösterilebilir" (Özdemir ve Özkan, 2003: 65).

Yalova ilinde arazi kullanımındaki değişimin tespiti kapsamında, Özdemir ve Bahadır (2008) tarafından yapılan bir çalışmada 1992, 1999 ve 2001 verilerinin üretilmesinde uydu görüntüleri, 2007 yılı verilerinde ise CBS kullanılmıştır (Tablo 5.68).

Tablo 5.68: Yalova İlinde Arazi Kullanımı – Hektar (1992-2007).

Yerleşim Yeri	**1992**	**Oran (%)**	**1999**	**Oran (%)**	**2001**	**Oran (%)**	**2007**	**Oran (%)**
Tarım Alanı	31.510	24,5	41.586	32,8	58.375	46,1	47.895	37,8
Ormanlık Alan Çayır-Mera Makilik	77.597	61,6	74.832	59	45.006	35,5	54.214 (798 çayır-mera)	42,8
Yerleşme Alanı	3.869	3	10.333	8,2	19.511	15,4	24.642	19,4
Diğer (Bulut)	13.775	10,9	-	-	3.859	3	-	-
Toplam	**126.751**	**100**	**126.751**	**100**	**126.751**	**100**	**126.751**	**100**

Kaynak: Özdemir ve Bahadır, 2008: 10.

Yalova ilinin o yıllardaki yüzölçümü 84.700 hektar olmasına rağmen, çalışma alanı 126.751 hektar olarak hesaplanmasının nedeni Armutlu Yarımadası'nın tümünü kapsamasıdır. 1992, 1999 ve 2001 verilerinde uydu görüntülerinin düşük çözünürlükte olması nedeniyle çayır-mera alanları tarım veya orman alanlarıyla birlikte değerlendirilmiştir. 2001 yılında kıyı kesimindeki tarım arazilerinin yerine yeni yerleşmelerin oluşmasıyla birlikte, tarım alanları güneyde bulunan plato alanları ile vadilerdeki yamaçlara doğru yayılmıştır. Orman ve maki alanları azalırken tarım alanları artış göstermiştir. 2001 yılında azalan orman alanı , 2007 yılında artan ağaçlandırma faaliyetleri sonucunda artış göstermiştir . Yerleşme alanları da 1992 yılında 13.775 hektar iken, 2007 yılında 24.642 hektara yükselmiştir.

Uğur (2019) tarafından Corine 2000, Corine 2006 verileri ile CBS yöntemi kullanılarak yapılan 2000-2006 yılları arasındaki Yalova İli arazi kullanımı çalışmasında; 2000 yılında Yalova ili yüzölçümünün (786,39 km²) %60,31'ini orman ya da doğal bitki örtüsü, %35,14'ünü tarım alanları, %3,83'ünü yerleşim alanları ve %0,7'lik kısmını da sulak alanlar oluşturmaktayken, 2006 yılında yerleşim alanlarının

%4,1'e yükseldiği, tarım alanlarının ise %34,93'e düştüğü tespit edilmiştir (Tablo 5.69). "*Yalova'daki en büyük azalma tarım alanlarında olmuştur. Bunun sebebi olarak da kentsel yerleşim alanlarına yakın olmaları ve herhangi bir yapı oluşturmak için temel ihtiyaçları karşılaması (iskân, ulaşım, sanayi, pazara yakınlık vb.) gösterilebilir*" (Uğur, 2019).

Tablo 5.69: Yalova İlinde Arazi Kullanımı – Km² (2000-2006).

Yerleşim Yeri	2000	Oran (%)	2006	Oran (%)	Fark (Km²)	Artış/Azalış (%)
Tarım Alanı	276,34	35,14	274,76	34,93	-1,58	-0,57
Doğal Bitki Örtüsü	474,35	60,31	474,01	60,27	-0,34	-0,8
Sulak Alanlar	5,5	0,7	4,7	0,59	-0,8	-14,53
Yapay Alanlar (Yerleşim Alanları)	30,19	3,83	32,91	4,1	2,72	8,99
Toplam	**786,39**	**100**	**786,39**	**100**	**79.800**	**100**

Kaynak: Uğur, 2019.

Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü verilerine göre Yalova ilinde arazi kullanımında yıllar içerisinde değişimler Tablo 5.70'de göstermiştir.

Tablo 5.70: Yalova İlinde Arazi Kullanımı – Hektar (2000-2020).

Yerleşim Yeri	2000	Oran (%)	2009	Oran (%)	2020	Oran (%)
Tarım Alanı	25.032,8	29,8	21.196	25	21.854	27,4
Ormanlık Alan	46.809	55,8	49.100	58	46.284	58
Çayır-Mera	737,7	0,9	4.814	5,7	649	0,8
Makilik ve 2B	-	-	3.954	4,7	707	0,9
Tarım Dışı Alan	11.320,5	13,5	5.636	6,6	10.305	12,9
Toplam	**83.900**	**100**	**84.700**	**100**	**79.800**	**100**

Kaynak: T.C. Yalova Valiliği İl Özel İdaresi, 2011, 2014; Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021a, b.

2000 yılında 11.320 hektar olan tarım dışı alan (yerleşme alanı vb.) 2009 yılında 5.636 hektara, kent nüfusunun artışıyla birlikte 2020 yılında da 10.335 hektara yükselmiştir (Harita 4.1). Tarım dışı olarak gösterilen alanlar aslında yerleşim alanları ile imara açılan, orman, çayır, mera, makilik ve 2B kapsamında olmayan diğer alanları ifade etmektedir.

2009 yılında yerleşme alanının düşmesi, 2000 yılında çayır-mera arazilerin az ve makilik ve 2B arazilerin hiç gösterilmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Ormanlık alanlar 2000 yılında 48.809 hektar iken 2009 yılında ormanlık alanlar 49.100

hektarı ormanlık alan olmak üzere toplam 57.868 hektara (çayır ve mera 4.814 hektar, makilik 3.954 hektar), 2020 yılında ise ormanlık ve fundalık alanlar 46.284 hektara, çayır mera 620 hektara, makilik ve 2B alanlar ise 707 hektara gerilemiştir. Tarım alanları ise 1992 yılında 31.510 iken, 2009 yılında 21.196 hektar alana düşse de 2020 yılında ise 21.854 hektara yükselmiştir. (Özdemir ve Bahadır, 2008: 10; Yalova İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021a).

Yalova ilinin tarım alanlarının yüzölçümü 218.540 da olup, bunun 2020 yılında 115.030 da olan alan (%52,6) işlenen tarım alanını oluşturmaktadır. Tarım alanlarının yükselmesinde 2B arazilerin özellikle tarım alanına dönüşmesinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir. 2B araziler 9831 sayılı Orman Kanunu'nun 2'inci maddesinin B'bendinde orman sınırına çıkarılan alanları gösterilmesi nedeniyle bu şekilde isimlendirilmiştir:

> "31/12/1981 tarihinden önce bilim ve fen bakımından orman niteliğini tam olarak kaybetmiş yerlerden; tarla, bağ, bahçe, meyvelik, zeytinlik, fındıklık, fıstıklık (antep fıstığı, çam fıstığı) gibi çeşitli tarım alanları veya otlak, kışlak, yaylak gibi hayvancılıkta kullanılmasında yarar olduğu tespit edilen araziler ile şehir, kasaba ve köy yapılarının toplu olarak bulunduğu yerleşim alanları, Orman sınırları dışına çıkartılır" (Resmî Gazete, 1956).

2012 yılında çıkarılan 6292 sayılı "Orman Köylülerin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile Hazine Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun" ile birlikte 2B araziler orman köylülerin kalkınmalarının desteklenmesi maksadıyla hazine adına orman dışına çıkarılarak özellikle kanunun 6'ncı maddesi gereğince kullanıcılara doğrudan satışı yapılması hususu olmuştur (Resmî Gazete, 2012b; Torun, 2013: 82). Arazi incelemesinde ve mülaklar esnasında özellikle Armutlu köylerindeki 2B arazilerin zeytinlik tarım alanları olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Özellikle bu alanlar kullanıcılarına doğrudan satışı yapılarak tarım alanına dönüştürüldüğü değerlendirilmektedir.

Corine arazi sınıflandırma sistemi verisi kullanılarak yaptığım çalışmada Yalova ilinde arazi kullanımında yıllar içerisinde değişimler Tablo 5.71'de göstermiştir. 1990 yılında Yalova ili yüzölçümünün %2,4'ünü yerleşim alanları

oluşturmaktayken, 2018 yılında bu oranın %4,8'e yükseldiği tespit edilmiştir. (Harita 5.1, 5.2, 5.3.).

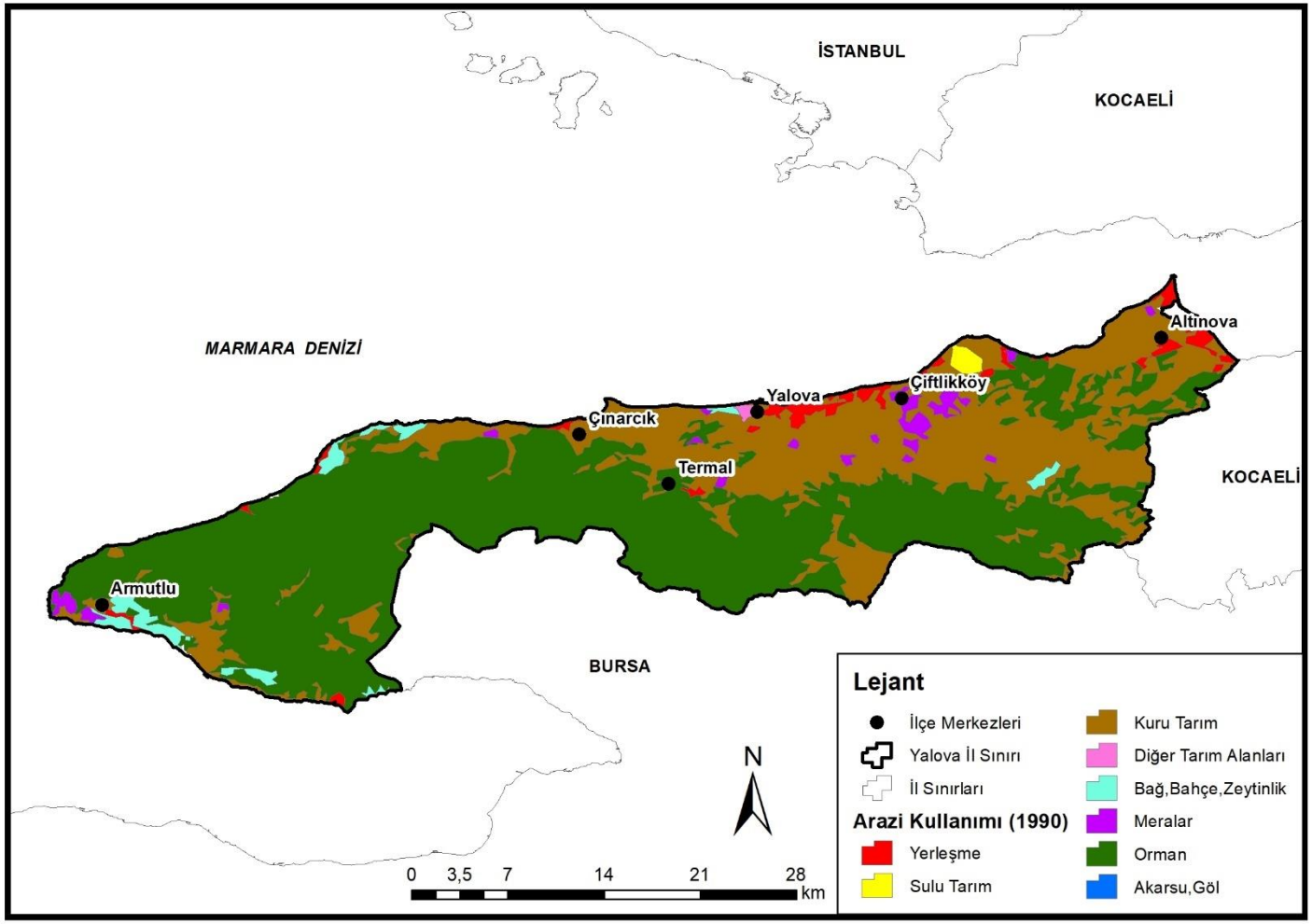
Tablo 5.71: Yalova İlinde Arazi Kullanımı – Hektar (1990-2000-2018).

Yerleşim Yeri	**1990**	**Oran (%)**	**2000**	**Oran (%)**	**2018**	**Oran (%)**
Tarım Alanı	26.563	33,8	25.632	32,6	26.125	33,3
Ormanlık Alan	47.250	60	47.083	60	45.629	58,3
Bağ, bahçe ve Zeytinlik	1.538	1,9	1.482	1,9	1.628	2,1
Meralar	1.311	1,7	1.255	1,6	1.012	1,3
Akarsu, Göl	146	0,2	109	0,1	134	0,2
Yerleşme Alanı	1.859	2,4	2.970	3,8	3.767	4,8
Toplam	**78.667**	**100**	**78.531**	**100**	**78.295**	**100**

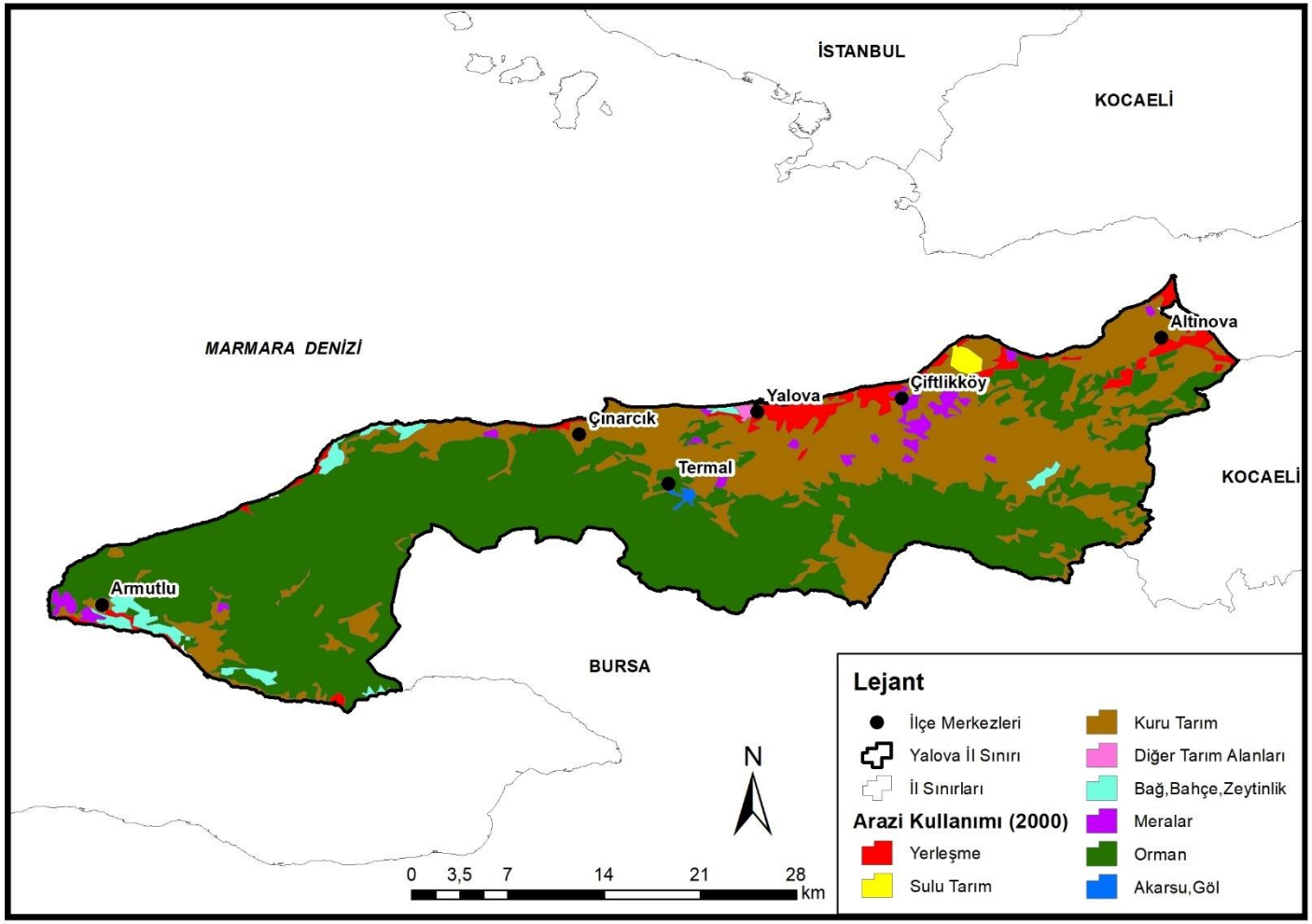
Kaynak: Corine 1990, 2000 ve 2018 verileri kullanılarak üretilmiştir.

1990 yılında 26.563 hektar (%33,8) olan tarım alanı, 2018 yılında 25.125 hektara (%33,3) düşmüştür. Bağ, bahçe ve zeytinlik alanlar 2B kapsamından çıkarak tarım alanlarına dönüşmesi nedeniyle tarım alanları artış, ormanlık alanlar ise azalış göstermiştir.

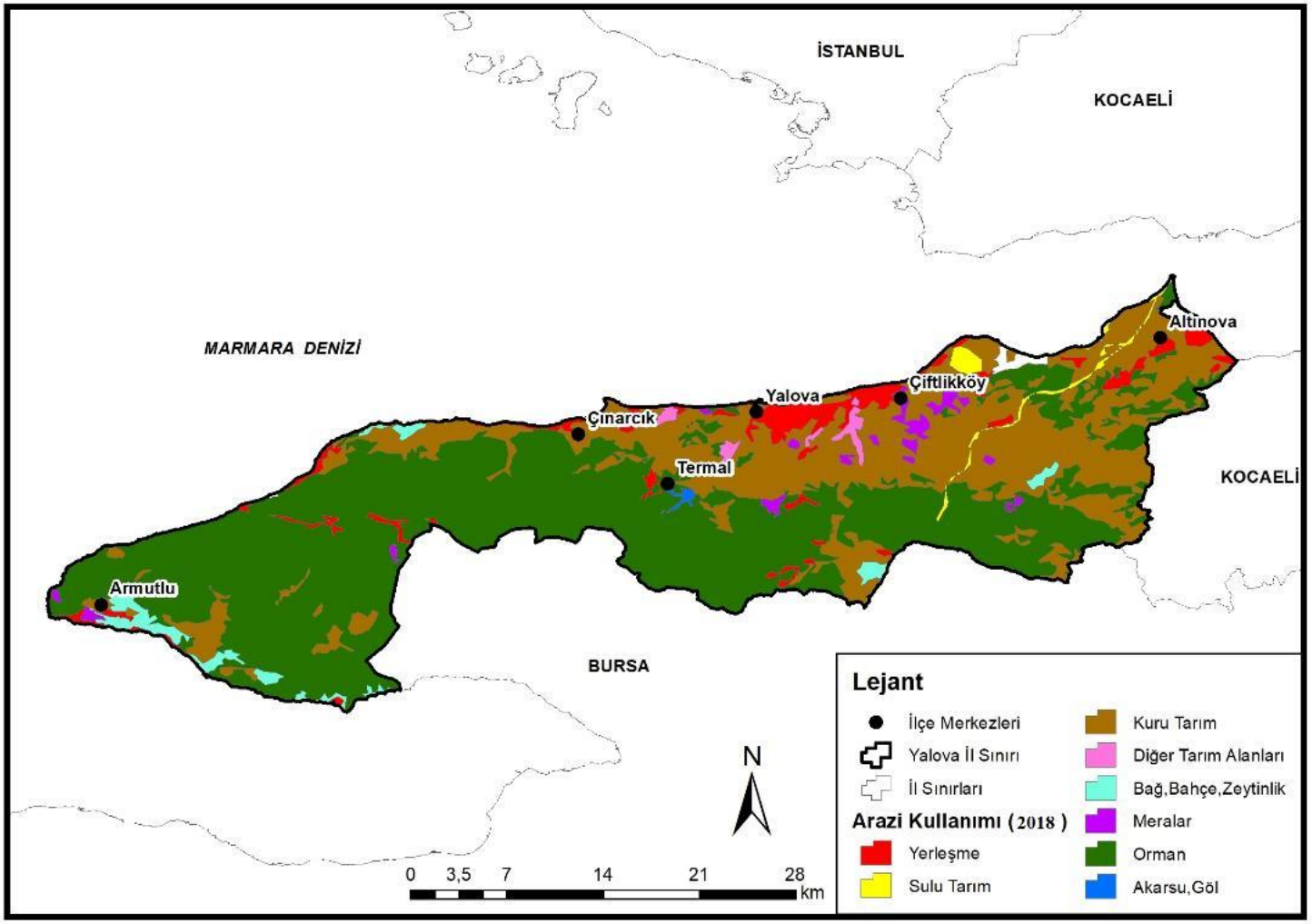
Harita 5.1: Yalova İli Arazi Kullanım Haritası (1990).

Harita 5.2: Yalova İli Arazi Kullanım Haritası (2000).

Harita 5.3: Yalova İli Arazi Kullanım Haritası (2018).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yalova ili Marmara Bölgesinde yer almaktadır. Yalova ilinin kuzey ve güneyi Marmara Denizi ile çevrilidir. İlin güneyini Samanlı Dağları kaplamakta olup, ilin %60'ı ormanlık alanlarla kaplıdır. Yalova Türkiye'nin yüzölçümü en küçük ili olup, Kocaeli'nin Karamürsel, Bursa'nın Gemlik ve Orhangazi ilçesi ile komşudur. Yalova ilinde; Merkez ilçe ve 5 ilçe belediyesi, Merkez ilçeye bağlı 1, Altınova ilçesine bağlı 3, Çınarcık ilçesine bağlı 3 ve Çiftlikköy ilçesine bağlı 1 belde belediyesi olmak üzere toplam 14 belediye ile 43 köy bulunmaktadır.

Yalova ili arazilerinin önemli bir kısmını dağlık alanlar oluşturmaktadır. Samanlı Dağları'nın kuzey yamaçlarının kısa boylu akarsular tarafından yarılmış ve arızalı bir topografya, güney yamaçlarının ise daha az yarılmış, hafif dalgalı ve düz sahaların yer aldığı daha az arızalı bir topografyanın hâkim olduğu görülmüştür. Dağlık alanlar ile arazi kullanımı arasındaki ilişkide, ilin geniş ölçüde orman ve makilerle kaplı olduğu, arızalı topografya sebebiyle yerleşme ve tarımsal faaliyetler için uygun ortam şartlarının çok az olduğu görülmektedir. Yalova dağlık alanların yanında genellikle plato görünümündedir. Özellikle batı kesimde Armutlu ilçesinin çevresi plato özelliği göstermektedir. Yalova'nın orta kesiminde yükseltisi az olan plato alanları, kıyı ovaları ve düzlükleri ile az eğimli yamaçlar bulunmaktadır. Plato sahalarında ise arazi kullanımı açısından özellikle kuru tarım yapılmaktadır. Armutlu ilçesindeki plato sahalarında önemli oranda zeytin yetiştiriciliği yapılmaktadır. Çiftlikköy ilçesinin güney kesimlerinde ise tahıl yetiştirilmektedir. Yalova ilinin kuzey kesiminde yer alan platolarında orman ve mera alanları bulunmakta olup, mera alanlarında yoğun olarak hayvancılık faaliyetleri ile arıcılık faaliyetleri de yapılmaktadır.

Yalova'nın ovalık alanlarını; deltalar, akarsu boyu ve dağ eteği ovaları oluşturmaktadır. Yalova'da iki delta sahası bulunmaktadır. Bunlar özellikle Samanlı Dağları'nın kuzey yamaçları boyunca akışı olan ve Marmara Denizine ulaşan akarsuların ağızlarında gelişmiş deltalardır. Bu deltalar düz arazisi ile tarih boyunca tarım arazisi ve yerleşme alanı olarak kullanılmışlardır. Laledere Deltasında kıyılar alçak kıyı özelliğindedir. Hersek Deltası ise Yalakdere'nin iç bölgelerden getirdiği

alüvyonlardan oluşmuştur. Delta sahaları yoğun tarımsal kullanıma açılmıştır. Bu sahalarda ekili ve dikili sulu tarım yapılmaktadır. Akarsu vadileri kenarlarında oluşan birçok küçük ova bulunmaktadır. Bu sahalarda özellikle günümüzde yoğun bir kullanım mevcuttur. Akarsu vadi kenarlarında yerleşme sahaları, tarım (seracılık) ve meyve bahçeleri yer almaktadır.

Yalova'nın kuzey kıyılarında akarsuların ağız kısımlarına karşılık gelen kıyı düzlükleri yer almakta olup, bu düzlükler özellikle alçak kıyı olması nedeniyle plajların gelişmesine imkân sağlamıştır. Günümüzde, Yalova-Çınarcık arasında kıyı yüksek kıyı özelliği taşımaktadır.

Yalova ilinde Paleozoyikten Kuvaternere değişik zamanları temsil eden kaya türleri yüzeylenmektedir. Jeolojik zamanları temsil eden kaya türlerinin bulunduğu Pamukova Metamorfitleri, Taşköprü, Bakacak, İncebel, Kılıç ve Yalakdere Formasyonları ve Fıstıklı Granitoyidi çalışmada detaylıca açıklanmıştır.

Yalova'nın eğim değerleri son derece yüksektir. Yalova'nın güney kısımları dağlık ve ormanlarla kaplı olup, %30 ve üstü eğime sahiptir. Birinci derece tarım arazileri en fazla %6 eğime sahip alanlarda yapılmaktadır. Yalova'nın %0-5 arasındaki eğimli alanları; kuzey kesimlerdeki alüvyon alanlar ile ovalık alanlar oluşturmaktadır. Bu alanlar tarım faaliyetleri ile birlikte her türlü beşerî faaliyetin yoğunlaştığı alanlardır.

Yalova'da en geniş yükseklik kademesinin 100-200 metre arasındaki kesimi (%18,29) her türlü beşerî kullanımın yaygın olarak yapıldığı alanlardır. Yerleşim alanları, sanayi tesisleri, yollar, tarımsal faaliyetler 100-200 metre yüksekliğinde yoğunluk kazanmıştır. Yüksek sahalar ise Yalova'nın güneyinde ve güney batısında yer almaktadır. Yüksekliğin artması ile birlikte ulaşım zorlukları, doğal afet riskleri, tarım arazilerinin işlenmesinde sıkıntılar vb. hususlar yaşanmaktadır. Yükseltinin fazla olduğu 200-400 metre arasındaki plato alanlarında yerleşmeler seyrekleşmekte ve genelde ormanlık alanlar yer almaktadır.

Yalova'da bakı durumu açısından %19,25'lik bir kısmını düz alanlar (kıyı kesimleri), %14,43'lük bir kısmını kuzeydoğu yönlü, %12,48'lik kısmını ise doğu

yönündeki alanlar oluşturmaktadır. Bu alanlar özellikle kışın kuzey ve batı yönünde esen soğuk rüzgârlardan korunmaktadır. Bu özellikten ve güneş ışınlarından uzun süreli yararlanıldığından dolayı bu alanlarda seracılık faaliyetlerinin tercih edildiği görülmektedir. Güneşin ilk ışıklarını alan kuzeydoğu ve doğu yönlü alanlarda ısınma ve güneş ışığından yararlanma süresinin uzun olmasının yanı sıra, dağların doğu ve batı istikametinde uzanması ve akarsuların da güneybatı ve kuzeydoğu yönünde dağları yarması sonucunda, kışın kuzey ve batı yönünde esen soğuk rüzgârlardan korunaklı alanları oluşmaktadır. Bu nedenle seracılık faaliyetleri de genelde kuzeydoğuya dönük az eğimli yamaçlarda tercih edilmektedir.

Yalova'nın yer aldığı Samanlı Dağ kütlesi, Kuzey Anadolu Fayı'nın (KAF) Marmara denizine ulaştığı kuzey ve güney kolları arasında meydana gelen tektonik depremler sonucunda oluşmuştur. Yalova ili deprem açısından yüksek tehlike kapsamında bulunmaktadır. 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi Yalova dâhil 9 ili etkilemiştir. Depremde Yalova'da 2.504 kişi ölmüş, 4.505 kişi yaralanmış ve 13.939 konut ya yıkılmış ya da ağır hasara uğramıştır. Yalova'da Merkez ilçe, Çiftlikköy ve Çınarcık ilçeleri depremden en fazla etkilenmişlerdir.

Armutlu Yarımadasında yer almakta olan Yalova'da Karadeniz ve Akdeniz iklimleri birlikte etkili olmakta olup, Akdeniz iklimi ile Karadeniz iklimi arasında bir geçiş iklimi göstermektedir. Bu geçiş iklimi nedeniyle Yalova'da çok çeşitli tarım ürünleri yetiştirilmekte, seracılık faaliyetleri yoğun olarak iklim ve diğer fiziki özelliklerin uygunluğu nedeniyle yapılmaktadır. Yalova'da yaz aylarında sıcaklıklar yüksek, kış döneminde ise çok düşük olmamakta, yılın hiçbir ayın ortalama sıcaklık sıfır derecenin altına düşmemektedir. Yalova ilinde sıcaklıkların aylık ortalamalarının tarımsal faaliyetler için uygun olması nedeniyle, tarımsal üretim ile çeşitli tarım ürünlerinin yetişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Yalova ilinde birçok sebze türleriyle birlikte farklı iklimlerde yetişen meyve türleri de yetişmektedir. Fındık, zeytin, kayısı, şeftali ve kivi bunlardan bazılarıdır. Yalova'nın güneşlenme süresi kış aylarında azalmakla birlikte yaz aylarında 8-9 saate çıkmakta olup, güneşlenme süresinin uzunluğu deniz turizmi ile tarımsal üretim için avantajlı bir durum yaratmaktadır. Yalova'da kış döneminde fön rüzgârları sıcaklığı artırmaktadır. Bu nedenle Yalova'da kışın yüksek sıcaklığa ihtiyaç duyan bitkiler yetiştirilebilmektedir.

İlin en önemli tarımsal faaliyeti olan çiçekçilik faaliyeti kışın yüksek sıcaklığa ihtiyaç olduğu için tercih edilmiştir. Bu sebeple Yalova ili, ülkemizde Antalya ve İzmir'in ardından çiçek yetiştiriciliğinde üçüncü sırada yer almaktadır. Yalova'da yağışın mevsimlere göre dağılışında, doğal olarak kış döneminde ortalama yağışlı gün ve toplam yağış miktarı ortalaması daha fazladır. Yaz döneminde yağışın azlığıyla birlikte, kuraklığın da olması, toprakta suyun eksikliğine neden olmaktadır. Özellikle yaz aylarında tarım için suya ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle ovalarda yaz aylarında sulama yapılması gerekmektedir.

Yalova ilk defa bir ilçe olarak 1935 yılında toplam nüfusu 16.840 olarak sayılmıştır. 1950 yılından itibaren başlayan sanayileşme ve kırdan şehre olan göç ile birlikte Yalova'nın nüfusu devamlı artış göstermiştir. 1985 yılı nüfus sayımında İstanbul iline bağlı ilçe olan Yalova'nın ilçe nüfusu dikkate alınmışken, 1990 nüfus sayımındaysa Kocaeli ilinin Karamürsel ilçesinin Altınova belediyesi ile Bursa ilinin Gemlik ilçesinin Armutlu bucak merkezi ilçe statüsü kazanarak Yalova ili nüfusuna dahil edilmiştir. Bu yüzden, Yalova ilinin 90.228 olan 1985 yılı nüfusu 1990 yı1ında %50 artış göstererek 135.121'e yükselmiştir. Yalova ilinin 1985-1990 yılları arasında yıllık nüfus artış hızı da ‰80,8 olarak gerçekleşmiştir. 1990 yılı genel nüfus sayımında Yalova aslında sadece ilçe olarak sayılmış, 2000 yılındaki idari yapılanmaya göre nüfusu diğer ilçeler dikkate alınarak hesaplanmıştır. 1990 yılı genel nüfus sayımında Yalova'nın nüfusu 113.417 kişi olduğu tespit edilmiştir. Bu nüfus dikkate alınarak yapılan hesaplamada yıllık nüfus artış hızı ise ‰45,7 olarak gerçekleşmiştir. 1997 Genel Nüfus Tespitine göre Yalova'nın bulunulan yere göre nüfusu 163.916, ikametgâha göre nüfusu ise 162.190 kişi olarak sayılmıştır. 1990 yılına göre yıllık nüfus artış hızı 1997 yılında ‰27,6, 2000 yılında ise ‰22,1 olarak gerçekleşmiştir. Yalova ili nüfusu 1990 yılından, 2020 yılına her yıl artmıştır. Yalova ili nüfusu 1935-2020 yılları arasında 16,4 kat artış göstermiştir.

Yalova ilçelerinin toplam nüfusları 1990 yıllarından itibaren hesaplanmakta olup, Merkez ilçe nüfusu en yüksek ilçe olup, toplam nüfusu en fazla ikinci sırada olan Çınarcık ilçesi, 2009 yılından itibaren üçüncü sıraya gerilemiştir. Çiftlikköy ilçesi nüfus büyüklüğü olarak sanayinin artışı ile birlikte 2009 yılından itibaren ikinci sıraya yükselmiştir. Yalova 1995 yılında il olduktan sonra Merkez ilçe ile birlikte altı ilçeden

oluşmuştur. 2000 yılında 1990 yılı Genel Nüfus Sayımı sonucuna göre tüm ilçelerin toplam nüfusları artış göstermiştir. 2007 yılı ADNKS sonucunun 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı sonucuna göre ise Merkez ilçe ile Çınarcık ilçesinin toplam nüfusu hariç tüm ilçelerin toplam nüfusu azalış göstermiştir. 2020 yılında 2007 yılı ADNKS sonucuna göre tüm ilçelerin toplam nüfusları artış göstermiştir.

Yalova, 1935 nüfus sayımına göre 2.635 kişiden oluşan küçük bir ilçe özelliği göstermektedir. Yalova şehri 1939 yılında üç mahalle ve 461 konuttan oluşmaktadır. Yalova şehir nüfusu 1960 yılında 11.318'e, 1965 yılında ise 14.217'ye yükselmiştir. 1962 yılında mahalle sayısı yediye yükselmiştir. 1970'li yıllardan itibaren ise devam eden iç göçlerin etkisi ve sanayileşme sürecinin hızlanmasıyla, Yalova'nın nüfusu artış göstermeye devam etmiştir. Bu dönemde; yazlık konutlar çoğalmış, doğuda büyük sanayi tesisleri kurulmaya başlanmış, çiçekçilik ve seracılık faaliyetleri gelişme göstermiştir. Dolayısıyla, Yalova şehir nüfusu 1970 yılında 17.689'a, 1990 yılında ise, 65.823'e ulaşmıştır. 17 Ağustos 1999 tarihinde yaşanan Marmara Depremine kadar Yalova şehir nüfusu artmaya devam etmiştir. 30 Kasım 1997 günü yapılan Genel Nüfus Tespiti sonuçlarına göre bulunulan yere göre Yalova şehrinin nüfusu 110.106, ikametgâha göre ise 109.750 olarak gerçekleşmiştir. Marmara Depreminde Yalova şehrindeki dokuz mahallede yaşayanların toplam can kaybı 1.449 kişi olmuştur. Marmara Depreminden sonra yaşanan kayıpların ve göçün de etkisiyle Yalova şehir nüfusu azalarak 2000 yılında 98.661'e düşmüştür. 2007 yılında Yalova şehrinin nüfusu tekrar 122.075'e yükselmiştir. 2007-2020 yılları arasında Yalova şehir nüfusu devamlı artış göstermiştir. 2020 yılında ise şehir nüfusu 203.628'e yükselmiştir.

2000 yılı Genel Nüfus Sayımı ile 2007 yılı ADNKS sonuçlarına göre Yalova ilinde Termal ilçesi hariç diğer ilçelerin şehir nüfusu artmış, toplam nüfus miktarları karşılaştırıldığında ise Yalova Merkez ilçenin en fazla nüfusa sahip olma özelliği devam etmektedir. 2000 ve 2007 yılları arasında ise Çiftlikköy (‰66,16) ile Merkez ilçe şehir yıllık nüfus artış hızı (‰31,43) en yüksek olduğu ilçeleri oluşturmuştur. Yalova ilinin 2007 yılından 2020 yılına kadar toplam şehir nüfusu devamlı artış göstermiştir. Yalova'nın tüm ilçelerinin şehir nüfusları 2020 yılında 2007 yılına göre artış göstermiştir.

Yalova'nın il olmadan önceki 1935 ile 1985 yıllarında yapılan Genel Nüfus Sayımlarında Yalova İlçesine bağlı Merkez, Çınarcık ve Kılıç nahiyesi (bucağı) ile bu nahiye (bucaklara) bağlı köyler bulunmaktaydı. Bu yıllar arasındaki kırsal nüfusu oluşturan nahiye ile köylerin toplam nüfusları devamlı artış göstermiştir. Yalova'nın 1995 yılında il olması nedeniyle, 1990 yılı Genel Nüfus Sayımından itibaren Yalova ili ve ilçeleri hakkında detaylı bilgilere ulaşılabilmesi nedeniyle, Yalova'nın 1990 ve 2000 yıllarında Merkez ilçe ile diğer ilçelerin kır nüfusları artış göstermiştir. Altınova ilçesi 1990 ve 2000 yıllarında en fazla kır nüfusa sahip ilçedir. 1990 ve 2000 yılları arasında ise Çiftlikköy (‰53,05) ile Termal ilçe kır yıllık nüfus artış hızı (‰43,72) en yüksek olduğu ilçeleri oluşturmuştur. Yalova'nın kır nüfus artış hızının yüksek olmasının sebebi ise 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi sonrası (2000 sayım sonucu) kırsala yaşanan göçten ve bu nedenle toplam kır nüfusunun %45'e yükselmesinden kaynaklanmıştır.

Yalova'nın 2000 ve 2007 yıllarında Çınarcık ilçesi hariç diğer ilçelerin kır nüfusu azalış göstermiştir. Altınova ilçesinin en fazla kır nüfusa sahip olma özelliği devam etmektedir. Yalova ilinde 2007 ve 2020 yıllarında Çiftlikköy ilçesi hariç diğer ilçelerin kır nüfusu artış göstermiştir. Çiftlikköy ilçesi kır nüfusundaki azalış Gacık köyü aşağı mahallesinin Çiflikköy belediyesinin 500 Evler Mahallesi olarak teşkil edilmesinden kaynaklanmıştır. Toplam kır nüfus miktarları karşılaştırıldığında ise Altınova ilçenin en fazla kır nüfusa sahip olma özelliği devam etmektedir.

2020 yılı nüfus sonucuna göre, Yalova ilinde bulunan 43 köyün toplam nüfusu 28.018, köy başına düşen ortalama nüfus miktarı 651,6'dır. Yalova ili Altınova ilçesinin Aktoprak köyü 72 kişi ile en az nüfusa, Merkez ilçenin Samanlı köyü de 2.495 kişi ile en fazla nüfusa sahip köyüdür. Türkiye'de 2020 tarihi itibariyle 18.287 köy (4.693.748 kişi) bulunmakta olup, ortalama nüfus miktarının 256,7 olduğu göz önüne alındığında, Yalova ili köylerinin daha fazla nüfusa sahip olduğu görülmektedir. Yalova ilinin toplam 43 köyünün 25'inin nüfusu 500'ün altında olup, köylerin %58,1'inin düşük nüfusa sahip olduğu görülmektedir.

Yalova ilinin nüfus değişimine neden olan faktörleri göçler ile birlikte doğum ve ölüm sayıları oluşturmaktadır. İç göçler, Yalova'nın 1995 yılında il olması ve il

bazında değerlendirme yapılması nedeniyle, 1995-2000 yılından 2020 yılına kadar incelenmiştir. Türkiye'de 1950'li yıllar ile başlayan iç göçlerle birlikte aslında Yalova'da Türkiye'nin birçok ilinden iç göç almıştır. Yalova 2008 ile 2020 yılları arasında 178.187 kişi göç almış ve 136.331 kişi göç vermiş, net göçü ise 41.856 kişi olmuştur. 2008 ile 2020 yılları arasında Yalova 80 ilden de göç almış olup, en az 113 kişi ile Kilis'ten, en fazla 60.332 kişi ile İstanbul'dan göç almıştır. Göç aldığı iller en yüksek sayıdan aşağıya doğru sıralandığında; ilk on ili İstanbul (60.332), Bursa (14.683), Kocaeli (12.180), Ankara (5.741), Erzurum (4.468), İzmir (4.269), Balıkesir (3.118), Diyarbakır (2.971), Sakarya (2.826) ve Şanlıurfa (2.785) oluşturmaktadır. On ilin toplam sayıya oranı %63,6'dır.

Yalova 2008 ile 2020 yılları arasında 80 ile de göç vermiş olup, en az 52 kişi ile Kilis'e, en fazla 44.169 kişi ile İstanbul'a göç vermiştir. Yalova'nın göç verdiği iller en yüksek sayıdan aşağıya doğru sıralandığında; ilk on ili İstanbul (44.169), Bursa (14.987), Kocaeli (13.250), Ankara (5.374), İzmir (4.643), Sakarya (2.794), Balıkesir (2.686), Antalya (2.644), Muğla (1.763) ve Eskişehir (1.755) oluşturmaktadır. On ilin toplam sayıya oranı %69'dur.

ADNKS'nde 2014 yılından itibaren ikamet edilen il ve doğum yerine göre iller arası göç verileri üretilmeye başlanmıştır. Yalova 2014 ve 2020 yıllarında doğum yerine göre iller arası 87.986 kişi göç almış olup, aldığı göçlerden en fazla olan ilk beş ili; İstanbul (15.500), Yalova (6.941), Bursa (5.047), Kocaeli (3.508) ve Erzurum (3.380) oluşturmaktadır. 2014 ve 2020 yıllarında doğum yerine göre iller arası en fazla göç aldığı 10 ilin göç oranı %58,6 olarak gerçekleşmiştir.

Yalova'nın nüfusu 2007 yılında 181.758 iken, devamlı yükselerek 2020 yılında 276.050'ye ulaşmıştır. Bu süreçte Yalova'nın nüfusu 94.292 kişi artmıştır. 2008 ve 2020 yılları arasında nüfus artışında iç göçün etkisi ortalama %44,4 olmuştur.

Yalova'nın 2008 ve 2020 yıllarında göç aldığı ve göç verdiği illerin çeşitliliği ve yoğunluğunda daha önceki yıllarda göç aldığı ve göç verdiği iller önemli rol oynamaktadır. Geçmişe yönelik istatistikler yetersiz olup, bu illerin hangi iller olacağının tespitinde Yalova'da ikamet edip doğum yeri farklı olan iller ile yine aynı

şekilde Yalova'da ikamet edip farklı il nüfusa kayıtlı olan iller değerlendirilmesi gerekmektedir.

1985 yılında Yalova İstanbul iline bağlı bir ilçe oluğundan dolayı toplam nüfusunun %49,48'i (44.644 kişi) İstanbul doğumludur. 1985 yılında Türkiye'de 67 il bulunmakta olup, İstanbul hariç diğer illerde doğanların sayısı ise 39.621 olup, bu sayı toplam nüfusun %43,91'ini oluşturmaktadır. 1990 yılında Yalova İstanbul iline bağlı bir ilçe olduğundan dolayı toplam nüfusunun %44,60'ı (50.587 kişi) İstanbul doğumludur. Toplam nüfusun %7,4'ü (8.367 kişi) yurtdışı doğumlu olup, 92 kişinin doğum yeri bilinmemektedir. 1990 yılında Türkiye'de 73 il bulunmakta olup, İstanbul hariç diğer illerde doğanların sayısı ise 54.371 (%47,94) kişidir. 2000 yılı Yalova ili toplam nüfusunun, Yalova ilinde doğanların oranı ise %34,59 (58.446 kişi), Yalova ili dışında doğanların oranı %65,33 (110.147 kişi) olarak gerçekleşmiş olup, bu oran Türkiye genelinde de en yüksek orandır. Yalova'da doğanların sayısı 2000 yılında %34,59 iken, bu sayı daha da azalarak 2020 yılında %28,7'ye düşmüştür. Yalova ilini sanayi sektörünün yoğunlaştığı ve aynı zamanda da yoğun iç göç alan Tekirdağ (%41,4), Kocaeli (%43), İstanbul (%46,2) illeri takip etmektedir.

Yalova'da ikamet edenlerin nüfus kütüğüne kayıtlı olduğu iller dikkate alındığında, Yalova ili Nüfusuna kayıtlı olanların oranı 2008 yılında %42,5 iken, %8,3'lük azalış göstererek 2020 yılında %33,6'ya düşmüştür. Bu durum bize Yalova ilinin son on iki yılda yaşadığı iç göçün etkisini göstermektedir.

Nüfus değişimine neden olan faktörlerden biri olan uluslararası göçler kapsamında, Yalova ili Türkiye Cumhuriyeti öncesinde başlayan ve Cumhuriyetten sonrada devam eden hem Balkanlar'dan hem de Kafkasya'dan yoğun göç almıştır. 2016 ve 2019 yılları arasında il bazında uluslararası göç istatistikleri üretilmeye başlanmıştır. Yalova son dört yılda (2016-2019) 18.128 net göç ile nüfusu artış göstermiştir. Yalova'nın nüfus artışına uluslararası göçün etkisi 2016 yılında %47,5, 2017 yılında %39,7, 2018 yılında ise %45,6, 2019 yılında ise %59,4 olarak gerçekleşmiştir.

Yalova ilinin 2020 yılında toplam nüfusu olan 276.050 kişinin, 22.926'sini (%8,3'ünü) yabancı uyruklular oluşturmaktadır. 2016 yılında bu oran %4,6 olup, son

dört yılda Yalova ilinde ikamet eden yabancıların oranı %3,7 artış göstermiştir. Bunda yabancıların Yalova'da yaşamayı tercih etmelerinin, özellikle maddi imkânları iyi olan yabancıların yatırımlarını Yalova'da gerçekleştirmek istemelerinin ve dolayısıyla konut satın almalarının etkisi de görülmektedir.

Nüfus projeksiyonuna göre Yalova ilinin 2018 ve 2025 yılları arasındaki nüfusları ile nüfus artış hızları incelendiğinde, Yalova ili nüfusunun her yıl artış göstermesi beklense de nüfus artış hızının yıllar içerisinde azalış göstermesi öngörülmüştür. Türkiye'de 2017-2023 yılları arasında yıllık ortalama nüfus artış hızı en yüksek ilinin Yalova (‰34,1) olması beklenmektedir. Yalova ilinin 2018 yılı nüfus artış hızı (‰43,0) nüfus projeksiyonuna göre beklenenden (‰33,9) fazla, 2019 yılı nüfus artış hızı (‰32,8) ise beklenenden (‰34,8) az olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında da yılı nüfus artış hızı (‰18,6) ise beklenenden (‰34,4) az olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında Yalova ilinin nüfusunun 278.499 kişi olması öngörülmüş olsa da 2019 yılına göre 5.074 kişi fazla artarak 276.050 olarak gerçekleşmiştir.

Değerlendirmenin başında Yalova ilinin toplam, şehir ve kır nüfusundaki yıllar içerisinde meydana gelen değişim belirtilmiştir. Nüfusun değişimine neden olan göçlerin etkisi yukarıda belirtilmiştir. Diğer iki faktör olan doğum ve ölüm sayıları ile oranlar incelenmiştir. Türkiye ile birlikte Yalova'da da doğum oranları azalma eğilimindedir. Yalova'da genel doğurganlık hızı 2009 yılında ‰60,4 iken, 2020 yılında ‰49,7'ye, kaba doğum hızı da 2009 yılında ‰14,1 iken, 2020 yılında ise ‰10,4'e, toplam doğurganlık hızı 2000 yılında 1,93 iken, 2011 yılında 1,62'ye, 2020 yılında ise 1,49'a düşmüştür. Yalova'da doğum sayıları artış göstermiş olmasına rağmen, genel nüfus artışının etkisi de dikkate alındığında, genel doğurganlık, kaba doğum ve toplam doğurganlık hızları azalış göstermiştir. Ülkemizde ve dünyada sosyal ve ekonomik gelişme artıkça dolayısıyla refah seviyesi artıkça doğum oranları azalış göstermiştir. Anne olma yaşının yükselmesinde de doğum oranlarının azalmasında önemli bir etkisi olmuştur. 2000 yılında Yalova'da ortalama anne olma yaşı 27,11 iken, 2020 yılında ise bu yaş 29,4'e yükselmiştir. Annenin yaş grubuna göre Yalova'da 2009 yılından itibaren son on yılda 25-29 yaş grubu en fazla doğumun olduğu yaş grubu olarak gerçekleşmiştir. Bu yaş grubu ile birlikte 30-34 yaş grubunun yükselmesi de devam etmektedir. Doğurganlığın en fazla olduğu yaş grubu Yalova'da

da ileride 30-34 yaş grubuna ilerleyecektir. Gelecek yıllarda doğum sayısının azalış göstermesine neden olacaktır. Yalova'da ise kaba ölüm hızları ile bebek ve beş yaş altı ölüm hızları 2009 ve 2020 yılları arasında değişkenlik göstermiştir. Türkiye'de olduğu gibi Yalova ilinde de doğuşta beklenen yaşam süresi yani ortalama ömür artmıştır. Doğuşta beklenen yaşam süresinin artması ve sağlık koşullarında yaşanan iyileşme sonucunda 2001 yılında 75 yaş üstü ölüm oranı %45,45 iken, 2019 yılında %52,01 olarak gerçekleşmiştir.

Yalova ilinin doğal nüfus artışı olan doğum sayımlarından ölüm sayımlarının çıkarılması sonucunda 2000 ve 2019 yılları arasında fark her zaman artı değerde olmuştur. Özetle Yalova'nın bu dönemde yaşanan göçler dikkate alınmadan nüfusun doğal olarak arttığı görülmektedir. 2009 yılında Yalova nüfusu 202.531 iken, nüfus devamlı artış göstererek 2019 yılında 270.976 kişiye ulaşmış olup, genel nüfus 68.445 kişi artmış göstermiştir. Bu yıllar arasında doğal nüfus artışı 16.663 kişi olarak gerçekleşmiştir. Türkiye ile birlikte Yalova'da da doğum oranları azalma eğilimindedir. Bu nedenle doğum ve ölümlerin Yalova ilinin nüfus artışına olan etkisi ise sadece %24,3 olarak gerçekleşmiştir

Yukarıda Yalova ilinin şehir, köy ve toplam nüfusundaki değişim ile nüfus değişimine neden olan faktörleri göçler ile birlikte doğum ve ölüm sayılarında değişim ile göçler kısaca değerlendirilmiştir. Nüfusun daha iyi analiz edilebilmesi için nüfusun demografik özelliklerinin de bilinmesi gerekmektedir. Cinsiyet, yaş grupları ve ortanca yaş incelendiğinde; 2000 yılında Yalova ilinin cinsiyet oranı 111,16 iken (%52,64 erkek, %47,36 kadın nüfus), 2020 yılında bu oran 101,22 (%50,3 erkek, %49,7 kadın nüfus) olmuştur. Oranlar çok yakın olsa da kadın sayısı erkek sayısına yaklaşmıştır. Kent ve kır cinsiyet oranları incelendiğinde; 2000 yılında kent ve kır cinsiyet oranı erkekler lehine, 2020 yılında kent cinsiyet oranı kadınlar lehine 99,40, kır cinsiyet oranı ise erkekler lehine 106,51 gerçekleşmiştir. Yalova ilinin 2000 yılında ortanca yaşı toplamda 28,68, erkek nüfusta 27,96 ve kadın nüfusta 29,53 iken, 2020 yılında ise toplamda 36,3'e, erkek nüfusta 35,2'ye, kadın nüfusta 37,4'e yükselmiştir.

Yalova ilinin 2000 yılında 0-14 yaş genç nüfus %23,7'ye, 2007 yılında %22'ye, 2020 yılında ise %19,9'a düşerken, 65 yaş üstü yaşlı nüfus oranı ise sırayla

%7,2'den, %9,2'ye ve %12,3'e yükselmiştir. Yalova ilinin kırsal ve şehir nüfusunun yaş grupları incelendiğinde 2007 yılında köylerin 65 yaş yaşlı nüfus oranı %12,1 olarak tespit edilmiştir. Toplam nüfusa göre köylerin 65 yaş üstü yaşlı nüfus oranının 2008 yılında %2,9 daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yalova Türkiye ortalamasının altında genç nüfus oranına, Türkiye ortalamasının üzerinde yaşlı nüfus oranına sahiptir. Yalova ilinin Türkiye ortalamasının üzerinde ortanca yaşa ve yaşlı nüfus oranına sahip olması Yalova'nın bize yaşlandığını göstermektedir.

Yalova ilinde 2007 yılında toplam bağımlı, başka bir ifadeyle bağımlı nüfusun 56.721 kişi olduğu görülmekte olup, bağımlı nüfusun %49,4'u erkek, %50,6'sı ise kadındır. Toplam bağımlı nüfusun genel nüfus içindeki oranı %31'dir. Toplam bağımlı nüfusun genel nüfus içindeki oranı 2007 yılına göre 2020 yılında %1 artış ile %32 olarak gerçekleşmiştir. Faal nüfus ise 187.243 kişi olup, %50,8'i erkek ve %49,2'i ise kadındır. Genel nüfusla karşılaştıracak olursak nüfusun %68'i çalışan durumdadır. Genç bağımlı nüfus da 54.386 kişidir. Bu il genelinde ileriye dönük çalışan potansiyeli açısından da önemlidir. 2020 yılındaki 5-9, 10-14 yaş gruplarının 2007 yılına göre az oluşları ve üst yaş gruplarına göre (faal nüfusuna göre) nispeten az oluşu ileride iş gücü açığına neden olabileceği değerlendirilmektedir. Bu durum özellikle genç işsizliğe çözüm olabileceği bir fırsat olarak görülebilir. 2007 yılında 25-29 yaş grubu kadınların oranı 13 yıl sonra 35-39 ve 40-42 yaş grubunu oluşturmakta olup, oranı yine diğer yaş gruplarından daha fazladır. 2007 yılında 20-24 yaş grubu yakın yaş gruplarına göre nispeten az sayıda olan grup, 2020 yılında bu sefer oranı diğer gruplara göre yüksektir. Bu artışta Yalova Üniversitesi'nin 2008 yılında kurulmasının ve artan sanayi sektöründe çalışan (özellikle erkeklerin) işgücü artışının etkisinin olduğu değerlendirilmektedir.

Yalova ilinin ortalama hanehalkı büyüklüğü incelendiğinde 1985 yılında hanehalkı büyüklüğü 4,28 iken, 2010 yılında 3,4'e, 2020 yılında ise 3,0'a düşmüştür. Türkiye'de ise 1985 yılında 5,21 iken, 2010 yılında 3,8'e, 2020 yılında ise 3,3'e düşmüştür. Yalova'nın 2014 ve 2020 yılları arasındaki hanehalkı tiplerine göre hane halkı sayıları incelendiğinde; tek kişilik hanehalkı oranı 2000 yılında %7,6 iken, 2014 yılında %18,4'e 2020 yılında ise %22,8'e yükselmiştir. Tek çekirdek aileden oluşan hane halkı sayısının en fazla orana sahip hanehalkı tipidir. 2020 yılında 2014 yılına

göre tek çekirdek aileden oluşan hane halkı oranında %8,3 azalış görülmesine rağmen, tek kişilik hanehalkı oranı %4,4, çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hanehalkı oranı ise %4,7 artış göstermiştir. 2014 ve 2020 yıllarında tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile türü artmaktadır. Bunun artması evlilik çağındaki çocukların evlenmelerini etkilemekte, doğal olarak da çocuk sayısını da olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum tek kişilik hane sayıları da artmaktadır. Tek kişilik hanehalkı oranı ile çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hanehalkı oranının artış göstereceği dolayısıyla ortalama hanehalkı büyüklüğünün azalacağı görülebilmektedir.

Yalova ilinin cinsiyete göre medeni durumu incelendiğinde; 2000 yılında medeni durumu %31,9'u hiç evlenmemiş, %61,5'i evli, %1,6'sı boşanmış, %5'i ise eşi öldü şeklinde gerçekleşmişken, 2020 yılında ise %25,9'u hiç evlenmemiş, %61,7'si evli, %5,9'u boşanmış, %6,5'i ise eşi öldü şeklinde gerçekleşmiştir. Hiç evlenmeyen nüfus oranı %31,9'dan %25,9'a düşmüştür. Boşanma ile eşi ölenlerin oranlarında artış yaşanmıştır. 2020 yılında evli erkek nüfus oranı yükselmiş, hiç evlenmeyen erkek ve kadın nüfus oranları azalmış olsa da boşanan erkek ve kadın nüfus oranlarında artış dikkat çekmektedir. Eşi ölen kadın nüfus oranı ise %8,6'dan, %11,2'e yükselmiştir. Yalova ilinin 2001 ve 2020 yılları arasında evlenme ve boşanma sayıları değişkenlik gösterse de evlenme ve boşanma sayıları nüfusun artışı ile birlikte artma eğilimindedir. Kaba evlenme hızı düşüş eğiliminde olup, kaba boşanma hızı ise değişkenlik göstermektedir. Ayrıca Yalova ilinin ortalama ilk evlenme ve ortalama evlenme yaşları yükselme eğilimindedir. 2001 yılında ortalama ilk evlenme yaşları erkek için 26,4, kadın için 22,9 iken 2020 yılında ise erkek için 28,5'e, kadın için 25,7'ye yükselmiştir. Aynı şekilde ortalama evlenme yaşı da 2001 yılında erkek için 29,2, kadın için 24,5 iken, 2020 yılında ise erkek için 32,2'ye, kadın için 28,7'ye yükselmiştir. Evlenme ve boşanma hızlarında görüldüğü gibi ortalama ilk evlenme ve ortalama evlenme yaşlarının yükselmesi nüfusu artırıcı etkenlerin azaldığını göstermektedir.

Nüfusun demografik özelliklerinden olan Yalova ili nüfusun istihdam ve eğitim durumunun incelenmesinin ayrı bir önemi bulunmaktadır. 2000 yılı verilerine göre Yalova ilinin toplam nüfusu 168.593 olup, 12 yaş ve üzerindeki nüfusu ise

137.363 kişidir. Yalova'da işgücüne katılma oranı (12 ve daha yukarı yaştaki nüfus) %57,7, işsizlik oranı %8,1 ve istihdam oranıysa %53 olarak gerçekleşmiştir. 2000 yılında Yalova ilinde hâkim ekonomik sektörün %38,5 ile tarım sektörü olarak gerçekleşmiştir. TÜİK tarafından ADNKS sonuçlarına göre işgücü istatistikleri 2008 yılından itibaren hesaplanmaya başlanmıştır. 2008 yılı verilerine göre Yalova ilinin işgücüne katılma oranı %45,1, istihdam oranı %39,6, işsizlik oranı ise %12,1 iken, 2013 yılı verilerine göre işgücüne katılma oranı %52,7'ye yükselmiş, istihdam oranı %46,9'a yükselmiş ve işsizlik oranı ise %11,0'a düşmüştür. 2011 yılı Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre 2000 yılında Yalova ilinde hâkim sektör tarım sektörü iken, 2011 yılında hâkim sektör hizmet sektörü olmuştur. İl seviyesinde işgücü göstergeleri (işgücüne katılma, istihdam ve işsizlik oranı) en son 2013 yılında, iktisadi faaliyet kollarına göre sadece 2011 yılında gerçekleştirilen ve yukarıda açıklanan Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre bilgiler üretilmiştir. 2020 yılı verilerine göre Yalova ilinin de yer aldığı Kocaeli, Sakarya, Düzce ve Bolu illerinin oluşturduğu TR42 Doğu Marmara illerin işgücüne katılma oranı %50,6, istihdam oranıysa %44,4 işsizlik oranı %12,2'dir. TR42 Doğu Marmara illerin hâkim ekonomik sektörün 2000 yılına göre tarım sektöründen, %51,2 ile hizmet sektörüne geçtiği, diğer sektörlerin ise %35,9 ile sanayi ve %12,8 ile tarım sektörü olarak gerçekleşmiştir. Yalova ili 1/50.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nda 2035 yılı için yapılan öngörüde tarımdaki istihdamın %10'a düşmesi, en fazla istihdamın yine %54 ile hizmetler sektöründe, sanayi sektöründe ise istihdamın %36 oranında olacağı öngörülmüştür.

Yalova ilinin 2000 yılında okuryazarlık oranı %92,93 olup, bu oran erkeklerde %96,73, kadınlarda ise %88,67 olarak gerçekleşmiştir. Yalova ilinin 2008 yılında okuryazarlık oranı %95,69 olmuştur. Hesaplamada 6 yaş ve daha yukarı yaştaki nüfus dikkate alınmış olup, yabancılar kapsama alınmamış ve bilinmeyenler dâhil edilmemiştir. 2020 yılında 2008 yılına göre okuryazarlık oranı %2,67 artarak %98,36'ya yükselmiştir. Erkeklerde %99,58, kadınlarda ise %97,14 olarak gerçekleşmiştir. 2000 yılında erkek ve kadınlar arasında okuryazarlık oranı farkı %8,06 iken bu fark daha da azalarak 2020 yılında %2,44'e düşmüştür. 2000 yılına göre bitirilen okula göre eğitim düzeyi incelendiğinde; %54'ünün ilkokul, %16'sının ilköğretim/ortaokul, %22'sinin lise, %8'inin yükseköğretim mezunu kişilerden

oluşmuştur. 2020 yılına göre bitirilen okula göre eğitim düzeyi incelendiğinde; %24,5'inin ilkokul, %27,7'sinin ilköğretim/ortaokul, %27,2'sinin lise, %18,5'inin yüksekokul/fakülte, %2,1'inin ise yüksek lisans/doktora mezunu kişilerden oluşmuştur. 2000 yılına göre lise mezunu oranı %5,2, yükseköğretim mezunu oranı %12,2'ya yükselmiştir. İlde özellikle 2008 yılında Yalova Üniversitesinin kurulması ile birlikte son yıllarda üniversite mezunlarının sayısında artış kaydedilmiştir.

Yalova ilinde 2006-2007 öğretim yılı ile 2019-2020 yılı öğretim yılındaki okul öncesi seviyeye göre; okul sayıları azalmakla birlikte şube, öğrenci, öğretmen ve derslik sayılarında artış yaşanmıştır. Nüfusun artışıyla birlikte toplam öğrenci sayısı 3.792 kişiden 4.938 kişiye yükselmiştir. İlkokul ve Ortaokul (ilköğretim) seviyesine göre; nüfusun artışıyla birlikte 2006-2007 öğretim yılında ilköğretim seviyesine göre toplam öğrenci sayısı 25.354 kişiden, 2019-2020 öğretim yılında ilkokulda 13.851, ortaokulda 14.786 toplamda ise 28.637 kişiye yükselmiştir. Nüfusun artışıyla birlikte 2006-2007 öğretim yılında ortaöğretim seviyesine göre toplam öğrenci sayısı 10.762 kişiden, 2019-2020 öğretim yılında 15.851 kişiye yükselmiştir. 2019-2020 öğretim yılında ilköğretimde (ilkokul+ortaokul) cinsiyet oranı erkekler lehine 100,84, ortaöğretimde ise yine erkekler lehine 100,43 olarak gerçekleşmiştir.

Yalova ilinde öğrenci sayılarının artışı ile paralel olarak okullaşma oranları incelendiğinde; okul öncesi okullaşma oranlarının 2010-2011 öğretim yılında 3-5, 4-5 yaş grubuna ve net okullaşma oranları hesaplamasına göre; 3-5 yaş grubuna göre %38,84, 4-5 yaş grubuna göre ise %55,33 olarak gerçekleşmişken, 2019-2020 öğretim yılında ise okul öncesi net okullaşma oranları yükselerek 3-5 yaş grubunda %51,47, 4-5 yaş grubunda %63,15, 5 yaş rubunda ise %80,23 olarak gerçekleşmiştir. Okul öncesi okullaşma oranları erkek öğrencilerde daha yüksektir. Yalova ili Türkiye ortalamasının üzerinde okul öncesi net okullaşma oranına sahip olmakla beraber, Türkiye'de olduğu gibi Yalova ilinde de okul öncesi zorunlu eğitim kapsamında olmaması nedeni oldukça düşüktür. İlkokul ve Ortaokul (ilköğretim) okullaşma oranlarının 2008-2009 öğretim yılında ilköğretim okullaşma oranı %97,82 (%98,41 erkek, %97,19 kadın) olarak gerçekleşmiştir. 2019-2020 öğretim yılında ise ilköğretim (ilkokul+ortaokul) net okullaşma oranı %95,12 (%94,92 erkek, %95,32) gerçekleşmiştir. 2019-2020 öğretim yılında ilköğretim (ilkokul+ortaokul) brüt ve net

okullaşma oranları kadın öğrencilerde daha yüksektir. Ortaöğretim (Lise) net okullaşma oranları 2008-2009 öğretim yılında %69,97 (%68,20 erkek, %69,77 kadın) olarak gerçekleşmiştir. 2019-2020 öğretim yılında ise ortaöğretimde net okullaşma oranı %88,72 (%89,15 erkek, %88,26 kadın) olarak gerçekleşmiştir. Yalova ili ortaöğretim net ve brüt okullaşma oranları Türkiye ortalamasının üzerindedir. Genel ortaöğretim okullaşma oranları mesleki ve teknik ortaöğretime göre daha yüksek gerçekleşmiştir. Genel ortaöğretimde kadın okullaşma oranı daha yüksektir.

Okullaşma oranları kadar okul, şube, öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayıları da önemlidir. Yalova ilinde 2006-2007 öğretim yılında özellikle ilkokul ve ortaokul seviyesinde öğretmen başına 20, derslik başına 26 öğrenci düşüyorken, 2019-2020 öğretim yılında bu sayılar ilkokul seviyesinde, 17 ve 19'a, ortaokul seviyesinde ise 14 ve 19'a düşmüştür. Yalova ilinde 2006-2007 öğretim yılında özellikle toplam ortaöğretim seviyesinde öğretmen başına 16, derslik başına 34 öğrenci düşüyorken, 2019-2020 öğretim yılında bu sayılar 10 ve 19'a düşmüştür. Yalova ili Türkiye ortalamasının altında okul, şube, öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayılarına sahiptir.

Yalova Üniversitesi kurulmadan önce Uludağ Üniversitesine bağlı olan Yalova Meslek Yüksekokulu 06 Şubat 1995 tarihinde; 3 Program, 59 Öğrenci ve 5 Personel ile eğitim-öğretime başlamıştır. Yalova Üniversitesi Rektörlüğünün 28 Ağustos 2020 tarihi verileri dikkate alındığında 11.255 öğrenci eğitim ve öğretime devam etmektedir. Yalova Üniversitesinde okuyan en fazla öğrenci komşu Bursa ilinden (%7,7) gelmiş olup, ikinci sıradaki Yalova ilini (%5,5), Erzurum ili (%4) takip etmektedir. İlk on il sıralamasında Yalova iline uzak olan Sivas, Trabzon ve Samsun illeri bulunmaktadır. Yalova'nın aynı zamanda bu illerden yoğun göç almış olması nedeniyle tercih edilmektedir. Yalova Üniversitesinde 80 ilden gelen öğrenci bulunmaktadır. Erkek öğrenci sayıları kız öğrencilerden %9,1 daha fazladır. Yalova Üniversitesinden 20.199 Türk vatandaşı, 97 yabancı öğrenci mezun olmuştur. Mezun yabancı öğrenciler toplam 27 ülkeden gelmiş olup, en fazla mezun olan ülkeleri; Suriye (37), Irak (6), İran (4), Tacikistan (4), Afganistan (4) ve İspanya (4) oluşturmaktadır. Yalova Üniversitesinde 57 ülkeden gelen 523 uluslararası öğrenciden en fazla öğrenci Suriye ülkesinden gelmiştir. Diğer beş ülkeyi ise Irak, Azerbaycan,

Somali, Tacikistan ve Özbekistan oluşturmaktadır. Uluslararası öğrenciler en fazla 167'si İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde (47 öğrenci işletme ve 34 öğrenci uluslararası ilişkiler) eğitim ve öğretim görmektedir. Yalova Üniversitesi 2019 YKS (Yükseköğretim Kurumları Sınavı) verilerine göre bir önceki yıla göre %5'lik puan artışı ile %97,5 doluluk oranına ulaşmıştır. Yalova Üniversitesi merkez kampüsündeki inşaa faaliyetlerin tamamlanması ile eksik öğretim elemanı ve idari personel boş kadrolarının giderilmesiyle birlikte tercih edilen ve başarısı daha da yükselen bir üniversite olacaktır.

Araştırmanın diğer bir boyutu da Yalova ilinde sosyo-ekonomik gelişimin incelenmesidir. İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik durumları ile sıralaması 1996 yılından itibaren Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından yayınlanmaktadır. 1996, 2003, 2011 ve son olarak 2017 yılında "*İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*" yapılmıştır. Yalova ili 1996 yılında yeni il olması ve veri temini güçlüğü nedeniyle araştırma kapsamı dışında bırakılmış olmakla birlikte sıralamadaki muhtemel konumu tahmin edilerek 79 il bazında bir sıralamaya tabi tutulmuştur. Yalova ilinin 1996 yılında 58 değişken kullanılarak yapılan sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında Türkiye'de 6'ncı sırada yer almıştır. Bir sonraki araştırma 2003 yılında yapılmış olup, Yalova ili ikinci grup gelişmiş iller (20 il) içerisinde ve genelde 9'uncu sırada yer almıştır. İkinci grup 20 il içerisinde ise 4'üncü sırada yer almıştır. Yalova ili eğitim sektörü gelişmişlik sıralamasından 4'üncü, imalat sanayi gelişmişlik sıralamasında 9'uncu, sağlık sektörü gelişmişlik sıralamasında 32'nci sıra yer almıştır. 2011 yılında sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında Yalova ili ikinci grup gelişmiş iller (13 il) içerisinde ve genelde 13'üncü sırada yer almıştır. İkinci grup 13 il içerisinde ise 5'inci sırada yer almıştır. 2003 yılına göre 2011 yılında Yalova ili 4 sıra gerilemiş olup; Antalya, Muğla, Denizli, Bolu, Edirne illeri Yalova ilini geçmiştir. 2017 yılı "*İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*" T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yapılmıştır. Bu araştırmada sekiz başlık altında 52 değişken kullanılmıştır. Demografi değişkenleri olarak nüfus yoğunluğu, net göç hızı, yaşa özel doğurganlık oranı ve şehirleşme oranı değişkenleri kullanılmıştır. En gelişmiş illeri kapsayan kademeler birinci ve ikinci gelişmişlik kademesi olarak ayrılmış olup, birinci gelişmişlik kademesinde 9 il, 2011 yılı sosyo-

ekonomik gelişmişlik illeri ile aynı illeri oluşturmuştur. Yalova ili ikinci gelişmişlik kademesini oluşturan 15 il arasında 3'üncü, genel sıralamada ise bir sıra yükselerek 12'nci sıraya yükselmiştir.

İlçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik durumları ile sıralaması 1996 yılında ve 2004 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ve 2017 yılında ise T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yayınlanmıştır. Yalova ilinin; Yalova Merkez ilçe 26'ncı, Çınarcık ilçesi 88'inci, Çiftlikköy ilçesi 101'inci, Altınova ilçesi 102'nci, Armutlu ilçesi 115'inci, Termal ilçesi 140'ıncı (ikinci kademe iller grubunda) sırada yer almıştır. Birinci derecede gelişmiş ilçeler grubunda toplam 15 ilçe, ikinci derecede gelişmiş ilçeler grubunda toplam 152 ilçe değerlendirilmeye alınmıştır. Yalova ilinin tüm ilçeleri ikinci derecede gelişmiş ilçeler rubunda yer almış olup, bu gruptaki ilçelerin sosyo-ekonomik göstergeleri ülke ortalamasının üzerindedir. Bu ilçelerin önemli bir bölümünde turizm sektörünün etkisinde olup, eğitim düzeyi ortalamanın üzerindedir. Türkiye'deki tüm ilçeler belirlenen sosyal ve ekonomik alanlarda seçilen 32 değişken ile 2017 yılında toplam 970 ilçe gelişmişlik yönünden sıralanmıştır. Yalova ilinin; Yalova Merkez ilçesi 94'üncü, Çiftlikköy ilçesi 223'üncü (ikinci kademe iller grubunda), Çınarcık ilçesi 241'inci, Altınova ilçesi 260'ıncı, Armutlu ilçesi 293'üncü, Termal ilçesi 395'inci (üçümcü kademe iller grubunda) sırada yer almıştır. Birinci derecede gelişmiş ilçeler grubunda toplam 56 ilçe, ikinci derecede gelişmiş ilçeler grubunda toplam 173 ilçe, üçüncü derecede gelişmiş ilçeler grubunda toplam 229 ilçe değerlendirilmeye alınmıştır.

İl ve İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmaları sonucunda Yalova ilinin yeri yukarıda belirtilmiştir. Çalışmanın 4'üncü bölümünde Yalova ilinin ekonomik özellikleri detaylıca incelenmiştir. Burada Yalova ili nüfusunun değişimi ile paralel olarak kısaca değerlendirme yapılacaktır. Dünya'da olduğu gibi ülkemizde ve Yalova ilinde de nüfusun önemli bir oranı üçüncül veya hizmetler sektöründe çalışmaktadırlar. Yalova ilinin 2004 yılında 1.510.737 bin TL olan GSYH değeri devamlı yükselerek 2019 yılında 14.671.091 bin TL değere ulaşmıştır. Türkiye'de illerin Kişi Başına GSYH yerinin incelendiğinde Yalova ili 2004 yılında 13'üncü sıradaki yerini, 2019 yılında 12'inci sıraya yükseltmiştir. Yalova'nın Kişi Başına GSYH'deki yerinin ileriki yıllarda gelişen sanayisi ile daha da

yükseleceği değerlendirilmektedir. Yalova ilinin Yurtiçi Gayri Safi Yurt İçi Hasılanın (GSYH) İktisadi faaliyet kollarına göre değeri incelendiğinde 2004 yılında tarımın oranı %6,5 iken, 2019 yılında %3,2'ye düşmüş, sanayinin değeri ise %34,9'dan, %9,4 oranlık artış ile %44,3'a yükselmiştir. Tarımın yurtiçi hasıla içerisindeki oranı azalırken, sanayi sektörünün arttığı görülmektedir. Yalova ilinde hizmetler sektöründe çalışanların oranı sanayi sektöründe çalışanlarının oranından yüksek olsa da, sanayi sektöründen elde edilen hasılanın daha değerli olması nedeniyle, burada sanayi sektörü daha yüksek gerçekleşmiştir. Tarım sektörü hem kırsal nüfusun kalkınması hem de kırsal nüfusun göçünün engellenmesi konusunda önemli bir yeri bulunmaktadır.

Tarımsal faaliyetler kapsamında; Yalova ilinin toplam yüzölçümü 798.000 da arazi varlığının 462.840 da olan %58'ini ormanlık ve fundalık alanlar, 218.540 da olan %27'sini tarım alanları, 103.040 da olan %13'ünü tarım dışı alanlar, 6.202 da olan %1'ini çayır ve mera alanlar ve 7.070 da olan %1'ini makilik ve 2B alanlar oluşturmaktadır. Yalova ilinin toplam arazi varlığının büyük oranını ormanlık ve fundalık alanlar ile tarım alanları oluşturmaktadır. Yalova ilinin tarım alanlarının yüzölçümü 218.540 da olup, bunun 2020 yılında 115.030 da olan alan (%52,6) işlenen tarım alanı oluşturmaktadır. Armutlu, Merkez ve Çiftlikköy ilçeleri en fazla tarım alanına sahip ilçelerdir. İlde tarım alanlarının %70'i yüksek oranı sulanmamaktadır.

İşlenen tarım alanlarında alan olarak en fazla meyve ile tahıl ve diğer bitkisel ürünler üretilmektedir. 2020 yılında; süs bitkilerinde 2011 yılına göre %8, 2002 yılına göre %572 artış, tahıl ve diğer bitkisel ürünlerde ise 2002 yılına göre %329 artış, sebze üretiminde de %27 azalış, meyve üretiminde %20 azalış görülmüştür. Hayvan sayısının artışı nedeniyle yem bitkilerinde artış yaşanmıştır. İşlenen tarım alanlarında miktar olarak en fazla meyve ile sebze üretilmektedir. 2020 yılında; süs bitkilerinde 2011 yılına göre %43, 2002 yılına göre %532, yem bitkilerinde ise 2002 yılına göre %495 artış, sebze üretiminde de 2002 yılına göre %25 azalış görülmüştür. Hayvan sayısının artışı nedeniyle yem bitkilerinde artış yaşanmıştır.

Yalova ili Marmara Bölgesinde yer almakta olup, ortalama yükseltinin fazla olmadığı, geçiş iklimi özelliklerini taşıyan bir bölgede bulunmaktadır. Bu özelliğinden dolayı Türkiye'nin kıyı bölgelerinde yetiştirilen ürünlerin pek çoğu (zeytin, fındık,

ayçiçeği, üzüm, incir, hububat ve yem bitkileri, Gemlik zeytini, çeşitli sebze ve meyveler ile süs bitkileri vb.) Yalova'da da yetiştirilmektedir.

Yalova ilinde aslında hububat üretimi için yeterli arazi bulunmamaktadır. Daha çok hayvan yemi olarak üretim yapılmaktadır. Hububat üretim alanlarının çoğu buğday üretimine ayrılmıştır. Yalova ilinde ilçe seviyesinde hububat yetiştirilmesinde en geniş alan ve en fazla üretim Çiftlikköy ve Merkez ilçede bulunmaktadır. İlçelere göre en fazla yem bitkileri üretimi alanı ve miktar olarak Altınova ve Çiftlikköy ilçelerinde üretilmektedir.

Yalova ilinde meyve üretimine en fazla zeytin ve kivi için alanlar ayrılmış olup, üretim miktarı olarak da en fazla kivi olmak üzere, zeytin, elma, erik ve Trabzon hurması üretimi yapılmaktadır. 2020 yılında Türkiye'de 26 ilde 32.613 dekar alanda ve 73.745 ton kivi yetiştirilmiş olup, Yalova ili 6.300 dekar (%19,3) kivi üretim alanı ve 28.416 ton (%38,7) üretim miktarı ile birinci sırada yer almaktadır. Örtüaltı meyve üretimi sadece Altınova ilçesi Sermayecik köyünde yüksek tünel yöntemiyle 2017 yılında 2, 2018 yılında 4, 2019 yılında 3, 2020 yılında 1 dekar alanda, 2017 yılında 8, 2018 yılına 16 ve 2019 yılında 11, 2020 yılında ise 4 ton olarak çilek yetiştirilmiştir.

Sebze üretimi hem açıkta hem de örtüaltı alanlarda yapılmaktadır. 2020 yılında sebze üretimine ayrılan alanların %70,5'ini (3.981 dekar) açıkta, %29,5'ini ise örtüaltında (1.668 dekar), sebze üretim miktarı ise %46'sını (7.703 ton) açıkta, %54'ü ise örtüaltında (9.179 ton) üretim oluşturmaktadır. Örtüaltı sebze üretimi en fazla Merkez ilçede yapılmaktadır.

Yalova ili süs bitkileri üretim alanında ülke seviyesinde önemli bir yeri bulunmaktadır. 2011 yılında ekilen alanın %10,3'ü, üretim âdetinin %10,6'sı Yalova ilinde yapılırken, 2020 yılında bu rakamlar %7,1 ve %9,6 olarak gerçekleşmiştir. Yalova süs bitkileri üretiminde 2020 yılında Antalya ve İzmir'in ardından üçüncü sırada iken, toplam süs bitkilerin %30'unu oluşturan dış mekân süs bitkileri üretiminde ise İzmir ilinin ardından ikinci sırada yer almıştır. Yalova ilinde Armutlu ilçesi hariç diğer ilçelerde süs bitkisi üretilmektedir. Merkez, Altınova ve Çiftlikköy ilçeleri en fazla üretim alanına sahiptir. Yalova ilinde 2020 yılında üretilen süs bitkilerin %52'si örtü altı üretim alanı olarak yetiştirilmektedir. Yalova Atatürk Tarım İşletme

Müdürlüğü'nün 1.541 dekar büyüklüğündeki arazisi 21 Ocak 2013 tarihinde süs bitkisi üreticisi 40 firma tarafından 30 yıl süre ile kurulan Yalova Garden A.Ş. isimli şirkete kiralamıştır.

Yalova ilinde 2004 yılına göre 2020 yılında traktör, biçerdöver, tarımsal alet ve makine sayıları artış göstermiştir. Yalova'da Kırsal Kalkınma Yatırımların Desteklenmesi Programı (KKYDP) kapsamında 41 adet proje kabul edilmiş olup, yaklaşık 30.309.053 TL (15.154.526 TL hibe desteği) yatırım gerçekleşmiş olunacaktır. Yalova Valiliği İl Özel İdaresi desteğinde İl Tarım ve Orman Müdürlüğü tarafından 2017-2019 yılları arasında Meyveciliğin Geliştirilmesi, Hayvancılığın Geliştirilmesi ile Özel Konulu Hizmet Projeleri ana başlıkları altında 28 adet 16 farklı tip projeden 3.853 çiftçi faydalanmış olup, 1.596.260 TL destek ile çiftçilerin gelir seviyeleri iyileştirilmiştir. Tarım ve Orman Bakanlığının desteğinde 2017-2019 yıllarında Yalova ilinde 11.013.689 TL değerinde 8 farklı konuda 368 genç çiftçi projesi gerçekleştirilmiştir. 2018 yılında onaylanan Yalova İli 1/50.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı ile de Yalova İli için Kırsal Kalkınma Politikası geliştirilmiştir. Bu politika ile 42 köy (Çınarcık İlçesi Ortaburun köyü hariç) sektörel bakımdan analiz edilmiş olup, köylerin hangi sektöre göre geliştirilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Yalova ilinde organik tarım geçiş sürecinde 2003 yılında 1 çiftçi tarafından 1,45 dekar alanda kivi üretimi olarak gerçekleştirilmiştir. 2020 yılında organik tarımla uğraşan çiftçi sayısı 24'e, üretim alanı 81 hektara yükselmiştir. Yalova ilinde son yıllarda organik tarım kapsamındaki çiftçi sayıları azalmakla birlikte, iyi tarım uygulaması kapsamında 2009 yılında 8 dekar alanda üretim ile başlamıştır. 2020 yılında 8 çiftçi tarafından, 161 dekar alanda iyi tarım üretimi yapılmıştır.

Türkiye'nin coğrafi konumu nedeniyle her bölgesinde ve ilinde hayvancılık faaliyetleri yapılmaktadır. Yalova ilinde de hayvancılık faaliyetleri yapılmakta olup, mera alanlarının azlığı, toplam arazinin %60'ının orman alanından oluşması, süs bitkisi ve seracılık faaliyetlerinin yoğunluğu, azalan kırsal nüfusun etkisi vb. nedenlerle hayvancılık faaliyetleri yeterince yapılamamaktadır. Yalova'da ise 2004 yılında hayvanların %60'ı küçükbaş hayvan iken bu oran 2020 yılında %70'e yükselmiştir. Türkiye'de büyükbaş hayvan oranlarında görülen yükselme Yalova'da görülmemiştir. Bunda Yalova'nın tarım alanlarının hububat ekimi ve yem ürünleri

yetiştirmek için yeterli olmamasının neden olduğu değerlendirilmektedir. Yalova'da da son üç yılda büyükbaş hayvan sayıları artmış olup, yem ürünlerinin artışıyla orantılı ileride büyükbaş hayvan oranının yükseleceği anlaşılmaktadır. Tüm ilçelerde 2004 yılına göre 2020 yılında büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayıları artış göstermiştir. Merkez ve Çiftlikköy ilçelerinde hayvan sayıları diğer ilçelere göre daha fazladır.

Yalova ilinin toplam yüzölçümünün %58'ini ormanlık ve fundalık alanlar, %1'ini çayır ve mera alanlar ve %1'ini makilik ve 2B alanlar oluşturmaktadır. Türkiye'nin 2020 yılında %29,2, 2018 yılında ise %29'u ormanlarla kaplı olup, Yalova'nın ormanlık alanların oranı 2020 yılında %60 (çayır, mera, makilik ve 2B alanlar dâhil) olup, Muğla (%68), Kastamonu (%66), Bolu (%65) ve Sinop (%64) ilinden sonra orman varlığı açısından 5'inci sıradadır. Yalova ilinin Armutlu ilçesinin toplam orman varlığı 14.653,1 hektar olup, toplam alanının %86,2'si, Çınarcık ilçesinin ise toplam alanının %81,1'i orman alanını oluşturmaktadır. Yalova'nın köy sayısı 43 olup, köylerin %95'i (41 köy) orman köyü vasfındadır. Yalova'nın iki önemli bitki formasyonu ise ormanlar ve makidir. Ormanların tahribi ile genişleyen makilik alanlar, yerleşme ve tarım faaliyetleri amacıyla tamamen ortadan kaldırılmaktadır. Rekreasyon kapsamda Yalova Yalova ilinde 2020 tarihi itibariyle 1 adet A tipi (24,12 ha), 4 adet B tipi (52,80 ha), 17 adet C tipi (43,09 ha) mesire alanı ve 1 adet D tipi (8 ha) kent (şehir) ormanı bulunmaktadır.

Marmara Denizi'nin kıyı şeridi uzunluğu 1.089 km olup, Yalova ilinin kıyı şeridi uzunluğu ise 123 (%11,3) kilometredir. Yalova'da 8 adet su ürünleri kooperatifi bulunmaktadır. Özellikle Armutlu ilçesi ile bu ilçeye bağlı Fıstıklı ve Kapaklı köyleri balıkçılık faaliyetlerinin yoğun olarak yapıldığı yerleşim yerleridir. Yalova İlinde mezat olmaması nedeniyle su ürünlerinin pazarlaması ile elde edilecek hasıla da sorunlar yaşanmaktadır.

Yalova ilinde sanayi ve ticaret faaliyetleri kapsamında; Yalova ili sanayisi, kimya, kâğıt, toptan ve perakende ticaret, makine, depolama ve ulaştırma ile ulaşım araçları imalatına (gemi ve yat), dış ticareti ise gemi ve yat, akrilik elyaf, kâğıt ve kesme çiçek ve çiçek soğanı ticaretine dayanmaktadır. Yalova ilinde iş kayıtlarına göre 2009 yılında girişimci sayısı 11.446 kişi iken %23,6'lık artış ile 2019 yılında 14.566

kişiye ulaşmıştır. 2009 yılında en fazla girişim oranı %36 ile toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı sektörü oluşturmuş olup, 2019 yılında da yine aynı sektör %30,2 oranı ile üstünlüğünü devam ettirmektedir. Yalova ilinde 2023 yılında OSB sayısı 6'ya ulaşacaktır. Yalova Kompozit ve Kimya İhtisas OSB hariç diğer 5 OSB'nin faaliyete geçmesiyle birlikte 53.341kişinin istihdam edilmesi öngörülmektedir. Yalova ilinin 2002 yılına göre hem ithalat hem de ihracat değerleri artış göstermiş olup, 2013 yılına göre 2020 yılında ihracat %72,8, ithalat ise %375,3 oranında artış göstermiştir. 2013 yılında Yalova ilinde ihracatçı firma sayısı 104 iken, 2015 ve 2016 yıllarında azalmış, 2019 yılında ise 140'a yükselmiştir. En fazla İhracat yapılan ülke Norveç ve ithalat yapılan ülkeise ABD'dir. Yalova ilinden gerçekleştirilen ihracatın %78,4'ü Norveç ve Rusya Federasyonu'na yapılırken, ithalatın %39,1'i ise ABD ve Norveç ülkesinden gerçekleştirilmiştir. Yalova ili 2020 yılında bir önceki yıla göre ihracat artışı en çok yaşanan iller arasında Türkiye'de 10'uncu sırada yer almıştır. Bu artışın yaşanmasında en önemli sektör imalat sektöründe ve imalat sektöründe de diğer ulaşım araçları kapsamında gemi ve yat araçların ihracatı rol oynamıştır. Türkiye Gemi İnşa Sanayicileri Birliğinin (GİSBİR) 100 üyesi bulunmakta olup, toplam 69 adet şirketten 8'inin merkezi Yalova ilinde bulunmaktadır. Türkiye'de gemi ve yat inşa ve bakım onarım faaliyeti gerçekleştiren 84 adet faal tersane (4,65 milyon Dwt kapasiteli) bulunmakta olup, 37 adet tersane Yalova İli Altınova Tersaneler Bölgesinde bulunmaktadır. 2017 yılında tersaneler bölgesinde 12 bin çalışan varken, 2019 yılında 17 bine, 2020 yılında ise 23 bine ulaşmış, günümüzde ise 26 binin üstünde istihdam sağlanmaktadır. İstihdam sayısının 40 bine ulaşması öngörülmektedir.

Yalova ilinde enerji kaynakları ve madencilik faaliyetleri kapsamında; Yalova ilinin Çınarcık ve Armutlu İlçelerinin kuzey sahilleri ile iç kesimleri rüzgâr enerji santrallerinin kurulması uygun alanları oluşturmaktadır. Yalova ilinde 106,85 MWm kurulu gücüne sahip 5 adet RES ile ülke üretiminde %1,44 payı bulunmaktadır. Türkiye'nin jeotermal kaynaklar haritasına göre Yalova ilinde orta sıcaklıkta (50 ile 69 °C) olan termal ve Armutlu termal sıcak su kaynağı bulunmaktadır. Yalova sıcak su kaynaklarının özellikleri ile bu kaynaklarda yapılan sondajlara göre potansiyel ısı enerjisinin 2,88 MWt olduğu görülmüştür. Yalova ilinde hidroelektrik santrali

bunmamaktadır. Yalova ilinde tek güneş enerji tesisi Yalova Atık Su ve Kanalizasyon Alt Yapı Tesisleri İşletme Birliğinin (YASKİ) 20 dönüm arıtma havuzu üzerine 3.300 adet güneş paneli yerleştirilerek kurulan ve kurulu gücü 1 MW olan Dünya'da arıtma havuzu üzerine kurulan ikincisi ve en güçlüsü, Türkiye'de ise ilki olan güneş enerjisi santrali tesisidir. Yalova ilinde birincil enerji kaynaklardan elektrik üretimi gerçekleştirilen iki adet proje bulunmaktadır. Çiftlikköy ilçesi Taşköprü beldesi sınırları içerisinde Aksa Akrilik Kimya Elektrik Santrali ithal kömür ve doğalgaz kullanarak 143 MW kurulu güç ve 817 GWh yıllık üretim ile Altınova ilçesi Tokmak köyü sınırları içerisinde İzmit İpekkağıt Termik Santrali Zorlu Enerji grubu tarafından doğalgaz kullanarak 16 MW kurulu güç üretilmektedir. Ayrıca Çiftlikköy Denizçalı köyü Handere mevkiinde "*Yalova İli Yerel Yönetimler Katı Atık Tesisleri Yapma ve İşletme Birliği*" (YAKAB) tarafından açılan yenilebilir enerji olan biyokütle elektrik üretim tesisi lisanssız olarak 1,4 MW kurulu gücüne (ülke içindeki oranı %0,03) sahiptir. Bu tesiste toplanan metan gazından elektrik enerjisi elde edilmektedir.

Yalova ilinde önemli herhangi bir maden yatağı ve işletme bulunmamaktadır. Armutlu ilçesi Fıstıklı köyü kuzeyinde Tazdağı civarında metamorfik kayaçlar içerisinde pirit, pirotin, kalkopirit cevherleşmeleri ile birlikte dağınık olarak cüruf parçaları bulunmaktadır. Ayrıca Çınarçık ilçesi Katırlıçiftliği mevkiinde de bakır oluşumları tespit edilmiştir. Yalova ilinde "Yalova İli madencilik faaliyetlerine ilişkin master plan çalışması"na göre gayri sıhhi müessese ruhsatı bulunan 26 adet I (B) II (A) grubu ve 4 adet I (A) grubu olmak üzere toplam 30 adet işletme bulunmaktadır. Bu işletmelerin ruhsat sahalarının yüzölçümü 722 hektardır.

Yalova ilinin hizmet sektörü faaliyetleri kapsamında ulaşım ve turizm faaliyetleri incelenmiştir. Yalova ilinde 41 km devlet yolu, 90 km il yolu ve 33 km uzunluğunda otoyol olmak üzere 164 km uzunluğunda karayolu ağı bulunmaktadır. 2003 yılı öncesinde 25 km uzunluğunda olan bölünmüş yol 3,52 kat artarak 76,5 km uzunluğuna ulaşmıştır. Yalova ilinden 30,5 km'si geçen ve toplam uzunluğu 426 km (384 km otoyol ve 42 km bağlantı yolu) olan Gebze-Orhangazi-İzmir Otoyolu 4 Ağustos 2019 tarihinde tamamlanarak hizmete açılmış olup, proje kapsamındaki Osmangazi Köprüsü ise 1 Temmuz 2016 tarihinde trafiğe açılmıştır. Bu köprü ile körfezi geçme süresi 1 saatten 6 dakikaya düşürülmüştür. Yalova ilini Çınarcık ve

Armutlu İlçelerine bağlayacak olan ve toplam uzunluğu 45 km olan proje 1998 yılında başlamış, 2022 yılında bitirilmesi planlanmaktadır.

Yalova ilinde deniz ulaşımı zamanla yaygınlaşmıştır. Yalova ilinden İstanbul Kartal ve Yenikapı'ya düzenli ekspres ve deniz otobüsleri, Çınarcık ilçesinden İstanbul Deniz Otobüsleri (İDO) tarafından yaz aylarında, Yenikapı, Bostancı, TURYOL şirketi tarafından Kadıköy ve Eminönü İlçesi iskelesine, Armutlu ilçesinden İDO tarafından Fatih İlçesi Yenikapı ve Kadıköy İlçesi iskelesine deniz otobüsü, TURYOL şirketi tarafından Kadıköy ve Eminönü İlçesi seferleri yapılmaktadır. Ayrıca Yalova ilinden İDO tarafından Pendik ve Yenikapı'ya hızlı arabalı vapur ve Topçular iskelesinden Eskihisar'a arabalı vapur seferleri gerçekleştirilmektedir. Yalova-Tavşanlı iskelesinden Eskihisar'a ayrıca Negmar Denizcilik Yatırım A.Ş. tarafından feribotlar ile yolcu ve araç seferleri düzenlenmektedir. Yalova'dan İstanbul Adalara da düzenli vapur seferleri de yapılmaktadır. Ayrıca Yalova merkezde 340 yat kapasiteli yat limanı inşaatı da tamamlanmıştır.

Yalova ilinde motorlu kara taşıtları ile otomobil 1995 yılından 2020 yılına kadar nüfusun artışına paralel olarak devamlı artış göstermiştir. Bin kişi başına otomobil sayısı da 2007 yılında 73 iken, 2020 yılında 135'e yükselmiştir. Karayolların bölünmüş olması kaza sayılarını düşürmemiş olup, kaza sayılarında yükseliş devam etmektedir.

Turizm; insanların dinlenmek ve tatillerini geçirmek için bulundukları ortamlardan farklı ortamlara gitmeleri şeklinde gerçekleşen bir sosyal ve ekonomik bir faaliyettir. Yalova ilinin turizm özelliklerinden en önemlisi tarihi Bizans dönemine kadar giden kaplıca turizmidir. Yalova ili Termal ilçesindeki Termal Kaplıcaları ile Armutlu ilçesindeki Armutlu Kaplıcaları sağlık turizmi için en önemli iki doğal kaynaktır. Yalova ilinin ikinci turizm özelliklerinden birisi deniz turizmidir. Yalova ilinin %60'ının ormanlarla çevrisi olması ve mevcut 43 köyün %95'inin (41 köyün) orman köyü olması nedeniyle kırsal veya eko turizm açısından önemli bir yeri bulunmaktadır. Yalova ili mevcut termal, yaz (deniz) turizm, ekolojik turizm vb. yönleriyle her mevsim ziyaretçi almaktadır. Yalova ilinde 95 adet belediye belgeli, 4 adet turizm yatırım belgeli, 15 adet ise turizm işletme belgeli tesis bulunmaktadır.

Turizm işletme belgeli konaklama tesisine gelen ziyaretçilerin geliş ve konaklama sayılarında yıllar itibariyle artış olmuşken, belediye belgeli konaklama tesisine geliş ve konaklama sayıları son yıl hariç devamlı artış olmuştur. Yalova ilinin 112 km uzunluğunda olan sahil şeridi dar olup, doğal koyları ile birlikte doğal plaj özelliği göstermektedir. 2019 yılında Yalova ilinde ise 200 metre uzunluğunda ile 50 metre genişliğinde kum plajı ile Altınova ilçesi Kaytazdere Belediyesi Saralkent Halk Plajı ile Setur Yalova Marinası, 2021 yılında ise sadece Setur Yalova Marinası Mavi Bayrak ödülüne sahiptir. Çınarcık 1960'lardan itibaren ise ikinci konutlar gelişmeye başlandığı bir sayfiye yeri özelliği kazanmıştır. Armutlu ilçesinde de Çınarcık ilçesinde olduğu gibi ikinci konutlar bulunmaktadır. Armutlu'da ikinci konutların gelişmesi 1960'lı yıllara dayanmaktadır. Armutlu merkezinde görülen ikinci konutların gelişmesi Fıstıklı köyü sahiline ve devamına kadar devam etmiştir. Yalova ili genelinde ikinci konut alanları tarım alanlarında yer almaktadır.

Yalova ilinde orman turizmi açısından sahip olduğu potansiyel kapsamında rekreasyonal alanlardan olan 22 adet mesire yeri ile bir adet kent (şehir) ormanı bulunmaktadır. Kurtköy Kapılıçınar Mesire yerinde Anıt Çınarlar bulunmaktadır. Yalova ilinde korunan alanlar açısından; Tabiat Anıtı, Milli Park, Tabiatı Koruma Alanı ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahası bulunmamaktadır. Armutlu ilçesi Selimiye köyü sınırları içerisinde Delmece Yaylası Tabiat ve Termal ilçesi sınırları içerisinde Harmankaya Tabiat Parkı ile Altınova ilçesi Hersek mahallesi sınırları içerisinde sulak alan kapsamında Hersek Lagünü bulunmaktadır.

Yalova ilinde turizm alanında iki adet proje (Yeşil-Mavi Turizm Seyir Yolu ve Yalova ekoturizmde trekking parkurları projesi) ile bir adet Yalova Doğa Turizmi Master Planı oluşturulmuştur. Yeşil-Mavi Turizm Seyir yolunun toplam uzunluğu 189 km olup, Altınova ilçesi Hersek köyünden başlamakta ve Armutlu ilçesinde tamamlanmaktadır. Seyir yolunda çeşitli tarihi, turistik ve doğal güzellikleri görülebilmekte, trekking, fotosafari, yamaç paraşütü, motokros gibi doğa turizmine uygun faaliyetleri yapılabilmektedir. Yalova ili ayrıca üçüncü yaş turizmi için çok büyük fırsatlar sunmaktadır. Yalova'da alternatif turizmin geliştirilmesi anlayışı ile geniş bir turizm havzası oluşturulmuştur. Yalova ili 1/50.000 ölçekli Çevre Düzeni

Planında Yalova'da en önemli turizm faaliyetleri olarak kıyı/deniz turizmi ve termal turizm olduğu belirtilmiştir.

Yukarıda Yalova ilinin ekonomik faaliyetleri nüfus artışı ile birlikte ele alınmıştır. Kültürel değişimin nüfus ve ekonomik yapıyla olan ilişkisi aşağıda özetlenmiştir. Kültürün tanımı kültürel coğrafyaya göre; Zimolzak ve Stansfield (1983) tarafından "*belirli bir zamanda belirli bir yerde yaşayan belirli bir grup insanın karakteristik yaşam tarzı*" olarak yapılmıştır. Kültür dinamik bir süreçtir. Devamlı değişime uğrar. Her nesil veya grup devraldığı kültürü kendisinden sonraki nesil veya gruba yeni öğeler ekleyerek devreder. Kültürler nesillerin yer değiştirmesi, teknolojinin ilerlemesi, kültürlerin birbiriyle iletişim kurmasıyla birlikte gelişme göstermiştir.

Yalova ilinde maddi kültür varlıklarından olan 20 arkeolojik sit alanı, bir adet arkeolojik ve tarihi sit alanı ile toplam 163 adet taşınmaz kültür varlığı bulunmakta olup, en fazla kültür varlığı Armutlu ilçesinde (özellikle sivil mimarlık örneği), en fazla arkeolojik sit alanı ise Altınova ve Termal ilçelerinde bulunmaktadır. Yalova Müze Müdürlüğü 08.10.2019 tarihli Bakan oluru ile kurulmuştur. Yalova'da Kent Müzesi, Yürüyen Köşk, Termal Atatürk Köşkü, İbrahim Müteferrika Kâğıt Müzesi ile Atatürk ve Çocuk Müzesi bulunmaktadır. Müzelerin ziyaretçi sayıları (özellikle yürüyen köşk ziyaretçi sayıları) devamlı artış göstermektedir. Türkiye'de kayıtlı 1.264 Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri bulunmaktadır. Yalova'da 9 adet miras il envanteri kapsamına alınmıştır. Geleneksel yöntemle kâğıt üretimi il envanteri kapsamına alınmış olup, geleneksel yöntemle kâğıt üretimi ilk kez 1.745 yılında Elmalık köyünde Yalova Kâğıthane'sinde yapılmıştır. Yalova ili sinema ve tiyatroların seyirci, salon sayıları nüfusun artışı ile birlikte artış göstermektedir. 2008 yılında Yalova Üniversitesinin kuruluşu ve yıllar içerisinde artan öğrenci sayılarının etkisi olduğu da değerlendirilmektedir.

Yalova ili, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanına kadar çeşitli bölgelerden önemli bir bölümü de zorunlu olan uluslararası göçe maruz kalmıştır. Bulgaristan, Kırım, Kafkasya, Dağıstan, Batum, Yunanistan, Yugoslavya (Bosna-Hersek, Kosova vb.), Romanya'dan faklı kültürlere sahip göçmenler (Osmanlı göç politikası gereği hemen

hemen hepsi Müslüman olan göçmenler) yerel kültürel özelliklerini Yalova'ya taşımışlardır. Cumhuriyetin ilanından önce ve sonrasında da Yalova Türkiye'nin çeşitli illerinden göç almıştır. Bu nedenle, Yalova'da çeşitli kültür ve sanat dernekleri bulunmaktadır. Turizm, Folklor, Araştırma ve Geliştirme Gençlik ve Spor Kulübü Derneği (TUFAG), Turizm, Folklor, Araştırma ve Geliştirme Gençlik ve Spor Kulübü Derneği (TUFAG), Kuzey Kafkas Kültür Yardımlaşma Gençlik ve Spor Kulübü Derneği, Paşakent Folklor Eğitim Merkezi ve Spor Kulübü Derneği (PAFEM) derneklerden bazılarıdır. Kültürel etkileşim ve çeşitli kültürel etkinlikler yapan dernekler sayesinde Yalova'nın tanıtımı yapılmakta olup, turizm kapsamında gerçekleşen ziyaretleri artırmaktadır.

Mekânsal değişim konusu kapsamında öncelikle Yalova ilinde nüfus yoğunluğunun değişimi incelenmiştir. Yalova'nın ilçe olduğu 1935 ve 1985 yılları arasında nüfus yoğunluğu 37 kişiden, 183 kişiye yükselmiştir. Yalova'nın nüfus yoğunluğu il olarak tekrar hesaplandığı 1990 yılında 159 kişiye, nüfusunun artışıyla paralel olarak, 2020 yılındaysa 326 kişiye yükselmiştir. Yalova'nın nüfus yoğunluğu Türkiye'den daha fazladır. Nüfusun artması, nüfus yoğunluğunu artırmakta, sonucunda da yerleşme alanları daraltmaktadır. Nüfus yoğunluğu en çok olan ilçeleri sırasıyla Merkez, Çiftlikköy ve Altınova ilçeleri olmuştur. Çiftlikköy ilçesinin nüfus artış hızının Altınova ilçesinden fazla gerçekleşmesiyle birlikte 2019 yılında Çiftlikköy ilçesinin nüfus yoğunluğu Altınova ilçesini geçmiştir. Çınarcık ilçesinin nüfus yoğunluğu 1990 ve 2000 yıllarında Termal ilçesine göre daha az iken turizmin etkisinin artışıyla birlikte 2007 ve 2019 yıllarında Termal ilçesinin nüfus yoğunluğunu geçmiştir. Yalova ilinin ilçe merkezlerinin yaşamsal alanları, artan nüfus yoğunluğuyla birlikte daralmaktadır. İlçe merkezleri; yeni toplu konutların yapımı, sanayi tesislerin inşa edilmesi, süs bitkisi ve çiçek yetiştiriciliği işletmelerinin sayısının artmasıyla birlikte, özellikle doğu ile güney istikametine doğru gelişmesini sürdürmeye devam etmektedir.

Yalova'da 1961 yılına kadar 3 mahalleden (Rüstempaşa, Süleyman Bey ve Merakuyu Mahalleleri) oluşmakta iken, Yalova'da 1962 yılında 4 mahalle daha oluşturularak mahalle sayısı 7'ye yükselmiştir. 1970 yılından sonra Yalova hem nüfus hem de mekânsal olarak genişlemesini sürdürmüştür. 2007 yılında Yalova Merkez

ilçenin mahalle sayısı 10'a yükselmiştir. Yalova'nın doğusunda sanayi tesislerin kurulmaya başlanması, yazlık konutların ve seracılık faaliyetlerin gelişme göstermesiyle, batıda Samanlı deresi, doğuda ise Balaban ve Kazimiye deresi vadisine doğru gelişmesini sürdürmüştür. Yalova Şehri vadi tabanlarının güneyine doğru genişlemeye başlamış ve Hacımehmet ovasında bina yoğunlukları artmaya başlamıştır. Günümüzde Hacımehmet ovasında Kazım Karabekir Mahallesi ile 2011 yılında bu mahalleden ayrılan Adnan Menderes Mahalleri kurulmuştur. 2011 yılında mahalle sayıları 13'e, 2018 yılında ise 14'e çıkmıştır.

Yalova ili yüzölçümünü %26,6'sı (208,1 km2) dağlık, %30,6'sı (239 km2) plato, %15,7'si (12,1 km2) yamaç ve %27,1'i (211,7 km2) ise ovalık alanlardan oluşmaktadır. Yalova ilinde en yaygın jeomorfolojik birim %30,6 ile plato oluşumlarıdır. 2000 yılında toplam nüfusun %82,1'i ovalık alanlarda yaşamakta iken, 2020 yılında %5,8 oranında artarak %87,9'a yükselmiş, en az nüfusun yaşadığı dağlık alanlarda yaşama oranı da kırsal nüfusun azalmasıyla birlikte %1,2'den %0,5'e düşmüştür.

Yalova ilinde toplam 43 köyden 11'inin yüksekliğin 50 metre altındaki arazide konuşlanmış olup, toplam köy nüfusunun %45,7'sini oluşturmaktadır. Yalova ilindeki toplam 53 köyün 16'sı (%37,2'si) toplam köy nüfusunun ise %59'u 100 metre ve altında yükseklikte bulunmaktadır. 500 metre ve üzerinde Armutlu ilçesi Selimiye köyü bulunmakta olup, nüfusu sadece 87 kişiden oluşmaktadır. Yükseklik arttıkça köylerin nüfuslarının azalması çoğunlukla doğal özelliklerden kaynaklanmaktadır. Yalova ilinin köylerinde de bu görülmektedir. Merkez ilçe Sugören köyü yüksek rakımda konuşlanmış olmakla birlikte Yalova ilinin nüfusu en fazla (1.627) üçüncü köyüdür. Sugören köyünde beşerî özelliklerden olan el sanatlarının özellikle de ipek halıcığının yaygın olması genç nüfusun köyü terk etmemesine neden olmuştur.

Yalova ilinde arazi kullanımındaki değişimin tespiti kapsamında, Özdemir ve Bahadır (2008) tarafından yapılan bir çalışmada 1992, 1999 ve 2001 verilerinin üretilmesinde uydu görüntüleri, 2007 yılı verilerinde ise CBS kullanılmıştır. 1992 yılında 3.869 hektar olan yerleşme alanı nüfusun özellikleri de kent nüfusunun artışıyla birlikte 2009 yılında 5.636 hektara, 2019 yılında da 10.335 hektara çıkmıştır. Tarım

alanları ise 1992 yılında 31.510 iken, 2009 yılında 21.196 hektar alana düşse de 2019 yılında ise 21.854 hektara yükselmiştir. Ormanlık alanlar 1992 yılında 77.597 hektar (çayır, mera, makilik alanlar dâhil) iken 2009 yılında ormanlık alanlar 49.100 hektarı ormanlık alan olmak üzere toplam 57.868 hektara (çayır ve mera 4.814 hektar, makilik 3.954 hektar), 2019 yılında ise ormanlık ve fundalık alanlar 46.284 hektara, çayır mera 620 hektara, makilik ve 2B alanlar ise 707 hektara gerilemiştir.

Corine arazi sınıflandırma sistemi verisi kullanılarak yaptığım çalışmada 1990 yılında Yalova ili yüzölçümünün %2,4'ünü yerleşim alanları oluşturmaktayken, 2018 yılında bu oranın %4,8'e yükseldiği tespit edilmiştir.

Yalova ilinde ilçe şehir merkezleri (Termal ilçesi hariç) ile beldeler ovalar üzerinde kurulmuştur. Yalova ilindeki toplam 53 köyün 16'sı (%37,2'si) toplam köy nüfusunun ise %59'u 100 metre ve altında yükseklikte bulunmaktadır. Yalova'da toplam nüfusun %87,9'u ovalarda yaşamaktadır. Yalova ilinin nüfusunun artışıyla birlikte ovalık ve platoluk alanlarda yaşayanların oranı artacak, özellikle tarım alanlarını da bu alanlar oluşturduğu için tarım alanları ve meralar azalacaktır.

Çalışmada tespit edilen sorunlar ve çözüm önerileri kısa bir açıklamadan sonra aşağıda belirtilmiştir. Doğal çevre özellikleri açısından Yalova ili yüzölçümünün önemli bir kısmını dağlık ve plato alanları oluşturmaktadır. Samanlı Dağları'nın kuzey yamaçlarının kısa boylu akarsular tarafından yarılmış ve arızalı bir topografya, güney yamaçlarının ise daha az yarılmış, hafif dalgalı ve düz sahaların yer aldığı daha az arızalı bir topografyanın hâkim olduğu görülecektir. Plato sahalarında ise arazi kullanımı açısından özellikle kuru tarım yapılmaktadır. Armutlu ilçesindeki plato sahalarında önemli oranda zeytin bahçeleri bulunmaktadır. Çiftlikköy ilçesinin güney kesimlerinde ise tahıl yetiştirilmektedir. Yalova'nın kuzeye bakan platolarında orman ve mera alanları bulunmakta olup, mera alanlarında yoğun olarak hayvancılık faaliyetleri ile arıcılık faaliyetleri de yapılmaktadır. Yalova'nın ovalık alanlarını; deltalar, akarsu boyu ve dağ eteği ovaları oluşturmaktadır. Delta sahaları yoğun tarımsal kullanıma açılmıştır. Bu sahalarda ekili ve dikili sulu tarım yapılmaktadır. Akarsu vadi kenarlarında yerleşme sahaları, tarım (seracılık) ve meyve bahçeleri yer almaktadır. Yalova'nın kuzey kıyılarında akarsuların ağız kısımlarına karşılık gelen

kıyı düzlükleri yer almakta olup, bu düzlükler özellikle alçak kıyı olması nedeniyle plajların gelişmesine imkân sağlamıştır. Yalova'nın eğim değerleri son derece yüksektir. Eğim değerlerinin %10'nu geçtiği alanlar yerleşme açısından genelde olumsuzluk arz etmektedir. Bu sahalarda heyelan riski söz konusudur. Bu alanlardaki yerleşimlerin heyelandan korumak için rehabilitasyonu gerekmektedir.

Birinci derece tarım arazileri en fazla %6 eğime sahip alanlarda yapılmaktadır. Yalova'nın %0-5 arasındaki eğimli alanları; kuzey kesimlerdeki alüvyon alanlar ile ovalık alanlar oluşturmaktadır. Bu alanlar tarım faaliyetleri ile birlikte her türlü beşerî faaliyetin yoğunlaştığı alanlardır. Yalova'nın yükseklik değerleri incelendiğinde 0-100 metre yükseklik kuşağının %26,6 ve 100-200 metre yükseklik kuşağının %18,29 ile yüksek oranlara sahiptir. Yalova'da 200 metre yüksekliğe kadar alanlar her türlü beşerî kullanımın yaygın olarak yapıldığı alanlardır. Yerleşim alanları, sanayi tesisleri, yollar, tarımsal faaliyetler 200 metre yüksekliğe kadar olan alanlarda yoğunluk kazanmıştır. Bu yükseklik kademesinden sonraki 200-400 m yükseklik alçak platoluk alanları, 400-700 m yükseklik ise yüksek platoluk alanları oluşturmaktadır. Yükseltinin fazla olduğu bu alanlarda yerleşmeler seyrekleşmekte ve genelde ormanlık alanlar yer almaktadır.

Türkiye'de meydana gelen depremlerin en etkili olanları Yalova'dan da geçen Kuzey Anadolu Fayı (KAF) boyunca meydana gelmiştir. 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi de bu fay üzerinde meydana gelmiştir. Yalova yüksek tehlike kapsamında bulunmaktadır. Depremden sonra imar planları depreme göre yeniden düzenlenmiştir. İmar planlarına kesinlikle uyulmalı, yeraltı su seviyesinin yüksek olduğu kıyı ovalarında, denize yakın suya doygun alüvyal zeminlerde ve alüvyal dolgulu akarsu vadilerinde yüksek katlı binaların yapımına müsaade edilmemelidir. Özellikle de Yalova Merkez ilçede 100 dönümlük alandaki depreme dayanıksız konutların yıkılarak zemin dahil üç katlı konutların yapılacağı Bağlarbaşı Mahallesi Kentsel Dönüşüm projesinin TOKİ tarafından bir an önce tamamlanması gerekmektedir.

Yalova'da Karadeniz ve Akdeniz iklimleri birlikte etkili olmakta olup, Akdeniz iklimi ile Karadeniz iklimi arasında bir geçiş iklimi göstermektedir. Bu nedenle Yalova'da çok çeşitli tarım ürünleri yetiştirilmekte, seracılık faaliyetleri

yoğun olarak iklim ve diğer fiziki özelliklerin uygunluğu nedeniyle yapılmaktadır. Yalova'nın kuzeye bakan kıyılarında Karadeniz ikliminin etkileri hissedilmektedir. Uygun iklim koşulları nedeniyle Yalova ili yoğun göç almaktadır.

Yalova'nın toplam tarım alanı 21.850 hektar olup, bu alanın %30'u (6.556 hektar) sulanmaktadır. Yalova'nın akarsularının en önemli özelliği kısa boylu olmasıdır. Bu yüzden akarsuların debileri azdır. Yalova ilinde inşaatı devam eden ve planlama/ön inceleme aşamasında olan 10 adet baraj ve gölet bulunmaktadır. Yalova'nın sulu tarımının artırılması maksadıyla küçük göletler ile inşaatı devam eden ve planlama/ön inceleme aşamasında olan barajlar tamamlanmalıdır.

Hersek Lagünü yabani hayat ve rekreaktif etkinlikler için imkânlar sunan önemli bir sulak alan ekosistemidir. Hersek Lagünü'nü besleyen Yalakdere deresinin lagünle bağlantısı kalmamış olup, gölü besleyen drenaj suları ve yüzey akışları hariç tatlı su kaynağı bulunmamaktadır. Gölün beslenmesi amacıyla Yalakdere deresinden hat çekilmesi konusu gündemde olup, bir an önce çalışma tamamlanmalıdır.

Yalova'nın Termal ve Armutlu ilçelerinde kaplıcalar; sağlık turizmi amacıyla kullanılmaktadır. Kaplıcalardan konutların ve seraların ısıtılması amacıyla da kullanılmalıdır. Kaplıcaların sağlık turizmi açısından kullanımını artırmak amacıyla modern turistik tesislerin sayısı artırılmalıdır.

Yalova'nın iki önemli bitki formasyonu ise ormanlar ve makidir. Ormanların tahribi ile genişleyen makilik alanlar, yerleşme ve tarım faaliyetleri amacıyla tamamen ortadan kaldırılmaktadır. Yalova'nın uygun iklim özellikleriyle kuzeye bakan yamaçlarda bitki formasyonu ormanlık alanların hâkim olmasını sağlamıştır. Ancak güneye bakan yamaçlarda yağışın fazla olmaması nedeniyle ormanlık alanların korunması gerekmektedir.

Günümüzde yaşanan verimli tarım alanları nüfusun artışıyla birlikte yerleşim yeri maksadıyla ve tarım dışı faaliyetler nedeniyle kullanılmaz duruma gelmektedir. Yalova ili de bu süreçten etkilenmektedir. Kolüvyal topraklar ile tarım faaliyetleri açısından birinci derecede önemli olan Alüvyal topraklar kıyı kuşağında yer alan düz alanlarda, akarsu vadilerinin kenarları ile kıyılardaki delta ovalarında yer almaktadır.

Bu alanlar yoğun tarımsal faaliyetlere ayrılmış olmakla birlikte, yerleşmelerin birçoğu ile karayolları bu topraklar üzerine kurulmuştur. Birinci derece tarım arazilerinin yanlış kullanılması sonucunda, bu toprakların yeniden tarımsal faaliyetlere ayrılması mümkün olmamakta önemli bir sorun olduğu görülmektedir Yalova I. (%3), II. (%6) ve III. sınıf (%4) araziler oldukça az alan kaplamaktadır. Bu nedenle tarımsal kullanım için son derece önemli olan I. ve II. sınıf arazilerdeki toprak sınıfları üzerinde kesinlikle tarımsal üretim yapılmalı ve başka kullanımlara yer verilmemelidir. Yalova ilinde bu alanlarının çoğu yerleşim alanları ve sanayi kuruluşları için kullanılmaktadır. I. sınıf tarım arazileri en verimli araziler olup, tarım için kullanılması büyük önem taşımaktadır. Bu sahaların tarım dışı kullanımı yanlış arazi kullanımının en önemli öğesini oluşturmaktadır. Bu alanların mutlaka tarıma ayrılması gerekmekte ve bu yönde ciddi planlamaların yapılması gerekmektedir. II. ve III. sınıf tarım arazilerin bir kısmı ise planlı olarak tarıma açılması gerekmektedir.

Yalova ili İstanbul iline bağlı ilçe iken 1995 yılında il statüsüne kavuşmuştur. 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi Yalova ilinin nüfusuna olumsuz etkisi olsa da sonrasında depremin olumsuz etkilerini kısa zamanda atlatmış ve nüfusu sürekli olarak artış göstermiştir. Yalova ili toplam nüfusu 1935-2020 yılları arasında 16,4 kat artış göstermiştir. İlçelerin nüfusları 1990 yıllarından itibaren hesaplanmakta olup, Merkez ilçe nüfusu en yüksek ilçe olup, toplam nüfusu en fazla ikinci sırada olan Çınarcık ilçesi, 2009 yılından itibaren üçüncü sıraya gerilemiştir. Çiftlikköy ilçesi Merkez ilçeye yakınlığı ve doğusundaki sanayi yerleşimlerin artış göstermesiyle birlikte 2009 yılından itibaren ikinci sıraya yükselmiştir. Altınova ilçesi Çınarcık ilçesinin sonra dördüncü sırada olup, Altınova ilçesinde kurulan Tersaneler Bölgesinin etkisiyle ileride üçüncü sıraya yükseleceği değerlendirilmektedir.

2009 yılında Yalova nüfusu 202.531 iken, nüfus devamlı artış göstererek 2020 yılında 276.050 kişiye ulaşmış olup, genel nüfus 73.519 kişi artmış göstermiştir. Bu yıllar arasında doğal nüfus artışı 16.637 kişi olarak gerçekleşmiştir. Türkiye ile birlikte Yalova'da da doğum oranları azalma eğilimindedir. Bu nedenle doğum ve ölümlerin Yalova ilinin nüfus artışına olan etkisi ise sadece %24,3 olarak gerçekleşmiştir.

Ülkemizde ve dünyada olduğu gibi Yalova ilinde de sosyal ve ekonomik gelişme artıkça dolayısıyla da refah seviyesi artıkça doğum oranları (genel doğurganlık hızı, kaba doğum hızı, toplam doğurganlık hızı) azalış göstermiştir. Anne olma yaşının yükselmesinde de doğum oranlarının azalmasında önemli bir etkisi olmuştur. Türkiye'de doğurganlığın en fazla olduğu 20-24 yaş grubu, 2006 yılından itibaren 25-29'a yükselmiştir. Yalova'da 2009 yılından itibaren son on yılda 25-29 yaş grubu en fazla doğumun olduğu yaş grubu olarak gerçekleşmiştir. Doğurganlığın en fazla olduğu yaş grubu Yalova'da da ileride 30-34 yaş grubuna ilerleyecektir. Gelecek yıllarda doğum sayısının azalış göstermesine neden olacaktır. Türkiye'de sağlık koşullarında yaşanan iyileşme, salgın hastalıkların önlenmesi sonucunda, anne ve bebek ölümlerinin azalmasına ve böylece kaba ölüm hızlarının yıllar içerisinde azalmasına neden olmuştur. Yalova ilinin de kaba ölüm hızı ile birlikte bebek ölüm hızı ve beş yaş altı ölüm hızları azalış göstermektedir. Türkiye'de olduğu gibi Yalova ilinde de doğuşta beklenen yaşam süresi yani ortalama ömür artmıştır. Yalova ilinde 2001 yılında 75 yaş üstü ölüm oranı %45,45 iken, 2019 yılında %52,01 olarak gerçekleşmiştir. Yalova ilinde doğum oranlarında azalış görülmesiyle birlikte ölüm oranlarının da azalış göstermesi nedeniyle doğum ve ölümlerin farkının nüfus artışına etkisi artı yönde devam etmektedir.

Demografik dönüşüm kuramına göre dördüncü aşama; toplam doğurganlık hızının nüfusun kendini yenileyebileceği sınır olan ‰2,1'in altına düşmesi ve nüfus artışının sona ermesiyle gerçekleşecektir. Türkiye ve doğal olarak Yalova henüz bu aşamaya ulaşmamıştır. Yalova ilinde yaşlı nüfusun artmasıyla birlikte yaşlanan nüfusun ihtiyaçları şimdiden dikkate alınarak tedbirler alınmalıdır.

Yalova'nın 2007 ve 2020 yıllarında merkez ilçe ile diğer ilçelerin toplam şehir nüfusların değişimi incelendiğinde, Yalova ilinde tüm ilçelerin şehir nüfusu artış göstermiş olup, ortalama yıllık nüfus artış hızı ‰39,36 olarak gerçekleştirilmiştir. Aynı yıllar arasında Merkez ilçe ile diğer ilçelerin toplam kırsal nüfusları incelendiğinde, Çiftlikköy ilçesi hariç diğer ilçelerin kır nüfusu artış göstermiştir. Ortalama yıllık nüfus artış hızı ‰14,88 olarak gerçekleştirilmiştir. Toplam kır nüfus miktarları karşılaştırıldığında ise Altınova ilçesinin en fazla kır nüfusa sahip olma özelliği devam etmektedir.

2020 yılında Yalova ili köylerinin nüfus miktarına göre dağılışını incelendiğinde, toplam 43 köyün 25'inin nüfusu 500'ün altında olup, köylerin %58,1'inin düşük nüfusa sahip olduğu görülmektedir. Bu oran 2000 yılı Genel Nüfus Sayımında toplam 53 köyün 18'inin nüfusu 500'ün altında olduğu ve köylerin %34'ünün düşük nüfusa sahip olduğu, 2020 yılında ise köylerin nüfusunun azalmasıyla birlikte bu sayının arttığı görülmektedir.

Özellikle yüksek kesim köylerde yaşayanların bir kısmı; hayvancılığın azalması, şehirleşmenin etkisi ve sanayi alanlarında çalışma isteği gibi faktörler yüzünden şehir merkezlerine göç etmektedirler. Yalova'nın bazı köylerinin ise emeklilik sonrası devamlı kalınacak yer olarak tercih edilebileceği değerlendirilmektedir. Kırsal nüfusun şehir nüfusuna göre daha az artış göstermesi, kırsal nüfusun şehir nüfusuna oranının azalış göstermesi nedeniyle kırsal kalkınmayı destekleyici projeler artırılmalı böylece kırsal nüfus korunmalı tarımsal üretimin devamı sağlanmalıdır.

Yalova ilinin demografik göstergelerindeki değişim dikkate alındığında; erkek ve kadın dengesizliği yani cinsiyet oranı, doğum oranlarını ve evliliği etkilemesiyle birlikte, çalışma çağındaki erkek nüfus sayısı, işgücü fazlalığı veya açığı gibi sonuçlara neden olabilmektedir. Yalova ilinde cinsiyet oranı genel olarak dengeli bir durum göstermektedir. Yalova ili Türkiye ortalamasının üzerinde ortanca yaşa sahip olup, Türkiye ile birlikte Yalova'da yaşlanmaktadır. Yalova ili 0-14 yaş genç nüfus oranı da azalış göstermektedir. Faal, yani çalışan nüfus oranı (15-64) ile toplam bağımlılık oranı henüz çok değişiklik göstermemektedir. Yalova ilinde genç nüfus oranları azalış gösterse de çalışan nüfus ihtiyacını diğer illerden gelen göç ile karşılamaya devam ettirdiği değerlendirilmektedir. Bu durum nüfus piramitlerinin incelenmesi sonucunda da tespit edilmiştir. 2020 yılı nüfus piramidinde 5-9, 10-14 yaş gruplarının 2007 yılına göre az oluşları ve üst yaş gruplarına göre (faal nüfusuna göre) nispeten az oluşu diğer illerden göç ile karşılayamadığı takdirde ileride iş gücü açığına neden olabileceği değerlendirilmektedir. Bu durum özellikle genç işsizliğe çözüm olabileceği bir fırsat olarak değerlendirilebilir.

Yalova ili Türkiye'nin altında hanehalkı büyüklüğüne sahiptir. Tek çekirdek aileden oluşan hanehalkı en yüksek oranı sahipken, tek kişilik hane halkı ile çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hanehalkı oranları yükselmektedir. Bu durum ileride hanehalkı büyüklüğünün daha da azalacağını göstermektedir. Yalova ilinin medeni durum verileri incelendiğinde; boşanmış ve eşi ölenlerin oranı artış göstermiş, evlenme ve boşanma istatistikleri incelendiğinde ise; evlenme sayıları nüfusun artışı ile birlikte artma eğiliminde olmakla birlikte kaba evlenme hızları azalış göstermektedir. Ortalama evlenme yaşı ile ortalama ilk evlenme yaşı yükselmektedir. Evlenme hızlarında görülen azalma gibi ortalama ilk evlenme ve ortalama evlenme yaşlarının yükselmesi nüfusu artırıcı etkenlerin azaldığını göstermektedir.

Nüfusun nitel özelliklerinden olan Yalova ili nüfusun istihdam ve eğitim durumunun incelenmesinin ayrı bir önemi bulunmaktadır. 2000 yılında Yalova ilinde hâkim sektör tarım sektörü iken, 2011 yılında hâkim sektör hizmet sektörü olmuştur. Yalova İli 1/50.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nda 2016 yılı için en fazla istihdamın %52'yle hizmetler sektöründe, hizmetler sektörünü %36 ile sanayi ve %12 ile tarım sektöründe olduğu tespit edilmiştir. Yalova İli 1/50.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı'nda 2035 yılı için yapılan öngörüde tarımdaki istihdamın %10'a düşmesi, en fazla istihdamın yine %54 ile hizmetler sektöründe, sanayi sektöründe ise istihdamın %36 oranında olacağı öngörülmüştür. Tarım sektöründe istihdamın düşmesi kırsal kesimden şehire olan göçe neden olacaktır. Yukarıda da belirtildiği gibi kırsal nüfusun korunması için kırsal kalkınma programlarına önem verilmelidir.

Yalova ilinde nüfusun eğitim durumu Türkiye geneliyle karşılaştırdığında, yüksek olduğu görülmektedir. 2020 yılında okuma yazma oranı erkeklerde %99,58, kadınlarda ise %97,14 olarak gerçekleşmiştir. 2000 yılında erkek ve kadınlar arasında okuryazarlık oranı farkı %8,06 iken bu fark daha da azalarak 2020 yılında %2,44'e düşmüştür. 2020 yılına göre bitirilen okula göre eğitim düzeyi incelendiğinde; %24,5'inin ilkokul, %27,7'sinin ilköğretim/ortaokul, %27,2'sinin lise, %18,5'inin yüksekokul/fakülte, %2,1'inin ise yüksek lisans/doktora mezunu kişilerden oluşmaktadır. İlde özellikle 2008 yılında Yalova Üniversitesinin kurulması sonucunda son yıllarda üniversite mezunlarının sayısında artış kaydedilmiştir.

Yalova ili Türkiye ortalamasının üzerinde okul öncesi net okullaşma oranına sahip olmakla beraber, Türkiye'de olduğu gibi Yalova ilinde de okul öncesi zorunlu eğitim kapsamında olmaması nedeniyle oldukça düşüktür. Aslında gelişmiş ülkelerde olduğu gibi okullaşma oranları özellikle zorunlu eğitim kapsamındaki eğitim seviyelerinde %100 seviyelerinde olması gerekmektedir. Kırsal kesimde azalan nüfus ile birlikte okul çağındaki nüfus miktarın azalış göstermiş, 21 yerleşim biriminden 37 merkez ilkokul ve ortaokuluna taşıma uygulaması yapılmaktadır. Yalova ilinin köy yollarının asfalt olması ve iklim şartlarının uygun olması nedeniyle taşımada sıkıntı yaşanmamaktadır. İleride kırsal nüfusun azalmasıyla birlikte diğer okullarında kapanması gündeme gelebilecektir. Özellikle ilkokul çağındaki çocukların taşıma sistemi ile eğitim görmesi başarıyı etkileyebilmektedir. Köylerde kalan birkaç çocuğun ailesi de mecburen şehir merkezine göç etmek zorunda kalmaktadır.

Yalova Üniversitesi Rektörlüğünün 28 Ağustos 2020 tarihi verileri dikkate alındığında 11.255 öğrenci eğitim ve öğretime devam etmektedir. Yalova Üniversitesinde 80 ilden gelen öğrenci bulunmaktadır. Erkek Öğrenci sayıları kız öğrencilerden %9,1 daha fazladır. Yalova Üniversitesinde okuyan en fazla öğrenci komşu Bursa ilinden (%7,7) gelmiştir. Diğer illeri; Yalova, Erzurum, İstanbul, Sivas, Balıkesir, Trabzon, Kocaeli ve Samsun ve Sakarya oluşturmaktadır. Yalova Üniversitesinin bu illerden gelen öğrencilerin yüksek olması, komşu illeri oluşturması ve aynı zamanda yoğun göç almış iller olması nedeniyle tercih edilmektedir. Yalova Üniversitesinde 57 ülkeden gelen 523 uluslararası öğrenciden en fazla öğrenci Suriye ülkesinden gelmiştir. Diğer beş ülkeyi ise Irak, Azerbaycan, Somali, Tacikistan ve Özbekistan oluşturmaktadır. Yabancı öğrenci sayısı toplam öğrencilerin %5,1'ini oluşturmakta olup, tanıtım faaliyetlerine ağırlık verilerek sayıların artırılması sağlanmalıdır. Yalova Üniversitesi merkez kampüsündeki inşa faaliyetlerin tamamlanması ile eksik öğretim elemanı ve idari personel boş kadrolarının giderilmesiyle birlikte tercih edilen ve başarısı daha da yükselen bir üniversite olacaktır.

2019-2023 Yalova Üniversitesi Stratejik Planında da belirtildiği üzere, üniversite kamu-sanayi iş birliğinin artırılması, tanıtımının yapılması, Tarım Bilimleri ve Teknolojileri Fakültesi kurulması, ile belki de en önemlisi olan bölge sorunlarına

ve bölge halkına hizmet üretebilecek faaliyetlerin etkin bir şekilde Sürekli Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi kanalıyla verilmesi gerekmektedir.

2008 ile 2020 yılları arasında Yalova diğer illerden 178.187 kişi göç almış ve diğer illere 136.331 kişi göç vermiş, net göçü ise artı 41.856 kişi olmuştur. Yalova'nın nüfusu 2007 yılında 181.758 iken, devamlı yükselerek 2020 yılında 276.050'ye ulaşmıştır. Bu süreçte Yalova'nın nüfusu 94.292 kişi artmıştır. 2008 ve 2020 yılları arasında nüfus artışında iç göçün etkisi ortalama %44,4 olmuştur. 2008 ile 2020 yılları arasında Yalova 80 ile göç vermiş ve 80 ilden göç almıştır. Yalova ili sahip olduğu turizm imkânı ve gelişen sanayisi ile uzun süre diğer illerden göç almaya devam edeceği, doğal nüfus artışı azalsa da uzun süre daha nüfus artışının devam edeceği değerlendirilmektedir.

Yalova ilinin diğer illerden göç alması farklı kriterler dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Bir önceki daimî ikamet adresini değiştirenlere göçler, doğum yerine göre göçler, doğum yerine göre ikamet edilen yer ve ikamet edilen ile göre nüfus kütüğüne kayıt olunan iller ayrıntısıyla çalışmada incelenmiştir. 2008 ile 2020 yılları arasında Yalova 80 ilden de 178.187 kişi göç almıştır. Göç aldığı ilk on ili; İstanbul (60.332), Bursa (14.683), Kocaeli (12.180), Ankara (5.741), Erzurum (4.468), İzmir (4.269), Balıkesir (3.118), Diyarbakır (2.971), Sakarya (2.826) ve Şanlıurfa (2.785) oluşturmuştur. On ilin toplam sayıya oranı %63,6'dır. Yalova 2014 ve 2020 yıllarında doğum yerine göre iller arası 87.986 kişi göç almıştır. Göç aldığı ilk on ili; İstanbul (18.034), Yalova (8.279), Bursa (5.741), Kocaeli (4.070), Erzurum, Ankara (2.371), Şanlıurfa (2.496), Diyarbakır (2.339), Samsun (2.176) ve Muş (2.190) oluşturmuştur. Yalova'nın 2014 ve 2020 yıllarında göç aldığı ilk on il değişmemiştir (yalnızca sıraları değişiklik olmuştur). Yalova'nın göç aldığı illerden doğum yerine göre göç aldığı illerden farklı olarak Samsun ve Muş illeri yer almaktadır. 2020 yılında Yalova'da ikamet edenlerin doğum yeri ilk on ili; Yalova (79.139), İstanbul (24.123), Bursa (15.277), Kocaeli (12.804), Erzurum (9.320), Trabzon (5.622), Muş (4.729), Rize (4.093), Diyarbakır (3.828), Samsun (3.636) ve Ankara (3.540) oluşturmuştur. 2000 yılına göre sadece Sivas ilinin yerini Ankara ili almış, Muş ve Diyarbakır illeri üst sıralara yükselmiştir. Bunda Yalova'nın 2014 ve 2020 yıllarında doğum yerine göre iller arası göç aldığı illerin etkisi bulunduğu görülmektedir. 2020 yılında

Yalova'da ikamet edenlerin nüfus kütüğüne kayıtlı olduğu iller dikkate alındığında ilk on ili; Yalova (85.106), Erzurum (13.552), İstanbul (12.530), Bursa (7.993), Muş (7.752), Trabzon (7.409), Rize (5.555), Sivas (5.105), Diyarbakır (5.031) ve Samsun (4.789) oluşturmuştur. Yalova iline göç eden nüfusun gerçekten nereli olduğunu görmek için nüfusa kayıtlı olduğu ile bakmak gerekmektedir. Göç veren illerde nüfusa kayıtlı olduğu ve doğum yeri genellikle yakın olmaktadır. O yüzden Erzurum, Muş, Trabzon, Rize, Sivas, Diyarbakır ve Sivas illeri üst sıralarda yer almış, göç alan iller olan İstanbul, Bursa, Kocaeli, Ankara, İzmir ve Balıkesir alt sıralarda yer almıştır. Yalova bu illerden göç almış olsa da aslında bu illerde ikamet eden ama yukarıda belirtilen il nüfusuna kayıtlı illerden göç almaktadır. 2020 yılında Türkiye'de ikamet ettikleri ilde doğanların oranının en düşük olduğu (%28,7) il Yalova ilidir. Aynı zamanda Yalova'da ikamet edenlerin nüfusa kayıtlı olduğu il de Yalova ili oranı ise %33,6 olarak gerçekleşmiştir.

Yalova ili; Türkiye Cumhuriyeti öncesinde başlayan ve Cumhuriyetten sonrada devam eden hem Balkanlar'dan hem de Kafkasya'dan yoğun göç almıştır. Yalova ili bu yüzden birçok faklı kültürden insanın yaşadığı zengin bir kültürel yapıya sahiptir. 2016 ve 2019 yılları arasında il bazında uluslararası göç istatistikleri üretilmeye başlanmıştır. Yalova son dört yılda (2016-2019) 18.128 net göç ile nüfusu artış göstermiştir. Yalova'nın nüfus artışına uluslararası göçün etkisi 2016 yılında %47,5, 2017 yılında %39,7, 2018 yılında ise %45,6, 2019 yılında ise %59,4 olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında toplam 22.926 yabancının 11.842'si (%51,65) erkek, 11.084'ü (%48,34) kadından oluşmuştur. Erkek oranı azda olsa daha fazladır. 1985 yılında yurt dışında doğanların oranı %6,60 iken, 2020 yılında %11,2'ye çıkmıştır. Yalova ilinde ikamet eden yabancı uyruklu nüfus en fazla (%67) Merkez ilçede ikamet etmektedir. 2019 yılında yabancı uyruklu nüfusun sıralamasında ilk on ülkeyi Irak, İran, Afganistan, Suriye, Almanya, Sudi Arabistan, Rusya Federasyonu, Filistin, Ürdün ve Mısır oluşturmuştur. Armutlu ilçesi hariç tüm İlçelerde (Armutlu ilçesinin uyruk dağılımı bilinmemektedir) ilk sırayı Irak Uyruklu nüfus oluştururken, İkinci sırada Altınova ilçesinde Afganistan, Merkez ilçesinde Afganistan, Termal ilçesinde Suudi Arabistan, Çiftlikköy ilçesinde İran, Çınarcık ilçesinde ise Almanya uyruklu yabancı nüfus oluşturmaktadır.

Yalova ilinin 2020 yılında toplam nüfusu olan 276.050 kişinin, 22.926'sını (%8,3'ünü) yabancı uyruklular oluşturmakta olup, Türkiye'nin toplam il nüfusuna göre en fazla yabancı yaşayan ilidir. Aynı zamanda 31.037 kişi yurt dışında doğmuştur. Aradaki fark olan 8.111 kişi yurt dışında doğan ama Yalova'da ikamet eden vatandaşları oluşturmaktadır. Yalova'da artan yabancı nüfus karşısında bazı olumlu ve olumsuz etkiler de görülmeye başlamıştır. Yalova aslında göçlerle kurulan, farklı ülkelerden gelen (birçoğunun Müslüman olduğu) göçmenlerin yerleştiği ve farklı kültürlerin bir arada yaşadığı bir ildir. Yalova ilinde yukarıda belirtilen ülkelerin birçoğunun Arap ülkesi olması, Türkiye'nin 2011 yılından itibaren yaşadığı Suriye göçü ile uzun yıllardır geçici koruma kapsamında Suriyeliler ile yaşamakta olması ve yaşanan uyum sorunları nedeniyle toplumumuzda negatif bir algı bulunmaktadır. 2013 yılından itibaren zengin Arap Ülkesi vatandaşlarının Türkiye'den konut satın almaları, işyerleri açmalarının artışıyla birlikte, Yalova ili de bundan olumlu ve olumsuz olarak etkilenmiştir. Bu olumsuz algıyı gidermek maksadıyla Yalova ilinde toplumlar arasında uyum çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

Yalova ilinin toplam arazi varlığının büyük oranını ormanlık ve fundalık alanlar ile tarım alanları oluşturmaktadır. İlde tarım alanlarının %70'i yüksek oranı sulanmamakta olup, modern sulama tekniklerinin (yağmurlama, damla sulama vb.) yaygınlaştırılması gerekmektedir. Sulama imkânları yaygınlaştıkça verimli ürünler daha fazla yetiştirilecek ve çiftçilerin gelir seviyeleri yükselecektir.

Örtüaltı meyve üretimi sadece Altınova ilçesi Sermayecik köyünde yüksek tünel yöntemiyle 2017 yılında 2, 2018 yılında 4, 2019 yılında 3, 2020 yılında 1 dekar alanda, 2017 yılında 8, 2018 yılına 16 ve 2019 yılında 11, 2020 yılında ise 4 ton olarak çilek yetiştirilmiştir. Özellikle öncesinde organik olarak sonrasında ise iyi tarım olarak yetiştirilen çilek üretiminin artırılarak kırsal kalkınmanın desteklenmesi gerekmektedir. Örtüaltı sebze üretim alanları açıkta sebze üretime göre maliyetli olsa da ayrılan alanın az, üretim miktarın ve kazancın daha çok olması nedeniyle tercih edilmektedir. Türkiye'de olduğu gibi Yalova'da da artan nüfusun beslenmesi ve kırsal nüfusun gelirinin artırılması ve şehire olan göçün azaltılması için örtü altı sebze üretimin artırılması gerekmektedir.

Yalova ili süs bitkilerinde ekilen alan ve üretim miktarı olarak en fazla dış mekân süs bitkileri olmak üzere, sırasıyla; gül, fresia, iç mekân süs bitkileri (oda bitkileri), çiçek soğanları vb. yetiştirilmektedir. Yalova'da süs bitkileri sektöründe işgücü istihdamı önemli bir yere sahip olup, bu sektörün büyümesiyle birlikte yoğun iç göçe maruz kalan Yalova ilinin istihdam sorunu için bir çözüm olabilecektir. Süs bitkileri üretiminde Yalova ilinin etkinliğinin ve ihracatının artırılmasında, daha profesyonel işletmecilik, ürün çeşitliliğinin (sertifikasyonun) artırılması, kaliteli ve daha steril üretilmesi hususlarına önem verilmelidir. Ayrıca Yalova Çiçekçilik İhtisas OSB'nin bir an önce faaliyete geçerek üretimin artırılması durumunda kırsal kalkınma önemli katkısı olabileceği değerlendirilmektedir.

Yalova ilinde de hayvancılık faaliyetleri yapılmakta olup, mera alanlarının azlığı, toplam arazinin %60'ının orman alanından oluşması, süs bitkisi ve seracılık faaliyetlerinin yoğunluğu, azalan kırsal nüfusun etkisi vb. nedenlerle hayvancılık faaliyetleri yeterince yapılamamaktadır. Yalova ilinde manda yetiştiriciliği çok az yapılmakta olup, ipek böçekçiliği (sadece bir köyde, bir işletmeci) de iyice azalmıştır. Yapılan desteklerin artırılarak manda yetiştiriciliği ve ipek böçekçiliği yaygınlaştırılmalıdır. Yalova ilinde İpek böceği yetiştiriciliği uygun iklim özellikleri ve kültürel birikime sahip olması nedeniyle desteklenmelidir. Yalova'da hayvancılığın artırılması maksadıyla öncelikle mera alanları korunmalı, ahır ve besi hayvancılığı güçlendirilmeli ve yem üretimi artırılmalıdır.

2018 yılında onaylanan Yalova İli 1/50.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı ile de Yalova İli için Kırsal Kalkınma Politikası geliştirilmiştir. Bu politika ile 42 köy (Çınarcık ilçesi Ortaburun köyü hariç) sektörel bakımdan analiz edilmiş olup, köylerin hangi sektöre göre (merkez, tarım, hayvancılık, ekoturizm, kıyı turizm ve kentsel) geliştirilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Tarım sektöründe İlyasköy ve Elmalık köyü "*Tarımsal Odak Köyler*", hayvancılık sektöründe Tevfikiye köyü Odak Köy, ekoturizm sektöründe Güneyköy odak köy, kıyı turizm sektöründe Fıstıklı köyü odak köy olarak belirtilmiştir. Kırsal Kalkınma Politikası incelendiğinde 5 köy (Çavuşçiftliği, Fıstıklı, Hacımehmet, İlyasköy ve Kocadere) iki ayrı sektörde yer almaktadır. Uygulamada tarım köyleri daha alt başlıklara ayrılmalı, ormancılık köyleri (Yalova ilinin 41 köyü orman köyüdür) dikkate alınmalı, tarım ve hayvancılığın

birlikte yapıldığı köyler ayrı bir sektör olarak ele alınarak planlamalar yapılmalıdır. Kentsel karakter kazanan köyler şeklinde bir planlamanın sakıncaları bulunmaktadır. Belirtilen köylerde tarımsal faaliyetler (meyve ve sebzecilik, süs bitkileri üretimi gibi tarımsal üretim) ile hayvancılık faaliyetleri de yapılmaktadır. Bu köyler zaten yoğun göç almakta ve nüfusları artmaktadır. Planlamada bu köylerin kentsel karakter kazanan köyler şeklinde belirtilmesi kırsal özelliklerinin kaybedilmesine neden olabilir, bunun yerine sahip olduğu kırsal sektör dikkate alınmalıdır.

Yalova ilinde organik ve iyi tarım üretimi önceki yıllara göre azalmıştır. Türkiye'de organik tarım kapsamında 2005 yılından, iyi tarım kapsamında 2009 yılından itibaren, çiftçileri teşvik etmek ve uygulamaları yaygınlaştırmak maksadıyla desteklemeler yapılmaktadır. Yalova ilinde organik hayvansal üretim, organik su ürünleri üretimi, organik bal üretimi ile organik tarım ilkelerine uygun olarak orman ve doğal alanlardan ürün toplanması artırılmalıdır. Organik tarım üretiminde verimin düşmesi, iyi tarım ile kimyasal girdilerle ilgili sıkıntılar nedeniyle, üretimin desteklenmesi gerekmektedir.

Yalova'nın köy sayısı 43 olup, köylerin %95'i (41 köy) orman köyü vasfındadır. Bu bölümde ormanlık ve makilik alanların ekonomik değeri ve kırsal nüfusun bu alanlardan faydalanma kapsamında, işlenmemiş odun üretimi artırılmalı, ormanlık ve makilik alanlardaki kestane, kızılcık, mantar, fıstık çamı meyveleri, defne ağacı yaprakları, ıhlamur çiçek ve yaprakları ekonomik değeri olan orman ürünlerin toplanarak kırsal ekonomiye katkısı artırılmalıdır.

Marmara Denizi'nin kıyı şeridi uzunluğu 1.089 km olup, Yalova ilinin kıyı şeridi uzunluğu ise 123 (%11,3) kilometredir. Yalova'da 8 adet su ürünleri kooperatif bulunmakta olup, özellikle Armutlu ilçesi ile bu ilçeye bağlı Fıstıklı ve Kapaklı köyleri balıkçılık faaliyetlerinin yoğun olarak yapıldığı yerleşim yerleridir. Yalova ilinde mezat olmaması nedeniyle su ürünlerinin pazarlaması ile elde edilecek hasıla da sorunlar yaşanmaktadır. Yalova'da mezat kurulmalı ve su ürünleri yetiştiriciliği desteklemeleri artırılmalıdır.

Yalova'da sanayi ve ticaret faaliyetleri kapsamında; Yalova Kompozit ve Kimya İhtisas OSB hariç diğer 6 OSB'nin faaliyete geçmesiyle birlikte 53.341 kişinin

istihdam edilmesi öngörülmektedir. Yalova ili 2019 yılında bir önceki yıla göre ihracat artışı en çok yaşanan iller arasında Türkiye'de 7'nci, 2020 yılında ise 10'uncu sırada yer almıştır. Bu artışın yaşanmasında en önemli sektör imalat sektöründe ve imalat sektöründe de diğer ulaşım araçları kapsamında gemi ve yat araçların ihracatı rol oynamıştır.

Yalova ilinin 134,35 MWm kurulu gücüne sahip 5 adet RES ile ülke üretiminde %1,44 payı bulunmaktadır. Yalova ilinin mevcut ve lisanslı/ön lisanslı kurulacak rüzgâr kurulu gücü 299,55 MWm ulaşacaktır. Yalova yenilenebilir, temiz, çevre dostu, sessiz ve maliyeti diğer enerji santrallerine göre uygun bu enerji kaynağını arttırması durumunda çevreyi korumaya, ülke üretimine ve ekonomiye katkısı olacaktır.

Türkiye'nin jeotermal kaynaklar haritasına göre Yalova ilinde orta sıcaklıkta (50 ile 69 °C) olan termal ve Armutlu termal sıcak su kaynağı bulunmaktadır. Yalova sıcak su kaynaklarının özellikleri ile bu kaynaklarda yapılan sondajlara göre potansiyel ısı enerjisinin 2,88 MWt olduğu görülmüştür. Bu kaynaklardan jeotermal enerji kapsamında faydalanılmalıdır. Yalova ilinde hidroelektrik santrali bunmamaktadır. Yalova ilinde Armutlu ilçesi Kapaklı köyü sınırları içerisinde Armutlu Kapaklı Hidroelektrik Santrali (HES) planlama/ön inceleme aşamasında olup, kurulu gücü 1,5 MW ve ortalama enerjisi ise 7,3 GWh olması planlanmaktadır. Bu santral gecikmeksizin tamamlanarak faaliyete geçmesi sağlanmalıdır.

Yalova ilinde tek güneş enerji tesisi Yalova Atık Su ve Kanalizasyon Alt Yapı Tesisleri İşletme Birliği (YASKİ) tarafından 20 dönümlük arıtma havuzu üzerine 3.300 adet güneş paneli yerleştirilerek kurulan ve kurulu gücü 1 MW olan Dünya'da arıtma havuzu üzerine kurulan ikincisi ve en güçlüsü, Türkiye'de ise ilki olan güneş enerjisi santrali tesisidir. Özelliklerde köylerde mevcut su depoların elektrik ihtiyacının karşılanması ve fazlasının da satılması durumunda köylere katkısı olacaktır. Çiftçilerin bahçelerinin sulanması ve su kuyularından ve mevcut nehirlerden su kullanmak için ihtiyaç duyulan elektriğin maliyetini karşılayacak güneş enerji tesisleri kurulmalıdır.

Yalova ilinde önemli herhangi bir maden yatağı ve işletme bulunmamaktadır. Yalova ilinde hâlihazırda gayri sıhhi müessese ruhsatı bulunan işletmelerin ruhsat

sahalarının haricinde madencilik faaliyetleri için yeni ruhsat müracaatlarının kabul edilmemesi gerekmektedir. Yalova'nın sahip olduğu doğal, tarihi, turistik potansiyeller öncelikli değerler olarak değerlendirilmeli ve ilave madencilik faaliyetlerine izin verilmemelidir.

Yalova ilinde hizmetler sektörü istihdam açısından en yüksek payı sahiptir. Hizmetler sektörü diğer sektörlerle de doğrudan etkilidir. Yalova ilini Çınarcık ve Armutlu ilçelerine bağlayacak olan ve toplam uzunluğu 45 km olan proje 1998 yılında başlamış, 2022 yılında bitirilmesi planlanmaktadır. Uzun süredir faaliyete geçemeyen yolun tamamlanması durumunda sahil kesiminden geçen eski yolun trafik yükü rahatlayacak, turizm sektörüne olan olumsuz etkisi giderilecek, Armutlu ilçesinin ile olan mesafesi kısalacaktır.

Yalova ilinde 95 adet belediye belgeli, 4 adet turizm yatırım belgeli, 15 adet ise turizm işletme belgeli ve bir adet yeşil bayraklı konaklama tesisi bulunmaktadır. Yalova turizm sektöründen daha fazla yararlanabilmesi için yatak kapasitesini artırması kapsamında özellikle yeşil bayraklı konaklama tesisi olmak üzere turizm yatırım ve işletme belgeli tesislerin sayısı artırılmalıdır. Alternatif turizm şekilleri de teşvik edilmelidir. Yalova ilinde deniz turizmi açısından önemli bir yeri vardır. Yalova ili 2015 yılında 4, 2016 yılında 5 adet Mavi Bayrak sahibi plajlara sahip bulunmakta iken, 2021 yılında bu sayı 1'e düşmüştür. Yalova sahip olduğu potansiyeli kullanması için Mavi Bayrak için gereken kriterleri sağlamalı ve bu potansiyeli etkin olarak kullanmalıdır. Çınarcık ilçe merkezinin 2019 yılı nüfusu 18.434 kişi olup, ikinci konutların varlığı nedeniyle yaz aylarında 300.000-500.000'e yaklaşan bir nüfusa ulaşmaktadır. Çınarcık ilçesinde ikinci konutlarda kalan sakinlerin yaş ortalamasının 50 olması nedeniyle, emeklilik sonrası Çınarcık'ın yerleşim yeri olarak tercih edilmesi durumuna göre oluşacak nüfus artışına şimdiden önlem alınması gerekmektedir. Yeni yapılacak ikinci konutların tarım arazilerinin imara açılıp üzerinde yapılmasının önüne geçilmelidir.

Armutlu ilçe merkezinde görülen ikinci konutların gelişmesi Fıstıklı köyü sahiline ve devamına kadar devam etmiştir. Aslında bu bölgede iklim ve jeomorfojik yapısı nedeniyle yoğun olarak zeytin ağaçların bulunmakta olup, bu tarım arazileri

zamanla yerini ikinci konutlar ile otel ve pansiyonlara bırakmıştır. Turizm sektörünün gelişmesiyle birlikte kıyıda bulunan zeytin ağaçları kuzey yamaçlara doğru çekilmiştir. Armutlu ilçesinde nüfusun artması ve kıyı turizmin çekiciliği devam ettiği sürece, bölgenin temel geçim kaynağının zeytincilik olması nedeniyle, zeytin ağaçları kuzey yamaçlara kayarak makilik orman alanların tahribine neden olacaktır. Yalova ili genelinde ikinci konut alanları tarım alanlarında yer almaktadır. Yalova ili nüfusunun artması ile mevcut tarım alanları da yüksek kazanç elde etmek isteyen sahipleri tarafından satılmasıyla birlikte, ikinci konutların sayısı daha da artacak kırsal ekonomik yapı ile tarım alanları azalmaya devam edecektir. Mevcut kıyıların gerisindeki tarım alanlarına bu konutların yapılmasını önleyecek tedbirler şimdiden alınmalı, tarla sahiplerin bilinçlendirilmeli ve gerektiğinde ekonomik yönden desteklenmelidir.

Yalova ilinde orman turizmi açısından sahip olduğu potansiyel kapsamında rekreasyonal alanlardan olan 22 adet mesire yeri ile bir adet kent (şehir) ormanı bulunmaktadır. Yalova ilinde korunan alanlar açısından; Tabiat Anıtı, Milli Park, Tabiatı Koruma Alanı ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahası bulunmamakta, sadece iki Tabiat Parkı ve Hersek Lagünü bulunmaktadır.

Yeşil-Mavi Turizm Seyir Yolu Projesi 2006 yılında dönemin valisi Doç. Dr. Yusuf Erbay tarafından Köylerin Altyapısının Desteklenmesi (KÖYDES) kapsamında hayata geçirilmiştir. Altınova ilçesi Hersek köyünden başlayan ve Armutlu ilçesinde son bulan seyir yolunun toplam uzunluğu 189 km'yi bulmaktadır. Seyir yolunun cazibesinin artırılması maksadıyla, ev pansiyonculuğun geliştirilmesi, ekolojik ve doğadan toplanan ürünlerin satış yerlerinin oluşturulması, ulusal seyahat acentalarının dikkatinin çekilmesi, yerel halkın ve yerel rehberlerin eğitilmesi hususları göz önünde bulundurulmalıdır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında kaplıca turizmin gelişmesi Atatürk'ün isteği ile ilk kaplıca tesisleri de Yalova'da açılmasıyla başlatılmıştır. Armutlu termal kaplıcaları radyoaktivitesi yüksek kaplıcalar sınıfına girmektedir. Bu iki kaplıcaya Türkiye'nin birçok yerinden ve dünyanın birçok ülkesinden binlerce turist gelmektedir. Turist sayılarının artırılması maksadıyla modern konaklama tesisi sayıları artırılmalı, sağlık

turizm açısından mevcut tesisler geliştirilmeli, kür ve fizik tedavi merkezleri tesis edilmelidir. Yalova ili sahip olduğu; doğa, sağlık, deniz, tarih ve kültürel özelliklerin bir arada bulunduğu bir "*cazibe şehir*" olarak, üçüncü yaş turizm için şimdiden çalışmalara başlamalıdır.

Yalova ilinde çok farklı sürdürülebilir turizm çeşitleri bulunmaktadır. Yalova ilinde Doğaner'in (1992, 1998) "*soft tourism*" veya ekoturizm şeklinde ifade ettiği sürdürülebilir turizm çeşitlerinin bir bütün olarak değerlendirildiği, yerel kültürü, tarihi değerleri ve doğal çevreyi koruyan sürdürülebilir anlayışla planlanan bir turizm politikasına ihtiyacı bulunmaktadır.

Yalova ilinin 1996, 2003, 2011 ve son olarak 2017 yılında yapılan "*İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*" sonuçlarına göre gelişmişlik sıralaması incelenmiştir. Yalova ili 1996 yılında yapılan İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması'nda, yeni il olması ve veri temini güçlüğü nedeniyle araştırma kapsamı dışında bırakılmış olmakla birlikte Yalova ili sıralamadaki muhtemel konumu tahmin edilerek 79 il bazında bir sıralamaya tabi tutulmuştur. Türkiye'de 6'ncı sırada yer almıştır. Bir sonraki araştırma 2003 yılında yapılmış olup, 9'uncu sırada yer almıştır. İkinci grup 20 il içerisinde ise 4'üncü sırada yer almıştır. 2011 yılında ise 13'üncü sırada yer almıştır. 2003 yılına göre 2011 yılında Yalova ili 4 sıra gerilemiş olup; Antalya, Muğla, Denizli, Bolu, Edirne illeri Yalova ilini geçmiştir. 2017 yılı "*İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*" T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yapılmıştır. Yalova ili genel sıralamada ise bir sıra yükselerek 12'nci sıraya yükselmiştir. 2004 yılında toplam 872 ilçe gelişmişlik yönünden sıralanmıştır. Yalova ilinin; Yalova Merkez ilçesi 26'ncı, Çınarcık ilçesi 88'inci, Çiftlikköy ilçesi 101'inci, Altınova ilçesi 102'nci, Armutlu ilçesi 115'inci, Termal ilçesi 140'ıncı sırada yer almıştır. 2017 yılında toplam 970 ilçe gelişmişlik yönünden sıralanmıştır. Yalova ilinin; Yalova Merkez ilçesi 94'üncü, Çiftlikköy ilçesi 223'üncü (ikinci kademe iller grubunda), Çınarcık ilçesi 241'inci, Altınova ilçesi 260'ıncı, Armutlu ilçesi 293'üncü, Termal ilçesi 395'inci (üçüncü kademe iller grubunda) sırada yer almıştır. Yalova'nın özellikle daha üst sıralarda yer alması maksadıyla, sağlık, rekabetçi ve yenilikçi kapasitesini daha da arttırması gerekmektedir.

Kültür dinamik bir süreçtir. Devamlı değişime uğrar. Her nesil veya grup devraldığı kültürü kendisinden sonraki nesil veya gruba yeni öğeler ekleyerek devreder. Kültürler nesillerin yer değiştirmesi, teknolojinin ilerlemesi, kültürlerin birbiriyle iletişim kurmasıyla birlikte gelişme göstermiştir.

Yalova ilinde 20 arkeolojik sit alanı, bir adet arkeolojik ve tarihi sit alanı ile toplam 163 adet taşınmaz kültür varlığı bulunmaktadır. Arazi incelemelerim esnasında özellikle köylerde sivil mimarlık örneği olabilecek çok sayıda konutu gözleme fırsatı buldum. Bu konutların tespit edilerek kültür envanterine kaydedilmeli, koruma altına alınmalı ve alternatif turizm kapsamında değerlendirilmelidir. Yalova Müze Müdürlüğü 08.10.2019 tarihli Bakan oluru ile kurulmuş olup, personel ataması yapılarak faaliyete geçirilmelidir. Geleneksel yöntemle kâğıt üretimi Osmanlı İmparatorluğu döneminde belgelerle kanıtlanan ilk kâğıt imalathanesi 18'inci yüzyılda 1745 yılında Elmalık köyünde Yalova Kâğıthane'sinde yapılmıştır. 2011 yılında faaliyete geçen Yalova Belediyesi Raif Dinçkök Kültür Merkezindeki İbrahim Müteferrika Kâğıt Müzesi Yalova ili Elmalık köyündeki orijinal yeri (kalıntıları ve temeli bulunarak) tespit edilerek aslına uygun şekilde yeniden inşaa edilerek taşınmalıdır. Böylece bölge turizmine canlılık katılmalıdır. Türkiye'de kayıtlı 1.264 Somut Olmayan Kültürel Miras Ulusal Envanteri bulunmaktadır. Yalova'da 9 adet miras il envanteri kapsamına alınmıştır. Daha fazla kültürel mirasın tespit edilerek Somut Olmayan Kültürel Miras envanterine alınması durumunda maddi ve manevi kültürün korunacağı ve sonraki kuşaklara aktarılacağı değerlendirilmektedir.

Kültürün gelişmesinde ve nesilden nesile aktarılmasında önemli bir rol oynayan kültür dernekleri (Turizm, Folklor, Araştırma ve Geliştirme Gençlik ve Spor Kulübü Derneği, Yalova Folklor Eğitim Merkezi Gençlik ve Spor Kulübü Derneği, Kuzey Kafkas Kültür Yardımlaşma Gençlik ve Spor Kulübü Derneği vb.) Yalova Kent Meclisi Kültür ve Sanat Komisyonu çatısı altında faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bu derneklere başta üyeler olmak üzere belediyeler gerekli destekte bulunmalıdır. Belediyeler bu derneklerin özelikle mevcut yer sorunlarının çözümünde, kiraların ödenmesinde, festivallere katılım noktasında desteklemelidirler.

Mekansal değişim kapsamında karşılaşılan sorunlar kapsamında; Yalova'nın nüfus yoğunluğu il olarak tekrar hesaplandığı 1990 yılında 159 kişiye, nüfusunun artışıyla paralel olarak, 2010 yılında 241 kişiye, 2020 yılındaysa 326 kişiye yükselmiştir. Yalova'nın nüfus yoğunluğu Türkiye'den daha fazladır. Nüfusun artması, nüfus yoğunluğunu artırmakta, sonucunda da yerleşme alanları daraltmaktadır. Yalova ilinin ilçe merkezlerinin yaşamsal alanları artan nüfus yoğunluğuyla birlikte daralmaktadır. Yalova'nın ilçe merkezleri; yeni toplu konutların yapımı, sanayi tesislerin inşa edilmesi, süs bitkisi ve çiçek yetiştiriciliği işletmelerinin sayısının artmasıyla birlikte, özellikle doğu ve güney istikametinde gelişmesini sürdürmektedir. Yalova ili şehir nüfusunun toplam nüfus içindeki payı 1935 yılında %16, 1990 yılında %65, 2000 yılında %59, 2007 yılında %68 ve 2020 yılındaysa %74 olduğu görülmektedir. 1980 yılı ile birlikte şehir nüfusu kırsal nüfusu geçmiştir. Yalova ili nüfusunun nüfus projeksiyonlarına göre 2025 yılına kadar 53.000 kişi artacak olması öngörülmektedir. Bu artacak nüfusun en az %74'ü şehirde yaşayacak olsa bile şehir nüfusun yaklaşık 39.000 kişi artacağı görülmektedir.

Yalova ili yüzölçümünü %26,6'sı (208,1 km2) dağlık, %30,6'sı (239 km2) plato, %15,7'si (12,1 km2) yamaç ve %27,1'i (211,7 km2) ise ovalık alanlardan oluşturmaktadır. 2000 yılında toplam nüfusun %82,1'i ovada yaşamakta iken, 2020 yılında %5,8 oranında artarak %87,9'a yükselmiş, en az nüfusun yaşadığı dağlık alanlarda yaşama oranı da kırsal nüfusun azalmasıyla birlikte %1,2'den %0,5'e düşmüştür. Yalova ilinde toplam 43 köyden 11'inin yüksekliğin 50 metre altındaki arazide konuşlanmış olduğu, toplam köy nüfusunun %45,7'sini oluşturduğu görülmektedir. Yalova ilindeki toplam 53 köyün 16'sı (%37,2'si) toplam köy nüfusunun ise %60,2'si 100 metre ve altında yükseklikte bulunmaktadır. 500 metre ve üzerinde Armutlu ilçesi Selimiye köyü bulunmakta olup, nüfusu sadece 93 kişiden oluşmaktadır. Yükseklik arttıkça köylerin nüfuslarının azalması çoğunlukla doğal özelliklerden kaynaklanmaktadır. Yalova ilinin köylerinde de bu görülmektedir.

Yalova ilinin arazi kullanımı geçmişten günümü önemli değişimler göstermiştir. Yalova ilinin doğal nüfus artışı ve yaşanan iç göçlerle birlikte özellikle ikinci konutların gittikçe artan sayısı kentsel mekanların genişlemesine neden

olmuştur. Kentsel alanlar tarım arazileri üzerindeki baskıyı artırmış ve yakın civardaki maki ve çayır alanlar tarım arazileri lehine iç kesimlere çekilmiştir.

Özdemir ve Bahadır (2008) tarafından yapılan bir çalışmada 1992, 1999 ve 2001 verilerinin üretilmesinde uydu görüntüleri, 2007 yılı verilerinde ise CBS kullanılmıştır. Armutlu Yarımadası'nın tümünü kapsayan çalışmada; 1992 yılında yerleşme alanları 3.869 hektar iken, 2001 yılında 19.511'e, 2007 yılında ise 24.642 hektara çıkmıştır. Yalova ilinin yerleşme alanı 2009 yılında 5.636 hektar iken nüfusun özellikleri de kent nüfusunun artışıyla birlikte, 2020 yılında 10.335 hektara çıkmıştır. Corine arazi sınıflandırma sistemi verisi kullanılarak yaptığım çalışmada 1990 yılında Yalova ili yüzölçümünün %2,4'ünü yerleşim alanları oluşturmaktayken, 2018 yılında bu oranın %4,8'e yükseldiği tespit edilmiştir. Yalova ilinin nüfusunun artışıyla birlikte, zaten nüfusunun %74'ünün şehirlerde yaşamasıyla birlikte verimli tarım arazilerin yer aldığı ovalar baskı altında kalacaktır.

Nüfus değişimine neden olan temel faktörleri bilindiği gibi doğum, ölüm ve göçler oluşturmaktadır. Yalova ilinde nüfusun değişiminde uluslararası göçler ile iç göçlerin önemli rol oynadığı görülmektedir. Özellikle son on yılda özellikle Altınova ilçesinde kurulan Tersaneler Bölgesinin oluşumu ve Aksa, Akkim gibi şirketlerin etkisi Yalova ilinde nüfusun artışını hızlandırmıştır. Ayrıca Yalova'daki OSB'lerin faaliyete geçmesi ile birlikte bu bölgelerde çalışacak işgücü ihtiyacı Yalova nüfusunun iç göçlerin etkisi ile artmasına neden olacaktır. Osmangazi Köprüsünün Yalova'dan geçişi ile birlikte özellikle Çiftlikköy ve Altınova İlçelerinde bulunan sanayi tesisleri ile kurulmaları devam eden OBS'lerin büyümesi ve yardımcı sektörlerin genişlemesinin devam etmesi sonucunda, tarım alanlarının daha da azalması, tarım alanlarının yerleşim veya sanayi alanları haline geleceği değerlendirilmektedir.

Kırsal kalkınma için öncelikle yapılması gereken ülkemizin sonrada bölge ve illerin tarım politikalarının belirlenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda; sürdürülebilir tarım politikaları özellikle de Yalova için sürdürülebilir kırsal kalkınma politikası çok yönlü olarak belirlenmelidir. Kırsal Kalkınma projeleri artırılmalı ve hassas köylere öncelik verilmelidir.

KAYNAKÇA

AFAD: 2018	**Türkiye Deprem Tehlikesi Haritası**, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Deprem Dairesi Başkanlığı, (Çevrimiçi) https://deprem.afad.gov.tr/deprem-tehlike-haritasi, 02 Haziran 2020.
Akbaş, Y.: 2016	"Türkiye'nin Nüfus Coğrafyası", Editörler: Serkan Doğanay ve Mete Alım, **Türkiye Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası**, 1.Baskı, Ankara, Pegem Akademi, 1-59.
Akartuna, M.: 1968	**Armutlu Yarımadasının Jeolojisi**, İstanbul Üniversitesi, Fen Fakültesi Monografileri Tabii İlimler Kısmı, Sayı 20, İstanbul.
Akova, İ.: 1997	"Türkiye'de Turizmin Önemi ve Ekonomideki Yeri", **Türk Coğrafya Dergisi**, 0 (32), 263-280.
Akova, İ.: 2003	"Dünya Enerji Sorunu ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımı", **İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü Dergisi**, 0 (11), 47-73.
Akova, İ.: 2013	"Sürdürülebilir Turizm", **Prof.Dr. Süha Göney'e Armağan**, Editör: Mehmet Bayartan, 107-136.
Akpunar, F.: 2012	"Kente Göçle Gelenlerin Sosyo-Ekonomik Yapısı: Yalova İli Örneği", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
Akyol, A.: 1998	**Atatürk ve Yalova**, Yalova, T.C. Yalova Valiliği Yayınları.
Akyol, A.: 2004	**Tarihi Yalakâbât (Yalova) Kâğıthanesi**, Yalova, Yalova İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
Aliefendioğlu, Y., Sağır, N.: 2015	"Tersane Yatırımları İçin Kuruluş Yeri Seçimi: Yalova-Altınova Tersane Girişimcileri Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi Örneği", **Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi**, 3 (2), 592-612.
Anafarta, N.: 1970	"Türkiye'de İlk Kâğıt, Yalova Kâğıt İmalathanesi", **Hayat Tarih Mecmuası**, C: I, Sayı: 6, İstanbul, 16-18.
Ardel, A.: 1949	"Armutlu Yarımadası (Jeolojik ve Morfolojik Etüt)", **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı 11–12, 35–78.
Arıcı, F.: 2019	"Türkiye'de Üçüncü Yaş Turizm Potansiyeli ve Kaynak Kullanımı", **Doğu Coğrafya Dergisi**, 24 (42), 123-138.
Asan, S.: 2016	"Yalova Termal'de Dini Hayat Üvezpınar Örnneği", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
Atalay, İ.: 1994	**Türkiye Coğrafyası**, 4.Baskı, İzmir, Ege Üniversitesi Basımevi.

Aydın, O., Aslantaş Bostan, P., Özgür, E.: 2018	"Mekânsal Veri Analizi Teknikleriyle Türkiye'de Toplam Doğurganlık Hızının Dağılımı ve Modellenmesi", **Coğrafya Dergisi / Journal of Geography**, (37), 27-45.
Ayyıldız, M.: 2019	"Yalova İli Deniz Balıkçılığının Sosyo-ekonomik Durumu", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ordu
Ayyıldız, M., Balık, İ.: 2019	"Yalova İli'nde Deniz Balıkçılığı ve Balıkçıların Sosyo-ekonomik Yapısı", **Kent Akademisi**, 12 (38), 288-298.
Bahadır, M.: 2007	"Yalova İli Arazi Kullanımının Uzaktan Algılama Teknikleri ile Belirlenmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
Bakırcı, S.: 2007	"Yabancıların İkinci Konut Talebinin Fiziksel Çevreye Etkisi: Dalyan Örneği", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
Balcı Akova, S.B.: 2013	"Yalova'da Kırsal Alanlarda Kalkınma İmkânları ve Sürdürülebilirlik", **Prof.Dr. Süha Göney'e Armağan**, Editör: Mehmet Bayartan, 51-105
Bargu, S., Sakınç, M.: 1984	"Armutlu Yarımadasında Karamürsel ile İznik Gölü Arasındaki Kesimin Dogal Agrega Potansiyelinin Araştırılması ve Değerlendirilmesi", **Tübitak**, TBAG-587, Ankara, 206.
Bargu, S., Sakınç, M.: 1989-1990	"İzmit Körfezi ile İznik Gölü arasında kalan bölgenin jeolojisi ve yapısal özellikleri", **İstanbul Üniversitesi Yerbilimleri Dergisi**, 7 (1-2), İstanbul, 45-76.
Bilgin, T.: 1967	**Samanlı Dağları (Coğrafi Etüd),** İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayını, No: 50, İstanbul, Baha Matbaası.
Bostan, H.: 2005	"Yalova İli Altınova İlçesindeki ÇerkesTevkifiye Köyünde Kültürel Değişim", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
Bostan, H.: 2016	"Antropoloji, Kültür ve Güvenlik", **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, 5 (2), 1-31.
Bostan, H.: 2017	"Türkiye'de İç Göçlerin Toplumsal Yapıda Neden Olduğu Değişimler, Meydana Getirdiği Sorunlar ve Çözüm Önerileri", **Coğrafya Dergisi**, 35, 1-16.

Bostan, H.: 2018	"Nüfus Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Yalova", **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl: 8, Sayı: 17, 75-105.
Bostan, H., Sertkaya Doğan, Ö.: 2019	"Türkiye'nin Demografik Dönüşümü ve Nüfus Projeksiyonlarına Göre Fırsatlar", **Doğu Coğrafya Dergisi**, 24 (41), 61-90.
Bursa Orman Bölge Müdürlüğü: 2020	"Orman Varlığı", Yalova Orman İşletme Müdürlüğü, (Çevrimiçi) https://bursaobm.ogm.gov.tr, 02 Haziran 2021.
Cansız, M.: 2010	**Türkiye'de Organize Sanayi Bölgeleri Politikaları ve Uygulamaları,** T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, DPT Yayınları, No:2808, Ankara, (Çevrimiçi) https://sbb.gov.tr, 02 Haziran 2021.
Cansız, M., Kurnaz, Z., Çağlar, E.: 2019	**2023'e Doğru Türkiye'de Organize Sanayi Bölgeleri'nin Dönüşümü**, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Ankara, (Çevrimiçi) https://www.tr.undp.org, 02 Haziran 2021.
Ceylan, M. A.: 2003	**Marmara Depreminin [17 Ağustos 1999] Yalova Şehrine Etkileri**, Ankara, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
Ceylan, S.: 2016	"Türkiye'de Doğal Afetler", Editörler: Hakkı Yazıcı ve Nusret Koca, **Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği**, 129-167.
Cillov, H.: 1960	**Nüfus İstatistikleri ve Demografinin Genel Esasları**, İstanbul, Sermet Matbaacılık.
Cillov, H.: 1974	"Türkiye Nüfusundaki Gelişmeler ve Bu Gelişmeye Etken Olan Amiller", **Hacettepe Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi**, Ankara, 6(1-2), 2-13.
Çıngı, H.: 2018	"Anket Düzenleme Ders Notları: Bölüm3", (Çevrimiçi) http://yunus.hacettepe.edu.tr/~hcingi/ist376.htm, 02 Haziran 2021.
Çiftlikköy İlçesi Gacık Köyü Muhtarlığı: 2021	"Evlenme Kayıtları".
Çuhadar, S. G., Lordoğlu, K.: 2016	"Demografik Dönüşüm Sürecinde Türkiye'de Yaşlanma ve Sorunlar", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, (54), 63-80.

Danış, D.: 2018	"Demografi: Nüfus Meselesine Sosyolojik Bir Bakış", **Türkiye Bilimler Akademisi**, Ulusal Açık Ders Malzemeleri. (Çevrimiçi), https://acikders.tuba.gov.tr/, 13 Ağustos 2021.
Destegül, U.: 2002	"Armutlu Yarımadasının Potansiyel Yerleşim Alanlarının Coğrafi Bilgi Sistemi ile Analizi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Avrasya Yer Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
Devlet Su işleri Genel Müdürlüğü (DSİ): 2021a	"İşletmedeki Tesisler", Bursa 1.Bölge Müdürlüğü, (Çevrimiçi), https://bolge01.dsi.gov.tr/Sayfa/Detay/877#, 02 Haziran 2021.
Devlet Su işleri Genel Müdürlüğü (DSİ): 2021b	"Yalova Armutlu Yumrudere Barajı Çalışmaları Hızla Devam Ediyor", (Çevrimiçi), http://dsi.gov.tr/haberler/, 02 Haziran 2021.
Devlet Su işleri Genel Müdürlüğü (DSİ): 2021c	"Yalova Altınova Karadere ve Kınalı Barajları Planlama Çalışmaları Toplantısı Yapıldı", (Çevrimiçi), http://www.dsi.gov.tr/haberler, 02 Haziran 2021.
Devlet Su işleri Genel Müdürlüğü (DSİ): 2021d	"2017 Yılı Haritalı İstatistik Bülteni", (Çevrimiçi), https://www.dsi.gov.tr/Sayfa/Detay/769, 02 Haziran 2021.
Devlet Su işleri Genel Müdürlüğü (DSİ): 2021e	"2019 Yılı Haritalı İstatistik Bülteni", (Çevrimiçi), https://www.dsi.gov.tr/Sayfa/Detay/769, 02 Haziran 2021.
Devlet Su işleri Genel Müdürlüğü (DSİ): 2021f	"DSİ 2019 Yılı Su Kaynakları İstatistikleri", (Çevrimiçi), https://dsi.gov.tr/Sayfa/Detay/1344, 10 Haziran 2021.
Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE): 1999	**Genel Nüfus Tespiti (İdari Bölünüşü)**, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Yayın No: 2281, Ankara.
Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE): 1935, 1940, 1945, 1950, 1955, 1960, 1965, 1970, 1975, 1980, 1985, 1990, 2000	**Genel Nüfus Sayım Sonuçları**, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara.
Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE): 2003	**2000 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Yayın No: 2759, Ankara.
Doğan, A.S.: 2020	"Yalova Halkının Suriye Algısı: Sorunlar ve Çözüm Önerileri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Doğan, M.: 2004	"Türkiye Ziraatında Seracılık Faaliyetlerinde Bir Örnek: Fethiye Ovası'nda Seracılık ve Önemi", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Dergisi**, 12, 85-95.
Doğan, M.: 2005	"Türkiye Ziraatında Makineleşme: Traktör ve Biçerdöverin Etkileri", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Dergisi**, 14, 66-75.
Doğan, M.: 2009	"Socio-EconomicStructure of ThePopulation in Yalova", **Management and Education Academic Journal**, Vol.5, No: 2, Bulgaristan, 76-84.
Doğan, M.: 2011	"Türkiye'de Uygulanan Nüfus Politikalarına Genel Bakış", **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı: 23, 293-307.
Doğan, M.: 2013	"Türkiye Sanayileşme Sürecine Genel Bir Bakış", **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı: 28, 211-231.
Doğan, M.: 2016	"Türkiye'de Tarım, Hayvancılık ve Ormancılık", **Türkiye Beşerî ve Ekonomik Coğrafya**, Editörler: Serkan Doğanay ve Mete Alım, Ankara, Pegem Akademi, 111-164.
Doğan, M.: 2018	"Ekonomik Coğrafya", **Beşerî ve Ekonomik Coğrafya**, Editörler: Özlem Sertkaya Doğan ve Mesut Doğan, Ankara, Pegem Akademi, 161-198.
Doğanay, H.: 2014	**Türkiye Beşerî Coğrafyası**, 4.Baskı, Ankara, Pegem Akademi.
Doğanay, S.: 2016	"Türkiye'de Madenler ve Enerji Kaynakları", **Türkiye Beşerî ve Ekonomik Coğrafya**, Editörler: Serkan Doğanay ve Mete Alım, Ankara, Pegem Akademi, 167-196.
Doğanay, S., Özdemir, Ü., Şahin, İ.F.: 2015	"Nüfus Coğrafyası", **Genel Beşerî ve Ekonomik Coğrafya**, Ankara, Pegem Akademi, 19-104.
Doğanay, S. ve Alım, M.: 2016	**Türkiye Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası**, Ankara, Pegem Akademi.
Doğanay, H., Sever, R.: 2016	**Genel ve Fiziki Coğrafya**, 13. Baskı, Ankara, Pegem Akademi.
Doğaner, S.: 1992	"Gemlik Körfezi Kuzey Kıyılarının Turizm Coğrafyası", **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 27, 59-84.
Doğaner, S.: 1998	"Türkiye Kıyı Kullanımında Turizm Olgusu", **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 33, 25-52.

Doğu Marmara Bölge Kalkınma Ajansı (MARKA); 2015	"Doğu Marmara Bölge 2014-2023 Bölge Planı", (Çevrimiçi) http://www.marka.org.tr, 02 Haziran 2020.
Elektrik Mühendisleri Odası: 2018	"Güney Marmara Elektrik Enerji Raporu 2018", (Çevrimiçi) http://www.emo.org.tr/, 02 Haziran 2020.
Emekli, G.: 2014	"İkinci konut kavramı açısından turizm coğrafyasının önemi ve Türkiye'de ikinci konutların gelişimi", **Ege Coğrafya Dergisi**, 23(1), 25-42.
Emre, Ö. Ateş, Ş., Keçer, M., Türkecan, A., Sütçü, Y. F., Erkal, T., Doğan, A., Duman, T. Y., Karakaya, F., Durmaz, S., Osmançelebioğlu, R., Özalp, S.: 1999	**Yalova ve çevresinin arazi kullanım potansiyeli ve 17 Ağustos 1999 depremi ve sonrasında olası yerleşme alanları**, MTA Rapor No: 10270, Ankara.
Emre, Ö., Doğan, A., Duman, T.Y, Özalp, S.: 2011	1:250.000 Ölçekli Türkiye Diri Fay Haritası Serisi, Bursa (NK35-12) Paftası, Seri No:9, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Ankara-Türkiye.
Erel, T.L.:1992	"Marmara Denizi Çevresinde 1950-1990 Yılları Arasında Şehirleşme", **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 27, 59-84.
Erinç, S.: 1962	**Klimatoloji ve Metodları**, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yayınları, No: 994/35, İstanbul.
Erol, O., Şencan, A.: 1996	"Çınarcık ve Çevresinin Jeomorfolojik Etüdü", **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı: 1, 57-62.
Eryılmaz, G.A., Kılıç, O. ve Boz, İ.: 2019	"Türkiye'de Organik Tarım ve İyi Tarım Uygulamaların Ekonomik, Sosyal ve Çevresel Sürdürülebilirlik Açısından Değerlendirilmesi", **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi**, 29 (2), 352-361.
Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM): 2021a	İstatistikler. Geçici Koruma". (Çevrimiçi), https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638, 02 Eylül Haziran 2021.
Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM): 2021b	"İstatistikler. İkamet İzinleri". (Çevrimiçi), https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri, 02 Eylül 2021.

Gönençgil, B.: 1998	"Türkiye'de Turizmin Gelişme Süreci İçinde Çevresel Etkiler", **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 33, 529-536.
Göney, S.: 2009	**Atatürk ve Armutlu Kaplıcaları**, İstanbul, İ.Ü. Basımevi.
Güler, D.: 2020	"Türkiye'de İpek Böcekçiliğinin Çok Boyutlu Ölçekleme ve Kümeleme Analizleri ile İncelenmesi", **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi**, 24 (1), 212-220.
Güncüoğlu, M. E., Erendil, M., Tekeli, O., Aksay, A., Kusçu, İ. Ürgün, B. M., Tunay, G., Temren, A.: 1990	"Armutlu Yarımadasının Jeolojisi", **Maden Teknik Arama Müdürlüğü Derleme Raporu**, No: 9165.
Güngördü, M.: 1999	**Marmara Bölgesinin Bitki Coğrafyası**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
Gürkan, Ü.: 1969	"Sosyal Değişmeler", **Prof.Dr. Yavuz Abadan'a Armağan**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 453-467.
Gürtan, K.: 1969	**Demografik Analiz Metodları**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 1479, İktisak Fakültesi Yayınları, Yayın No: 260, İstanbul.
Güvenç, B.: 2002	**İnsan ve Kültür**, İstanbul, Remzi Kitabevi.
Gürbüz, O., Akbulak, C., Doğan, M., Doğan S.Ö.: 2004	"Armutlu Yarımadası'nın Kuzeybatı Kıyılarında Arazi Kullanımının Coğrafi Analizi", **Türkiye'nin Kıyı ve Deniz Alanları V. Ulusal Konferansı, Türkiye Kıyıları 04 Kohferans Bildiriler Kitabı**, Editörler: Erdal Özhan ve Hunay Evliya, Adana, 373-382.
Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü: 2004	**Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2003**, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı ve Avrupa Birliği, Ankara. (Çevrimiçi), http://www.hips.hacettepe.edu.tr/pdf/TNSA2003-AnaRapor.pdf, 02 Haziran 2020.
Hajilova, Z.: 2019	"Avarların Türkiye'ye göçü ve sosyal kültürel hayatları üzerine sosyolojik bie inceleme: Yalova, Güneyköy örneği", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Hasluck, F.W.: 1910	"Cyzicus", **Cambridge Archaelogical And Etnological Series**, Cambridge.
Hisli, O.: 2019	"Hersek Lagünü'nün (Yalova) Makrobentik Faunası ve Bazı Ekolojik Özellikleri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
İnalcık, H.: 2010	"Tarih: Sadece Tarihten İbaret midir? Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi", **Kuruluş: Osmanlı Tarihini Yeniden Yazmak**, Editör: Elif Ayla, 2.Baskı, İstanbul, Hayy kitap, 41-65.
İzbırak, R.: 1975	**Coğrafya Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Mektupla Öğrenim Merkezi (MÖM) Yayınları.
İzbırak, R.: 1981	**Türkiye 2**, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları, Yayın No: 300, Ankara.
Kağıtçı, M.A.: 1968	**Uluslararası Kağıtçılık Kongresi**, İstanbul, İskender Matbaası.
Kaya, İ.: 2012	"Nitel Araştırma Yöntemleri", **Coğrafya Araştırma Yöntemleri**, Editörler: Yılmaz Arı ve İlhan Kaya, Coğrafyacılar Derneği, Balıkesir, 267-301.
Kazel, E.: 2014	"Yalova Şehir Coğrafyası", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
Kılıç, A.: 2020	**Tarihi Eserleri Doğal Güzellikleri ve Kültürüyle Yalova**, Yalova İl Özel İdaresi Kültür Yayınları, Yayın No: 2, Yalova.
Kılıçaslan, Ç.: 2006	"İkinci konutların deniz kıyılarına etkisi", **Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, A (1), 147-156.
Kocaman, T.: 2002	**Plan Nüfus Projeksiyon Yöntemleri**, Devlet Planlama Teşkilatı, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü. (Çevrimiçi), http://www.baskent.edu.tr, 02 Haziran 2020.
Koç, İ, Eryurt, M.A., Adalı, T., Seçkiner, P.: 2010	**Türkiye'nin Demografik Dönüşümü**, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Yayını, Ankara, (Çevrimiçi), http://www.hips.hacettepe.edu.tr, 02 Haziran 2020.
Koçman, A.: 1993	**Türkiye İklimi**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Yanın No: 72, İzmir.
Kurt, S. ve Haybat, H.: 2014	"Population Distribution by Geomorphological Units in Yalova", **International Periodical For the Languages,**

	Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/1, Ankara, 327-336.
Lee, R.: 2003	"The Demographic Transition: Three Countries of Fundamental Change", **Journal of Economic Perspectives**, 17 (4), 167-190.
Lindsay, J.M.: 1997	**Techniques in Human Geography,** Routledge, London.
Malthus, R.T.: 2001	**An essay on Principle of Population**, ISBN: 1843270056, The Electric Book Company Co. London.
McLafferty, S.L.: 2010	**Conducting Questionnaire Surveys, Key Methods in Geography**, Ed. By., N. Clifford, S. French, G. and Valentine), Sage, London, 77-88.
Manisa, K., Görgülü, T.: 2008	"İkincil Konutların Turizm Sektöründe Yeniden Kullanılabilmesine İlişkin Bir Model", **YTÜ Mim. Fak. E-Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 1, 68-78.
Mesarovic, M. ve Petel, E.: 1978	**Dönüm Noktasında İnsanlık (Roma Kulübü'ne İkinci Raporu)**, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, İstanbul.
Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM): 2021a	"İklim Sınıflandırılmaları", (Çevrimiçi) https://www.mgm.gov.tr, 02 Haziran 2021.
Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM): 2021b	"Resmi İstatistikler", (Çevrimiçi) https://www.mgm.gov.tr, 02 Haziran 2021.
Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM): 2021c	"Türkiye Don Dağılımı", (Çevrimiçi) https://www.mgm.gov.tr, 02 Haziran 2021.
Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA): 2021	"Yalova İli Maden ve Enerji Kaynakları", (Çevrimiçi) https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi-merkezi/maden_potansiyel_2010/Yalova_Madenler.pdf, 02 Haziran 2021.
Nigar Uluç, E.: 2019	"Termal Kaplıcaları", **Geçmişten Günümüze Yalova,** Editör: Ahmet Taşağıl, Yalova İl Özel İdaresi, Yayın No:1, İstanbul, 259-287.
Notestein, F. W.: 1953	"Economic Problems of Population Change", **Proceedings of the Eight International Conference of Agricultural Economists**, New York, 13-31.
Okuyucu, A.: 2016a	"İkinci Konutların Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri Konusunda Bir Araştırma. Yalova-Çınarcık Örneği",

	Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
Okuyucu, A.: 2016b	"İkinci Konut Sahipliğinde Motivasyon, Sosyo-Demografik Özellikler ve Seyahat Karakteristikleri Arasındaki İlişkiler: Yalova-Çınarcık Örneği", **Coğrafi Bilimler Dergisi**, 14 (1), 39-56.
Organize Sanayi Bölgeleri Üst Kuruluşu (OSBÜK): 2021	"OSB Listesi", (Çevrimiçi) (Çevrimiçi) https://osbuk.org/wp-content/uploads/2021/05/351-OSB.pdf, 02 Haziran 2021.
Özdemir, Ü.: 2016	"Türkiye'nin Yerleşme Özellikleri", **Türkiye Beşerî ve Ekonomik Coğrafya**, Editörler: Serkan Doğanay ve Mete Alım, Pegem Akademi, Ankara, 61-95.
Özdemir, M.A., Bahadır, M.: 2007	"Türkiye'de Önemli Bir Seracılık Alnaı: Yalova İli", **Coğrafya Bilimler Dergisi**, 5 (1), 17-36.
Özdemir, M.A. ve Bahadır, M.: 2008	"Yalova İlinde Arazi Kullanımının Zamansal Değişimi (1992-2007)", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi**, Sayı 17, 1-15.
Özdemir, G., Keskin, G., Özüdoğru, H.: 2011	"Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Tarımsal Kooperatiflerin Önemi", **Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi**, (8), 1, 101-113.
Özdemir, İ., Özkan, U.Y.: 2003	"Armutlu Orman İşletme Şefliğindeki Orman Alanlarındaki Değişimlerin Landsat Uydu Görüntüleri Kullanılarak İzlenmesi", **Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, Seri: A, Sayı: 1, 55-66.
Özer, P.: 2019	"Yalova Erikli Yaylasının Ekolojik Temelli Turizm Planlama Kriterlerinin ve Ekolojik Temeli Turizö Etkinliklerinin Araştırılması", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Fenl Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
Özey, R.: 2002	**Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği**, Ankara, Aktif Yayınevi.
Özgür, E.M.: 2004	"Türkiye'de Toplam Doğurganlık Hızının Mekansal Dağılışı", **Coğrafi Bilimler Dergisi,** Cilt: 2 Sayı: 2, 1-12.
Resmî Gazete: 1924	**Köy Kanunu**, Kanun No: 442, Sayı:68, 7.4.1924.
Resmî Gazete: 1938	**Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu Hakkında Kanun**, Kanun No: 3308, Sayı:3308, 13.1.1938.

Resmî Gazete: 1945	**Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu,** Kanun No: 4753, Sayı: 6032, 15.06.1945.
Resmî Gazete: 1956	**Orman Kanunu**, Kanun No: 6831, Sayı: 9402, 08.09.1956.
Resmî Gazete: 1965	**Kat Mülkiyeti Kanunu**, Kanun No: 634, Sayı:12038, 02.07.1965.
Resmî Gazete: 1982	**Bakanlar Kurulu Kararı**, Sayı: 17804, 06.09.1982.
Resmî Gazete: 1994	**Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Ekolojik Metodlarla Üretilmesine İlişkin Yönetmelik**, Sayı: 22145, 18.12.1994.
Resmî Gazete: 1995	**Sekiz İlçe ve Üç İl Kurulması ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname**, Sayı: 22305, 06.06.1995.
Resmî Gazete: 2002	**Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik**, Sayı: 24812, 11.07.2002.
Resmî Gazete: 2003	**Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu**, Kanun No: 5018, Sayı: 25326, 24.12.2003.
Resmî Gazete: 2004a	**Organik Tarım Kanunu,** Kanun No: 5262, Sayı: 25659, 03.12.2004.
Resmî Gazete: 2004b	**İyi Tarım Uygulamalarına İlişkin Yönetmelik**. Sayı: 25577, 08.09.2004.
Resmî Gazete: 2005a	**Belediye Kanunu,** Kanun No: 5393, Sayı: 25874, 13.07.2005.
Resmî Gazete: 2005b	**İl Özel İdaresi Kanunu,** Kanun No: 5302, Sayı: 25745, 04.03.2005.
Resmî Gazete: 2005c	**Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik,** Sayı: 25841, 10.06.2005.
Resmî Gazete: 2005ç	**Tapu Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun,** Kanun No: 5444, Sayı: 26046, 29.12.2005.
Resmî Gazete: 2006	**Bakanlar Kurulu Kararı**, Karar Sayısı: 2006/11354, Sayı: 26378, 16.12.2006.
Resmî Gazete: 2007a	**Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun**, Kanun No: 5648, Sayı: 26526, 18.05.2007.

Resmî Gazete: 2007b	**Jeotermal Kaynaklar ve Doğal Mineralli Sular Kanunu**, Kanun No: 5686, Sayı: 26551, 13.06.2007.
Resmî Gazete: 2010	**Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik**, Sayı: 27676, 18.08.2010.
Resmî Gazete: 2012a	**Tapu Kanunu ve Kadastro Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun**, Kanun No: 6302, Sayı: 28296, 18.05.2012.
Resmî Gazete: 2012b	**Orman Köylülerin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi ile Hazine Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun**, Kanun No: 6292, Sayı: 28275, 19.04.2012.
Resmî Gazete: 2018	**Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usus ve Esaslar Hakkında Yönetmelik**. Sayı: 30344, 26.02.2018.
Resmî Gazete: 2020	**Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Tarıma Dayalı Ekonomik Yatırımların Desteklenmesi Hakkında Tebliğ (Tebliğ No: 2020/24)**, Sayı: 31311, 21.11.2020.
Salman Günalp, Ö.: 2015	**Yalova Benim Kentim**, İstanbul, Dönence Basım ve Yayım Hizmetleri, (Çevrimiçi) http://www.yalova.bel.tr/Content/media/ataturk-ve-yalova.pdf, 02 Haziran 2020.
Seçkin, S.: 2018	"Tarihi Süreçte Yalova/Altınova Çobankale", **Cedrus**, 6, 535-553. (Çevrimiçi) https://dergipark.org.tr/tr/pub/cedrus/issue/50420/682705, 02 Haziran 2020.
Sertkaya Doğan Ö. 2008	"Türkiye'nin Tarım Politikalarının Belirlenmesinde Coğrafi Özelliklerin Önemi", **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, Cilt: 3, 91-101.
Sertkaya Doğan, Ö.: 2009	"Nüfus Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Silivri", **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı: 20, 1-19.
Sertkaya Doğan, Ö.: 2018a	"Nüfus Coğrafyası", **Beşerî ve Ekonomik Coğrafya**, Editörler: Özlem Sertkaya Doğan ve Mesut Doğan, Ankara, Pegem Akademi, 27-54
Sertkaya Doğan, Ö. 2018b	"Türkiye'ye 2040 ve 2060 Nüfus Projeksiyonlarına Göre Demografik Fırsatlar", **TİDSAD**, 5 (18), 26-42.

Sevencan, M.: 2011	"Osmanlı Dönemi Yalova Nüfus Defterleri", **Yalova Ticaret ve Sanayi odası Dergisi**, Sayı: 6, 78-79.
Sevencan, M.: 2017	Yalova'nın Göç Haritası", (Çevrimiçi) http://haberci.com.tr/tr-tr/kose-yazilari/2785/yalovanin-goc-haritasi, 02 Haziran 2020.
Şahin, C.: 2016	"Türkiye Nüfusu", **Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği**, Editör: Meryem Hayır Kanat, Nobel Yayınevi, Ankara, 220-248.
Şahin, S.: 2018	**Geçmiş, Günümüz ve Gelecekte Nüfus Gerçeği**, 4.Baskı, Ankara, Pegem Akademi.
Şahin, C. ve Doğanay, H.: 2000	**Türkiye Coğrafyası (Fiziki, Beşerî, Ekonomik, Jeopolitik)**, Ankara, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
Şahin, E.: 2019	"Türkiye'de Yabancıların İstihdamı: Yalova İli Örneği", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.
Şengör, A.M.C.: 1995	"Kuzey Anadolu Fayı'nın Keşfi", **Cumhuriyet Bilim ve Teknik Dergisi**, Sayı: 458, İstanbul, 6-8.
Şengör, A.M.C.: 1996	"Kuzey Anadolu Fayı'nın keşfi...", **Bilim ve Teknik**, 338, 8-15.
Somuncu, M., Akpınar, N., Kurum, E., Çubuk Kaya, N., Özelçi Eceral, T.: 2010	"Gümüşhane İli Yaylalarındaki Arazi Kullanımı ve İşlev Değişiminin Değerlendirilmesi: Kazıkbeli ve Alistire Yaylaları Örneği", **Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi**, 2 (2), 107-127.
Tandoğan, A.: 1994	**Türkiye Nüfusu**, Trabzon, Eser Ofset.
Tandoğan, A.; 1998	**Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu**, Trabzon, Lega Kitabevi.
Taner, N.: 1996	**Yalova'da Millî Mücadelede 1920-1922 Günlüğü**, İstanbul, Ortipa Yayıncılık.
Taner, N.: 1998	**Yalova Kağıthanesi (Kâğıthne-i Yalakâbâd)**, T.C. Yalova Valiliği ve Yalova Ticaret ve Sanayi Odası Yayını.
Tanoğlu, A.:1953	"Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketleri (1950-1951)", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, 14 (1-4), 129-161.

Tanoğlu, A.: 1955	"The Recent Emigration of the Bulgarian Turks", **Review of the Geographical Institute of the The University of the İstanbul University**, Number 2, 2-35, İstanbul.
Tanoğlu, A.:1969	**Beşerî Coğrafya: Nüfus ve Yerleşme**, Cilt: 1, 2.Baskı, İstanbul, Taş Matbaası.
Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM): 2021	"İşletmeler", (Çevrimiçi) https://www.tigem.gov.tr/Sayfalar/Detay/0cf8da79-9fc0-433d-a2b7-74142e091b68, 06 Haziran 2021.
Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK): 2021	"Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi 2021-2023", (Çevrimiçi) https://www.tkdk.gov.tr/Content/File/UKKS-3Belgesi.pdf, 02 Haziran 2021.
T.C. Altınova Kaymakamlığı: 2021	"Tersaneler", (Çevrimiçi) http://www.altinova.gov.tr/tersaneler, 06 Haziran 2021.
T.C. Armutlu Kaymakamlığı: 2021	"Termal Turizmi", (Çevrimiçi) http://www.armutlu.gov.tr/termal-turizmi-26-06-2013, 06 Haziran 2021.
T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı: 2003	"İllerin ve Bölgelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2003)", T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları. (Haz. Dinçer, Özaslan ve Kavasoğlu). Yayın No DPT 2671, Ankara
T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı: 2004	"İlçelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2004)", T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları. (Haz. Dinçer ve Özaslan). Ankara.
T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı: 2018	"Yalova İli 1/50.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı, Plan Açıklama Raporu", (Çevrimiçi) https://mpgm.csb.gov.tr/yalova-ili-1-50.000-olcekli-cevre-duzeni-plani-i-86163, 06 Haziran 2020.
T.C. Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı: 2020	"Türkiye Rüzgâr Enerjisi Potansiyeli", (Çevrimiçi) https://repa.enerji.gov.tr/REPA/iller/YALOVA-REPA.pdf, 06 Haziran 2020.
T.C. Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı: 2021a	"Elektrik", (Çevrimiçi) https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-elektrik, 06 Haziran 2021.

T.C. Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı: 2021b	"Rüzgâr", (Çevrimiçi) https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Ruzgar, 06 Haziran 2021.
T.C. Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı: 2021c	"Türkiye Yıllık Ortalama Rüzgâr Hızı Dağılımı Haritası", (Çevrimiçi) https://enerji.gov.tr/eigm-yenilenebilir-enerji-kaynaklar-ruzgar, 06 Haziran 2021.
T.C. Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı: 2021ç	"Türkiye Jeotermal Enerji", (Çevrimiçi) Potansiyeli. https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-jeotermal, 06 Haziran 2021.
T.C. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK): 2020	"2020 Yılı Elektrik Piyasası Gelişim Raporu", (Çevrimiçi) https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/3-0-24/elektrikyillik-sektor-raporu, 06 Haziran 2020.
T.C. Kalkınma Bakanlığı: 2013	"İllerin ve Bölgelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011)", T.C. Kalkınma Bakanlığı Yayınları, Ankara.
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı: 2020a	"Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü İstatistikleri", (Çevrimiçi) https://kvmgm.ktb.gov.tr/, 06 Haziran 2020.
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı: 2020b	"Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü İstatistikleri", Çevrimiçi) https://kygm.ktb.gov.tr/TR-9/istatistikler.html, 06 Haziran 2020
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı: 2021a	"Turizm İstatistikleri", (Çevrimiçi) https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9851/turizm-istatistikleri.html, 06 Haziran 2021.
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı: 2021b	"Mavi Bayrak", (Çevrimiçi) https://yigm.ktb.gov.tr/TR-45592/ulusal-mavi-bayrak-istatistikleri.html, 06 Haziran 2021.
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı: 2021c	"Türkiye Kültür Portalı: Yalova", (Çevrimiçi) https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/yalova/genelbilgiler, 02.06.2021.
T.C. Millî Eğitim Bakanlığı: 2021	"Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim", (Çevrimiçi) http://sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/icerik/64, 06 Haziran 2021.

T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2012	Yalova Doğa Turizmi Master Planı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2. Bölge Müdürlüğü, Yalova Şube Müdürlüğü (Çevrimiçi) https://docplayer.biz.tr/5827303-Yalova-doga-turizmi-master-plani.html, 02 Haziran 2020.
T.C. Sağlık Bakanlığı: 2021	"Türkiye'de Termal Sağlık Turizmi", (Çevrimiçi) https://shgmturizmdb.saglik.gov.tr/Eklenti/10949/0/07pdf.pdf, 06 Haziran 2021.
T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı: 2019a	"İllerin ve Bölgelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2017)", T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. Kalkınma Ajanları Genel Müdürlüğü Yayını, Sayı 3, Ankara.
T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı: 2019b	"İlçelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2017)", T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. Kalkınma Ajanları Genel Müdürlüğü Yayını, Sayı 2, Ankara.
T.C. Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK): 2021	"Aylık İstatistik Bülteni (Mayıs 2021)", (Çevrimiçi), http://www.sgk.gov.tr, 08 Haziran 2021.
T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı: 2021a	"Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Yıllık Rapor 2019", (Çevrimiçi) https://arastirma.tarimorman.gov.tr, 06 Haziran 2021.
T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı: 2021b	"AB Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı (IPARD) 2014-2020", (Çevrimiçi) https://www.tkdk.gov.tr, 06 Haziran 2021.
T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı: 2021c	"Projeler", (Çevrimiçi) https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Kirsal-Kalkinma/Projeler, 06 Haziran 2021.
T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı: 2021ç	"Bitkisel Üretim", (Çevrimiçi) https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim, 06 Haziran 2021.
T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı: 2021d	"Orman Genel Müdürlüğü İstatistikleri", (Çevrimiçi) https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/resmi-istatistikler, 06 Haziran 2021.
T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı: 2021e	"Korunan Alan İstatistikleri", (Çevrimiçi) https://www.tarimorman.gov.tr, 02 Haziran 2021.

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı: 2021f	"Yaban Hayatı İstatistikleri", (Çevrimiçi) https://www.tarimorman.gov.tr, 02 Haziran 2021.
T.C. Termal Belediyesi: 2021	"Yalova Termal Turizm Merkezi", (Çevrimiçi) http://termal.bel.tr/upload/dokuman/Plan-Aciklama-Raporu-Turizm-Merkezi.pdf, 06 Haziran 2021.
T.C. Temal Kaymakamlığı: 2021	"İlçemizin Tarihçesi" (Çevrimiçi) http://www.termal.gov.tr/ilcemizin-tarihcesi, 06 Haziran 2021.
T.C. Teşvikiye Belediyesi; 2020	"Ziyaretçi İstatistikleri".
T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı: 2021a	"İstatistikler" (Çevrimiçi) https://www.kgm.gov.tr, 02 Haziran 2021.
T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı: 2021b	"Ulaşımda ve İletişimde Yalova 2003-2019", (Çevrimiçi) https://www.uab.gov.tr/uploads/cities/yalova/77-yalova.pdf, 02 Haziran 2021.
T.C. Yalova Belediyesi: 2020	"Müze İstatistikleri".
T.C. Yalova Valiliği: 2021	"Sosyo Kültürel Yapı", (Çevrimiçi) http://www.yalova.gov.tr/sosyo-kulturel-yapi, 02 Haziran 2021.
T.C. Yalova Valiliği İl Özel İdaresi: 2007	"1/25.000 Ölçekli Yalova İli Çevre Düzeni Planı, Plan Açıklama Raporu", (Çevrimiçi) ttps://mpgm.csb.gov.tr/, 02 Haziran 2020.
T.C. Yalova Valiliği İl Özel İdaresi: 2011	"İl Stratejik Planı 2011-2015", (Çevrimiçi) http://www.sp.gov.tr, 01 Haziran 2020.
T.C. Yalova Valiliği İl Özel İdaresi: 2014	"İl Stratejik Planı 2015&2019", (Çevrimiçi) http://www.yalovaozelidare.gov.tr, 01 Haziran 2020.
T.C. Yalova Valiliği İl Özel İdaresi: t.y	Yalova İli Madencilik Faaliyetlerine İlişkin Master Plan Çalışması", Modül Planlama Harita İnşaat ve Ticaret Ltd.Şti, (Çevrimiçi) https://docplayer.biz.tr/14941-T-c-yalova-valiligi-il-ozel-idaresi.html, 02 Haziran 2020.

T.C. Yalova Valiliği İl Özel İdaresi: 2021	"Yalova'nın 25 Yıllık Gelecek Perspektifi", Ramazan Atasoy ve Mustafa Oğuz (Eds.), (Çevrimiçi) http://www.yalovaozelidare.gov.tr/yalovanin25yiliraporu, 02 Haziran 2021.
T.C. Yalova Valiliği Yalova Meteoroloji Müdürlüğü: 2021	Yalova Meteoroloji Müdürlüğü İstatistikleri.
Tekeli, İ.: 1998	"Türkiye'de İçgöç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi", **Türkiye'de İçgöç, Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları,7-21.
Temurlenk, M.S., Abar, H.: 2019	"Türkiye'deki İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Seviyeleri: 2008-2016 Dönemi", **İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 33 (4), 1115-1135.
TMMOB İnceleme ve Değerlendirme Raporu: 2005	**Yalova İli Altınova İlçesi Subaşı Beldesi Gemi Yapım Tersaneleri Bölgesi,** Ankara, (Çevrimiçi) https://www.tmmob.org.tr/yayin/yalova-subasi-tersane-bolgesi-raporu, 06 Haziran 2021.
Torun, S.: 2013	2B Yasası Beklentileri Karşıladı mı?, **Denetişim**, (12), 80-83.
Tunay, M.İ: 1986	"Yalova'nın Tarih ve Arkeolojisi", **IX Türk Tarih Kongresi Bildirileri**, (Ayrıbasım), Ankara.
Tuncel, M., 2013	"Yalova", **İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Basımı, Cilt: 43, İstanbul, 306-308.
Tuncer, İ.: 1976	**Ekonomik Gelişme ve Nüfus**, Ankara, H.Ü. Nüfus Etütleri Enstitüsü Yayınları.
Turanlı, M., Güriş, S. ve Ayaydın, A.: 1995	**İstatistik Temel Kavramlar ve Uygulamalar**, İstanbul, Der Yayınları.
TÜİK Kocaeli Bölge Müdürlüğü, 2021	Yalova İli İstatistikleri.
TÜİK, 2009	"Ölüm İstatistikleri 2008", Yayın No: 3890, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, (Çevrimiçi) https://biruni.tuik.gov.tr/yayin/views/visitorPages/index.zul, , 06 Haziran 2020.

TÜİK, 2012	"İstatistik göstergeler 1923-2011", Yayın No: 3355, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.
TÜİK, 2013	"Nüfus ve Konut Araştırmaları 2011", Yayın No: 4030, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, (Çevrimiçi) https://biruni.tuik.gov.tr/yayin/views/visitorPages/index.zul, , 06 Haziran 2020.
TÜİK, 2014	"Seçilmiş Göstergelerle Yalova 2013", Eylül 2014, Ankara, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
TÜİK, 2021a	"Nüfus Projeksiyonları, 2018-2080", (Çevrimiçi) http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30567, 02 Haziran 2021.
TÜİK, 2021b	"Genel Nüfus Sayımları", (Çevrimiçi) https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1, 02 Haziran 2021.
TÜİK, 2021c	"Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)", (Çevrimiçi) https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1, 02 Haziran 2021.
TÜİK, 2021ç	"Göç İstatistikleri", (Çevrimiçi) https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1, 02 Haziran 2021.
TÜİK, 2021d	"Nüfus Projeksiyonları", (Çevrimiçi) https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1, 02 Haziran 2021.
TÜİK, 2021e	"Ulusal Hesaplar, Bölgesel Hesaplar", (Çevrimiçi) https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=ulusal-hesaplar-113&dil=1, 02 Haziran 2021.
TÜİK, 2021f	İl Göstergeleri, Tarım", (Çevrimiçi), https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr, 02 Haziran 2021.
TÜİK, 2021g	"Tarım İstatistikleri, Bitkisel Üretim", (Çevrimiçi) https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=tarim-111&dil=1, 02 Haziran 2021.
TÜİK,2021ğ	"Tarım İstatistikleri, Tarımsal Alet ve Makine İstatistikleri", (Çevrimiçi) https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=tarim-111&dil=1, 02 Haziran 2021.

TÜİK, 2021h	"Hayvancılık İstatistikleri", (Çevrimiçi) https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=tarim-111&dil=1, 02 Haziran 2021.
TÜİK, 2021ı	"Bölgesel İstatistikler", (Çevrimiçi) https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/anaSayfa.do?dil=tr, 02 Haziran 2021.
TÜİK, 2021i	"Girişimcilik İstatistikleri", (Çevrimiçi) https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=sanayi-114&dil=1, 02 Haziran 2021.
TÜİK, 2021j	"Dış Ticaret İstatistikleri", (Çevrimiçi) https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104&dil=1, 02 Haziran 2021.
TÜİK, 2021k	"Dış Ticaret Sınıflamaları", (Çevrimiçi) https://biruni.tuik.gov.tr/DIESS/SiniflamaTurListeAction.do, 02 Haziran 2021.
TÜİK, 2021l	"Enerji İstatistikleri", (Çevrimiçi) https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=cevre-ve-enerji-103&dil=1, 02 Haziran 2021.
TÜİK, 2021m	"Ulaştırma İstatistikleri", (Çevrimiçi) https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=ulastirma-ve-haberlesme-112&dil=1, 02 Haziran 2021.
TÜİK, 20121n	"Turizm İstatistikleri", (Çevrimiçi) https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=egitim-kultur-spor-ve-turizm-105&dil=1, 02 Haziran 2021.
TÜİK, 2021o	"Hayati İstatistikleri", (Çevrimiçi) https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1, 02 Haziran 2021
TÜİK, 2021ö	"Hayat Tablolar", (Çevrimiçi) https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=nufus-ve-demografi-109&dil=1, 02 Haziran 2021.
TÜİK, 2021p	"İşgücü İstatistikleri", (Çevrimiçi) https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1, 02 Haziran 2021.
TÜİK, 2021r	"Eğitim İstatistikleri", (Çevrimiçi) https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=egitim-kultur-spor-ve-turizm-105&dil=1, 02 Haziran 2021.

TÜİK, 2021s	"Kültür İstatistikleri", (Çevrimiçi) https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=egitim-kultur-spor-ve-turizm-105&dil=1, 02 Haziran 2021.
Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB): 2021	"Kurulan/Kapanan Şirket İstatistikleri", (Çevrimiçi) https://www.tobb.org.tr, 01 Haziran 2021.
Türkiye Elektrik İletim A.Ş. (TEİAŞ): 2021	"Elektrik İstatistikleri", (Çevrimiçi) https://www.teias.gov.tr/tr-TR/turkiye-elektrik-uretim-iletim-istatistikleri, 01 Haziran 2021.
Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM): 2021	"İhracat Rakamları", (Çevrimiçi) https://www.tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari, 02 Haziran 2021.
Türkiye Gemi İnşa Sanayicileri Birliği (GİSBİR), 2020a	Üyeler", (Çevrimiçi) https://www.gisbir.org/tr/uyeler/, 01 Haziran 2020.
Türkiye Gemi İnşa Sanayicileri Birliği (GİSBİR), 2020b	"Sektör Raporu 2017-2018", (Çevrimiçi) https://www.gisbir.org/tr/istatistikler/sektor_raporu_275, 01 Haziran 2020.
Türkiye Rüzgâr Enerjisi Birliği (TÜREB):2020	Türkiye Rüzgâr Enerjisi İstatistik Raporu Ocak 2020", (Çevrimiçi) https://tureb.com.tr//lib/uploads/66fc52919051a660.pdf, 01 Haziran 2020.
Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Konfederasyonu (TESK): 2021	"İllere Göre Esnaf, İşyeri, Nüfus ve Oda Bilgileri (31/07/2021)". (Çevrimiçi) https://www.tesk.org.tr/resimler/sicil/4.pdf, 02 Haziran 2021.
Tümertekin, E., Özgüç, N.: 2016	**Beşerî Coğrafya: İnsan, Kültür**, **Mekân,** 16. Baskı, İstanbul, Çantay Kitabevi.
Tylor, E.B., 1871	**Primitive Culture: Researchers into the Development of Mitology, Philosophy, Religion, Language, Art and Custom**, Londra: J. Murray.
Uğur, F.: 2019	"Yalova'da Arazi Kullanımının 2000-2006 Yılları Arası Değişimi", (Çevrimiçi) https://www.academia.edu, 01 Ağustos 2021.

Uzun, M.: 2014	"Hersek Deltasında (Yalova) Kıyı Çizgisi-Kıyı Alanı Değişimleri ve Etkileri", **Doğu Coğrafya Dergisi**, 19 (32), 27-48.
Uysal, M. ve Aktaş, S.: 2011	"Sıralı Regresyon Analizi ile Türkiye'deki İç Göçleri Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi", **Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 20 (3), 191-200.
Yalova Altınova Tersane Girişimcileri San. ve Tic. A.Ş.: 2021	"Biz Kimiz: Kuruluş ve Gelişim", (Çevrimiçi) http://altinovatersane.com.tr/?s94/biz-kimiz, 01 Haziran 2020.
Yalova İli Yerel Yönetimleri Katı Atık Tesisleri Yapma ve İşletme Birliği (YA-KAB): 2020	"YAKAB Çöpten Elektrik Üretim Tesisini Açtı". http://www.yakab.gov.tr/site/proje-detay.asp?id=7, 02 Haziran 2020.
Yalova İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü: 2017a	**Yalova Kültür ve Turizm Envanteri**.
Yalova İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü: 2017b	**Yeşil Mavi Turizm Seyir Yolu**, (Çevrimiçi) https://yalova.ktb.gov.tr/Eklenti/54083,yesil-mavi-turizm-seyir-yolu-brosurpdf.pdf?0, 02 Haziran 2020.
Yalova İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü: 2020	**Yalova Kültür Envanteri**, 05 Haziran 2020 tarihi itibariyle mevcut envnter.
Yalova İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü: 2021	"Gezilecek Yerler", "Kültürel Detaylar", (Çevrimiçi) https://yalova.ktb.gov.tr/, 02 Haziran 2021.
Yalova İl Tarım ve Orman İl Müdürlüğü: 2018	**2018 Faaliyet Raporu**, (Çevrimiçi) https://yalova.tarimorman.gov.tr, 02 Haziran 2020.
Yalova İl Tarım ve Orman İl Müdürlüğü: 2021a	**2019 Faaliyet Raporu**, (Çevrimiçi) https://drive.google.com, 02 Haziran 2020.
Yalova İl Tarım ve Orman İl Müdürlüğü: 2021b	**Yalova Tarım Master Planı**, (Çevrimiçi) https://yalova.tarimorman.gov.tr/, 02 Haziran 2021.

Yalova İl Tarım ve Orman İl Müdürlüğü 2021c	"Haberler", (Çevrimiçi) https://yalova.tarimorman.gov.tr/Haber/555/Il-Mudurumuz-Meclis-Uyelerine-Tarimsal-Projeleri-Anlatti, 02 Haziran 2021.
Yalova İl Tarım ve Orman İl Müdürlüğü 2021ç	"Haberler", (Çevrimiçi) https://yalova.tarimorman.gov.tr/Haber/13/Kivide-Sertifikali-Uretimde-Onemli-Adim, 02 Haziran 2021
Yalova İl Tarım ve Orman İl Müdürlüğü 2021d	"Haberler", (Çevrimiçi) https://yalova.tarimorman.gov.tr/Haber/182/Yalovada-Akla-Gelince-Manda-Guney-Koyde-Aninda-Projesi-Ile-Yalova-Turkiye-Ucuncusu-Oldu, 02 Haziran 2021.
Yalova İl Tarım ve Orman İl Müdürlüğü 2021e	"Haberler", (Çevrimiçi) https://yalova.tarimorman.gov.tr/Haber/557/Yalovali-Aricilara-Ari-Sutu-Egitimi-Verildi, 02 Haziran 2021.
Yalova İl Tarım ve Orman İl Müdürlüğü 2021f	**Özet Brifing 2021**, (Çevrimiçi) https://drive.google.com/file/d/1ZK, 02 Haziran 2021.
Yalova İl Tarım ve Orman İl Müdürlüğü: 2021g	**2020 Faaliyet Raporu**, (Çevrimiçi) https://drive.google.com/file/d/1_05-tZYznKAqZ-cHpRFFXzsBIqvr3V6v/view, 02 Haziran 2021.
Yalova Sanayi ve Ticaret Odası: 2021a	**2018 Faaliyet Raporu**, (Çevrimiçi) https://www.ytso.org.tr/uploads/faaliyet_raporu_2018.pdf, 02 Haziran 2021.
Yalova Sanayi ve Ticaret Odası: 2021b	**2019 Faaliyet Raporu**, (Çevrimiçi) https://www.ytso.org.tr/uploads/faaliyet_raporu__2019_2.pdf, 02 Haziran 2021.
Yalova Sanayi ve Ticaret Odası: 2021c	"Yalova'da Yatırım Olanakları", (Çevrimiçi) https://www.ytso.org.tr/bilgi-bankasi/yalovada-yatirim-olanaklari, 02 Haziran 2021.
Yalova Sanayi ve Ticaret Odası: 2021ç	İhracat Yapan Üyelerimiz", (Çevrimiçi) https://www.ytso.org.tr/bilgi-bankasi/ihracat-yapan-uyelerimiz, 02 Haziran 2021.
Yalova Sanayi ve Ticaret Odası: 2021d	"Yalova Sanayi Durum Raporu", (Çevrimiçi) https://www.ytso.org.tr, 02 Haziran 2021.

Yalova Üniversitesi: 2021a	"Tarihçe", (Çevrimiçi) http http://www.yalova.edu.tr/tr/Page/Icerik/tarihce, 02 Haziran 2021.
Yalova Üniversitesi: 2021b	"Yalova Üniversitesi 2019-2023 Stratejik Planı", (Çevrimiçi) http://yalova.edu.tr, 02 Haziran 2021.
Yalova Üniversitesi: 2021c	"Öğrenci İstatistikleri".
Yalvar, C.:2019	"1877-1924 yılları arasında Balkanlar'dan ve Kafkasya'dan Yalova'ya yapılan göçler", **Geçmişten Günümüze Yalova,** Editör: Ahmet Taşağıl, Yalova İl Özel İdaresi, Yayın No:1, İstanbul, 75-106.
Yaman Kocadağlı, A.: 2013	"Nüfus Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Beypazarı", **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, 3 (27), 41-72
Yaman Kocadağlı, A.: 2018	"Beşerî Coğrafyada Veri Toplama", **Beşerî ve Ekonomik Coğrafya**, Editörler: Özlem Sertkaya Doğan ve Mesut Doğan, Ankara, Pegem Akademi, 1-26.
Yazıcı, H., Koca, N.: 2016	**Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği**, 5. Baskı, Ankara, Pegem Akademi.
Yılmaz, Y., Genç, S. C., Yiğitbaş, E., Bozcu, M., Yılmaz, K.: 1995	"Geological evolution of The Late Mesozoic Continental magrin of northwestern Anatolia", **Tectonophysics**, 243, 155-171.
Yüceşahin, M. M.: 2009	"Türkiye'nin demografik geçiş sürecine coğrafi bir yaklaşım", **Coğrafi Bilimler Dergisi**, 7 (1), 1-25.
Yurdagül, İ.: 2012	**İşte Yalova**, Marmara Piyasa Araştırmaları Merkezi Yayını, Yalova.
Zimolzak, C.E., & Stansfield, C.A.J: 1983	**The Human Landscape, Geography and Cultural**, Ohio.
White, P.: 2010	"Making use of secondary data", **Key Methods in Geography**, Eds.by. N. Clifford, S. French, G. and Valentine), 2nd ed., London, Sage, 61-76.
https://www.harita.gov.tr/images/urun/il_ilce_alanlari.pdf (Erişim Tarihi: 01.06.2020).	

http://www.yalovapusula.com/haberdetay/ROMAN-MAHALLESINI-TOKI-4-KAT-YAPACAK/14990 (Erişim Tarihi 01.08.2020).
https://www.herseklagunu.com/Sayfa?ID=1, (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
https://www.yalovatan.com/baraja-13-milyon-metre-kup-ilave-su-temin-edildi-h1254.html (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/yalova/genelbilgiler (Erişim Tarihi: 04.06.2020).
http://yalova.org/yalovanin-tarihi/ (Erişim Tarihi: 04.06.2020).
http://www.yalova.gov.tr/yalova-tarihi (Erişim Tarihi: 04.06.2020).
http://yalovakentmuzesi.gov.tr/yalova-hakkinda-2/ (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/yalova/kulturenvanteri/yaveran--kosku (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
http://www.cinarcik.bel.tr/tr/cinarcik-genel-bilgiler (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
http://yalovatermal.com/TermalOtel (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
http://www.yalovam.com/3-haziranda-yalovada-secim-var-n18833/ (Erişim Tarihi: 04.06.2020).
http://haberci.com.tr/tr-tr/haberler/12762/yalovanin-cazibe-merkezi-adnan-menderes (Erişim Tarihi: 04.06.2020).
http://www.armutlu.gov.tr/siirt-vakfi-armutlu-subesi-acilis-toreni-yapildi (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
http://www.susbitkileri.org.tr/images/d/library/ea42e662-b5f3-4b88-a02d-219ca8567b80.pdf (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
http://yalovacizgi.com/tr-tr/haberler/7751/yalova-garden-as-calismalarimiz-hizla-devam-ediyor (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
https://ecodiurnal.com/bitkiler-koca-yemis-arbutus-unedo/ (Erişim Tarihi: 01.08.2021).
https://www.haberler.com/yalova-da-15-kizilcik-senligi-12304676-haberi/ (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
https://www.haberturk.com/yalova-haberleri/69154075-yalovali-balikcilar-sezondan-aradigini-bulamadi (Erişim Tarihi: 01.06.2020).

https://www.haberler.com/yalova-da-osb-ler-52-bin-kisilik-istihdam-12084309-haberi/ (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
https://www.sanayigazetesi.com.tr/sanayi/tasit-araclari-osb-terkin-edildi-h25458.html, (Erişim Tarihi: 01.08.2021).
https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/yalovada-tersaneler-2022ye-kadar-dolu-41389997 (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
https://yalovaroro.com/kurumsal/ (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
https://www.aksa.com/tr/kurumsal/hakkimizda/hakkimizda/i-296 (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
https://www.akkim.com.tr/tr/kurumsal/firma-profili/firma-profili/i-69 (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
https://www.ypenerji.com.tr/proje/19_yaski-1-mw-ges.html (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
https://www.yaski.gov.tr/dunya-newspaperdirect-com-yaski-turkiyenin-ilk-atiksu-aritma-havuzlari-uzerine-gunes-santralini-kuruyor/ (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
https://www.enerjiatlasi.com/sehir/yalova/ (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
https://www.turyol.com/TarifeSeferSabit.aspx (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
https://www.ido.com.tr/sefer-saatleri (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
https://www.negmar.com/tr-tr/eskihisar-tavsanli.aspx (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
http://www.mavibayrak.org.tr/tr/icerikDetay.aspx?icerik_refno=1 (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
https://www.ihlasarmutlu.com/tatilkoyumuz.php (Erişim Tarihi: 28.06.2020).
http://delmeceyaylasi.tabiat.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
http://harmankaya.tabiat.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/ankara/yalovanin-ilk-ekoturizm-rotasi-tanitildi-6502692 (Erişim Tarihi: 30.05.2021).
https://cittaslowturkiye.org/ (Erişim Tarihi: 30.05.2021).
https://yalova.csb.gov.tr/arge-13-yavas-sehir-slowcity-yalova-uygulamasi-haber-220600 (Erişim Tarihi: 30.05.2021).

https://www.yalovagezi.com, (Erişim Tarihi 30.7.2021).
https://tufag.org.tr/ (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
https://www.haberler.com/yalova-universitesi-kampusu-temeli-atildi-4163127-haberi/(Erişim Tarihi: 01.06.2020).
https://www.haberler.com/22-turk-boylari-kultur-soleni-12258408-haberi/ (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
https://www.haberler.com/16-yalova-uluslararasi-kafkas-dans-ve-muzik-12231523-haberi/ (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
http://yalova77.com/tr-tr/haberler/16237/yalovayi-pafem-temsil-edecek (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
http://www.cinarcik.bel.tr/tr/cinarcik-beldeler-ve-koylerimiz (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
http://www.yalovagazetesi.com/yalovanin-koyleri-s6.html (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
http://www.yalovamiz.com/makale/25-yil-sonra-kilickoy-mecidiyekoy-olabilir-mi-2634/ (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
https://haberci.com.tr/tr-TR/haberler/3445/ataturk-olmasaydi-biz-de-olmazdik (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
http://www.cinarciklife.com/cinarcik/(Erişim Tarihi: 21.06.2020).
https://yalovatan.com/24-turk-boylari-kultur-soleni-basliyor (Erişim Tarihi 12.07.2021).
http://www.yalovapusula.com/haberdetay/%E2%80%8BYALOVA-DA-KAFKAS-RUZGARI-ESECEK/17760, (Erişim Tarihi 25.08.2021).
https://www.haberler.com/34-tufag-uluslararasi-halk-danslari-festivali-sona-14375167-haberi/, (Erişim Tarihi 05.09.2021).
https://www.balgoc.org.tr, (Erişim Tarihi 01.06.2020).
https://www.kaffed.org/kaffed/uye-dernekler/item/689-yalova-%C3%A7erkes-birli%C4%9Fi-k%C3%BClt%C3%BCr-ve-yard%C4%B1mla%C5%9Fma-derne%C4%9Fi.html, (Erişim Tarihi 01.06.2020).
https://www.kanaathaber.com/yalova-kafkas-camiasindan-baskan-bagatar-a-tam-destek_874.html, (Erişim Tarihi 01.06.2020).